

ВІБЛІОТЕКА BUDDHICA.

СОБРАНИЕ БУДДІЙСКИХЪ ТЕКСТОВЪ

ИЗДАВАЕМЫХЪ
ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІЕЮ НАУКЪ.

ТОМЪ III.
AVADANAÇATAKA.

Переводъ
Д-ръ Я. С. Спейеръ.
ПРОФЕССОРЪ УНИВЕРСИТЕТА ВЪ ЛЕЙПЦИГѢ

Томъ Первый.

(Съ 1 таблицей.)

САНКТ-ПЕТЕРБУРГЪ.
ТИПОГРАФІЯ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.

Вас. Остр., 9 стр., № 12.

1906.

BIBLIOTHECA BUDDHICA. III.

AVADĀNAÇATAKA

A CENTURY OF EDIFYING TALES

BELONGING TO THE HĪNAYĀNA.

EDITED BY

Dr. J. S. Speyer,

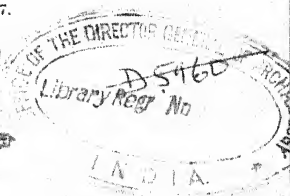
PROFESSOR AT THE UNIVERSITY OF LEIDEN.

VOL. I.

VARGA 1-7.

(With 1 plate.)

ST.-PETERSBOURG, 1906.

Commissionnaires de l'Académie Impériale des Sciences:

J. Glazounof et C. Ricker à St.-Petersbourg,

N. Ogileblin à St.-Petersbourg et Kief,

M. Klukine à Moscou,

E. Raspopof à Odessa,

N. Karbasnikof à St.-Petersbourg, Moscou, Varsovie et Vilna,

N. Kymmel à Riga,

Luzac & Cie. à Londres,

Voss' Sortiment, (G. W. Sörgenfrey) à Leipzig.

Prix: 4 Rbl. = 10 Mk.

CENTRAL ARCHEOLOGICAL
LIBRARY, NEW DELHI.

Acc. No. 9284

Date. 5-8-57

Call No. B5a5

Ava/spe

Imprimé par ordre de l'Académie Impériale des Sciences.
Septembre, 1906. S. d'Oldenbourg, Secrétaire Perpétuel.

CONTENTS.

Introduction (Preliminary)	p. V—X
List of abbreviations	» XI

प्रथमो वर्गः . . . . . » 1—62

पूर्णभद्रः 1	p. 1—7
यशोमतो 2	» 8—12
कुसोदः 3	» 13—22
सार्ववाकः 4	» 23—27
सोनः 5	lost
वाडिकाः 6	» 28—35
पद्मः 7	» 36—40
पञ्चालः 8	» 41—46
धूपः 9	» 47—53
राता 10	» 54—62

द्वितीयो वर्गः . . . . . p. 63—118

नाविकाः 11	p. 63—66
स्तम्भः 12	» 67—70
स्वात्रम् 13	» 71—77
इतिः 14	» 78—82
प्रातिर्हर्षम् 15	» 83—87

पञ्चवार्षिकम्	16	p. 88—92
स्तुतिः	17	» 93—101
वरदः	18	» 102—106
काशिकवस्त्रम्	19	» 107—111
दिव्यभोजनम्	20	» 112—118

तृतीयो वर्गः . . . . . p. 119—167

चन्दनः	21	p. 119—123
पद्मः	22	» 124—128
चक्रम्	23	» 129—133
दशशिखाः	24	» 134—138
मूढमत्वक् (मूढमत्विट्)	25	» 139—143
शीतप्रभः	26	» 144—147
नाविकाः	27	» 148—152
गन्धमादनः	28	» 153—157
निर्मलः	29	» 158—162
वल्गुस्वराः	30	» 163—167

चतुर्थो वर्गः . . . . . » 168—240

पद्मकः	31	p. 168—172
कवडः	32	» 173—176
धर्मपालः	33	» 177—181
शिबिः	34	» 182—186
सुव्रपः	35	» 187—192
मैत्रकन्यकः	36	» 193—205
शशः	37	» 206—212
धर्मगवेषी	38	» 213—222
अनाद्यपिण्डः	39	» 223—226
सुभद्रः	40	» 227—240

पञ्चमो वर्गः . . . . . p. 241—288

गुडशाला	41	p. 241—245
भक्तम्	42	» 246—248
पानीयम्	43	» 249—251
वर्षघटः	44	» 252—255
मौद्गल्यायनः	45	» 256—260
उत्तरः	46	» 261—266
ज्ञात्यन्धा	47	» 267—270
श्रेष्ठो	48	» 271—273
पुत्राः	49	» 274—278
ज्ञान्बालः	50	» 279—288

षष्ठो वर्गः . . . . . » 289—344

कृष्णाक्षर्यः	51	p. 289—294
चन्द्रः	52	» 295—301
सालः	53	» 302—306
श्रीमती	54	» 307—312
वस्त्रम्	55	» 313—318
शुक्रः	56	» 319—324
द्वतः	57	» 325—330
महिषः	58	» 331—335
उपोषधः	59	» 336—340
हंसाः	60	» 341—344

सप्तमो वर्गः . . . . . » 345—388

सुवर्णाभिः	61	p. 345—349
सुगन्धिः	62	» 350—353
वपुष्मान्	63	» 354—358
बलघान्	64	» 359—362

प्रियः	65	p. 363—366
पद्मान्नः	66	» 367—370
डुन्दुभिस्वरः	67	» 371—374
पुत्राः	68	» 375—379
सूर्यः	69	» 380—383
मल्लपताका	70	» 384—388

BIBLIOTHECA BUDDHICA. III.

AVADĀNAÇATAKA

A CENTURY OF EDIFYING TALES

BELONGING TO THE HĪNAYĀNA.

EDITED BY

Dr. J. S. Speyer,

PROFESSOR AT THE UNIVERSITY OF GRONINGEN.

I.

ST.-PÉTERSBOURG, 1902.

Commissionnaires de l'Académie Impériale des Sciences:

J. Glasounof, M. Eggers & Cie. et C. Rieker
à St.-Pétersbourg,

N. Oglobline à St.-Pétersbourg et Kief,

M. Klukline à Moscou,

E. Raspopof à Odessa,

N. Karbasnikof à St.-Pétersbourg, Moscou,
Varsovie et Vilna,

N. Kymmel à Riga,

Luzac & Cie. à Londres,

Voss' Sortiment (G. Haessel) à Leipsic.

Price: 1 Rbl. = 2 Mk. 50 Pf.

Imprimé par ordre de l'Académie Impériale des sciences.
Juin 1902. N. Doubrovine, Secrétaire perpétuel.

Imprimerie de l'Académie Impériale des sciences.
Vass.-Ostr., 9 ligne, №12.

To

HENDRIK KERN,

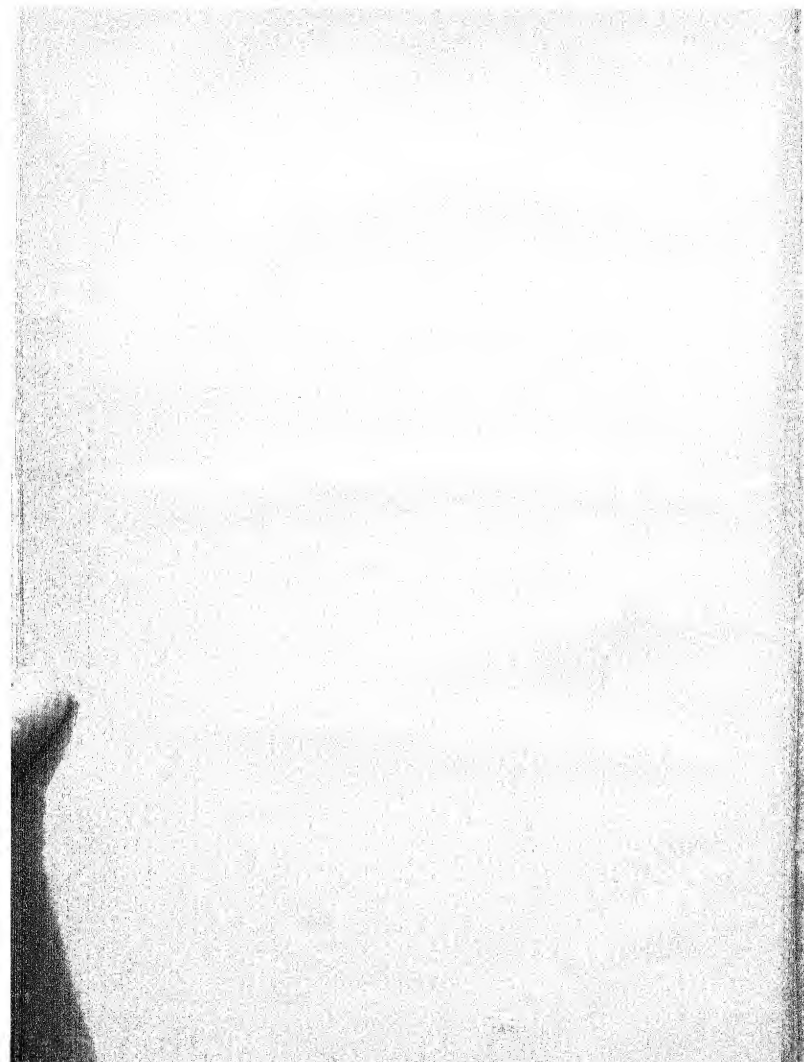
the path-finder in the study of Buddhism,

the teacher and the friend,

this work is dedicated by

the editor.

Introduction.

(Preliminary.)

The Avadānaçataka is a collection of sacred tales, made up of just one hundred avadānas divided into ten sections (*vargas*) of ten tales each; avadāna nr. 5 is lost in the Sanskrit original, see below. Its qualification as a Hīnayāna-sūtra is based on Chinese authority (see Bunyiu Nanjio's *Catalogue*, nr. 1324) and fully complies with the general character and the style of the work. It was translated into Chinese at as early a date as the third century A. D.; this translation is still extant and has its place in the Chinese Tripiṭaka. The original may have been composed one or two centuries before, as I tried to prove from several indications in a paper read at the Amsterdam Royal Academy; see *Verslagen en Mededeelingen van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen, Vierde Reeks*, III, 361—418. In the colophon at the end of the work it is named a *Sugatabhāṣita*, and in a śloka added in one of the modern manuscripts (D), *subuddhavarākya*.

The Tibetan translation of our text is vol. XXIX of *Mdo*. It has been compared with the Sanskrit original by Burnouf and the late M. Feer. The former states it to be very literal (*Introduction*, original edit. p. 7), the latter has got much help from it for his French translation of the Avadānaçataka, which appeared in 1891 in the XVIII^d volume of the *Annales du Musée Guimet*. It is the place here to give utterance to my feelings of gratitude towards M. Feer, who put at my disposal his thorough know-

ledge of the Tibetan language and provided me with every information concerning the Tibetan version that I wanted¹). It is to him that I am indebted for all quotations from the Tibetan, put in the foot-notes of this edition, many of them important for the explanation or constitution of the text. The Chinese translation did not prove as useful an instrument. Being made rather freely, it has many abridgments and omissions; now and then it contains more than our Sanskrit redaction. My friend Prof. de Groot at Leiden, at my request, had the kindness to compare the Chinese translation, and it is to him that I owe the information thereabout given in the foot-notes.

The editor of the *Avadānaśataka* is in a better position than were those of the *Divyāvadāna* and the *Buddhacarita*. The latter works are only accessible in modern copies of originals still extant in Nepal but not at the disposal of scholars. Of the *Avadānaśataka* we have the original at the Cambridge University Library, being acquired by Dr. D. Wright. It is Add. 1611 of Bendall's *Catalogue*. I am very grateful to the Cambridge University authorities who, at the intercession of Prof. Cowell, most liberally allowed me to have the valuable manuscript sent to our University Library at Groningen. Experience taught me the value of drawing from the source. In several cases, where the copies have erroneous readings, the true reading is found in the original MS, be it that the copyists by carelessness or oversight did not heed marginal or other corrections or that they failed to read well akṣaras which had been written rather indistinctly or had become uncertain by lapse of time.

Besides the Cambridge MS Add. 1611, which I denote by B, I have collated three MSS copied from it, which I call D, P, C. The former two are Hodgson manuscripts, while C was copied for Dr. Wright. P is a Devanāgarī MS, the other two are written with Nepalese characters. P consists of two volumes, belonging

---

1) A few days after these words were written, I learnt the death of my friend Feer. His decease is a lamentable loss to Tibetan and Buddhist studies.

to the Burnouf collection in the Bibliothèque Nationale at Paris. Feer's translation is chiefly based on P.

C is Cambr. Add. nr. 1386, a bad copy. D, which bears the title *Çatakāvadāna*, is in the India Office Library. Prof. d'Oldenburg drew my attention to it. It was written in the year 921 of the Nepal era = 1801 A. D., on the 5th tithi of the white half of Phālguna.

This description of the manuscripts of the *Avadānaçataka* may suffice here. For a fuller account of them I refer to the *Preface*, which I purpose to give in the last fascicle, which will contain also an Index of Words including Proper Nouns.

That B is really the common original of DPC, as has been stated by M. Feer¹⁾, will be evident for who, as I have done, compares them. In Feer's translation of tale nr. 39 there is mentioned a gap in the original, which the translator filled up from the Tibetan, adding in a note: «cette phrase est dans le tibétain seul, le Ms. sanskrit doit être ici très défectueux»²⁾. The fact is that the copyist of P overlooked a line in his original, which coincides exactly with f. 37b 2 of our ms. B. Tale nr. 5, which exists in both Chinese and Tibetan versions, is lost in our Sanskrit tradition³⁾. Yet, the title सोम इति and the usual beginning of the fifth avadāna बुद्धो भगवान्सत्कृतो etc. ज्ञेयवने महाविहारे ऽनाद्यपिण्ड-दस्यारामे विहरति स्म are in their place. But what immediately follows is quite different. It runs thus: तस्मिन्च समये त्रयस्त्रिंशे देवभूवने पूर्वरोषितकुशलभोगाद्यवनधर्मिणो देवपुत्रस्य पूर्वनिमित्तानि प्रादुर्भवन्ति । धर्मता and from thence follows textually, with a few slight variations, the beginning of *Sukarikāvadāna*, = Cowell and Neil's *Divyāv.* p. 193, 20—194, 24 त्रिशरणपरिगृहीतो भूत्वा. Here the narrative stops abruptly, and nr. 6 of *Avadānaçataka* वडिक इति immediately follows. In the MSS DPC one is at a loss how to account for

1) *Journal asiatique* (1879) Sept. Série, t. XIV, p. 144.

2) See n. 3 on p. 149 of the French translation.

3) See Feer's translation, p. 86.

this singular blending of two different texts. In B the last words belonging to the Sūkarikāvadāna are also the last words of the page 5b, with tale nr. 6 a new folio begins. From this we may infer that it was the copyist of B who made the mistake. Instead of copying from the Avadānaçataka the story of Soma, he copied from another book the Sūkarikāvadāna. Before finishing folio 5, he became aware of what he had done, but for some reason or other was not willing to cancel what he had written; therefore he continued to copy the Sūkarikāvadāna to the bottom of page 5b, but as soon as he commenced the new folio (6a), he abandoned the wrong text, opening with the title and the preamble of tale nr. 6. This device gave him the chance of concealing his carelessness from his superior.

Nevertheless, the copies may sometimes prove useful, though we have the original, to correct faults of B and where the writing is more or less indistinct. Upon the whole, B is written very carefully; the smaller or greater gaps in the text may be imputed mostly to its archetype.

In the Preface on his translation, M. Feer shows that several more recent collections of avadānas, the so called *Avadānamālās*, contain many paraphrases of tales taken from our collection. Considering the imperfect state of the one source, through which the Avadānaçataka has been handed down to us, I thought it worth while to avail myself of those paraphrases, so far as they concern the tales of our text, for critical purposes. In fact, the collation of such avadānas of the Kalpadrumāvadānamālā and the Ratnāvadānamālā as rest on the Avadānaçataka has proved of considerable profit to me. I have not compared throughout the parallel stories of the Dvāvimçatyavadāna; for, partly from information got by Dr. Sten Konow, to whom the Paris MS had been lent, partly from personal inspection in 1900 at the Bibliothèque Nationale of sundry test passages, which the two texts have in common, I came to the conclusion that those parallel stories in the Dvāvimçatyavadāna are derived

from exactly the same source as B and contain many blunders of their own. On the other hand, I consulted for the tales nr. 10, 20, 30, 50, 60, 70, 80, 90 the Aṣokāvadānamālā, where those avadānas are represented in paraphrase by the numbers 14—21¹⁾. M. Feer had not the opportunity of using them for his translation.

Further, on perusing the India Office MS of another collection of tales, named Vicitrakarnikāvadāna, I found there similar borrowings. Of the thirty-two tales, of which this work is made up²⁾, fourteen contain greater or smaller fragments taken from tales of the Avadānaṣataka, mostly in the very same words with, now and then, some additions in verse or in prose, rarely in a free metrical paraphrase³⁾. The collation of those parallels did not afford, however, much help, though sometimes it confirmed conjectures made previously.

All those more recent paraphrastical parallels mentioned, it should be noticed, agree in this: that they have transposed the tales they borrowed from the old Avadānaṣataka collection on the key of the Mahāyāna.

1) See Bendall's *Catalogue of the Cambridge Buddhist Sanskrit Manuscripts*, p. 112.

2) The Cambridge MS Add. 1589 (Bendall's *Catalogue*, p. 130) contains a work of the same title but otherwise divided.

3) Synoptical table of the parallels in Vicitrak. and Avadānaṣ.

Avadānaṣ. nr.	1 partly found in Vicitrak. nr. 20
» 2	» » » » 18
» 3	» » » » 21
» 6	» » » » 14
» 10	» » » » 19
» 13 mostly	» » » » 22
» 16 partly	» » » » 23
» 17 paraphrased	» » » » 16
» 19 partly found	» » » » 30
» 21	» » » » 24
» 32	» » » » 25
» 55	» » » » 32
» 59	» » » » 18
» 61	» » » » 26.

The orthography followed in this edition as a rule complies with the habitual practice of B, if this be constant; for this reason I have put into the text *puskirinā*, *mārdhnābhīṣikā*. In cases of inconsistency, if both orthographies are admissible, I faithfully render either, e. g. *ss* or *ḥs*. But there are also some cases where it seems to be not advisable to follow the habit of manuscripts; I have not adopted the gemination of consonant after *r*, which is often, though not constantly, practised in B. Nor have I imitated its mode of spelling *satva*, *bodhisatva*, for there is no reason why we should write so, but avoid writing *bhitvā*, *arhatvam* and the like, though this orthography is as constant and at the same time as bad as *satva* instead of *saitva*. The disregard of *sandhi* being an essential characteristic of this kind of literature, must very often be kept, especially in the following cases: 1) before a pause, in other terms, before a minor stop; 2) if the preceding word ends in a long vowel; 3) after final *e* of noun-inflections, though in the middle voice of the verb final *e* usually complies to the rules of *sandhi*.

In preparing this edition the most liberal assistance has been forwarded to me from the part of the libraries which possess the manuscripts I wanted. I express my sincerest thanks to the Cambridge University for the loan of Add. 1386 and 1482 (*Aṣṣokāvadānamālā*), to Mr. Tawney who kindly lent me the MS D and that containing the *Vicitrakarmikāvadāna*, and to the Bibliothèque Nationale whose authorities favoured me the use at Groningen of the Burnouf mss.: P, *Kalpadrūmāvadānamālā* and *Ratnāvadānamālā*. With this material I have endeavoured to fulfil, as well as I could, the honourable task I have been trusted with by the Imperial Academy of St. Petersburg, of editing for the first time this old and important work in the *Bibliotheca Buddhica*.

Groningen,
March 1902.

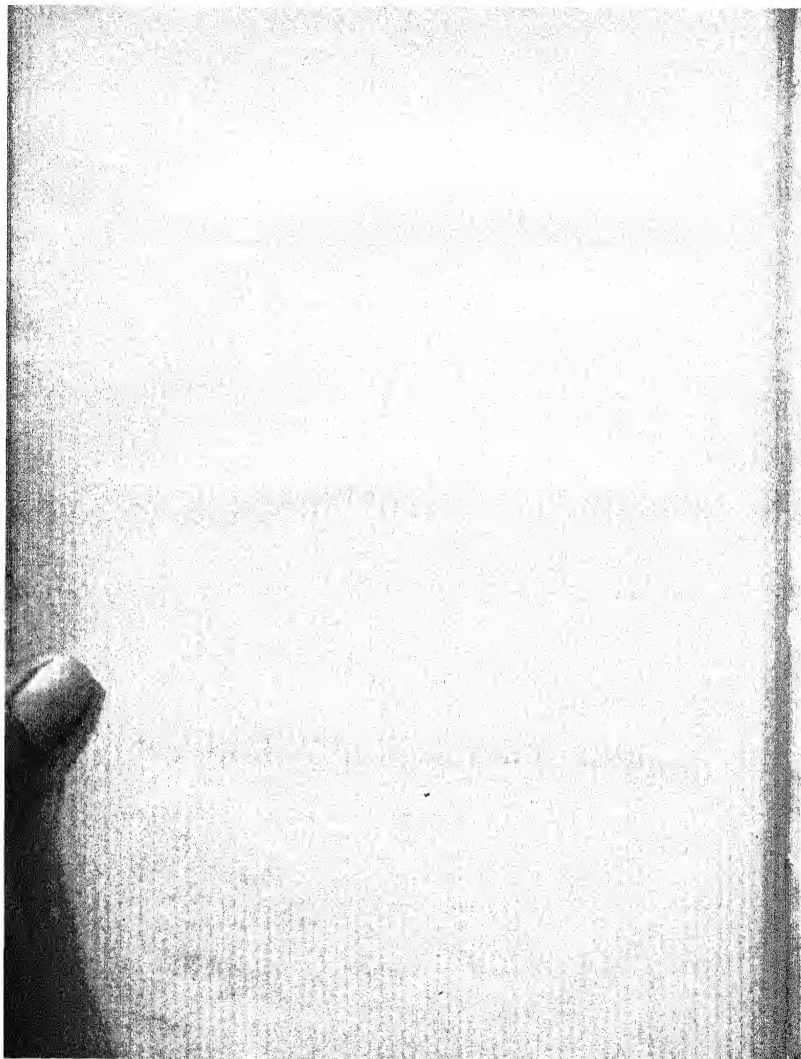
J. S. Speyer.

List of abbreviations.

- MS = the manuscript Cambr. Add. 1611, our main source of the tradition of Avadānaçataka.
- B = the same, when opposed to its copies.
- A = its hypothetical archetypus.
- C = Manuser. Cambr. Add. 1386.
- D = India Office manuscript of Avadānaçataka.
- P = Paris manuscript of Avadānaçataka.
- K = " " » Kalpadrumāvadānamālā.
- R = " " » Ratnāvadānamālā.
- Açokāv. = Cambr. Add. 1482.
- A. M. G. = Annales du Musée Guimet.
- Buddhac. = Buddhacarita, ed. Cowell.
- Childers = Childers, Dictionary of the Pali language.
- Dhp. = Dhammapada.
- Divy. = Divyāvadāna, ed. Cowell and Neil.
- Feer = Feer's French translation of the Avadānaçataka in Annales du Musée Guimet t. XVIII.
- Jāt. = Jātaka, ed. Fausbøll.
- Jtkm. = Jātakamālā, ed. Kern.
- Kathās. = Kathāsaritsāgara.
- Mahābh. or Mhbh. = Mahābhārata, Bombay edition.
- Mhv. = Mahāvastu, ed. Senart.
- PW = Petersburger Wörterbuch von Böhtlingk und Roth.
- PWK = Böhtlingk's Petersburger Wörterbuch in kürzerer Fassung.
- Rāmāy. = Rāmāyaṇa, Bombay edition.
- SBE = Sacred Books of the East.
- Vic. = Vicitrakarṇikāvadāna.
- < > = words or akṣaras bracketed in this manner are conjectural supplements to fill a gap.
-

अवदानशतकम्

प्रथमो वर्गः ॥

[1a] नमः श्रीसर्वज्ञाय ॥

⁽²⁾ पूर्णभिद्र इति १ ॥

बुद्धो भगवान्सत्कृतो (गुरुकृतो) मानिनः पूजितो राज्ञो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः 5
श्रेष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नागैर्पत्तैर्मुर्गैर्गृहैः किन्नैर्महोर्गैरिति देवनागयन्तासुरगण्डकि-
न्नरमहोर्गाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान्ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोवरपिण्डपातशयनासनगू-
नप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सन्नावकसङ्घो राज्ञगृहमुपनिश्चित्य ⁽³⁾ विहरति वेणुवने काल-

1) In D, instead of this, नमो भगवते गुणसागराय. In BCP the number १ precedes.

2) Before this title of the first tale MS has the *uddāna* of the first *varga* (tales 1—10) पूर्णभिद्रो यशोमती (sic) कुशीदा (sic) वणिजस्तथा । सोमो वडिश्च (read वडिश्च) पद्माङ्कः पञ्चालो धूम एव च ॥ राजानं पश्चिमं कृत्वा वर्गो ह्येव समुद्दिताः । [D has यशोवती and सोमवती पद्माङ्कः]. Immediately after this जनपदचर्पायां, then follows पूर्णभिद्र etc.

3) Between °मङ्गो and राज° MS inserts these words माण्डपेयं प्रवचनं प्रति-
नवद्य बुद्धोत्पादो यावदेव (r. °देव)मनुष्येभ्यः सम्यक्संप्रकाशितो, which are appa-
rently out of place here. They must, however, have stood almost in that form
of our text, that underlies the Tibetan translation. M. Feer, whom I con-
sulted thereabout, kindly writes to me: 'La phrase *maṇḍapeya* . . . est repré-
sentée par une phrase tibétaine qui se trouve non pas entre *sagrāvakasaṅgho* et
Rājagṛham, mais avant *sagrāvakasaṅgho* à la suite de *pariśkāraṇām*.' It runs
thus नमः कुशोत्पादो यावदेव । नमः मनुष्येभ्यः सम्यक्संप्रकाशितो । बुद्धो

नमः मङ्गोत्पादो यावदेव । नमः मनुष्येभ्यः सम्यक्संप्रकाशितो । From the last words we may readily
infer that the Tibetan translator had before him some nomen agentis like *samyak-
saṃprakāṣayitā*, not the participle °*kāṣita*°. In the Chinese version the phrase
is not found. 4) MS °निस्त्य.

न्दकनिवापे । तत्र भगवतो ऽचिराभिसंबुद्धबोधैर्यशसा च सर्वशोक प्रापूर्णः ।⁽¹⁾ यथा दक्षिणा-
गिरिषु⁽²⁾ वनपदे⁽³⁾ संपूर्णो नाम ब्राह्मणमहाशालः प्रतिवसति आद्यो महाधनो महाभागो
विस्तीर्णविशालपरिमहो वैश्रवणाधनसमुद्गतो वैश्रवणाधनप्रतिस्पर्धी । स च आदो
भद्रः कल्याणाशय आत्मकृतिपरकृतिप्रतिपन्नः कारुणिको महात्मा धर्मकामः प्रजावत्स-

5 लस्त्यागुरुचिः प्रदानरुचिः प्रदानाभिरतः महति त्यागे वर्तते ॥

यावद्दसौ सर्वपापपिण्डके यज्ञमारब्धो⁽⁴⁾ यष्टुं यत्रानेकानि तीर्थिकशतसहस्राणि
भुञ्जते स्म । यदा भगवता राजा विम्बिसारः सपरिवारो विनीतस्तस्य च विनयाद्भूति
प्राणिशतसहस्राणि विनयमुपगतानि तदा राजमृतात्पूर्णस्य सातयो ऽयामत्य पूर्णस्य पुर-
स्ताद्बुद्धस्य वर्णं भापयितुं प्रवृत्ता धर्मस्य सङ्गस्य च । यथा पूर्णो ब्राह्मणमहाशालो भगव-
10 तो गुणसंकीर्तनं प्रतिश्रुत्य महात्तं प्रसादं प्रतिलब्धवान् ॥ ततः शरणागमभिरुह्य राजमृ-
हाभिमुखः स्थित्वा उभौ⁽⁵⁾ ज्ञानुमण्डले पृथिव्या प्रतिष्ठाप्य पुष्पाणि क्षिपन्धूपमुदकञ्च भग-
वत्तमायाचितुं प्रवृत्तः । घ्रागच्छतु भगवान्यज्ञं मे अनुभावितुं यज्ञवष्टमिति । यत्र तानि
पुष्पाणि बुद्धानां बुद्धानुभावेन देवतानां च देवतानुभावेनापरि भगवतः पुष्पमण्डपं क्षिप्त्वा
तस्युः । धूपो ऽथकूटवडुदकं वैडूर्यशलाकवत् ॥

15 यथायुष्मानानन्दः कृतकारपुटो भगवत्तं पप्रच्छ कुत इदं भद्रं निमन्त्रणायायातमि-

1) MS घ्रापूर्णो यथा.

2) In K (7 b 7) the country is named *Yāmyagiri*.

3) MS संपूर्णो, but cp. *infra*, p. 3, l. 1.

4) Ex conj.; B ऽर्धयष्टुं, with a dot between the two words over the line with reference to a gloss, written by a later hand, it seems, on the upper margin. The scribe of P put that gloss into the text.

5) BCP विम्बव°, D विम्बिशालः.

6) In this standing formula *ubhau* is joined with a neuter subst., just as Pali *ubho* which is used for all genders (see Childers s. v.).

7) MS प्रावृत्तः.

8) B क्षेप्त्वा, D changed it into क्षिप्त्वा; K 8 b 7 भूत्वा, which would suit better.

9) Ex conject.; MS 'शलाकवत्तथायु°'. For the rest cp. Divy. 43, as foll.

ति । भगवानाह । दक्षिणागिरिष्वानन्द जनपदे संपूर्णो नाम ब्राह्मणमहाशालः प्रतिव-
सति । तत्रास्माभिर्गन्तव्यं सञ्जीभवतु भित्तव इति ॥ भगवान्भिक्षुसकृन्नपरिवृतो दक्षिणा-
गिरिषु जनपदे चारिकां चरित्वा पूर्णस्य ब्राह्मणमहाशालस्य पञ्चवाटसमीपे स्थित्वा चि-
त्तामापेदे । यन्नुहं पूर्णब्राह्मणमृद्धिप्रातिहार्येणावर्षयेयमिति ॥ अथ भगवांस्तं भिक्षुसकृन्नम-
र्त्तार्थाप्य एकः पात्रकरकव्यग्रहस्तः पूर्णसमीपे स्थितः । अथ पूर्णो ब्राह्मणमहाशालो 5
भगवत्तं दर्श द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं
(3) व्योमप्रभालङ्कृतं सूर्यसकृन्नातिरेकप्रभं ब्रह्ममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकम् । दष्टा च
पुनस्त्वरितत्वरितं भगवतः समीपमुपसंक्रम्य भगवत्तमुवाच स्वागतं भगवन्निषीदतु भगवा-
न्क्रियतां ---- ममानुग्रहार्थमिति । भगवानाह । यदि ते परित्यक्तं दीपतामस्मिन्पात्र
इति । अथ पूर्णो ब्राह्मणमहाशालः पञ्चमाणावकशतपरिवृतो भगवतो (6) विविधभक्ष्य- 10
भोग्यखाद्यलेख्यपेय्यचोष्यादिभिराहुरैरारब्धः पात्रं परिपूरयितुम् । भगवानपि स्व-
कात्पात्राद्भिक्षुपात्रेष्वाहारं संक्रमयति । यदा भगवतो विदितं पूर्णानि भिक्षुसकृन्नस्य पा-
त्राणीति तदा स्वपात्रं पूर्णमादर्शितम् । ततो भिक्षुसकृन्ने पूर्णपात्रमर्धचन्द्राकारेण दर्शित-
वान् । देवताभिरप्याकाशस्थाभिः शब्दमुदीरितं पूर्णानि भगवतो भिक्षुसकृन्नस्य च पात्रा-
णीति ॥

15

ततः प्रातिहार्यदा । ॥ दर्शनात्पूर्णाः प्रसादज्ञातो मूलनिकृत् इव हुमो हृष्टतुष्टप्रमु-

1) Here B has दक्षिणा°, I regard दक्षिणा° as the right name, meaning '[the country] south of the mountains' (Dekhan?).

2) This formula is almost invariably misspelt in MS यन्नुहं.

3) MS व्योम. Cp. Divy. 46, 29, 72, 9 and Pāli byāma.

4) MS निसीदतु.

5) The subject of *kriyatām* being wanting, there must be a gap of one or more words.

6) B °वते, D corr.

7) Ex conj.; MS भद्र°.

8) Note the neuter gender.

9) B °वत, D °कृत, this clerical error is frequent in this word. Cp. Divy. 387 n. 1. 400 n. 4. As to the simile, cp. e. g. Rāmāy. ed. Bomb. 4, 17, 1.

दित उद्प्रप्रोतिनौमनस्यत्रातो भगवतः पादयोर्निपत्य प्रणिधिं कर्तुमारब्धः । घनेनाहं
कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन चान्धे लोके अनायके अपरिणायके बुद्धो
भूयासमर्ताणां सन्नानां तारयिता अमुक्तानां मोचयिता अनाद्यस्तानामाश्वासयिता अपरि-
निर्यतानां परिनिर्वापयितेति ॥

- 5 अथ भगवान्पूर्णास्य ब्राह्मणमहाशालस्य हेतुपरम्परां कर्मपरम्परां च ज्ञात्वा स्मितं⁽¹⁾
प्राविशकार्षीत् । धर्मता खलु यस्मिन्मनये बुद्धा भगवत्तः स्मितं प्राविश्चुर्यात् तस्मिन्मनये
नीलप्रोतलोक्तावदाता⁽²⁾ र्घार्चयो मुलान्निश्चार्य⁽³⁾ काश्चिद्वस्ताद्वक्त्रि काश्चिदुपरिष्ठाद्वक्-
त्रि । या यद्यस्ताद्वक्त्रि ताः संज्ञा⁽⁴⁾ कालसूत्रं संघातं रौरवं⁽⁵⁾ अकारौरवं⁽⁶⁾ तपनं प्रतापन-
वीचिमर्बुदं निर्वुदमर्बुदं⁽⁷⁾ कुरुवं ऊरुवमुत्पलं पत्रं मरुपत्रं नरकांगत्वा⁽⁸⁾ ये उष्णानरका-
10 स्तेषु शीतोभूता निपतन्ति ये शीतनरकास्तेषूष्णीभूता निपतन्ति । तेन तेषां सन्नानां का-
रणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नयन्ते । तेषामेवं भवति । किं नु वयं भवत्त इतश्च्युता आहो स्विद-
न्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंजननार्थं भगवान्निर्मितं⁽⁹⁾ विसर्जयति । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैव
भवति । न ह्येवं⁽¹⁰⁾ वयं भवत्त इतश्च्युता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः⁽¹¹⁾ तन्नो ऽस्या-
नुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नव्या इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तन्मर्क-
15 वेदनीयं कर्म तत्पिबता⁽¹²⁾ देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णन्ति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवन्ति ।

1) MS स्मित.

2) MS °दातः श°.

3) MS काश्चि.

4) B संज्ञार्थ, D corr.

5) added in D.

6) B °ट्टकुरु°, D °ट्टकुरु°.

7) Ex conject. In this often recurring passage MS has invariably नरकं, the singular; the same clerical error occurs Divy. 568, 1a, whereas ibid. 68, 1 the good reading has been preserved.

8) BOP निमवत्ति, D पतन्ति, cp. *infra* p. 10, 10.

9) and 10) MS भवन्ति.

11) B ह्येव, D ह्येव.

12) The visarga is wanting in MS.

13) corrected in D.

या उपरिष्ठाद्गच्छति ताद्यातुर्महाराजिकान्स्त्रयस्त्रिंशान्यामास्तुषितान्निर्माणार्तीन्परनि-
र्मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महार्हणः⁽³⁾ परीताभानप्रमाणाभानभा-
स्वरात्परीतशुभानप्रमाणशुभाञ्जुभक्तज्ञाननथकान्पुण्यप्रसवान्बृहत्फलान्बृहत्तपान्पु-
दृशान्पुदृशनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा ऽनित्यं दुःखं शून्यमनात्मेत्युद्धोषयति गाथाद्वयं च
भाषते ।

5

⁽⁴⁾ धारभध्वं निष्क्रामत युध्यध्वं बुद्धशासने ।

धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥

यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अग्रमतश्चरिष्यति ।

प्रकृत्य त्रातिसेसारं दुःखस्यात्तं करिष्यति । इति ॥

अथ ता अर्चिषस्त्रिंशत्सप्तमहाराहस्यं लोकधातुमन्वाह्निपञ्च भगवत्तमेव पृष्ठतः 10
पृष्ठतः समनुगच्छति⁽⁵⁾ । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो
ऽत्तधीयते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादत्तधीयते । नरकोपपत्तिं⁽⁶⁾ व्याकर्तुका-
मो भवति पादतले ऽत्तधीयते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पाष्पर्यामत्तधीयते ।
प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽत्तधीयते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
ति ज्ञाननोर्⁽⁷⁾त्तधीयते । बलचक्रवर्तिराद्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे कर्तले ऽत्तधीयते । 15
चक्रवर्तिराद्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे कर्तले ऽत्तधीयते । देवोपपत्तिं व्याकर्तु-
कामो भवति नाभ्यामतधीयते । भ्रावकबोधि व्याकर्तुकामो भवति आस्ये ऽत्तधीयते ।

1) MS °रतयपर°.

2) MS महार्हणः. The good reading is rarely preserved, as in avad. nr. 10 and 22.

3) B °नानाकनि°, D corr.

4) MS धार°.

5) B °गच्छति, D corr.

6) Anusvāra is wanting in MS.

7) The right form ज्ञाननोर्त्त° is found in MS but once; except *infra* p. 11.

1. 13 MS in this formula always presents ज्ञाननोत्त°.

प्रत्येकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति ⁽¹⁾ऊर्णायामतर्धीयते । अनुत्तरां सम्यक्संबोधिं व्याकर्तुकामो भवति उष्णीषे उत्तर्धीयते ॥

अथ ता अर्चिषो भगवत्तं त्रिः प्रदत्तिणीकृत्य भगवत उष्णीषे उत्तर्क्षिताः । अथायुष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवत्तं पप्रच्छ ।

5 नानाविधो रङ्गसकलचित्रो वक्त्राक्षरान्निष्कसितः कलापः ।

अवभासिता येन दिशः समस्ताद्दिवाकरेणोदयता यश्चैव ⁽²⁾॥

गाथाश्च भाषते ।

विगतोद्धवा दैन्यमदप्रकीणा बुद्धा जगत्युत्तमहेतुभूताः ।

नाकारणं शङ्कमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जितारयः ॥

10 तत्कालं स्वयमधिगम्य ⁽³⁾वोर बुद्ध्या

श्रोतृणां श्रमण जिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।

धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिरुत्तमाभिरु-

त्पन्नं व्यपनय संशयं शुभाभिः ॥

नाकस्माच्छवणजलाद्रिरात्रधीर्याः

15 संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नाथाः ।

यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति धीराः

तं श्रोतुं [2 a] समभिलषन्ति ते जनौघा इति ॥

1) MS उर्णा°.

2) MS, owing to a blunder of the scribe of A or B, उष्णीषेत्तद्धोय (P °र्द्धाय, D °र्द्धयित्ते).

3) MS °रानिष्कसि°.

4) The metre of pada c has been disturbed by the Sanskritization of the original Prakrit form of this upajati stanza.

5) Sic MS. The original reading must have been धीर cp. note 2 on p. 21. C here and often चोवर (1).

6) B तृणां, D corr.

7) MS °जलोडिरा°, cp. *du/ra* p. 12, 10.

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाहेत्वप्रत्ययमानन्द तथागता अर्कतः सम्यक्संबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । एष आनन्द पूर्णो ब्राह्मणमहाशालो ऽनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देवधर्मपरित्यागेन च त्रिकल्पसंख्येयसमुदानीतां बोधिं समुदानीय महाकरुणापरिभाविताः षट् पारमिताः परिपूर्णं पूर्णभद्रो नाम सम्यक्संबुद्धो भविष्यति दशभिर्बलैश्चतुर्भिर्वैशारद्यैस्त्रिभिर्वावेणिकैः स्मृत्युपस्थानैर्महाकरुणया च । अ- 5 यमस्य देवधर्मो यो मनास्तिके चित्तप्रसाद इति ॥ यदा भगवता पूर्णो ब्राह्मणमहाशालो ऽनुत्तराऽयोऽ सम्यक्संबोधो व्याकृतः तदा पूर्णो भगवान्सञ्चावकसङ्घस्त्रैमास्यं पञ्चवाटे भोजितो भूयश्चानेन चित्राणि कुशलमूलानि समवरोपितानि ॥

तस्मात्तर्हि भिन्नव एवं शिन्नितव्यं यच्छास्तारं सत्करिष्यामो गुरुकरिष्यामो मानयिष्यामः पूजयिष्यामः शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वापनिश्चित्य 10 विकुरिष्याम इत्येवं वो भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥

इदमबोधद्वगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS °मास्ये.

यशोमतीति⁽¹⁾ २ ॥

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
ष्ठिभिस्सार्धवाकैर्देवैर्नगैर्यत्तैरसुरैर्गर्हैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगर्हडकिन्नर-
महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगान-
5 प्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सश्चावकसङ्को वैशालीमुपनिश्चित्य विक्रति मर्कटकूटतीरे
कूटगार्शालायाम् । अथ पूर्वार्द्धे निवास्य पात्रचीवरमादाय भिक्षुगणपरिवृतो भिक्षुसङ्घ-
रस्कृतो वैशालीं पिण्डाय प्राविवत् । सावदानो वैशालीं पिण्डाय चरित्वा येन सिंक्ष्य
सेनापतेर्विवेशनं तेनोपसंक्रान्त उपसंक्रम्य प्रज्ञप्त एवासने निषणः ॥ अथ सिंक्ष्य सेना-
पतेः स्तुषा यशोमती⁽¹⁾⁽²⁾ नाम अभिद्वया दर्शनीया प्रासादिका । सा भगवतो विचित्रलक्षणोन्म-
10 लकायं दृष्ट्वा⁽³⁾ प्रसादं लब्धवती । सा शृङ्गुरं पप्रच्छास्ति कश्चिदुपायो येनाहमप्ये-
वंगुणयुक्ता स्यामिति । अथ सिंक्ष्य सेनापतेरेतदभवत् । उदारधिमुक्ता बतेयं दारिका
यदि पुनरियं प्रत्ययमासादयेत्कुर्यादनुत्तरायां सम्यक्संबोधीं प्रणिधानमिति विदित्वा-
वान् । दारिके यदि हेतुं समादाय वर्तिष्यसि त्वमप्येवविधा भविष्यसि यादृशो भगवा-
निति ॥

1) This name is thus spelt instead of °यतिः, which may point to some Prākṛit source; D writes it यशोवती.

2) BCP नामा अ°, D नामाभि°.

3) MS °त्यर्थ.

4) Ex conject.; MS °तदवोचत् (C °वाचत्).

ततः सिंहेन सेनापतिना यशोमत्याः प्रसादाभिवृद्धयर्थं प्रभूतं हिरण्यसुवर्णं रत्नानि
 च दत्तानि । ततो यशोमत्या दारिकया भगवान्सम्प्रावकसङ्घः⁽³⁾ श्रो⁽²⁾ उत्तर्गृहे भक्तनोपनिम-
 न्नितो ऽधिवासितं च भगवता तस्या अनुग्रहार्थम् ॥ अथ यशोमती दारिका सुवर्णमयानि
 पुष्पाणि कारयित्वा द्रव्यमयाणि⁽⁴⁾ रत्नमयानि प्रभूतगन्धमाल्यविलेपनसंग्रहे कृत्वा शतरस-
 माहारं सञ्जीकृत्य भगवतो हृत्तेन कालमारोचयति । समयो भद्रं सङ्गं भक्तं यस्येदानीं⁽⁵⁾ 5
 भगवान्कालं मन्यत इति ॥ अथ भगवान्भित्तुगणपरिवृतो भित्तुसङ्घपुरस्कृतो येन सिंहेन से-
 नापतेर्निवेशनं⁽⁷⁾ तनोपसंक्रान्त उपसंक्रम्य पुरस्ताद्भित्तुसङ्घस्य प्रज्ञप्त एवासने निषण्णः ।
 अथ यशोमती दारिका सुखोपनिषणं बुद्धप्रमुखं भित्तुसङ्घं विदिता शतरसेनाकारेण स्व-
 कृस्तं संतर्प्य पुष्पाणि भगवति नेतुमारब्धा । अथ तानि पुष्पाणि उपरि भगवतो रत्न-
 कूटागारो रत्नच्छत्रं रत्नमण्डप इवावस्थितं यत्र⁽⁹⁾ शक्यं सुशिक्षितेन कर्मकारेण कर्म⁽¹⁰⁾ 10
 वासिना वा कर्तुं यथापि तद्बुद्धानां बुद्धानुभावेन देवतानां च देवतानुभावेन ॥ अथ यशोमती⁽¹¹⁾
 दारिका तदत्यद्भुतं देवमनुष्यावर्जनकरं प्रातिकार्यं दृष्ट्वा मूलनिकृत्तं⁽¹²⁾ इव क्रुमः सर्वशरीरेण

1) MS °सुवर्ण.

2) MS °गवास°.

3) Ex conject., cp. Divy. 64, 24. 81, 1; B चात्तर्गृ°, P copied the correction, C the old false reading.

4) MS °मयानि.

5) Ex conject., cp. Feer 28, 1 and *infra*, line 8, cp. also tale 8 (f. 8a in fine), Divy. 89, 17; B कृत्वा ततः सर्वाकारं (variously altered in its copies), but the first akṣara of ततः may have been made out of a former श.

6) B भद्रं, D corr.

7) MS °शतं.

8) C supplies the missing J.

9) B यत्र, D corr.

10) MS कर्मकरास्तेवासिना, I have filled up the gap by comparing the parallel place avad. nr. 4, f. 5a.

11) B °मति दारि°, which became in P °मतिर्दारि°, cp. *infra* p. 12, n. 2.

12) MS निकृत्त्या.

भगवतः पार्थोनिपत्य प्रणिधानं कर्तुमाख्या । अनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादनं देव-
धर्मपरित्यागेन [2b] चान्धे लोके अनापके अग्रिणापके बुद्धौ भूयासमतीर्णानां सत्त्वानां
तारयिता अमुक्तानां मोचयिता अनाद्यस्तानामाद्यास्तपिता अग्रनिर्वृतानां अग्रनिर्वा-
पयितेति ॥

- 5 अथ भगवान्यशेमत्या दारिकाया केतुपरम्परां कर्मपरम्परां च तावा स्मितं प्रावि-
ष्कार्षीत्⁽¹⁾ । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवतः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नी-
लपतलोहितवदाता अर्चिषो मधुनिश्चार्य काश्चिदधस्ताद्वृत्ति काश्चिदुपरिष्ठाद्वृ-
त्ति । या अद्यस्ताद्वृत्ति ताः संज्ञीवं कालसूत्रं संघातं रौरवं मरु रौरवं तपनं प्रतापन-
वीचिमर्बुदं निरर्बुदमलं कुरुवं ऊळ्वमुत्पलं पद्मं मरुपद्मं नरकाग्निं⁽²⁾ ये उष्णनरका-
10 स्तेषु शीतीभूता निपतन्ति⁽³⁾ ये शीतनरकास्तेषूष्णीभूता निपतन्ति । तेन तेषां सत्त्वानां का-
रणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नयन्ते । तेषामेवं भवति । किं नु वयं भवत्सं⁽⁴⁾ इत्ययुता ग्राह्यो ह्यिद-
न्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंज्ञनार्थं भगवान्निर्मितं विसर्जयति । तेषां निर्मितं
दृष्ट्वेवं भवति । न ह्येवं⁽⁵⁾ वयं भवत्सं⁽⁶⁾ इत्ययुता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अथ त्वयमपूर्वदर्शनः सन्नो
ऽस्यानुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नव्या इति । ते निर्मितं चित्तमभिप्रसाद्य
15 तन्नरकवेदनीयं कर्म तपयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णाति यत्र सत्यानां भावनभूता
भवन्ति । या उपरिष्ठाद्वृत्ति ताद्यातुर्महाराज्ञिकोत्पत्तिस्त्रिंशान्यामास्तुपितामिमांशु-
न्परनिर्मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महाब्रह्मणः परीताभानप्रमाणाभा-

1) MS प्राविष्कार्षीत्; note the irregular augment or rather absence of aug-
ment, which clerical carelessness alone will scarcely account for.

2) MS सज्ञी°.

3) Cp. *supra*, p. 4 n. 7.

4) B पतन्ति, D corr.

5) MS भवन्ति.

6) MS ह्येवं.

7) MS भवति ।

8) MS ०रणा.

9) MS ०काश्चिन्नय.

नाभास्वरात्परित्तशुभानप्रमाणशुभाङ्कुभक्तज्ञाननक्षकान्पुण्यप्रसवान्बृहत्फलान्बृहान्त-
पान्सुदृशान्सुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा अन्वितं दुःखं शून्यमनात्मेत्युद्घोषयति गाथाद्वयं
च भाषते ।

आरभध्वं निष्क्रामत पुण्यध्वं बुद्धशासने ।

धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥

5

यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अग्रमतश्चरिष्यति ।

प्रकृप्य ज्ञातिसंसारं दुःखस्यात्तं करिष्यति । इति ॥

अथ ता अर्चिषस्त्रिसाहस्रमहासाहस्रे लोकधातुमन्वाह्निष्य भगवत्तमेव पृष्ठतः
पृष्ठतः समनुगच्छति । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो
ऽक्षधीयते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादक्षधीयते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुका- 10
नो भवति पादतले ऽक्षधीयते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पाष्ण्यामक्षधीयते ।
प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽक्षधीयते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
ति जानुनोरक्षधीयते । बलचक्रवर्तिराद्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे कर्तले ऽक्षधीयते ।
चक्रवर्तिराद्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे कर्तले ऽक्षधीयते । देवोपपत्तिं व्याकर्तु-
कामो भवति नाभ्यामक्षधीयते । आवकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति आस्ये ऽक्षधीयते । 15
प्रत्येकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णायाम⁽¹⁾क्षधीयते । अनुत्तरां⁽²⁾ सम्यक्संबोधिं व्याक-
र्तुकामो भवति उष्णीषे ऽक्षधीयते ॥

अथ ता अर्चिषो भगवत्तं त्रिः⁽³⁾ प्रदक्षिणीकृत्य भगवत उष्णीषे ऽक्षर्हिताः । अथापु-
ष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवत्तं पप्रच्छ ।

1) MS कर्णयोरत्त°, this variant goes probably back to A and to a misread ऊर्णायाम°.

2) MS अनुत्तरायां.

3) MS त्रिप्र°.

नानाविधो रङ्गसकृच्चित्रो वक्तात्तरान्विष्कसितः कलापः ।

अवभासिता येन दिशः समत्ताद्विवाकरेणोदयता यथैव ॥

गाथाश्च भाषते ।

विगतोद्धवा दैन्यमदप्रकीणा बुद्धा जगत्पुत्तमकेतुभूताः ।

5 नाकारणं शङ्कमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयति जिना त्रितारयः ॥

तत्कालं स्वयमधिगम्य वीर बुद्ध्या

श्रोतृणां श्रमण त्रिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।

धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिरुत्तमाभि-

रूपतन्त्रं व्यपनय संशये शुभाभिः ॥

10 नाकस्माह्लवणजलाद्विराजधिर्याः

संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयति नाथाः ।

यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयति [3a] धीराः

तं श्रोतुं समभिलषति ते ब्रवीषा १ इति ॥

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाहेत्वप्रत्ययमानन्द तथागता अर्हन्तः सम्य-

15 कसंबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्यानन्दानया यशोगत्या दारिकया ममैवविधे स-

त्कारं कृतम् ॥ एवं भदत् ॥ एषानन्द यशोगतो दारिकां अनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन

देयधर्मपरित्यागेन च त्रिकल्पसंख्येयसमुदानीतां बौद्धिं समुदानीय मत्कारुणापरिभा-

विताः १४ पारमिताः परिपूर्णं रत्नमतिर्नाम सम्यक्संबुद्धो भविष्यति दशभिर्बलैश्चातुर्भि-

र्वैशारद्यैस्त्रिभिर्वावेषिकैः स्मृत्युपस्थानैर्मत्कारुणया च । अयमस्या देयधर्मो यो ममास्ति के

20 चित्तस्याभिप्रसद इति ॥ इदमवोचद्भगवानातममसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Metre Prahasinī. Cp. Jtkm. IX, 53. XXIII, 28. 29. XXXII, 16.

2) MS यशोगतिर्दारिका.

3) Visarga is wanting in MS.

4) Ex conject.; MS चित्तमभिप्र.

कुसुद इति ३ ॥

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्ववर्हैर्देवैर्नागैर्वनैर्मरुतैर्गणैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपक्षगन्धर्वासुरग-
 रुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
 सनग्नानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः श्रावस्त्या विहरति जेतवने ऽनाथ- 5
 पिण्डदस्याग्ने। श्रावस्त्यामन्यतमः श्रेष्ठो प्रतिवसति श्राब्धो महाधनो महाभोगो विस्ती-
 र्णविशालपरिमहो वैश्रवणधनसमुद्भूतो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्क-
 लत्रमानीतम् । स तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परि-
 चारयतो न पुत्रो न दुहिता । स कोरे कपोलं दत्त्वा चित्तापरो व्यवस्थितः । अनेकधनसमु-
 दितं मे गृहं न मे पुत्रो न दुहिता । ममात्यपात्सर्वस्वापतेयमपुत्रकमिति कृत्वा राजविधेयं 10
 भविष्यतीति । स श्रमणब्राह्मणनैमित्तिकमुत्कृष्टसंबन्धिवान्धवैरुच्यते देवतायाचनं कु-
 रुष्वेति ॥ अस्ति चैष लोके प्रवादो यदायाचनहेतोः पुत्रा ज्ञाप्यते दुहितरश्चेति । तच्च नै-
 वम् । यद्येवमभविष्यदेकैकस्य पुत्रसत्कृष्टमभविष्यत्तद्यथा राज्ञश्चक्रवर्तिनः । अपि तु
 त्रयाणां स्थानानां संमुखोभावात्पुत्रा ज्ञाप्यते दुहितरश्च । कतमेषां त्रयाणाम् । मातापितरौ

1) MS °पात्र°, this form *piṇḍapātra* is often found in our manuscripts instead of the correct one; cp. e. g. Divy. p. 89 N. 2. 259, a.

2) D corr.

3) In this name D almost invariably drops the akṣara द्.

4) In almost every occurrence of this stereotyped phrase, MS has °भविष्य-
 त्तद्यथा, construing the plural of the verb with a collective subject. This I have not
 ventured to change, since the irregular idiom may possibly originate from the
 author of the *Avadānaśataka*.

5) B °ज्ञच°, D corr.

- रक्तौ भवतः संनियतितौ माता कल्या भवति ऋतुमती गन्धर्वश्च प्रत्युपस्थितौ भवति । एषा⁽¹⁾
 त्रयाणां स्थानानां समुखीभावात्पुत्रा ज्ञायते उक्तिरश्च । तथा स्यसौ अमणाम्राज्ञाणै-
 मित्तिकमुह्यत्संवन्धिवान्धवविप्रलब्धो ऽपुत्रः पुत्राभिनन्दो शिववरुणकुबेरश्चक्रवर्त्ता-
 दीनन्याश्च देवताविशेषानायाचते स्म । तस्यशरामदेवता वनदेवताश्चरदेवताः शृङ्गारक-
 5 देवता बलिप्रतिग्रहिका देवताः सक्तज्ञाः सक्तधार्मिका नित्यानुबन्धा अपि देवता ग्राया-
 चते स्म । स चैवमायाचनपरस्तिष्ठत्यन्यतमश्च सन्नो ऽन्यतमस्मात्सहस्रनिकायाद्गुप्ता तस्य⁽²⁾
 प्रजापत्याः कुत्तिमवक्राक्तः ॥ पञ्चावेणिका धर्मा एकत्ये पपिउतवातिमे मातृग्रामे । कतमे
 पञ्च । रक्तं पुरुषं ज्ञानाति विरक्तं पुरुषं ज्ञानाति । कालं ज्ञानाति ऋतुं ज्ञानाति । गर्भमव-
 क्रान्तं ज्ञानाति । यस्य सकाशाद्गर्भो ऽवक्रामति तं ज्ञानाति । दारकं ज्ञानाति दारिकां ज्ञाना-
 10 ति । सचेद्दारिको भवति दक्षिणं कुत्तिं निश्चित्य तिष्ठति सचेद्दारिका भवति वामं कुत्तिं
 निश्चित्य तिष्ठति ॥ सा श्रातमनात्तमनाः⁽³⁾ स्वामिन शरीरचयति । दिष्टार्यपुत्र वर्धते श्राप-
 न्नसत्त्वास्मि संवृता यथा⁽⁴⁾ मे दक्षिणं कुत्तिं निश्चित्य तिष्ठति नियतं दारिको भविष्यती-
 ति । सोऽप्यात्तमनात्तमनाः पूर्वक्रायमत्युन्नम्य दक्षिणं बाहुमभिप्रसार्य उदानमुदानयत्यप्ये-
 वाहं चिरकालागिलपितं पुत्रमुखं पश्येयं ज्ञातो मे स्यान्नावज्ञातः कृत्यानि मे कुर्वीत⁽⁵⁾ भूतः⁽⁶⁾
 15 प्रतिबिम्भाद्वायाद्यं प्रतिपश्येत् कुलवंशो मे चिरस्थितिकः स्यादस्माकं चाप्यतीतकालम-⁽⁷⁾

1) MS एषा.

2) Here, as often, MS has अमण instead of अमण.

3) MS 'मस्यात्स'.

4) MS तस्याः, cp. *infra* tale 36.

5) MS 'द्वर्भा (P'र्भेव'.

6) MS 'रि'को.

7) MS वामकु'.

8) MS 'मनास्त्रा'.

9) MS वा, cp. Divy. 99, 1.

10) MS कुर्वीभूतः.

11) MS प्रतिबिम्भात् दार' (P' प्रतिबिम्भा'), cp. Divy. 99, 5.

12) MS चाप्यतीत'.

13) MS कालवाता'.

तानामल्पं वा प्रभूतं वा दानानि दत्त्वा कृत्यानि कृत्वाऽस्माकं नाम्नाऽ दत्तिणामिदं दत्तं त-
 योर्धनत्रयोपन्नयोगच्छतोऽनुगच्छत्विति ॥ [3b] आपन्नसत्त्वां चैनां विदित्वेपरिप्रासादतल-
 गतामपत्तिता⁽¹⁾ धारयति। शीते शीतोपकरणैरुष्णो उष्णोपकरणैर्वैद्यप्रज्ञैर⁽²⁾ कृरिर्नातितित्ते-
 र्नात्यज्ञैर्नातिलवणैर्नातिमधुरैर्नातिकटुकैर्नातिकषयैस्तिक्तास्रलवणमधुरकटुककषायवि-
 वर्जितैर⁽³⁾ कृरैर्कर्णार्धकारविभूषितगात्रीमत्सरसमिव नन्दनवनविचारिणीं मञ्जान्मञ्जं पी- 5
 ठात्पीठमनवतरत्नीमधरिमां भूमिम्⁽⁴⁾। न चास्याः किञ्चिदमनोऽज्ञशब्दश्रवणं यावदेव गर्भस्य
 परिपाकाय ॥ साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता। दारको ज्ञातः अभिज्ञपो
 दर्शनीयः प्रासादिको जन्मनि चास्य तत्कुलं नन्दितम्। तस्य ज्ञातौ ज्ञातिमकं कृत्वा नामधेयं
 व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति। ज्ञातय ऊचुः। यस्मादस्य जन्मनि सर्वकुलं
 नन्दितं तस्माद्भवतु दारकस्य नन्द इति नमेति। तस्य नन्द इति नाम व्यवस्थापितम् ॥ नन्दो 10
 दारको ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामंसधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां
 मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम्। सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिर्हृत्त्रोपते वर्धयते
 क्षीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्छोतप्तोतप्तैरुपकरणविशेषैराशु⁽⁵⁾ वर्धते
 क्लृदस्थमिव पङ्कजम् ॥

यदा महान्संवृतः पञ्चवर्षः षड्वर्षो⁽⁷⁾ वा तदा कुसीदः संवृतः परमकुसीदो नेच्छति श- 15
 यनासनादप्युत्थातुम्। तेन तीक्ष्णनिशितबुद्धितया तर्गुरुस्थेनैव शास्त्राप्यधीतानि ॥ अथ

1) MS °तंधार°.

2) B °सैर्माह्वा°, D corr.

3) MS नन्दनमिव वनं विचारिनीम् (C still more corrupt).

4) MS °धरिमा भूमि°.

5) MS °ष्टाभिधा°.

6) MS वर्धते (D वर्धयते).

7) Ex conject.; MS षड्वर्षम्वा.

8) B here and often कुशी°.

9) B तीक्ष्ण, D corr.

श्रेष्ठिन एतदभवत् । यो ऽपि मे कदाचित्⁽¹⁾ कर्हिचिद्देवताराधनया पुत्रो जातः सो ऽपि कु-
सीदः परमकुसीदः शयनासनादपि नोत्तिष्ठते तत्किं ममानेनेदं ज्ञातीयेन पुत्रेण यो नाम
स्वस्थशरीरो भूया यशुरिव संतिष्ठतीति ॥ स च श्रेष्ठी पूरणाभिप्रसन्नः । तेन पत्तो-
र्यिकाः शास्तारः स्वगृह्णामहेता अपि नामायं दारकस्तेषां दर्शनाद्वैरवज्ञातः शयनासना-
5 दपि तावदुत्तिष्ठेत् । अथ कुसीदो दारकस्तां प्रकृष्टां दृष्ट्वा चतुःसंप्रेक्षणामपि न कृतवान्
कः पुनर्वादि⁽²⁾ उत्थास्यति वा घमिवादयिष्यति वा आसनेन वा उपनिमन्त्रयिष्यति ॥
अथ स गृहपतिस्तामेवावस्थां दृष्ट्वा मुष्टतरामुत्कपिठतः करे कपोले दत्त्वा चित्तापरो
व्यवस्थितः ॥

अत्रातरे नास्ति किञ्चिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातगदष्टमविदितमविज्ञातम् । धर्मता
10 खलु बुद्धानां भगवतां मन्त्रकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तकानामेकारुताणां शमश्रुविप-
श्यनाविकारिणां त्रिदशवस्तुकुशलानां चतुरोघोत्तिषीणानां चतुर्हृद्विपादचरणतलमुप्रति-
ष्ठितानां चतुर्षु संप्रह्वस्तुषु दीर्घरात्रकृतपरिचयानां पञ्चाङ्गविप्रकीर्णानां पञ्चगतिसम-
तिक्रान्तानां षडङ्गसमन्वागतानां घट्पारमितापरिपूर्णां सप्तबोधङ्गकुसुमाद्यानामष्टा-
ङ्गमार्गदेशिकानां नवानुपूर्वविकारसमापत्तिकुशलानां दशबलबलिनानां दशदिकसमापूर्णयश-
15 सां दशशतवशवर्तिप्रतिविशिष्टानां त्री⁽³⁾ रत्रेस्त्रिर्दिवसस्य बुद्धचतुषां लोकं व्यवलोक्य ज्ञा-
नदर्शनं प्रवर्तते । को कोपते को वर्धते कः कृच्छ्रप्राप्तः <काः संकटप्राप्तः> कः संबाधप्राप्तः कः
कृच्छ्रसंकटसंबाधप्राप्तः को ऽपायनिम्नः को ऽपायप्रवणः को ऽपायप्राग्भारः कमरूपपाया-

1) MS °चित्कर्हचि°.

2) As to कः पुनर्वादिः to express the *kaimutika* cp. Divy. 105, ss. 200, 14. —
Jtkm. 148, 10 क एव वादिः.

3) MS किञ्चिन्बु°.

4) MS विपश्यिनां (P °ना).

5) MS °घोती°.

6) MS here and almost always where this word occurs °तुर्हृदि°.

7) MS त्रिरात्रेस्त्रिदि°.

उद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं । कस्य कामपङ्क निमग्नस्य कस्तोद्धारमनुप्रदद्यां कमार्प-
धनविरहितमार्पधनैश्चर्याधिपत्ये⁽¹⁾ प्रतिष्ठापयेयं । कस्याज्ञानतिमिरपटलपर्यवनङ्घनेत्रस्य
ज्ञानाञ्जनशलाकया चतुर्विंशोधयामि⁽²⁾ । कस्यानवरूपितानि कुशलमूलान्यवरूपयेयं क-
स्यावरूपितानि परिपाचयेयं कस्य परिपक्वानि विमोचयेयम् । आह च ।

अप्येवातिक्रमेद्वेलां सागरो मकरालयः ।

5

न तु वैनैषवत्सानां बुद्धो वेलातिक्रमेत् ॥

पश्यति भगवानयं दारकः कुसीदो मदर्शनाद्वैर्यमारप्स्यते यावदनुत्तरायां सम्यक्सं-
बोधौ चित्तं परिणामयिष्यतीति ॥ ततो भगवता तीर्थानां⁽⁶⁾ मदर्पच्छित्त्यर्थे दारकस्य च
कुशलमूलसंजननार्थं सूर्यसकृन्नातिरेकप्रभाः⁽⁷⁾ कनकावर्णमरीचय उत्सृष्टाः पैस्तद्वृत्ते समत्ताद-
वभासिते कल्पसकृत्परिभाविताश्च मैत्र्यंशव उत्सृष्टाः पैरस्य स्पृष्टमात्रं शरीरं प्रह्लादि- 10
तम् । स इत्यामुतश्च प्रेक्षितुमारब्धः⁽⁸⁾ कस्य प्रभावान्मम शरीरं प्रह्लादितमिति ॥⁽⁹⁾ ततो
भगवान्भित्तुगणपरिवृत्तस्तद्वृत्ते प्रविशेश । दर्श कुसीदो बुद्धे भगवत्तं द्वात्रिंशता मक्यापुरु-

1) MS °पत्यं.

2) This sentence is met with only here, not in the other occurrences of this commonplace. By its style it looks as if interpolated.

3) MS °पत्तानि.

4) MS °लानति°.

5) B मदर्शनान्वी, instead of which the copyist of P wrote मर्दान्वा°; Fear p. 81 with the help of Tib. found out the correct reading.

6) MS तीर्थानां (P तीर्थानां).

7) MS °प्रभावाः.

8) MS °रब्धाः.

9) MS प्रह्लादितमिति भगवतो भगवां भि°. I suppose भगवतो is a blunder, which stood already in A. That the lazy boy did really not know who relieved him, is plain from the context; R 7 b 5 paraphrasing this passage, expressly states that he sought for the cause but could not find it out.

10) B °वृत्त, D corr.

फलतण्णैः समलङ्कृतमशोत्था चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं⁽¹⁾ व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्राति-
 [4a]रेवप्रभे ब्रह्ममगिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकम् । दष्टा च पुनः परं प्रसादमापन्नः सह-
 सा स्वयमेवोत्थाय भगवतो ऽर्धे आसनं प्रक्षपयत्येवं चाह । एतु भगवान्स्वागतं भगवतो
 निषोदतु भगवान्प्रक्षत एवासन इति । अद्यास्य मातापितरावत्तर्जनश्चादृष्टपूर्वप्रभावं दष्टा
 5 परमे⁽²⁾ विस्मयमापन्नाः ॥

ततः कुमारी दारको कृष्यविकसिताभ्यां नयनाभ्यां भगवतः पादाभिचन्दनं कृत्वा
 पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । तस्मै भगवता अनेकप्रकारं कौसीन्यस्यावर्णो भाषितो⁽⁴⁾ धी-
 र्याह⁽⁵⁾ भस्य चानुशंसश्चन्दनमयी चास्य यष्टिमनुप्रयच्छति इमां दारक यष्टिमाकोटयेति ।
 स तामाकोटयितुमारब्धः ॥ अद्यात्तौ यष्टिराकोटयनाना मनोज्ञशब्दश्रवणं करोति विवि-
 10 धानि च रत्नविधानानि पश्यति । तस्यैते⁽⁷⁾ भवत् । मकान्बतायं वीर्यारम्भे विशेषो⁽⁸⁾ यन्महं
 भूयस्या मात्रया वीर्यमारभेति⁽¹⁰⁾ ॥ स आश्वत्थां घण्टावघोषणं⁽¹¹⁾ सार्धवाक्मात्मानमुद्धोष्य
 घड्वारान्महामुद्रमवतीर्णः ॥ ततः सिद्धयानपात्रेण मकरलसंयुक्तं कृत्वा भगवान्तर्नि-
 वेशने सआवकमङ्को भोजितो ऽनुत्तरायां च सम्यक्संवाधौ प्रणिधानं कृतम् ॥

1) MS गात्रव्योम°.

2) B परमवि°, P. corr.

3) MS °भिनन्द°.

4) MS °षितं.

5) Ex conject.; MS वीर्याङ्गस्य.

6) MS चानुसंश°.

7) B तस्ये, D corr.

8) Ex conject.; MS मकान्बतेयं(D स)वीर्यारम्भविशेषे.

9) Cp. *supra*, p. 3, N. 2.

10) Ex conject.; MS °रभेति, in B two dots are put above the last two ak-
 saras, which makes us expect some marginal correction, that has been forgotten,
 it seems. The reading वीर्यमारम्भयेति will do as well.

11) The expression is somewhat singular, as we should expect °घोषयेन or
 °णाय। Was perhaps the genuine reading *ghanthāvaghoṣam*, the gerund?

यद्य भगवान्कुसीदस्य दारकस्य हेतुपरंपरां कर्मपरंपरां च ज्ञात्वा स्मितं प्राविर-
 काशीत् । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवतः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नी-
 लपीतलोहितावदाता अर्चिषो मुखान्निधार्य कौश्लिदधस्ताद्वक्त्रं काश्चिदुपरिष्ठाद्वक्त्र-
 ति । या अथस्ताद्वक्त्रं ताः संजीवं कालसूत्रं संघातं रौरवं महारौरवं तपनं प्रतापनम-
 वीचिर्बुद्धं निरुद्धं दमटं कृत्वं ऊरुवमुत्पलं पद्मं महापद्मं नारकांगत्वा ये उष्णनरका- 5
 स्तेषु शीतीभूता निपतन्ति ये शीतनरकास्तेषूष्णीभूता निपतन्ति । तेन तेषां सत्त्वानां का-
 रणाविशेषाः प्रतिप्रब्रज्यन्ते । तेषामेवं भवति । किं नु वयं भवन्त इत्युता अहो स्विद-
 न्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंजननार्थं भगवान्निर्मितं विसर्जयति । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैव
 भवति । न ह्येवं वयं भवन्त इत्युता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः सत्त्वो ऽस्या-
 नुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रब्रज्यन्ते इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तत्त्वक- 10
 वेदनीयं कर्म क्षपयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णन्ति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवन्ति ।
 या उपरिष्ठाद्वक्त्रं ताश्चातुर्मुहाराजिकास्त्रयस्त्रिंशान्यामांस्तुषितान्निर्माणरतीन्परि-
 र्मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकांब्रह्मपुरोहितान्महाब्रह्मणाः परीतिभानप्रमाणाभानभा-
 स्वरान्परीतिशुभानप्रमाणशुभाङ्कुभक्तस्नाननभ्रकान्युपयप्रसवान्बृहत्पलान्बृहन्नतपान्सु-
 दृशान्मुदर्शनानक्रनिष्ठान्देवान्गत्वा अनित्यं दुःखं शून्यमनात्मेत्युद्धोषयन्ति गाथाद्वयं च 15
 भाषन्ते ।

1) MS मुखानि°.

2) MS काश्चि°.

3) MS अहो.

4) MS ह्येवं.

5) The anusvāra is wanting in MS.

6) Cp. note 2 on p. 5 *supra*.

7) MS परीता° (D °रिता°).

8) Owing to a singular aberration of mind of the scribe of A or B, MS has °कनिष्ठान्तेषां सत्त्वानां अनित्यं.

धारभध्यं निष्क्रामत युध्यध्यं बुद्धशासने ।

धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडगारमिव कुञ्जरः ॥

यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अग्रमतश्चरिष्यति ।

प्रह्णाय जातिर्नसारं दुःखस्याहं करिष्यतीति ॥

- 5 अथ ता अर्चिषस्त्रिसाकृन्महासाकृन्⁽¹⁾ लोकधातुमन्वाकृष्य भगवत्तमेव पृष्ठतः
पृष्ठतः समनुगच्छति⁽²⁾ । तद्यदि भगवानतीतं⁽³⁾ कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो
ऽन्तर्धीयते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादन्तर्धीयते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुका-
मो भवति पादतले ऽन्तर्धीयते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पाष्पार्थामन्तर्धीयते ।
प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽन्तर्धीयते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
10 ति ज्ञानुनो⁽⁴⁾त्तर्धीयते । वलचक्रवर्तिराद्यं व्याकर्तुकामो भवति त्रिणे कर्तले [4b] ऽन्त-
र्धीयते । चक्रवर्तिराद्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे कर्तले ऽन्तर्धीयते । देवोपपत्तिं
व्याकर्तुकामो भवति नाभ्यामन्तर्धीयते । आत्रकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति आस्ये ऽन्त-
र्धीयते । प्रत्येकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति उर्णा⁽⁵⁾यामन्तर्धीयते । अनुत्तरा⁽⁶⁾ सम्यक्संबो-
धिं व्याकर्तुकामो भवति उष्णीषे ऽन्तर्धीयते ॥
- 15 अथ ता अर्चिषो⁽⁶⁾ भगवत्तं त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य भगवत उष्णीषे ऽन्तर्हिताः । अथायु-
ष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवत्तं पप्रच्छ ।

1) D fills the gap; MS °साकृन्ने.

2) MS °च्छति.

3) MS °तीतक°.

4) MS उर्णा°.

5) MS °त्तरायां सम्य°.

6) MS तार्चिषा, the irregular contraction (*sandhir ārsah*) in the first syl-
lable is met in our text also elsewhere, see e. g. tales 25, 26, 27, 29 in *fine* एषा-
नन्द instead of एष घ्रा°, and cp. Divy. 27, 22. 56, 7. 386, 14. 389, 20.

7) MS त्रिप्र°.

नानाविधो रङ्गसकृन्नचित्रो वक्तात्तरान्निष्कसितः कलापः ।

घवभासिता येन दिशः समत्ताद्विवाकरेणोदयता यथैव ॥

गाथाश्च भाषते ।

विगतोद्धवा दैन्य⁽¹⁾मदप्रक्रीणा बुद्धा जगत्पुत्तमहेतुभूताः ।

नाकारणं शङ्कमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जितारयः ॥

5

तत्कालं स्वयमधिगम्य घोर⁽²⁾ बुद्ध्या

श्रोतृणां श्रमणं जिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।

घोराभिर्मुनिवृष वाग्भिरुत्तमाभिरु-

त्पन्नं व्यपनय संशयं शुभाभिः ॥

नाकस्मात्तलवणजलान्द्रिरात्रधैर्याः

10

संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नाथाः ।

यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति घोराः

तं श्रोतुं समभिलषन्ति ते जनौघा इति ॥

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् ।⁽³⁾ नाहेत्प्रत्ययमानन्दं तत्रागता घर्हन्तः सम्य-
क्संबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्यानन्दानेन कुसीदेन दारुकेण समैवंविधं सत्कारं 15

1) P and C have here दैत्य°, which may indeed represent the original form, since the *Daityānām mada* suits the context and the mythological conception underlying it better than *dainya* → *mada*. Yet this variant seems to be nothing but a misread दैन्य of B. In fact, one may doubt as to whether *tya* or *nya* is written here in B. I should however rather read the akṣara *nya*. In D the word happens to fall in a gap.

2) घोर is not seldom in this stereotyped stanza the variant of घोर, which seems to be the better reading. Wheresoever घोर occurs in the tradition of this text, I have retained it.

3) MS नहे°.

कृतम् ॥ एवं भदत्त ॥ एष आनन्द कुलीदो दारकी ऽनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मा-
 रित्यागेन च त्रिकल्पसंख्येयसमुदानोतां बोधिं समुदानोय महाकरूणाप्रभावितः⁽¹⁾ पट-
 पारमिताः परिपूर्ण्य धृतिबलधोर्यपराक्रमो नाम सम्यक्संबुद्धो लोके भविष्यति दशभिर्ब-
 लैश्चतुर्भिर्वैशारद्यैस्त्रिभिरावेणिकैः स्मृत्युपस्थनिर्महाकरूणया च । अयमस्य⁽²⁾ देयधर्मो
 5 यो ममास्तिके चित्तप्रसाद इति ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते च भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS, by a lapsus of the scribe of A, महाकरूणासमुदानोय, cp. *supra*
 p. 7 l. 4 and p. 12 l. 17.

2) B अस्यमस्य⁷, the correction having been put on the latter स्य instead of
 the former one.

3) MS °धर्मायो.

सार्थवाह इति ४ ॥

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिस्सार्थवाहैर्देविर्नगैर्यत्नैरसुरैर्गुरुः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोच्चरपिण्डपातशयनासनग्लान-
 प्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सम्रावक्रसङ्घः आचस्त्यां विक्रति जेतवने ऽनाश्रयिण्ड- ५
 स्यारामे । आचस्त्यामन्यतमो महासार्थवाहो महासमुद्रमवतीर्णो भगवानपात्र एवागतः । स द्विरपि
 त्रिरपि स्विदेवतायाचने कृत्वा महासमुद्रमवतीर्णो भगवानपात्र एवागतः ॥ ततो ऽस्य
 महान्खेद उत्पन्नः । स इमां चिन्तामापेदे । को मे उपायः स्याद्येन धनार्जनं कुर्यामिति ।
 तस्यैतद्भवत् । अयं बुद्धो भगवान्सर्वदेवप्रतिविशिष्टतर घातमकितपरकितप्रतिपन्नः
 कारुणिको महाधर्मकामः प्रजावत्सलः । यन्मृकुमिदानीमस्य नाम्ना पुनरपि महासमुद्रमव- 10
 तरेयं सिद्धयानपात्रस्त्वागच्छेत्^(१) चेदुपायेन धनेनास्य पूजां कुर्यामिति ॥

स एवं कृतव्यवसायः पुनरपि महासमुद्रमवतीर्णो बुद्धानुभावेन च रत्नदीपं संप्राप्य
 महारत्नसंग्रहं कृत्वा कुशलस्वस्तिना स्वगृहमनुप्राप्तः ॥ स मार्गश्रमे प्रतिविनोद्य भाण्डं
 प्रत्यवेक्षितुमारब्धः । तस्य नानाविचित्राणि रत्नाति दृष्ट्वा महान्त्वाभेत्पन्नः । चिन्तयति^(२)
 च । मया ईदृशानां रत्नानां श्रमणस्य गौतमस्य उपार्थं दातव्यं भविष्यति । यन्मृकुमेतानि स्व- 15

1) Ex conject.; MS सदेव°, *sva°* is supported by R.

2) Ex conject.; MS पात्रःस्वागच्छेउपा°, the aks. उ of our mss. may easily proceed from उ, as both are very similar in the Nepalese handwriting.

3) Note the irregular sandhi, as on p. 20 n. 6.

4) Ex conject.; MS विभयति.

स्याः पत्न्या घ्रायसेन⁽¹⁾ कार्षापणद्वयेन विक्रीय भगवतो गन्धं दद्यामिति । स कार्षापणद्वये-
नागुरु⁽²⁾ क्रीत्वा जेतवन् गतः । ततो ऽपत्रपमाणद्वयो द्वाकोष्ठके स्थित्वागुरु⁽³⁾ धूपितवान् ॥

अथ भगवान्मद्रूपमृद्वभिसेस्कार्मभिसेस्कृतवान्येन स धूप उपरि विहायसमभ्यु-
द्गम्य सर्वो⁽⁵⁾ च श्रावस्तो स्फुरित्वा मरुद्भक्तूद्वद्वस्थितः⁽⁶⁾ । तस्य तदत्यद्भुतं देवमनुष्या-
वर्जनकरं प्रातिहार्यं दृष्ट्वा महान्प्रसाद उत्पन्नः । स स्वचितं परिभाषितवान् । नैत-
न्म[5a]म प्रतिद्वयं स्याद्यदकं भगवत्तं रत्नैर्नाभ्यर्चयेयमिति ॥ अथ तेन सार्ववाहेन भग-
वान्सम्रावकसङ्को⁽⁸⁾ ऽर्त्तिनिवेशेन भक्तनोपनिमन्त्रितः । ततः प्रणीतिनाहारेण संतप्य मह-
ारत्नैर्वकीर्णः । ततस्तानि रत्नानि उपरि विहायसमभ्युद्गम्य मूर्ध्नि भगवतो रत्नकूटगारो
रत्नच्छत्रं रत्नमण्डपश्चावस्थितः यत्र शक्यं सुशिक्षितेन कर्मकारेण⁽¹⁰⁾ कर्मात्तेवासिना वा
10 कर्तुं यद्यापि तद्बुद्धस्य बुद्धानुभावेन देवतानाञ्च देवतानुभावेन ॥

अथ सार्ववाहो द्विगुणज्ञातप्रसादस्तत्प्रातिहार्यदर्शनान्मूलनिकृत्⁽¹¹⁾ इव हुनो भगवतः

1) Ex conject.; MS घ्रायस्तेन, the covetous merchant thinks he may rid himself of his vow at the expense of two coppers; the Chinese translation renders the *āyasaḥ kārṣāṇaḥ* by tshien. Cp. Divy. 30, 23.

2) So B; D and P write अगुरु, अगुरुं. Cp. Divy. 158, 15. 315, 13. 327, 11.

3) Ex conject.; B तद्भूपानुध्यमंभि; though the akṣara *ma* is clearly cancelled in B, it has been copied by the scribes of the other MSS. As to *tadrūpa*, cp. Divy. 42, s. 494, 20.

4) MS °स्कार्मभि°.

5) MS सर्वो.

6) MS °स्थितं.

7) Ex conject.; MS रत्नैर्भ्यः; the correction is confirmed by R. 113 b 4 नैतन्मे प्रतिद्वयं स्याद्यदये सुगतो जिनः । मया नाभ्यर्चितो रत्नैः etc.

8) Ex conject.; MS संघात्तनिवे°; cp. *supra* p. 18, 12.

9) B °टाकारो, D. corr., cp. *supra* p. 9, 10.

10) Ex conject., cp. *supra* p. 9, 10 and Divy. 211, 14 *mālākareṇa eva mālā-kārāntevāsinaḥ eva*; B कर्माकारेण कर्मात्तेवासिना with अ erased between माला and से.

11) MS °कृत्.

पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कर्तुमारब्धः । अनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देवधर्मपरित्या-
गेन चान्धे लोके घनायके अपरिणायके बुद्धो भूयासमतोर्णानां सत्त्वानां तारयिता अमु-
क्तानां मोचयिता घनाश्चस्तानामाद्यासयिता अपरिनिर्वृतानां परिनिर्वापयितेति ॥

अथ भगवांस्तस्य सार्थवाकस्य हेतुपरम्परां कर्मपरम्परां च ज्ञात्वा स्मितं प्रावि-
ष्कायीत्⁽¹⁾ । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवतः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नी- 5
लपीतलोहितवद्राता⁽²⁾ अर्चिषो मुखान्निश्चार्य काश्चिदधस्ताद्भक्त्यं काश्चिदुपरिष्ठाद्भक्-
त्ति । या अद्यस्ताद्भक्त्यं ताः संजीवे कालमूत्रं संघातं रौरवं महारौरवं तपनं प्रतापनम-
वोचिर्बुद्धं निरु⁽³⁾बुद्धमट्टं कृत्वां कुक्कुवमुत्पलं पद्मं महापद्मं नरकाग्निं⁽⁴⁾ पे उष्णानरका-
स्तेषु शीतीभूता⁽⁵⁾ निपतन्ति ये शीतनरकास्तेषूष्णीभूता⁽⁶⁾ निपतन्ति । तेन तेषां सत्त्वानां का-
रणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नभ्यन्ते । तेषामेवं भवति । किं नु वयं भवत इतश्च्युता ग्राहो⁽⁷⁾ स्विद्- 10
न्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंजननार्थं भगवान्निर्मितं विसर्जयति । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैवं
भवति । न ह्येवं⁽⁸⁾ वयं भवत इतश्च्युता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः सत्त्वो ऽस्या-
नुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नभ्यन्ते इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तत्ररक-
वेदनीये कर्म क्षेपयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णन्ति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवन्ति ।
एषा उपरिष्ठाद्भक्त्यं ताश्चातुर्माहाराजिकास्त्रिपिस्त्रिंशान्यामांस्तुषितान्निर्माणरतीन्परि- 15

1) Cp. *supra* p. 10, n. 1; in B वि is in rasura; P and C प्राष्का°, D प्राविका°.

2) MS °तार्चिषा मु°.

3) B °ट्टमकृ°, D corr.

4) MS नरक°. Cp. *supra* p. 4, n. 7.

5) MS शीतिभूता (C °भूता).

6) B °भूता, P corr. 7) MS ग्राहो.

8) B न ह्ये°, D corr.

9) DCP अपिस्त्वय° so, it seems, also B.

10) MS क्षेप°.

11) MS °राजकास्त्राय° (P °रायिका°). I have retained *trāyastriṃśān*, because it may perhaps be the form used by the author, and not *trayas-*, as MS has elsewhere. Cp. Pāli *tāvattimsa*.

र्मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्गृह्यब्रह्मणः⁽¹⁾ परीतभानप्रमाणभानभा-
 स्थरान्परीतशुभानप्रमाणशुभाच्छुभकृतस्नाननधकान्पुण्यप्रसवान्वृत्तफलान्वृत्तानतपान्मु-
 दृशान्मुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा अनित्यं दुःखं शून्यगनात्मेत्युद्धोषयति मायाद्वयं च
 गायते ।

5

आरभध्वं निष्क्रामत पुण्यध्वं बुद्धशासने ।

धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥

यो क्वास्मिन्धर्मविनये अग्रमतश्चरिष्यति ।

प्रकृत्य जातिसंसारं दुःखस्यासौ करिष्यति । इति ॥

- अथ ता अर्चयिष्यताकृमकृताकृम⁽²⁾ लोकाधातुमन्वाहित्य भगवत्समे⁽³⁾ पृष्ठतः
 10 पृष्ठतः समनुगच्छति । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो
 ऽत्तधीयते । धनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादत्तधीयते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुका-
 मो भवति पादतले ऽत्तधीयते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पाष्ण्यागत्तधीयते ।
 प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽत्तधीयते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
 ति ब्रानुनोदत्तधीयते । बलचक्रवर्तिराध्यं व्याकर्तुकामो भवति वागे कर्तले ऽत्तधीयते ।
 15 चक्रवर्तिराध्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे कर्तले ऽत्तधीयते । देवोपपत्तिं व्याकर्तु-
 कामो भवति नाभ्यामत्तधीयते । आद्यकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति घास्ये ऽत्तधीयते ।
 प्रत्येकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति उर्णापामत्तधीयते । धनुतरां सम्यक्संबोधिं व्याक-
 र्तुकामो भवति उष्णीषे ऽत्तधीयते ॥

अथ ता अर्चयि भगवत्सं त्रिः⁽⁴⁾ प्रदक्षिणीकृत्य भगवत उष्णीषे ऽत्तार्हताः । यथापु-

20 ष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवत्तं पप्रच्छ ।

1) MS °यिकात्र°.

2) MS °ब्रह्मणाः.

3) B पुण्यप्र°, D corr.

4) Anuv. is wanting in MS.

5) B भगवत्समेतय, D corr.

6) MS उर्णा° 7) MS त्रिप्र°.

नानाविधो रङ्गसकृच्चित्रो वक्तातरान्निष्कमितः कलापः ।

अथभासिता येन दिशः समन्ताद्दिवाकरेणोदयता यथैव ॥

गाथाश्च भाषते ।

विगतोद्धवा दैन्यमदप्रकीणा बुद्धा जगत्युत्तमहेतुभूताः ।

नाकार्णां शङ्खमृणालगौरं स्मि[5b]तमुपदर्शयन्ति जिना जितारयः ॥

5

तत्कालं स्वयमधिगम्य वीर बुद्ध्या

श्रोतृणां श्रमण जिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।

धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिरुत्तमाभि-

रूपत्रयं व्यपन्त्य संशयं शुभाभिः ॥

नाकस्माच्छावणाञ्जलाद्विरात्रधैर्याः

10

संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नाथाः ।

यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति धीराः

तं श्रोतुं समभिलषन्ति ते जनैघा इति ॥

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाहेत्वप्रत्ययमानन्द तथागता अर्हन्तः सम्य-
कसंबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्यानन्दनेन सार्थवाहेन ममैवंविधं सत्कारं कृतम् ॥ 15
एवं भद्रे ॥ एष सार्थवाहो ऽनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च त्रिक-
ल्पासंख्येयसमुदानीतां बोधिं समुदानीय महाकरूणापरिभाविताः⁽²⁾ षट् पारमिताः परिपूर्ण
रत्नोत्तमो नाम सम्यक्संबुद्धो भविष्यति दशभिर्वर्लैश्चतुर्भिर्वंशारक्षैस्त्रिभिरविगणैः स्म-
त्युपस्थानैर्महाकरूणाया च । अयमस्य देयधर्मा यो ममास्तिके चित्तस्याभिप्रसादः⁽³⁾ ॥

इदमबोधद्वगवानात्मनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

20

1) D corr.

2) MS °चित्तो.

3) MS चित्तमभिप्र°, cp. *supra* p. 12 n. 4.

सोम इति ५ ॥

lost

[6a] वडिक इति ६ ॥

- बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
 5 ष्ठिभिः सार्धवैर्हृदैर्वैनगैर्यत्नेरसुरैर्गर्हैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागपन्नगन्धर्वानुरगै-
 रुडकिन्नर्महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चाथरपिण्डपातशय-
 नासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सम्राज्यकसङ्गः श्रावस्त्यां विकरति जेतवने ऽनाथ-
 पिण्डदस्यारामे । श्रावस्त्यामन्यतमो गृहपतिः श्रेष्ठो प्रतिवसति आष्यो महाधनो महा-
 भोगो विस्तीर्णविशालपरिमहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धा । तेन सह-
 10 शात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो
 रममाणस्य परिचारयतः गृहपतेः पत्नी आपन्नसत्त्वा संवृता । सा नवानां मासानामत्यया-
 त्प्रसूता । दारको ज्ञातो अभिज्ञपो दर्शनोयः प्राप्तादिकः ॥ तस्य ज्ञातो⁽²⁾ ज्ञातिमहं
 कृत्वा वडिक इति नामधेयं कृतवान्पिता । वडिको दारको ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो
 दत्तः । ऋषध्यात्रीभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां मलधात्रीभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो
 15 ऽष्टाभिर्धात्रीभिर्हृन्नीयते वर्धते क्षीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तमो-
 त्तैरुपकरणविशेषैराशु वर्धते ऋदस्वगिव पङ्कजम् । यदा महान्संवृतः पञ्चवर्षो षड्वर्षो
 वा⁽³⁾ तदा गुरौ भक्तिं कृत्वा सर्वशास्त्राणि अधीतानि । तीक्ष्णबुद्धितया शीघ्रं सर्वशास्त्रस्य
 पारं गतः ॥

1) D in inverted order देवनागपत्तासुरगन्धर्वगर्हः.

2) MS ज्ञातोर्जा°.

3) Ex conject.; MS षड्वर्षम्वा, cp. *supra* p. 15 n. 7.

4) MS तीक्ष्ण°.

तदनन्तरं तस्य वडिकस्य किञ्चित्पूर्ववन्नमकृतकर्मविपाकेन शरीरे कायिकं दुःखं पतितम्⁽²⁾। इति दुःखी भूतश्चात्तापरः स्थितः⁽⁴⁾। किं पापं कृतं मया एतदिदं⁽⁵⁾ कायिकं दुःखं मम शरीरे जातम् ॥ तस्य पितापि पुत्रस्यदे⁽⁶⁾ कायिकं दुःखभावं दष्ट्वा मरुडुद्विभः पुत्रात्य-
यशङ्कया दीनमानसः⁽⁷⁾ शोकाद्भुव्याप्तवदनस्वरितं वैद्यमाहूय तस्य पुत्रस्य रोगं दर्शयति⁽⁸⁾।
को रोगः⁽⁹⁾ केन हेतुना मम पुत्रस्य देहे जात इति। ततः स वैद्यस्तस्य रोगचिह्नं दष्ट्वा चि- 5
कित्सां कर्तुमारब्धः ॥ तथापि तस्य रोगशान्तिर्न भवति पुनर्वृद्धिर्भवति ॥ पिता पुत्रस्य
रोगं⁽¹¹⁾ वृद्धं जातं दष्ट्वा घब्रयं पुत्रो मरिष्यति यद्वैद्येनापि चास्य रोगस्य चिकित्सितुं न
शक्यत इति मूर्च्छया भूमौ पतितः ॥ तं दष्ट्वा भूयो ऽपि पुत्रस्य चित्ता जाता⁽¹³⁾ भूयो ऽपि चि-
त्तया मानसी व्यथा जाता ॥ स दारको रोगी भूतो ऽशक्यो⁽¹⁴⁾ ऽपि वदितुं कथञ्चित्पतरं⁽¹⁵⁾

1) Note the use of *kiñcit* as the theme of the indefinite pronoun in the first member of a compound. Cp. PW in kürzerer Fassung: II, 64, Sp. 3, and Jāta-kamālā p. 120, § *yathācinanākāritūkṣepakarkuṣākṣaram*.

2) MS पतितः. 3) MS भूतोचि°.

4) D उपरो व्यवस्थितः, which seems to be a good correction.

5) Ex conject.; MS मया इदं.

6) MS जातः.

7) MS मानसो (P सा).

8) MS दर्शयति.

9) Ex conject.; MS किं रोगं. Perhaps this must remain unchanged: in that case जात इति is to be changed in जातमिति. Blunders in gender are not rare in our text. Cp. *supra*, p. 3 n. 8. In the foregoing दुःखभाव is taken as a neuter.

10) Ex conject.; MS शातो न.

11) MS रोगवृ°.

12) BC वास्य; the meaning 'even' of अयि च is substantiated by one example in PW. I, 305, 1. Note the genitive with *cikitsati* and cp. my Sanskrit Syntax § 121.

13) MS जातः.

14) *ṣakya* is here used with active signification, as it is Divy. 39, 12 *ṣakyaś* *ivam* . . . . *vastum*, as is also the case with the verb *ṣakyaṃ*. See Divy. 111, 10. 137, 3. 303, 30. 358, 10. 397, 24. 486, 11. — Divy. 370, 15 even *ṣakyaś* has the meaning of *ṣaknoti*, as is also found in the Bhāgavadgītā 11, 3 *na tu mām ṣakyaś* *draṣṭum*.

15) P ऽशक्यो ददितुं unmeaning, cp. Feer, p. 39 n. 2; the good reading is found in the other MSS. The tale nr. 14 of Vicitrakarnikāvadāna (f. 65 b 3 — 70 b 3 of the ms. of the I. O.) which is a periphrastic elaboration of our Vāḍika-avadāna has in the corresponding place (f. 67 a 1) these words शनिर्वाचस्वरो ऽवदत्.

वभाषे । मा तात साक्षं । धर्मविलम्ब्योत्तिष्ठ ममात्ययाशङ्कया मा भूस्वमपि मादृशः ।
 मम नाम्ना देवानां पूजां कुरु दानं देहि ततो मम स्वस्था भविष्यति ॥ स गृहपतिरिति
 पुत्रस्य वच आकर्ण्य सर्वदेवेभ्यः पूजां कृतवान्सर्वत्रात्मानतीर्थकारपरित्राजनेभ्यो दानं
 दत्तवान् । तथापि तस्य रोगशक्तिर्भवति ॥ तदा तस्य मलान्मानसो दुःखो भूत् । सर्व-
 5 देवेषु पूजा कृता दानो ऽपि दत्तः पित्रा मम । तथापि स्वस्था न भवति ॥ ततस्तद्यागतगु-
 णानिनुस्मृत्य बुद्धं नमस्कारं कर्तुमारब्धः ॥

अत्रातरे नास्ति किञ्चिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम् । धर्मता
 खलु बुद्धानां भगवतां मन्त्रकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकार्त्ताणां शमश्रविपश्य-
 नाविकारिणां त्रिदमवस्तुकुशलानां चतुरोद्योतीर्णानां चतुर्द्विपादचरणतलमुप्रति-
 10 ष्टितानां चतुर्षु संप्रत्यस्तुषु दीर्घरात्रकृतपरिचयानां पञ्चाङ्गविप्रक्षोणानां पञ्चगतिमन-
 तिक्रात्तानां षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमितापरिपूर्णानां सप्तबोधद्रुमुमुगायानामष्टाङ्ग-
 मार्गदेशिकानां नवानुपूर्वत्रिका[6b]रममापत्तिकुशलानां दशधलवलिनो दशदिक्समाप्-
 र्णयशसां दशशतवशवर्तिप्रतिविशिष्टानां त्रौ रात्रेन्द्रिद्यस्य बुद्धचतुषा लोके व्यव-
 लोच्य ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । को क्षीयते को वर्धते कः कृच्छ्रप्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संवा-

1) B धैप°, D corr.

2) Ex conject; MS स्वस्थो. I suppose स्वस्था was written by the author of this *avadāna* with the meaning of *svāsthyam*, *svasthatā*. This not-classic subst. *svasthā* may have been formed by analogy, cp. the adj. *samstha* and the subst. *samsthā*; *pratiṣṭha* and *pratiṣṭhā*.

3) MS मानसी.

4) The mistakes in gender may be imputed to the author of this text. Cp. *supra* p. 3 n. 8 and p. 29, n. 10.

5) Perhaps भवतीति.

6) P corr.

7) The periphrastic *namaskāraṃ kṛ* has borrowed its construction from the verb *namaskṛ*, cp. my *Sanskrit Syntax* § 310, 2.

8) B प्रवृत्तना°, D corr.

9) BCP चतुःशः°.

10) B °दिग्गमा°, D °दिशा°, C °दिग्गमा°, P °दिग्गमा°.

11) MS त्रिरात्रत्रिदि°.

धप्रातः कः कृच्छ्रसंकटसंवाधप्रातः को ऽपायनिम्नः⁽¹⁾ को ऽपायप्रचणाः को ऽपायप्राग्भारः
कमकमपायाडुद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्य कामपङ्कनिमग्नस्य कृस्तोद्धारमनु-
प्रदयां कनार्पधनविरहितमार्गधनैश्चर्याधिपत्ये प्रतिष्ठापयेयं कस्यानवरोपितानि कुशल-
मूलान्यवरोपयेयं कस्यावरोपितानि परिपाचयेयं कस्य परिपक्वानि विमोचयेयम् ।
ग्राह्यं च ।

अप्येवातिक्रमेद्वेलां सागरो मकरालयः ।

न तु वैनेयवत्तानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत्⁽²⁾ ॥

ततो भगवता वडिकास्य मृकपतेः⁽³⁾ पुत्रस्य तामवस्थां दृष्ट्वा सूर्यसहस्रातिरेकप्रभाः
कनकवर्णा मरोचयः सृष्टाः यैस्तद्गृहं समस्तादवभासितं कल्पसहस्रपारभाचिताश्च मैत्र्यंश्च
उत्सृष्टाः पौरस्य स्पृष्टमात्रं शरीरं प्रह्लादितम् । ततो भगवांस्तस्य दारकोष्ठकमनुप्राप्तः । 10
देवारिकपुरुषेणास्य निवेदितं भगवान्द्वारे तिष्ठतीति ॥ अथ वडिकः श्रेष्ठपुत्रो लब्ध-
प्रसादो ऽधिगतसमाश्रयः ग्राह्यः । प्रविशतु भगवान् स्वागतं भगवते ग्राकाङ्क्षामि भगवतो
दर्शनमिति ॥ अथ भगवान्प्रविश्य प्रज्ञप्त एवाप्तने निषण्णः । निषण्ण भगवान्वडिकमु-
वाच⁽⁴⁾ । किं ते वडिक वाधते इति ॥ वडिक उवाच । कायिकश्च मे दुःखं चेतसिकं चेति ॥
ततो ऽस्य भगवता सर्वसत्त्वेषु मैत्र्युपदिष्टा⁽⁵⁾ अयं ते चेतसिकस्य⁽⁷⁾ प्रतिपन्न इति । लौकिकं च 15
चित्तमुत्पादयामास । अहो वत शक्तो देवेन्द्रो गन्धमादनात्पर्वतात्तीरिकाभोषधीमानये-

1) B °पनिमग्नः, D corr.

2) MS °लामनुत्क्रमेत.

3) Visarga is wanting in MS.

4) B °डिकममुवाच, D corr.

5) Ex conject.; MS वाधक, cp. the parallel passage in Avad. nr. 50, B 47a and Divy. 420, 4.

6) Ex conject.; B मैत्र्यं उपदिष्टा, still more corrupted in D; P मैत्रो ... °ष्टा.

7) Ex conject.; MS इयते चेतसिकश्च.

8) BC लौकिकंचवित° (P लो° ... रचित°), D corr.

9) P °माडना°, O °मागुना°, as the aksara of B they copied may be read either *gu* or *ḍa*; D corr.

10) MS here and on the following line °कामौष°. — With the two remedies applied here by Bhagavān cp. Mahābh. ed. Bomb. III, 216, 17 प्रज्ञया मानसं दुःखं कन्याच्छरीरमौषधैः.

दिति ॥ सकृच्चित्तोत्पादाद्भवतः शक्तो देवेन्द्रो गन्धमादनात्पर्वतात्तीरिकागोषधीमानोय
भगवते दत्तवान्भगवता च स्वपाणिना गृहीत्वा वडिकाय दत्ता इत्येते काविकस्य दुःखस्य
परिदाहृशमनीति ॥

- स काविकं प्रसन्नबिधुमुखं लब्ध्वा भगवतो ऽस्तिके चित्तं प्रसादयामास प्रसन्नचित्तश्च
5 राक्षः प्रमेनजितो निवेद्य भगवत्तं सञ्चावकसङ्गं भोजयित्वा शतमहत्वेण वस्त्रेणाच्छाद्य
सर्वपुष्पमात्यैरभ्यर्चितवान् ॥ ततश्चेतनां पुष्पाति स्म प्रणिधिं त्व⁽¹⁾चकार । घननाहं
कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देवधर्मपरित्यागेन यथैवाहं भगवता अनुत्तरेण वैद्यराजेन
चिकित्सित एवमहमप्यनागते ऽध्वनि अन्धे⁽²⁾ लोके अनायके अपरिणायके बद्धो भू-
यासमतीर्षानां सन्नानां तारयिता धमुक्तानां मोचयिता घनाद्यस्तानामाश्वासयिता अपरि-
10 निर्वृतानां परिनिर्वापयितेति ॥

- अथ भगवान्वडिकस्य⁽³⁾ धातुपरम्परं कर्मपरम्परं च ज्ञात्वा स्मिन्ने प्राविर्-
कार्षीत् ॥ धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवतः स्मिन्ने प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये
नीलपीतलोहितावदाता धर्चिषो मुलान्निश्चार्य काश्चिदधस्ताद्भङ्गं काश्चिदुपरिष्ठाद्भङ्ग-
त्ति । या अथस्ताद्भङ्गं ताः संजीवं कालमूत्रं⁽⁴⁾ अर्धात्⁽⁵⁾ रौरवं मकारौरवं तपनं प्रतापनग-
15 वीचिमर्बुदं⁽⁶⁾ निर्वुदगटं कुरुवं ऊरुवमुत्पलं पद्मं मरुपद्मं नरकाग्निं⁽⁶⁾ ये उष्णानरका-
स्तेषु शीतीभूता निपतन्ति ये शीतनरकास्तेषूपूष्णीभूता निपतन्ति । तेन तेषां सन्नानां का-
रणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नयन्ते । तेषामेवं भवति । किं नु वयं भवन्ति इत्युच्यता आहो स्विद-
न्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंजननार्थं भगवान्निर्मितं विसर्जयति । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैव

1) Cp. *infra* p. 37, 13.

2) MS अन्ध.

3) MS वडिकस्य तेषां^०. I think there is a gap after °कस्य and the author wrote वडिकस्य अरुपतेर्धातुं, if not rather वडिकस्य अरुपतेः पुत्रस्य धातुं.

4) added in P.

5) Anuv. is wanting in MS.

6) MS नरकं.

भवति । न ह्येवं⁽¹⁾ वयं भवत्त इत्युता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः सन्नो ऽस्या-
 नुभावेनास्माकं कारणाविशेषः प्रतिप्रसन्नम्यते । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तन्नरक-
 वेदनीयं कर्म तपयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गच्छति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवति⁽²⁾ ।
 या उपरिष्ठाद्भक्ति ताद्यातुर्महारात्रिकास्त्रयस्त्रिंशान्यामांस्तुषिताग्निर्माणा रतीन्परि-
 र्मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महान्ब्रह्मणाः परीतभानप्रमाणाभानाभा- 5
 स्वरात्परीतशुभानप्रमाणशुभाञ्कुभकृ[7 a]त्स्नाननधकान्पुण्यप्रसवान्ब्रह्मलानब्रह्मनत-
 पान्मुदशान्मुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा अनित्यं दुःखं शून्यमनात्मेत्युद्धोषयति गाथा-
 दयं च भाषते ।⁽³⁾

घारभध्वं निष्क्रामत युध्यध्वं बुद्धशानने ।

धुनीत मृत्युनः सैन्यं⁽⁴⁾ नडागारमिव कुञ्जरः ॥

10

यो ह्यस्मिन्धर्मघिनये अग्रमतश्चारिष्यति ।

प्रहाय ज्ञातिसंसारे दुःखस्यासौ करिष्यति ॥

अथ ता अर्चिपस्त्रिसाकृन्महासाकृन् लोकधातुमन्वाहिष्य भगवत्तमेव पृष्ठतः
 पृष्ठतः समनुगच्छति । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो
 ऽन्तर्धीयते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादन्तर्धीयते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुका- 15
 मो भवति पादतले ऽन्तर्धीयते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पाष्ण्यामन्तर्धीयते ।
 प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽन्तर्धीयते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
 ति ज्ञाननोरन्तर्धीयते । बलचक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे कर्तले ऽन्तर्धीयते ।

1) MS ह्येवं.

2) MS ते°.

3) MS भवति.

4) MS °कासत्रयस्त्रिंसा° (D °कात्रयस्त्रिंशा)°.

5) MS °ह्माणाः.

6) MS भाषते.

7) MS मडा°.

चक्रवर्तिराद्यं व्याकर्तुकामो भवति दानिणे कर्तले ऽन्तर्धीयते । देवोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति नाभ्यामन्तर्धीयते । आद्यकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति घास्ये ऽन्तर्धीयते । प्रत्येकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति उर्णा⁽¹⁾यामन्तर्धीयते । अनुत्तरां सन्धकसंघोधिं व्याकर्तुकामो भवति उष्णीषे ऽन्तर्धीयते ॥

5 अथ ता अर्चिषो भगवत्तं त्रिः प्रदत्तिणीकृत्य भगवत उष्णीषे ऽन्तर्हिनाः । यथासु-
ष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवत्तं पप्रच्छ ।

नानाविधो रङ्गसदृशचित्रो वक्त्राक्षरात्रिष्कसितः कलापः ।

अवभासिता येन दिशः समन्ताद्दिवाकरेणोदयता यथैव ॥

गाथाश्च भाषते ।

10 त्रिगतोद्भवा दैन्यमदप्रक्षोणा बुद्धा अगत्युत्तमहेतुभूताः ।

नाकारणं शङ्कमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जिन्तारमः ॥

तत्कालं स्वयमधिगम्य धोर बुद्ध्या

श्रोतृणां श्रमणं जिनेन्द्रं काङ्क्षितानां ।

धीराभिर्मुनिवृष्य व्याग्भिर्भूतमाभि-

15 रूतपन्नं व्ययनय संशयं शुभाभिः ॥

नाकस्माच्छत्रणजलाक्षिराश्रयैर्यः

संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नाद्याः ।

यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति धीराः

तं श्रोतुं समभिलषन्ति ते जनौघा इति ॥

20 भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाकेनप्रत्ययमानन्दं तथागता अर्हन्तः स-
म्यक्संबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्यानेन वडिकेन गृहपतिपुत्रेण भगवन्विधि

1) B उर्णा°, D corr.

2) MS त्रिप्र°.

सत्कारं कृतम् ॥ एवं भदत्त ॥ एष ध्यानन्द वडिको गृहपतिपुत्रो ऽनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादनं देवधर्मपरित्यागेन च त्रिकल्पसंख्येयसमुदानीतां बोधिं समुदानीय महाकरुणापरिभाषिताः षट् पारमिताः परिपूर्णं शाक्यमुनिर्नाम⁽¹⁾ सम्यक्संबुद्धो भविष्यति दशभिर्बलैश्चतुर्भिर्वैशारद्यैस्त्रिभिर्गवेषिकैः स्मृत्युपस्थानैर्महाकरुणाया च । अयमस्य देवधर्मो यो गमाल्लिके चित्तप्रसाद इति ॥

5

इदमवोचद्गवानात्तमनसस्ते गित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) I read शाक्यमुनिः on account of both the Chinese and the Tibetan translations agreeing in that name of the future Buddha, cp. Mahāvastu I, 47, 13 sqq. 57, 8. Divy. 90, 8; B श्यत्तवानिर्नाम, which seems to be a corruption of शाक्यमुनि². Nearly the same corruption is found in the Vicitrakarnīkāvadāna f. 70 a 10 ह्यत्तवापयमिधो बुद्धे (sic) तथागतो भविष्यति.

पत्र इति ७ ॥

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमन्त्रिर्धनभिः पौरैः
 श्रेष्ठभिः सार्थवाहैर्देवैर्नगरिणैर्महोरगैः किन्नैर्महोरगरिति देवनागमनामुरगैरुदकि-
 न्नर्महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोत्तरपिण्डपातशयनासनगा-
 5 नप्रत्यगैषण्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः श्रावस्त्यां विकृति स्म जेतवन् जनाद्योपण्ड-
 दस्यारामे ॥ यद्वा भगवाँस्त्रोके नोत्पन्नं घातोत्तदा राज्ञा प्रसेनजित्तीर्थिकदेवतार्चनं कृत-
 वान्पुष्पधूपगन्धमास्त्यविलेपनैः । यद्वा तु भगवाँस्त्रोके उत्पन्नो राज्ञा च प्रसेनजिदहर्मूत्रा-
 दाहृणीन विनीतो भगवच्छासने अर्द्धा प्रतिबन्धवास्तदा प्रीतिसौमनस्यज्ञातस्त्रिभय-
 क्षमुपसंक्रम्य दोषधूपगन्धमास्त्यविलेपनैर्भ्यर्चयति ॥

10 अथान्यतम आरामिको नवं पद्ममादाय राज्ञः प्रसेनजितो ऽर्थं श्रावस्तो प्रविशति
 तीर्थिकोपासकेन च दृष्टः पृष्ठ⁽²⁾ । किमिदं पद्मं विक्रोणीय⁽³⁾ ॥ स कथयत्यमोत⁽⁴⁾ ॥ स
 क्रेतुका[7b]मो यावदनाद्यापिण्डो गुरुपतिस्तं प्रदेशमनुप्राप्तः । तेन तस्माद्गुणेन मूल्ये-
 न वर्धितम् । ततः परस्परं⁽⁵⁾ वर्धमानौ यावच्छतसहस्रं वर्धितवत्⁽⁶⁾ । अथारामिक-

1) MS °ज्ञातः त्रिभग°.

2) My insertion of पृष्ठ is corroborated by parallel passages, cf. Divy. 26, 19.
 30, 27, 57, 12, 488, 23, 541, 20 and *infra*, tale 44, B 42 b; tale 61, B 58 b; tale 76,
 B 71 b.

3) Ex conject.; B विक्रीणीय.

4) With ग्राम 'yes; indeed' cp. the Pāli āma, e. g. Jāt. II, 92, 25. In B the
 akṣara रा is added on the inferior margin, to be inserted between त्यां and मे, by
 one who did not understand the true reading. CD त्यारामेति. P भारामेति.

5) MS ततो.

6) Ex conject.; MS सक्षतवर्धितौ. The passive is of course impossible.
 M. Feer informs me that the Tibetan translation is no obstacle to my correction.

स्यैतद्भवत् । अयमनाथपिण्डो गृहपतिरचक्षलः स्थिरसत्त्वो नूनमत्र कार्पणेन भवितव्य-
मिति । तेन संशयज्ञातेन स तीर्थिकाभिप्रसन्नः पुरुषः पृष्ठः कस्यार्थे भवानिव वर्धत⁽¹⁾ इति ।
स आह । अहं भगवतो नारायणस्यार्थे इति ॥ अनाथपिण्डाह⁽²⁾ । अहं भगवतो बुद्धस्यार्थे
इति ॥ आरामिक आह । क एष बुद्धो नामिति ॥ ततो अनाथपिण्डेन विस्तरेणास्य
बुद्धगुणा आख्याताः ॥ तत आरामिको अनाथपिण्डमाह । गृहपते अहं स्वयमेव तं भग- 5
वत्तमभ्यर्चयिष्य इति ॥

ततो अनाथपिण्डो गृहपतिरारामिकमादाय येन भगवांस्तेनोपसंक्रातः । दृष्टी-
रामिको बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता मक्षापुरुषलक्षणेस्समलङ्कृतमशोत्था चानुव्यञ्जनैर्वि-
राजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसदृशातिरेकप्रभं ब्रह्ममिव रत्नपर्वतं सनत्ततो भद्र-
कम् । सदृशनाच्चारामिकेण तत्पद्मं भगवति क्षिप्तम् । ततः क्षिप्तमात्रं शकटवक्त्रप्रमाणं 10
भूवा उपरि भगवतः स्थितम् ॥

अथ⁽³⁾ सारामिकस्तत्प्रातिकार्यं दृष्ट्वा मूलनिकृते⁽⁴⁾ इव हुमो भगवतः पादयोर्निपत्य
कृतकारपुटश्चेतनां पुष्पाति प्रणिधिं च कर्तुमारब्धः । अनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन
देवधर्मपरित्यागेन चान्धे लोके अनायके अपरिणायके बुद्धो भूयासमतीर्णानां सत्त्वानां
तारयिता अमुक्तानां मोक्षयिता अनाश्वस्तानामाश्वासयिता अपरिनिर्वृतानां परिनिर्वाप- 15
यितेति ॥

अथ भगवांस्तस्यारामिकस्य क्लृप्तपरम्परां कर्मपरम्परां च ज्ञात्वा स्मितं प्रावि-
रकार्षीत् । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवतः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नी-

1) B °ते इति, D °त इति. Instead of *vardhata* *iti* one should rather expect *vardhayati*, but the transitive meaning of the primitive non-causative verb is not wholly excluded from the post-Vedic period. Cp. *supra* p. 36, 13 *parasparam vardhamānu*. For the rest, Divy. 408, 10 foll. may be compared.

2) Sic MS; cp. *supra* p. 20 n. 6.

3) MS व्योम°.

4) MS °कृत.

लपीतलोकितावदाता अर्चिषो मुखान्निश्चर्य⁽¹⁾ कोश्चिदधस्ताद्भक्तं काश्चिदुपरिष्ठाद्भक्-
 त्ति । या अघस्ताद्भक्तं ताः संज्ञीवं कालमूत्रं संघातं⁽²⁾ रौरवं मकारौरवं तपनं प्रतापनम-
 वीचिमर्बुदं निरु⁽³⁾र्बुदमट्टं कृकवं ऊळवमुत्पलं पन्नं मकारपन्नं नरकाग्निता ये उष्णानरका-
 स्तेषु शीतीभूता निपतन्ति ये शीतनरकास्तेषूप्णोभूता निपतन्ति । तेन तेषां सन्नानां का-
 5 रणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नभ्यस्ते । तेषामेवं⁽⁴⁾ भवति । किं नु वयं भवन्त इत्युक्ता ग्राह्यं त्विद-
 न्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंज्ञनार्थं भगवान्निर्मितं⁽⁵⁾ विसर्जयति । तेषां निर्मितं
 दृष्ट्वैव भवति । न ह्येवं⁽⁶⁾ वयं भवन्त इत्युक्ता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः सन्नो
 ऽस्यानुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नव्या इति । ते निर्मिते चित्तमग्निप्रसाद्य
 तन्नरकवेदनीये⁽⁷⁾ कर्म क्षययिष्या देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णति यत्र सत्यानां भावनभूता
 10 भवन्ति । या उपरिष्ठाद्भक्तं ताश्चातुर्मकाराग्निर्कास्त्रयस्त्रिंशान्यामास्तुपिताग्निनाणरता-
 न्परनिर्मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्काव्यक्षाणां परीतभानप्रमाणाभा-
 नाभास्वरान्परीतशुभानप्रमाणशुभाङ्कुभक्तस्नाननधकान्पुण्यप्रसवान्बृहत्फलान्बृहत्कान्त-
 पान्सुदशान्सुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गन्ता अनित्यं दुःखं शून्यमनात्मेत्युद्धोषयति⁽¹¹⁾ गाथाद्वयं
 च भाषते ।

1) B काचि°, D corr.

2) B संघातरौ°, D corr.

3) MS °कंग°. Cp. *supra* p. 4 n. 7.

4) MS °मेवभव°.

5) B °निर्मितं, D corr.

6) MS ह्येवं (D ह्येवं).

7) MS तन्नरकवे° (D °रकवे).

8) MS ते°.

9) B °तानिर्मा°, D corr.

10) B °प्रसन्न°, D corr.

11) B °षयति, D corr.

धारमध्वं निष्क्रामत पुष्यध्वं बुद्धशासने ।

धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥

यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अग्रमतश्चरिष्यति ।

प्रहृष्य ज्ञातिसंसारं दुःखस्यात्तं करिष्यति । इति ॥

अथ ता अर्चिषस्त्रिसाहस्रमहासाहस्रं लोकधातुमन्वाह्निपथं भगवत्तमेव पृष्ठतः ५
पृष्ठतः समनुगच्छति । तद्यदि भगवानतीते कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो
ऽन्तर्धीयते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादन्तर्धीयते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुका-
मो भवति पादतले ऽन्तर्धीयते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पाण्ययामन्तर्धीयते ।
प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽन्तर्धीयते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
ति ज्ञानोदर^(१)तर्धीयते । बलचक्रवर्तिराद्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे करतले ऽन्तर्धीयते । १०
चक्रवर्तिराद्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे करतले ऽन्तर्धीयते । देवोपपत्तिं व्या^[४५]कर्तु-
कामो भवति नाभ्यामन्तर्धीयते । श्रावकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति घ्रास्ये ऽन्तर्धीयते ।
प्रत्येकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णायामन्तर्धीयते । अनुत्तरां सम्यक्संबोधिं व्याक-
र्तुकामो भवति उष्णीषे ऽन्तर्धीयते ॥

अथ ता अर्चिषो भगवत्तं त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य भगवत उष्णीषे ऽन्तर्हिताः । अथापु- १५
ष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवत्तं पप्रच्छ ।

नानाविधो रङ्गसहस्रचित्रो वज्रात्तरान्निष्कसितः कलापः ।

अवभासिता येन दिशः समत्ताद्विवाकोरुणोदयता यथैव ॥

गाथाश्च भाषते^(३) ।

विगतोद्धवा दैन्यमदप्रकृणा बुद्धा जगत्युत्तमहेतुभूताः ।

नाकार्णं शङ्कमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जितारयः ॥

१) B °ध्व, D corr.

२) MS त्रिप्र°.

३) MS भाषते.

तत्कालं स्वयमधिगम्य वीरं बुद्ध्या

श्रोतॄणां श्रमणां त्रिनेन्द्राणां⁽¹⁾ काङ्क्षितानां ।

धोराग्निनिवृष वाग्भिर्भूतमाभि-

रुत्पन्नं व्ययनय संशयं शुभाभिः⁽²⁾ ॥

5

नाकस्माद्यवणजलाद्रिरागैर्याः

संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नाद्याः ।

यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति धोराः

तं श्रोतुं समभिलषन्ति ते जनैश्च इति ॥

- भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाह्वप्रत्ययमानन्द तयागता अर्हन्तः सम्य-
 10 कसंबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । यद्यपि त्वमानन्दनिर्गामिकेण प्रसादजातेन ममैवं-
 विधां पूर्णां कृतान्⁽³⁾ ॥ एवं भदत् ॥ एष आरागिको जनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयध-
 र्मपरित्यागेन च त्रिकल्पासंख्येयसमुदानीतां बोधिं समुदानीय महाकरूणापरिभावितः ।
 षट् पारमिताः परिपूर्णं पद्मोत्तमो नाम सम्यक्संबुद्धो भविष्यति दशभिर्बलैश्चतुर्भिर्वशा-
 र्वैस्त्रिभिर्वायेणिकैः स्मृत्युपस्थनिर्माकरूपाया च । अयमस्य देयधर्मो⁽⁴⁾ यो समाप्तिके चि-
 15 त्तप्रसाद इति ॥

इदमत्रोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवन्तो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS अवण.

2) B शुभाग्निर्नाकः, D and P corr.

3) MS ०विधं पूर्णां (D ०ज्ञा) कृतं.

4) B ०धर्मो, D and P corr.

पञ्चाल इति ८

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 अश्विभिः सार्धवा⁽¹⁾हैर्देवैर्नागैर्यत्नैरसुरैर्गुरुः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपक्षगन्धर्वासुरग-
 रुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मरुपुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
 सनगानप्रत्ययभैषध्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः श्रावस्त्यां विक्रति स्म जेतवने ऽनाघ- 5
 पिण्डउद्धारमे ॥ तेन खलु समयेनोत्तरपञ्चालराज्ञो दक्षिणपञ्चालराज्ञेन मरु प्रत्तिवि-
 रुद्धो बभूव । * * * * *

अथ राजा प्रसेनजित्कौशल्यो⁽⁴⁾ येन भगवांस्तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्य भगवतः
 पादौ⁽⁵⁾ शिरसा वन्दिता एकास्ते निषण्णः । एकास्ते निषण्णो राजा प्रसेनजित्कौशल्यो भग-

1) B °वायिर्दे°, D and P corr.

2) MS °पात्र°.

3) I have put here the indication of a gap in our text, because it is highly improbable that nothing should have been added to describe the nature of the war nor to account for the sudden intervention of king Prasenajit. Moreover, story 11 of ch. VIII of the Karmaçataka, translated from the Tibetan by M. Feer (A.M.G.V, 401 foll.), the beginning of which closely agrees with tale 8 of A va-dānaçataka, exhibits that very missing link: «En ce temps-là, le roi du Pancāla septentrional et le roi du Pancāla méridional étaient tous les deux en grand désaccord, et de temps en temps, ils faisaient périr (dans la bataille) de grandes multitudes d'hommes [cp. infra p. 42, 3]. Le roi Prasenajit était leur ami commun, un allié, un compagnon. Le roi Prasenajit se disait donc: Par quel moyen viendrai-je à (bout de) les réconcilier? — Cette réflexion lui vint alors à l'esprit: Bhagavat dompte les indomptables. Eh bien! je ferai une prière à Bhagavat. — Il se rendit donc auprès de Bhagavat etc.» I have italicised the passage that is wanted in Avadānaçataka.

4) This name is always spelt in our text with क्ष, never with स.

5) MS., owing to some blunder in A or B, पादयोः.

वत्तमिदमवोचत् । भगवान्नाम⁽¹⁾ भदत्तानुत्तरो धर्मराज्ञो व्यसनगतानां सत्त्वानां परित्राता
 अन्योन्यवैरिणां⁽²⁾ वैरप्रशमयिता । अयञ्चोत्तरपञ्चालो राजा क्षत्रिणपञ्चालराज्ञेन सक्त-
 विरुद्धस्तौ परस्परमेव महांश्च⁽³⁾विप्रघातं कुरुतः । तयोर्भगवान्दीर्घरात्रानुगतस्य⁽⁴⁾ वैर-
 स्योपशमं कुर्यादनुकम्पामुपादयेति । अधिवासयति भगवान्नामः प्रसेनजितः कौशलस्य⁽⁵⁾
 5 तूष्णीभावेन ॥ अथ राजा प्रसेनजितकौशल्यो⁽⁷⁾ भगवतस्तूष्णीभावेनाधिवासनां विदित्वा
 भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वात्थापयानात्प्रक्रातः ॥

अथ भगवांस्तस्या एव रात्रेरत्ययात्पूर्वाङ्गे⁽⁸⁾ निवास्य पात्रचीवरमादाय येन वारा-
 णसी काशीनां⁽⁹⁾ नगरं तेन चारिकां प्रक्रातः । अनुपूर्वेण चारिकां चरन्वारणसीमनुप्राप्तो
 वाराणस्यां विहरति ऋषिपतने मृगद्वये ॥ यावत्तयोर्विदितं भगवानस्मद्विज्ञितमनुप्राप्त
 10 इति ॥ यावद्भगवता ऋद्धिबलेन चतुरङ्गबलकार्यं निर्मायोत्तरपञ्चालराज्ञस्त्रासितः⁽¹¹⁾ । स भीत
 एकरथमभिरुह्य भगवत्सकाशमुपसंक्रातः ॥ तस्य भगवता वैरप्रशमाय धर्मो देशितः । स
 तं धर्मं श्रुत्वा भगवत्सकाशे प्रव्रजितः । तेन युध्यमानेन घटमानेन व्यापच्छमानेन सर्वज्ञो-
 शप्रकृपादर्कहं सान्तात्कृतम् ॥

1) Ex conject.; MS भगवानाक्, cp. Feer 48 n. 1.

2) Ex conject.; MS अन्योन्यवैरिणवैर°.

3) Ex conject.; MS महान्तल°.

4) MS भगवन्दी°.

5) Ex conject.; MS °रात्रानुगतस्य. Cp. Divy. 84, 9 *dirgharātrānugato vicikitsākathamkathācālyah*.

6) MS कौशलस्य.

7) BP °शलौ, corr. in D and C into °शलौ.

8) So constantly spelt, it seems, in MS.

9) Ex conject.; MS गिर्गतस्ते°.

10) Ex conject., according to the Tibet. (s. Feer p. 44, 1); MS °वानस्य-
 चिञ्जि°.

11) In B the last word is written rather indistinctly, hence DCP °ज्ञस्या-
 सितः; there can however be no doubt as to the correctness of the reading.

दक्षिणपञ्चालराजेनापि भगवान्सञ्चावकसङ्ख्येमास्यं शतरसेनाहारेणोप⁽¹⁾निम-
न्त्रितः शतसार्द्धेण च वस्त्रेणाच्छादितः प्रणिधानं⁽²⁾ कृतम्। अनेनाहं कुशलमूलेन
चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन⁽³⁾ चान्धे लोके घनायके अपरिणायके बुद्धो भूयासमती-
र्षीनां सत्त्वानां तारयिता अमुक्तानां मोचयिता अनाद्यस्तानामाद्यासयिता अपरिनिर्वृतानां
परिनिर्वापयितेति ॥

5

अथ भगवान्दक्षिणपञ्चालराजस्य केतुपरम्परां कर्मपरम्परां च ज्ञात्वा स्मितं प्रा-
चिरकार्षीत्। धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवतः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये
नीलपीतलोहितावदाता अर्चिषो⁽⁴⁾ मुखान्निश्चार्य काश्चिदधस्ताद्भक्त्यं काश्चिदुपरिष्ठाद्-
भक्त्यं। या अद्यस्ताद्भक्त्यं ताः संजीवं कालमूत्रं संघातं रौरवं महोरौरवं तपनं प्रतापन-
मवीचिमर्बुदं निर्बुदं⁽⁵⁾ कृत्वं ऊरुवमुत्पलं पद्मं महापद्मं नरकान्गात्रा ये उष्णानर- 10
कास्तेषु शीतीभूता निपतन्ति ये शीतनरकास्तेषूष्णीभूता निपतन्ति। तेन तेषां सत्त्वानां
कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नभ्यन्ते। तेषामेवं भवति⁽⁷⁾। किं नु वयं भवत इतश्च्युता घाहो
स्विदन्यत्रोपपन्ना इति। तेषां प्रसादसंजननार्थं भगवान्निर्मितं विसर्जयति। तेषां निर्मितं
दृष्ट्वा च एवं भवति। न ह्येवं वयं भवत इतश्च्युता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि स्वयमपूर्वदर्शनः
सत्त्वो ऽस्यानुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नभ्यन्ते इति। ते निर्मिते चित्तमभिप्र- 15

1) B शतारम्येष्टद्वारेणो°, D शतारसेनारारेणो°, cp. *supra* p. 9, a.

2) I think, we have to read प्रणिधानं <च> कृतम्, cp. *supra* p. 37, 13.

3) B °त्यागेनान्धे, P corr.

4) MS °षा.

5) BCP निर्बुद°, D निर्बुद°.

6) MS नरकं.

7) B भवन्ति, D corr.

8) B स्विदन्य°, D corr.

9) BCP ह्येव, D ह्येवं

10) MS स्वय°.

साध्य तत्परकवेदनीये कर्म तपयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णति यत्र सत्यानां भाव-
नभूता भवन्ति । या उपरिष्ठाद्भक्तिं ताश्चातर्मुहारात्रिकांस्त्रायस्त्रिंशान्यामांस्तुषितानि-
र्माणरतीन्परनिर्गितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महाब्रह्मणः परीताभान-
प्रमाणभानभास्वरान्यपरोक्षशुभानप्रमाणशुभाञ्जुभकृतस्नाननधकान्पुण्यप्रसवान्बृहत्फला-
नवकृतनतपान्सुदृशान्सुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा अनित्यं दुःखं शून्यमनात्मेत्युद्घोष-
यति गद्याद्वयं च भाषते ।

आरभध्वे निष्क्रामत युऽयध्वं बुद्धशासने ।

धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥

यो ह्यास्मिन्धर्मविनये अग्रमत्तश्चरिष्यति ।

10

प्रकृप्य ज्ञातिसंसारे दुःखस्यात्तं करिष्यति ॥

अथ ता अचिषस्त्रिसाहस्रमहासाहस्रं लोकधातुमन्वाक्पिण्ड भगवत्तमेव पृष्ठतः
पृष्ठतः समनुगच्छति । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तृकामो भवति भगवतः पृष्ठतो
ऽत्तधीयते । अनागतं व्याकर्तृकामो भवति पुरस्तादत्तधीयते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तृका-
नो भवति पादतले ऽत्तधीयते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तृकामो भवति पाष्पर्यामत्तधीयते ।
15 प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तृकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽत्तधीयते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तृकामो भव-
ति ज्ञानुनोऽत्तधीयते । बलचक्रवर्तिराढ्यं व्याकर्तृकामो भवति वामे करे ऽत्तधीयते ।
चक्रवर्तिराढ्यं व्याकर्तृकामो भवति दक्षिणे करे ऽत्तधीयते । देवोपपत्तिं व्याकर्तृकामो

1) MS क्षे°.

2) Cp. *supra*, p. 25, n. 11.

3) MS °ह्याणाः.

4) BCP °माणभा°, D °मानभा°.

5) B °यति, D corr.

6) B व्याकर्तृकर्तृकामो, D and P corr.

7) B तिर्यगु°, D and P corr.

8) This is a variant of the stereotyped formula, D करतले as elsewhere.

भवति नाभ्यामन्तर्धीयते । आबकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति आस्ये ऽन्तर्धीयते । प्रत्येक-
बोधिं व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णायामन्तर्धीयते । अनुत्तरां सम्यक्संबोधिं व्याकर्तुकामो
भवति उष्णाषे ऽन्तर्धीयते ॥

यद्य ता अर्चिषो भगवन्तं त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य भगवत् उष्णाषे ऽन्तर्हिताः । अथापु-
ष्मानानन्दः कृतकरपटो भगवन्तं पप्रच्छ ।

5

नानाविधो रङ्गसकृत्तचित्रो वक्तात्तरान्निष्कसितः कलापः ।

अवभासिता येन दिशः समताद्विवाकरो⁽¹⁾णोदयता यथैव ॥

गाथाश्च⁽²⁾ भाषते⁽³⁾ ।

विगतोद्धवा दैन्यमदप्रकोणा बुद्धा जगत्युत्तमकेतुभूताः ।

नाकारणं शङ्खमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जितारयः ॥

10

तत्कालं स्वयमधिगम्य वीर बुद्धा

श्रोतॄणां⁽⁴⁾ श्रमणं जिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।

धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिर्भूतमाभि-

रुत्पन्नं व्यपनय संशयं शुभाभिः ॥

नाकस्मात्स्ववणजलाद्गिराजधैर्याः

15

संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नाथाः ।

यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति धीराः

तं श्रोतुं समभिलषन्ति ते जनौघा इति ॥

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाहेत्वप्रत्ययमानन्द तथागता अर्हन्तः सम्य-

1) B ०रेणादयता (C ०रेणा०), D corr.

2) B गाथा च, P corr.

3) MS भाषते.

4) MS अवणा.

कसंबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्यानन्दानेन दक्षिणपञ्चालराजेन ममैवंविधं
 सत्कारं कृतम् ॥ एवं भद्रे ॥ एषानन्द⁽¹⁾ पञ्चालराजो ऽनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देव-
 [9a]धर्मपरित्यागेन च त्रिकल्पासंख्येयसमुदानीतां बोधिं समुदानीय गङ्गाकरुणापरिभा-
 चिताः षट् पारमिताः परिपूर्णं विज्ञयो नाम सम्यक्संबुद्धो भविष्यति दशभिर्वर्गैश्चतुर्भि-
 5 वैशारद्यैस्त्रिभिर्वापेक्षैः स्मृत्युपस्थानैर्मङ्गाकरुणया च । अयमस्य देवधर्मे यो ममास्तिके
 चित्तप्रसादः ॥

इदमबोधद्वगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) Sic MS. Cp. *supra* p. 37, 2.

धूप⁽¹⁾ इति १

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
ष्ठिभिः सार्धवह्निर्देवैर्नागैर्षत्तैरसुरैर्गरुडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागवत्तगन्धर्वासुरगरुड-
किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनास-
नगानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सञ्चायकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाशपि- 5
ण्डदस्यारामे ॥ तेन खलु समयेन श्रावस्त्यां द्वौ श्रेष्ठिनौ । तावन्धोन्ध⁽⁴⁾ प्रतिविरुद्धौ
बभूवतुः । ताभ्यामेकः पूरणो ऽभिप्रसन्नो⁽⁵⁾ द्वितीयो बुद्धे भगवति ॥ ततस्तयोः परस्परं कथाः⁽⁶⁾
संकथ्य विनिश्चये वर्तमाने पूरणोपासक आह । बुद्धात्पूरणो विशिष्टतर इति ॥ बुद्धो-
पासक आह । भगवान्सम्यक्संबुद्धो विशिष्टतर इति ॥ ततस्ताभ्यां सर्वस्वापहरणो⁽⁷⁾
बन्धनितेपः कृतः ॥

10

1) Ex conject.; MS धूम इति. For I greatly doubt of the exactness of this heading. There is no mention of smoke in this tale. It is rather likely that धूम is a corruption of धूप 'incense', which title would suit better. Mr. Feer informs me that the Tibetan translation confirms my suspicion, the Tibetan title being འཕྲུལ་པ་ 'incense'.

2) D inserts even मनुष्य between देव and नाग.

3) MS पिण्डपात्र°. Cp. Divy. 89, n. 2. The same error must be corrected Divy. 498, 28.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) Ex conject.; B पूणाभि°, CDP पूरणोभि°.

6) Ex conject.; MS कथासांकथ्य. Perhaps the right reading is कथासांकथ्य. As to *cinicaye vartamāne* cp. *infra* avad. nr. 58 (B 58b) and nr. 74 (B 69b).

7) B सर्वस्वपक्°, changed in D into सर्वस्वप्रह°.

यावद्वाज्ञः प्रसेनजितः श्रुतम् । तेनामात्यानामाज्ञा दत्ता । तयोमीमांसा⁽¹⁾ कर्तव्येति ॥
 ततस्तैरमात्यैस्सर्वविविते घण्टावधोषणं कारितं सप्तमे दिवसे बुद्धतीर्थिकोपासकयोमी-
 मांसा भविष्यति ये चाद्भुतानि⁽²⁾ द्रष्टुकामास्ते घ्रागच्छन्ति ॥ ततः सप्तमे दिवसे विस्ती-
 र्णावकाशे पृथिवीप्रदेशे ऽनेकेषु प्राणिशतसङ्ख्येषु संनिपतितेषु गगणातले⁽³⁾ चानेकेषु
 5 देवतासङ्ख्येषु संनिपतितेषु गोमयमण्डलके क्लृप्ते⁽⁴⁾ सर्वगन्धमात्येषूपकृतेषु पूर्वतरं
 तीर्थिकोपासकेन सत्योपयाचनं कृतम् । येन सत्येन पूरणप्रभृतयः षट् शास्त्रारो लोके
 श्रेष्ठा घनेन सत्येनेमानि⁽⁵⁾ पुण्याण्ययं च धूप इदं च पानीयं तानुपगच्छन्ति ॥ एवं प्रध्या-
 कृतमात्रे तानि पुण्याणि भूमौ पतितान्यग्निनिर्वृतः पानीयं पृथिव्यामस्तं परितयं पर्यादानं
 गतम् ॥ ततो मङ्गलग्नकायेन किलकिलाप्रद्वेडोच्चैर्नादो मुक्तः । यमभिचीक्ष्य तीर्थोपास-
 10 कस्तूष्णीभूतो मद्भूतः⁽⁶⁾ त्रस्तस्कन्धो ऽधोमुखो निःप्रतिभानः⁽⁷⁾ प्रधानपरमः करे कपोलं
 दत्त्वा चित्तापरो व्यवस्थितः ॥

1) MS दत्ता. 2) MS °सां.

3) So B, though written rather indistinctly, hence the word is variously corrupted in the other MS.

4) B वा, P corr.

5) Ex conject., as *klpta* seems the proper word to denote that the circular spot besmeared with cowdung was duly prepared; MS कृते. The Tibetan renders this participle by རྩམ་ཏེ = 'made', yet, if the genuine reading should be कृते, the corruption in MS could not be accounted for.

6) Ex conject.; cp. *supra* p. 16, 3; B षट्स्तयव्ये[or व्ये]लोकोष्ठाः, the sign ° refers to the margin where we find श्रे to be inserted after के. In its copies (D, C, P) the words are still worse corrupted.

7) Ex conject.; MS सत्येनपरि.

8) Ex conject.; B तान्यपिनिर्वृतः with an expunged vowel (a or i) between वृ and तः; hence the younger copies have तान्यपिनिर्वृतः (D without visarga).

9) MS प्रवेडो. 10) MS तीर्थे.

11) Ex conject., cp. the parallel passage Divy. 633, 34. 636, 7; B मद्भुतः । स° (CP प्र°), D मद्भुतो.

12) Ex conject.; MS °भान्या. Cp. Jāt. II, 258, 18 *appasibhāno*.

ततो भगवच्छ्रावकेण कृषोत्कण्ठजातेन प्रसादविकसिताभ्यां नयनाभ्यामेकांसमु-
त्तरासङ्गं कृत्वा दक्षिणज्ञानुमण्डलं पृथिव्यां प्रतिष्ठाप्य सत्योपपाचनं कृतम् । येन सत्येन
भगवान्सर्वसत्त्वानामध्यो ऽनेन सत्येनेमानि पुष्पाणि ⁽¹⁾ धूप उदकं भगवत्तमुपगच्छति ⁽²⁾ ।
एवं प्रव्याकृतमात्रे तानि पुष्पाणि कंसपङ्क्तिरिवाकाशे जेतवनाभिमुखं संप्रस्थितानि धूपो
ऽधकूटवडुदकं वैडूर्यशलाकवत् ⁽³⁾ ॥ अथ स मङ्गलनकापस्तत्प्रातिहार्यं दृष्ट्वा किलकिलाप्र- 5
ह्वेडोच्चैःशब्दं ⁽⁷⁾ कुर्वस्तेषां संप्रस्थितानां पृष्ठतः पृष्ठतः समनुबद्धः ॥

ततस्तानि पुष्पाणि भगवत उपरि स्थितानि धूप उदकं चाग्रतः ॥ ततः स मङ्गल-
नकायो लब्धप्रसादो भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्ताद्विषणो धर्मश्रवणाय । तेषां
भगवानिदं सूत्रं भाषते स्म ॥

तिस्र इमा ब्राह्मणगृह्यतयो ऽग्रप्रज्ञप्तयः ⁽⁸⁾ । कतमास्तिस्रः । बुद्धे अग्रप्रज्ञा ⁽⁹⁾ सिधर्मे 10
सङ्के अग्रप्रज्ञप्तिः ॥ <बुद्धे अग्रप्रज्ञप्तिः> कतमा ⁽¹⁰⁾ । ये केचिद्ब्राह्मणगृह्यतयः सत्त्वा अग्रदा
वा द्विपदा ⁽¹¹⁾ वा बहुपदा वा त्रिपिणो वा ⁽¹²⁾ द्विपिणो वा सेंसिनो वा ⁽¹²⁾ सेंसिनो वा नै<सं-

1) MS धूपमु°, cp. however l. 4 and p. 48, 7.

2) As to the singular of the verb, cp. my *Sanskrit Syntax* § 28, Mhbh. ed. Bomb. I, 2, 173, Kathās. 34, 29.

3) Ex conject.; MS मानि (P माणि).

4) Ex conject., cp. the examples adduced in PW s. v. पङ्क्ति p. 353, l. 24 foll.; MS कंसपत्तिरिवा°.

5) In D this amplification जेतवनमङ्गलविकारभिमुखं.

6) Cp. *supra*, p. 2, 13.

7) Ex conject.; MS कुर्वस्तेषां. I cannot admit that the solecism ought to be imputed to the author rather than to copyists.

8) MS ये instead of ऽग्र. Cp. *infra* tale 57, (B 55b) and Divy. 154, 19 foll.

9) MS °सिधर्मसंघो अ° (from धर्मे° to °सि is omitted in P).

10) MS कतमे.

11) B द्विपदा, D corr.

12) Sic MS.

ज्ञिनो⁽¹⁾ नैसंज्ञिनस्तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धस्तेषामग्रे⁽²⁾ आख्यातः । ये केचिद्बुद्धे ऽभिप्रसन्ना
 अग्रे ते ऽभिप्रसन्नाः । तेषामग्रे ऽभिप्रसन्नानामग्र एव विपाकः प्रतिकाङ्क्षितव्यो देवेषु वा
 देवभूतानां मनुष्येषु वा मनुष्यभूतानाम् । इयमुच्यते ब्राह्मणगृहपतयो बुद्धे अग्रप्रज्ञप्तिः ॥
 धर्मे अग्रप्रज्ञप्तिः कतमा । ये केचिद्धर्माः संस्कृता वा असंस्कृता वा त्रिगो धर्मस्तेषामग्र
 5 आख्यातः । ये केचिद्धर्मे ऽभिप्रसन्ना अग्रे⁽⁴⁾ ते ऽभिप्रसन्नाः । तेषामग्रे ऽभिप्रसन्नानामग्र एव
 विपाकः प्रतिकाङ्क्षितव्यो देवेषु वा देवभूतानां मनुष्येषु वा मनुष्यभूतानाम् । इयमुच्यते
 ब्राह्मणगृहपतयो धर्मे अग्रप्रज्ञप्तिः ॥ सङ्केषु अग्रप्रज्ञप्तिः कतमा । ये केचित्सङ्का वा गणा
 वा पूजा वा परिषद् वा तथागतआवकसङ्गस्तेषामग्र आख्यातः । ये केचित्सङ्के ऽभिप्रस-
 न्ना अग्रे ते ऽभिप्रसन्नाः । तेषामग्रे ऽभिप्रसन्नानामग्र एव विपाकः प्रतिकाङ्क्षित^(9b)व्यो
 10 देवेषु देवभूतानां मनुष्येषु मनुष्यभूतानाम्⁽⁷⁾ । इयमुच्यते ब्राह्मणगृहपतयः सङ्के अग्रप्र-
 ज्ञप्तिः ॥

अस्मिन्खलु धर्मपर्याये भाष्यमाणे तेषां ब्राह्मणगृहपतीनां कैश्चिद्बुद्धधर्मसङ्केषु
 प्रसादः प्रतिलब्धः कैश्चिच्छ्रवणगमनशिक्षापदानि गृहीतानि कैश्चित्प्रपन्नञ्च⁽⁸⁾ इदमेव पञ्च-
 गण्डकं संसर्गचक्रं चलाचलं विदिवा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकर्णविध्वंसनधर्म-

1) MS नैसंज्ञिनो वाचसंज्ञिनः त°, I have corrected according to the parallel passage B 55 b in fine.

2) MS °प्रमाख्या°.

3) MS ये केचिद्बुद्धधर्मा संस्कृता वा असंस्कृता वा. I have corrected the passage with the help of B 55 b in fine and Divy. 154, 22.

4) So B; CDP अग्र.

5) Note the plural of *saṅgha* which is frequently met with in K and R.

6) B °चित्सङ्का, D corr.

7) The words left out in B are added in D, cp. *infra* B 56 a in initio.

8) MS कश्चि°.

9) I have filled the gap with the help of other occurrences of this frequent common-place.

तथा पराकृत्य सर्वज्ञेशप्रकाणादर्कज्ञं सान्नातकृतं तेन च तीर्थ्योपासकेन तथागतात्मिके⁽¹⁾
 प्रसादः प्रतिलब्धः । ततो मूलनिकृत्⁽²⁾ इव क्रुमः पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कर्तुमारब्धः ।
 घनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन चान्धे लोके घनायके अपरिणापके
 बुद्धो भूयासमतीर्णानां सद्धानां तारयिता अमुक्तानां मोचयिता अनाश्वस्तानामाश्वासयिता
 अपरिनिर्वृतानां परिनिर्वापयितेति ॥

5

अथ भगवांस्तस्य तीर्थिकोपासकस्य हेतुपरम्परां कर्मपरम्परां च ज्ञात्वा स्मितं प्रा-
 विरकापीत् । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवतः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नी-
 लपीतलोहितावदाता अर्चिषो मुखानिश्चार्प काश्चिदधस्ताद्भक्ति काश्चिदुपरिष्ठाद्भक्-
 ति । या अद्यस्ताद्भक्ति ताः संजीवं कालमूत्रं संघातं रौरवं महारौरवं तपनं प्रतापनम-
 वीचिमर्बुदं निर्बुदमट्टं कृत्वं ऊङ्गवमुत्पलं पद्मं महापद्मं नरकांगत्वा ये उष्णनरका- 10
 स्तेषु शीतीभूता निपतन्ति ये शीतनरकास्तेषूपणीभूता निपतन्ति । तेन तेषां सद्धानां का-
 रणाविशेषाः प्रतिप्रब्रभ्यत्ते⁽³⁾ । तेषामेवं भवति । किं नु वयं भवन्त इतश्च्युता आहो स्विद-
 न्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंजननार्थं भगवान्निर्मितं विसर्जयति । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैवं
 भवति । न ह्येवं वयं भवन्त इतश्च्युता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः सद्बो ऽस्या-
 नुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रब्रब्धा इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तन्नरक- 15
 वेदनीयं कर्म क्षपयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णन्ति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवन्ति ।
 या उपरिष्ठाद्भक्ति ताश्चातुर्मुक्ताराजिकास्त्रयस्त्रिंशान्यामांस्तुषिताग्निर्माणरतोन्परनि-

9284

1) MS गतोऽस्तिके.

2) MS °कृत, as usual, cp. *supra* 3, n. 9 and Divy. 192, n. 2.

3) MS नरकं.

4) B शीतिन°, D corr.

5) MS भ्यत्ते तेन तेषा°.

6) MS ह्येवं.

7) MS ते°.

र्मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महाब्रह्म⁽¹⁾ः परीतभानप्रगाणाभानाभा-
स्वरान्परीतशुभानप्रमाणाशुभाच्छुभकृतज्ञाननयकान्युपयप्रसवान्बृहत्फलान्बृहत्तानतपान्सु-
दृशान्सुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा धनित्यं दुःखं शून्यमनात्मेत्युद्धोषयति गात्राद्वयं च
भाषते ।

5

घारभध्वं⁽²⁾ निष्कामतं युध्यध्वं बुद्धशासने ।

धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥

यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अग्रमतश्चरिष्यति ।

प्रक्षयं ज्ञातिसंसारं दुःखस्यातं करिष्यति । इति ॥

अथ तां धर्चिषस्त्रिसाहस्रमहासहस्रं⁽⁴⁾ लोकधातुमन्वाह्ण्य भगवत्तमेव पृष्ठतः

- 10 पृष्ठतः समनुगच्छति । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो
ऽत्तर्धीयते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादत्तर्धीयते । नर्कोपपत्तिं व्याकर्तुका-
मो भवति पादतले ऽत्तर्धीयते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पाष्ण्यामत्तर्धीयते ।
प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽत्तर्धीयते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
ति ज्ञानुने⁽⁶⁾रत्तर्धीयते । बलचक्रवर्तिराद्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे करतले ऽत्त-
15 र्धीयते । चक्रवर्तिराद्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे करतले ऽत्तर्धीयते । देवोपपत्तिं
व्याकर्तुकामो भवति नाभ्यामतर्धीयते । आवक्रबोधिं व्या^(10a)कर्तुकामो भवति घ्रास्ये
ऽत्तर्धीयते । प्रत्येकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णायामत्तर्धीयते । अनुत्तरां सम्यक्संबो-
धिं व्याकर्तुकामो भवति उष्णीषे ऽत्तर्धीयते ॥

अथ तां धर्चिषो भगवत्तं त्रिः⁽⁸⁾ प्रदक्षिणीकृत्य भगवत उष्णीषे ऽत्तर्हिताः । अथापु-

- 20 ष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवत्तं पप्रच्छ ।

1) MS ह्माणाः.

2) B कान्युपय°, D corr.

3) MS ध्व.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) B पाष्ण्या°, D corr.

6) MS ज्ञानुनात्त° (D ज्ञानोत्त°).

7) B उ°, D corr.

8) MS त्रिप्र°.

नानाविधो रङ्गसहस्रचित्रो वक्तात्तरानिष्कसितः कलापः ।

अवभासिता येन दिशः समस्ताद्दिवाकरेणोदयता यथैव ॥

गाथाश्च भाषते ।

विगतोद्धवा दैन्यमदप्रकीणा बुद्धा जगत्पुत्तमहेतुभूताः ।

नाकारणं शङ्कमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयति जिना जितारयः ॥

5

तत्कालं स्वयमधिगम्य वीर बुद्ध्या

श्रोतृणां श्रमण जिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।

धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिर्भूतमाभि-

रुत्पन्नं व्यपनय संशयं शुभाभिः ॥

नाकस्माच्छवणाजलाङ्गिराजधैर्याः

10

संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयति नाथाः ।

पस्यार्थे स्मितमुपदर्शयति धीराः

तं श्रोतुं समभिलषति ते जनौघा इति ॥

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाहेत्वप्रत्ययमानन्द तत्रागता अर्कतः सम्य-
कसंबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यसि त्वमानन्दानेन तीर्थिकोपासकेन ⁽²⁾ ममैवंविधं 15
⁽³⁾ सत्कारं कृतम् ॥ एवं भदत् ॥ एष आनन्द तीर्थोपासको ऽनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन
⁽⁴⁾ च त्रिकल्पासंख्येयसमुदानां बोधिं समुदानाय महाकरुणापरिभाविताः षट् पारमिताः
परिपूर्णं अचलो नाम सम्यक्संबुद्धो भविष्यति दशभिर्बलैश्चतुर्भिर्वशाश्चैस्त्रिभिर्वावेणिकैः
स्मृत्युपस्थानैर्माहाकरुणाया च । अयमस्य देयधर्मा यो ममात्तिके चित्तप्रसाद इति ॥

इदमबोधद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

20

1) MS अश्रवण.

2) B तमे, D corr.

3) B सत्काले, D corr.

4) D after चित्तोत्पादेन mechanically inserts देयधर्मीन (sic).

रात्रेति १०

बुद्धो भगवान्⁽¹⁾सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
ष्ठिभिः सार्धवर्हिर्देवैर्नगिर्पत्तैरसुरैर्गणैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयत्तगन्धर्वासुरगण्ड-
किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मक्षापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातिशयनास-
5 नग्नानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सन्ध्यावकसङ्घः श्रावस्त्यां विक्रति जेतवने ऽनाद्यपिण्ड-
दस्यारामे ॥ तेन खलु समयेन राज्ञा प्रसेनजित्कौशलो राज्ञा चाज्ञातशत्रुर्⁽²⁾भावप्येतो
परस्परं विरुद्धौ बभूवतुः ॥ यद्य राज्ञा ऽज्ञातशत्रुश्चतुरङ्गबलकायं संनह्य कृस्तिकायमश्व-
कायं⁽⁴⁾ रथकायं⁽⁴⁾ पत्तिकायं राज्ञानं प्रसेनजितं कौशलमभिनिर्वातो युद्धाय ॥

यश्च⁽⁵⁾प्राज्ञा प्रसेनजित्कौशलो⁽⁶⁾ राज्ञा यज्ञातशत्रुश्चतुरङ्गबलकायं संनह्य कृस्ति-
10 कायमश्वकायं रथकायं पत्तिकायं च * * * * <अभिनिर्वातो युद्धयेति श्रुत्वा च चतुरङ्ग-
बलकायं संनह्य कृस्तिकायमश्वकायं रथकायं पत्तिकायं⁽⁷⁾ राज्ञानमज्ञातशत्रुं प्रत्यभिनिर्वातो

1) B बुद्धो भगवान्बुद्धो स°, D corr.

2) MS पात्र°. Cp. *supra*, p. 47, n. 3.

3) MS वाज्ञात°.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) MS यश्चोषी°.

6) In this tale the king's name is always written *Prasenajit Kauśalo*, not *Kauśalyo* as in tale nr. 8, except *infra* p. 58, 3.

7) That there is a gap here after *pattikāyam* is plain from the context

युद्धाय ॥ अथ राज्ञा ज्ञातशत्रुणा राज्ञः प्रसेनजितः कौशलस्य सर्वो हस्तिकायः पर्य-
स्तो⁽³⁾ ऽश्वकायो रथकायः पत्तिकायः पर्यस्तः⁽²⁾ । राज्ञा प्रसेनजित्कौशलो जितो भीतो भद्रः⁽³⁾
पराजितः⁽⁴⁾ परापृष्ठीकृत एकरथेन⁽⁵⁾ आवस्तीं प्रविष्टः । एवं यावन्निरपि ॥

अथ राज्ञा प्रसेनजित्कौशलः शोकागारं प्रविश्य⁽⁶⁾ करे कपोलं दत्त्वा चित्तापरो व्य-
वस्थितः । तत्र च आश्वस्त्यामन्यतमः श्रेष्ठो आद्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशा- ५
लपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन श्रुतं यथा राज्ञा प्रसेनजि-
त्कौशलो जितो भद्रः परापृष्ठीकृत एकरथेनेह प्रविष्ट इति श्रुत्वा च पुनर्येन राज्ञा प्रसे-
नजित्कौशलस्तेनोपसंक्रान्त उपसंक्रम्य राज्ञात्⁽⁸⁾ प्रसेनजितं कौशलं जयेनापुषा च वर्ध-
यित्वा वाच । किमर्थं देव शोकः क्रियते ऽहं देवस्य तावत्सुवर्णमनुप्रपच्छामि येन⁽⁹⁾ देवः

and from Feer's translation of the Tibetan version, see Feer p. 47. I have filled it up for the greater part, in so far as it could be easily restored; the reconstruction of the beginning is not so certain, there having dropt out some word or a couple of words meaning: 'against you' or 'against us'. For the rest cp. Mahāvastu I, p. 30, 8.

1) Sic MS, as *supra* p. 54, 8.

2) Ex conject.; MS पट्यतो, resp. तः. The nr. 19 of Vicitrakarnikāva-
dāna (f. 85v 1 — 88r 10 of the India Office ms.) which is partly identical with
this tale, partly relates the same facts in a somewhat different redaction and has
the same mistake: पर्यतान् instead of पर्यस्तान्.

3) MS भितः.

4) Cp. Divy. 223, 10 and 259, 24 *parāprsthābhūtā*.

5) MS प्रतिष्ठः.

6) B कले, cp. *supra* p. 53 n. 3, P corr.

7) B °त्कौशलो, DP corr.

8) MS कोश°.

9) Ex conject.; B सेन वे (made out of वी) वा, which has been still more cor-
rupted in its copies. The Tibetan version (ཅེ་ཙྰ་མ་གྲིས་ = येन and ལྷ་ = देवा)
agrees with my correction.

पुनरपि मधेष्टप्रचारणं कर्हिष्यतीति । तेन तस्य महान्मुवर्णराशिः कृतो यत्रोपविष्टः
पुरुष उत्थितं पुरुषं न पश्यति उत्थितो वा उपविष्टम् ॥

अथ राज्ञा प्रमेनजित्कौशल्येन स्वविषये चरपुरुषाः समन्तत उत्सृष्टाः शृणुत जन-
प्रवादानिति । यावज्जीवने द्वौ [10b] मल्लान्योन्यं संवत्स्यं कुरुतः । अस्ति केसरो
६ नाम संग्रामः । तत्र ये कातराः पुरुषास्ते संग्रामशिरसि स्वाप्यन्ते ये मध्यास्ते मध्ये ये उ-
त्कृष्टाः शूरपुरुषास्ते पृष्ठत इति ॥ ततस्ते राज्ञे इति वेदितव्यतः श्रुत्वा च राज्ञा प्रमेनजि-

1) Ex conject.; MS मधेष्टप्रचारके. In the Tibetan version the words རྒྱུ་མཁའ་ལྟོ་འཁྱུར་ represent Sanskrit *yatheshta*; the rest of the compound is not separa-
tely rendered, as it seems to M. Feer. If, however, the reading of MS should
be right, प्रचारके would be somehow synonymous with *ista*, and *yatheshtapra-
vāṇam* signify something as 'according to his wish and will'. Yet as in nr. 14 of
Aṣṭakāvadānamālā, which is a metrical paraphrase of this nr. 10 of Ava-
dānaç., the passage in question runs thus: देवैतेन सुवर्णेन मधेष्टमप्रचारणं । क्त्वा
(Cambr. MS Add. 1482, f. 219 v 7), I conclude, that *pravāṇa* indeed represents a
miswritten *pracāraṇa* ('acting'). Cp. PW s. v. मधेष्ट.

2) MS महामु.

3) MS ०सि.

4) Ex conject.; MS कृतमसोपविष्ट, which, I think, is a depravation of कृतः
यत्रोपविष्ट.

5) Visarga wanting in MS.

6) MS उत्थितं and उत्थितो.

7) MS राज्ञा.

8) So MS., cp. *infra* tale 18 (B 18a), and Divy. 149, 1 *riñjanam Prasacajit-
kauçalam idam avocan*.

9) MS ०वाद्य इति.

10) MS ०वन.

11) MS कातरपः.

12) B पृत, which was accepted by the copyists of D and P as to mean पृत
changed in पृष्ठ.

13) च is a good conjectural supplement of D.

त्कौशलस्तथा चतुरङ्गबलकायं⁽²⁾ सैन्या कृस्तिकायमश्चकायं रथकायं पत्तिकायं च राज्ञा-
 नमजातशत्रुमभिनिर्यातो युद्धाय ॥ ततो राज्ञा प्रसेनजिता⁽³⁾ कौशलेन राज्ञो ज्ञातशत्रोर्वेदे-
 होपुत्रस्य सर्वो कृस्तिकायः पर्यस्तो⁽⁴⁾ ज्ञश्चकायो रथकायः पत्तिकायः पर्यस्तो⁽⁵⁾ राजानम-
 प्यज्ञातशत्रुं वेदेहोपुत्रं जिते भीतभग्नपराजितं परापृष्ठीकृतं जीवयाहं गृहीत्वा एकरथे
 ऽभिरोप्य येन भगवांस्तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्य भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वा एकाक्षे 5
 निषीदति⁽⁷⁾ । एकाक्षनिषण्णो राज्ञा प्रसेनजित्कौशलो भगवत्तमित्यवोचत् । अयं हि भद्रस्त
 राज्ञा अज्ञातशत्रुर्दोर्धरात्रमवैरस्य मे वैरो⁽¹¹⁾ असपत्नस्य सपत्नो न चेच्छाम्येनं जीविताद्यप-
 रोपयितुं यस्माद्वयस्यपुत्रो ऽयं भवति मुञ्चाम्येनमिति ॥ मुञ्च महाराज्ञेत्युक्त्वा⁽¹³⁾ भगवांस्त-
 स्यां वेलायां गाथां भाषते ।

ज्ञयो वैरं प्रसवति दुःखं शेते पराजितः ।

10

<उपशातः> सुखं शेते क्त्वा जयपराजयम् ॥⁽¹⁴⁾

1) B कोश°, D corr.

2) So MS, but *supra* p. 54, 7 and 9 सैन्या, likewise D.

3) B कोश°, D corr.

4) MS पर्यस्ताश्च°.

5) MS पत्तिकायपर्यस्तो (C, D °त्ता).

6) MS भिरोप्य (in D still more corrupted to भिःराज्य).

7) MS निषीदनेकाक्ष°.

8) B जित्को°, D corr.

9) Ex conject.; B भगवत्तमित्यवोचत्, D (by conject.) °त्तमिदमवोचत्.

10) In B the akṣara दी looks as if added by a later hand, P corr. दी°.

11) I accept here the excellent correction of the editors of the Divy., in the parallel place ib. p. 184, 6; MS असपत्नस्य सपत्नो. Moreover in MS the text is disturbed by dittography; B वैरो असपत्नस्य [मि वैरस्य मे वैरो असपत्नस्य] सपत्नो, I have bracketed the repetition.

12) B seems to have भवति, and so read the copyists of C and P; D corr.

13) Ex conject.; MS त्युक्त्वा.

14) The missing word is easily restored from the corresponding Pāli redaction in Saṃyuttanikāya, Saṅgāthavagga III, 2, 4, and Dh p. 201. Cp. SBE, vol. X, p. 58; Feer p. 50. In the Aṅgākāvaḍḍanāmaḷā (MS Cambr. Add. 1482, f. 220b s) the śloka has been a little altered; its 3^d and 4th pāda are: सुखं शेते हि सदा गुप्तो क्त्वा जयपराजयं, the 3^d one is hypermetric.

अथ राज्ञः प्रसेनजितः कौशिल्यस्यैतदभवत् । यन्मया राज्यं⁽¹⁾ प्रतिलब्धं तदस्य
 श्रेष्ठिनः प्रसादात् । यत्त्वत्कृमेनं वरेण प्रवारयेयमिति ॥ अथ राजा प्रसेनजितकौशलस्तं
 श्रेष्ठिनं वरेण प्रवारयति⁽²⁾ ॥ स कथयति । आकाङ्क्षामि वरं⁽³⁾ सप्ताहं मे यवाभिरुचितं राज्य-
 मनुप्रयच्छतेति⁽⁴⁾ ॥ ततो राजा सर्वविजिते घण्टावघोषणं कारितं । दत्तं मे श्रेष्ठिने सप्ताह-
 5 मेकं राज्यमिति ॥ यावत्तेन श्रेष्ठिना बुद्धप्रमुखो भिक्षुसङ्घस्सप्ताहं भक्तेनोपनिमन्त्रितः
 राजा च प्रसेनजितसपरिवारः यावत्तद्य काशिकौशिल्येषु⁽⁵⁾ जनकायाः प्रतिवसन्ति तेषां
 हृतसंप्रेषणं कृतम् । सप्ताहं पूयं सकलां पथेष्टचारिणः सुखस्पर्शं विहरतं⁽⁶⁾ किञ्चिदागत्य
 बुद्धे शरणं गच्छन् धर्मं च भिक्षुसङ्घं च नामकञ्च भोजनं⁽⁷⁾ भुञ्जानास्तथागतं पर्युपास-

1) MS राज्य.

2) MS प्रतिरब्धं.

3) In D after प्रवारयति is added स्म.

4) MS वर.

5) The plural is the respectful one with which a king is addressed by his subject; see my Sanskrit Syntax § 24 and cp. also Jtkm. p. 88, 19-25.

6) MS कौश.

7) MS ज्ञान.

8) MS हृतसंप्रे.

9) B सक्का with a sign above the last akṣara, to denote, it seems, its transformation into ला, CD ०रा, P ०ला. *Sakalāḥ* = *sarve* may afford a fit meaning, but from the Tibetan version *ཐལ་ཤུང་མང་* (or *མེད་པར་*) answering more or less to Skrt *adāṇḍa*, I fain would infer ०रा is the right reading, and the genuine words of the author are सप्ताहं पूयमकरा etc., where I accept *akara* as = 'free from taxes'. '*Khrul* est rendu par *danḍa* dans le Dict. Tib. Sk. et aussi dans Jaeschke qui donne aussi le sens *tax, tribute, duty*. Le sens de *thud* est obscur; *mad-par* doit être une faute pour *med-par* «sine»' (from a private letter of Feer).

10) MS विकर्ति (D विकारति) । किञ्चिदागत्य which is wholly meaningless.

I have changed विकर्ति into विकर्त, but am at a loss how to emend किञ्चित्. The context requires some particle like *kim tu*. Perhaps we should read किं चेद्वागत्य. Cp. Aḥokāv. MS Cambr. 1482, f. 221 b.

11) B भुञ्जा, D corr.

ध्वमिति⁽¹⁾ ॥ तेन सप्ताहं भगवान्सञ्चायकसङ्घो मकृता सत्करिणा सत्कृतः बहूनि च प्रा-
णिशतसङ्ख्याणि कुशले नियोजितानि ॥ सप्ताहस्यात्ययेन भगवतः पादयोर्निपत्य चेत-⁽²⁾
नां पुष्पाति प्रणिधिं चकार । अनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देवधर्मपरित्या-
गेन चान्धे लोके अनायके अपरिणायके बुद्धो⁽³⁾ भूयासमतीर्णानां सत्त्वानां तारयिता अमु-
क्तानां मोचयिता अनाश्वस्तानामाश्वसयिता अपरिनिर्वृतानां परिनिर्वापयितेति ॥ 5

अथ भगवांस्तस्य श्रेष्ठिनो हेतुपरम्परां कर्मपरम्परां च ज्ञात्वा स्मितं प्रावि-
रकार्षीत् । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवतः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नी-
लपीतलोहितावदाता अर्चिषो मुखान्निश्चार्य काश्चिदधस्ताद्भक्त्यै काश्चिदुपरिष्ठाद्भक्-
त्यै । या अथस्ताद्भक्त्यै ताः संजीवं⁽⁴⁾ कालमूत्रं संघातं⁽⁵⁾ रौरवं मकारौरवं तपनं प्रतापनम-
वोचिर्बुद्धे निरु⁽⁶⁾र्बुद्धमट्टे कृत्वं ऊरुवमुत्पलं पद्मं महापद्मं नरकान्गत्वा ये उष्णानरका- 10
स्तेषु शीतीभूत्वा निपतन्ति ये शीतनरकास्तेषूष्णीभूत्वा निपतन्ति । तेन तेषां सत्त्वानां का-
रणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नभ्यन्ते । तेषामेव⁽⁸⁾ भवति । किं नु वयं भवन्त इत्युक्ता आहो स्विद-
न्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंजननार्थं भगवान्निर्मितं विसर्जयति । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैव⁽⁹⁾
भवति । न ह्येव⁽¹⁰⁾ वयं भवन्त इत्युक्ता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः सत्त्वो ऽस्या-

1) Note the transition of the verb *ās* to the thematic flexion, as in epic Sanskrit.

2) MS चेष्टनां. Cp. *supra* p. 32, 6. 37, 13.

3) MS बुद्धभू°.

4) B °जीवका°, D corr.

5) B °घातरौ°, D corr.

6) B पद्ममका°, D corr.

7) MS नरकं.

8) B षामेव, D corr.

9) B विसर्ज°, P corr.

10) MS न ह्येव.

11) D adds the akṣara left out in B.

नुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नव्या इति । ते¹⁾ निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तन्नरक-
वेदनीयं कर्म तपयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णति यत्र सत्यानां भावनभूता भवन्ति ।
या उपरिष्ठाद्गच्छति ताश्चातुर्महाराजिकास्त्रयस्त्रिंशान्यामांस्तुषिताविर्माणरतीन्परनि-
र्मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महाब्रह्मणः परीतभानप्रमाणाभानाभा-
5 स्वरान्परीतशुभानप्रमाणाशुभाञ्जुभृ²⁾[11 a] त्सन्नानन्यकान्युपयप्रसवान्बृहत्फलान्बृहान-
तपान्मुदृशान्मुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा अनित्यं दुःखं शून्यमनात्मेत्युद्धोषयति गाथाद्वयं
च भाषते ।

आरभध्वं निष्कामत पुण्यध्वं बुद्धशासनं ।

धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥

10

यो ह्यस्मिन्धर्मविनये ध्रुवमस्त्यश्चरिष्यति ।

प्रकृत्य ज्ञातिसंसारं दुःखत्यासं करिष्यति³⁾ इति ॥

अथ ता अर्चिषस्त्रिसाकृन्नमसाकृन्³⁾ लोकधातुमन्वाहिपञ्च भगवत्समेव पृष्ठतः
पृष्ठतः समनुगच्छति । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो
ऽस्तधीयते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादस्तधीयते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुका-
15 मो भवति पादतले ऽस्तधीयते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पाष्ण्यामस्तधीयते ।
प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽस्तधीयते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
ति ज्ञानुनो⁴⁾स्तधीयते । बलचक्रवर्तिराद्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे कर्तले ऽस्तधीयते ।
चक्रवर्तिराद्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे कर्तले ऽस्तधीयते । देवोपपत्तिं व्याकर्तु-
कामो भवति नाभ्यामस्तधीयते । आवकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति आस्ये ऽस्तधीयते ।
20 प्रत्येकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णायामस्तधीयते । अनुत्तरां सम्यक्संबोधिं व्याकर्-
तुकामो भवति उष्णीषे ऽस्तधीयते ॥

1) MS तेन निर्मित.

2) B शुभाच्छु, D corr.

3) Anusvara wanting in MS.

4) B उ^०, D corr.

अथ ता अर्चयो भगवत्तं त्रिः प्रदत्तिणीकृत्य भगवत उष्णीषे स्तुतिः⁽²⁾ । अथागु-
ष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवत्तं पप्रच्छ ।

नानाविधो रङ्गसहस्रचित्रो वक्तात्तरानिष्कसितः कलापः ।

अवभासिता येन दिशः समतादिवारेणोदयता यथैव ॥

गाथाश्च भाषते ।

5

विगतोद्धवा दैन्यमदप्रकीणा बुद्धा जगत्युत्तमकेतुभूताः ।

नाकारणां शङ्खमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जितारयः ॥

तत्कालं स्वयमधिगम्य वीर बुद्ध्या

श्रोतृणां⁽⁴⁾ श्रमणां⁽⁵⁾ जिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।

धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिर्हस्तमाभिः⁽⁶⁾

10

रुत्पन्नं व्ययनय सेशयं शुभाभिः ॥

नाकस्माच्छवणं जलाद्रिराजधैर्याः

संबुद्धाः⁽⁸⁾ स्मितमुपदर्शयन्ति नाथाः ।

यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति धीराः

ते श्रोतुं समभिलषन्ति ते जनौघा इति ॥

15

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाकेवप्रत्ययमानन्द तथागता धर्कतः सम्य-
क्संबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यसि त्वमानन्दानेन श्रेष्ठिना तथागतस्य सप्तावकस-

1) MS त्रिप्र°.

2) Owing to some blunder of the copyist of A, it seems, MS has उष्णी-
षस्तधीयते. In D this whole sentence has been left out.

3) B विगतोद्धवा, D and P corr.

4) B तृणां, D corr.

5) MS श्रमणा.

6) D fills the gap.

7) B लवन°, D and P corr.

8) Visarga wanting in MS.

द्वस्त्यैर्वाचधं सत्कारं कृतं महाजनकायं च कुशले नियुक्तम् ॥ एवं भदत्त ॥ एषानन्द श्रेष्ठो
 अनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च त्रिकल्पसंख्येयसमुदानीतां बोधिं
 समुदानीय महाकरुणापरिभाविताः⁽²⁾ षट् पारमिताः परिपूर्वाभयप्रदो नाम सम्यक्संबुद्धो
 भविष्यति दशभिर्बलैश्चतुर्भिर्वैशारद्यैस्त्रिभिरावेणिकैः स्मृत्युपस्थानैर्महाकरुणया च ।
 5 अयमस्य देयधर्मे यो ममास्तिके चित्तप्रसाद इति ॥
 इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) Sic MS. Cp. *supra* p. 20, n. 6.

2) MS भविताः.

द्वितीयो वर्गः

⁽¹⁾ नाविका इति ११

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नागैर्यत्तैरसुरैर्गर्हैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगर्हडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लभी चोवरपिण्डपातिशयनासनगुहा-
 नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सभ्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति नद्या अत्रिरवत्या अध- 5
 स्तान्नाविकग्रामे ॥ अथ ते नाविका येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्ता⁽²⁾ उपसंक्रम्य भगवतः पादौ
 शिरसा वन्दिवैकांते न्यषीदन्⁽⁴⁾ । एकात्तनिषणांस्तान्नाविकान्भगवान्धर्म्यया कथया
 संदर्शयति समादापयति समुत्तेजयति संप्रकर्षयति । अनेकपर्यायेण धर्म्यया कथया संदर्श-
 यमादाप्य समुत्तेज्य संप्रकर्ष्य तूष्णीम् ॥ अथ ते नाविका उत्थायासनदेकांसमुत्तरासङ्गं
 कृत्वा येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणम्य भगवत्तमूचुः । अधिवासयतु भगवानस्माकं नद्या 10

1) MS नाविक इति. In MS this *uddāna* of the second *varga* precedes: उद्दानं
 नावा (sic) स्तम्भश्च स्नात्रं च तथेति॥ प्रातिसरकं [read: प्रातिहार्यकं] । पाञ्चवार्षिकं
 स्तुतिर्वरुदः काशिकं दिव्यभोजनं. The third *pāda* of this *śloka* has two syllables
 too many.

2) MS पात्र. Cp. *supra* p. 13 n. 1.

3) MS क्रात.

4) MS षीदत्.

5) MS °षषस्ता°.

6) B भगवांस्ते°, D corr.

अग्निरावत्यास्तीरे श्रो भक्तेन सार्धं भित्तुसङ्गेन नौसंक्रमे[11b]प्रणीतरूपिष्याम इति ।
अधिवासयति भगवान्नाविका[12] तूष्णीभावेन ॥

अथ नाविका नद्या अग्निरावत्यास्तीरमपगतपाषाणशर्करकठलं ⁽³⁾वस्यारपया-
मासु⁽⁴⁾रुचिकृतं⁽⁵⁾क्लृप्तध्वजपताकं⁽⁶⁾ नानापुष्पावकीर्णं⁽⁷⁾ गन्धघटिकाधूपितम् । प्रणीतमाहारं⁽⁸⁾
5 कृतवत्तः प्रभूतश्च पुष्पसंग्रहं कृत्वा नौसंक्रमे⁽⁷⁾ पुष्पमण्डपैरलङ्कारयामासुः । भगवतश्च
दूतेन कालमारोचयामासुः । समयो भदत्त सज्जं⁽⁹⁾ भक्तं यस्येदानीं भगवान्कालं मन्यत
इति ॥ अथ भगवान्भित्तुगणपरिवृतो भित्तुसङ्कपुरस्कृतो येन नाविकयामकस्तेनोपसं-
क्रान्त उपसंक्रम्य पुरस्ताद्भित्तुसङ्कस्य प्रज्ञप्त एवासने न्यषीदत् ॥ अथ ते नाविकाः⁽¹⁰⁾ सुखो-
पनिषत्सु बुद्धप्रमुखं भित्तुसङ्कं विदित्वा शुचिना प्रणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन स्वकृस्तं
10 संतर्पयन्ति संप्रवारयन्ति । अनेकपर्यायेण शुचिना प्रणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन स्वकृस्तं
संतर्प्य संप्रवार्य भगवत्तं भुक्तवत्तं विदित्वा धौतकृस्तमपनीतिपात्रं नीचतरापयामनानि
गृहीत्वा भगवतः पुरस्तान्निषणा धर्मश्रवणाय ॥ अथ भगवांस्तेषां नाविकानामाशयानु-
शयं धातुं प्रकृतिश्च ज्ञात्वा तादृशीं चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकीं⁽¹¹⁾ धर्मदेशनां कृतवान्यां

1) MS मेणौत°.

2) Ex conject., cp. *infra* B 13a. 18b, and Divy. 45, 10. 155, 22. 441, 13; MS °रूपनयपाषाण°.

3) So B, in P the word is spelt कठलं, in D कठलं.

4) MS °कठलमस्यामास. I have restored the original reading with the help of the parallel passages mentioned in note 2.

5) B उचिक्त°, D corr.

6) MS पताका, but in B the last akṣara is blurred.

7) Anusvāra wanting in MS.

8) Ex conject.; MS धूपितप्रणीतेनाहारं.

9) Anusvāra wanting in MS.

10) MS नाविकामु°.

11) MS पनीयपात्रं नीचतरान्या°.

श्रुत्वानेकैर्नाविकैः ⁽¹⁾ स्रोतघापतिफलानि प्राप्तानि कैश्चित्सकृदागामिफलानि कैश्चिदना-
गामिफलानि कैश्चित्प्रव्रज्य सर्वज्ञेशप्रकृषाणार्द्धं सान्नातकृतं कैश्चिच्छ्रावकबोधौ चि-
तान्युत्पादितानि कैश्चित्प्रत्येकबोधौ कैश्चिदनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ । सर्वा च सा पर्यदु-
द्धनिम्ना धर्मप्रवणा सङ्गप्रभाभारं व्यवस्थिता ॥ ततस्तेर्नाविकैर्भगवान्महता सत्कारेण
नौसंक्रमेणोत्तारितः ⁽³⁾ सार्धं भिक्षुसङ्गेन ॥

5

भित्तवो बुद्धपूजादर्शनादावर्जितमनसो बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः ⁽⁴⁾ । कुत्रेनानि भगवतः
कुशलमूलानि कृतानीति ॥ भगवानाह । तथागतेनैव भित्तवः ⁽⁵⁾ पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्मा-
णि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभा-
वीनि ⁽⁶⁾ येन तथागतस्यैवविधा पूजा । इच्छथ भित्तवः श्रोतुम् ॥ एवं भदत्त ॥ तेन हि भित्त-
वः शृणुत साधु च सुष्ठु च मनसि कुरुत भाषिष्ये ॥

10

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि भागीरथो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक ⁽⁸⁾ उद्पादि तथा-
गतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शा-
स्ता देवमनुष्याणां ⁽⁹⁾ बुद्धो भगवान् । स द्वाषष्ट्यर्हत्सकृत्परिवृतो जनपदचारिकां चरन्गङ्गा-
तीरमनुप्राप्तः ॥ तस्मिन्समये ⁽⁷⁾ अन्यतः सार्धवाहो ऽनेकशतपरिवारो नद्यां गङ्गायां सार्धमु-
त्तारयति तस्मिंश्च ⁽¹⁰⁾ प्रदेशे मल्लस्करभयम् ॥ यद्य ददर्श सार्धवाहो भागीरथं सम्य- 15
क्संबुद्धं द्वाषष्ट्यर्हत्सकृत्परिवृतं दृष्ट्वा च पुनः चित्तं प्रसादयामास प्रसन्नचित्तश्च

1) Here, and often elsewhere श्रोत° is found in MS.

2) Ex conject.; B चित्तानु°, DP चित्तनु°.

3) MS रिता.

4) MS पप्रच्छ.

5) B पूव°, DP corr.

6) B इयमाग्नीनि (C °ग्निनी, P °गानि, D स्यभाविनी).

7) Ex conject.; MS तथागतातस्यै°.

8) MS उत्पादिततथा° (D °दितस्तथा°); cp. *infra* p. 69, 5.

9) D changes this dvandva very often into देवानां च मनुष्याणां च.

10) B तस्मिंश्च (D °स्मिं च).

भगवत्तन्नामन्त्रितवान् । तत्प्रथमतश्चैव भगवत्तं तारयिष्यामीति ॥ अधिवास-
यति भार्गवः सम्यक्संबुद्धः सार्धवाक्त्स्य तूष्णीभावेन ॥ ततस्तेन सार्धवाक्त्सेन भार्गवः⁽²⁾
सम्यक्संबुद्धो द्वाषष्ट्यर्हत्सकृत्परिवृतो मक्त्या विभूत्या नौसंक्रमेणोत्तारितः प्रणीतेन
चाक्षुरिण संतर्प्यानुत्तरायां सम्यक्संबोधीं प्रणिधानं कृतम् ॥

- 5 भगवानाह । किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तने समयेन सार्धवाक्त्सो
बभूवाह सः । मया स भार्गवः सम्यक्संबुद्धो द्वाषष्ट्यर्हत्सकृत्परिवृतो नौसंक्रमेणोत्ता-
रितः प्रणीतेनाक्षुरिण संतर्पितः प्रणिधानं च कृतम् । तस्य मे कर्मणो विपाकेनानत-
संसारे⁽⁴⁾ मक्त्यसुखमनुभूतमिदानीमप्यनुत्तरां⁽⁵⁾ सम्यक्संबोधिगमिसंबुद्धस्यैवंविधा पूजा ।
तस्मात्तर्हि भित्तव एवं शिन्नितव्यं यच्छास्तारं सत्करिष्यामो गुरुकरिष्यामो मानयि-
10 ष्यामः पूजयिष्यामः शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वापत्तिश्चित्य विकरि-
ष्याम इत्येवं वो भित्तवः शिन्नितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) B भगवंतार°, the aksara तं being omitted, but it has been added at the bottom of the page, which correction, however, was overlooked by the copyists of C and P; as D is here very full of gaps, the whole passage from दृष्ट्वा च (p. 65, 16) to तस्य मे (p. 66, 7) is wanting.

2) MS रथस°.

3) MS °ष्ट्यर्हत्स°.

4) MS नत्संसारि.

5) MS नुत्तरायां.

6) MS दस्येवे°.

स्तम्भ इति १२

बुद्धो [12a] भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवीर्नागैर्यत्तैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगरुड-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशय-
 नासनगुणप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सम्रावकसङ्घः कौरव्येषु जनपदचारिकां चर- 5
 न्कौरव्यं नगरमनुप्राप्तः । स च कौरव्यो जनकायो बुद्धवैनेय उदारचित्तः प्रदानरुचिश्च ॥
 ततो भगवत एतदभवत् । यत्तुहं शक्रं देवेन्द्रं मरुद्गणपरिवृतमाह्वयेयं यद्दर्शनदिषां कुशल-
 मूलविवृद्धिः स्यादिति । ततो भगवांस्तौकिकं चित्तमुत्पादयति । अहो⁽³⁾ बत शक्रो देवेन्द्रो
 मरुद्गणसहायो गोशीर्षचन्दनमयं स्तम्भमादाय गच्छेदिति ॥ सकृच्चित्तोत्पादाच्छक्रो देवेन्द्रो
 मरुद्गणपरिवृत आगतो यत्र⁽⁵⁾ विश्वकर्मा चलारश्च महाराजा अनेकदेवनागपत्तकुम्भापड- 10
 परिवृता गोशीर्षचन्दनस्तम्भमादाय । क्वाक्वाक्किलकिलाप्रत्वेडोच्चैर्नादं कुर्वाणा भग-

1) MS पात्र°.

2) In the parallel story nr. 12 of Kalpadrumāvadānamālā the *laukikam* cittam of the Lord is accounted for by his considering the slanderous tales spread about himself by the Tirthikas, and it is in order to confound them that he requires the assistance of Yakra. See K. f. 94a—95b 8.

3) Ex conject.; cp. *infra* p. 73, 4; MS चित्तमुत्पादयन्कोवत (D °यत्तोवतः).

4) MS शीर्षचंद.

5) B आगतो (or तौ, the reading being uncertain) यमत्रविश्व°; the akṣaras यमत्र are manifestly corrupted, D leaves out the म. I have put यत्र, the reading of D, into the text, because the Tibetan has གང་ལྟ་, answering to that Sanskrit adverb, yet I doubt the exactness of the correction; *yatra* is to be understood = «among whom».

6) B त्ता, D corr.

वतो ऽर्धे गोशीर्षचन्दनमयं प्रासादमभिसंस्कृतवत्तः ॥ ततस्तस्मिन्प्रासादे शक्रेण देवेन्द्रेण
भगवान्सम्राजकसङ्घो⁽¹⁾ दिव्येनाकारेण दिव्येन शयनासनेन दिव्यैर्गन्धमात्यपुष्पैः सत्कृतो
गुरुकृतो मानितः पूजितः ॥

अथ कौरव्यो जनकायस्तां दिव्यां विभूषिकां⁽³⁾ दृष्ट्वा परं विस्मयमापन्न इमां चित्ता-
5 मापेदे । नूनं बुद्धो भगवाँल्लोके ऽग्नौ⁽⁴⁾ यत्तु⁽⁵⁾ नाम सेन्नेर्देवैः पूज्यत इत्यावर्जितमना भगव-
त्तमुपसेक्रातः । भगवतः पादाभिवन्दनं⁽⁶⁾ कृत्वैकाले न्यषीदत् । एकात्तनिषणः कौरव्यो
जनकायस्तस्मिन्प्रासादे⁽⁷⁾ उत्थर्य प्रसादमुत्पादयति ॥

ततो भगवाँस्तत्प्रासादमत्तर्धाप्य अन्तित्यताप्रतिसंपुक्तां तादृशीं धर्मदेशनां कृतवा-
न्यां श्रुत्वानेकैः कौरव्यनिवासिभिर्ननुष्यैः श्रोतव्यापत्तिफलान्यनुप्राप्तानि कैश्चित्सत्कृदागा-
10 मिफलानि कैश्चिदनागामिफलानि कैश्चित्प्रव्रज्य सर्वज्ञेशप्रकाणार्दकृत्वं साक्षात्कृतं
कैश्चिच्छ्रावकबोधौ चित्तान्युत्पादितानि कैश्चित्प्रत्येकायां बोधौ कैश्चिदनुत्तरायां सम्य-
कसंबोधौ । सर्वा च सा पर्षद्बुद्धनिम्ना धर्मप्रवणा सङ्गप्राभागा व्यवस्थापिता⁽¹³⁾ ॥

ततस्ते भित्तवो भगवतो⁽¹⁴⁾ दिव्यपूजादर्शनादावर्जितमनसो बुद्धं भगवत्सं परचक्रुः ।

1) MS संघा.

2) MS connect पूजितो ऽथ.

3) Ex connect. — *vibhūṣikā* stands to *vibhūṣā* as *vibhūṣikā* to *vibhūṣā* —;

MS विभूषितान्दृष्ट्वा.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) Sic B, as it seems, GDP यत्तु. One would rather expect यो हि.

6) MS क्राताः.

7) MS पादावभिवन्दनं.

8) B षीदन्, D corr.

9) MS षणाः or षणाः.

10) Neuter instead of masc., cp. *supra* p. 29, n. 9.

11) B प्रतिप्रतिसंपु°, D corr.

12) MS चित्तानुत्पा°, cp. *supra* p. 65, n. 2.

13) D and P have changed this into व्यवस्थिता, cp. *supra* p. 65, 4.

14) MS भगवते.

कुत्रेमानि भगवता कुशलमूलानि कृतानीति ॥ भगवानाह ॥ तथागतैरेव भित्तवः पूर्वम-
न्यासु ज्ञातिषु <कर्माणि> कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योद्यवत्प्र-
त्युपस्थितान्यवस्थाभावीनि⁽¹⁾ येन तथागतस्यैवंविधा पूजा । इच्छथ भित्तवः श्रोतुम् ॥ एवं
भदत् ॥ तेन किं भित्तवः शृणुत साधु च सुष्ठु च मनसि कुरुत भाषिष्ये ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि ब्रह्मा नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि⁽²⁾ तथागतो 5
ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता
देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । अथ ब्रह्मा सम्यक्संबुद्धो द्वाषष्ट्यर्हत्सत्त्वपरिवृतो जनपद-
चारिकां चरन्नन्यतमां राजधानीमनुप्राप्तः ॥ अश्रौषीद्वाजा क्षत्रियो मूर्धाभिषिक्तो⁽⁴⁾ ब्रह्मा
सम्यक्संबुद्धो द्वाषष्ट्यर्हत्सत्त्वपरिवृतो जनपदचारिकां चरन्समाकं विजितमनुप्राप्त
इति । श्रुत्वा च पुनर्महत्या राजर्ध्या महता राजानुभावेन येन भगवान्ब्रह्मा सम्यक्संबुद्ध- 10
स्तेनोपसंक्रात उपसंक्रम्य ब्रह्मणः सम्यक्संबुद्धस्य पादौ शिरसा वन्दित्वाकाले न्यषीदत् ।
एकाक्षनिषण्णं राजानं क्षत्रियं मूर्धाभिषिक्तं भगवान्बोधिकरैर्धर्मः समादापयति ॥ अथ स
राजा लब्धप्रसादं⁽⁵⁾ उत्थायासनदेकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणम्य भग-
वत्तमिदमवोचत् । अधिवासयतु मे भगवानस्यां राजधान्यां त्रैमास्यवासायाहं भगवत्तं
सम्रावकसङ्गमुपस्थास्यामि चीवरपिण्डपातशयनासनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारिरिति ॥ 15
अधिवासयति ब्रह्मा सम्यक्संबुद्धो राज्ञः^(12b)स्तूष्णीभावेन ॥ अथ स राजा मूर्धाभिषिक्तो
भगवतो ऽर्धे गोशोर्षचन्दनमयं प्रासादं कारयामास । स ते विचित्रैर्वस्त्रालङ्कारैरलङ्कृतं⁽⁷⁾

1) BCP भागीनि, D भाविनी.

2) MS उत्पादि (D उत्पादित).

3) MS अश्रो°, as usual.

4) So this word is always written in MS.

5) B प्रसाह, D corr.

6) MS पात्र.

7) MS लङ्कालैर°. Cp. *supra* p. 53 n. 3, p. 55 n. 6.

नानापुण्यावकीर्णं गन्धवटिकाधूपितं⁽¹⁾ भगवतः सञ्चावकसङ्घस्य निर्यात्य त्रैमास्यं प्रणीते-
नाक्षरेण संतर्प्य विविधैर्वस्त्रविशेषैराच्छाद्यानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ प्रणिधिं चकार ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन राज्ञा क्षत्रियो
मूर्ध्नाभिषिक्तो बभूवाहं सः । यन्मया ब्रह्मणाः सम्यक्संबुद्धस्यैवंविधा पूजा कृता तस्य मे
5 कर्मणो विपाकेनानन्तसंसारे महत्सुखमनुभूतमिदानीमप्यनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबु-
द्धस्यैवंविधा पूजा । तस्मात्तर्हि भित्तव एवं श्रित्तितव्यं यच्छास्तारं सत्करिष्यामो गुरु-
करिष्यामो मानयिष्यामः पूजयिष्यामः शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वाप-
निश्चित्य चिह्नयिष्याम इत्येवं वो भित्तवः श्रित्तितव्यम् ॥

इदमबोधद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS पिता.

2) B द्वस्त्वेवं, D, P corr.

स्नात्रमिति⁽¹⁾ १३

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नागैर्नैर्मुनिर्गृहैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगहडकि-
 न्नर्महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मक्षापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सभ्यावकसङ्गः आवस्त्यां विक्रति जेतवने ऽनाथपिण्ड- 5
 दस्यारामे ॥ तेन खलु समयेन⁽⁴⁾ आवस्त्यां⁽⁵⁾ पञ्चमात्राणि वणिक्शतानि⁽⁶⁾ कात्तारमार्गप्रति-
 पन्नानि । ते मार्गात्परिभ्रष्टा वालुकास्थलमनुप्राप्ताः । ते धर्मश्रमपरिपोडिताः क्षीणपथ्य-
 दनाश्च⁽⁷⁾ मध्याह्नसमये तीक्ष्णकार्⁽⁸⁾ श्रमसंतापिता जलोद्धृता इव मत्स्याः पृथिव्यामावर्तन्ते
 दुःखां तीव्रां खरां कटुकाममनायां वेदनां वेदयमानास्तानि देवतासङ्क्ष्माण्यापावन्ते तद्यथा
 शिववरूणकुबेरवासवादीनि । न चैनान्कश्चित्परित्रातुं समर्थः⁽⁹⁾ ॥

10

1) MS स्नात (D सात्त) इति; *snātra* in Buddhistic Sanskrit = *snāna*. It also occurs in the *Pārçvanūthakāvya*, see PWK, VII, 218.

2) B महोरगैभ्य°, D corr.

3) MS पात्र.

4) As the merchants are on the way home, the loc. आवस्त्यां can hardly be correct. Some derivative, meaning 'citizens of Grāvastī' like आवस्तेयानां, should be expected.

5) MS वणिक्शतानि, which may perhaps be defended as a phonetical orthography.

6) Ex conject.; B seems to have पथादनाश्च, OP यथा°, D पथा°. Cp. *pathya-gana* PW, V, 1576. The parallel place in R has पथ्यादन, cp. the following note.

7) Ex conject.; MS तीक्ष्णकार्° (C °कार्°). R, f. 13b 7 runs thus: भानोस्तो-
 दणकार्⁽⁸⁾ स्तप्ता धर्मातापातिखेदिताः । क्षीणपथ्यादनाश्चापि etc.

8) B जलोद्धृ°, D corr. Cp. *supra*, p. 42, n. 3.

9) MS समर्थास्तत्र.

तत्र चान्यतर उपासको बुद्धशासनाभिज्ञः । स तान्वयिन्न आह । भवतो बुद्धे शरणं
गच्छन्निति ॥ तत एकारवेण सर्व एव बुद्धे शरणं गताः ॥

अत्राक्षरे नास्ति किञ्चिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम् । धर्मता
खलु बुद्धानां भगवतां मत्कारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकारुत्ताणां शमध्वविप-
5 श्यनाविकारिणां त्रिदमध्ववस्तुकुशलानां चतुरोद्योतीर्णानां चतुर्द्विपादचरणतलप्रति-
ष्ठितानां चतुर्षु संप्रवस्तुषु दीर्घरात्रकृतपरिचयानां पञ्चाङ्गविप्रक्षोणानां पञ्चगतिसम-
तिक्रातानां षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमितापरिपूर्णां सप्तबोध्यङ्गकुसुमाब्धानामष्टा-
ङ्गमार्गदेशिकानां नवानुपूर्वसमापत्तिकुशलानां दशखलखलिनां दशदिकसमापूर्णय-
शसां दशशतवशवर्तिप्रतिविशिष्टानां त्री रात्रेस्त्रिर्दिवसस्य⁽⁵⁾ बुद्धचतुषा लोकं व्यव-
10 लोकं ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । को क्रीयते को वर्धते कः कृच्छ्रप्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संत्रा-
धप्राप्तः कः कृच्छ्रसंकटसंवाधप्राप्तः को ऽपायनिम्नः को ऽपायप्रवणः को ऽपायप्राग्भारः
कमलमपायाडुद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च⁽⁷⁾ प्रतिष्ठापयेयं कस्य कामपङ्कनिमग्नस्य कस्तोद्धारमनु-
प्रदद्यां कामर्यधनविरुक्तिमार्गधनैस्त्रयाधिपत्ये प्रतिष्ठापयेयं कस्यामत्रोपितानि कुशल-
मूलान्यवरोपयेयं कस्यावरोपितानि परिपाचयेयं कस्य परिपक्वानि विमोचयेयम् ।

15 आह च ।

अप्येवातिक्रमेद्वेलां सागरी मकरालयः ।

न तु वैनेयवत्मानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत् ॥

1) Ex conject., cp. *infra* p. 78, s; MS चान्यतरोपासको.

2) B बुद्धश°, D corr.

3) MS चरुद्वि (D चतुर्द्वि).

4) D adds विकार before समापत्ति, cp. *supra* p. 10, 14 and p. 30, 12.

5) MS त्रि रात्रे: [; wanting in D] त्रि दिव°.

6) B °निमग्नः, P corr. The same depravation in tale 6, *supra* p. 31, 1.

7) B पति°, corrected in the copies.

8) B धनेश्व°, D corr.

यावत्पश्यति भगवान्संबहुलान्⁽¹⁾वणिजो व्यसनसंकरसंबाधप्राप्तान् ॥ ततश्चतुःसंप्रे-
⁽²⁾षणमात्रेण जेतवने ऽस्तर्कितो भिन्नगणपरिवृतस्तं प्रदेशमनुप्राप्तः ॥ ददृशुस्ते वणिजो भग-
 वत्तं सभित्तुसङ्घं दृष्ट्वा <च> उच्चैर्नादं मुक्तवत्तः ॥ ततो भगवता लौकिकं चित्तमुत्पादितम्।
 ग्रहो बत शक्रो देवेन्द्रो माहेन्द्रं वर्षमुत्सृजतु शीतलाश्च वायवो वारिह्यति । सत्त्वितो-
 त्पादाद्भगवतः शक्रेण माहेन्द्रं वर्षमुत्सृष्टं⁽³⁾ शीतलाश्च वायवः प्रेषिता यत [18a]स्तेषां 5
 वणिजां⁽⁴⁾ तृषा विगता दाक्षश्च प्रशान्तः⁽⁵⁾ ॥ ततस्तैर्वणिग्भिः⁽⁶⁾ संज्ञा प्रतिलब्धा भगवता चैषां
 मार्गं घ्राण्यातो येन श्रावस्तोमनुप्राप्ताः⁽⁷⁾ ॥

ते मार्गश्चमे प्रतिविनोद्य ततो <भग>वत्संकाशमुपसंक्रान्ताः । तेषां भगवता ता-
 दृशी⁽⁸⁾ चतुरार्यसत्य<से>प्रतिवेधिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा कैश्चित्तोतघ्रापत्तिफलमधि-
 गतं कैश्चित्सकृदागामिफलं कैश्चिदगामिफलं कैश्चित्प्रज्ञस्य सर्वज्ञेशप्रकाषादर्हत्वं 10
 सान्नात्कृतं कैश्चिच्छ्रावकबोधौ चित्तान्युत्पादितानि कैश्चित्प्रत्येकायां बोधी कैश्चिदनुत्-
 रायां सम्यक्संबोधौ । यदूयसा <च> सा पर्षदुद्वनिष्ठा धर्मप्रवणा सङ्गप्राग्भारा व्यव-
 स्थिता ॥

भित्तवः संशयजातास्तसर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धे भगवत्तं पप्रच्छुः । घ्राण्यर्थं भगवत्यावदिमे

1) Ex conject., cp. Jtkm. 98, 10. 203, 15; B सम्बहुलानां वणिजो (D संबहुः, P संबहुः°).

2) As to the turn *caksurāṣampreṣaṇa*, cp. Divy. 369, 28 and *caksur dadāti*, 'he casts his eye'. The copyist of D has changed the traditional reading into चतुःसंप्रेषण°.

3) B छ, in D changed into झ.

4) Ex conject.; MS ते वणिजा.

5) Ex conject.; MS दाक्षश्च प्रशान्ताः. But Vic. f. 96b 5 has the right reading.

6) MS ते वणिग्भिः.

7) MS प्राप्तः.

8) Ex conject., cp. Feer 62, 1; MS ततो मत्सका°, likewise Vic. f. 96b 6. Or should मत्, indeed, have been written by the author somewhat negligently?

9) MS शी.

वणिजो भगवता कात्तारमात्परित्राताः⁽¹⁾ सकृच्चितोत्पादाच्च माहेन्द्रवर्षे⁽²⁾ वृष्टे⁽³⁾ शीतलाश्र
वायवः प्रवाता इति ॥ भगवानाह । तद्यागतेनैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ग्रासिषु कर्माणि
कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योद्यवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यभावीनि ।
मयेतानि⁽⁴⁾ कर्माणि कृतान्युपचितानि कोऽन्यः⁽⁵⁾ प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि
5 कृतान्युपचितानि बाह्ये⁽⁶⁾ पृथिवीधातौ विपच्यते⁽⁷⁾ नाब्धातौ⁽⁸⁾ न तेजोधातौ न वायु-
धातावपि तूपात्तेष्वेव⁽⁹⁾ स्कन्धधात्मापतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यते⁽¹⁰⁾ शुभान्यशुभानि च ।
न प्रणश्यन्ति⁽¹¹⁾ कर्माणि अपि कल्पशतैरपि ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवोऽतीति ऽध्वनि चन्दनो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि तद्यागतो
10 ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता

1) MS कात्तारमा°.

2) MS त्रातः.

3) B वर्ष वृष्ट, in D this is depraved into वर्षगुत्सृज्य.

4) MS मर्मे°.

5) MS कोन्यप्र°.

6) MS बाहे (D बाहे).

7) MS विपर्यत्ते. Vic. f. 96b 9 has the right reading.

8) B नाब्धाधौ and so often in this commonplace, D corr.

9) I adopted the evident correction of Gowell and Neil, see their edition of Divy., p. 54, 6 with note, and cp. ibid. 131, 12. 141, 11. 191, 16. 311, 20. 504, 21. 582, 2. 584, 18. — MS has here वायुधातौवपितूपात्तेष्वेव, which in D is partly corrected to °तूपात्तेष्वेव.

10) BC °धात्याय°, DP °धातीय°. In B त्या has been made out of former ती.

11) MS विपर्यत्ते.

12) MS प्रणस्य°, as usual.

13) MS कर्माण्यपि शतैरपि, D adds कल्प. The pāda b, as I constitute it, is found so in MS in other places, where this *cliché* recurs. Yet, it cannot be the original form, because the repeated *api* is quite out of place here. The variant *kalpakotigatair api*, which is found in most places of the Divy., quoted above note 9, will do better. Cp. *infra*, p. 80, 13.

देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । अथ चन्दनः सम्यक्संबुद्धो जनपदचारिकां चरन्नन्यतमां
 राजधानीमनुप्राप्तः ॥ अथ राजा क्षत्रियो मूर्धाभिषिक्तो येन चन्दनः सम्यक्संबुद्धस्तेनोपसं-
 क्राप्तः । उपसंक्रम्य चन्दनस्य सम्यक्संबुद्धस्य पादौ शिरसा वन्दित्वाकाले न्यषीदत् ।
 एकांते निषण्णं राजानं क्षत्रियं मूर्धाभिषिक्तं चन्दनः सम्यक्संबुद्धो बोधिकरकैर्धर्मैः⁽¹⁾ समा-
 दापयति । अथ राजा क्षत्रियो मूर्धाभिषिक्त उत्थायासनोदेकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा दक्षिणं 5
 ज्ञानुमण्डलं पृथिव्यां प्रतिष्ठाप्य येन चन्दनः सम्यक्संबुद्धस्तेनाञ्जलिं प्रणम्य चन्दनं
 सम्यक्संबुद्धमिदमवोचत् । अधिवासयतु मे भगवानस्यां राजधान्यां त्रैमास्यवासाय सार्धं⁽²⁾
 भिक्षुसङ्घेनेति । अधिवासयति चन्दनः सम्यक्संबुद्धो राजस्तूष्णीभावेन ॥ तत्र च समये
 महती घनावृष्टिः⁽³⁾ प्राडुर्भूता यया नद्युदपानान्यत्पसलिलानि संवृतानि पुष्पफलविपु-
 क्ताश्च पादपाः ॥ ततो राजा चन्दनं सम्यक्संबुद्धमध्येषितुं प्रवृत्तः । भगवन्नस्मिन्नग्र- 10
 मध्ये⁽⁵⁾ पुष्करिणीं⁽⁶⁾ गन्धोदकपरिपूर्णां कारयिष्यामि यत्र भगवान्सम्प्रावकसङ्घः स्नास्यति⁽⁷⁾ ।
 अप्येव⁽⁸⁾ नाम भगवतः स्नानादस्मिन्मे⁽⁹⁾ विज्ञिते देवो वर्षेदिति⁽¹⁰⁾ । अधिवासयति भगवां-
 श्चन्दनः सम्यक्संबुद्धो राजस्तूष्णीभावेन ॥

ततो राजा क्षत्रियेण मूर्धाभिषिक्तेनामात्येभ्यः आज्ञा दत्ता गन्धोदकं सञ्जीकुर्वन्तु

1) MS करकैर्धर्मैः.

2) Ex conject., cp. *supra* p. 69, 14; MS त्रैमास्यं वा°.

3) MS घनावृष्टीः (C °वृष्टी).

4) MS दपानान्तत्प°.

5) Ex conject.; MS भगवत्तस्मिन्नग्रामध्ये, in D the aks. रा is put twice. Vic. f. 96 a 4 °स्मिन्नग्राममध्ये.

6) Anusvāra wanting in MS. *Puskirini* is the constant orthography of this word in all my mss.

7) Ex conject.; MS स्थास्यत्यप्ये°.

8) Ex conject.; MS प्येव°.

9) Ex conject.; MS स्थानादस्मिन्ये.

10) MS वर्षत् इत्यधि° (D वर्षदित्यधि°).

भगवतो⁽¹⁾ रत्नमया⁽²⁾ कुम्भानये⁽³⁾ वयं भगवन्तं सञ्चावकसङ्को स्यापविष्याम इति ॥ ततो
 राज्ञा अमात्यगणपरिवृतेन⁽⁴⁾ तन्नगरमगतपाषाणशर्करकण्डह्यं⁽⁵⁾ व्यवस्थापितमुच्छिक्त-
 घनपताकं नानापुष्पावकीर्णं⁽⁶⁾ गन्धोदकपरिषिक्तं विचित्रधूपधूपितं पुष्करिणी चास्य⁽⁷⁾
 कारिता ॥ ततो भगवांश्चन्दनः सम्यक्संबुद्धः सर्वानुयुक्तार्थमेकचोवरकः⁽⁸⁾ पुष्करिण्यां
 5 स्थितः । ततो राज्ञामात्यगणपरिवृतेन चन्दनः सम्यक्संबुद्धः सञ्चावकसङ्को नानागन्ध-
 परिभाषितोदकेन स्नापितः । सकृन्नामादेव चन्दनस्य सम्यक्संबुद्धस्य शक्रेण देवेन्द्रेणा
 तत्राविधं माहेन्द्रं वर्षमुत्सृष्टे येन सर्वसस्यानि निष्पन्नानि तद्वैतुकाच्च⁽⁹⁾ मङ्गलनकायेन बुद्धे
 भगवति श्रद्धा प्रतिलब्धा घनेके च गन्धस्तूपाः⁽¹⁰⁾ प्रतिष्ठापिताः । ये च तत्र चन्दनं सम्य-
 कसंबुद्धं शरणां⁽¹¹⁾ गताः सर्वे ते परिनिर्वृताः⁽¹²⁾ अकमेकस्तेषामवशिष्टः⁽¹³⁾ । तस्मात्तर्हि भित्तव

1) MS भगवतो.

2) Anusvāra wanting in MS.

3) MS कुम्भानये.

4) B वृत्तेन, D corr.

5) MS here कण्डह्यं. For the rest, see *supra*, p. 64, n. 3 and cp. Divy. 460, 16 with *ibid.* 45, 10 and 155, 24.

6) Anusvāra wanting in MS.

7) MS विचित्रधूपधूपितं चास्य पुष्करिणी कारिता. I have changed the order of words, as it is likely, चास्य has been put by copyists in a wrong place.

8) I accept the conjecture of Feer (p. 63, n. 2), cp. also the opening words of the 8th act of the *Mṛcchakaṭikā*; MS मेकविवरकपुष्कि°.

9) Ex conject.; MS तद्वैतु°. I have changed *e* into *ai*, because the *vrddhi*-vowel is here required by the constant use of the language. Cp. PW s. v. *वैतुका*, *Bhagavadgītā* 16, s. कामवैतुका, *ibid.* 18, 22 *वैतुका*. In this kind of form the tradition of our text has sometimes retained the good reading (e. g. *infra*, p. 82, 9), sometimes it has *e* instead of *ai*.

10) Ex conject.; MS स्तूपे प्रतिष्ठापिता.

11) Anusvāra wanting in MS.

12) Ex conject.; MS गताः ष्टते (still more depraved in D °तिष्ठते).

13) MS परिवृता.

14) For the correction of the faults in the tradition of MS, I have made use of the parallel passage of R (f. 24a 9): ये गताः शरणां तत्र ते सर्वे निर्वृतिं ययुः । अकमेवावशिष्टः स तेषां यो भून्नराधिपः.

एवं शिन्तितव्यं यच्छा[13b]स्तारं सत्करिष्यामो गुरुकरिष्यामो मानयिष्यामः पूजयिष्या-
मः⁽¹⁾ शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वापनिश्चित्य विकृतिष्याम इत्येवं
वो भिन्नवः शिन्तितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) MS मानकरिष्यामः पूजकरिष्यामः. Vic. f. 97a 10 has the true reading.

इतिरिति १४

बुद्धो भगवान्मत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठभिः सार्धवह्निर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपन्नगन्धर्वासुरग-
 रुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मन्त्रापुण्यो लामी चीवरपिण्डपातशय-
 5 नासनगानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्को राजगृहमुपनिश्रित्य चिकुरति वेणु-
 वने कलन्दकनिवापे ॥ तस्मिंश्च समये नाडकन्धायां महाजनमरको बभूव । ततो जनकायो
 रेगैः पीडितस्तानि तानि देवतासकृन्नाण्यायाचते शिववरुणकुबेरवासवादीनि न चास्य
 सा इतिरूपशमं गच्छति ॥ अथान्यतम उपासको नाडकन्धायां प्रतिवसति । स नाडकन्धे-
 यान्ब्राह्मणगृहपतीनिन्दमवोचत् ॥ एत यूयं बुद्धे⁽³⁾ शरणां गच्छत तन्न भगवत्तमायाचध्वनि-
 10 रुगमनापाप्येव⁽⁴⁾ भगवता स्वल्पकृच्छ्रेणास्या इतिव्युपशमः स्यादिति ॥ अथ नाडकन्धेया
 ब्राह्मणगृहपतयो भगवत्तमायाचितुं प्रवृत्ताः । अगच्छन्तु भगवानस्माद्यसनसंकटान्मोच-
 नत्येति ॥

अत्रातरे नास्ति किञ्चिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम् । धर्मता
 खलु बुद्धानां भगवतां महाकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकारुताणां शमथविप-

1) MS पात्र.

2) B प्रतीनि°, D and P पतिमि°.

3) B बुद्ध, D corr.

4) B seems to have °प्येव, C °प्येत, D °प्यथ; P has the right reading.

5) Ex conject.; MS मत्प°.

6) MS इतिव्युप°.

एयनाविहारिणां त्रिदमथवस्तुकुशलानां चतुरोधोत्तीर्णानां चतुर्हृदिपादचरणतलमुप्रति-
 ष्ठितानां चतुर्षु संप्रकृवस्तुषु दीर्घरात्रकृतपरिचयानां पञ्चाङ्गविप्रकीर्णानां पञ्चगतिसम-
 तिक्रातानां षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमितापरिपूर्णानां सप्तबोध्यङ्गकुसुमाद्यानामष्टा-
 ङ्गमार्गदेशिकानां नवानुपूर्वसमापत्तिकुशलानां दशबलबलिनानां दशदिकसमापूर्णयशसां
 दशशतवशवर्तिप्रतिविशिष्टानां त्री रात्रेस्त्रिर्दिवसस्य बुद्धचतुषा लोके व्यवलोक्य ज्ञा- 5
 नदर्शनं प्रवर्तते । को लोपते को वर्धते कः कृच्छ्रप्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संबाधप्राप्तः <कः>
 कृच्छ्रसंकटसंबाधप्राप्तः को ऽपायनिम्नः को ऽपायप्रवणः को ऽपायप्रगम्भारः कमकम्पाया-
 उद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्य कामपङ्कनिमग्नस्य हस्तोद्धारमनुप्रदद्यां कमार्प-
 धनविरहितमार्पधनैश्वर्याधिपत्ये प्रतिष्ठापयेयं कस्यानवरोपितानि कुशलमूलान्यवरोप-
 येयं कस्यावरोपितानि परिपाचयेयं कस्य परिपक्वानि विमोचयेयम् । घ्राह्यं च । 10

अप्येवातिक्रमेद्वेलां सागरौ मकरालयः⁽⁵⁾ ।

न तु वैनैपवत्सानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत् ॥

अथ भगवान्पूर्वाङ्के निवास्य पात्रचीवरमादाय भित्तुगणपरिवृत्तो भित्तुसङ्गपुरस्कृतो
 नाडकन्यामनुप्राप्तः । ततो भगवता तन्नगरं सर्वं हृदिमैत्र्या⁽⁶⁾ स्फुटे यतो मरकाः⁽⁷⁾ प्रक्राताः
 इति<श्च> व्युपशान्ता । ततस्तेषां ब्राह्मणगृहपतीनां बुद्धदर्शनान्महाप्रसाद उत्पन्नः प्रसा- 15

1) MS प्रयनां.

2) MS चतुर्हृदि.

3) B प्रतिविष्टानां, D corr.

4) MS त्रिःरात्रेःत्रिर्दिव° (C °रात्रेःदिव°, D त्रिरात्रत्रिर्दिव°).

5) MS मकरालयः.

6) As to the use of *hṛdi* instead of *hṛd* see PW VII, s. v. and Mahāvastu, I, 99, 4.

7) Ex conject.; MS मनुष्याः. In R the expulsion of the *mārikās* — so the evil spirits who caused the epidemic are called there — with their wives and children by dint of a *dhāraṇī* pronounced by the Buddha is related in full on ff. 125b and 126a.

8) B उत्पन्नप्र°, D corr.

द्वतैश्च भगवान्सञ्चावत्क⁽¹⁾सङ्घः चोवरपिण्डपतिशयनासनगानप्रत्यक्षैषद्यपरिष्कारैः सं-
 प्रचारितः । ततस्तेभ्यो भगवता तादृशी चतुर्थसत्यसंप्रतिबोधकी धर्मदेशना⁽³⁾ कृता वां
 श्रुत्वानेकैर्वाह्मणगृहपतिभिः स्तोत्रघोषपतिफलमनुप्राप्तमपरैः सकृद्गामिफलमपरैरनागा-
 मिफलमपरैः प्रव्रज्य⁽⁵⁾ सर्वज्ञैश्चप्रह्लाणादर्हृद्वं साक्षात्कृतं सर्वं च तदगरे बुद्धनिम्नं धर्मप्र-
 5 वणं सङ्ग्राह्यं संवृत्तम् ॥

भित्तवः संशयनाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धे भगवन्तं पप्रच्छुः⁽⁶⁾ । आश्चर्यं भद्रे या-
 वदिमे सत्त्वा भगवतः प्रसादाद्यसनगताः सत्तो व्यसनात्परिमुक्ता इति ॥ भगवानाह ।
 तथागतैर्नैवैतानि भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्ध[11a]-
 संभारणि परिणतप्रत्ययान्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभाविनी । मयैव तानि कर्माणि
 10 कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि
 बाह्ये⁽⁸⁾ पृथिवीधातौ विपद्यन्ते नाब्धताौ न तेजोधातौ न वायुधातावापि तूपात्तैश्च⁽⁹⁾ स्क-
 न्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपद्यन्ते⁽¹⁰⁾ शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति⁽¹¹⁾ कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि⁽¹²⁾ ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

1) P fills the gap.

2) MS पात्र.

3) MS देशना.

4) MS श्रोताप°.

5) MS प्रव्रज्या.

6) MS पप्रच्छ (D प्रपच्छ).

7) MS श्रुभागोनि (D श्रुभागोनि).

8) MS बाह्ये (C बाह्ये).

9) In MS utterly corrupted वायुधातौवपीडु(DC उ, P ड)पात्तैश्च(D दैव).

10) MS विपद्यन्ति (the last akṣara is wanting in D).

11) MS षस्यति.

12) MS कर्माण्येवापि कल्पशतैरपि. I have put into the text, what I think to have been the original form of this pāda, cp. *supra*, p. 74, n. 13. In D, in most of the occurrences of this common-place, the reading of B has been changed into कल्पकोटिशतैरपि.

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीति ऽध्वनि चन्द्रो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि तथागतो
 ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसेपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता
 देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । अथ चन्द्रः सम्यक्संबुद्धो जनपदचारिकां चरन्नन्यतमां राज-
 धानीमनुप्राप्तः ॥ ⁽²⁾अथोद्गाता तत्रियो मूर्धाभिषिक्तश्चन्द्रः सम्यक्संबुद्धो ऽस्माकं विजि-
 तमनुप्राप्त इति श्रुत्वा च पुनर्महत्या राज्ञ्या महता राजानुभावेन समन्वागतो येन चन्द्रः 5
 सम्यक्संबुद्धस्तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्य चन्द्रस्य सम्यक्संबुद्धस्य पादौ शिरसा वन्दि-
 त्वाकले न्यषीदत् । एकातनपिषे राजानं तत्रियो मूर्धाभिषिक्तं चन्द्रस्सम्यक्संबुद्धो व्यो-
 धिकरैर्धर्मैः समादापयति ॥ अथ राजा तत्रियो मूर्धाभिषिक्तो लब्धप्रसाद उतथायासना-
 देकांसमुत्तरासङ्गे कृत्वा दक्षिणं ज्ञानुपउलं पृथिव्यां प्रतिष्ठाप्य येन चन्द्रः सम्यक्संबुद्ध-
 स्तेनाञ्जलिं प्रणम्य चन्द्रे ⁽⁴⁾सम्यक्संबुद्धमिदमवोचत् । अधिवासयतु मे भगवानिह वासं ⁽⁵⁾ 10
 त्रैमास्यं सार्धं भित्तुसङ्केन । अर्हं भगवत्तमुपस्थास्यामि चीवरपिण्डपातशयनासनगानप्रत्यय-
 भैषज्यपरिष्कारिरिति । अधिवासयति चन्द्रः सम्यक्संबुद्धो राजस्तूष्णीभावेन ॥ तस्य च
 राज्ञो नगरे तेन समयेन महाराजमरको बभूव इतिश्च येन स महाराजनाकायो ऽतीव संत-
 प्यते ⁽⁸⁾ ॥ ततो राजा व्याधिप्रशमनार्थं चन्द्रः सम्यक्संबुद्धो ऽधीष्टः ⁽¹⁰⁾ । साधु भगवन्क्रिय-

1) B न्यतेमां, D corr.

2) MS अथो°. Cp. p. 69, s. In the sequel this standing fault will no more be noted.

3) MS देकाशमु° (D °समु°).

4) MS प्रणम्यमयाचन्द्रः सम्य°.

5) Ex conject.; MS भगवानियं मे त्रैमास्यं. The Tibetan translator had *tha rāsam* in his text, as is plain by his rendering them by འདྲེན་པ་ཐུགས་པར་, as M. Feer informs me.

6) MS पात्र.

7) Ex conject.; MS पुरको or पूरको.

8) Ex conject.; MS संतप्यते. In P the aksara ती is wanting, cp. Feer p. 66 n. 2.

9) Ex conject.; MS is here thoroughly corrupted: ततो गृह्णव्याधिगंशमर्थ-
 ताचे (P. °च्चे). From the context it is certain that the locus desperatus should mean
 'by the king in order to stop the pestilence'. Cp. Feer, p. 66, n. 3.

10) Ex conject.; MS पीष्टः, cp. *supra* p. 75, 10.

तामस्या इति रूपमनोपपद्यते ॥ ततो भगवांश्चन्द्रः सम्यक्संबुद्धो राजानमुवाच । गच्छ म-
हाराजे मां संघाटीं धन्याये बद्धां मक्ता सत्कारेण स्वे विजिते पर्यायास्याश्च मक्तासमु-
त्सवे कुरु सर्वत्र मक्ताजनकार्ये बुद्धानुस्मृतौ समादापयेति ते स्वस्तिर्भव्यतीति ॥ ततो
राजा यथानुशिष्टं सर्वं तथैव च कृतं तद्धेतु तत्प्रत्ययञ्च सर्वा इत्यः प्रशान्ताः ॥ ततः स
5 ज्ञानकायो लब्धप्रसादो राजामात्यपौराश्च बुद्धं शरणं गता धर्मं सङ्गं च ॥ शरणं गताः ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन राजा बभूवाहं
सः । मयासौ चन्द्रस्य सम्यक्संबुद्धस्य मक्ता पूजा कृता । तस्य मे कर्मणो विपाकेन देव-
मनुष्यसंप्रापकं संसारे मक्तसुखमनुभूतमिदानीमपि तद्धेतुकोवे ॥ 7 ॥ विभूतिर्येन यच्चित्तयामि ॥ 8 ॥
यत्प्रार्थये तत्तथैव ॥ 9 ॥ सर्वं समृध्यति । तस्मात्तर्हि भित्तव एवं श्रितित्वं यच्छास्तारं सत्क-
10 रिष्यामो गुरुकरिष्यामो मानयिष्यामः पूजयिष्यामः शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयि-
त्वा पूजयित्वापनिश्रित्य विहरिष्याम इत्येवं वो भित्तवः श्रितित्वं ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS यतमस्या.

2) Ex conject.; MS इति (D मे) रूपमनोपपद्यति.

3) Ex conject.; in MS this whole passage is utterly corrupted. B महाराज-
सासांघाटीध्वजोयवध्वा and quite so in the copies CDP, except that P reads the 4th
aksara सा and the penult. च.

4) Ex conject.; MS पर्यायाया.

5) Ex conject.; MS समादापयतिस्तेस्वस्ति (D °पयतिते, C °पयति). For
the restitution of the whole passage It, f. 132b 6 has been of use. There it is told,
Candra offered the king his *saṅghaṭi* with these words: इदं मे सौरभं वस्त्रं संघा-
टिकं ..... ध्वजाये तं वधायित्वा ..... सप्रामनगरे देशे सर्वत्रापि प्रचार्य.

6) MS धर्मसंघं शर.

7) Ex conject.; B तद्धेतुव्यैव; व्यै is a correction at the bottom of the page
instead of ह्यै, which has been expunged in the context. In CDP this has been
worse corrupted.

8) Ex conject.; MS भूतिर्येन (D या) श्रितयामि.

9) MS तत्तथैव.

10) MS पूजाकरिष्यामः; cp. *supra* p. 77, n. 1.

प्रातिकार्यमिति १५

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
 णिभिः सार्धवर्द्धैर्देवैर्नगैर्यत्तैरसुरैर्गर्हैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयन्तासुरगर्ह-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लामो चीवरपिण्डपीतशयनास-
 नग्लानप्रत्ययमैष्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घो राजगृहमुपनिश्चित्य विहरति स्म वेणु- 5
 वने कलन्दकनिवापे ॥ यदा राज्ञा घञातशत्रुणा देवदत्तविप्राकृतिनेन पिता धार्मिको धर्म-
 राज्ञो जीविताद्यपरोपितः स्वयमेव च राज्ये⁽²⁾ प्रतिष्ठितः तदा ये घञ्⁽³⁾आह्वस्ते बलवत्तो
 ज्ञाताः⁽³⁾ आह्वस्तु दुर्बलाः [14b] संवृताः ॥ यावदन्यतमो वृद्धामात्यो ऽग्राहो भगवच्छासन-
 विद्वेषो । स ब्राह्मणोभ्यो यज्ञमा⁽⁴⁾रब्धो यष्टुम् । तत्रानेकानि ब्राह्मणशतसहस्राणि संनि-
 पतितानि । तैः क्रियाकारः कृतः न केनचिच्छ्रमणगौतमं⁽⁵⁾ दर्शनायोपसंक्रमितव्यम् ॥ अथ 10

1) MS पात्र.

2) MS राज्यं.

3) MS अह्वा°.

4) Feer translates «institua un sacrifice pour les Brâhmanes». Instead of the dat. *brâhmanebhyo* the instrum. *brâhmanair* would rather have been expected. Should there be here perhaps room for supposing an erroneous sanscritization of a prâcritic *bamhanehi* or *brâhmanehi*? In the parallel passage in K, f. 196b 4 sqq. the ministers have a *çântika yajña* performed by the Brahmins.

5) I doubt of the faultlessness of the accus. *Infra*, p. 88, 8 it is said in the same connection more correctly गौतमस्य, and this seems to have been the original reading here, too.

ते ब्राह्मणाः कृतावयः⁽¹⁾ समयाः समोदमाना वीथीमध्ये वेदोक्तेन विधिना शक्यमावाचितुं प्रवृत्ता एतेष्वकल्पयन्तार ॥

अत्राक्षरे नास्ति किञ्चिदुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम् । धर्मता खलु बुद्धानां भगवतां मत्कारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकारताणां शमश्च⁽²⁾विप-
 5 श्यनाविहारिणां त्रिदशधवस्तुकुशलानां चतुरोद्योत्तीर्णानां चतुर्ध्विपादचरणतलसुप्रति-
 स्ठितानां चतुर्षु संप्रवृत्तु⁽³⁾ दीर्घरात्रकृतपरिचयानां पञ्चाङ्गविप्रकीर्णानां पञ्चगविसम-
 तिक्रातानां षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमितापरिपूर्णानां सप्तबोध्यङ्गकुसुमाब्जानामष्टा-
 ङ्गमार्गदेशिकानां नवानुपूर्वसमापत्तिकुशलानां दशबलबलिनानां दशदिकसमापूर्णयशसां
 दशशतवशवर्ति⁽⁴⁾प्रतिविशिष्टानां त्री रात्रेस्त्रिर्दिवसस्य बुद्धचतुषा लोके व्यवलोक्य ज्ञा-
 10 नदर्शनं प्रवर्तते । को ह्यीयते को वर्धते कः कृच्छ्रप्राप्तः कः संकटप्राप्तिः⁽⁵⁾ कः सेवाधप्राप्तः
 कः कृच्छ्रसंकटसेवाधप्राप्तः को ऽपायनिम्नः को ऽपायप्रवणः को ऽपायप्राग्भारः कमल-
 पायाङ्कृत्य स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्य कामपङ्कनिमग्नस्य कस्तोद्धारमनुप्रदद्यां
 कर्मार्थधनविरक्तिमार्थधनैश्चर्याधिपत्ये प्रतिष्ठापयेयं कस्यानवरोपितानि कुशलमूलान्य-
 वरोपयेयं कस्यावरोपितानि परिपाचयेयं कस्य⁽⁶⁾परिपक्वानि विनीचयेयम् । आरु च ।

15

अप्येवातिक्रमेद्वेलां सागरो मकरालयः ।

न तु वेनेयवत्सानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत् ॥

1) Ex conject.; B कृतावयु with expunged य before यु, out of which the copyist of D has made कृतावयेयुः. If *kṛtārayah*, as I have reason to suppose, is the right reading, it is a heteroclitical plural of *kṛtāvin*. The *brāhmaṇāḥ kṛtārayah* are = *yājñāṅkāḥ*.

2) B शमश्चवि°, D and P corr.

3) MS त्रिरात्रेस्त्रिदि°.

4) D and P fill the gap.

5) B पायनिमग्नः, D corr. Cp. *supra*, p. 72, a.

6) B कस्याप°, with a dot on स्या; DCP कस्याप°.

पश्यति भगवान्। इमे ब्राह्मणाः पूर्वाखरोपितकुशलमूला गृहीतमोक्षमार्गाः स्वकृतै-
 षिणो ⁽²⁾ भिमुखा निर्वाणो ⁽³⁾ बहिर्मुखाः संतारादकल्याणमित्रसंसर्गादिदानीं मच्छासनं वि-
 द्विषन्ति । पञ्चकृतेषां विनयकृतो रीत्सुव्यमापद्येयेति ॥ अथ ⁽⁴⁾ भगवाञ्छक्कवेषमभिनिर्माप तं
 पञ्चवाटं दिव्येनावभासेनावभास्यावतरितुमारब्धः । ततस्ते ब्राह्मणा कृष्टुष्टप्रमुदिता
 उदयप्रीतिसौमनस्यज्ञाता एकसमूहेनोक्तवन्तः । एकेहि भगवन्स्वागतं भगवत 5
 इति । ततो भगवाञ्छक्कवेषधारी प्रज्ञप्त एवासने निषण्णः ॥ एष शब्दो राजगृहे नगरे सम-
 ततो विमृतः पक्षे शक्रो देवेन्द्रो ऽवतीर्ण इति यं श्रुत्वानेकानि प्राणिशतसङ्ख्याणि संनि-
 पतितानि ॥ ततो भगवानावर्जिता ब्राह्मणा ⁽⁷⁾ विदित्वा शक्कवेषमतर्धाप्य बुद्धवेषे-
 णैव स्थित्वा तादृशीं चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकीं ⁽⁸⁾ धर्मदेशनां कृतवान्यां श्रुत्वा पश्चाद् ब्रा-
 ह्मणसङ्घैर्विशतिशिखरसमुद्गतं ⁽⁹⁾ सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोतघापतिफलं सा- 10
 तात्कृतमनेकैश्च प्राणिशतसङ्घैर्भगवति श्रद्धा प्रतिलब्धां ⁽¹⁰⁾

ततो भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवतं पप्रच्छुः । आश्चर्यं भद्रं
 यावदेभिर्ब्राह्मणैर्भगवत्तमागम्य ⁽¹¹⁾ सत्यदर्शनं कृतमनेकैश्च प्राणिशतसङ्घैर्महाप्रसादो ⁽¹²⁾

1) Ex conject.; MS पित्तकु°.

2) Ex conject.; MS °मार्गाशरितेषिणो.

3) MS निर्वाणो.

4) Ex conject.; MS पद्येयेनार्थ. *Atha* and *artha(m)* are often confounded by copyists.

5) MS भगवाञ्छक्कवेषम°; the orthography *veṣa* instead of *veśa* is frequent in my mss. In the sequel MS varies between *वेण* and *वेष*.

6) MS भगवान्स्वा°.

7) Ex conject.; MS °र्जिता ब्राह्मणाः वि°.

8) Anusvāra wanting in MS.

9) B पत्का°, D corr.

10) MS लब्धाः instead of लब्धा ।

11) Ex conject.; MS गवत्तमार्पसत्य°. Since the technical term is *satyadarga-*
nam *kr*, not *āryasatyad. kr*, the syllables *ārya* must be the remnant of some abso-
 lutive, like *āsādyā*. This cannot be here any other but *आगम्य*, as this is the
 technical term in our text to denote the intervention of the person through whose
 help spiritual knowledge and liberation is obtained. Cp. Index.

12) Ex conject.; MS महाप्रसादो.

अधिगत इति ॥ भगवानाह । तद्यगतेनैतानि भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्यु-
पचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । मयै-
तानि कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्यु-
पचितानि बाह्ये⁽¹⁾ पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्ते-
5 ष्वेवं⁽²⁾ स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

समयो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि इन्द्रदमनो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि तथा-
गतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसेनः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शा-
10 स्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । <स> अनपदचारिकां⁽³⁾ चरन्त्यतमां राज्ञ[15a]धानीमनु-
प्राप्तः । सा राजधानी तीर्थिकावष्टब्धा ॥ अश्रौषोदन्त्यतो⁽⁴⁾ राज्ञा तत्रिणो मूर्धाभिषिक्त
इन्द्रदमनः सम्यक्संबुद्धो ऽस्माकं विजितमनुप्राप्त इति श्रुत्वा च पुनर्महत्या राज्ञ्या महता
राज्ञानुभावेन समन्वागतो येनेन्द्रदमनस्सम्यक्संबुद्धस्तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्य भगवत
इन्द्रदमनस्य सम्यक्संबुद्धस्य पादौ शिरसा वन्दित्वाकाले निषणः । एकांते निषणं
15 राजानं तत्रिणं मूर्धाभिषिक्तमिन्द्रदमनः सम्यक्संबुद्धो बोधिसत्त्वकार्कश्यैः समादावयति ।
अथ स राज्ञा लब्धप्रसाद उत्थायासनदि⁽⁵⁾कसिमुत्तरासङ्के कृत्वा दक्षिणं ज्ञानगण्डले पृथिव्यां
प्रतिष्ठाप्य येनेन्द्रदमनस्सम्यक्संबुद्धस्तेनाञ्जलिं प्रणम्य इन्द्रदमनं सम्यक्संबुद्धमिन्द्रमयो-

1) B वाह्यै, the middle akṣara being blurred, D corr.

2) MS वायुधातौवपितुववात्तोषव, the two hindmost akṣaras presuppose ष्वेव in A thus written that the vowel e was indicated by a stroke before *sva*. As to the right reading, see *supra* p. 74, n. 9.

3) B प्र instead of पु, D corr.

4) So D, cp. *supra* p. 74, n. 13.

5) B कांशरन्, D corr.

6) *anyatamo* looks rather singular, instead of it we should expect something like *asyā rājadhānyā*.

7) Anusvāra wanting in MS.

चत् । अघिवासयतु मे भगवांस्त्रैमास्यवासाय । अहं भगवत्तमुपस्थास्यामि चीवरपिण्डपा-
 (2) तशयनासनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारिरिति ॥ भगवानाह । अस्ति ते महाराज विजिते
 कश्चिद्विहारे यत्रागस्तुका गमिकाश्च भित्तवो वासं कल्पयिष्यतीति ॥ राज्ञोवाच । ना-
 स्ति भगवन्किं तर्हि तिष्ठतु (3) भगवानहं विहारे कारयिष्यामि यत्रागस्तुका गमिकाश्च
 भित्तवो वासं कल्पयिष्यतीति ॥ ततो राज्ञा तथागतस्यार्थे विहारे कारितं अविद्वद्प्रा- 5
 कारतोरणो गवान्ननिर्गुञ्जालार्धचन्द्रवेदिकाप्रतिमण्डित आस्तरणोपेतो जलाधारसंपूर्ण-
 स्तरुगणपरिवृतो नानापुष्पफलोपेतः कृत्वा च भगवतः सप्तावकसङ्कस्य निर्यातितो
 ऽधीष्ठश्च (4) भगवान्महाप्रातिकार्यं प्रति ॥ ततो भगवता इन्द्रदमनेन सम्यक्संबुद्धेन राज्ञो
 ऽध्येषया महाप्रातिकार्यं विदर्शितं बुद्धवतंसकविक्रीडितं पददर्शनाद्वा राज्ञा सामात्यनैगम-
 शानपदः सर्वे च नागराः सुप्रसन्नाः शासने सेरक्ततराः (5) संवृताः ॥ 10

किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालने तेन समयेन राज्ञा बभूवाहं सः । मया (7) सा
 इन्द्रदमनस्य सम्यक्संबुद्धस्यैवंविधा पूजा कृता । तस्य मे कर्मणो विपाकेन संसारे
 ऽनर्त्तं (8) सुखमनुभूतमिदानीं मे तथागतस्य सत इयं शासनशोभा । तस्मात्तर्हि भित्तव एवं
 शिन्नितव्यं यच्छास्तारं सत्करिष्यामो गुरुकरिष्यामो मानयिष्यामः (9) पूजयिष्यामः शास्तारं
 सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वा (10) निश्चित्य विहरिष्याम इत्येवं वो भित्तवः शि- 15
 नितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Ex conject., cp. *supra* p. 75, 7; MS भगवांस्त्रैमा(P वा)स्यवासाय.

2) MS पात्र.

3) The signification of *tisṭhatu* may be illustrated by the parallel passage in K, f. 201 b 4 तावतु भगवानत्र तिष्ठतु सह साङ्गिकैः । यावन्नि सिध्यते शास्तुर्विहारेः शुभसंस्कृतः ॥ Accordingly, तर्हि should, perhaps, be changed into त्विह.

4) Ex conject.; MS तितोपोष्ठश्च. Cp. *supra*, p. 81, 14.

5) MS पददर्श.

6) Ex conject.; MS शासन(O ने)सरक्तपराः.

7) MS महा. 8) MS संसारिते.

9) B मानकरिष्यामः, D corr. 10) B त्वापनि°, DP corr.

पञ्चवार्षिकमिति ५६

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
ष्ठभिः सार्ववर्हैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गरुडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयक्षगन्धर्वासुरगरुड-
किन्नर्महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लभी चोवरपिण्डपातशयनास-
5 नूतानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्को राजगृहमुपनिश्चित्य विक्रति स्म वेणु-
वने कलान्दकनिवासे ॥ यदा देवदत्तेन <मोक्ष>पुरुषेण ⁽³⁾ भगवच्छासने ऽनर्थसकृत्पाणि कृ-
तानि न च शकितं भगवतो रोमेज्जनमपि कर्तुं तदा राजानमवगतश्चक्रामन्त्रितवान् । क्रि-
यतां राजगृहे क्रियाकारो न केनचिच्छ्रमणाद्य गौतमस्योपसंक्रमितव्यं पिण्डकेन वा प्र-
तिपादयितव्यं एवमयमलब्धलाभो ऽलब्धसंमानो नियतमन्यदेजं संक्रान्तिं ⁽⁴⁾ करिष्यतो-
10 ति ॥ राज्ञा तथा कारितम् ॥ तत्र ये उपासका दृष्टस्तथास्ते रोदितुं प्रवृत्ताः । क्वा कष्टम-
नार्थभूतं राजगृहनगरं यत्र किं नामोडुम्बरपुष्पडुर्लभप्रादुर्भावं बुद्धे भगवत्तमासाद्य तस्य
न शक्यते संयुक्तः कर्तुमिति ॥ एष शब्दः श्रुतिपरम्परया भिन्नुभिः श्रुतस्ततः यावदुन्मता-

1) MS पात्र.

2) B and C कन्दक°, D and P करन्द°.

3) I have filled the gap with the help of a parallel place in the beginning of tale 33, where Devadatta bears the same epithet. Moreover, the Tibetan རྒྱུ་ལྷོ་ལོ་ (ab) homine stulto, which, according to a private communication of M. Peier, renders here the epithet preceding *Devadattena*, confirms my correction. Cp. also Divy. 163, 20. 164, 2. 322, 19.

4) Ex conject.; MS क्रांति.

5) MS श्रुतस्तत.

नन्देन यथाश्रुतं भगवतो निवेदितः ॥ भगवानाह । अस्त्योत्सुकस्त्वमानन्द भव तत्रागतः
एवात्र कालज्ञाः । अपि तु पावच्छासनं मे तावच्छ्रावकाणामुपकरणवैकल्यं न भविष्यति
प्रागेवेदानीमि[15b]ति ॥

अत्रात्तरे शक्रस्य देवानामिन्द्रस्याधस्ताज्ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । स पश्यति भगवच्छ्रा-
सनस्यैवंविधां विकृतिम् । सद्दर्शनादेव दायकदानपतीनामुत्साहसंजननार्थं बुद्धोत्पादस्य 5
माहात्म्यं संजननार्थमज्ञातशत्रोर्देवदत्तस्य च मददर्पच्छिद्यर्थमात्मनश्च प्रसादं संजनार्थं⁽³⁾
सकलं राजगृहमुदारेणावभासनावभास्योच्चैःशब्दमुदाहरितवान् । एषो ऽहमग्रायेण भग-
वत्तं सञ्चावकसङ्घं दिव्यैश्चावर्पिण्डपातशयनासनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारैरुपस्थास्या-
मि । इत्युक्त्वा येन भगवांस्तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्य भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वाकस्ते
स्थितः । अथ शक्रो देवेन्द्रो भगवत्तमिदमवोचत् । अधिवासयतु मे भगवानस्मिन्नेव राजगृहे 10
नगरे ऽहं भगवन्तमुपस्थास्यामि दिव्यैश्चावर्पिण्डपातशयनासनगानप्रत्ययभैषज्यपरि-
ष्कारैरिति ॥ भगवानाह । अलं कौशिक कृतमेतद्यावदेव चित्तमभिप्रसन्नं बह्वो हि
लोके पुण्यकामा इति ॥ शक्रः प्राह । अधिवासयतु मे भगवान्पञ्च वर्षाणि तत्रागतस्यार्थं
पञ्चवार्षिकं करिष्यामीति ॥ भगवानाह । अलं कौशिक कृतमेतद्यावच्चित्तमभिप्रसन्नं
बह्वो हि लोके पुण्यकामा इति ॥ शक्रः प्राह । अधिवासयतु मे भगवान्पञ्च दिवसानि- 15

1) B °त्सुकश्चमा°, with a sign above श्य referring to an interlinear त्र; I suppose the copyist intended त्र to be put instead of श्य. The copyists of D, C and P have copied both akṣaras.

2) In the place of the corrupt reading, due to the slackness of some copyist, who iterated संजनन instead of writing the word he found in his original, I suppose something like प्रशंसन should be put. Indra does not rouse Buddha's grandeur, but magnifies it by his deed.

3) So B. This has grown in D to संजननार्थ. The sense of the corrupt word must be in order to manifest: दर्शनार्थ, प्रकाशनार्थ sim.

4) The ungrammatical form may be imputed to the author.

5) MS पात्र.

6) Ex conject.; MS लोक.

ति ॥ ततो भगवान्स्वपुण्यबलप्रत्यक्षीकरणार्थं शक्रस्य च देवेन्द्रस्यानुग्रहार्थमनागतप-
ञ्चयार्थिणाप्रबन्धकृतोशाधिवासितवांस्तूष्णीभावेन ॥

अथ शक्रो देवेन्द्रो भगवतस्तूष्णीभावेनाधिवासनां विदित्वा तद्वेणुवनं वेणयत्
प्रासादं प्रदर्शितवान्दिव्यानि चासनानि दिव्याः पुष्करिणीर्दिव्यञ्च भोजनम् ॥ अथ भग-
वान्प्रज्ञप्त एवासने निषण्णः । ततः शक्रो देवेन्द्रः सुखोपनिषण्णं बुद्धप्रमुखं भिक्षुसङ्घं विदि-
त्वनेकदेवतासदृशपरिवृतः स्वहस्तं संपर्पयति संप्रवारयति । अनेकपर्यायेण स्वहस्तं सं-
तर्प्य संप्रवार्य भगवत्तं भुक्तवत्तं विदित्वा धीतहस्तमपनीतपात्रं नीचतरमासनं गृहीत्वा
भगवतः पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्चवणाय । ततो भगवांश्चक्रं देवेन्द्रं सपरिवारं धर्म्या कथ-
या संदर्शयति समादापयति समुत्तेजयति संप्रकर्षयति ॥ पश्यति च राजा ज्ञातशत्रुत्परिप्रा-
सादं प्रवेदितवान् । राजगृहनिवासिनश्च पौरा धर्मवेगप्राप्ता राजानमुपसंक्रयैवमुचुः । मु-
ष्यते⁽⁴⁾ देवः⁽⁵⁾ महाराज राजगृहनिवासिनः पौरा यत्र नाम देवाः प्रमत्ताः सन्तः प्रमादविकृ-
रिषो दिव्यान्विषयानपक्वाय भगवत्तं पूजयन्ति । साधु देव उद्वाह्यतां क्रियाकार इति ॥

ततो राजा ज्ञातशत्रुणा क्रियाकारमुद्वाह्य राजगृहे नगरे घण्टावधोषणं⁽⁷⁾ कारितं
क्रियतां भगवतः सत्कारो यद्यमुद्यमिति ॥ ततो राजगृहनिवासिनः पौराः सपरिवारा
हृष्टतुष्टप्रमुदिता⁽⁸⁾ उद्ग्रप्रोतिसौमनस्यज्ञाताः⁽⁹⁾ पुष्पगन्धनाल्लयान्याद्यय भगवत्तं दर्शनायो-

1) Ex conject.; MS °गतःसभग°.

2) B प्रासादं, D corr.

3) BP सः corrupted, I believe, out of सः, DC सः.

4) I accept *muṣyante* = «are ravished», cp. PWK, V s. v. मुष् 4) and Peer,
p. 74, 4.

5) I hold देव for corrupt, the two vocat. *deva mahārāja* put together being
unusual. Query: मुष्यते एव or इव.

6) Ex conject.; MS प्रसाद°, but प्रमाद° is required by the context. The hap-
piness of the Trīyastrīṇa gods bears, indeed, a great affinity to the *πάθος* *αἰώνιος*
of the Olympians.

7) MS यणो.

8) B त् । (D त), P corr.

9) Visarga wanting in MS; CP ज्ञातपुष्प°.

पसंक्रान्ताः । ततो देवैर्मनुष्यैश्च भगवतो मङ्गान्सत्कारः कृतः भगवता च तदधिष्ठानं⁽¹⁾ देव-
मनुष्याणां तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकी धर्मदेशना⁽²⁾ कृता यां श्रुत्वानेकैर्देवमनुष्यैः
सत्यदर्शनं कृतम् ॥

भित्तवो भगवतः पूजां⁽³⁾ दृष्ट्वा संशयज्ञाता भगवतं पप्रच्छुः । आश्रयं भदत यद्भगवतः
ज्ञासने एवंविध उत्सव इति ॥ भगवानाह । तथागतैर्नैवैतानि भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु 5
कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यं-
भावीनि । मयैतानि कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभाविष्यति । न भित्तवः
कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ पच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधा-
तावपि तूपात्तेष्वेव⁽⁴⁾ स्कन्धधात्वापतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शु[16a]भान्यशु-
भानि च ।

10

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि⁽⁵⁾ ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि रत्नशीलो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि तथागतो
ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता
देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स जनपदचारिकां चरन्नन्यतमां राजधानीमनुप्राप्तः । तस्यां 15
च राजधान्यां धर्मबुद्धिर्नाम राजा राध्यं कारयति तस्यां च राजधान्यां मरुती इति ॥
ततस्तेन राजा इतिप्रशमनकृतोर्भगवान्सम्रावकसङ्घत्विमास्ये⁽⁶⁾ भक्तनोपनिमन्त्रितः ॥ त्र-

1) Ex conject.; MS °ष्ठानां. Perhaps we should read °ष्ठाना. Cp. Index.

2) MS नां.

3) Anusvāra wanting in MS.

4) Cp. *supra*, p. 74 n. 9; B here तुपात्ते°.

5) MS अपि कल्पशतैरपि, cp. *supra* p. 74, n. 13.

6) Perhaps we must read त्रैमास्यं with D.

याणां मासानामत्ययेन सा इति⁽¹⁾ प्रशाप्ता ॥ ततो राज्ञा नागरैश्चावर्जितमानसैस्तथागतस्य
सम्भावकासङ्गस्य पञ्चवार्षिकं⁽³⁾ कृतम् ॥ घ्राहं⁽⁴⁾ ।

राज्ञभूतेन⁽⁵⁾ आनन्द रत्नशैलो मङ्गाभ्युतिः ।

अधीष्टः शाक्तिकामेन⁽⁶⁾ अकाषीत्पञ्चवार्षिकमिति⁽⁷⁾ ॥

- 5 किं मन्थवे भित्तवो यो ऽसौ तेन कलिन तेन समयेन राज्ञा बभूवाहं सः । यन्म-
या⁽⁸⁾ रत्नशैलस्य तथागतस्य पञ्चवार्षिकं⁽⁹⁾ कृतं तेन मे संसारे मङ्गलमुखमनुभूतं तद्वैतुक-
श्चेदानीं⁽¹⁰⁾ तथागतस्यैवंविधः सत्कारः परिनिर्वृतस्य च मे शासने अनेकानि पञ्चवार्षिकश-
तानि भविष्यति । तस्मात्तर्हि भित्तव एवं शिलितव्यं यद्व्यास्तारं सत्कारिष्यामो गुरुक-
रिष्यामो मानयिष्यामः पूजयिष्यामः शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वाप-
10 निश्चित्य विहरिष्याम इत्येवं वो भित्तवः शिलितव्यम् ॥

इदमद्योचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS इति । प्र०.

2) Ex conject.; MS नागराशा.....नसत्०.

3) Anusvāra wanting in MS.

4) It is likely that some passage of another sacred text, one or other Buddhavaṃśa, is quoted here.

5) MS. with sandhi against the metre, °तेनानन्द.

6) Ex conject.; MS शाक्तिकामेन. The emendation has been suggested to me by Feer, p. 75 n. 1 quoting the Tibetan version.

7) The śloka quoted purports another redaction of the story, for here it is Ratnaśaila who performs the rite in behalf of the king who desirous of appeasing the calamitous epidemic had sent for him, but in the prose the rite is performed by the king to honour him.

8) MS यन्मङ्गा.

9) Anusvāra wanting in MS.

10) Ex conject.; cp. *supra* p. 76, n. 9 and p. 82, 9. MS तद्वैतुः. The adverb तद्वैतुः, too, would suit.

स्तुतिरिति १७

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाकैर्देवैर्नगिर्यत्नैरसुरैर्गणैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयन्तासुरगण्डकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चोवरपिण्डपातशयनासनगुहा-
 नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः आचस्त्यां विहृतिं जेतवने ऽनाद्यपिण्डद- 5
 स्यारामे । तेन खलु समयेन आचस्त्यां पञ्चमात्राणि गान्धर्विकशतानि गोष्ठिकानां प्रति-
 वसन्ति ॥ तत्र च काले सुप्रियो नाम गान्धर्विकराज्ञो अभ्यागतः । तस्यैवविधा शक्तिः ।
 एकस्यां तन्त्र्यां^(१) सप्त स्वराणादर्शयत्येकविंशतिं^(२) मूर्च्छनाः^(३) ॥ स षण्महानगराण्ययपटुका-
 न्युद्धोषयमाणः आचस्तीमनुप्राप्तः । आचस्तीनिवासिभिश्च गान्धर्विकैः राज्ञे निवेदि-
 तम् ॥ राजाह । अल्पोत्सुका भवन्तु भवन्तो वयमत्र कालज्ञा भविष्याम इति ॥ 10

अथ सुप्रियस्य गान्धर्विकराज्ञस्यैतद्भवत् । एवमनुश्रूयते राज्ञा प्रसेनजिह्वा^(४)न्धर्वे

1) MS पात्र.

2) MS गन्धर्वि°.

3) MS तन्त्र्यां (D तन्त्र्या).

4) B °र्शयत्यै (C त्र्यैकविंशति, D °र्शयत्येकविंशति.

5) Visarga wanting in MS.

6) BP षट्°, depraved in C and D into षट् and षट् respectively.

7) Ex conject.; MS °दुनान्यु°. Feer, relying on the Tibetan translation, renders this passage 'disant bien haut que les (musiciens des) six grandes villes n'étaient pas capables (de lui tenir tête)'. I take *apaṭukāni* for a bahuvrīhi 'the great towns had, said he, no skilled musicians'.

8) MS गन्धर्वे or °र्व.

ऽतीव कुशलः । यन्नृकमनेन सह वादमारोचयेयमिति ॥ ततः सुप्रियो गान्धर्विकराज्ञो येन राज्ञा प्रसेनजित्कौशलस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य राजानं प्रसेनजितं कौशलमिदमवोचत् । श्रुतं मे राजन्यथा त्वं गान्धर्वकुशल इति यदि ते अगुरु⁽¹⁾ मीमांसवेति⁽²⁾ ॥ ततो राज्ञा प्रसेनजिता तस्य वित्तेपः⁽³⁾ कृत उक्तश्च साधो अस्ति मे गुरुर्वीतवने⁽⁴⁾ स्थितो अनुत्तरो गान्धर्विकराज्ञ एहि तत्समीपं यास्याम इति ॥ अथ राज्ञा प्रसेनजित्कौशलः पञ्चमात्रैर्गान्धर्विकशतैः⁽⁵⁾ परितृतः सुप्रियेण⁽⁶⁾ गान्धर्विकराज्ञेनानेकैश्च प्राणिशतसकृन्नैर्वीतवनं गतः ॥

अत्राक्षरे नास्ति किञ्चिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितनविज्ञातम् । धर्मता खलु बुद्धानां भगवतां महाकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकारत्नाणां शमयविषय-
नाविकारिणां त्रिदमथवस्तुकुशलानां चतुरोद्योतोर्णानां चतुर्मुद्दिपादचरणतलमुप्रतिष्ठि-
10 तानां चतुर्षु संयक्त्वस्तुषु दीर्घरात्रकृतपरिचयानां पञ्चाङ्गविप्रकीर्णानां पञ्चगतिसमति-
क्रान्तानां षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमितापरिपूर्णानां सप्तबोधयङ्गकुमुमाब्धानामष्टाङ्गमा-
गदेशिकानां नवानुपूर्वविहारसमापत्तिकुशलानां दशब्रह्मबलिनानां दशदिकसमापूर्णा-
पशानां दशशतवशवर्तिप्रतिविशिष्टानां त्री रात्रेस्त्रिर्दिवसस्य बुद्धचतुषा लोके व्यव-
लोक्य ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । को हीयते को वर्धते कः कृच्छ्रप्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संवा-

1) B जित्कौशल, D corr.

2) MS गन्ध.

3) B अगुरुर्मीमांस, it seems, D corr. Cp. Feer, p. 76 n. 1.

4) Ex conject.; MS मीमांसयेति (D °पति). The verb is *mīmāṃsate* ātm., see Jtkm. p. 8, 7.

5) Visarga wanting in MS.

6) Ex conject.; B गुरुर्वीतवने, the ° above ज्ञा being added by a second hand, D गुरुर्वीतवने.

7) Ex conject.; MS गंधर्वशतैः.

8) MS गंधर्वक (D °र्विक).

9) MS सकृन्नैरे (D °नैःनैः).

10) MS त्रिरात्रेस्त्रि (D त्रिर्दिवः).

धप्राप्तः कः कृच्छ्रसंवाधप्राप्तः को ऽपायनिम्नः को ऽपायप्रवणः को ऽपायप्राग्भारः
कमकम्पायाडुङ्कृत्य स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्य कामपङ्कनिमग्नस्य कृस्तोद्धारमनु-
प्रदस्यां कनार्यधनविरहितमर्यधनैश्चर्याधिपत्ये प्रतिष्ठापयेयं कस्यानवरोपितानि कुशल-
मूलान्यवरोपयेयं कस्यावरोपितानि परिपाचयेयं कस्य परिपक्वानि ⁽³⁾ विमोचयेयम् ।
आह च ।

अप्येवातिक्रमेद्वेलां सागरो मकरालयः ।

न तु वैनैवतसानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत् ॥

ततो भगवान्वैनैवजनानुप्रकार्थं लौकिकं चित्तमुत्पादितवान् । अहो वत पञ्चशि-
खो गन्धर्वपुत्रः सप्तगन्धर्वसहस्रपरिवृतो वैडूर्यदण्डा ⁽⁴⁾ वीणामादाय मत्सकाशमुपसंक्रामे-
दिति । सहचित्तोत्पादात्पञ्चशिखो ⁽⁵⁾ गन्धर्वपुत्रः सप्तगन्धर्वसहस्रपरिवृतो भगवत्सं यथाव- 10
दभ्यर्घ्य भगवतो वैडूर्यदण्डा ⁽⁶⁾ वीणामुपनयति स्म ⁽⁷⁾ ततः सुप्रियो गन्धर्वराज्ञो ⁽⁸⁾ भगवतः
पुरस्ताद्दीणामनुश्रावितुमारब्धो यत एकस्यां तन्त्र्यां सप्त स्वराण्येकविंशतिं ⁽¹⁰⁾ मूर्च्छनाद्य
दर्शयितुमारब्धो पच्छवणाद्वाज्ञा प्रसेनसिदन्यतमस्य मरुजिनकायः परं विस्मयमापन्नः ॥

1) MS निमग्नः, cp. *supra* p. 31, n. 1.

2) MS कस्यापरिमुक्तानि, a case of excusable clerical inadvertency.

3) B वञ्च°, depraved in C into रञ्च; D पञ्चशिर्षो.

4) MS °दण्डवीणा°.

5) B पञ्चशिखोपगन्ध°, D corr.

6) MS दण्डे.

7) Note the use of *sma* with the present as a simple narrative tense. Cp. also Buddhac. III, 51 foll. and especially 59; Rāmāy. IV, 11, 62.

8) B राज्ञा, D corr.

9) The irregular and syncopated form of the infin. of verbs of the X class is sometimes met with in Buddhistic Sanskrit. Cp. Divy. 398, 14 *avasthūpitum*; R. f. 34a 2 *samupaḍhaukitum*, K. f. 34a 5 *darṣitum*, ib. f. 89a 7 *pūrītum*, ib. f. 139a 3 *vyavalokitum*.

10) Note the neuter gender, cp. p. 29, n. 9.

11) Anusvāra wanting in MS.

ततो भगवानपि वैडूर्यदण्डं वोषामाश्रावितवान् यत एकैकस्यां तन्ध्यामनेके⁽¹⁾ स्वरवि-
शेषा मूर्क्ष्णाश्च बहुप्रकारा दर्शिताः । ते च शून्याकारेणैव⁽²⁾ । इदञ्च शरीरं वीणावदा-
दर्शितवान्स्वरानिन्द्रियवन्मूर्क्ष्णाश्चित्तधातुवत्⁽³⁾ च्छ्ववणादावर्जितः सुप्रियो गान्धर्वरा-
ज्ञो⁽⁴⁾ वीणां गन्धकुब्जां निर्यात्य भगवत्सकाशे प्रव्रजितः ॥ तेन युध्यमानेन घटमानेन व्या-
5 यच्छ्रमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं⁽⁵⁾ विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः⁽⁶⁾ शतनयत-
नविकीर्णविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वलेशप्रकाणादकृष्टं सात्तात्कृतम् । अर्हन्संवृत्त-
स्त्रिधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासिचन्दनकल्पो विद्या-
चिदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिभंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपरङ्कुलः सेन्द्रोपे-
न्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृत्तः ॥

10 तत आवर्जिता देवनागपत्तासुरगृह्णन्किन्नरमहोरगा भगवच्छासने रत्नावरणमुत्ति-
कर्तुमारब्धाः । पञ्चानामपि गान्धर्विकशतानां प्रीतिसौमनस्यज्ञातानामेतदभवत् । वयं
नीचे कर्मणि वर्तमाने कृच्छ्रवृत्तयश्च यन्⁽¹²⁾ वयं राजानं विज्ञाप्य भगवत्तं सम्रावकसङ्घं

1) Ex conject.; MS °नेकस्व°.

2) Ex conject.; MS °रपाच. I accept this clause as meaning, that he showed the very emptiness of these sounds.

3) B च्छ्वयश्चि°, D corr.

4) MS राज्ञा.

5) D fills the gap.

6) Visarga wanting in MS.

7) Although *vikiraṇa* sins against Sanskrit grammar, it cannot be regarded as a clerical error for *vikaraṇa*, cp. Pali *vikiraṇaṇi*. Perhaps the ambiguity of meaning in Skr. *vikaraṇa* may have favoured the use of a derivative, whose relationship to the verb *vikirati* is clearly expressed by its form. Bendall compares *anūcchīdanatū* *Ākṣaṣamuccaya*, p. 126, 15; *anutsrjanatū*, *ibid.* p. 183, 9.

8) MS सनेध°.

9) MS समरो°. Cp. *supra* p. 53, n. 3; p. 58, n. 9; p. 69, n. 7.

10) Ex conject.; MS वासी. Cp. Divy. 97, 20. 180, 20. 282, 2.

11) MS (by a singular inadvertency in A) भिज्ञासम्वित्य (D संविद्य) प्राप्नो.

12) MS यंतु.

(1) नगरप्रवेशेनोपनिमन्त्रयेमकीति ॥ (2) यावत्तैर्गान्धर्विकैर्लब्धानुज्ञैर्भगवान्सञ्चावकसङ्गे (3) नगरप्रवेशेनोपनिमन्त्रितः । अधिवासितं च भगवता तेषां गान्धर्विकाणां तूष्णीभावेन ॥ ततस्तैर्गान्धर्विकै राराजामात्यपौरज्ञानपदसकृष्टैः सर्वा आवास्ती नगरी अथगतपाषाणशर्कराकठछा (5) गन्धोदकपरिषिक्ता नानापुष्पावकीर्णा विचित्रधूपधूपिता पुष्पवितानमण्डिता ते च गान्धर्विकाः स्वयमेव वीणामादाय मृदङ्गवेणुपणवादिविशेषैरूपस्थानं चक्रुः प्रणी- 5 तेन चाक्षरेण भगवत्तं सञ्चावकसङ्गं संतर्पयामासुः ॥

ततो भगवान्स्मितमकाशीत् ॥ धर्मता खलु यस्मिन्समये ब्रुवा भगवतः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नीलपीतलोहितावदाता अर्चिषो मुखान्निश्चार्य काश्चिदधस्ताद्भक्त्यै काश्चिदुपरिष्ठाद्भक्त्यै । या अथस्ताद्भक्त्यै ताः संजीव (6) कालसूत्रं संधाते (7) रौरवं महारौरवं तपनं प्रतापनमवीचिमर्बुदं निर्बुदमट्टं कृत्वं 10 ऊङ्कुवमुत्पलं पद्मं महापद्मं नरकान्गत्वा ये उष्णनरकास्तेषु शीतभूता नि- [17a]पतन्ति ये शीतनरकास्तेषूष्णीभूता निपतन्ति । तेन तेषां सत्त्वानां कारणविशेषाः प्रतिप्रसन्नयन्ते । तेषामेवं भवति । किं नु वयं भवत इतश्च्युता आहो स्विदन्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंज्ञनार्थं भगवान्निर्मितं विसर्जयति । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैव भवति । न ह्येव (9) वयं भवत इतश्च्युता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः सत्त्वो ऽस्या- 15 नुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नब्धा इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तन्नरकवेदनीयं कर्म क्षपयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णन्ति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवन्ति ।

1) Ex conject.; MS नगरेप्र°.

2) MS मन्त्रि.

3) Ex conject.; MS यावत्तै°.

4) B संघा, D corr.

5) Here B spells this word with झ, *supra* (p. 64, 3) with ल.

6) Anusvāra wanting in MS.

7) B दसट्टं, D and P corr.

8) MS नरकं.

9) MS न ह्येव (D ०व).

या उपरिष्ठाद्भक्तिं ताश्चातुर्महारात्रिकांस्त्रिपञ्चिंशान्यामांस्तुषिताभिर्माणारतोन्परि-
 मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महाब्रह्मणः⁽³⁾ परीक्षाभानप्रमाणाभानाभा-
 स्वरान्परीक्षुभानप्रमाणाशुभाच्छुभकृतज्ञाननञ्चक्रान्पुण्यप्रसवान्बृहत्फलान्बृहान्तयान्सु-
 दृशान्सुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा अनित्यं दुःखं शून्यमनात्मेत्युद्धोषयति गाथाद्वयं च
 5 भाषते ।

घारभध्वं निष्क्रामत युध्यध्वं बुद्धशासने ।

धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥

यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अग्रमतश्चरिष्यति ।

प्रह्राप ज्ञातिसंसारे दुःखस्यात्तं करिष्यति ॥

- 10 अथ ता अर्चिषस्त्रिसाक्षमक्षासाक्षं लोकाधातुमन्वाहिष्य भगवत्तमेव पृष्ठतः
 पृष्ठतः समनुगच्छति । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुंकामो भवति भगवतः पृष्ठतो
 ऽत्तधीयते । अनागतं व्याकर्तुंकामो भवति पुरस्तादत्तधीयते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुंका-
 मो भवति पादतले ऽत्तधीयते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुंकामो भवति पाष्ण्यामत्तधीयते ।
 प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुंकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽत्तधीयते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुंकामो भव-
 15 ति ज्ञानुनोत्तधीयते । बलचक्रवर्तिराद्यं व्याकर्तुंकामो भवति वामे कर्तले ऽत्त-
 धीयते । चक्रवर्तिराद्यं व्याकर्तुंकामो भवति दक्षिणे कर्तले ऽत्तधीयते । देवोपपत्तिं
 व्याकर्तुंकामो भवति नाभ्यामत्तधीयते । आवकबोधिं व्याकर्तुंकामो भवति आस्ये ऽत्त-
 धीयते । प्रत्येकां बोधिं व्याकर्तुंकामो भवति ऊर्णापामत्तधीयते । अनुत्तरां सम्यक्संबो-
 धिं व्याकर्तुंकामो भवति उष्णीषे ऽत्तधीयते ॥

- 20 अथ ता अर्चिषो भगवत्तं त्रिः⁽⁴⁾ प्रदक्षिणीकृत्य भगवत ऊर्णापामत्तर्हिताः । अथापु-
 ष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवत्तं पप्रच्छ ।

1) MS कान्त्रय°.

2) MS °क्षणाः.

3) MS पाष्ण्याम° (D पाष्णीम°).

4) MS त्रिप्र.

नानाविधो रङ्गसकृच्चित्रो वक्तात्तरान्निष्कसितः कलापः ।

अवभासिता येन दिशः समन्तादिवाकरेणोदयता यथैव ॥

गाथाश्च भाषते ।

विगतोद्धवा दैन्यमदप्रकीणा बुद्धा⁽¹⁾ जगत्युत्तमकेतुभूताः ।

नाकारणं⁽²⁾ शङ्कमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जिताख्यः ॥

5

तत्कालं स्वयमधिगम्य वीर बुद्ध्या

श्रोतृणां श्रमणां जिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।

धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिरुत्तमाभि-

रुत्पन्नं⁽⁴⁾ व्यपनय संशयं शुभाभिः ॥

नाकस्माह्नवणजलान्द्राजधैर्याः⁽⁵⁾

10

संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नाथाः ।

यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति धीराः

तं श्रोतुं समभिलषन्ति ते जनौघा इति ॥

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाह्वेनप्रत्ययमानन्द तथागता घर्क्षतः सम्य-
क्संबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्यानन्देभिर्गान्धर्विका अनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन
एवं भदत्त ॥ एते घानन्द गान्धर्विका अनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन
*चायथाकालानुगतानां⁽⁶⁾ प्रत्येकां बोधिं समुद्धानीयानागते ऽध्वनि वर्णास्वरा नाम प्रत्ये-

1) B गजत्पु°, D and P corr.

2) Anusvāra wanting in B; D corr.

3) MS अणवण.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) Visarga wanting in MS.

6) I have not ventured to put into the context an emendation of the corrupt compound, which most probably hides an acc. fem., not a gen. plur. M. Feer informed me of the Tibetan translation རུ་ཤ་རྒྱུ་ཡེ་ཤེས་རུ་. As to the whole formula

cp. the *vyākaraṇa* *supra* p. 46, 3. 58, 17. 62, 2, pointing at *yathā* and *kāla* being in the original. According to this something like °त्यागेन च यथाकालानुगतां प्रत्ये-
कां etc. seems to be the true reading.

7) D and P have the missing akṣara.

कबुद्धा भविष्यति कीनदीनानुकम्पकाः प्राप्तशयनासनभक्ता एकदक्षिणोया लोकस्य ।
घयमेषां देयधर्मो यो ममास्तिके चित्तप्रसाद इति ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयानां हेतारं बुद्धं भगवन्ते पप्रच्छुः । कानि भद्रं भगव-
ता कु(17b)शलमूलानि कृतानि येषामयमनुभाव इति ॥ भगवानाह । तथागतेनैवैतानि
5 भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्यया-
न्योद्यवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । मयैतानि कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः
प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बान्हे पृथिवीधातौ विपच्यते
(2) नाब्धधातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव (3) स्कन्धधात्वापत्तेषु कर्माणि कृतानि
विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

10

न प्रणश्यति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि (4)

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलंति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि प्रबोधनो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि तथा-
गतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शा-
स्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् (5) । स जनपदचारिकां चरन्नन्यतमां राजधानीमनुप्राप्तः ।
15 अथ राज्ञ उद्यानं सर्वकुशलसंपन्नं बभूव ॥ अथ स भगवांस्तडुद्यानं प्रविश्य राजानुप्रहार्थ-
मन्यतमद्वैतमुपश्रित्य निषण्णः । ततः संस्तरं प्रस्रप्य (6) तेजोधातुं समापन्नः ॥ अथ राजा

1) MS वमेतानि.

2) B नाब्धधातौ, D corr.

3) Cp. *supra* p. 74 n. 9; B here तूपात्ते°.

4) Cp. *supra* p. 80 n. 12.

5) The virāma is wanting in B; D and G corr.

6) Ex conject.; B राज्ञा°, which P changed into °ज्ञो.

7) If the reading is right, we have yet another instance of change of gender, cp. p. 29 n. 9.

8) Ex conject.; MS प्रस्रप्यतेतेजो°.

9) Ex conject.; MS धातुसमा°.

(1) तत्रियो मूर्धाभिषिक्तः स्त्रीमयेन⁽²⁾ तूर्येण वाद्यमानेनोद्यानं प्रविष्टः । अथ स राजा तडुग्यान-
मनुविचरन्दर्श भगवत्तं प्रबोधनं सम्यक्संबुद्धं प्रासादिकं प्रसादनीयं शात्तमानसं परमेष्ठा
चित्तदमव्युपशमेन समन्वागतं सुवर्णयूपमिव श्रिया ज्वलत्तै । दृष्ट्वा च पुनः प्रसादजातः स
राजा सात्तःपुरो <वि>विधेन⁽³⁾ वाद्येन वाद्यमानेन भगवत्तं ततः समाधेः प्रबोधयामास प्रणी-
तेन चाकुरेण प्रतिपादितवाननुत्तरायाञ्च सम्यक्संबोधौ प्रणिधानं कृतवान् ॥

5

किं मन्यध्वे भित्तवो यो जसौ तेन कालेन तेन समयेन राजा बभूवाहं सः । यन्मया
प्रबोधनस्य सम्यक्संबुद्धस्य पूजा कृता तेनैव हेतुना इदानीं मम गान्धर्विकैरेवंविधः स-
त्कारः कृतः । तस्मात्तर्हि भित्तव एवं शिञ्जितव्यं यच्छास्तारं सत्करिष्यामो गुरु-
करिष्यामो मानयिष्यामः पूजयिष्यामः शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वाप-
निश्चित्य विहरिष्याम इत्येवं वो भित्तवः शिञ्जितव्यम् ॥

10

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) B तत्रि०, D corr.

2) Sie MS. As to the fact, cp. *Wiener Ztschr. für die Kunde des Morgenl.* XVI, 105 n. and *Buddhacarita* 2, 29.

3) B सात्तःपुराविधेन (D ०पुराविधेन).

वरद इति १८

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवेर्नागैर्पतैरमुर्गैर्गृहैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगहृडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मन्त्रा⁽¹⁾पुण्यो⁽²⁾ लाभो चीवरपिण्डपातशयनासन-
 5 ग्लानप्रत्ययनैषण्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्गः आवस्त्यां विकृति जेतवने ऽनाद्यपिण्ड-
 <२>स्यारामे । अथ आवस्त्यामन्यतमः पार्दारिको मल्लिने कर्मणि वर्तते । स राजपुरुषैर्गृ-
 हीत्वा राज्ञ उपनामितः । ततो राज्ञा ऽपराधिक इति कृत्वा वध्य उत्सृष्टः⁽³⁾ ॥ स राजपुरु-
 षैर्नालाम्बरवसनैरुद्यतशस्त्रैः कर्वीरमालाबद्धकण्ठे⁽⁴⁾ ऽण्डो⁽⁵⁾ रथ्यावीथीचत्वरशृङ्गाटकेष्व-
 नुश्राव्यमाणो⁽⁶⁾ दक्षिणेन नगरद्वारेणापनीयते ॥

10 अत्रातरे नास्ति किञ्चिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम् । धर्मता
 खलु बुद्धानां भगवतां महाकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकारत्नाणां शमयविप-
 श्यनाविहारिणां त्रिदमध्वस्तुकुशलानां चतुरोद्योतीर्णानां चतुर्द्विपादचरणतलसुप्रति-
 छित्तानां⁽⁷⁾ चतुर्षु संयत्स्वस्तुषु दीर्घरात्रकृतपरिचयानां पञ्चाङ्गविप्रकीर्णानां पञ्चगतिसम-

1) मन्त्रा added in D and P.

2) MS पात्र.

3) The idiom reminds one of Latin *occidendus traditur*.

4) Ex conject.; MS °कण्ठेण. Cp. the parallel passages B 95a (avad. nr. 98) and 28a (avad. nr. 30).

5) See Index s. v. *anugrāvayati*.

6) So B, if I read it aright. The copyists of B seem to have read there रेणो-
 पनीयते, which is found in DCP.

7) B प्रतिष्ठानां, D corr.

तिक्तात्तानां षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमितापरिपूर्णानां सप्तबोधयङ्गकुमुमाद्यानामष्टा-
ङ्गमार्गदेशिकानां नवानुपूर्वसमापत्तिकुशलानां दशबलबलानां दशदिकसमापूर्णयशसां
दशशतवशवर्तिप्रतिवि[18a]शिष्टानां त्री रात्रेस्त्रिर्दिवसस्य⁽¹⁾ बुद्धननुषा लोकं व्यव-
लोक्य ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । को क्रीयते को वर्धते कः कृच्छ्रप्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संवा-
धप्राप्तः कः कृच्छ्रसंकटसंवाधप्राप्तः को ऽपायनिम्नः⁽²⁾ को ऽपायप्रवणः को ऽपायप्राग्भारः⁽³⁾ 5
कमकमपायाडुदृत्य स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्य कामपङ्कनिमग्नस्य कस्तोद्धारमनु-
प्रदद्यां कमार्यधनविरहितमार्यधनेश्वर्याधिपत्ये प्रतिष्ठापयेयं कस्यानवरोपितानि⁽⁴⁾ कुशल-
मूलान्यवरोपयेयं कस्यावरोपितानि⁽⁴⁾ परिपाचयेयं कस्य परिपक्वानि विमोचयेयम् ।
आह च ।

अप्येवातिक्रमेद्वेलां सागरो मकरालयः ।

10

न तु वैनेयवत्सानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत् ॥

अथ भगवान्पूर्वाङ्गे निवास्य पात्रचीवरमादाय आश्रयं पिण्डाय प्राविशत् ॥
दर्शनं स पुरुषो बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्यानुव्यञ्जनैर्वि-
राजितगात्रं⁽⁵⁾ व्योमप्रभालङ्कृतं सूर्यसकृन्नातिरेकप्रभं ब्रह्ममिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्र-
कम् । दृष्ट्वा च पुनर्भगवतः पादयोर्निपत्य भगवत्तमिदमवोचत् । वराहो⁽⁶⁾ ऽस्मि भगवन्निष्ठे 15
मे जीवितं प्रयच्छेति ॥ ततो भगवानायुष्मत्तमानन्दमामन्त्रयते । गच्छानन्द राजानं प्रसेन-

1) MS त्रिरात्रेस्त्रिदि°.

2) MS °यनिमग्नः cp. *supra*, p. 31, n. 1; 72, n. 6.

3) MS °रोपितकुशल°.

4) In MS after °रोपितानि there follows a superfluous कुशलमूलानि.

5) MS व्योम, cp. *supra* p. 3, 3.

6) Ex conject. In B वराहोस्मि, but the stroke of the *ā* looks as if expunged, perhaps the copyist changed the former word into वरदो, which however would necessitate altering also *asmi* into *asi*. D and P have also वराहोस्मि, but C वरहस्मि. Cp. Feer, p. 81. Though *varārha* admits also the acceptation of 'very precious; very holy', and for this reason would be considered with some propriety as an epithet of Bhagavān, yet nothing prevents one taking it, in accordance with the Tibetan translation, as = 'worthy of a boon'.

जितं वद¹ । धनुप्रयच्छ मे एतं पुरुषं प्रब्राजयामीति ॥ अथापुष्मानानन्दो येन राजा प्रसेनजि-
त्कौशिलस्तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्य राजानं प्रसेनजितं कौशलं भगवद्वचनेनोवाच । धनुजा-
नीहि भगवानेतं पुरुषं प्रब्राजयतीति ॥ भव्यद्वय इति विदिता राजा प्रसेनजितकौशले-
नानुज्ञातः ॥ स भगवता प्रब्राजित उपसंपादितश्च ॥ तेन पुंश्चमानेन घटमानेन व्यापच्छ-
5 मानेनेदमेव पद्मगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदिता सर्वसंस्कारगतीः⁽⁸⁾ शतनपतनविकि-
रणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वलेशप्रकृणादरुहं सान्नातकृतम् । घर्हन्संवृतस्त्रिधातु-
कवीतरगः समलोष्टकाच्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासी चन्दनकल्पो विद्याविदारि-
ताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां दे-
वानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाच्यश्च संवृतः ।

- 10 भित्तवः संशयघाताः सर्वसंशयानां हेतार् बुद्धं भगवन्ते⁽⁵⁾ प्रच्छुः । आशयं भद्रे यद्ग-
वता सर्वं चिन्तितमात्रं समृध्यतीति ॥ भगवानाह । तथगतेनैवैतानि भित्तवः पूर्वमन्यासु
ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योद्यवत्प्रत्युपस्थि-
तान्यवश्यंभावीनि⁽⁶⁾ । मयैतानि कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति⁽⁷⁾ । न
भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ
15 न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव⁽⁸⁾ स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशु-
भानि च ।

1) B कौशि°, D corr. As to the compound *Prasenajitkaucalena*, cp. *supra* p. 56, n. 8.

2) MS पूश्य° (C पुश्य°).

3) Visarga wanting in MS.

4) B विद्याभिद्याज्ञा, D corr.

5) D adds the wanting word.

6) B भागीनि, D भाविनी as usual wheresoever this commonplace occurs.

7) MS भविष्यतीति। भित्तवः, an obvious blunder.

8) Cp. *supra* p. 74 n. 9.

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि⁽¹⁾ ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि इन्द्रध्वजो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि तथा-
गतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शा-
स्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स जनपदचारिकां चरन्नन्यतमां राजधानीमनुप्राप्तः । 5
तस्यां राजधान्यां ब्राह्मणो वेदवेदाङ्गपारगो राज्ञो ऽग्रासनिकः ॥ अथेन्द्रध्वजः सम्यक्सं-
बुद्धः पूर्वोक्ते निवास्य पात्रचोवरमादाय तां राजधानीं पिण्डाय प्राविशत् । अन्नाक्षीत्स
ब्राह्मण इन्द्रध्वजं सम्यक्संबुद्धं द्वात्रिंशता मृकापुरुषलक्षणीः समलङ्कृतमशीत्यानुव्यञ्जनै-
र्विराजितगात्रं⁽²⁾ व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसकृन्नातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्र-
कम् । दष्ट्वा च पुनर्मूलनिकृत्तं⁽³⁾ इव हुमो भगवतः पादयोर्निपत्योवाच । वराहो⁽⁴⁾ ऽस्मि सुगत 10
निषो^(18b) दत्तु भगवानग्रासने इति ॥ अथ भगवानिन्द्रध्वजः सम्यक्संबुद्धस्तस्यानुग्रहार्थ-
मग्रासने निषण्णः । <अग्रासने निषण्ण>श्चेन्द्रध्वजः सम्यक्संबुद्धस्तेन ब्राह्मणेन पदशतेन
स्तुतः प्रणीतेन चाहारेण प्रतिपादितो ऽनुत्तरायाञ्च सम्यक्संबोधी⁽⁵⁾ प्रणिधानं कृतम् ॥
तद्वैतुर्कं⁽⁶⁾ पावदावर्जिता राजामात्यपौराः ॥

तत्किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन ब्राह्मणो बभूवाहं सः । 15

1) I follow the redaction of D, cp. *supra* p. 80 n. 12.

2) MS व्योम.

3) MS कृत.

4) MS वराहोस्मि, vid. *supra* p. 103, n. 6. Here, in B, a second hand has written रदो under the syllables राहो, which addition, however, looks as if wiped away afterwards.

5) B ष। शन्द्र, C ष। शेन्द्र, D षोचेन्द्र.

6) Cp. *supra* p. 76 n. 9; B तद्वैतु (here ends line 18^{b,1}) तुर्कं, D and P corr. The text seems to be incomplete here; either one or more lines of the original must have dropped out before पावत्, or else reference is made to some standing formula to the effect, that Indradhvaja made a sermon on that occasion, which resulted in the conversion of many persons.

यन्मे⁽¹⁾ इन्द्रध्वजस्य तद्यागतस्य पूजा कृता तद्वैतुकं [च]⁽²⁾ मे संसारे जनतं सुखमनुभूतमपि य-
 क्षित्तयामि यत्प्रार्थये तत्सर्वं समृध्यति । तस्मात्तर्हि भिन्नव एव शिञ्जितव्यं यच्छास्तारं
 सत्करिष्यामि गुरुकरिष्यामि मानयिष्यामः पूजयिष्यामः शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य
 मानयित्वा पूजयित्वापनिश्चित्य विकृतिष्याम इत्येवं वो भिन्नवः शिञ्जितव्यम् ॥

५ इदमवोचद्भगवानात्मनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Here we have an instance of *me* having the function of *mayā*, see my 'Vedische und Sanskrit Syntax' § 125. Other instances occur also elsewhere in our text.

2) Ex conject.; च is superfluous, MS तद्वैतुकं च. I have corrected *taddhaitukam* (cp. *supra* p. 76 n. 9), which I accept as a substantival neuter of an adjective with the function of an adverb.

3) In B there is an erasure of two akṣaras between य and चि. Its copyists made ये (so C and P) or य (D) out of it. In प्रार्थये (thus D) the last akṣara in B is somewhat doubtful, P has य and C चे instead of ये. For the rest, comparing parallel places, e. g. *infra* p. 111, 5, we might expect 'भूतमिदानीमपि.

काशिकवस्त्रम् १५

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
ष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नगरिणैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकि-
न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनास-
नगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारा^(१)णां सञ्चावकसङ्को राजगृहे विक्रति वेणुवने करन्दकनि- ४
वापे ॥ यदा राज्ञा बिम्बिसारेणानेकप्राणिशतसङ्ख्यपरिवारेण सत्यानि दृष्टानि तदा तेन
कृतप्रत्युपकारसंदर्शनार्थं बुद्धपूजासंवर्तनार्थं गृहविस्तरसंदर्शनार्थं बुद्धोत्पादबद्धमानसंज्ञ-
नार्थं च भगवान्सञ्चावकसङ्को राजकुले^(२) भक्त्येनोपनिमन्त्रितः 'मागधकानां च पौराणामाज्ञा
दत्ता भगवतो नगरप्रवेशे पुष्पगन्धमाल्यविलेपनैः पूजा कर्तव्या सर्वं च राजगृहे नगरम-
पगतपाषाणशर्करकठलं^(३) व्यवस्थापयितव्यं नानापुष्पावकीर्णमुच्छ्रितध्वजपताकं^(४) यावच्च 10
वेणुवनं यावच्च राजगृहमन्त्राक्षरा सर्वो मार्गो विचित्रैर्वस्त्रैराच्छादयितव्य इति^(५) ॥ अमात्यैश्च
सर्वमनुष्ठितम् ॥ ततो राजा बिम्बिसारः स्वयमेव भगवतो मूर्ध्नि शतशलाकं क्लृप्तं धार-
यति परिशेषाः पौरा भिक्षुसङ्घस्य ॥

1) MS पात्र.

2) C adds रा, which is wanting in the other MSS.

3) B राजकुल, D corr., cp. *infra* p. 109, 9.4) Anusvāra wanting in MS. Cp. also *supra* p. 97, 4.

5) B प्रताकं, P corr.

6) Ex conject.; MS तव्यमिति.

अथ भगवान्दासो दासपरिवारः⁽¹⁾ शासतः शासपरिवारो मुक्तो मुक्तपरिवार आश्वस्त
 आश्वस्तपरिवारो⁽²⁾ विनीतो विनीतपरिवारो ऽर्हत्कर्तृपरिवारो वीतरागो वीतरागपरि-
 वारः प्राप्तादिकः प्राप्तादिकपरिवारो⁽³⁾ वृषभ इव गोगणपरिवृतो गज इव कलभगणपरि-
 वृतः सिंह इव दंष्ट्रिगणपरिवृतो कंस⁽⁴⁾ इव कंसगणपरिवृतः सुपर्णो⁽⁵⁾ व पक्षिगण-
 5 परिवृतो विप्र इव शिष्यगणपरिवृतः स्वश्च इव तुरगगणपरिवृतः⁽⁶⁾ शूर इव
 योधगणपरिवृतो देशिक इवाध्वगणपरिवृतः सार्थवाह इव वणिगणपरिवृतः⁽⁷⁾
 श्रेष्ठोच पौरगणपरिवृतः कोट्टराज इव मन्त्रिगणपरिवृतश्चक्रवर्ती⁽⁸⁾ च पुत्रसकृत्प-
 रिवृतश्चन्द्र इव नक्षत्रगणपरिवृतः सूर्य इव रश्मिसकृत्परिवृतो धृतराष्ट्र इव गन्धर्वगण-
 परिवृतो विब्रह्म इव कुम्भाण्डगणपरिवृतो विब्रह्मपान इव नागगणपरिवृतो धनद इव यत्न-
 10 गणपरिवृतो येमचित्रीवासुरगणपरिवृतः शक्र इव त्रिदशगणपरिवृतो ब्रह्मा इव ब्रह्मा-
 कायिकपरिवृतः स्तिमित इव जलनिधिः सज्जल इव जलधरो विमद इव⁽⁹⁾ गजपतिः सुदानै-
 रिन्द्रिपैरसंतोभितोर्यापयप्रचारो⁽¹⁰⁾ ऽनेकैरविणिकैर्बुद्धधर्मः परिवृतो भगवांस्तत्पुरं प्रवि-
 शति⁽¹⁰⁾ ॥

1) BCP दासो दासाप°, D. दासो दासाप°.

2) MS °वारविनो°.

3) MS °वारवृप°, in B वृ, it seems, stands in the place of a former सृ.

4) B कंस इव कंसगण°, D राजकंस इव कंस°. I surmise, we have to read °कंस(राज) इव; cp. Divy. 125, 28.

5) Ex conject.; B सुपर्ण इवातुरगणापरि, D corr., but it has अश्व, not स्वश्च. Of the other copies of B, P adopted the correction स्वश्च, C the original mistake सुपर्ण.

6) So D and P, who corrected B's text वणिगण.

7) B पौरगण°, D corr. The reverse has happened in the passage I. 11, see note 8.

8) MS गणपतिः, a corruption, I suppose, of गजपतिः as stood in the text used by the Tibetan translator. See Feer, p. 83 n. 6.

9) B प्रवरः, D and P corr.

10) This whole passage is a commonplace. See Divy. 125, 24 foll. 148, 7 foll. 182, 1 foll.

यदा च भगवता इन्द्रकीले पादो न्यस्तः तदेयं मक्षापृथिवी षड्विकारं प्रकम्पिता ॥
 भगवतः पुरप्रवेशे ⁽¹⁾ एवैत्रपापयद्भुतानि भवन्त्य[19a]न्यानि च । तद्यथा संतिष्ठानि विशा-
 लीभवन्ति कृस्तिनः क्रोशन्ति यश्चाश्च ⁽³⁾ क्लेशते ऋषभा नर्दन्ति गृहगतानि विविधवाद्यभा-
 एडानि स्वयं नर्दन्ति अन्धाश्चतूषि प्रतिलभते ⁽⁴⁾ बधिराः श्रोत्रं ⁽⁵⁾ मूकाः प्रव्याहरणसमर्था
 भवन्ति ⁽⁶⁾ परिशिष्टेन्द्रियविकला इन्द्रियाणि <परि>पूर्णानि ⁽⁷⁾ प्रतिलभते मध्यमदान्तिता वि- 5
 मदीभवन्ति विषपीता निर्विषीभवन्ति अन्योन्यवैरिणो मैत्रौ प्रतिलभते गुर्विण्यः स्व-
 स्तिना प्रणयन्ते बन्धनबद्धा विमुच्यन्ते अघना धनानि प्रतिलभते ⁽⁸⁾ श्रान्तिनाश्च देवासुर-
 गण्डकिन्नरमहोरगा दिव्यं पुष्पमुत्सृजन्ति ⁽⁹⁾ ॥

अथ भगवानेवंविधया विभूत्या राजकुलं प्रवेष्टुमारब्धो राजा च बिम्बिसारः स्वय-
 मेव बर्हिद्वाश्शालस्थो गोशीर्षचन्दनोदकेन पाद्यं गृहीत्वा भगवतः पादौ भित्तुमङ्कस्य च 10
 प्रक्षालयति । सुखोपनिषत्सं बुद्धप्रमुखं भित्तुमङ्कं विदिवा शतरत्नेनाहरेण प्रतिपाद्या-
 मास भुक्तवत् काशिकवस्त्रैराच्छादितवान् । तद्धेतुकं चावर्जिता मागधकाः पौराः ॥

1) B एवैत्र, D corr.

2) MS निशा° (in C the first akṣara is wanting).

3) अ in B being somewhat indistinct, this akṣara is variously altered in C and P and omitted in D.

4) MS °तुषि प्रतिलभ्यते. Vic. (Paris MS f. 11b 11) has the same fault.

5) MS श्रोतं.

6) Ex conject.; B, it seems, परिशिष्टे°, P and C परिपि°, D परिपु°.

7) P fills up the gap at the beginning of the word. The Paris MS of Dvā-vimṣatyavadānamālā, whose tale nr. 9 corresponds to this nr. 19, has here इन्द्रिविकला इन्द्रियाणि परिपूर्णानि भवन्ति.

8) Ex conject.; MS अक्षत°. A similar clerical error has spoiled Lalita-vistara p. 401, 8 and 15 (ed. Lefmann), instead of अमुराः कायाः read आसुराः कायाः.

9) As to this commonplace cp. Divy. 250, 23 foll. 365, 2 foll.

10) Ex conject., cp. *supra* p. 76 n. 9. MS तद्धेतुकं.

ततो भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कुत्रेमानि भगवता कुशलमूलानि कृतानि यतो भगवत एवेविधा पूजा भित्तुसङ्घस्य चेति ॥ भगवानाह ॥ तद्यामतेनैवैतानि भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योद्यवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । मयैतानि कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति⁽²⁾ । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ⁽³⁾ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव⁽⁴⁾ स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि⁽⁵⁾ ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलन्ति ह्यनु देहिनाम् ॥

- 10 भूतपूर्वं भित्तवो ऽर्तते ऽध्वनि तेमङ्करो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि तद्यागतो ऽर्हसम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसेपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स जनपदचारिकां चरन्नन्यतमां राजधानीमनुप्राप्तः ।
 (6) अश्रौषीद्राज्ञां तत्रिणो मूर्ध्नाभिषिक्तः तेमङ्करः सम्यक्संबुद्धो जनपदचारिकां चरन्स्माकं राजधानीमनुप्राप्त इति श्रुत्वा च मरुत्या राज्ञ्या⁽⁸⁾ मरुता राजानुभावेन समन्वागतो येन
 15 भगवान्तेमङ्करः सम्यक्संबुद्धस्तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्य तेमङ्करस्य सम्यक्संबुद्धस्य पादौ शिरसा वन्दित्वैकांते निषण्णः । एकांते निषण्णं राजानं तत्रियं मूर्ध्नाभिषिक्तं तेमङ्करः

1) B भागोनि (D भाविनी).

2) MS °ष्यन्ति.

3) B नाब्धातौ, D corr.

4) MS °वपि तयात्ते°, cp. *supra* p. 74 n. 9.

5) I follow the redaction of D, cp. *supra* p. 80 n. 12.

6) MS अश्रौ°.

7) B °द्राज्ञ, P corr.

8) Ex conject.; MS, owing to a blunder of some copyist, राजधान्या. Cp. the parallel passage *supra* p. 86, 12.

सम्यक्संबुद्धो बोधिकरकैर्धर्मः समादापयति ॥ अथ स राजा लब्धप्रसादः क्षेमङ्करं सम्य-
क्संबुद्धं राजकुले निमन्त्र्य शतरसेनाकुरेण प्रतिपादयामास शतसाकृत्क्षेण च वस्त्रेणा-
च्छादयामास परिनिर्वृतस्य च समस्तपोजनं स्तूपं कारितवान्क्रोशमुच्चलेन⁽¹⁾ ॥

किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन राजा बभूवाहं सः । यन्मया
क्षेमङ्करस्य सम्यक्संबुद्धस्यैवंविधा पूजा कृता तेन मया संसारे ऽनन्तं सुखमनुभूतमिदानीं 5
तेनैव हेतुना राजा बिम्बिसरेणापि⁽²⁾ तथागतस्य मे एवंविधा पूजा कृता । तस्मात्त-
र्हि भित्तव एवं शिक्तितव्यं यच्छास्तारं सत्करिष्यामो गुरुकरिष्यामो मानयिष्यामः पूज-
यिष्यामः शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वापनिश्चित्य विकृतिष्याम इत्येवं
वो भित्तवः शिक्तितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

10

1) D has the right reading, which in B is indistinct, the last two akṣaras being difficult to identify; P, therefore, omits them, adding the indication of a gap.
— Cp. parallel places in the tales of the 7th varga.

2) Ex conject.; MS °सरेणास्य.

दिव्यभोजनम् २०

बुद्धो भगवान्स्तकृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाक्केर्देवैर्नगरिणैस्तैरसुरैर्गणैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगण्डकि-
 न्नर्महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाम्भी चोवरपिण्डपातिशयनासनगा-
 ५ नप्रत्ययभेषजपरिष्काराणां <स>आवकसङ्घो राजगृहे विक्रति वेणुव[19b]ने कलन्द-
 कनिवापे । तत्रान्यतरः श्रेष्ठो ब्राह्मो महाधनो महाभोगो विस्तोर्णविशालपरिप्रहो वैश्र-
 वणधनसमुद्भूतो वैश्रवण<धन>प्रतिस्पर्धी तोष्ठ्याभिप्रसन्नश्च । स आयुष्मता महामौद्-
 ल्यायनेनावर्जितः शासने ^(३)चावतारितो भगवत्यत्यर्थमभिप्रसन्नः । स च गृहपतिरुदारा-
 धिमुक्तः ^(४)तेनायुष्मान्महामौद्गल्यायन उक्तः । सहायो मे भव इहकामि भगवतः ^(५)पूजां कर्तु-
 १० मिति । अधिवासपत्यायुष्मान्महामौद्गल्यायनस्तस्य गृहपतेस्तूष्णीभावेन ॥ अथायुष्मान्म-
 हामौद्गल्यायनस्तं गृहपतिमादाय येन भगवांस्तेनोपसंक्रात उपसंक्रम्य भगवतः पादौ शि-
 रसा वन्दित्वाक्ते निषण्णः । एकाक्षनिषण्ण आयुष्मान्महामौद्गल्यायनो भगवत्समिदमवोचत् ।
 अयं भूतं गृहपतिराकाङ्क्षति भगवत्तं सम्प्रावकसङ्घं भोजयितुं तदस्य भगवानधिवासयेद्-
 नुक्कम्पामुपादयेति । ^(६)अधिवासयति भगवांस्तस्य गृहपतेस्तूष्णीभावेन ॥ अथ स गृहपति-

1) MS पात्र.

2) B तत्रान्य°, D corr.

3) Ex conject.; MS शासनेसाव°.

4) Ex conject.; MS. °राधिमुक्तकृस्तेना°. Cp. *supra* p. 8, 11.

5) Anusvāra wanting in MS.

6) B अधिवासयेत्येविति the points denoting expunction, being by mistake, I suppose, put on त्य alone, as the vowel *e* and वि are likewise superfluous. C = B; the copyist of P copied mechanically °सयेविति, that of D altered it into °सयेदिति.

भगवतस्तूष्णीभावेनाधिवासनां विदित्वा शतरसमाहारं समुदानयति पुष्पगन्धमाल्यवि-
लेपनानि च । अणुष्मतापि महामौद्गल्यायनेन शक्रो देवेन्द्रो ऽधीष्टः क्रियतामस्य गृह्य-
तेरुपसेहार इति ॥ ततः शक्रेण देवेन्द्रेण वेणुवनं ⁽¹⁾ नन्दनवनमभिनिर्मितैरावणमुप्रति-
ष्ठितसदृशानि च नागसकृन्नाणि * * * * *

* * * * * ⁽²⁾ बालव्यञ्जनेन वोजयति सुप्रियपञ्चशिखतुम्बुरुप्रभ- 5
तीनि चानेकानि गन्धर्वसकृन्नाण्युपनीतानि ये ⁽³⁾ विचित्रैर्वाद्यविशेषैर्वाद्यैः कुर्वन्ति दिव्यञ्च
सुधभोजनम् ॥ ततः स गृह्यति दिव्यमानुषैरुपकरणैर्भगवत्तमुपस्थाप्य सर्वोङ्गैः ⁽⁴⁾ भगवतः
पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कर्तुमारब्धो ऽनेनाहं कुशलमूलैः चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्या-
गेन चान्धे लोके अनायके अपरिणायके बुद्धो भूपासमतीर्णानां सन्नानां तारयिता धमु-
क्तानां मोचयिता अनाद्यस्तानामाश्वासयिता अपरिनिर्वृतानां परिनिर्वापयितेति । 10

अथ भगवांस्तस्य गृह्यतेर्हेतुपरम्परं ⁽⁵⁾ कर्मपरम्पराञ्च ज्ञात्वा स्मितं प्राविः-
कार्षीत् ⁽⁶⁾ । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवतः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये
नीलपीतलोकितावदाता अर्चिषो मुखान्निश्चार्य काश्चिदधस्ताद्भक्त्यै काश्चिदुपरिष्ठाद्भक्-
ति । या अद्यस्ताद्भक्त्यै ताः ⁽⁷⁾ संजीवं कालमूत्रं संघातं रौरवं महारौरवं तपनं प्रतापनम-

1) Ex conject.; MS चन्दन°. Cp. Feer p. 87, n. 2. In Aṣṣokāv. nr. 15, which corresponds to this avaḍāna, Nandana is likewise named (f. 227a 1).

2) The context plainly shows, there must be here a gap in MS. The Tibetan translator had the text still intact before him. In Feer's translation (p. 87) the missing portion is thus rendered: 'sont amenés et introduits; ils supportent un baldaquin valant cent, qui s'élève au-dessus du Buddha et de la confrérie de ses Bhixus; plusieurs milliers de filles des dieux sont aussi amenées et introduites'. But I greatly doubt, whether the author of Aṣṣokāv., who subjoins Tumburu and the other Gandharvas immediately to the great elephants, had a more complete text before him than ours. With him, it is the elephants who fan the Lord! (f. 228a 5).

3) MS यैर्वि°.

4) Sic MS.

5) Anusvāra wanting in MS.

6) Sic MS. Cp. *supra* p. 10 n. 1 and p. 25 n. 1.

7) B तासंजी°, D corr.

- वीचिमर्बुदे निर्बुदमर्बुदे कृक्व ऊक्वमुत्पत्तं पद्मं मक्षापद्मं नर्कान्गत्वा ये उष्णानर्का-
 स्तेषु शीतीभूता निपतन्ति ये शीतनर्कास्तेषूष्णीभूता निपतन्ति । तेन तेषां सत्त्वानां का-
 रणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नयन्ते । तेषामेव भवति । किं नु वयं भवत्त इत्युक्ता आहोस्विद-
 न्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंज्ञनार्थं भगवान्निर्मितं विसर्जयति⁽⁵⁾ । तेषां निर्मितं द्रष्टुं
 5 भवति । न ह्येव⁽⁶⁾ वयं भवत्त⁽⁷⁾ इत्युक्ता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः सत्त्वो ऽस्या-
 नुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नव्या इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तत्ररक-
 वेदनीयं कर्म⁽⁸⁾ क्षपयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णन्ति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवन्ति ।
 या⁽⁹⁾ उपरिष्ठाद्ब्रह्मन्ति ताश्चातुर्महाराजिकांस्त्रायस्त्रिंशान्यामांस्तुषितान्निर्माणार्तीन्पर-
 मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महामहाराजः⁽¹⁰⁾ परोत्तमानप्रमाणाभानाभा-
 10 स्वरान्परीतशुभानप्रमाणशुभाञ्जुभक्तस्नाननधकांस्तुष्यप्रसवान्बृहत्फलान्⁽¹¹⁾ बृहत्फलान् तपा-
 न्मुदशान्मुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा अनित्यं दुःखं शून्यमनात्मेत्युद्धोषयन्ति गाथाद्वयं
 च भाषन्ते ।

1) MS निर्बुदे अर्बुदे (D निर्बुदे).

2) Anusvāra wanting in MS.

3) MS नर्कं. Cp. *supra* p. 4 n. 7.

4) B °कास्तेउष्णीभूता, D corr.

5) A çokāv. f. 227 b 7 paraphrases this as follows:

भगवान्निर्मितं बुद्धत्वं तत्र व्यसर्जत ।

तत्र तं निर्मितं बुद्धे दृष्ट्वा etc.

Cp. my observation in W. Z. XVI, 116.

6) MS ह्येव.

7) MS भदत्त इ°.

8) B कर्त्तपयित्वा, D corr.

9) MS ये.

10) Sic MS, perhaps the good orthography. Cp. *supra* p. 25 n. 11.

11) MS ब्रह्मणा.

12) B °कृत्पला°, D corr.

13) MS शून्य°.

आरभध्वं निष्क्रामत युध्यध्वं बुद्धशासने ।

धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥

यो ह्य[20a]स्मिन्धर्मविनये अप्रमत्तश्चरिष्यति ।

प्रकायं ज्ञातिसंसारं दुःखस्यान्तं करिष्यति ॥

अथ ता अर्चिषस्त्रिसाकृन्महासाकृन् लोकधातुमन्वाह्वाद्य भगवत्तमेव पृष्ठतः ६
 <पृष्ठतः> समनुगच्छति । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो⁽¹⁾ भवति भगवतः पृष्ठतो
 ऽन्तर्धीयते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादन्तर्धीयते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुका-
 मो भवति पादतले ऽन्तर्धीयते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पाष्ण्यामन्तर्धीयते ।
 प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽन्तर्धीयते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
 ति ज्ञानुनो^(२)न्तर्धीयते । बलचक्रवर्तिराज्यं^(३) व्याकर्तुकामो भवति वामे कर्तले ऽन्तर्धीयते । 10
 चक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे कर्तले ऽन्तर्धीयते । देवोपपत्तिं व्याकर्तु-
 कामो भवति नाभ्यामन्तर्धीयते । आवकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति आस्ये ऽन्तर्धीयते ।
 प्रत्येकां बोधिं व्याकर्तुकामो भवति^(४) ऊर्णायामन्तर्धीयते । अनुत्तरां सम्यक्संबोधिं व्याक-
 र्तुकामो भवति उष्णीषे ऽन्तर्धीयते ॥

अथ ता अर्चिषो भगवत् त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य भगवत उष्णीषे ऽन्तर्हिताः । अथायु- 15
 ष्मानानन्दः कृतकरपुष्टो भगवत्तं पप्रच्छ ।

नानाविधो रङ्गसकलचित्रो वक्तात्तरान्निष्कसितः कलापः ।

अवभासिता येन दिशः समन्ताद्दिवाकरेणोदयता यथैव ॥

गाथाश्च भाषते ।

विगतोद्धवा दैन्यमदप्रक्रीणा बुद्धा जगत्पुत्तमहेतुभूताः ।

नाकार्णं शङ्कमृषालगौरै⁽⁴⁾ स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जितारयः ॥

20

1) B मामो, D and P corr.

2) B राज्यव्या, D corr.

3) MS उर्णा°.

4) B गौरस्मि, D corr.

तत्कालं स्वयमधिगत्य⁽¹⁾ वीर बुद्ध्या

श्रोतृणां⁽²⁾ श्रमणा जिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।

धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिरुत्तमाभि-

रूपज्ञं⁽⁴⁾ व्यपनय संशयं शुभाभिः ॥

5

नाकस्माच्छवणात्रलाद्रिरात्रधैर्याः

संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नाद्याः ।

पस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति धीराः

तं श्रोतुं समभिलषन्ति ते व्रतौघा इति ॥

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतन् । नाह्वप्रत्ययमानन्द तथागता अर्हतः स-

10 म्यक्संबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्थानन्दानेन गृहपतिना ममैवंविधं सत्कारं कृ-

तम् ॥ एवं भदत् ॥ एषानन्द⁽⁶⁾ गृहपतिरनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन

च त्रिकल्पासंख्येयसमुदानीतां बोधिं समुदानीय मर्काकरूपापरिभाविताः⁽⁸⁾ षट् पारमिताः⁽⁹⁾

परिपूर्ण दिव्यान्नदे नाम सम्यक्संबुद्धो भविष्यति⁽¹⁰⁾ दशभिर्वल्लेशतुभिर्विशारद्यैस्त्रिभिरावे-

षिकैः स्मृत्युपस्थानैर्मर्काकरूपाया च । अयमस्य देयधर्मो यो ममास्तिके चित्तप्रसादः ॥

15 एतच्च प्रकरणं राजा बिम्बिसारो मागधकाश्च परिचारकाः श्रुत्वा परं विस्मयमापन्नाः ॥⁽¹¹⁾ ⁽¹²⁾

1) Sic BC; DP °गम्य.

2) BC श्रोतृणां, DP श्रोतृणां.

3) MS अवणा.

4) MS °त्पन्नव्यपनयसंशय (D संशय)शु°.

5) B लवन, D corr.

6) MS एवं भगवतः ए° (visarga is wanting in P).

7) Irregular sandhi, cp. *supra* p. 20, n. 6.

8) मर्का is put twice in B; D and P corr.

9) Visarga wanting in MS.

10) B दशभिव°, D corr.

11) MS have a superfluous and meaningless च between श्रुत्वा and परं.

12) This sentence is wanting in Feer's translation, by mistake, as M. Feer

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । पश्य भगवन्यावदनेन
गृह्यतिना भगवान्सम्भावकसङ्घो दिव्यमानुषीभिर्हृदिभिर्भ्यर्चित इति ॥ भगवानाह ।
तथागतैवैचितानि भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि
परिणतप्रत्ययान्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यभावीनि⁽¹⁾ । मयैतानि⁽²⁾ कर्माणि कृतान्युपचि- 5
तानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवी-
धातौ विपद्यन्ते⁽³⁾ नाब्धातौ⁽⁴⁾ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव⁽⁵⁾ स्कन्धधात्वा-
यतनेषु कर्माणि कृतानि विपद्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि⁽⁶⁾ ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि पूर्णो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि तथागतो 10
ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता
देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । अथ पूर्णः सम्यक्संबुद्धो [20b] जनपदचारिकां चरन्नन्यतमां
राजधानीमनुप्राप्तः ॥ अश्रौषीद्वाज्ञा तत्रिपो मूर्धाभिषिक्तः पूर्णः सम्यक्संबुद्धो जनपदचा-
रिकां चरन्स्माकं⁽⁷⁾ राजधानीमनुप्राप्त इति श्रुत्वा च पुनर्महत्या राज्ञ्या मक्ता राजानुभा-

informed me, for it is found also in the Tibetan version. And in Aṣṣokāv. f. 228 b 5 we find its metrical counterpart:

एतत्प्रकरणं श्रुत्वा बिम्बिसारो नराधिपः ।

पौरलोकाश्च सर्वेऽपि परं विस्मयमाप्नुवन् ॥

1) BP गोनि, C गिनि, D विनी.

2) MS यमेतानि (C यम°).

3) B विपद्यन्ते, D corr. Cp. *supra* p. 74, n. 7.

4) B नाब्धाधौ, DP corr.

5) Cp. *supra*, p. 74, n. 9.

6) All MSS have here कर्माण्यपि कल्पशतैरपि. Cp. *supra* p. 74, n. 13.

7) MS अश्रौषीराज्ञा (D °षीद्वा°).

8) Ex conj.; cp. *supra*, p. 69, 9. 81, 4. 86, 12. 110, 13. MS (owing, it seems, to a blunder of the copyist of A) चरन्नन्यतमां.

वेन समन्वागतो येन पूर्णः सम्यक्संबुद्धस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य पूर्णस्य सम्यक्संबुद्धस्य पादौ शिरसा वन्दित्वैकाक्षे निषण्णः । एकाक्षे निषण्णं राजानं क्षत्रियं मूर्ध्नाभिषिक्तं पूर्णः सम्यक्संबुद्धो बोधिकरकैर्धर्मैः समादापयति ॥ अथ राजा क्षत्रियो मूर्ध्नाभिषिक्तः पूर्णं सम्यक्संबुद्धं सञ्चावकसङ्घं त्रैमास्यं चीवरपिण्डपातिशयनासनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारैरूपनिमन्त्रितवान् । अधिवासितं च पूर्णेन सम्यक्संबुद्धेन राजस्तूष्णीभावेन । अथ राजा क्षत्रियो मूर्ध्नाभिषिक्तः पूर्णस्य सम्यक्संबुद्धस्य तूष्णीभावेनाधिवासनां विदिता त्रैमास्यं चीवरपिण्डपातिशयनासनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारैरूपस्त्रयाय भगवतो रत्नमयप्रतिमां कारयित्वा बुद्धर्षे कारितवान्यत्रानेकैः प्राणिशतसङ्घैर्महाप्रसादो लब्धः । तद्धेतुं तत्प्रत्ययं च ते परिनिर्वृताः ॥

- 10 किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन राजा बभूवाहं सः । यन्मया पूर्णस्य सम्यक्संबुद्धस्य तादृशी पूजा कृता तेन मे संसारं जनतं सुखमनुभूतं तेनैव च हेतुना तथागतस्य च मे श्रेष्ठिना शक्तिरा च ईदृशी पूजा कृता । तस्मात्तर्हि भित्तव एवं शिञ्जितव्यं यच्छास्तारं सत्करिष्यामो गुरुकरिष्यामो मानयिष्यामः पूजयिष्यामः शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वापनिश्चित्य विकृतिष्याम इत्येवं <वो> भित्तवः शिञ्जितव्यम् ॥

इदमबोधद्वगवानात्तमनसस्ते च भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS पात्रेण^० (C त्रश^०) the first time; at l. 7 all MSS पात्रेण^०.

2) B सङ्क्षेपमहा, P corr.

3) B लब्धां, the anusv. perhaps *sec. manu*, DP लब्धः, C लब्धं ।

4) Ex conject.; B तद्धेतुकात्प्रत्य^०, in D and P this has been wholly corrupted.

5) B सम्य^०, D and P corr.

6) B °वानात्त, D corr.

तृतीयो वर्गः ॥

(1) चन्दन इति २१ ॥

बुद्धो भगवान्मत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञभी राज्ञमात्रिर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवर्हेर्देवैर्नागैर्यत्तैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाम्भी चीवरपिण्डपातिशयनासन- 5
 ग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सम्रावकसङ्को मगधेषु जनपदेषु चारिकां चरन्गङ्गातीरमनु-
 प्राप्तः । तेन खलु पुनः समयेन गङ्गातीरस्य नातिद्वरे स्तूपमवरूपां⁽²⁾ वातातपाभ्यां
 परिशीर्णं भित्तुभिर्दृष्ट्वा भगवान्पृष्ठः । कस्य भगवन्नयं स्तूप इति ॥ भगवानाह । चन्दनो
 नाम प्रत्येकबुद्धो बभूव । तस्येति ॥ भित्तव ऊचुः । कुतो भगवंश्चन्दनस्य प्रत्येकबुद्धस्यो-
 त्पत्तिर्नामाभिनिर्वृत्तिश्चेति ॥ भगवानाह । इच्छथ यूयं भित्तवः श्रोतुं यथा चन्दनस्य प्रत्ये- 10

1) In MS this *uddāna* of the third varga precedes: चन्दनो न्याय पद्मश्च चक्रं
 दशशिरास्तथा । सूहमीत्वच्छीतदोमिश्र [read सूहमीत्वच्छी°] नाविका गन्धमादनः । नि-
 र्मलो वत्सु(स्वर)श्च वर्गो [B वर्गे, D corr.] भवति [pronounce: *bhoti*] समुद्भूतः । As
 to the 7th title नाविका, it is not clear whether B has नावि° or नाधि°, the
 copyists, to be sure, read नाधि°, since DCP have नाधिका.

2) MS पात्र.

3) MS रुयं. Likewise K. f. 16b 8 स्तूपं विरुद्धितं.

4) MS °त्पत्तिनामा°.

5) B has here first अभिनिवृत्तिश्च, afterwards अभिनिर्वृ°, D has the second
 orthography both times. I believe, अभिनिर्वृ° is the right orthography, as it is
 favoured by reasons of etymology and by comparing Pāli *abhinibbaitto* and the
 like. Cp. W. Z. XVI, 112.

कबुद्धस्योत्पत्तिर्नामाभिनिर्वृत्तिश्च ॥ एवमदत्त ॥ तेन हि भित्तवः शृणुत साधु च सुष्ठु च मनसि कुरुत भाषिष्ये ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि⁽²⁾ वाराणस्यां नगरीं ब्रह्मदत्तो नाम राजा राज्यं कार-
यति ऋद्धं⁽³⁾ च स्फोटं च तेन च सुभिते⁽⁴⁾ चाकीर्णवक्रुन्नमनुष्यं च प्रशासकालिकलङ्घिम्ब-
5 दमरं⁽⁵⁾ तस्कररोगापगतं शालीनुगोमक्षीसंपन्नं धार्मिको धर्मराज्ञो⁽⁶⁾ धर्मेण राज्यं कारय-
ति ॥ सो ऽपुत्रः पुत्राभिनन्दी शिववर्णकुबेरशक्रब्रह्मादीनर्याश्च⁽⁷⁾ देवताविशेषानाया-
चते । तद्यथारामदेवता वनदेवताश्चरदेवताः शृङ्गाटकदेवता बलिप्रतिग्राहिका देवताः
सकृन्नाः सकृद्धारमिका नित्यानुबद्धा अपि देवता आ[21a]याचते । अस्ति चैष लोके प्रवादो
पदायाचनहेतोः पुत्रा ज्ञायते दुहितरश्चेति । तच्च नैवम् । पथ्येवमभविष्यदेकैकस्य पुत्रस-
10 क्वमभविष्यत्तद्यथा राज्ञश्चक्रवर्तिनः । अपि तु त्रयाणां स्थानानां संमुखीभावात्पुत्रा
ज्ञायते दुहितरश्च <। कतमेषां त्रयाणाम् । मातापितरौ रक्ता भवतः संनिपतितौ माता
कल्या भवति ऋतुमती गन्धर्वश्च प्रत्युपस्थितो भवति । एषां त्रयाणां स्थानानां संमुखीभा-
वात्पुत्रा ज्ञायते दुहितरश्च ॥ स चैवमायाचनपरस्तिष्ठति तस्य चोद्याने मर्यापन्नानि ।
तत्र पद्ममतिप्रमाणं ज्ञातम् । तद्विवसे दिवसे वर्धते न तु फुल्लति ॥ तत आरामिकेण राज्ञे
15 निवेदितम् । राज्ञा उक्तः परीक्ष्यतामेतत्पद्ममिति ॥ यावदपरेण समयेन सूर्योदये तत्पद्मं
विकसितं तस्य च पद्मस्य कर्णिकायां दारकः पर्यङ्कं बद्धावस्थितः अभिद्वपो दर्शनीयः

1) MS °त्पत्तिनामा°.

2) In B ध्वनि is put twice, D corr.

3) MS ऋद्धिश्च.

4) B चावकीर्णं वक्रु°, D चाकीर्णं वक्रु°. Cp. Divy. 98, 14.

5) Ex connect.; MSS everywhere omit in this commonplace the anusv., which is, however, indispensable for the understanding.

6) MS राजा.

7) MS न्याश्च.

8) MS °सद्यथा. I have changed my mind (cp. *supra* p. 13, n. 4), and now I consider the plural, as is found in MS, faulty, since it is not likely the neglect of the rule of sandhi should be imputed to the author of our text.

9) MS परीक्षता°; K. f. 16b 8 has the right form परीक्ष्यता°.

प्रासादिको गौरः⁽¹⁾ कनकवर्णशृङ्गलार्शिः प्रलम्बबाहुर्विस्तोर्णललाट उच्चवोषः⁽²⁾
 संगतभूस्तुङ्गनासः द्वात्रिंशता मकारुपलतपौः⁽³⁾ समलङ्कृतो ऽशोत्थानुव्यञ्जनैर्विराजित-
 गात्रः । तस्य मुखात्पद्मगन्धो वाति शरीराच्च चन्दनगन्धः ॥ तत आरामिकेण राज्ञे निवे-
 दितम् । ततो राजा सामात्यः⁽⁴⁾ सात्तःपुश्च तडुग्यानं गतः । सद्दर्शनात्तेन दारकेण राजा
 संभाषित एहि तात अहं ते ऽपुत्रस्य पुत्र इति । ततो राजा कृष्टतुष्टप्रमुदित उवाच एव- 5
 मेव पुत्र यथा वदसीति ॥ ततो राजा पद्मिनीमवगाह्य तं दारकं पद्मकर्णिकायां⁽⁵⁾ गृहीत्वा
 पाणितले स्थापितवान् ॥ यत्र यत्र स दारकः पादौ स्थापयति तत्र तत्र पद्मानि प्रा-
 डुर्भवन्ति⁽⁶⁾ । ततस्तस्य चन्दन इति नाम कृतम् ॥

यदा चन्दनो दारको ऽनुपूर्वेषां महान्संवृतः तदा नागैः राजा विज्ञप्तः । इहास्माकं
 देव नगरपर्व प्रत्युपस्थितं तदर्हति देवश्चन्दनं कुमारमुत्सृष्टमस्माभिः सक्तं पर्वानुभविष्य- 10

1) MS गौरवः. Cp. Divy. 2, 26.

2) I doubt as to the correctness of this word. In other instances, where the commonplace recurs, there is some difference. In avad. nr. 24 it is written in B °घोषाः, in nr. 38 °घोशः, in nr. 75 °घोषणाः, in nr. 36 it looks rather indistinct, °घोषाः or °घोशः. Feer translates everywhere 'ayant la voix haute', save in avad. nr. 36 (p. 132, 19), where he has 'ayant les narines saillantes'. This pre-supposes skrt. *uccaghoṣa*, the other version on the contrary *uccaghoṣa*. In the Divy., where the commonplace occurs six times, I believe, the epithet in question is wanting four times (p. 2, 26. 26, 3. 58, 3 and 330, 9); it is once found as *uccaghoṣaṇaḥ* (p. 441, 9) and once as *uccaghoṣaṇaḥ* (p. 523, 17, but with the variant °ghoṣaḥ).

3) MS समलंकृतमशी°....गात्रं.

4) MS सात्तपरश्च (D शा°).

5) Query कर्णिकाया? The author, however, of *Kalpadrūmāv.* read the locat. °*kāyām*, since he paraphrased it by पद्मकर्णिकासीने (K f. 17a 6).

6) My additions are confirmed by K f. 17a 7 यत्र यत्रैव पादौ स चन्दनो नि-
 दधौ भुवि । तत्र तत्रैव पद्मानि प्राडुर्भवन्ति सर्वत्र ॥

7) Ex conject. (cp. Feer p. 94, 14 'accorder' and K f. 17a 8 तदर्हसि मकारा-
 जन्तु(sic)त्सृष्टं चन्दनं शिणुः; MS कुमारमुत्सृष्टम् (D °रमुत्सृष्टं चन्दनं).

ति⁽¹⁾ पद्मैश्च सर्वमधिष्ठानमलङ्कारिष्यतीति ॥ राजाह । एवमस्त्विति ॥ ततश्चन्दनः सर्वा-
लङ्कारविभूषितो ज्ञात्युपत्रपरिवृतो विविधैर्वाद्यैर्वाद्यमानै⁽²⁾ राजकुलाढ्यद्विरूपयति नग-
रपर्व प्रत्यनुभवितुम् । तत्र तस्य गच्छतः पदविन्यासे पदविन्यासे पद्मानि प्रादुर्भवन्ति
दर्शनीयानि मनोरमाणि च । तान्यर्करश्मिभिः स्पृष्टमात्राणि⁽³⁾ ज्ञायन्ति शुष्यन्ति ॥

- 5 - अथ तस्य शुद्धसत्त्वस्य कल्याणाशयस्य पूर्वबुद्धावरोपितकुशलमूलस्य तदर्शनाद्यो-
निशो मनसिकार उत्पन्नः । यथेमानि पद्मानि उत्पन्नमात्राणि शोभन्ते र्करश्मिपरितापि-
तानि ज्ञायन्ति शुष्यन्ति एवमेतदपि शरीरमिति ॥ तस्यैव चित्तयतस्तुल्यत⁽⁴⁾ उपपरीतमा-
णस्य सप्तत्रिंशद्वोधिपद्विधर्मा अभिमुखीभूताः । तेन तस्यैव जनकायस्य मध्ये स्थितेन
प्रत्येकबोधिः साक्षात्कृता ॥ यावच्छुद्धावासकायिकैर्देवैस्तस्मै⁽⁵⁾ काषायाण्युपनामितानि⁽⁷⁾ ।
10 तानि च प्रावृत्य⁽⁸⁾ गगनतलमुत्पतितो विचित्राणि च प्रातिहार्याणि कर्तुं प्रवृत्तो यदर्शना-
ज्ञानामात्यन्तैरगमसकृपेन महान्प्रसादः प्रतिलब्धो विचित्राणि च कुशलमूलान्यवरोपि-
तानि ॥

भगवानाह । अतश्चन्दनस्य प्रत्येकबुद्धस्योत्पत्तिर्नामाभिनिर्वृत्तिश्चेति⁽⁹⁾ ॥ भिन्नवो
भवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रे चन्दनेन प्रत्येकबुद्धेन कर्माणि कृतानि येनास्य शरीरं सुग-

1) Ex conject. (cp. Feer p. 94, 15 'il participera avec nous à la fête'); MS
सकृपर्वस्तेभवि° (C सकृपर्वस्तेभवि°).

2) MS वाद्यमानै (D °मनेकै).

3) B ज्ञायन्ति, D corr., cp. *infra* l. 7.

4) MS उपपरोह्य°.

5) Sic MS. I doubt the genuineness of this reading, and comparing Divy.
350, 14 and *infra* avad. nr. 24 (p. 136, 7), I surmise the author wrote बोधिपक्षा धर्मा.

6) MS काशा°.

7) MS उपनामितानि. As to my correction, which assumes the author has
written here correct Sanskrit, cp. e. g. Divy. 22, 14 and 67, 12.

8) Sic MS.

9) MS स्योत्पत्तिर्नामाभिनिर्वृत्तिश्चेति.

न्धि तीक्ष्णोन्मिद्यश्चेति ॥ भगवानाह । काश्यपे भगवति प्रब्रजितो बभूव तत्रानेन केशन-
 खस्तूपे⁽¹⁾ गन्धावसेकः कृतः पुष्पाणि चावरोपितानि प्रत्येकबोधौ चानेन मार्गो भावितः ।
 <तस्मात्तर्हि भित्तव> एवं शिन्नितव्यं यच्छास्तारं सत्करिष्यामो गुरुकरिष्यामो मानयि-
 ष्यामः पूजयिष्यामः शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वा⁽²⁾ पतिनिश्चित्य विहरि-
 ष्याम इत्येवं⁽³⁾ वो भित्तवः शिन्नितव्यम् ॥

5

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Ex conject.; MS स्तूप.

2) B मानयित्वा पूजयित्वा पूजयित्वा°, CD corr.

3) B वा, P corr.

पत्र इति २२ ॥

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिस्सार्धवाक्के⁽¹⁾र्देवैर्वाग्यैर्नैरसुरैर्ग⁽²⁾रुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयत्तासुरगुरु-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातिशयनास-
 ५ नग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः श्रावस्त्यां विक्रति जेतवने ऽनाथपिण्ड-
 दस्यारामे ॥ आचरितमेतन्मध्यदेशे यदारामिकाः पद्मान्यादाय⁽³⁾ वीथीं गत्वा विक्रीणाते ॥
 अथ भगवान्पूर्वाङ्गे निवास्य पात्रचीवरमादाय श्रावस्तोऽपिण्डाय प्राचिन्तत् । अन्यतमा⁽⁴⁾
 स्त्री दारकं स्वभुजाभ्यामादाय⁽⁵⁾ वीथीमवतीर्णा । ददर्श च स दारको बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिं-

1) MS वाक्केदे.

2) MS पात्र.

3) Ex conject.; MS पद्माभ्यामादाय.

4) Ex conject.; MS विक्रीयते. The ātmanepada of *vi* + *krī* has been also corrupted in MS in the opening of tale 7, cp. *supra* p. 36, 11. That it occurs in Sanskrit Buddhist texts, is plain from Divy. 352, 14. 382, 13.

5) MS अन्यतमश्च.

6) Ex conject.; MS सुभगेना°, an evidently corrupted reading. If the Tibetan version, which according to Feer 96 n. 2 has ཡང་ལྷ་ 'asur son sein', has here given a literal translation, सुभगेन must be a depravation of such a word as सङ्केन, as is stated by Feer. But this is not very probable. In the paraphrase of the Kalpadrum. (f. 102b 8), it is simply said that the woman had a child with her — लुकेना तत्रादयिकदारकं — and there the child is to be supposed of a more advanced age, for when he sees the Buddha, he catches the lotus and भगवतः पुरो गत्वा नत्वा परिसमत्तिपत्. Should the author of that avadānamālā have altered this point of the tale because the text he used was already corrupted in the word सुभगेन?

शता मक्षापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं
 सूर्यसत्त्वतिरेकप्रभे ब्रह्ममिव रत्नपर्वते समस्ततो भद्रकम् । दृष्ट्वा च⁽²⁾ पुनः प्रसादज्ञातः
 सकृसा⁽³⁾ बाहुमभिप्रसार्यामिकसकाशात्पद्मे गृहीत्वा भगवतो मूर्ध्नि प्रक्षिप्तवान्⁽⁴⁾ । त-
 तस्तत्पद्मे शकटचक्रमात्रं भूषोपरि विहायसि स्थितं भगवत्तं च गच्छत्समनु⁽⁵⁾ गच्छति ति-
 छत्तं तिष्ठति ॥ ततो भगवता पद्मरागसदृशा प्रभा उत्सृष्टा यया सकला आवस्ती अथवा- 6
 सिता तद्वैतुकं⁽⁷⁾ च राजामात्यपौरा घावर्जिताः ॥

ततो भगवता स्मितमुपदर्शितम् । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवत्तः स्मितं
 प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नीलपीतलोहितावदाता अर्चिषो मुखान्निश्चार्य काश्चिद्ध-
 स्ताद्गच्छन्ति काश्चिदुपरिष्ठाद्गच्छन्ति । या अथस्ताद्गच्छन्ति ताः संज्ञीवं कालसूत्रं संघातं
 रौरवं⁽⁸⁾ अकारौरवं⁽⁸⁾ तपनं प्रतापनमवीचिमर्बुदं निर्बुदमटं कृत्वं ऊङ्गवमुत्पलं पद्मं 10

Now, I think, the superfluous syllable भ्याम् put in our mss. a little higher (see p. 124, n. 3) must have its place here, in which case instead of the meaningless words सुभगेनादाय there may appear what seems to be the genuine reading स्वभुजाभ्यामादाय 'taking the child in her arms'. Cp. R f. 142a 3 ततस्तं दारकं नवा स्वभुजाभ्या समग्रकृत्. Moreover, Prof. De Groot informs me, the Chinese version expressly states that the woman was in the street, holding the child within her arms
 拘一小兒.

1) B व्योम, P corr.

2) Ex conject.; MS भद्रकं च दृष्ट्वा पुनः.

3) Ex conject.; MS सकृसादा°, in B the stroke of the r in सा seems to be added by a second hand. K. f. 102b 9 has सकृसा पद्ममेकं तूपादायारामपालकात्.

4) Ex conject.; MS प्रक्षिप्तस्ततस्त°.

5) If the text is here genuine, *anu* must be a postpos., not a prefix. Yet cp. *infra*, p. 138.

6) MS भगवतो. — Cp. K. f. 103a 2 ततो भगवता.... अथा समुत्सृष्टा.

7) Ex conject., cp. *supra*, p. 76, 7; MS तद्वैतुकं च. The passage from *taddhat°* to *āvarjitāh* is not found in Feer's translation.

8) D adds the missing word.

- महापद्मे⁽¹⁾ नरकांगत्वा ये उष्णनरकास्तेषु शीतिभूता निपतन्ति ये शीतनरकास्तेषूपो-
 भूता निपतन्ति । तेन तेषां सत्त्वानां कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नयन्ते । तेषामिव भवति ।
 किं नु वयं भवत इतश्च्युता⁽²⁾ ग्राहो⁽³⁾ स्विदन्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंजननार्थं भगवा-
 न्निर्मितं विसर्जयति । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैव भवति । न ह्येव वयं भवत इतश्च्युता नाप्यन्य-
 5 त्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः सत्त्वो ऽस्यानुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नव्या-
 इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तन्नरकवेदनोयं कर्म तपयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं
 गृह्णति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवन्ति । या उपरिष्ठाद्भक्त्यै ताद्यातुर्महाराजिकास्त्रय-
 स्त्रिंशान्यामांस्तुषितान्निर्माणरतीन्परिनिर्मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहिता-
 न्महाब्रह्मणः परीक्षितानप्रमाणानामाभास्वरान्⁽⁵⁾ परीक्षितशुभानप्रमाणशुभाङ्कुभक्तत्त्वाननध-
 10 कान्पुण्यप्रसवान्बृहत्फलान्बृहन्नतपान्सुदृशान्सुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गात्रा अनित्यं दुः-
 खं शून्यमनात्मेत्युद्दोषयति गाथाद्वयं च भाषते ।

आरभध्वं निष्क्रामत पुण्यध्वं बुद्धशासने ।

धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥

यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अग्रमतश्चरिष्यति ।

15

प्रहाय जातिसंसारं दुःखस्याप्तं करिष्यति ॥

अथ ता अर्चिषन्निसाकृन्नमहासाकृन्ने लोकधातुमन्वाहिण्य भगवत्समेव पृष्ठतः
 पृष्ठतः समनुगच्छति । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो
 ऽत्तधीयते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादत्तधीयते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुका-
 नो भवति पादतले ऽत्तधीयते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पापपर्याप्तत्तधीयते ।

1) MS नरकं ग°.

2) MS भदत्त.

3) MS ग्राहो.

4) B संजनार्थं, D corr.

5) MS °स्वरापरी°.

प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽस्तधीयते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
ति ज्ञानुनो^(२)स्तधीयते । बलचक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे कर्तले ऽस्तधीयते ।
चक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे कर्तले ऽस्तधीयते । देवोपपत्तिं व्याकर्तु-
कामो भवति नाभ्यामतस्तधीयते । श्रावकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति घ्रास्ये ऽस्तधीयते ।
प्रत्येकां बोधिं व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णायामस्तधीयते । अनुत्तरां सम्यक्संबोधिं व्या- 5
कर्तुकामो भवति उष्णीषे^(१) ऽस्तधीयते ॥

अथ ता अर्चयो भगवत्तं त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य भ[22a]गवत् ऊर्णायामर्हिताः । अथा-
युष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवत्तं पप्रच्छ ।

नानाविधो रङ्गसकलचित्रो वक्त्राक्षरान्निष्कसितः कलापः ।

अवभासिता येन दिशः समस्तादिवाक्रेणोदयता यथैव ॥

10

गाथाञ्च भाषते^(३) ।

विगतोद्धवा दैन्यमदप्रकीणा बुद्धा जगत्युत्तमहेतुभूताः ।

नाकारणं शङ्कमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जिताख्यः ॥

तत्कालं स्वयमधिगम्य धीर् बुद्ध्या

श्रोतृणां^(४) श्रमणं जिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।

15

धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिर्हस्तमाभि-

रूपपन्नं व्यपनय संशयं शुभाभिः ॥

नाकस्माच्छवणजलाद्गिराजधैर्याः

संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नाथाः ।

1) B उष्णी^०, DC corr.

2) B ऊर्णा^०, D corr.

3) MS भाषते.

4) MS श्रोतृणां.

5) MS श्रमणा.

यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयति धीराः

तं श्रोतुं समभिलषन्ति ते जनौघा इति ॥

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाह्वेत्प्रत्ययमानन्द तथागता अर्हन्तः सम्य-
क्संबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्यानन्दानेन दारकेण प्रसादज्ञातेन तथागतस्य पद्मं
5 नितम् ॥ एवं भदत् ॥ ⁽²⁾एषानन्द दारको ऽनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन
च पञ्चदश कल्पान्विनिपातं न गमिष्यति दिव्यमानुषसुखमनुभूय पद्मोत्तरो नाम प्रत्येक-
बुद्धो भविष्यति । अयमस्य देयधर्मे यो ममात्तिके चित्तप्रसादः । तस्मात्तर्हि भित्तव एवं
शिक्षितव्यं पद्मद्वप्रत्येकबुद्धप्रावकेषु ⁽⁴⁾काराङ्करिष्याम इत्येवं वो भित्तवः शिक्षितव्यम् ॥
इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) B जनौघा, D corr.

2) Cp. *supra* p. 20, n. 6.

3) MS कल्प्यावि°.

4) B कारां करि° (DP कामां करि°, C कार्या करि°). Cp. my observation in W. Z. XVI, 351.

चक्रमिति २३ ।

बुद्धो भगवान्स्तकृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाह्नेर्देवैर्नागैर्यत्तैरसुरैर्गणैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगण्डकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
 सनग्लानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घो राजगृहे विहरति वेणुवने कलन्दकनि- 5
 वापे ॥ ⁽²⁾ राजगृहे ऽन्यतमः सार्धवाह्णो महासमुद्रमवतीर्णः । तस्य भार्या यौवनवती । सा
 स्वामिनो ऽर्धे उत्कण्ठति ⁽³⁾ परितप्यति न चास्या भर्ता आगच्छति ॥ तया नारायणस्य
 प्रणिपत्य प्रतिज्ञातं यदि मे भर्ता शीघ्रमागच्छति अहं ते सौवर्णचक्रं प्रदास्यामीति ॥
 ततस्तस्याः स्वामी स्वस्तिस्तेनाभ्यां महासमुद्रादाय प्रत्यागतः । तया सौवर्णचक्रं ⁽⁴⁾ का-
 रितम् ॥ सा दासीगणपरिवृता ⁽⁵⁾ चक्रमादाय गन्धधूपपुष्पं च देवकुले संप्रस्थिता ॥ 10

अत्रात्तरे नास्ति किञ्चिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम् । धर्मता
 खलु बुद्धानां भगवतां महाकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकारत्तायां शमयविप-
 ष्यनाविहारिणां ⁽⁶⁾ त्रिदमथवस्तुकुशलानां चतुरोद्योतोर्णानां चतुर्भुजिपादचरणतलमुप्रति-

1) MS पात्र.

2) MS आवास्त्यामन्य°. The Tibetan has 'at Rājagṛha', see Feer 98 n. 1. Indeed, *Crāvastyām* is likely to have been written in the archetype by mistake instead of *Rājagṛhe*. Cp. *infra* p. 130, 13.

3) Ex conject.; B परितस्यानचास्य (C °नतस्य, DP °नचास्या).

4) MS कारितः.

5) MS परिवृतचक्र° (D °तःचक्र°).

6) BCP have a superfluous य (or प?) between त्रि and द.

छित्तानां चतुर्षु संग्रहवस्तुषु दीर्घरात्रकृतपरिचयानां पञ्चाङ्गविप्रकीर्णानां पञ्चमसितम-
 तिक्रात्तानां पञ्चमसमन्वागतानां षट्पारमितापरिपूर्णानां सप्तबोध्यङ्गकुसुमाद्यानामष्टा-
 ङ्गमार्गदेशिकानां नवानुपूर्वसमापत्तिकुशलानां दशबलबलिनानां दशदिक्समापूर्णयशसां
 दशशतवशवर्तिप्रतिविशिष्टानां त्री⁽¹⁾ रात्रेस्त्रिर्दिवसस्य बुद्धचतुषा लोको व्यवलोक्य ज्ञा-
 5 नदर्शनं प्रवर्तते। को ह्यीपते को⁽²⁾ वर्धते कः कृच्छ्रप्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संबाधप्राप्तः कः
 कृच्छ्रसंकटसंबाधप्राप्तः को ऽपायनिम्नः को ऽपायप्रवणः को ऽपायप्राग्भारः कमलमपाया-
 उद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्य कामपङ्कनिमग्नस्य हस्तोद्धारमनुप्रदद्यां कमार्ग-
 धनविरक्तिमार्गधनैश्वर्याधिपत्ये प्रतिष्ठापयेयं कस्यानवरोपितानि कुशलमूलान्यवरोप-
 येयं कस्यावरोपितानि परिपाचयेयं कस्य परिपक्वानि विमोचयेयम् । ग्राह च ।

10

अप्येवातिक्रमेद्देलानां सागरो मकरालयः ।

न तु वैन्यवत्सानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत् ॥

पश्यति भगवानियं दारिका मदर्शनात्प्रत्येकबोधेः कुशलमूलान्यवरोपयिष्यती-
 ति ॥ ततः पूर्वाङ्गे निवास्य पात्रचीवरमादाय भिक्षुगणप[22b]रिवृतो भिक्षुसङ्घपुरस्कृतो रा-
 जगृहं पिण्डाय प्रावितत् ॥ ग्रथासौ दारिका ददर्श बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता मकरपुरुषुलक्षणेः
 15 समलङ्कितमशीतया चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं⁽⁵⁾ ध्यामप्रभालङ्कितं सूर्यसङ्घातिरेकप्रभं न-
 ङ्गममिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकम् । सकृदर्शनाच्च लब्धप्रसादा भगवति सौवर्णचक्रं
 जेतुमारब्धा । ततश्चेष्टिकया वार्यते नायं नारायण इति । सा वार्यमाणापि तीव्रप्रसादाव-
 र्जितमानसा बुद्धस्य भगवत उपरि सौवर्णचक्रं निक्षिप्य⁽⁷⁾ गन्धमात्यं च दत्तवतो ॥

1) MS त्रीरात्रेस्त्रिदि°.

2) added in D.

3) MS पायनिमग्नः, cp. *supra* p. 95, n. 1.

4) B मकरालयः, DP corr.

5) MS व्योम°.

6) In MS सा is repeated before तीव्रप्रसादा°. As to *tivraprasāda* cp. Divy.

7) Ex conject.; MS निक्षिप्य. Cp. *infra* tale 30 B 28 a.

- अथ ता अर्चिषस्त्रिसाहस्रभक्त्याः⁽¹⁾ लोकाधायिभ्यः भगवत्तमेव पृष्ठतः
 पृष्ठतः समनुगच्छति । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो
 ऽत्तधीयते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादत्तधीयते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुका-
 मो भवति पादतले ऽत्तधीयते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पाष्ण्यामत्तधीयते ।
 5 प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽत्तधीयते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
 ति ज्ञानुनो⁽²⁾त्तधीयते । बलचक्रवर्तिराद्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे करतले ऽत्त-
 धीयते । चक्रवर्तिराद्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे करतले ऽत्तधीयते । देवोपपत्तिं
 व्याकर्तुकामो भवति नाभ्यामत्तधीयते । आत्रकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति घ्रास्ये ऽत्त-
 धीयते । प्रत्येकां बोधिं⁽³⁾ व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णायामत्तधीयते । अनुतरां सम्यक्संज्ञो-
 10 धिं व्याकर्तुकामो भवति उष्णीषे ऽत्तधीयते ॥

अथ ता अर्चिषो भगवत्तं त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य भगवत ऊर्णायामत्तर्हिताः । अथापु-
 ष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवत्तं पप्रच्छ ।

नानाविधो रङ्गसकृन्नचित्रो वक्तात्तरान्निष्कसितः कलापः ।

अवभासिता येन दिशः समन्ताद्दिवाकरेणोदयता यथैव ॥

15 गाथाश्च भाषते ।

विगतोद्भवा दैन्यमदप्रक्षणा बुद्धा जगत्युत्तमहेतुभूताः ।

नाकारणं शङ्कमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जितारयः ॥

तत्कालं स्वयमधिगम्य वीर बुद्धा

⁽³⁾श्रोतॄणां ⁽⁴⁾अमणं जिनेन्द्रं ⁽⁵⁾काङ्क्षितानां ।

1) Added in D.

2) Anuvāra wanting in B; D corr.

3) B श्रोतॄ, DP corr.

4) MS अमण.

5) B काङ्क्षितानां, D corr.

धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिर्भूतमाभि-

रुत्पन्नं व्यपनय संशयं⁽¹⁾ शुभाभिः ॥

नाकस्माच्छवणाजलाद्रिराजधीयाः⁽²⁾

संबुद्धाः स्मितमुपद[23a]र्शयन्ति नायाः ।

यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति धीराः

तं श्रोतुं समभिलषन्ति ते जनौघा⁽³⁾ इति ॥

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत्⁽⁴⁾ । नाहेत्वप्रत्ययमानन्द तथागता अर्हन्तः सम्य-
कसंबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्यानन्दानया दारिकया तथागतस्य सौवर्णचक्रं
क्षिप्तम् ॥ एवं भद्रे ॥ एषानन्द दारिकानेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्या-
गेन च पञ्चदश कल्पान्विनिपातं न गमिष्यति दिव्यं मानुषं सुखमनुभूय <च> चक्रात्तरो 10
नाम प्रत्येकबुद्धो भविष्यति । अयमस्य देयधर्मो यो ममान्तिके चित्तप्रसाद इति । तस्मा-
त्तर्हि भिन्नव एवं क्षितितव्यं यद्बुद्धप्रत्येकबुद्धश्रावकेषु कारान्करिष्याम इत्येवं धी भि-
न्नवः क्षितितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते च भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS संशयशु°.

2) B राजधीयाः, D corr.

3) B जनौघा°, D corr.

4) B °वमेवनाहेत्व°, DCP corr.

दशशिर इति २३ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाकैर्देवैर्नगरिणैरसुरैर्गर्हैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगर्हडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मक्षापुण्यो लभी चोवरपिण्डपातशयनासनगु-
 5 नप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घो मगधेषु व्रतपदचारिकां चरन्गङ्गातीरमनुप्राप्तः
 सार्धं भिक्षुसङ्घेन । यद्भानुस्ते भित्तयो ह्यरत एव पुराणस्तूपं वातातपवर्षरवरूपं प्ररू-
 गणं^(१) दृष्ट्वा च पुनर्मगधत्वं पप्रच्छुः कस्यैष भद्रस्तूप इति ॥ भगवानाहुः । दशशिरसः प्रत्ये-
 कबुद्धस्येति ॥ भित्तव ऊचुः । कुतो भद्रं दशशिरसः प्रत्येकबुद्धस्योत्पत्तिर्नामाभिनिवृत्ति-
 10 शेति ॥ भगवानाहुः । इच्छथ यूयं भित्तवः श्रोतुमिति ॥ त ऊचुरेवं भद्रेति ॥ तेन हि भि-
 त्तवः शृणुत साधु च सुष्ठु च मनसि कुरुत भाषिष्ये ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीति ऽध्वनि वाराणस्यां नगर्यां ब्रह्मदत्तो नाम राजा राज्यं कार-
 यति सङ्घं च स्फीतं च तेमं च सुभित्तं चाकीर्णवज्जवनमनुष्यं च प्रशातकालिकलकुटिम्ब-
 उमरं^(२) तस्कारोगायणं^(३) जालीनुगोमक्षिषोसंपन्नं धार्मिको धर्मराज्ञो^(४) धर्मस्थितो धर्मेण
 राज्यं कारयति । स च राजा ऽपुत्रः पुत्राभिनन्दो शिववरूपाकुबेरशक्रब्रह्मादीनन्यांश्च
 15 देवताविशेषानायाचते । तस्यैवा धारामदेवता वनदेवताश्वरदेवताः शृङ्गाटकदेवता बलि-
 प्रतिप्राहिका देवताः सक्तवाः सक्तधार्मिका नित्यानुबद्धा अपि देवता प्रायाचते ॥ स चैव-

1) MS पात्र.

2) Ex conject; MS °वरूपं प्ररूपैर्दृष्ट्वा.

3) MS भिनिवृत्तिशेति. Cp. *supra* p. 119, n. 5.

4) MS उमर. Cp. *supra* p. 120, n. 5.

5) B राज्ञो, D corr.

मायाचनपरस्तिष्ठति । तस्य चोद्यने मक्तो पद्मिनी उत्पलकुमुदपद्मपुण्डरीकसंज्ञा
 हंसचक्रवाकारण्डवादिशकुनोपशोभिता नलिनी । तत्र पद्ममतिप्रमाणमकण्टकं सह-
 सोत्पन्नम् । तद्विवसे दिवसे वर्धते न तु फुल्लति । तत आरामिकेण राज्ञे निवेदितम् । राज्ञा
 उक्तः परिहृत्यतेतत्पद्ममिति ॥ यावदपरेण समयेन सूर्योदये तत्पद्मं विकसितम् ।
 तस्य पद्मस्य कर्णिकायां दारकः पर्यङ्कं बद्धावस्थितः घमित्रपो दर्शनीयः प्रासादिको 5
 गौरः कनकवर्णश्छाकारशिराः प्रलम्बबाहुर्विस्तीर्णललाट उच्चघोषाः संगतधूसुतुङ्गनासः
 द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतो ऽशोत्यानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रः । तं दृष्ट्वा रामि-
 केण राज्ञे निवेदितम् ॥ श्रुत्वा राज्ञा सामात्यः सान्तःपुरश्च तदुद्यानं गतः । दर्शय राज्ञा
 पद्मकर्णिकायां तथा विधानमानं दृष्ट्वा च पुनर्दृष्टुष्टप्रमुदित उदयप्रीतिसौमनस्यजातः
 पद्मिनीमवगाह्य तं गृहीत्वा मक्ता सत्कारेण स्वगृह्णानीय ⁽⁴⁾ श्रमणब्राह्मणनैमित्तिकानां 10
 निवेद्य त्रीणि सप्तकाण्येकविंशति ⁽⁵⁾ दिवसान्जातस्य ज्ञातिमहं कृत्वा दशशिरा इति नाम-
 धेयं कृतवान् ॥

दशशिरा दारकः षष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामसंधात्रीभ्यां द्वाभ्यां तोरधा-
 त्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिर्हन्त्री-

1) MS °रत्तता°.

2) Sic MS (C घाणाः, D घ्राणाः). Cp. *supra* p. 121, n. 2.

3) MS समलंकृतमशी.....गात्रं, cp. the same neglect of the *īha supra* p. 120, 1 and 121, n. 3.

4) MS श्रवणा.

5) In this formula °विंशति seems to be used as an indeclinable, cp. Divy. 3, 5. 26, 7. 167, 17. For the rest, instances of cardinals not declined but used in their stem-form are not uncommon in Buddhist Sanskrit. Cp. my *Ved. und Skrt. Syntax* § 149. In Hopkins' article on numbers in the *Mahābhārata* (J. A. O. S. XXIII, 109—155) there occur also some Mhbh. instances, as V, 43, 15 (p. 111). I, 86, 15 (p. 117). XIII, 107, 31 (p. 121).

6) MSS, except D, दत्तमत्सधा°. In B म is separated from त्त and त्स by a small blank so as to make it probable that the gap existed already in A.

7) In MS there is here much confusion. B मत्सधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां द्वाभ्यां धात्रीभ्यां सो. In D the confusion is still greater. I have arranged the text according to the other occurrences of this often recurring common-place; cp. e. g. *supra* p. 15, 11.

पते वर्धते⁽¹⁾ तीरेण दद्या नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डनान्यैश्चोत्तैरूपकरणविशेषैराणु
वर्धते द्रुदस्थमिव पङ्कजम् ॥ [23b] स च कुमारः आहो भद्रः कल्याणाशय घातमकृतप-
रकृतप्रतिपन्नः कारुणिको मकृत्मा धर्मकामः प्रभावत्सलः । स पश्यति पितरं राजधर्मे
स्थितं⁽³⁾ सावयमवयानि कर्माणि कुर्वाणम् । दृष्ट्वा च कुमारः संविद्यः पितरं विज्ञापयामास
5 अनुवानोहि मां तात प्रव्रजिष्यामि स्वाध्याते धर्मविनय इति । यावत्पित्रानुज्ञातः केश-
प्रमथु अचतार्य काषायाणि वस्त्राण्याच्छास्य सम्यगेव श्रद्धया घगारादनगारिकां प्रव्रजि-
तः ॥ तेन विनोपदेशेन⁽⁵⁾ सप्तत्रिंशद्वोधिपक्षान्धर्मानामुखीकृत्य⁽⁶⁾ प्रत्येका बोधिः⁽⁷⁾ साक्षात्कृता ।
स गगनतलमुत्पत्य पितुः सकाशे विचित्राणि प्रातिकर्षाणि चकार ॥ ततो राज्ञा त्रैमा-
स्यं पिण्डकेनोपनिमन्त्रितः ॥ स शरीरभारोदहनपरिखिन्नो विचित्राणि प्रातिकर्षाणि
10 दर्शयित्वा इन्धनतपादिवाग्निर्वृत्तिमुपजगाम ॥ तस्यैष स्तूप इति ॥

अथ भित्तवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भदत्त दश-
शिरसा कर्माणि कृतानि येन मातुः कुतौ नोपपन्नः पद्म उपपन्न इति ॥ भगवानाहु ॥ दश-
शिरसैव⁽⁹⁾ भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि <लब्धसंभारणि> परिणतप्रत्ययान्योद्यवत्प्र-

1) MS वर्द्धते.

2) MS सर्पिमण्डना° (D °मण्डना°, C सपिमण्डना°).

3) Ex conject.; MS सावयान (P °नेत्रयानि. In *sāvadya* the word *avadya* is a substantive, the meaning of the whole being: «performing blamable acts in a blamable way», or «a blamable person, performing blamable acts». Cp. Feer's translation (101, 5) 'lié à ce qui est méprisable, accomplissant des actes méprisables'; the Tibetan བྱུང་མཐོ་ (or མཐོ་མ་) («rendue dans le *Dict. Tib. Sk.* par བཟོ་» Feer in a private letter to me) བཟོ་མ་འདྲ་ is indeed the adequate rendering of Skrt. *sāvadya*).

4) B °रादनागारिकां, D corr.

5) Note the absence of flexion in the numeral, as *supra* (p. 135, n. 5).

6) Cp. Divy. 350, 14 and *supra* (p. 122, 8).

7) Ex conject.; MS प्रत्येका बोधि.

8) I have not ventured to change the reading of MS, because *nirvṛti* admits here of a plausible interpretation, and confounding the terms *nirvṛti* and *nirvṛti* seems to be a very old habit of Sanskrit writing Buddhists.

9) B सैव, C corr.

त्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि⁽¹⁾ । दशशिरसा कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः⁽²⁾ प्रत्यनुभ-
विष्यति । न भिन्नवः कर्माणि कृतान्युपचितानि⁽³⁾ बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धा-
तौ⁽⁴⁾ न तेजोधातौ न वायुधातावपि⁽⁵⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि वि-
पच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि⁽⁶⁾ ।

5

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वमतीति ऽध्वनि एकनवते कल्पे विपश्यो⁽⁷⁾ नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि
तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः
शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स बन्धुमतो राजधानीमुपनिश्चित्य विक्रति ॥
अथ विपश्यी सम्यक्संबुद्धः पूर्वाङ्गे निवास्य पात्रचोवरमादाय भिन्नगणपरिवृतो भिन्नुस- 10
ङ्गपुरस्कृतो बन्धुमतो राजधानीं पिण्डाय प्राविशत् अन्यतरश्च सार्थवाहः पद्ममादाय
वीथीं⁽⁸⁾ प्रतिपन्नः । अथासौ पश्यति विपश्यिनं सम्यक्संबुद्धं द्वात्रिंशता महारूपल-
क्षणैः समलङ्कृतमशोत्यानुव्यञ्जनैर्विराजितमात्रं⁽⁹⁾ व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं
ब्रह्ममिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकम् । सहर्दशनाद्भगवत उपरि तत्पद्मं चिन्तेप । तत्ति-
प्तमात्रं भगवत उपरि शकटचक्रमात्रं भूत्वा भगवत्तं गच्छत्तमनुगच्छति⁽¹⁰⁾ तिष्ठत्तमनुतिष्ठति⁽¹¹⁾ । 15

1) B वश्यभागीनि, in the copies variously corrupted.

2) MS कोन्यप्र°.

3) MS °पचितानि तानि बाह्ये.

4) B नाब्धाधौ, DP corr.

5) In MS the usual depravations. Cp. *supra* p. 74, n. 9.

6) Cp. *supra* p. 74, n. 13.

7) B has always the good orthography of this Buddha's name, the other manuscripts fluctuate between विपश्यी and विपश्यी (so always D).

8) Anusvāra wanting in MS.

9) MS व्योम.

10) MS गच्छति.

11) B तिष्ठति, P corr.

यावद्विपश्चिना सम्यक्संबुद्धेन स सार्थवाहः प्रत्येकबोधौ व्याकृतः ॥ ततो कृष्टतुष्टप्रमुदि-
तमनाः स्वगृहमागतः प्रजापती चास्य तेन कालेन प्रजायमाना सस्वरं क्रान्दितवती । तेन
परिचारिका पृष्टा किमिदमिति । तया समाख्यातम् । ततः सार्थवाहः संविष्टः प्रणिधानं
कर्तुमारब्धो मा कदाचित्संसारे मातुः कुन्तावुपपन्थेयमिति⁽¹⁾ ॥

- 5 भगवानाह । किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन सार्थवाहो
बभूवायं स दशशिराः प्रत्येकबुद्धः । तेन कुशलमूलेनैकविंशति⁽²⁾ कल्पान् कदाचि-
न्मातुः कुन्तावुपपन्नः पश्चिमे चास्य भवे इयं विभूतिः । तस्मात्तर्हि भित्तव एवं शिन्तितव्यं
यद्बुद्धप्रत्येकबुद्धार्थश्रावकेषु कारान्करिष्याम इत्येवं वो भित्तवः शिन्तितव्यम् ॥

इदमत्रोचद्वगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Ex conject.; MS °पन्थेयमिति (D °पन्नोयामिति). As to the use of the
parasmaipada cp. Divy. 346, 7 *atraivopapadyeyam*.

2) The numeral is here used as an indeclinable (cp. *supra* p. 135, n. 5).
Likewise in the paraphrase in R (f. 147b 2) एकविंशति कल्पानि नोद्बभूव प्रसूदरे,
where the absence of the case-suffix is testified by the metre.

सूक्ष्मत्वगिति⁽¹⁾ २५ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
ष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्वज्रैरसुरैर्गर्हैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगर्हडकि-
न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनास-
नगानप्रत्ययभै[24a]षड्यपरिष्काराणां सञ्भावकसङ्घः श्रावस्त्यां विकृति जेतवने ऽनाथ- 5
पिण्डदस्यारामे ॥ तेन खलु पुनः समयेन श्रावस्त्यामन्यतमः श्रेष्ठो आद्यो महाधनो महा-
भोगः प्रभूतवित्तोपकर्णः प्रभूतसत्त्व⁽³⁾स्वापतेयः प्रभूतमित्रामात्यज्ञातिसालोक्तिः । स च
गृहपतिः आदो भद्रः कल्याणाशय घातमहित⁽⁴⁾परहितप्रतिपन्नः कारुणिको⁽⁵⁾ महात्मा
धर्मकामः ॥ तस्यैतद्भवत् । इमे भोगा जलचन्द्रस्वभावा मरीचिसदृशा अनित्या अध्रुवा
अनाद्यासिका⁽⁶⁾ विपरिणामधर्माणाः पञ्चभिरुपद्रवैः साधारणाः । यन्महमसारेभ्यो भोगेभ्यः 10
सारमाद्रव्यामिति ॥ तेन भगवान्सञ्भावकसङ्घो भक्तेनोपनिमन्त्रितः । गृहं चापगतपाषाण-
शर्करकठल्यं व्यवस्थापितं चन्दनवारिपरिषिक्तं विचित्रगन्धघटिकासुरभिधूपधूपितं ना-
नापुष्पाभिकीर्णं पुष्पासनानि प्रज्ञप्तानि । ततः सुस्वादशीतरसपानानि⁽⁷⁾ भक्ष्यभोज्यानि च
सज्जीकृत्य भगवतो हृत्तेन कालमारोचयति । समयो भदत्त सज्जं भक्तं यस्येदानीं भगवा-

1) Or rather सूक्ष्मत्विति. Cp. *infra* note 1 on p. 143.

2) MS पात्र.

मित्र

3) Ex conject.; B प्रभूतसत्त्वस्वा°.

4) D fills the gap.

5) D कारुणिकम°.

6) MS अनास्वसिका.

7) Ex conject.; cp. *infra*, p. 144, 13; MS भक्ष्य (D भक्ष).

न्कालं⁽¹⁾ मन्यत इति ॥ ततो भगवान्पूर्वाङ्गे निवास्य पात्रचोवरमादाय भिन्नुगणपरिवृतो
 भिन्नुसङ्घपुरस्कृतो येन तस्य गृहपतेऽर्निवेशनं⁽²⁾ तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य पुरस्ता-
 द्भिन्नुसङ्घस्य प्रज्ञप्त एवासने निषण्णः । अथ स गृहपतिः⁽³⁾ सुखोपविष्टं बुद्धप्रमुखं भिन्नुसङ्घं
 विदित्वा शुचिना प्रणीतेनाहारेण स्वहस्तं संतर्पयति संप्रचारयति । <स्वहस्तं⁽⁴⁾ संतर्प्य संप्र-
 ५ वार्य भगवत्ते <भुक्तवत्ते> विदित्वा धीतहस्तमपनीतपात्रं नीचतरासनं गृहीत्वा भगवतः पुर-
 स्तान्निषण्णो धर्मअवगाणाय । अथ भगवांस्तं गृहपतिं धर्म्यया कथया संदर्शयति समादापयति
 <समुत्तेजयति> । अनेकपर्यायेण धर्म्यया कथया संदर्श्य समादाप्य समुत्तेज्य तूष्णींभूतः । अथ
 स गृहपतिर्लब्धप्रसादः पादयोर्निपत्य चेतनां⁽⁵⁾ पुष्पाति ॥

ततो भगवान्स्मितं विदर्शित्वा⁽⁶⁾ धर्मतां खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवतः
 10 स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नीलपीतलोहितावदाता अर्चिषो मुखान्निश्चार्य का-
 श्चिदधस्ताद्गच्छन्ति काश्चिदुपरिष्ठाद्गच्छन्ति । या अथस्ताद्गच्छन्ति ताः संज्ञीवं कालसूत्रं
 संघातं रौरवं महारौरवं तपनं प्रतापनमवीचिमर्बुदं निर्बुदमटलं कृत्वं ऊळ्वमुत्पलं
 पद्मं मङ्गापद्मं नरकान्⁽⁷⁾ या ये उष्णनरकास्तेषु शीतिभूता निपतन्ति ये शीतनर-
 कास्तेषूष्णीभूता निपतन्ति । तेन तेषां सन्नानां कारणाविशेषाः प्रतिप्रलभ्यन्ते ।
 15 तेषामेवं भवति । किं नु वयं भवत्त इत्युक्ता अहो स्वदन्यत्रोपपन्ना इति । तेषां सन्नानां
 प्रसादसंजननार्थं भगवान्निर्मितं विसर्जयति । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैवं भवति । न ह्येवं वयं⁽¹⁰⁾

1) Anusvāra wanting in MS.

2) Cp. *infra* p. 144, 16 and *supra*, p. 9, 7.

3) Visarga wanting in MS.

4) Cp. *supra* p. 64, 10 and Divy. 53, 13. 85, 25. 97, 8.

5) MS चेतनां.

6) MS विदर्शितं.

7) MS नरकं.

8) MS ०रणाःवि० (D ०रणावि).

9) MS अहो.

10) MS न ह्येवं (D न ह्ये०).

भवत्त इत्युक्ता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः सत्त्वो ऽस्यानुभावेनास्माकं कार-
णाविशेषाः प्रतिप्रस्रब्धा इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तत्त्वकवेदनीयं कर्म
(१) तपयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवति । या उ-
परिष्ठाद्वृत्तिं ताश्चातुर्द्वाराजिक्तास्त्रयस्त्रिंशान्यामांस्तुषितान्निर्माणरतीन्परनिर्मितव-
शवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महाब्रह्मणः (२) परीताभानप्रमाणाभानभास्वरान्प- 5
रीतशुभानप्रमाणशुभाञ्जुभक्तस्नाननधकान्पुण्यप्रसवान्बृहत्फलान्बृहत्कान्तपान्सुदृशान्सु-
दर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा अनित्यं दुःखं (अन्य)मनात्मेत्युद्धोषयति गाथाद्वयं च भाषते ।

आरभध्वं निष्क्रामत युध्यध्वं बुद्धशासने ।

धुनीत मृत्युनः सैन्यं (४) मडामारमिव कुञ्जरः ॥

यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अग्रमत्तश्चरिष्यति ।

10

प्रहाय जातिसंसारं दुःखस्यात्तं करिष्यति ॥

अथ ता अर्चिषस्त्रिसाहस्रमहासाहस्रं लोकधातुमन्वाहिपय भगवत्तमेव पृष्ठतः
पृष्ठतः समनुगच्छति । तद्यदि भगवानतीते कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो
ऽत्तधीर्यते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादत्तधीर्यते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुका-
मो भवति [24b] पादतले ऽत्तधीर्यते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पाष्पर्यामतत्तधीर्यते । 15
प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽत्तधीर्यते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
ति ज्ञानुनोरत्तधीर्यते । बलचक्रवर्तिराध्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे कर्तले ऽत्तधीर्यते ।
चक्रवर्तिराध्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे कर्तले ऽत्तधीर्यते । देवोपपत्तिं व्याकर्तुकामो
भवति नाभ्यामतत्तधीर्यते । आवकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति आद्ये ऽत्तधीर्यते । प्रत्येकां

1) B चित्तमभिप्र°, P corr.

2) B क्षेप°, D corr.

3) B परीता°, D corr.

4) B मडामारमि°, P corr.

5) B मनुष्यो°, D corr.

बोधिं व्याकर्तुकामो भवति ⁽¹⁾उर्णायामत्तर्धयिते । अनुत्तरां सम्यक्संबोधिं व्याकर्तुकामो भवति उष्णीये ऽत्तर्धयिते ॥

अथ ता अर्चयो भगवत्ते त्रिः प्रदत्तिणीकृत्य भगवत ⁽¹⁾उर्णायामत्तर्कितः । अथापु-
ष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवत्ते पप्रच्छ ।

5 नानाविधो रङ्गसहस्रचित्रो वक्तात्तरान्निष्कसितः कलापः ।

अवभासिता येन दिशः समताद्दिवाकरेणोदयता यथैव ॥

गाथाश्च भाषते ।

विगतोद्भवा दैन्यमदप्रक्रीणा बुद्धा जगत्पुत्तमहेतुभूताः ।

नाकार्णां शङ्कमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयन्ति त्रिना त्रितारयः ॥

10 तत्कालं स्वयमधिगम्य वीर बुद्ध्या

श्रोतृणां ⁽²⁾अमणं त्रिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।

धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिरुत्तमाभि-

रूत्पन्नं व्यपनय संशयं ⁽³⁾शुभाभिः ॥

नाकस्मान्नवपात्रलाद्विरात्रधैर्याः

15 संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नाथाः ।

यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति धीराः

तं श्रोतुं समभिलषन्ति ते जनौघा इति ॥

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाहेत्वप्रत्ययमानन्दं तद्यगता अर्कितः सम्य-
क्संबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्थानन्दानेन श्रेष्ठिना ममैवंविधं सत्कारं कृतम् ॥
एवं ⁽⁴⁾भदत्त ॥ एषानन्द श्रेष्ठि अनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च सूक्ष्म-

1) MS उर्णा°.

2) MS अवन (CD °वणा).

3) B संशयशु°, P corr.

4) B °वभद°, D corr.

त्वगिति⁽¹⁾ नाम प्रत्येकबुद्धो भविष्यति । अयमस्य देयधर्मो यो ममास्तिके चित्तप्रसाद इति ।
तस्मात्तर्हि भिन्नव एवं शित्तितव्यं यद्बहुप्रत्येकबुद्धार्थावकेषु कारान्करिष्याम इत्येवं
वो भिन्नवः शित्तितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो श्रग्वन्तो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) In the Tibetan version the name of this Pratyekabuddha signifies 'couleur douce', according to Feer, p. 105. Should the translator have used a Sanskrit text, which had the variant *sūkṣmatviḥ* *iti*? This name would suit much better than the other — cp. *Śīlaprabhā*, the name of the hero of the next avadāna, — *sūkṣmatviḥ* would signify 'one with fine and small light', a fit epithet for a star. The Tibetan equivalent is *མཛོག་ རངས་*. Now, *མཛོག་* is rendered by skrt. *rasa* and *varṇa*, but also by *ojah*, as M. Feer wrote me; this does not at all agree with such a name as *Sūkṣmatcak*, and is better explained by supposing the name the Tibetan translator had to render was *Sūkṣmatviḥ*.

2) The missing word added in D.

शीतप्रभ इति २६ ।

- बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्ववाकैर्देवैर्नगैर्पत्तैर्मुरैर्गृहैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयन्तासुरगृहउकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो म्हापुण्यो लाभो चोवरपिण्डपातशयनासन-
 5 ग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्गः श्रावस्त्यां विकृति जेतवने ऽनाद्यपिण्ड-
 दस्यारामे ॥ श्रावस्त्यामन्यतमो मृकृपतिराब्धो म्हाधनो महभोगो⁽³⁾ विस्तीर्णविशालप-
 रिष्करो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । स च आदो भद्रः कल्याणाशय आ-
 त्मकृतिपरकृतिप्रतिपन्नः कारुणिको म्हात्मा धर्मकामः ॥ तस्यैतद्भवत् । इमे भोगा
 जलचन्द्रस्वभावा गजकर्णसदृशा अनित्या अध्रुवा अनाद्यासिक्ता विपरिणामधर्माणाः पञ्च-
 10 भिरूपदण्डैः साधारणाः । पञ्चकृमसारिभ्यो भोगेभ्यः सारमादध्यामिति ॥ तेन ग्रीष्मकाले
 वर्तमाने भगवान्सञ्चावकसङ्गे भक्तनोपनिमन्त्रितः । गृहं चापगतपाषाणशर्करकण्डं
 व्यवस्थापितं चन्दनवारिपरिषिक्तं विचित्रगन्धघटिकासुरभिधूपधूपितं नानापुष्पाभि-
 कीर्णं पुष्पासनानि प्रजप्तानि । ततः शीतरसानि पानकानि भक्ष्यभोग्यानि च सज्जीकृत्य
 भगवतो हूतेन कालमारोचयति । समयो भदत्त सज्जं भक्तं यस्येदानीं भगवान्कालं मन्यत
 15 इति ॥ ततो भगवान्पूर्वाङ्गे निवास्य पात्रचीवरमादाय भित्तुगणपरिवृतो भित्तुसङ्घपुरस्कृतो
 येन तस्य गृकृपतेर्निवेशनं तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्य पुरस्ताद्भित्तुसङ्घस्य प्रज्ञप्त एवासने
 निषण्णः । अथ स गृकृपतिः सुखोपनिष[25a]णो बुद्धप्रमुखं भित्तुसङ्घं विदिता शुचिना प्रणी-

1) B 'मात्रैर्धनि', P corr. D has here, as usual, राजमात्यैः धनिभिः.

2) MS पात्र.

3) B भोगो, D and P corr.

4) Cp. Divy. 207, 23 and *supra* p. 139, 9.

तेन खादनीयभोजनीयेन स्वकृस्तं संतर्पयति संप्रवारयति । अनेकपर्यायेण शुचिना प्रणीतेन खादनीयभोजनीयेन स्वकृस्तं संतर्प्य ^(१)संप्रवार्य भगवत्तं शुक्लवत्तं विदित्वा धौतकृस्तमपनीतपात्रं नीचतरासनं गृहीत्वा भगवतः पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । अथ भगवांस्तं गृह्णति धर्म्यया कथया संदर्शयति समादापयति समुत्तेजयति संप्रकर्षयति । अनेकपर्यायेण धर्म्यया कथया संदर्श्य समादाप्य समुत्तेज्य संप्रकर्ष्य तूष्णींभूतः ॥ अथ स गृह्णति ^(२)पतिलब्धप्रसादः पादयोर्निपत्य चेतनां पुष्पाति ॥ 5

ततो भगवता स्मितं विदर्शितम् । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवतः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नीलपीतलोहितावदाता अर्चिषो मुखान्निश्चार्य काश्चिदधस्ताद्भक्त्तिं काश्चिदुपरिष्ठाद्भक्त्तिं । या अथस्ताद्भक्त्तिं ताः संजीवं कालमूत्रं संघातं रौरवं महारौरवं तपनं प्रतापनमवीचिमर्बुदं निर्बुदमट्टं कृत्वं ऊङ्कवमुत्पलं पद्मं 10
महापद्मं नर्कान्गत्वा ये उष्णानर्कास्तेषु शीतीभूता निपतन्ति ये शीतानर्कास्तेषूप्णोभूता निपतन्ति । तेन तेषां सन्नानां कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नयन्ते । तेषामेवं भवति । किं नु वयं भवत इतश्च्युता आहो स्विदन्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंज्ञनार्थं भगवान्निर्मितं विसर्जयति । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैवं भवति । न ह्येवं वयं भवत इतश्च्युता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्रयमपूर्वदर्शनः सन्नो ऽस्यानुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नव्या 15
इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तन्नरकवेदनीयं कर्म क्षपयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवन्ति । या उपरिष्ठाद्भक्त्तिं ताद्यातुर्महाराजिनांस्त्रयस्त्रिंशान्यामांस्तुषितात्रिमाणास्तीत्यर्निर्मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महाब्रह्मणः ^(३)परीक्षितान्प्रमाणाभानभास्वरान्परीक्षितशुभान्प्रमाणाशुभाकुम्भकृत्स्नाननध-

1) MS पतिल°.

2) B लब्धःप्र, D corr.

3) MS नर्कं.

4) MS न ह्येव (D न ह्येव).

5) MS क्षेप°.

6) MS ब्रह्मणाः.

कान्पुण्यप्रसवान्बृहत्फलान्बृहन्तपान्सुदृशान्सुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा ऽन्तियं दुः-
खं शून्यमनात्मेत्युद्धोषयत्ति गाथाद्वयं च भाषते ।

आरुर्ध्वं निष्क्रामत पुण्यर्ध्वं बुद्धशासने ।

धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥

5

यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अग्रमतश्चरिष्यति ।

प्रह्राय ज्ञातिसंसारं दुःखस्यात्तं करिष्यति ॥

अथ ता अर्चिषस्त्रिसाकृन्नमसाकृत्सं लोकधातुमन्वाह्ण्य भगवत्तमेव पृष्ठतः
पृष्ठतः⁽¹⁾ समनुगच्छति । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो
ऽत्तधीयते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादत्तधीयते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुका-
10 मो भवति पादतले ऽत्तधीयते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पाष्ण्यामत्तधीयते ।
प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽत्तधीयते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
ति ज्ञानुनो⁽²⁾त्तधीयते । बलचक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे करतले ऽत्तधीयते ।
चक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे करतले ऽत्तधीयते । देवोपपत्तिं व्याकर्तु-
कामो भवति नाभ्यामत्तधीयते । आचकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति ग्रास्ये ऽत्तधीयते ।
15 प्रत्येकां बोधिं व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णायामत्तधीयते । अनुत्तरां सम्यक्संबोधिं व्या-
कर्तुकामो भवति उष्णीषे ऽत्तधीयते ॥

अथ ता अर्चिषो भगवत्तं त्रिः⁽³⁾ प्रदक्षिणीकृत्य भगवत ऊर्णायामत्तर्हिताः । अथा-
युष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवत्तं प्रप्रच्छ ।

नानाविधो रङ्गसकलचित्रो वज्राक्षरान्निष्कसितः कलापः ।

20

अवभासिता येन दिशः समत्ताद्विवाकरोपादयता यथैव ॥

गाथाश्च भाषते⁽³⁾ ।

1) D adds the word omitted in B.

2) MS त्रिप्र.

3) B भाषते, P corr.

विगतोद्धवा दैन्यमदप्रकीणा बुद्धा नगत्युत्तमकेतुभूताः ।

नाकार्णां शङ्कमृणालगौरैः स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जितारयः ॥

तत्का[25b]ले स्वयमधिगम्य वीर बुद्धा

श्रोतृणां ⁽¹⁾ श्रमण जिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।

धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिरुत्तमाभि-

5

रूतपन्नं व्यपनय संशयं शुभाभिः ॥

नाकस्माच्छवणाञ्जलाद्भिराञ्जधैर्याः

संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नाथाः ।

यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति धीराः

तं श्रोतुं समभिलषन्ति ते जनौघा इति ॥

10

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाकेलप्रत्ययमानन्द तथागता अर्हन्तः सम्य-
क्संबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्यानन्दानेन गृह्यपत्तिना ममैवंविधं सत्कारं कू-
तम् ॥ एवं ⁽²⁾ भदत्त ॥ एषानन्द गृह्यपत्तिरनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन
च शीतप्रभो नाम प्रत्येकबुद्धो भविष्यति । अयमस्य देयधर्मो यो ममास्तिके चित्तप्रसाद इति ।
तस्मात्तर्हि भित्तव एवं शित्तितव्यं यद्बुद्धप्रत्येकबुद्धार्थश्चावकेषु काराङ्करिष्याम इत्येवं 15
वो भित्तवः शित्तितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते च भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS श्रवण.

2) B वभदत्त, D corr.

3) Cp. *supra* p. 62, 1.

नाविका इति २७ ।

बुद्धो भगवान्स्तकृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमानैर्धनिभिः पौरैः
 अष्टभिस्सार्थवाहैर्देविर्नगिर्यत्तैरसुरैर्गर्भैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयत्तासुरगुरुकिन्न-
 रमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् <ज्ञातो> ⁽¹⁾ महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासन-
 5 ग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घो मगधेषु जनपदचारिकां चरन्गङ्गातोर्मनु-
 प्राप्तः ॥ अथ भगवान्भित्तुगणपरिवृतो भित्तुसङ्घपुरस्कृतो येन नाविकास्तेनोपसंक्रातः ।
 उपसंक्रम्य नाविकानिदमवोचत् । उत्तारयन्तु भवतो मामिमां नदीमिति ॥ नाविका
 ऊचुः । तरपयं प्रपच्छेति ॥ ततो भगवांस्तान्नाविकानिदमवोचत् । अहमपि भवतो ना-
 विकः पूर्वमाप्तं मया हि रागनदीपतितो नन्दस्तारितः द्वेषार्णवपतितो ऽङ्गुलिमालः माना-
 10 र्णवपतितो मानस्तब्धो माणवः ⁽²⁾ मोहार्णवपतित उर्ववित्त्वकाश्यपस्तारितः न च मे तर-
 पयं याचिता इति ॥ तथाप्युच्यमाना न प्रतिपाद्यन्ते तारयितुम् ॥

अन्यतमेन नाविकेन भगवतो ऽष्टाङ्गोपेतं स्वरं श्रुत्वा तां च द्वपसंपदं दृष्ट्वा प्रसा-
 दज्ञातेनोक्तम् । अहं भगवत्तं सञ्चावकसङ्घमुत्तारयिष्यामीति ॥ ततो भित्तवो नावगभिह्वला
 भगवानृद्ध्याप्रत एव तस्य नाविकस्यापारिमातीरात्पारिमे तीरे स्थितः ॥ ततः स नावि-
 15 कस्तद्वद्विप्रातिहार्यं दृष्ट्वा आर्चयित्तमनाः पादयोर्निपतितः । तस्मै भगवता तादृशी चतुरा-
 र्यसत्यसंप्रतिवेधिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा तेन नाविकेन विंशतिशिखरसमुद्गतं

1) P adds the missing word.

2) Ex conject.; MS मानवः. Cp. Feer p. 106, 1 «à un jeune brahmane Mā-nastabdhā».

3) Ex conject.; MS उपरिवित्त्वका°.

सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्वा श्रोतश्चापत्तिफलं प्राप्तम् । स दृष्टसत्यस्त्रिरुदानमुदा-
नयति । इदमस्माकं भद्रे न मात्रा कृतं न पित्रा न राज्ञा न देवताभिर्नेष्टेन⁽²⁾ स्वन्नव-
न्धुवर्गेण न पूर्वप्रेतैर्न श्रमणब्राह्मणैर्यद्भगवतास्माकं कृतम् । उच्छेषिता ह्यधिराश्रुसमुद्रा
लङ्घिता अस्थिपर्वताः पिक्तान्यपायद्वाराणि विवृतानि स्वर्गमोक्षद्वाराणि प्रतिष्ठापिताः⁽³⁾
स्मो देवमनुष्येषु । आह च ।

तवानुभावात्पिहितः सुघोरो⁽⁴⁾ ह्यपायमार्गो बद्धदोषयुक्तः ।

अपावृता स्वर्गगतिः सुपुण्या निर्वाणमार्गश्च मयोपलब्धः ॥

त्वदाश्रयाच्चात्मपेतदोषं मयाद्य शुद्धं सुविशुद्धं चतुः ।

प्राप्तं च शान्तं पदमार्थकालं तीर्णंश्च दुःखार्णवपारमस्मि⁽⁵⁾ ॥

नरवरेन्द्र⁽⁶⁾ नरामरपूजित विगतजन्मजरामरणमय ।

भवसकृन्मुडुर्लभदर्शन⁽⁷⁾ सफलमद्य मुने⁽⁸⁾ तव दर्शनमिति ॥

द्वितीयस्य नाविकस्य मकान्विप्रतिसार⁽⁹⁾ उत्पन्नः । तेन भगवतः पादपोर्निपत्या-
त्ययो देशितो भगवांश्च सआवकसङ्गः पिण्डकेन प्रतिपादितः ॥

1) B श्रोत्रघा°, D श्रोता°. The usual orthography of this word in MS is श्रोत°.

2) MS have a superfluous न after नेष्टेन. The right reading has been re-
stored according to other occurrences of this *udāna* in our text, e. g. avad. nr. 59.
Cp. Divy. 554, 28 which has this alteration: *neṣṭair na svajanabandhuvargair*.

3) Visarga wanting in MS.

4) B सुरोघो, D corr.

5) MS स्मिं.

6) MS वरामर. Cp. Divy. 555, 7.

7) MS °दर्शनं(D°दर्शन)समालब्धमद्य, a bad reading, which disturbs also the
metre. Cp. Divy. 555, 8.

8) MS मुनेस्तव.

9) Ex conject.; MS मकान्विप्रतिसारमुत्पन्नः.

भगवता स्मितं विदर्शितम् । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवतः स्मितं
 प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नीलपीतलोहितावदाता अर्चिषो मुखानिश्चार्य काश्चिद-
 धस्ताद्भक्ति [26a] काश्चिदुपरिष्ठाद्भक्ति । या अधस्ताद्भक्ति ताः संजीवं कालसूत्रं
 संघातं रौरवं मकारौरवं तपनं प्रतापनमवीचिमर्बुदं निर्बुदमटं कृत्वं ऊङ्गवमुत्पलं
 5 पद्मं मङ्गापद्मं नरका⁽¹⁾न्गत्वा ये उष्णानरकास्तेषु शीतीभूत्वा निपतन्ति ये शीतनरका-
 स्तेषूपणीभूत्वा निपतन्ति । तेन तेषां सत्त्वानां कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नभ्यन्ते ।
 तेषामेवं भवति । किं नु वयं भवन्त इतश्च्युता आहो स्विदन्यत्रोपपन्ना इति ।
 तेषां प्रसादसंजननार्थं भगवान्निर्मितं विसर्जयति । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैवं भवति ।
 न ह्येव⁽²⁾ वयं भवन्त इतश्च्युता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः सत्त्वो ऽस्या-
 10 नुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नब्धा इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तत्परक-
 वेदनीयं कर्म क्षेपयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गच्छन्ति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवन्ति ।
 या उपरिष्ठाद्भक्ति ताश्चातुर्मकाराक्षिकांस्त्रयस्त्रिंशान्यामांस्तुषितात्रिमाणांरतीन्परनि-
 र्मितवशवर्तिनी ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महाब्रह्म⁽⁵⁾णः⁽⁶⁾ परीताभानप्रमाणाभानाभा-
 स्वरान्परीतशुभानप्रमाणशुभाङ्कुभकृत्स्नाननधकान्पुण्यप्रसवान्बृहत्फलान्बृहत्कान्तपान्मु-
 15 दशान्मुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा अनित्यं दुःखं⁽⁷⁾ शून्यमनात्मेत्युद्धोषयन्ति गाथाद्वयं च
 भाषन्ते ।

आरभध्वं निष्क्रामत युध्यध्वं बुद्धशासने ।

धुनेत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥

1) MS नरकं.

2) MS न ह्येव (D °व).

3) MS ते.

4) B भवति, DP corr.

5) MS ब्रह्माणाः (C ब्राह्मणाः).

6) B परीता, D corr.

7) MS शून्य.

यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अप्रमत्तश्चरिष्यति ।

प्रकृत्य ज्ञातिसंसारं दुःखस्यात्तं करिष्यति ॥

अथ ता अर्चिषस्त्रिसाकृत्समकृसाकृत्सं लोकधातुमन्वाक्लिप्य भगवत्तमेव पृष्ठतः
 (1) पृष्ठतः समनुगच्छति । तद्यदि भगवानतीते कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो
 ऽत्तधीर्यते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादत्तधीर्यते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुका- 5
 मो भवति पादतले ऽत्तधीर्यते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पाष्ण्यामत्तधीर्यते ।
 प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽत्तधीर्यते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
 ति ज्ञानुनोत्तधीर्यते । बलचक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे करतले ऽत्तधीर्यते ।
 चक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे करतले ऽत्तधीर्यते । देवोपपत्तिं व्याकर्तु-
 कामो भवति नाभ्यामत्तधीर्यते । आवकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति आस्ये ऽत्तधीर्यते । 10
 प्रत्येकां बोधिं व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णायामत्तधीर्यते । अनुत्तरां सम्यक्संबोधिं व्याक-
 र्तुकामो भवति उष्णीषे ऽत्तधीर्यते ॥

अथ ता अर्चिषो भगवत्तं त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य भगवत उष्णीषे ऽत्तर्क्षिताः । अथायु-
 ष्मानानन्दः कृतकरपटो भगवत्तं पप्रच्छ ।

नानाविधो रङ्गसकृत्त्रिचो वक्त्रात्तरान्निष्कसितः कलापः ।

15

अवभासिता येन दिशः समन्ताद्दिवाकरेणोदयता यथैव ॥

गाथाश्च भाषते ।

विगतोद्धवा दैन्यमदप्रकृषा बुद्धा जगत्युत्तमकेतुभूताः ।

नाकारणं शङ्कमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जितारयः ॥

तत्कालं (3) स्वयमधिगम्य वीर बुद्धा

20

श्रोतृणां (4) श्रमण जितेन्द्र काङ्क्षितानां ।

1) D has here पृष्ठतो पृष्ठतः.

2) MS त्रिप्र.

3) MS तत्कालस्व°, but D तत्कारस्व°.

4) MS अवगा.

धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिरुत्तमाभि-

रूपत्रै⁽¹⁾ व्यपनय संशयं शुभाभिः ॥

नाकस्माच्छवणजलाद्रिराजधैर्याः

संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नाथाः ।

5 यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति धीराः

तं श्रोतुं समभिलषन्ति ते जनौघा इति ॥

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाहेत्वप्रत्ययमानन्द तथागता अर्हन्तः स-
म्यक्संबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्यानन्दानेन नाधिकेन ममास्तिके चित्तं प्रसादि-
तम् ॥ एवं भद्रे ॥ एषानन्द नाविको जनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन
10 चानागते ऽध्वनि संसारोत्तरणो नाम प्रत्येकबुद्धो भवि[26b]ष्यति । अयमस्य देयधर्मो यो
ममास्तिके चित्तप्रसाद इति । तस्मात्तर्हि भिन्नव एवं शिन्नितव्यं यद्बुद्धप्रत्येकबुद्धश्रावकेषु
काराङ्करिष्वाम इत्येवं वो भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) B त्यस्यव्य, D corr.

2) Anusvāra wanting in MS.

3) B एवम, D corr.

4) Cp. *supra* p. 62, 1.

5) MS काराङ्करि° (D. काराङ्कि°).

गन्धमादन इति २८ ।

बुद्धो भगवान्मत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिस्सार्थवाहैर्देवैर्नगैर्यत्तैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपक्षासुरगरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाम्भी चीवरपिण्डपातिशयनासन-
 गानप्रत्ययभेषध्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्को राजगृहमुपनिश्चित्य विहरति वेणुवने क- 5
 लन्दकनिवासे ॥ ⁽²⁾ घाचरितमेतन्मध्यदेशे भूयसा मध्यदेशनिवासिनो ⁽³⁾ ज्ञानपदा विचित्रैरनु-
 लेपनैर्गात्रमनुलिम्पति ॥ यावदन्यतमो गृह्यतिपुत्रः । तस्य दारिका ⁽⁴⁾ भद्रा क-
 ल्याणाशया लोहितचन्दनं पिनष्टि भगवांश्च पूर्वाङ्गे निवास्य पात्रचीवरमादाय भित्तुगणप-
 रित्वतो भित्तुसङ्कपुरस्कृतो राजगृहे पिण्डाय प्राविशत् ॥ ⁽⁵⁾ भद्राक्षीत्सा दारिका बुद्धं भगवन्तं
 द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं ⁽⁶⁾ व्यामप्रभा- 10
 लङ्कृतं सूर्यसङ्घातिरेकप्रभं ब्रह्ममिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकं दृष्ट्वा च दारिकाया महा-

1) MS पात्र.

त ए

2) B घाचरितमेतन्मध्य°, the akṣaras ततोमेत show probably the marks of being expunged. The copyists vary, that of D writes घाचचारत । ततो and leaves out the three following words, P घाचरितततो एतन्म°, C the same, but मे instead of ए. There can exist no doubt as to the right reading.

3) Ex conject; MS जनपद (D °दे). For the rest, ज्ञानपद is not seldom con-founded with जनपद in manuscripts. Cp. my observation in W. Z. XVI, 106.

4) I borrow this indispensable supplement, which is an integral part of a standing formula, from the Tibetan version apud Feer 107 n. 3.

5) MS व्योम.

नप्रसाद उत्पन्नः ॥ ततो लब्धप्रसादाया एतदभवत् । किं ममानेनैवंविधेन जीवितेन पाक्-
मीदृशं तेत्रमासाय न शक्नोमि दारिद्र्यदोषाद्भगवतः कारान्कर्तुमिति ॥

ततस्तया स्वजीवितमगणयित्वा उभौ पाणी लोहितवन्दनेन प्रलिप्य भगवतः
पादयोरङ्गे कृते ⁽⁹⁾ भगवता च श्रद्धया सकलं राजगृहनगरं चन्दनगन्धेनापूरितम् ॥ ततो
5 दारिका तत्प्रातिहार्यं दृष्ट्वा प्रसन्नचित्ता भगवतः पादयोर्निपत्य चेतनां पुष्पाति । अनेन
कुशलमूलेन प्रत्येकां बोधिं सातात्कर्तुमिति ॥

ततो भगवता स्मितं विदर्शितम् । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवतः
स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नीलपीतलोहितावदाता अर्चिषो मुखान्निश्चार्थं
काश्चिदधस्ताद्वच्छन्ति काश्चिदुपरिष्ठाद्वच्छन्ति । या अघस्ताद्वच्छन्ति ताः संजीवं
10 कालसूत्रं संघातं रौरवं मकारौरवं तपनं प्रतापनमवीचिर्बुद्धं निर्बुद्धमट्टं कृत्स्नं
ऊङ्कुवमुत्पलं पद्मं महापद्मं नरकान्गत्वा ये उष्णानरकास्तेषु शीतीभूत्वा नि-
पतन्ति ये शीतनरकास्तेषूप्ष्णीभूत्वा निपतन्ति । तेन तेषां सन्नानां कारणा-
विशेषाः प्रतिप्रब्रज्यन्ते । तेषामेवं भवति । किं नु वयं भवन्त इत्युक्ता आहोस्विदन्य-
त्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंज्ञनार्थं भगवान्निर्मितं विसर्जयति । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैवं
15 भवति । न ह्येवं ⁽⁴⁾ वयं भवन्त इत्युक्ता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः सन्नो ऽस्या-

1) MS दोषाभ०.

2) It is not certain that this reading is genuine. In B there is an inter-linear akṣara put above कृ, that may be read कृ or कृ or न्यु and on the upper margin, with reference to this passage, is written दीयते. The copyists of P and C neglected those additions, that of D using them wrote plain nonsense पादेष्टाङ्गदे-
द्यते. That *anigada* is said also of the foot ornament, is plain from the compound *pādāṅgada*.

3) MS नरकं.

4) MS न ह्येवं (D न ह्येवं).

5) added in D.

नुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रब्रब्धा इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तत्तत्क-
वेदनीयं कर्म क्षपयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णन्ति यत्र सत्यानां भावनभूता भवन्ति ।
या उपरिष्ठादृच्छन्ति ताद्यातुर्महाराजिकास्त्रयस्त्रिंशान्यामांस्तुषितान्निर्माणरतीन्परि-
र्मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महामहर्षिणां⁽¹⁾ परीक्षाभानप्रमाणाभानाभा-
स्वरान्परीक्षुभानप्रमाणशुभाच्छुभकृतज्ञाननधकान्पुण्यप्रसवान्बृहत्फलान्बृहदानतपान्मु- 5
दशान्मुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा अनित्यं दुःखं⁽²⁾ शून्यमनात्मेत्युद्धोषयन्ति गाथाह्वयं च
भाषन्ते ।

ध्वारमध्वं निष्क्रामत पुण्यध्वं बुद्धशासने ।

धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥

यो ह्यस्मिन्धर्मविनये सप्रमत्तश्चरिष्यति ।

10

प्रकाय जातिसंसारं दुःखस्यात्तं करिष्यति ॥

अथ ता अर्चिषस्त्रिंसाहस्रमहसाहस्रं लोकधातुमन्वाक्षिप्य भगवत्तमेव पृष्ठतः
पृष्ठतः समनुगच्छन्ति । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो ऽक्ष-
धीयते । अनगतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादक्षधीयते । नरकोपपत्तिं [27a] व्याकर्तुका-
मो भवति पादतले ऽक्षधीयते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पाष्पर्यामतक्षधीयते । 15
प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽक्षधीयते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
ति ज्ञानुनोत्तक्षधीयते । बलचक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे करतले ऽक्ष-
धीयते । चक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे करतले ऽक्षधीयते । देवोपपत्तिं
व्याकर्तुकामो भवति नाभ्यामतक्षधीयते । आकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति घ्रास्ये ऽक्ष-

1) MS ब्रह्मणाः.

2) B शून्य°, D corr.

धीयते । प्रत्येकां बोधिं व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णायामतर्धीयते । अनुत्तरां सम्यक्संबो-
धिं व्याकर्तुकामो भवति उष्णीषे ऽतर्धीयते ॥

अथ तां अर्चिषो भगवत्तं त्रिः⁽¹⁾ प्रदत्तिणीकृत्य भगवत् ऊर्णायामतर्हिताः । अथायु-
ष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवत्तं पप्रच्छ ।

5 नानाविधो रङ्गसहस्रचित्रो वक्त्राक्षरान्निष्कसितः कलापः ।
अवभासिता येन दिशः समन्ताद्दिवाकरेणोदयता यथैव ॥

गाथाश्च भाषते ।

विगतोद्धवा दैन्यमदप्रहोणा बुद्धा जगत्पुत्तमहेतुभूताः ।
नाकार्णां शङ्कमृणालगौरैः स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जितारयः ॥
10 तत्कालं स्वयमधिगम्य वीर बुद्ध्या

⁽²⁾श्रोतृणां ⁽³⁾श्रमणं जिनेन्द्रं काङ्क्षितानां ।

धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिर्भूतमाभि-

रुत्पन्नं व्ययनय संशयं शुभाभिः ॥

नाकस्माल्लवणललाट्रिरात्रधैर्याः

15 संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नाद्याः ।

यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति धोराः

तं श्रोतुं समभिलषन्ति ते व्रनौघा इति ॥

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाहेत्वप्रत्ययमानन्दं तथागतां अर्हन्तः सम्य-
क्संबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्यानन्दानया दारिकया ममैवविधं सत्कारं कृतम् ॥
20 एवं भदत्त ॥ एषानन्द दारिकानेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च गन्ध-

1) MS त्रिप्र.

2) MS श्रोतृ°.

3) MS अवण.

मादनो⁽¹⁾ नाम प्रत्येकबुद्धो भविष्यति । अयमस्या देयधर्मो यो ममात्तिके चित्तप्रसादः ।
तस्मात्तर्हि भिन्नव एवं शिन्नितव्यं यद्बुद्धप्रत्येकबुद्धार्थश्रावकेषु कारान्कारिष्याम इत्येवं
वो भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) MS मादना.

निर्मल इति २६ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञो राजमात्रिर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठभिः सार्ववाहैर्देवेर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गणैः किन्नैर्महोरगैरिति देवमनुष्यासुरगण्डकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोवरपिण्डपातिशयनासनगु-
 5 नप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः आवस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाद्यपिण्ड-
 स्यारामे ॥ आवस्त्यामन्यतम आरामिकः । स दत्तकाष्ठमादाय आवस्तीं प्रविशति नैमि-
 त्तिकश्च द्वारे ऽवस्थितः । स कथयति । य एतद्दत्तधावनं भक्षयिष्यति स शतरत्नं भोजनं भक्ष-
 यिष्यति ॥ तद्वचनमारामिकेण श्रुतं श्रुत्वा चैवं चिन्तयामास । कस्माप्येतद्दत्तधावनं दद्यां
 येन मे महासंमानः स्यादिति ॥ तस्यैतदभवत् । अयं बुद्धो भगवान्सचराचरे लोके
 10 जङ्गमं⁽⁵⁾ पुण्यक्षेत्रमवन्ध्यमहाफलं च । यन्नृहमिदं बुद्धाय भगवते दद्यामिति ॥

अथ स आरामिको दत्तकाष्ठमादाय येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य भग-
 वतः पादौ शिरसा वन्दित्वाकान्ते ऽस्थात् । एकाक्षस्थितः स आरामिको भगवत्समिदमवो-
 चत् । इदं भगवन्दत्तकाष्ठं प्रतिगृह्यतां ममाक्षिकादनुकम्पामुपादायेति⁽⁶⁾ ॥ अथ भगवानारा-

1) B देद्, DP corr. — In D this uncommon formula has been changed into the usitated one देवनागयक्षासुर°, perhaps rightly.

2) MS पात्र.

3) See Feer *Journal Asiatique*, Nouv. S., XIII, 263—69.

4) MS कस्माप्येतद् (D कस्मानिर्व द°).

5) Anusvāra wanting in MS.

6) MS °दायेत्यथ (D made thereof °दाय ॥ अथ).

मिकस्यानुग्रहार्थं गजभुजसदृशं सुवर्णवर्णं⁽¹⁾ बाहुमभिप्रसार्य गृहीतवान्गृहीत्वा भक्तितवा-
 भक्तयित्वा⁽²⁾ चैनमारामिकस्याप्रतो विसर्जितवान् । विसर्ज्य तद्दत्ताष्टं पृथिव्यां निखा-
 तवान्⁽⁴⁾ । निखातमात्रमेव च तच्छाखापक्षपुष्पफलसमृद्धो महान्यग्रोधः परिणयलस्तत्रैव
 क्षणे निर्वृतो यस्य च्छायायां निषद्य भगवतानेकेषां देवमनुष्याणां⁽⁶⁾ धर्मो देशितः ॥ ततो
 [27b] ऽनाथपिण्डेन गृह्यतिना भगवान्शतरत्नेनाहारेण प्रतिपादितः ॥

5

अथ स धारामिको भगवदुपस्थानात्प्रातिहार्याच्चावर्जितमना मूलनिकृत् इव क्रुमः
 पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कर्तुमारब्धः । अनेनाहं कुशलमूलेन प्रत्येकां बोधिं साक्षात्कु-
 र्यामिति ॥

ततो भगवता स्मितं विदर्शितम् । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवतः स्मितं
 प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नीलपीतलोकितावदाता अर्चियो मुखान्निश्चार्य काश्चिदध- 10
 स्ताद्वक्त्रं काश्चिदुपरिष्ठाद्वक्त्रं । या अथस्ताद्वक्त्रं ताः संजीवं कालमूत्रं संघातं
 रौरवं महारौरवं तपनं प्रतापनमवीचिमर्बुदं निर्बुदमटं कृत्वं ऊङ्गुवमुत्पलं पद्मं
 महापद्मं नर्काङ्गत्वा ये उष्णानर्कास्तेषु शीतीभूत्वा निपतन्ति ये शीतानर्कास्तेषूष्णो-
 भूत्वा निपतन्ति । तेन तेषां सद्धानां कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नयन्ते । तेषामेवं भवति ।

1) B वर्णा, D corr.

2) According to Feer, l. l. p. 365, the Tibetan version inserts here གསོལ་པོ ॥
 གསོལ་པོ , which corresponds to a lost Sanskrit भक्तितवान्भक्तयित्वा between गृही-
 त्वा and च. The ungrammatical *enam* instead of *enat* must be authentic, I suppose.

3) MS तंदत्त°.

4) I have inserted this participle, which is indispensable because it is im-
 possible to construe *visarjya*.... *nirvṛtataḥ* so as to make up one sentence, and
 further *nikhātāmūtram eva ca* can only stand at the head of a new sentence.

5) Ex conject.; MS क्षणेनिर्वृतो (D क्षणेः निर्वृतो!).

6) B मनुष्या, D corr.

7) B °रत्नेना°, D corr.

8) MS निकृत्त.

9) MS नर्कं.

किं नु वयं भवत इतश्च्युता आहो स्विदन्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंजननार्थं भगवा-
 निर्मितं विसर्जयति । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैव भवति । ⁽¹⁾ न ह्येव वयं भवत इतश्च्युता नाप्यन्य-
 त्रोपपन्ना अपि ⁽²⁾ स्वयमपूर्वदर्शनः सत्त्वो ऽस्यानुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नव्या-
 इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तत्रैकवेदनीयं कर्म तपयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं
 5 गृह्णति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवन्ति । या उपरिष्ठाद्गच्छति ताद्यातुर्महाराजिकांस्त्रय-
 स्त्रिंशान्यामांस्तुषितामिमांस्तीक्ष्णान्निर्मितव्रजवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहिता-
 न्महाब्रह्मणः ⁽⁴⁾ परीताभानप्रमाणाभानभास्वरान्परीतशुभानप्रमाणशुभाङ्कुभक्तस्नानध-
 कान्पुण्यप्रसवान्बृहत्फलान्बृहन्तपान्सुदृशान्सुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा अनित्यं दुः-
 खं ⁽⁵⁾ शून्यमनात्मेत्युद्धोषयति गाथाद्वयं च भाषते ।

10

आरभध्वं निष्क्रामत पुण्यध्वं बुद्धशासने ।

धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥

यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अप्रमत्तश्चरिष्यति ।

प्रहाय ज्ञातिसंसारं दुःखस्यात्तं करिष्यति ॥

अथ ता अर्चिषस्त्रिसाकृन्महासाकृन्ने लोकधातुमन्वाह्निष्य भगवत्तमेव पृष्ठतः
 15 पृष्ठतः समनुगच्छति । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो
 ऽक्षधीयते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादक्षधीयते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुका-
 मो भवति पादतले ऽक्षधीयते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पाष्पर्यामक्षधीयते ।
 प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादङ्गुष्ठे ऽक्षधीयते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
 ति ज्ञानुनोर्दक्षधीयते । बलचक्रवर्तिराद्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे कर्तले ऽक्षधीयते ।

1) MS न ह्येव (D न ह्येव).

2) B अपि स्वप्, P corr.

3) MS तप.

4) MS °क्षाणाः.

5) MS शून्य.

चक्रवर्तिराख्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे कर्तले ऽक्षधीयते । देवोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति नाभ्यामक्षधीयते । आश्वकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति घ्रास्ये ऽक्षधीयते । प्रत्येकां बोधिं व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णायामक्षधीयते । अनुत्तरां सम्यक्संबोधिं व्याकर्तुकामो भवति उष्णोषे ऽक्षधीयते ॥

अथ ता अर्चिषो भगवत्तं त्रिः⁽¹⁾ प्रदक्षिणीकृत्य भगवत ऊर्णायामक्षर्हिताः । अथा- 5
युष्मानानन्दः कृतकर्पुदो भगवत्तं पप्रच्छ ।

नानाविधो⁽²⁾ रङ्गमक्षचित्रो वक्त्रात्तरान्निष्कसितः कलापः ।

अवभासिता येन दिशः समक्षाद्दिवाकरेणोदयता यथैव ॥

गाथाश्च⁽³⁾ भाषते ।

विगतोद्धवा दैन्यमदप्रक्षीणा बुद्धा जगत्युत्तमकेतुभूताः । 10

नाकार्णं शङ्कमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जितारयः ॥

तत्कालं स्वयमधिगम्य वीर बुद्ध्या

⁽⁴⁾श्रोतृणां⁽⁵⁾ श्रमण जितेन्द्र काङ्क्षितानां ।

धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिरुत्तमाभि-

रुत्पन्नं व्यपनय संशयं शुभाभिः ॥ 15

नाकस्माल्लवणजलान्द्रिराजधैर्याः

संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नाथाः ।

यस्यार्थे स्मि^[28a]तमुपदर्शयन्ति धीराः

तं श्रोतुं सर्वाभिलषन्ति ते जनौघा इति ॥

1) MS त्रिप्र.

2) B विध्वा, it seems, DP corr.

3) MS भाषते.

4) B श्रोतृ°, DP corr.

5) MS अववा.

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाहेवप्रत्ययमानन्द तथागता अर्हन्तः सम्य-
 कसंबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्यानन्दानेनारामिकेण ममैवंविधं सत्कारं कृतम् ॥
 एवं भदत्त ॥ ⁽¹⁾ एषानन्दारामिको ऽनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च त्र-
 योद्श कल्पान्विनिपातं न गमिष्यति पश्चिमे भवे पश्चिमे निकेते पश्चिमे समुच्छ्रये पश्चिमे
 5 आत्मभावप्रतिलम्भे निर्मलो नाम प्रत्येकबुद्धो भविष्यति । अयमस्य देयधर्मो यो ममास्तिके
 चित्तप्रसाद इति । तस्मात्तर्हि भिन्नव एवं शिञ्जितव्यं यच्छास्तारं सत्कृष्यामो गुरुक-
 र्शिष्यामो मानयिष्यामः पूजयिष्यामः शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वाप-
 निश्रित्य विकृशिष्याम इत्येवं वो भिन्नवः शिञ्जितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Cp. *supra* p. 62, 1. Another instance see Kathās. 33, 199.

वल्गुस्वरा⁽¹⁾ इति ३० ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नागैर्पत्तैरसुरैर्गर्हैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगर्हङ्कि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मक्षापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासन-
 ग्लानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सञ्भावकसङ्घः आवस्त्यां विक्रति जेतवने ऽनाथपिण्ड- 5
 स्यारामे ॥ अथ भगवान्पूर्वाङ्गे निवास्य पात्रचीवरमादाय आवस्तीं पिण्डाय प्रावित्तत् ।
 संवकुलाश्च गोष्ठिका मध्यमदाक्षिता वीणामृदङ्गपणवैर्विविधैर्वाद्यैर्वाद्यमानैर्नृत्यस्रो-
 गायत्त उत्पलपद्मपुण्डरीकवार्षिकादिभिरुदारपुष्पैरासक्तकण्ठेगुणां⁽⁴⁾ विशिष्टाम्बरवसना
 बहिः आवस्त्या निर्गच्छन्ति भगवांश्च आवस्त्यां पिण्डाय प्रावित्तत् ॥ ददृशुस्ते गोष्ठिका
 बुद्धे भगवन्तं द्वात्रिंशतो मक्षापुरुषलक्षणीः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं 10
⁽⁷⁾ व्योमप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकं सकृदर्शनाच्च तेषां
 यो ऽसौ⁽⁸⁾ मध्यमदः⁽⁹⁾ स प्रतिविगतः ॥ ततो विगतमध्यमदाः प्रसादावर्जितमनसो⁽¹⁰⁾ नृत्यगीत-

1) Ex conject.; MS वल्गुस्वर.

2) MS पात्र.

3) B संवकु, DP corr. Cp. *supra* p. 73, n. 1.

4) Cp. *supra* p. 122, 2. MS वाद्यैर्मनैर्नृ° (D leaves out मनै).

5) Ex conject.; MS पुष्पावास्तत्.

6) Cp. *supra* p. 102, 8.

7) MS व्योम (P ध्याम).

8) B यो सौ मेध्यः — or मेधः, DP योसौ मध्यः.

9) Query: स (सं)प्रति विगतः ?

10) B र्जितमदानसा, the mark " signifying expunction; the copies have
 °मनसा.

वाद्यैर्भगवत् उपस्थानं चकुनीलपद्मानि चोपरि भगवतो⁽¹⁾ निचिन्तिपुः। नितिप्तानि चो-
परि भगवतो नीलकूटागारो नीलच्छ⁽²⁾ नीलमण्डप इवावस्थितानि तानि च भगवत्
गच्छन्मनुगच्छन्ति तिष्ठन्मनुतिष्ठन्ति । भगवता च नीलप्रभा उत्सृष्टा यया आवस्ती
5 इन्द्रनीलमणिसदृशप्रभावस्थिता ॥

अथ ते गोष्ठिका लब्धप्रसादा चेतनां पुष्पा⁽³⁾न्ति । अनेन वयं कुशलमूलेन प्रत्येकां
बोधिं साक्षात्कुर्यामिति ॥

ततो भगवता स्मितं विदर्शितम् । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवत्तः स्मितं
प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नीलपीतलोहितावदाता अर्चिषो मुखान्निश्चार्य काश्चिद-
धस्ताद्गच्छन्ति काश्चिदुपरिष्ठाद्गच्छन्ति । या अघस्ताद्गच्छन्ति ताः संगीधं कालमूत्रं
संघातं रौरवं महारौरवं तपनं प्रतापनमवीचिर्बुधं निर्बुधमटं कृत्वं ऊरुवमुत्पले⁽⁴⁾
पद्मं महोपद्मं नरका⁽⁵⁾न्गत्वा ये उष्णानरकास्तेषु शीतीभूत्वा निपतन्ति ये शीतनरका-
स्तेषूष्णीभूत्वा निपतन्ति । तेन तेषां सन्नानां कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नभ्यन्ते ।
तेषामेवं भवति । किं नु वयं भवन्त इत्युच्यता आहो स्विदन्यत्रोपपन्ना इति ।
तेषां प्रसादसंजननार्थं भगवान्निर्मितं विसर्जयति । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैवं भवति ।
15 न ह्येव⁽⁶⁾ वयं भवन्त इत्युच्यता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्व⁽⁷⁾मपूर्वदर्शनः सन्नो ऽस्या-

1) With this supplement cp. *supra* p. 159, n. 4.

2) Anusvāra wanting in MS.

3) MS पुष्पा⁽³⁾न्ति and कुर्यामिति, owing to the copyist of the archetype me-
chanically writing down his formula.

4) B ऊरुवं कृत्त्वमु°, C corr.

5) MS नरकं.

6) MS न ह्येवं (D न ह्येवं).

7) D, as usual, स्वयम°.

नुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्न्या इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तत्रैक-
वेदनीयं कर्म तपयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवन्ति ।
या उपरिष्ठाद्गच्छति ताश्चातुर्महाराजिकांस्त्रयस्त्रिंशान्यामांस्तुषितान्निर्माणार्तीन्परनिर्मि-
तवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महाब्रह्मणः⁽²⁾ परीताभानप्रमाणाभानाभास्वरा-
न्प[28b]रीतशुभानप्रमाणशुभाञ्कुम्भकृत्स्नाननध्रकान्पुण्यप्रसवान्बृहत्पालान्बृहानतपान्सु- 5
दृशान्सुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा अनित्यं दुःखं⁽³⁾ शून्यमनात्मेत्युद्धोषयति गाथाद्वयं च
भाषते ।

आरभध्वं निष्क्रामत युध्यध्वं बुद्धशासने ।

धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥

यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अप्रमत्तश्चरिष्यति ।

10

प्रहाय ज्ञातिसंसारं दुःखस्यात्तं करिष्यति ॥

अथ ता अर्चिषस्त्रिसाहस्रमहासाहस्रं लोकधातुमन्वाह्निपृथग् भगवत्तमेव पृष्ठतः
पृष्ठतः समनुगच्छति । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो
ऽन्तर्धीयते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादन्तर्धीयते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुका-
मो भवति पादतले ऽन्तर्धीयते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पाष्पर्यामतर्धीयते । 15
प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽन्तर्धीयते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
ति ज्ञानुनोऽन्तर्धीयते । बलचक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे करतले ऽन्तर्धीयते ।
चक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे करतले ऽन्तर्धीयते । देवोपपत्तिं व्याकर्तु-
कामो भवति नाभ्यामतर्धीयते । आकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति आस्ये ऽन्तर्धीयते ।
प्रत्येकां बोधिं व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णायामन्तर्धीयते । अनुत्तरां सम्यक्संबोधिं व्याक- 20
र्तुकामो भवति उष्णीषे ऽन्तर्धीयते ॥

1) In B the last aks. is uncertain, in P it is तं, in C त, D corr.

2) MS °क्षाणाः.

3) MS शून्य.

अथ ता अर्चये भगवत्तं त्रिः⁽¹⁾ प्रदत्तिणीकृत्य भगवत ऊर्णायामत्तर्हिताः । अथायु-
ष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवत्तं पप्रच्छ ।

नानाविधो रङ्गसकृन्नचित्रो वक्त्रात्तरान्निष्कसितः कलापः ।

अवभासिता येन दिशः समत्ताद्विवाकरेणोदयता यथैव ॥

5 गाथाश्च भाषते ।

विगतोद्धवा दैन्यमद्रक्तीणा बुद्धा जगत्युत्तमहेतुभूताः ।

नाकार्णां शङ्कमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जितारयः ॥

तत्कालं स्वयमधिगम्य वीर बुद्ध्या

⁽²⁾ श्रोतॄणां श्रमणं जिनेन्द्रं काङ्क्षितानां ।

10 धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिर्भूतमाभि-

रुत्पन्नं व्यपनय संशयं शुभाभिः ॥

नाकस्माच्छ्रवणजलाद्गिराजधैर्याः

«संबुद्धाः» स्मितमुपदर्शयन्ति नाथाः ।

यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति धीराः

15 तं श्रोतुं समभिलषन्ति ते जनैषा इति ॥

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाच्छेन्नप्रत्ययमानन्दं तथागता अर्हन्तः सम्य-
क्संबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्यानन्द एभिर्गोष्ठिकैर्ममैवविधं सत्कारं कृतम् ॥
एवं⁽³⁾ भदत्त ॥ एते आनन्द गोष्ठिका अनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पत्तिर्देयधर्मपरित्यागेन
च⁽⁴⁾ विशत्यन्तरकल्पान्विनिपातं न गमिष्यन्ति पश्चिमे भवे पश्चिमे निकेते पश्चिमे समु-

1) MS त्रिप्र.

2) B श्रोतॄ°, D corr.

3) Anusvāra wanting in MS.

4) Here, as at the end of tale 24, the numeral *viṃśati* is treated as an in-
declinable, cp. *supra* p. 138, a.

च्छूये पश्चिमे आत्मभावप्रतिलोम्भे वल्गुस्वरा नाम प्रत्येकबुद्धा भविष्यन्ति । घयमेषां
देयधर्मो यो ममास्तिके चित्तप्रसाद इति । तस्मात्तर्हि भिन्नव एवे शित्तितव्यं यद्बुद्धप्रत्येक-
बुद्धार्यश्रावकेषु कारान्करिष्याम इत्येवं वो भिन्नवः शित्तितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

For some avadānas of the fourth decade and avad. nr. 41 the fragments found in Cambr. Add. 1680, II (manuscript of the XIV—XVth cent.) have been used, by means of a photographic reproduction of the palm-leaves containing them, which I owe to the skill of Dr. F. J. Allen, by the kind intercession of Prof. Bendall. This source is denoted by the letter F.

चतुर्थो वर्गः ।

(1) पद्मक इति ३१ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रिर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यत्नैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगरुडकि-
 ५ न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
 सनल्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सम्रावकसङ्घः आवस्त्यां विकृति जेतवने ऽनाथपि-
 ण्डदस्यारामे ॥ शर्त्कालसमये भित्तवो रोगेण बाध्यन्ते पीतपाण्डुकाः कृशशरीरा इव-
 लाङ्का भगवांस्त्वल्पाबाधो ऽल्पातङ्को रोगो बलवान् । तद्दर्शनाद्भित्तवो भगवन्तं पप्र-
 च्छुः । पश्य भद्रे एते भित्तवः शा[29 a]रुदिकेन रोगेण बाध्यन्ते पीतपाण्डुकाः कृशशरीरा
 10 इवलाङ्का भगवांस्त्वल्पाबाधो ऽल्पातङ्को बलवानरोगजातीयः समपाकया च प्रकृपया⁽³⁾
 समन्वागत इति ॥

भगवानाह । तथागतेनैवेतानि⁽⁴⁾ भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचि-
 तानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि⁽⁵⁾ । मयैतानि

1) Here precedes in MS this *uddāna* of the fourth *varga* उद्दानं पद्मकः कव-
 उश्वैव धर्मपालः शिविस्तथा । सुव्रपो मैत्रकपर्ययश्च [read: मैत्रकन्यश्च] शशो धर्मगविषिणा
 [read: ऽगवेषिणा] । अनाथपिण्डः सुभद्रश्च वर्गो भवति समुद्दिताः॥

2) MS पात्र.

3) Ex conject.; MS प्रकृपयां (C एया or एया, P एयं).

4) B नैवेतानि, P corr.

5) MS भागीनि.

कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ⁽¹⁾ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यति कर्माणि अपि कल्पशतैरपि⁽³⁾ ।

सामग्र्यौ प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

5

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि वाराणस्यां नगर्वो पद्मको नाम राज्ञा राज्यं कारयति ऋद्धे च स्फीतं च तेमं च सुभितं चाकीर्णबहुजनमनुष्यं च प्रशान्तकलिकलकुडिम्ब-उमरं⁽⁵⁾ तस्कररोगापगतं शालीनुगोमहिषोसंपन्नमखिलमकण्ठकमेकपुत्रमिव राज्यं कारयति । स च राज्ञा आद्वो भद्रः कल्याणाशय आत्महितपरहितप्रतिपन्नः कारुणिको महात्मा धर्मकामः प्रज्ञावत्सलः सर्वप्रदः सर्वपरित्यागो निःसङ्गपरित्यागी च महति 10 त्यागे वर्तते ॥ तस्मिंश्च समये वाराणस्यां कालवैषम्याद्वातुवैषम्याद्वा⁽⁶⁾ व्याधिरूपन्नः । प्रायः सन्नानां पापदुरोगः संवृतः ॥ ततो राज्ञा तान्दृष्ट्वा कारुण्यमुत्पादितं मया क्षेषां परित्राणं करणीयं⁽⁷⁾ चिकित्सा चेति ॥ ततः स राज्ञा सर्वविषयनिवासिनो वैद्यान्संनिपात्य तेषां सन्नानां निदानमाशयानुशयं चोपलक्ष्य स्वयमारब्धश्चिकित्सां सर्वौषधसमुदा-नयञ्च कर्तुम् ॥ ततश्चिकित्स्यमानानां तेषां सन्नानां बहवः काला अतिक्राता न च श- 15

1) B व्याधी, DP corr.

2) Cp. *supra* p. 74, n. 9.

3) Here even D has this corrupted form of the second pāda, cp. *supra* p. 74, n. 18.

4) B चावकी°, D corr. All MSS have °कीर्ण.

5) I have added the anusvāra, cp. *supra* p. 120, n. 5. In the sequel this addition will no more be mentioned.

6) Ex conject.; MS कालवैषम्यात् [CD म्यात्] धातुवैशुन्यो व्याधि°. Cp. *infra* p. 170, s.

7) Ex conject.; MS परित्राणः करणीया.

8) MS सर्वौषध (C सर्वौषध).

कृत्ते वैद्यद्रव्यौषधपरिचारकसंपन्ना अपि चिकित्सितुम् । ततो राज्ञा सर्ववैद्यानां ह्ययाद-
 राज्ञातेन पुनः पृष्टाः को ऽत्र हेतुर्येन मे दुःश्रिकितस्या इति ॥ वैद्या विचार्य गुणदोषानेक-
 मतेनाहुः । देव कालवैषम्याद्वातुवैषम्याच्च लक्ष्यामहे अपि तु देवास्त्येकमैषधं रोकितो
 नाम मत्स्यो यदि तस्य प्राप्तिः स्याच्छक्यते चिकित्सितुमिति ॥ ततो राज्ञा रोकितं
 5 मत्स्यं समन्वेषितुमारब्धः । स बहुभिरपि⁽⁴⁾ चारपुरुषैर्मृग्यमाणो न लभ्यते । ततस्ते⁽⁵⁾ राज्ञे
 निवेदितवन्तः ॥

अथ राज्ञापरेण⁽⁶⁾ समयेन बर्हियापाय निर्गच्छति ते च व्याधिन एकसमूहेन स्थित्वा
 राज्ञानमूचुः । परित्रापस्व महाराज⁽⁷⁾ अस्मान्स्माद्व्याधेः प्रपच्छ जीवितमिति ॥ ततो
 राज्ञा करुणादीनविलम्बितैरुच्यमानस्तदातुरवचनं श्रुत्वा कारुण्यादाकम्पितकृदपः
 10 साश्रुदुर्दिनवदनं चित्तयामास । किं ममानेनैवविधेन जीवितेन राज्यैश्वर्याधिपत्येन वा
 ईदृशेन यो ऽहे परोषा दुःखार्तानां न शक्नो ऽस्मि शान्तिं कर्तुमिति ॥ एवं विचिन्त्य राज्ञा
 महत्तमर्थोत्सर्गं कृत्वा श्रेष्ठं कुमारं राज्यैश्वर्याधिपत्येषु प्रतिष्ठाप्य बन्धुजनं तमपि त्वा पौ-
 रामात्यांश्च तमपि त्वा दीनान्समाश्वास्य⁽¹⁰⁾ ऽष्टाङ्गसमन्वागतं व्रतं समादायोपरिप्रासादतलम-

1) MS व्योषध.

2) Ex conject. (cp. Kathās. 40, 57); B परिचारक, unless the dot on र is a
 wiped out anusv. CP have रंक, D रिक.

3) MS न्वेषितुमा°.

4) B बहुभिरभिपि, P corr.

5) B has ते or तै, its copies तै.

6) B समयेण, D corr.

7) I have made the insertion considering the personal pronoun to be indi-
 spensable here and on account of the parallel passage in tale 32 (*infra* p. 175, 5).

8) Ex conject., as is plain by many other instances of this formula, e. g.
 Divy. 449, 10. 564, 29 and *infra* tale 33 (B f. 30b) at the end; MS करुणादान°.
 Cp. W. Z. XVI, 106 my observation on Divy. 169, 12.

9) Ex conject.; MS मयानेनैवविधेन.

10) Sic MS.

भिरुक्तं धूपपुष्पगन्धमात्यविलेपनञ्च क्षिप्त्वा प्राञ्चुबः प्रणिधिं कर्तुं प्रारब्धः । येन सत्येन सत्यवचनेन मह्यव्यसनगतान्सत्त्वान्व्याधिपरिपीडितान्दृष्ट्वा स्वजीवितमिष्टं परि-
त्यजाम्यनेन सत्येन सत्यवाक्येनास्यां⁽¹⁾ वालुकायां नद्यां मह्यारोक्तमत्स्यः⁽²⁾ प्राडुर्भवयम् ।
इत्युक्त्वा प्रासादतलादात्मानं मुमोच ॥

स पतितमात्रः कालगतो नद्यां⁽³⁾ वालुकायां मह्यारोक्तमत्स्यः प्राडुर्भूतः । इति 5
देवताभिः सर्वविज्ञिते शब्द उत्सृष्टः । एष दीर्घकालमह्यव्याध्युत्पीडितानाममृतकल्पो
नद्यां⁽³⁾ वालुकायां मह्यारोक्तम[29b]त्स्यः प्राडुर्भूत इति । यतः सकृद्वयणान्महान्न-
कायः शस्त्रव्ययकरः पिटकानादाय निर्गत्य विविधैस्तीक्ष्णैः शस्त्रैर्जीवितं⁽⁴⁾ एव मांसान्यु-
त्कर्तितुमारब्धः । स च बोधिसत्त्वो विकर्त्यमानशरीरस्तान्सर्वान्मैत्र्या⁽⁵⁾ स्फुरन्सबाष्पाश्रु-
वदनश्चित्तयामास । लाभा मे सुलब्धा यन्नाम इमे सत्त्वा मदीयेन मांसरुधिरेण सुखिनो 10
भविष्यतीति ॥ तदनेनोपक्रमेण⁽⁶⁾ सत्त्वान्द्वादश वर्षाणि⁽⁷⁾ स्वकेन मांसरुधिरेण संतर्पयामास
न चानुत्तरायाः सम्यक्संबोधेक्षितं निवर्तितवान् ॥

यदा तेषां सत्त्वानां स व्याधिरूपशास्तस्तदा तेन रोक्तमत्स्येन शब्द उदीरितः ।
शृण्वन्तु⁽⁸⁾ भवतः सत्त्वा अहं स राजा पद्मको मया गुष्माकमर्थे स्वजीवितपरित्यागेनापमेवं-
विधं घ्रात्मभाव उपान्तो ममास्तिके चित्तं प्रसादयध्वं । यदाकृमनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभि- 15

1) B वारु; the sign ~ denotes that a written r must be changed into l, or g into s or n into p and the like. C वारु, DP वालु.

2) MS प्राडुर्भावे°.

3) B वालु, C वारु, DP वालु.

4) MS जीवित.

5) In B it is not clear whether स्फुरन् is written or स्फारन्. Of its copies, D has स्फारन् and P स्फारन्. That स्फुरन् is right, appears from the comparison of parallel passages, e. g. *supra* p. 79, 14. As to *sphurati* and *sphuṭa* see Index.

6) Ex conject.; MS सत्त्वानां द्वा°.

7) MS स्वक्रेण.

8) BCP भदसः, D भवत.

संभोत्स्ये ऽहं⁽¹⁾ तदा पुष्मानत्यन्तव्याधेः परिमोच्यात्यन्तनिष्ठे निर्व्याधौ प्रतिष्ठापयिष्यामी-
ति । तच्छ्रवणात्सं जनकायो लब्धप्रसादो राजामात्यपौराश्च पुष्पधूपमाल्यचिलेपनैर-
भ्यर्च्य प्रणिधानं कर्तुमारब्धाः । अतिदुष्करकारकं यदा त्वमनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसं-
बुध्येथाः तदा ते वयं श्रावकाः स्यामेति ॥

- 5 भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन पद्मको नाम
राजा बभूवाहं सः । यदेवंविधाः परित्यागाः कृतास्तेन मे संसारे ऽनन्तमुखमनुभूतमिदानी-
मप्यनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धः⁽³⁾ समपाकया च ग्रहणाय⁽⁵⁾ समन्वागतो येन मे अक्षितपो-
तखादितास्वादितं सम्यक्सुखेन परिणमति अल्पाव्याधौ रोगितातीतश्चास्मि । तस्मात्त-
र्हि भिन्नव एवं क्षिणितव्यं यत्सर्वसत्त्वेषु द्रव्यां भावयिष्याम इत्येवं वो भिन्नवः क्षिणित-

10 व्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Ex conjunct.; MS संभोत्स्येयं.

2) MS श्रावकाप्र्यामेति.

3) MS यदे.

4) B बुद्धाः, D corr.

5) MS ग्रहणाय. Cp. *supra* p. 168, 10.

6) Sic B; its copies show various corruptions: D रोगसंतीतश्चा, C रोगतातीत-
तश्चा, P रागतातीतश्चा. I believe B has the right reading. The compound *rogatā-*
tīta consists out of *rogatā* + *alīta*. *Rogatā* with the meaning of *roga* may be
compared with *dharmatā* = *dharmā* and *muditā* = *mud* (see Index of Divy.)
The *avadāna* literature affords many more instances of this formation. I met with
karmatā (R. f. 64 a 1), *vighnatā* (*ibid.* f. 97 a 4. 105 b 7), *gokatā* (*ibid.* f. 71 a 3), *jū-*
titā (K. f. 75 a 4), *bhedatā* (*ibid.* f. 73 b 9). Cp. also *kṛdābhīprāyātayā* = *kṛ-*
dābhīprāyēṇa (Divy. p. 372, 18). As to the evolution of this derivative the old col-
lective noun *janatā* (see PW s. v.) may be compared.

कवड इति ३२ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 अष्टिभिस्मार्थवाहैर्देवैर्नगैर्यत्तैरसुरैर्गण्डैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगण्डकिन्न-
 रमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मक्षापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासन-
 ग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः आवस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्ड- 5
 स्यारामे ॥ तत्र भगवान्भित्तूनामन्त्रपते स्म । सचेद्भित्तवः सत्त्वा ज्ञातोपुद्गानस्य फलं दान-
 त्संविभागस्य च फलविपाकं यथाहं ज्ञानामि दानस्य फलं दानसंविभागस्य च फलविपा-
 पाकमपीदानीं⁽¹⁾ यो ऽसावपश्चिमकः कवडश्चरम आलोपः ततो ऽपि नादत्त्वा ऽसंविभज्य
 परिभुञ्जते सचेद्दत्ते⁽²⁾ दक्षिणीयं प्रतिग्राहकं न चैषामुत्पन्नं मात्सर्यं⁽³⁾ चित्तं पर्यादाय ति-
 ष्ठेत् । यस्मात्तर्हि सत्त्वा न जानन्ति दानस्य फलं दानसंविभागस्य च फलविपाकं यथाहं 10
 ज्ञानामि दानस्य फलं⁽⁴⁾ दानसंविभागस्य च फलविपाकं तस्मात्ते अदत्त्वा ऽसंविभज्य परिभु-
 ञ्जते आगृहीतेन चेतसा उत्पन्नं चैषां मात्सर्यं चित्तं पर्यादाय तिष्ठति ॥

1) MS फलविपाकमवदाने. The correction is easily made with the help of the corresponding parallel in Divy. 290, 22 = 298, 5, where this same sermon is found with slight variations.

2) I have corrected these words according to the corresponding text of the Divy.—B यो नैव, the interlinear म represents a bad correction, methinks, not the tradition (DP योमैव, C योमव).

3) The Divy. parallel has here more correctly: *paribhujjāna sacce la-bheran*.

4) Anusvāra wanting in MS.—B मात्सर्यं.

5) Ex conject., cp. Divy. 291, 2 = 298, 10. B, owing to a copyist's oversight, दानफलविपाकस्य च फलविपाकं. Likewise P; in D and C several akṣaras have been omitted.

इमवोचद्भगवानिदमुक्त्वा मुगतो ह्याथापरमेतदुवाच शास्ता⁽¹⁾ ।

एवं हि सत्त्वा ज्ञानीयुर्यथा प्रोक्तं महर्षिणा ।

विपाकः संविभागस्य यथा भवति⁽²⁾ महार्थिकः ॥ (१)

नादत्त्वा परिभुञ्जीरन् स्युर्मत्सरिणस्तथा ।

5 न चैषामाग्रहे चित्तमुत्पद्येत कदाचन ॥ (२)

यस्मात्तु न प्रज्ञानंति बाला मोक्तमोवृताः ।

तस्मात्तु भुञ्जते «सत्त्वा» आगृहीतेन चेतसा ।

उत्पन्नं चैषां⁽³⁾ मात्सर्यं चित्तं पर्यादाय तिष्ठति⁽⁴⁾ ॥ (३)

यदा भगवता एतत्सूत्रं भाषितं तदा भिन्नवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भग-
10 वत्तं पप्रच्छुः । आश्चर्यं भदत्त यद्भगवान्दानस्य वर्षा⁽⁷⁾ भाषते दानसंवि[30a]भागस्य च फल-
विपाकमिति ॥ भगवानाह । किमत्र भिन्नव आश्चर्यं पत्तयागतो दानस्य वर्षा भाषते दान-
संविभागस्य च फलविपाकमिति । यन्मयातीते ऽध्वनि पाचनकहेतोर्मुखद्वारगतः स्वकव-
उः परित्यक्तस्तच्छृणुत साधु च सुष्ठु च मनसि कुरुत⁽⁸⁾ भाषिष्ये ऽहम् ॥

भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीते ऽध्वनि ब्रह्मदत्तो नाम राजा राज्यं कारयति ऋद्धं च स्फीतं
15 च क्षेमं च सुभितं चाकीर्णबहुजनमनुष्यं च प्रशासकलिकलकृडिम्बउमरं तस्कररोगाप-
गतं⁽⁸⁾ शालीनुगोमक्षिषीसंपन्नमखिलमकण्ठकमेकपुत्रमिव राज्यं कारयति । स राजा आहो

1) This transition from the prose to the metrical paraphrase of the same content is a mutilated fragment of some *tristubh*, it seems, itself.

2) Pronounce: *bhoti*.

3) Ex conject.; MS मोक्तम्.

4) B तस्मात्तु, the copyists have तस्मात्तद्भुञ्जते (P °तद्भुञ्जते).

5) Anusvāra wanting in MS.

6) The last pāda sins against the metre.

7) MS भाषते । दानम्.

8) MS °गतां.

भद्रः कल्याणाशय आत्महितपरहितप्रतिपन्नः कारुणिको महात्मा धर्मकामः प्रज्ञावत्स-
लः सर्वप्रदः सर्वपरित्यागी निःसङ्गपरित्यागी च महति त्यागे वर्तते ॥ पावदपरेण समयेन
महदुभितं प्राडुभूतं दुर्भितान्तरकल्पसदृशम् । ततस्ते जनकाया दुर्भितकालभयभीताः
तुत्तामकण्ठकपोलाः प्रेताश्रयसदृशाः संगम्य ⁽¹⁾ समागम्यैकसमूहेन राजानमुपसृत्य जयेना-
युषा च वर्धयित्वाचुः । देव परित्रायस्व घस्मानस्मादुर्भितभयात् प्रपच्छ जीवितमिति ॥ 8
ततो राजा कोष्ठागारिकं पुरुषमामन्त्रितवान् । अस्ति मे पुरुष कोष्ठागारे घन्नपानं यद-
स्माकं स्यादेषां च जनकायानाम् । इति श्रुत्वा कोष्ठागारिक आह ⁽²⁾ परिगणय देव सस्या-
न्याख्यास्यामीति ॥ ततो गणितकुशलैर्गणनां कृत्वा ⁽³⁾ सर्वेषां विषयनिवासिनां दिवसे
दिवसे एककवडो राज्ञो द्वौ कवडावियत्ते काले भविष्यतीति समाख्यातम् ॥ ततो राजा
जनकायानाह्वयोक्तवान् । तेन हि भवतो दिवसानुदिवसमागत्य राजकुले कवडमभ्यव- 10
हृत्य गच्छतेति ॥ ततस्ते प्रतिदिवसमागत्य प्रत्येकमेकैकं कवडमभ्यवहृत्य यथेष्टं
गच्छन्ति ॥

अथान्यतमो ब्राह्मणस्तस्यां गणनायां नासीत् । परेभ्यश्च श्रुत्वा राजानमुवाच देव
जनपदगतेन मे ⁽⁴⁾ श्रुता गणना दीयतां ममापि कवड इति ॥ ततो राजा स्वकात्कवडद्व-
यदेकं ब्राह्मणाय दत्तवानेकं कवडं जनसामान्यमभ्यवहर्तुं प्रवृत्तः ॥ 15

शक्रस्य देवेन्द्रस्याधस्ताज्ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । तस्यैतदभवत् । अतिदुष्करं वत वा-
राणसेयो राजा करोति यन्मूढेन मीमांसयेति ॥ अथ शक्रो देवेन्द्रो ब्राह्मणवेषमात्मानम-
भिनिर्माय भोजनकाले राजानमुपसृतः जयेनायुषा च वर्धयित्वाच । बुभुक्षितो ऽहं कुरुष्व

1) B संगम्यसमागम्य, D corr.

2) Note the ungrammatical gerund.

3) Ex connect.; MS गणना कृता.

4) Here it is plain that *me* has the function of an instrumental, cp. *supra* p. 106, n. 1 and the Aṣoka-inscr. Dhauī, Middle Face, l. 22 (edict V) *tedasavasā-bhisitena me*.

5) Ex connect.; MS मीमान्सेदित्य°. Cp. *supra* p. 94, n. 4.

6) MS वेशमा°.

स्वकवडेनानुयुक्तमिति । ततो राज्ञा स्वजीवितपरित्यागं व्यवसाय कारुण्यात्स्वकवडे
 ब्राह्मणाय दत्तानाकारतां प्रतिपन्नः । यावत्षड्भक्त्यैक्ये अनेनोपक्रमेण कृताः⁽³⁾ । तं च मन्हा-
 जनकायं भुञ्जानं दृष्ट्वा परां प्रीतिमापेदे ॥ अथ शक्तो देवेन्द्रस्तं राज्ञो ऽतिदुष्करं व्यव-
 सायं दृष्ट्वा ब्राह्मणवेषमन्तर्धाप्य स्वेन व्रजेण स्थित्वा राज्ञानं संवर्धयामास । साधु साधु
 5 मन्हारज्ञं आवर्जिता वयं भवतानेन दुष्करेण व्यवसायेन सनाथशायं जनकाय ईदृशेन
 प्रजापालकेन । न दुष्यतां⁽⁵⁾ तव विजिते सर्वबीजानि⁽⁶⁾ वाप्यत्तामहं सप्तमे दिवसे तथाविधं
 माहेन्द्रं⁽⁷⁾ वर्षमुत्सृज्यामि येन सर्वसस्यानि निष्पत्स्यन्तं⁽⁸⁾ इति ॥ राज्ञा तथा कारितं शक्ते-
 णापि तथाविधं माहेन्द्रं वर्षमुत्सृष्टं येन दुर्गितं विनिवर्तितं सुभित्तं प्रादुर्भूतम् ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन ब्रह्मदत्तो नाम
 10 राज्ञा बभूवाहं सः । मया*तान्येवंविधे⁽⁹⁾ दुर्भित्ते वर्तमाने स्वजीवितपरित्यागादेवंविधानि
 दानानि दत्तानि । तस्मात्तर्हि भित्तव एवं शिञ्जितव्यं यद्दानानि दास्यामः पुण्यानि
 कारिष्याम इत्येवं वो भित्तवः शिञ्जितव्यम् ॥⁽¹¹⁾

इदमवोचद्भगवानात्मनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) The aksara ड् is written readably and even put twice, for clearness' sake, in B. The copyists of D and P, as they failed to understand its purport, have omitted it. Cp. Feer 119, n. 1.

2) MS कृता.

3) Ex conject.; MS राज्ञाति°.

4) MS वेशम°.

5) Ex conject.; MS न दुष्यतां विवर्जिते.

6) Perhaps चोप्यत्ताम्.

7) Ex conject.; MS वर्षमुन्मुत्तामि.

8) MS त्स्यत.

9) The restoration is here very uncertain. One would expect *mayairavam-vidhe* or something like this.

10) B विधेदुर्भि°, D and P corr.

11) D fills the gap.

धर्मपाल इति ⁽¹⁾ ३३ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
ष्ठिभिः सार्धैर्वर्द्धैर्वैनीर्गर्भैर्नैर्मुर्गैर्गृहैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगहूडकि-
न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् [30 b] ज्ञातो मरुपुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
सनगानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्को राजगृहे विहरति वेणुवने कलन्दकनि- 5
वापे ॥ यदा देवदत्तेन मोक्षपुरुषेण भगवतो वधार्थेन घणपालको ⁽²⁾ कृस्तिनाग उत्सृष्ट उद-
पानो ⁽³⁾ विषचूर्णेन चावकीर्णो वधकपुरुषाश्चोत्सृष्टाः स भगवतो दीर्घरात्रं वधकः प्रत्य-
र्थिकः प्रत्यमित्रो भगवांश्चास्य मैत्रचितो ⁽⁴⁾ कृतचितो ऽनुकम्पाचितेन च प्रत्युपस्थितः ॥
तदा भित्तवो भगवत्तं पप्रच्छुः । पश्य भगवन्यावदयं देवदत्तो भगवतो वधापोष्यतो भगवां-
श्चास्य मैत्रचितो कृतचितो ऽनुकम्पाचितेन प्रत्युपस्थित इति ॥ 10

भगवानाह । किमत्र भित्तव आश्चर्यं यदिदानीं तथागतो विगतरागो विगतद्वेषो
विगतमोहः परिमुक्तो ज्ञातिजराव्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदीर्घमनस्योपायाप्तेभ्यः सर्वज्ञः

1) From here to धर्मपालस्य गले (p. 180, 1) I could avail myself of the manu-
script F (f. 1 b, 2 a and 2 b). Our tale begins thus in F: नमो बुद्धाय धर्मपाल इति बुद्धो
भग० etc.

2) So B and F; D has घनपालको. In K., avad. nr. 23, the elephant's name
is Dharmapāla (f. 211 a), in the Tibetan life of Buddha, translated by Schiefner
(p. 24) he is named Vasupāla.

3) Probably some word (e. g. उदपानो) has dropped out before विषचूर्णेन, de-
noting the subject of *atakirṇaḥ* with the signification 3) in PW. In K it is stated
that Devadatta threw the poison in the water-reservoir in the Buddha's vihāra.
The missing word is wanting in both B and F.

4) So F, whose reading is preferable to that of B मैत्रचितेन कृतचितेनानु०.

सर्वाकारज्ञः सर्वज्ञानज्ञेयवशिप्राप्तो⁽¹⁾ यत्⁽²⁾ मयातीति ऽध्वनि सर्गणेण सद्द्वेषेण समोक्तेन दक्ष-
रक्षवयस्यवस्थितेन वधाय पराक्रान्तस्यास्यात्तिके नैवं चित्तं हूयितं तच्छृणुत साधु च
सुहृ च मनसि कुरुत भाषिष्ये ऽहम् ॥

भूतपूर्वं भित्तयो ऽतीति ऽध्वनि वाराणस्यां नगर्या ब्रह्मदत्तो नाम राजा राज्यं कार-
5 यति ऋद्धं च स्फोटं च तेन च सुभित्तं चाकीर्णबहुजनमनुष्यं च प्रशासकालिकलक्ष्ति-
स्वडनरं तस्कररोगापगतं⁽⁷⁾ शास्त्रोक्तुगोमहिषीसंपन्नमखिलमकण्ठकमेकपुत्रमिव राज्यं पा-
लपति । स च राजा आद्वो भद्रः कल्याणाशय आत्मकृतिपरकृतिप्रतिपन्नः कारुणिको
महात्मा धर्मकामः प्रजावत्सलः सर्वप्रदः सर्वपरित्यागी निःसङ्गपरित्यागी च मक्ति
त्यागे वर्तते । तस्य च राज्ञो दुर्मतिर्नाम देवी चण्डा रोषणी साक्षिका एकपुत्रश्च धर्म-
10 पालो नाम्ना तस्या एव दुर्मत्याः सकाशाज्जातः ।⁽¹⁰⁾ स च धर्मपालो दयावान् आद्वो भद्रः
कल्याणाशय आत्मकृतिपरकृतिप्रतिपन्नः कारुणिको महात्मा धर्मकामः प्रजावत्सलः

1) Note the elliptic form of expression, which is also found in the parallel passage of avad. nr. 34, and is somewhat strange, indeed. In K (f. 214b 9 sq.) the apodosis is expressed in full: यदिदानीम्....

प्रदुष्टे देवदत्ते ऽस्मिन्श्चातरि मे वधोद्यते
मैत्रिमिव समाधाय तास्मिमेव करोमि वै.

2) So F; B यत्, cp. *supra* p. 3, n. 2.

3) B दक्षरक्षवयमाव°, F °वयसाव°, F °वयःसाव°.

4) I have adopted this reading of F; B has पराक्रान्तस्यात्तिके.

5) F कुरु भाषिष्ये ॥ भूत°.

6) B चावको°, D corr. — F has the good reading.

7) Anusvāra wanting in B, is found in F.

8) F °पुत्रकामित्र.

9) F somewhat shorter and with a small variation सर्वस्वपरित्यागो च मक्ति
त्यागे वर्तते ।

10) P सर्वधर्मपालो, a fault of the copyist. Cp. Feer p. 121 n. 2.

सर्वेषां च वीराणसेयानां ब्राह्मणगृह्यतीनामिष्टः कातः प्रियो मनापो दर्शनेन⁽²⁾ । स चो-
पाध्यायसकाशं गत्वा दारकैः सह लिपिं पठति ॥

यावद्वात्रापरेण समयेन वसतकालसमये संपुष्पितेषु पादपेषु कृतकौश्मयूरशु-
कशारिकाकोकिलजीवजीवकनिर्घोषिते वनषण्डे देव्या सहस्राक्षः पुरपरिवृत उद्यान-
भूमिं⁽⁴⁾ निर्गतः । तत्र च राज्ञ उद्याने उत्तः पुरजनेन सह क्रोडित ईष्यारोषपरीतां दुर्म- 5
तिर्देवी कुपिता राज्ञा चास्या मर्धं पोतकं वर्जितम्⁽⁷⁾ । तया कुपितया राज्ञः संदेशो वि-
सर्जितः पुत्रस्याहं रुधिरं पिवेयं यद्यहं तवार्धं पोतकं पिवेमिति ॥ कामान्खलु प्रति-
नेत्रमानस्य नास्ति किञ्चित्पापकं कर्माकर्णीयमिति⁽⁸⁾ ॥ ततो राज्ञा ब्रह्मदत्तो धार्मिको
ऽपि सन्कामरागपर्यवसानविगमादत्तः पुरजनेन⁽¹⁰⁾ साह्यमानो ऽपि क्रोधाग्निना प्रवृत्तितः ॥

1) F वीराणसेयानां.

2) B दर्श, then an erased akṣ., I think नी, then ने, then a second erasure, then न.

3) B क्रोच or क्राच, F क्रोच.

4) Anusvāra wanting in B and its copies.

5) Ex conject. confirmed by F; MS क्रोडितः (D °ति).

6) MS °रापपरीता, F ईष्यारोषपरीता.

7) The conciseness of the text in this portion of the tale will make here a comparison of its paraphrase in K desirable. At this point of that paraphrase the king, after dallying with his whole zenana, secludes himself in the company of one sapatnī, with whom राज्ञा मधुरसं पानं पीत्वा पीत्वा यथेच्छया । यथाकामं सुखं भुक्त्वा तपां विश्रान्तिमाश्रयत् (K f. 215b 4). A sakhī informs Durmati of the king's erotic extravagance, whereupon she falls into a fit of anger. The king, in order to appease her, प्रेषिकां (sic) प्रेषयद्रुतं with the rest of the beverage, kept for her, with these words: तदिदं मधुपानं ते प्रीतये प्रभुनार्पितं.

8) The same phrase Divy. 258, c. 565, 12. Cp. W. Z. XVI, 126.

9) F has here preserved the right reading «because there was not a cess of lust and passion»; B पर्यवसानाविगमाद° (D °विगतमार्ग°).

10) MS साह्य(D सात्)मानो. In F the whole akṣara ह्य is not clearly discernible, but that व्य is contained in it is certain.

ततस्तेन संप्रवृद्धक्रोधेनाज्ञा दत्ता गच्छत धर्मपालस्य गले क्त्वा रुधिरं पाययतेना-
मिता ॥

ततो दारकशालावस्थितो धर्मपालः कुमारः श्रुत्वा रोदितुं⁽³⁾ प्रवृत्त एवं चाह ।
धिकं सन्नसभागतां⁽⁴⁾ संसरे यत्र नाम क्रोधवशादङ्गनिःसृतमपि सुतं परित्यजतीति ॥
5 ततो धर्मपालः सर्वालङ्कारविभूषितः पितुः पादयोर्निपत्य कथयति । साधु तात प्रसीद्
निरपराधं मा मां परित्याती⁽⁵⁾ इष्टाश्च सर्वेषां पितृणां पुत्रा इति ॥ राजा कथयति । पुत्रक
यदि ते माता क्षमते अहमपि क्षमे इति ॥ ततो धर्मपालः प्रहृदन्मातुः सकाशमुपसंक्रान्तः
पादयोर्निपत्य कृतकरपुट उवाच । अम्ब क्षमस्व मा मां शीविताद्यपरोपयेति ॥ सा एवं
करुणादीनविलम्बितैरुत्तरैरुच्यमाना न क्षमते ॥ ततो⁽⁶⁾ वध्यघातेस्तीक्ष्णेन शस्त्रेण धर्म-
10 पालस्य कुमारस्य गले क्त्वा दुर्मतिर्देवी रुधिरं पायिता⁽⁷⁾ न च दुर्मत्या विप्रतिसारो
ज्ञातः । [31a] धर्मपालो ऽपि कुमारो मातापितृवध्यघातेषु चित्तं प्रसाद्य कालगतः ॥

1) So F. In B and its copies संप्रवृद्ध°.

2) Ex conject.; BP पाययैना°, C पाययैना°, D पापयेना°.

3) B रोदितुं, P corr.

4) MS सविसभागतां. Instead of this unmeaning tradition I think the author wrote what I have put into the text, सन्न implying also the abstract signification «existence (being in saṃsāra)». The Tibetan has, indeed, རྒྱལ་ཁུག་, the corresponding word for सन्न (private communication of the late M. Feer).

5) Ex conject.; MS परित्यजती.

6) Ex conject.; B वध्यप्यतिस्तीक्ष्णेण, but the aks. प्यति are cancelled; instead of them there is put on the inferior margin a correction, which I cannot duly understand; nor did the copyists of DC and P. D has वध्यव्याति° (the 2^d aks. of the marginal correction seems, indeed, to be तै), C and P have left out प्या and written वध्यति°. About the exactness of वध्यघातेस्ती° there can be no doubt, cp. *infra* l. 11 and (in avad. nr. 98) B f. 95a, about the middle of the page.

7) Sic B pr. m., some corrector inserted प — he meant प — between पा and यि, hence C has पापयिता, P पाययिता; D corr. B's original reading is, of course, the right one. Cp. *supra* p. 122, n. 7.

भगवानाह । किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन धर्मपालो नाम
 कुमारो बभूवाहं सः सा दुर्मतिर्देवी एष देवदत्तः । तद्यपि मे⁽¹⁾ वधककृस्तगतेनास्य मैत्रं
 चित्तमुत्पादितमिदानीमप्यहमस्य वधापोद्भूतस्य मैत्रचित्तो कृतचित्तो ऽनुकम्पाचित्तः ।
 तस्मात्तर्हि भित्तव एवं शिन्नितव्यं यत्सर्वसन्नेषु मैत्रं चित्तं भावयिष्याम इत्येवं वो
 भित्तवः शिन्नितव्यम् ॥

5

३४मवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) Cp. *supra* p. 175, n. 4.

शिविरिति ३४ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
 ष्ठिभिः सार्ववर्द्धैर्देवैर्नगैर्पत्नैरसुरैर्गरुडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो ⁽¹⁾बुद्धो ⁽²⁾भगवान् ज्ञातो मरुपुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनास-
 5 नग्नानप्रत्ययभैषद्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विक्रति जेतवने ऽनाद्यपि-
 ण्डदस्यारामे । तेन खलु समये⁽³⁾ श्रावस्त्यां भित्तूणां द्वौ संनिपातौ भवतः । एक आषाढ्यां
⁽⁴⁾वर्षोपनायिकायां द्वितीयः कार्तिक्यां पूर्णमास्याम् ⁽⁵⁾। तत्र भित्तवः पात्राणि पचन्ति ⁽⁷⁾ची-
 वराणि धावन्ति ⁽⁸⁾पांसुकूलानि च सीध्यन्ति ॥ यावद⁽⁹⁾न्यतमो भित्तुश्चीवरं स्योतुकामः
 सूर्योद्विङ्गं सूत्रकं न शक्नोति प्रतिपादयितुम् । स ⁽¹⁰⁾करुणादीनविलम्बितैरक्षरैरुवाच की

1) D fills the gap.

2) MS पात्र.

3) From पश्य we get again the precious help of F, which contains the whole story of Cibi (f. 4a 1 — f. 6a 8).

4) F °श्वारामे.

5) B समयेऽप्रा°; D fills the gap. In F nothing is wanting.

6) I have adopted the reading of F; B कार्तिकपूर्णास्यां.

7) Sic F. I have adopted this reading, which affords the proper meaning: «the monks are then baking their (new earthen) begging-pots». — B परंति (D धर-
 ति, its copyist seems to have used a marginal note of B, where ध is written per-
 haps with reference to this परंति, CP have neglected that note). Feer p. 124 «les
 Bhixus reçoivent leurs vases à aumônes».

8) B पाशुकु°. The orthography पाशु is constant in B. — F चीवराणि धार-
 यन्ति पाशुकू°.

9) F °न्यतेमो.

10) FB करुणादी°, cp. *supra* p. 170, n. 8.

लोके पुण्यकाम इति । भगवांश्चास्य नातिदूरे चङ्क्रमे चङ्क्रम्यते । ततो भगवान्गम्भीरम-
धुरविशदकलविङ्कमनोऽनुडुभिनिर्घोषो गजभुजसदृशबाहुमभिप्रसार्य कथयति । अहं
भित्तो लोके पुण्यकाम इति ॥ ततो ऽतौ भित्तुर्भगवतः पञ्चाङ्गोपेतं स्वरमुपश्रुत्य संधा-
त्तस्वरितत्वरितं भगवतः पाणिं गृहीत्वा स्वशिरसि स्थापयित्वाह । भगवन्ननेन ते
(1) प्राणिना त्रीणि कल्पासंख्येयानि दानशीलज्ञातिवीर्यध्यानप्रज्ञा उपचिताः ॥ अथ च पुन- 5
र्भगवानेनमाह । अतृप्तो ऽहं भित्तो पुण्यैर्लब्धरसो ऽहं भित्तो पुण्यैरतो मे तृप्तिर्ना-
स्तोति ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवतं पप्रच्छुः । आश्चर्यं भदत्तं यद्भग-
वान्पुण्यमयैः संस्कारैरतृप्त इति ॥ भगवानाह । किमत्र भित्तव आश्चर्यं यदिदानीं तद्यागतो
विगतरागो विगतद्वयो विगतमोहः परिमुक्तो ज्ञातिजराव्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदौ- 10
र्मनस्योपायासेभ्यः सर्वज्ञः सर्वकारज्ञः सर्वज्ञानज्ञेयवशिष्टासौ (6) यत्त्वत्कमतीति ऽध्वनि सरागः
सद्वेषः समोहो ऽपरिमुक्तो ज्ञातिजराव्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासेभ्यो
(8) ऽतृप्तः पुण्यमयैः संस्कारैः तच्छृणुत साधु च सुष्ठु च मनसि कुरुत भाषिष्ये ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीति ऽध्वनि शिविघोषायां राजधान्यां शिविनाम राजा राज्यं
कारयति ऋद्धं च स्फोटं च तेमं च सुभितं चाकोर्णबहुजनमनुष्यं च प्रशात्तकलिक- 15

1) B °प्राणिना, F भगवन्ननेन ते प्राणिना.

2) F °वानेवमाह.

3) B अतृप्ताहं, D corr. — FB भित्तोः both times.

4) B °रमोहं.

5) FB यद्भगवतापुण्यमयैः.

6) The apodosis of this sentence is to be understood, cp. *supra*, p. 178, n. 1.

7) F यन्वयमतीति, B यन्वयमतीति, with expunction of the aks. क. Hence CP यन्वयमतीति; D has यत्त्वत्कम°.

8) F समोहपरिमु°.

लङ्कडिम्बउमरं⁽¹⁾ तस्कररोगापगतं⁽²⁾ शालोत्तुगोमक्षिषीसेपन्नमखिलमकण्ठकमेकपुत्रमिव
 राज्यं पालयति । स च शिवी राज्ञा आहो भद्रः कल्याणाश्रय आत्मकितपरकितप्र-
 तियन्नः कारुणिको महात्मा धर्मकामः प्रज्ञावत्सलः सर्वप्रदः सर्वपरित्यागी निःसङ्गप-
 रित्यागी च महति त्यागे वर्तते । स⁽⁴⁾ काल्यमेवोत्थाय यज्ञवाटं प्रविश्यान्नमन्नार्थिभ्यः
 5 प्रयच्छति वस्त्रं वस्त्रार्थिभ्यः⁽⁵⁾ धनधान्यकिरण्यमुवर्णमणिमुक्तावैडूर्यशङ्खशिलाप्रवाडा-
 दीनां परित्यागं करोति । न चासौ पुण्यमयैः संस्कारैस्तृप्तिं गच्छति । सो⁽⁶⁾ ज्ञः⁽⁶⁾ पुरं प्रवि-
 श्यात्तःपुरजनस्य भक्ताच्छादनं प्रयच्छति कुमारगणाममात्यानां भटवलाग्रस्य नैगमज्ञान-
 पदानाम् ॥

अथ राज्ञः शिवेरेतद्भवत् । संतर्पिता घनेन मनुष्यभूताः नुन्नन्नत्तवो ऽवशिष्टाः केन
 10 संतर्पयितव्या इति ॥ स परित्यक्तविभवसर्वस्व⁽⁸⁾ एकशाटकनिवसितः स्वशरीरावशेष-
 शिक्तामापेदे । तस्यैतद्भवत् । नुन्नन्नत्तुभ्यः स्वशरीरमनुप्रयच्छामीति । स शस्त्रेण⁽⁹⁾ स्वश-
 रीरे तन्नयित्वा यत्र दंशमशकास्तत्रोत्सृष्ट्वा⁽¹⁰⁾ [31 b] यः प्रतिष्ठते प्रियमिवैकपुत्रकं रुधिराण
 संतर्पयति ॥

1) F °उमरस्तस्कर°.

2) Anusvāra wanting in both B and F.

3) F °मेकपुत्रकमिव, cp. *supra* p. 178, n. 8.

4) D काल्यमे°.

5) Cp. the parallel passage in Jtkm. p. 7, 3. D inserts after घनार्थिभ्यः these words पानं पानार्थिकेभ्यः.

6) B तत्पुरं, D corr.

7) Ex conject.; B and F जनप° . Cp. Divy. 253, 9 *naigamajānapadaiḥ*. In the manuscripts *janapada* 'country' and *jānapada* 'country-people' are not seldom confounded. Cp. my observation in W.Z. XVI, 106.

8) B °क्तविभवसर्व एक°, F (f. 5a 4) °क्तविभवसर्वस्वएक° (the fourth aks. is uncertain).

9) स्व is wanting in F.

10) B दंशमशका°, DP corr.

शक्रस्य देवेन्द्रस्याधस्तात्⁽¹⁾निदर्शनं प्रवर्तते । तस्यैतदभवत् । किमयं शिवो राज्ञा
सत्त्वानामर्थमेवं करोति *उत*⁽²⁾ करुणया यन्त्रुमेनं जिज्ञासयेति ॥ ततो भिन्नाञ्जनमसि-
वर्णा गृध्रवेषमात्मानमभिनिर्माय राज्ञः शिवेः सकाशमुपसंक्रम्य मुखतुण्डकेनात्⁽⁵⁾युत्पाटयितुं
प्रवृत्तः । न च राज्ञा संत्रासमापद्यते किं तु मैत्रीविशालाभ्यां नयनाभ्यां तं गृध्रमालोक्य
कथयति । वत्स यन्मदीयाच्छरीरात्प्रयुञ्जसे तेन प्रणयः क्रियतामिति ॥ तत आवर्जितः ४
शक्रो देवेन्द्रो ब्राह्मणवेषमात्मानमभिनिर्माय राज्ञः शिवेः पुरस्तात्स्थित्वा कथयति ।
साधु पार्थिव दीयतामेतन्नयनद्वयमिति ॥ राज्ञोवाच । महाब्राह्मण गृह्यतां यदभिरुचितं
न मे ऽत्र विघ्नः कश्चिदस्तीति ॥ ततः शक्रो देवेन्द्रो भूयस्या मात्रयाभिप्रसन्नो ब्राह्मण-
वेषमत्सर्थाप्य स्वद्वयेण स्थित्वा राज्ञानमभ्युत्साहयन्वाच । साधु साधु भोः पार्थिव सुनि-

1) B °स्ताज्ञा°, F °स्तात् छा°.

2) This is the reading of B, the genuineness of which is very doubtful, since in the double question beginning with *kim ayam*, the former member would not be expressed, the king being asked, whether he cares thus for the creatures either .... or out of compassion. Instead of उत, which for this reason does not afford a good meaning here, F has अतः. I surmise अतः to be a perverted द्यौ and would translate the question thus: «How does king Gībi thus take care of the creatures? Would he do so, indeed, out of compassion?»

3) Ex conject.; B जिज्ञासयेयमिति (D जिज्ञासयमिति), F जिज्ञासयेति.

4) B मशिवर्णा and ...वेशम°, F मशिवर्णा and ...गृध्रवेशम°.

5) B °केनानुत्पा°.

6) F गृध्रमवलोका.

7) तत omitted in F, has been added at the top of the page (f. 5b).

8) I have adopted the reading of F; B दीयतां मे तन्नयद्वयमिति, in D this has been changed into °तामेते नयनद्वयेति, as is also found in Drāv. f. 87b 4. As to *etan nayanadvayam* = 'istud oculorum par' see my *Ved. und Sanskrit Syntax* § 131, A. 1. There is here no possibility of the pronoun *ta*.

9) FD °शमत्त°.

10) F राज्ञानमभ्युत्साह°, B राज्ञानमत्युत्साह° (D राज्ञानमुत्सा°). Cp. *infra* p. 191, 10.

श्रिता ते बुद्धिरकम्प्यस्ते प्रणिधिरनुगता⁽¹⁾ ते सन्नेषु मत्कारुणा यत्र नाम त्वं संत्रास-
करेषु धर्मेषु विशारदो न चिरात्त्वमेनेन व्यवसायेनानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्यसे ॥

भगवानाह । किं⁽³⁾ मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन शिविर्नाम
राज्ञा बभूवाहं सः । तदानीमपि मे पुण्यमयैः संस्कारैस्तृप्तिर्नास्ति प्रागेवेदानीम् । तस्मा-
5 तर्हि भित्तव एवं शिञ्चितव्यं पदानानि दास्यामः पुण्यानि करिष्याम इत्येवं वो भित्तवः
शिञ्चितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते च भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) This means, of course 'your surpassing compassion has penetrated the creatures (for whom it was intended)', in other terms: has shown itself among the creatures. The Tibetan translation, kindly communicated to me by the late M. Feer, མེས་ཅན་འདྲ་མཉམས་ལ་ཁྱིད་ཀྱི་སྤྱིང་རྗེ་ཆེན་པོ་རྒྱལ་འབབ་པར་གྱུར་གྱི་ tends to confirm this acceptance.

2) FB चिरात्त्वम°.

3) Anusvāra wanting in F and B.

4) F °गवात्तमन°. After °भ्यनन्दन् ॥ F has ° ॥ शिवीश्रवदानं समाप्तम् ॥ ° ॥.

(1) सुत्रप इति ३५ ।

बुद्धो भगवान्मत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नागैर्पत्तैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागवत्तासुरगरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लामो चीवरपिण्डपातशयनासन-
 गानप्रत्यपमैषग्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः श्रावस्त्यां विकृति जेतवने ऽनाद्यपिण्ड- 5
 स्यारामे । यदा भगवान्प्रतिसंलपनाद्युत्थाय चतसृणां पर्षदां मधुरमधुरं धर्मं देशयति
 क्षौद्रं⁽³⁾ मध्ववानेडकमेनेकशता <च> पर्षद्भगवतः सकाशान्मधुरमधुरं धर्मं शृणोत्यनिज्ज-
 मानैरिन्द्रियैस्तदा भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं⁽⁵⁾ पप्रच्छुः । पश्य
 भदत्त यावद्धर्मरत्नस्यामी भाजनभूताः सत्त्वा आदरेण श्रोतव्यं⁽⁶⁾ मन्यन्त इति ॥ भगवानाह ।
 यथा तथागतेन भित्तव आदरज्ञातेन⁽⁷⁾ धर्मः श्रुतश्चोद्धृताश्च तच्छृणुत साधु च सुष्ठु च मनसि 10
 कुरुत भाषिष्ये ॥

1) B सुत्रप out of स्वत्रप, it seems; DP स्वत्रप, C सुत्रप. — F नमोबुद्धाय ॥
 स्वत्रप इति. F contains this whole avadāna of Surūpa (f. 6a 4 — f. 8b 6).

2) F °नाशन°, and further on °दृष्टारामे.

3) Anusvāra wanting in both F and B.

4) FB °नेडकानेकशतापर्ष°.

5) B भगवत्तं बुद्धं पप्रच्छुः । F has बुद्धं भगवत्तं, as usual in this formula;
 likewise D.

6) FB मन्यत.

7) Ex conject.; FB धर्मश्रुताश्चोद्धृताश्च (D °श्रुताचो°, C °श्रुताश्चा°). Feer,
 who used also the Tibetan translation, has here (p. 128, 14) 'le Tathāgata a écouté
 avec respect et saisi la loi'.

- भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि वाराणस्यां⁽¹⁾ नगरीं⁽²⁾ सुव्रपो नाम राज्ञा राज्यं कारयति ऋद्धे च स्फीतं च लेभं च⁽³⁾ मुभित्तं चाक्रोर्णवक्रुन्नमनुष्यं च प्रशस्तकलिकलकुडिन्वउमरं तस्करोगोपागतं⁽⁴⁾ शालीनुगोमक्षीसंपन्नमखिलमकाठकमेकपुत्रकमिव राज्यं पालयति । स च राज्ञा आद्वो भद्रः कल्याणाशय आत्महितपरहितप्रतिपन्नः कारुणिको 5 मन्त्रात्मा धर्मकामः⁽⁵⁾ प्रज्ञावत्सलः सर्वप्रदः सर्वपरित्यागी निःसङ्गपरित्यागी च महति त्यागे वर्तते । तस्य च राज्ञः सुन्दरिका नाम देवी अभिव्रपा दर्शनीया प्रासादिका⁽⁶⁾ सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेता सुन्दरकश्च नाम्ना एकपुत्र इष्टः कात्तः प्रियो मनायः क्षात्तो ऽप्रतिकूलः ॥ अथापरेण समयेन राज्ञः⁽⁸⁾ सुव्रपस्य धर्मे ऽभिलाष उत्पन्नः । तेन सर्वे ऽमात्याः संनिपात्योक्ताः पर्येषत मे ग्रामण्यो⁽⁹⁾ धर्मान्धर्मो मे रोचत इति । ततस्ते ऽमात्याः कृतकरपुटा 10 राज्ञानं विज्ञापयन्ति । दुर्लभो महाराज धर्मः⁽¹⁰⁾ श्रूयते महाराज बुद्धानां लोके [32a] उत्पादाद्धर्मस्योत्पादो भवतीति ॥ ततो राज्ञा सुवर्णापिटके⁽¹²⁾ ध्वजाग्रे बद्धा सर्वविज्ञिते वपटावधोषणा⁽¹³⁾ कारितं यो मे धर्मं वक्ष्यति तस्येनं सुवर्णापिटके दास्यामि मन्त्रा च⁽¹⁴⁾

1) B वाराणास्या नगरी, D corr.; F °स्यामन्त्रानगरी.

2) F स्वव्रपो.

3) The words स्फीतं च लेभं च are wanting in B, but extant in F. The copyist of D has added them of his own.

4) Anusvāra wanting in all MSS.

5) Visarga wanting in F.

6) Between प्रासादिका and सर्वा° both F and B have नाम, a dittography, it seems; it cannot be = 'certes', as it is rendered by Feer (p. 128, 20).

7) कात्तः is wanting in F.

8) F सुव्रपस्य.

9) B and its copies धर्माधर्मो, but in B the second akṣara has been corrected in margine into र्मा. F has धर्माधर्मो, or rather, it seems, धर्माधर्मो. I think, the right reading is धर्म धर्मो etc.

10) Visarga wanting in B and F.

11) F °त्पादाद्धर्मस्यो°.

12) I have followed F, B °पिट(CD त)कां.

13) B °षणां (D °षणा). F has the correct form of the word.

14) F तस्येमे.

सत्कारेण सत्करिष्यामीति ॥ ततो बह्वः काला अतिक्राता न च कश्चिद्धर्मदेशक उप-
लभ्यते । ततः स राजा धर्महेतोरुत्कण्ठति ⁽¹⁾ परितप्यति ॥

शक्रस्य च देवानामिन्द्रस्याथस्ताज्ञानि⁽²⁾ दर्शनं प्रवर्तते । स पश्यति राजानं धर्महे-
तोर्विह्वलमानम् । तस्यैतद्भवत् ⁽³⁾ । यन्नुक्ते सुत्रपं राजानं ⁽⁴⁾ मीमांसयेति ॥ ततो यत्तद्वयमा-
त्मानमभिनिर्माय विकृतकरुणानयनो ऽनेकपरिषन्मध्यगतं ⁽⁵⁾ राजानमेतदवोचत् । ननु 5
धर्माभिलाषी भवानहं ते धर्मं वक्ष्यामीति ॥ ततो धर्मश्चवणात्प्रोतिप्रानोद्यज्ञातो राजा
यत्तमेतदुवाच । ब्रूहि गुह्यक धर्मान्श्रोष्यामीति ॥ ⁽⁶⁾ गुह्यक उवाच । सुखितस्य ⁽⁷⁾ वत महा-
राज्ञ धर्मा अभिलषन्ति ⁽⁸⁾ बुभुक्षितो ऽस्मि भोजनं तावन्मे ⁽⁹⁾ प्रयच्छेति ॥ तच्छ्रुत्वा राजा पौ-
रुषेयानामन्त्रयामास । आनीयिष्यामस्य भक्ष्यभोग्यप्रकारा इति ॥ यत्त आह । सद्यो कृतह-
यिर्मांसभक्ष्यो ऽहमेतं ⁽¹²⁾ मे सुन्दरमेकपुत्रकं ⁽¹²⁾ प्रयच्छेति ॥ श्रुत्वा राजा परं विषादमापन्नः 10

1) Ex conject.; FB °तस्यति (D °तस्येति). Cp. *supra* p. 81, n. 8.

2) B °स्ताज्ञान°, P corr. — F has the good reading.

3) B °द्भवतः, I, D and P corr.

4) Ex conject., cp. *supra* p. 175, n. 5; all MSS (F included) मीमांसयेयमिति.
Here F has सुत्रपं.

5) I have followed F; B °परिषन्मध्ये गतं.

6) F गुह्यकोवाच.

7) F तव instead of वत.

8) Ex conject. «it is only when one feels one's self at ease that the *dharma*s will make their appearance»; F and B अभिलषन्ति 'are desirous of', out of place here and certainly not read by the Tibetan translator, see Feer, p. 129 n. 1. His Latin rendering of the Tibetan text should be corrected as follows: 'bonum et quies (or: soliditas) quidem legem dicentis' (private communication of the late M. Feer).

9) B and its copies तान्मे, F has the missing akṣara.

10) Ex conject.; FB ततः श्रुत्वा.

11) F °यतामस्य.

12) Anusvāra wanting in F.

कदाचित्कर्कचित्मे⁽¹⁾ ऽथ धर्मशब्द आसादितः सो ऽप्यनर्थेण मूल्येनेति ॥ ततः सुन्दरः
कुमारस्तदुपश्रुत्य पितुः पादयोर्निपत्य राजानं विज्ञापयामास । मर्षय देव⁽⁴⁾ पूर्वतां देव-
स्याभिप्रायं⁽⁵⁾ प्रयच्छ मां गुह्यकायाकारार्थमिति ॥ ततो राजा तमेकपुत्रकमिष्टं⁽⁶⁾ कालं
प्रियं⁽⁷⁾ मनापं ज्ञातमप्रतिकूलं धर्मस्यार्थं यत्नाप दत्तवान् ॥

- 5 ततो यत्नेणाद्भुतलाघानाद्वाज्ञः पर्वदश्च⁽⁸⁾ तथा दर्शितो यथाङ्गप्रत्यङ्गानि पृथग्विकृत्य
विकृत्य भजितानि रुधिरं च पीयमानं***दृष्ट्वा राजा धर्माभिज्ञासो न विषादमापन्नः ॥
स गुह्यको राजानमुवाच । अतृप्तो ऽस्मि भोः पार्थिव भूयो मे प्रयच्छेति ॥ ततो राजा तस्मै⁽¹⁰⁾
दयितां भार्या दत्तवान् । सापि तेनैवाकारेण दर्शिता ॥ ततो भूयो राजानमुवाच । भोः
पार्थिवाद्यापि तृप्तिर्न लभ्यत इति ॥ ततो राजा यत्नमुवाच । वत्स दत्तो मे एकपुत्रको
10 भार्या च दयिता किं भूयः प्रार्थयस इति ॥ गुह्यक उवाच । स्वशरीरे मे प्रयच्छानेन

1) B कदाचित्कर्कचित्, its copies °चित्कर्क°. F °त्कर्कचित्मे.

2) Visarga wanting in F.

3) Ex connect.; FB तमुपश्रुत्य.

4) B and its copies देवः, F has the good reading देव. Cp. Feer p. 129 n. 2.

5) Neuter instead of masc., cp. *supra* p. 29, 9.

6) The aksara मि is omitted in F.

7) Anusvāra wanting in FB. — F प्रियमनापत्ता°.

8) FB यथा दर्शितं, obviously corrupted. I have corrected the tradition on account of the words in 1. 8 सापि....दर्शिता. Yet the original reading must have been a little different. In the Tibetan the words ཡུན་ལག་ནང་ཉིད་ལག་ (= *angapra-tyaṅga*) are preceded by རྩེ་ 'child', which is wanting in the Sanskrit.

9) The copyist of D left out न, which proves the incapacity of his mind to understand the full grandeur of a Bodhisattva's heroic unselfishness.

10) तस्मै is wanting in F.

11) B तत, D corr. — F ततो.

12) Ex connect.; F तृप्तिन्नलभत, B तृप्तिं न लभत, C तृप्तिन°, P तृप्ति न लभत, D तृप्तो न लभतेति.

तृप्तिमुपयास्यामीति ॥ राज्ञोवाच । यदि स्वशरीरं ते प्रदास्यामि कथं पुनर्धर्मं⁽¹⁾ श्रोष्यामि किं⁽²⁾ नु पूर्व मे धर्मं वद पश्चाद्भूतधर्मा शरीरं परित्यज्यामीति ॥ ततो गुह्यकेन राजानं प्रतिज्ञायां प्रतिष्ठाप्यानेकशतायाः परिषदः पुरस्ताद्धर्मो देशितः ।

प्रियेभ्यो ज्ञायते शोकः प्रियेभ्यो ज्ञायते भयम् ।

प्रियेभ्यो विप्रमुक्तानां नास्ति शोकः कुतो भयमिति ॥

5

ततो राजा⁽³⁾ घस्या गाथायाः सक्त्यत्रणात्प्रह्लादितमनाः प्रीतिसौमनस्येन्द्रियज्ञातो यत्तमुवाच । इदं गुह्यं शरीरं यथेष्टं क्रियतामिति ॥

ततः शक्रो देवेन्द्रो राजानं मेरुवदकम्प्यमनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ विदिता यत्तद्वपत्तर्धाप्य स्वव्रतेण स्थित्वा प्रसादविकसिताभ्यां नयनाभ्यामेकेन पाणिना पुत्रं गृह्णीत्वा द्वितीयेन च भार्यां राजानमभ्युत्साहयन्नुवाच । साधु साधु सत्पुरुष दृढसंन्याहृत्स्वं⁽⁴⁾ 10 नचिरादनेन व्यवसायेन धनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्यसे अयं च ते इष्टज्ञानसमागम इति ॥ ततो राजा शक्रं देवेन्द्रमिदमवाचत् । साधु साधु कौशिक कृतो ऽस्माकं धर्माभिप्रायः⁽⁴⁾ पूरितश्चेति ॥

भगवानाह । किं⁽⁵⁾ मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन सुत्रपो नाम राजा बभूवाहं सः । सुन्दरः कुमारः धानन्दः । सुन्दरिका एषा एव यशोधरा । तदापि मे 15 भिन्नवो धर्महेतोरिष्टबन्धुपरित्यागः स्वजीवितपरित्यागः[32b]गश्च कृतः प्रागेवेदानीम् ।

1) I have followed F; B धर्मान्श्रोष्यामि.

2) I have not ventured to change किं नु, found in both F and B into किं तु. Yet, its being construed here with 2 p. imperative is strange, but *infra*, inavad. nr. 37, किं नु with imperat. occurs similarly. One might compare Engl. *why then* in exhortations.

3) F घास्याः गाथायाः.

4) Visarga wanting in FB.

5) Anusvāra wanting in F.

6) F वधु.

तस्मार्त्तार्हे भित्तव एवं शिलितव्यं यद्धर्मं सत्करिष्यामो गुरूकरिष्यामो मानयिष्यामः
 पूजयिष्यामो धर्मं सत्कृत्य गुरूकृत्य मानयित्वा पूजयित्वापनिश्चित्य चिकुरिष्याम इत्येवं
 वो भित्तवः शिलितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन्⁽¹⁾ ॥

---

1) In F is added मुद्रपावदाने समाप्तम् ॥ ० ॥ ये धर्मेत्यादि ॥ and some more akṣaras which have become illegible by dint of time and ants. Here (f. 8b 6) ends the fragment, that commenced (f. 4a 1) in the beginning of avad. nr. 34 (*supra* p. 182, 5).

मैत्रकन्यक इति ३६ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नगैर्यत्तैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयन्तासुरगरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोवरपिण्डपातशयनासनग्लान-
 प्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सम्प्राप्तकसङ्गः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्ड- 5
 स्यारामे । तत्र भगवान्भिक्षूनामन्त्रयते स्म । सत्रक्षकाणि भिन्नवस्तानि कुलानि येषु
 कुलेषु मातापितरौ सम्यञ्जान्येते सम्यक्पूज्येते⁽¹⁾ सम्यक्मुखेन⁽²⁾ परिह्रियेते । तत्कस्य
 हेतोः । ब्रह्मभूतौ हि कुलपुत्रस्य मातापितरौ सक् धर्मेण । साचार्यकाणि तानि कुलानि
 येषु कुलेषु मातापितरौ सम्यञ्जान्येते सम्यक्पूज्येते सम्यक्मुखेन⁽³⁾ परिह्रियेते । तत्कस्य
 हेतोः । आचार्यभूतौ हि कुलपुत्रस्य मातापितरौ सक् धर्मेण । आहवनीयानि तानि 10
 कुलानि येषु कुलेषु मातापितरौ सम्यञ्जान्येते सम्यक् पूज्येते सम्यक्मुखेन⁽⁴⁾ परिह्रियेते ।
 तत्कस्य हेतोः । आहवनीयौ हि कुलपुत्रस्य मातापितरौ सक् धर्मेण । सामिकानि
 तानि कुलानि येषु कुलेषु मातापितरौ सम्यञ्जान्येते सम्यक्पूज्येते सम्यक्मुखेन⁽⁵⁾ परि-
 ह्रियेते । तत्कस्य हेतोः । घग्निभूतौ हि कुलपुत्रस्य मातापितरौ सक् धर्मेण । सदेव-
 कानि तानि कुलानि येषु कुलेषु मातापितरौ सम्यक् मान्येते सम्यक् पूज्येते सम्य- 15

1) MS ज्यते.

2) Ex conject.; MS परिह्रियेते (DC °ङ्गयते, P °ङ्गयेते).

3) MS परिह्रयते.

4) BC परिह्रयेते, DP °ह्रयते.

5) MS परिह्रयेते (D °ङ्गयते).

कमुखेन⁽¹⁾ परिह्रियेते । तत्कस्य केतोः । देवभूतौ हि कुलपुत्रस्य मातापितरौ सक
धर्मेण ॥ इदमवोचद्भगवानिदमुक्त्वा सुगतो क्षयापरमेतडुवाच शास्ता ।

ब्रह्मा हि मातापितरौ पूर्वाचार्या तथैव च ।

आकचनीयो पुत्रस्य⁽³⁾ अग्निः स्याद्विवतानि च ॥ १

5 तस्मादेतौ⁽⁴⁾ नमस्येते⁽⁵⁾ सत्कुर्याच्चैव⁽⁶⁾ पण्डितः ।

उद्वर्तनेन⁽⁷⁾ स्त्रिनेन पादानां धावनेन च ।

अथवा अन्नपानेन चत्त्रशय्यासनेन च ॥ २

तया स परिचर्यया मातापितृषु पण्डितः ।

इह चानिन्दितो भवति प्रेत्य स्वर्गे च मोदते ॥ ३

10 यदा भगवता एतत्सूत्रं भाषितं तदा भिन्नवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं
भगवत्तं पप्रच्छुः । आश्चर्यं भदत्त यद्भगवान्मातापितृगुरुशुश्रूषावर्णवादीति ॥ भगवानाह ।
किमत्र भिन्नव आश्चर्यं यदिदानो तथागतो विगतरागो विगतद्वेषो विगतमोहः परिमुक्तो
ज्ञातिजराव्याधिमरणशोकापरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासैः सर्वज्ञः सर्वाकारज्ञः सर्वज्ञानज्ञे-
यवशिप्राप्तो मातापितृगुरुशुश्रूषाया वर्णवादी⁽⁹⁾ । यत्तु मयातीते ऽध्वनि सरागेण सद्देषेण

1) BD परिह्रियते, CP °ह्रियते.

2) Cp. *supra* p. 174, 1.

3) MS पुत्रस्याग्निस्यद्विवतानि.

4) I surmise, we must read तस्मादेतौ, as there is here no reason for *eṣa*, but a want of an anaphoric pronoun. They are confused not unfrequently.

5) Ex conject.; MS नमस्येते (DC °स्यते).

6) DCP मण्डितः, in B the first akṣara may perhaps be read as प, but it is not clearly written.

7) Ex conject.; MS स्थानेन.

8) The blunder against the metre disappears, as soon as *paricaryayā* is restored to its Prākṛit form. In pāda c pronounce *bhoti*.

9) MS यत्तु.

समोक्तेनापरिमुक्तेन ज्ञातिवशाद्याधिमर्णशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासैर्मातुः स्वल्प-
मपकारं कृत्वा मरुदुःखमनुभूतं तच्छृणुत साधु च सुष्ठु च मनसि कुरुत भाषिष्ये ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते^३ ऽध्वनि वाराणस्यां नगरीं मित्रो नाम सार्धवाहो बभूव
आद्यो मरुधनो मरुभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधन-
प्रतिस्पर्धी^१ । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तया सार्धं क्रीडति रमते परिचा- 5
रयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पुत्रा^२ ज्ञायन्ते श्रियन्ते च ॥ स करे
कपोलं दत्त्वा चित्तापत्तेर्यवस्थितः । अनेकधनसमुदितं मे गृहं न मे पुत्रो न दुःखिता ।
ममात्ययात्सर्वस्वापत्तेर्यमपुत्रकमिति कृत्वा राज्ञो विधेयं भविष्यतीति । तस्य वयस्यकेनो-
पदि[३३a]ष्टं यदि ते पुत्रो ज्ञायते तस्य दारिकानाम् स्थापयितव्यमेवमसौ चिरजीवी भवि-
ष्यतीति ॥ सो ऽपुत्रः पुत्राभिनन्दो शिववरूणकुबेरशक्रब्रह्मादोनन्याश्च देवताविशेषाना- 10
याचते । तद्यथारामदेवता वनदेवताश्चरदेवताः शृङ्गाटकदेवता बलिप्रतिप्राप्तिका देवताः
सक्तज्ञाः सक्तधार्मिका नित्यानुबद्धा अपि देवता आयाचते । अस्ति चैष लोके प्रवादो

1) B मरुत्सुखम्^३, all the copies have मरुत्सुखम्^३, neglecting the necessary
interlinear correction. The interpolated reading सुखम् had its origin, to be sure,
in the awkward dread of combining the predicate of self-occasioned sorrow with
the subject of the Holy Master.

2) B कुलान्ततत्र^३, D and P corr.

3) That there must here be a gap in the context is easily inferred, not only
because in B there is, at the word पुत्र, a reference to a marginal correction which,
however, has not been written on the margin, but chiefly from this. It is plain that
Mitra did not complain of the sterility of his wife, but of the death of his children
after birth. Moreover, the paraphrased imitation of our avadāna in Divy. XXXVIII
makes this clear, see Divy. 587, 9 foll. and 28: *yadā naiva kadācit kālē 'sya putrā
jīvinō babhūvuh*. For this reason I have filled the gap in the context by con-
jecture. The Tibetan, which has here མུ་རྟག་མུང་ཡང་མེ་མར་སྐྱུར་རྟེ་ 'though they
did just come into life [yet immediately after] they died', wholly confirms this
correction. Of a similar misfortune speaks Divy. 483, 23 *tasyāpatyam jātam
jātam kālam karoti*.

4) MS °यमापुत्र°.

पदायाचनहेतोः पुत्रा ज्ञायते दुक्तिरथेति । तच्च नैवम्⁽¹⁾ । पद्यैवमभविष्यदेकैकस्य पुत्र-
 सकृन्मभविष्यत्तद्यथा राक्षशक्रवर्तिनः । अपि तु त्रयाणां स्थानानां संमुखीभावात्पुत्रा
 ज्ञायते दुक्तिरथेति । कतमेषां त्रयाणां स्थानानाम् । मातापितरौ रक्तौ भवतः संनिपतितौ
 माता कत्या भवति ऋतुमती गन्धर्वश्च प्रत्युपस्थितो⁽²⁾ भवत्येषां त्रयाणां स्थानानां⁽³⁾ संमु-
 5 खोभावात्पुत्रा ज्ञायते⁽⁴⁾ दुक्तिरथ ॥ स चायाचनपरस्तिष्ठति अन्यतमश्च सन्नो ज्येष्ठतम-
⁽⁵⁾ स्मात्सन्ननिकायाद्भ्युतस्तस्य प्रजापत्याः कुन्तिमवक्राक्षः । पञ्चावेणिका धर्मा एकत्ये
 पण्डितज्ञातये मातृग्रामे । कतमे पञ्च । रक्तं पुरुषं ज्ञानाति विरक्तं ज्ञानाति । कालं
 ज्ञानाति ऋतुं ज्ञानाति । गर्भमवक्राक्षं ज्ञानाति । यस्य सकाशाद्भी⁽⁶⁾ उवक्रामति तं ज्ञा-
 नाति । दारकं ज्ञानाति दारिकां ज्ञानाति । सचेद्दारको भवति दक्षिणं कुन्तिं निश्चित्य
 10 तिष्ठति सचेद्दारिका भवति वामं कुन्तिं निश्चित्य तिष्ठति । सातमनात्तमनाः स्वामिन⁽⁷⁾
 आरोचयति । दिष्ट्यार्पणं पुत्रं वर्धते आपन्नमन्त्रास्मि⁽⁸⁾ संवृत्ता यथा च मे दक्षिणं कुन्तिं नि-
 श्चित्य तिष्ठति नियतं दारको भविष्यतीति⁽¹⁰⁾ । सौ ज्येष्ठतमनात्तमनाः पूर्वकायमत्युन्नमत्य
 दक्षिणं बाहुमभिप्रसार्य⁽¹¹⁾ उदानमुदानयत्यप्येवाहं चिरकालाभिलषितं पुत्रमुखं पश्येयं

1) MS, in consequence of an excusable lapsus mentalis, तद्यथानिवं. Cp. *supra* p. 13, 12. I have put °भविष्यत्तद्यथा instead of the reading of MS °तद्यथा, cp. *supra* p. 120, n. 8.

2) MS स्थिता.

3) B समु°, D corr.

4) B दुक्तिरथे पद्यैवमायाचन°, D corr.

5) MS न्यतमस्यासन्ननिकायाद्भ्यु°.

6) MS °शाद्भीव°.

7) MS स्वामिनो.

8) MS दृष्ट्यार्प; cp. my observation in W. Z. XVI, 361. In Kathās. 46, 28 the same fault — दृष्ट्या for दिष्ट्या — has been overlooked by Brockhaus, but Durgaprasād has adopted the right reading.

9) B °सन्नास्मि, CP corr.

10) MS सात(or °त्त)मनात्(or °त्त)°; cp. *supra* p. 14, 13.

11) MS उदारमु°.

ज्ञातो मे स्यान्नावज्ञातः कृत्यानि मे कुर्वति भृतः प्रतिबिभृषाद्वाप्यं प्रतिपश्येत् कुल-
 वंशो मे चिरस्थितिकः स्यादस्माकं^(३) चाप्यतीतकालगतानामल्पं वा प्रभूतं वा दानानि
 दत्त्वा पुण्यानि कृत्वास्माकं नाम्ना दत्तिणामदेह्यते । इदं तयोर्व्रतत्रोपपन्नयोर्गच्छतोर्-
 नुगच्छत्विति । घापन्नसन्नां चैनां विदित्वोपरिप्राप्तादतलगतमयस्त्रितां धारयांत शीते
 शीतोपकर्णैः उष्णे उष्णोपकर्णैर्वैद्यप्रज्ञैरारुहैर्नातितिक्तैर्ना^(४)त्त्यैर्नातिलवणैर्नातिम- ५
 धुरैर्नातिकटुकैर्नातिकषयैस्तिक्ताम्ललवणमधुरकटुककषायविवर्जितैरारुहैर्कारार्धकार-
 विभूषितगात्रोमप्सरसमिव नन्दनवनविचारिणी^(५) मञ्जान्मञ्जं पीठात्पीठमनवतरत्तोम-
 धरां भूमिम्^(६) । न चास्याः किञ्चिदमनोऽज्ञशब्दश्रवणं यावदेव गर्भस्य परिपाकाय ॥ साष्टानां
 वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको ज्ञातो^(७) ऽभिद्वयो दर्शनीयः प्राप्तादिको गौरः
 कनकवर्णोऽक्षत्वाकारशिरः^(८) प्रलम्बबाहुर्विस्तोर्णललाट उच्चघोषः^(९) संगतभूस्तुङ्गनासः 10
 सर्वाङ्गप्रत्यङ्गपेतिः । तस्य ज्ञातो ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दार-
 कस्य नामेति । ज्ञातय ऊचुः । अयं दारको मित्रस्य पुत्रः कन्या च तस्माद्भवतु^(११) दारकस्य
 मैत्रकन्यको नामेति ॥

1) MS °यादामाद्यं.

2) B चाप्यती, P corr.

3) B इमयोर्व्रतत्रो°, but म is not written on the line but above it as a cor-
 rection of another erased aksara, in CDP various new corruptions.

4) D fills up the gap.

5) B विचारिणी, P corr.

6) MS भूमिं.

7) MS ज्ञात अभि°, and so often in this commonplace. *Infra* p. 198, 1 MS दारकः
 अष्टा°.

8) Visarga wanting in MS.

9) B घोषः or घोषः, P copied °णाः, C made घोषणाः out of it, D घ्राणाः, prob-
 ably by conjecture. Cp. *supra* p. 121, n. 2.

10) B भवत्त, D corr.

11) MS तस्माद्भवत्त.

मैत्रकन्यको दारको ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो⁽¹⁾ द्वाभ्यामसधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीर-
धात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्री-
भिर्होतृवते वर्धते⁽²⁾ क्षीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा⁽³⁾ सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तमोत्तमैरुप-
रणाविशेषैराशु⁽⁴⁾ वर्धते हृदस्थमिव पङ्कजम् । पिता चास्य महासमुद्रमवतीर्णस्तत्रैव च
5 निधनमुपयातः ॥ यदा मैत्रकन्यको महासंवृतस्तदा मातरमुवाच । अम्ब पितास्माकं
किं कर्मफलोपज्ञीची आसीत्ततः पश्चादहं पि⁽⁵⁾ तथा करिष्यामीति ॥ माता कथयति ।
पुत्रक पिता ते ओक्कारिक आसीदकाङ्क्षमाणस्त्वमोक्कारि[33b]कत्वं कुरु । सा चित्तयति ।
यद्यहमस्मै वक्ष्यामि महासमुद्रवणिगासीदित्येषो ऽपि कदाचिन्महासमुद्रमवतीर्णस्तत्रैव
निधनमुपगच्छेदिति ॥

- 10 तेनौक्कारिकापणो व्यवस्थापितः । ततः प्रथमे दिवसे चत्वारः कार्षापणाः संपन्नाः ।
ते ऽपि तेन मातुर्निर्यातिता एभिरम्ब अमणव्राह्मणकृपणवनीपकान्प्रतिपादयस्वेति ॥
यावदपरेणोच्यते पिता ते गान्धिकापणिक आसीदिति । तेनौक्कारिकत्वं त्यक्त्वा गान्धि-
कापणो व्यवस्थापितः । घट्टौ कार्षापणाः⁽⁷⁾ संपन्नाः । ते ऽपि तेन मातुर्निर्यातिताः ॥ याव-

1) MS द्वाभ्यामत्स (P °मेत्स).

2) Ex conject.; MS वर्धते.

3) B सर्पिमण्डेर्ना, D corr.

4) वर्धते, D corr.

5) I have not ventured to change the tradition of manuscripts; the *prākṛitic* *pi* instead of *api* may perhaps be imputed to inadvertence of the author of our collection.

6) B ओक्कारि° made out of ओक्कारि°, which is written in C. Here, too, we have the *prākṛitic* form instead of Skrt. *aukarika*. In the corresponding passage of Divy. p. 590 the word has been depraved into *aukarika*; elsewhere in Divy. (p. 227, 28 and 228, 5) we meet with *otkarika*. Cp. the Index to Divy.

7) MS °पणाः.

दप्रेषोच्यते पिता ते कैरपियक⁽¹⁾ आसीदिति । तेन तमापणं त्यक्त्वा कैरपियकापणो
व्यवस्थापितः । ततः प्रथमे दिवसे षोडश कार्षापणाः संपन्नाः । ते ऽपि तेन मातुर्निर्या-
तिताः । द्वितीये दिवसे द्वात्रिंशत्कार्षापणाः संपन्नाः । ते ऽपि तेन मातुर्निर्यातिताः ॥
यावदैरपियकैरीष्या⁽²⁾प्रकृतैः सर्वानधिष्ठानव्यवहारान्विदितोक्तः । मैत्रकन्यक किं तवा-
नया अघर्मज्ञोविकया पिता ते महांसमुद्रवणिगासीत्केन त्वं कुसंव्यवहारे नियुक्त इति ॥ 5
स कैरपियकवचनसंचोदितो मातुर्गत्वा कथयत्यम्ब एवमनुश्रूयते पितास्माकं महांसमुद्रव-
णिगासीदिति तदनुज्ञानीहि अहमपि महांसमुद्रमवतरिष्यामीति । माता कथयत्येवमे-
तत्पुत्रक किं तु त्वं बाल एकपुत्रकश्च मा मां परित्यज्य महांसमुद्रमवतरिष्यसीति ॥ स
ईष्याप्रकृतिभिरकल्याणमित्रैर्विप्रलब्धो न निवर्तते । ततस्तेन मातुर्वचनमवचनं कृत्वा
वाराणस्यां नगर्यां घण्टावधोषणं⁽³⁾ कारितम् । शृण्वन्तु भवन्तो वाराणसीनिवासिनो 10
वणिजः मैत्रकन्यकः सार्धवाको महांसमुद्रमवतरिष्यति ये⁽⁴⁾ पुष्पाकमुत्सृज्यते मैत्रकन्यकैर्न
सार्धवाक्तेन⁽⁵⁾ सार्धमशुक्तेनागुल्मेनातरपण्येन महांसमुद्रमवतर्तुं ते महांसमुद्रगमनीयं पण्यं
समुदानयन्ति⁽⁶⁾ ॥ स कृतकुतूहलमङ्गलस्वस्त्ययनः पञ्चत्रयिक्शतपरिवारः शकैर्भा-
रैर्मूटैः पिटैर्हृष्टैर्गोभिर्गर्दभैर्महांसमुद्रगमनीयं पण्यं समुदानीय संप्रस्थितो माता चास्य
स्नेहव्याकुलकृदया साश्रुडर्दिनवदना पादयोर्लघ्ना पुत्रक मा मां परित्यज्य महांसमुद्रम- 15

1) In B it is not clear, whether the third akṣara was एपिय or एपिड, it has been changed into एपि, and so is the reading of the copies, only D has twice एपिड. The word is of course कैरपियक, as it is written in MS at l. 6, and in Divy. p. 501, 590 and 591, where it is also certified by the metre (590, 2).

2) B °रीष्या (or प्या)प्रकृतैः, D corr. One would rather expect °प्रकृतिभिः, as is said *infra*, l. 9.

3) B °षणां, P corr.

4) Ex conject.; MS सोयु° (CP सायु°, the vowel of the first akṣ. being somewhat indistinct in B).

5) B मा°, DCP corr.

6) The same formula occurs in Divy. 4, 11. 34, 12. 501, 22.

वतरेति ॥ अथ स एवं^(१) करुणादीनविलम्बितैरप्यन्तैरुच्यमानः कृतव्यवसायो मातरं पादेन
शिरस्यभिक्ष्य^(२) सार्धसक्ताः संप्रस्थितो मात्रा चोक्तो मा मे पुत्रकास्य कर्मणो विपा-
कमनुभवेथा इति ॥

यावदसौ ग्रामनिगमराष्ट्रराजधानीपट्टनान्यवलोकयन्समुद्रतीरमनुप्राप्तः । स पञ्चभिः
५ पुराणशतैर्वृत्तं भूत्वा पञ्च पौरुषेयान्गृहीत्वा^(३) उक्ताः नाविकं कैवर्तं कर्णधारं च त्रिरपि^(४)
घोषणावधोषणं कृत्वा महासमुद्रमवतीर्णः ॥ यावद्वृत्तं मकरेण मत्स्यजतैर्नानयाद्यसन-
नापादितम्^(५) । ततो मैत्रकन्यकः फलकमासाद्य स्थलमनुप्राप्तः ॥ ततः स्थले चञ्चूर्यमाणो
न^(६) दूरान्नगरं रमणकं नाम्ना^(७) दृष्ट्वा^(८) । स तदुपगमाम । यावत्ततश्चतस्रोऽप्सरसो निर्गता

1) So B, in the copies अथ is left out, did the copyists mean it was erased? The condition of the text, as written in B, implies correction rather than expunction.

2) MS करुणा, the same blunder in Divy. 169, 12. 174, 9. Cp. also *supra* p. 170, n. 8.

3) Ex conject.; MS सार्धमकीयः. Feer, p. 134, 7 «suivi des marchands».

4) MS °राजराष्ट्रधानीषुपट्टनान्य°, an obvious blunder. D corr., but extends the list of places: ग्रामनगरनिगमजनपदराष्ट्रराजधानीपट्टनान्य°.

5) Sic MS.

6) Ex conject.; MS कैवर्तकर्णधारंवर्तिरपि. There remains the inconsistency of *four* categories of the crew being named, though it has been said there were *five*. And I do not well understand *ghoṣāvaghoṣaṇam*; query घटावधोषणं?

M. Feer names indeed five categories of the crew in his translation, where he writes (p. 134, 12) 'un équipage quintuple, consistant en pompiers, rameurs, pêcheurs, vigie, pilote'. If this translation, which rests also on the Tibetan version, is to be relied on, the Sanskrit term corresponding to 'vigie' seems to have been lost. Yet, from a private communication of the late M. Feer, I have got the information that the meaning of the Tibetan terms is rather uncertain; instead of 'vigie' he rather translates: 'celui qui bouche les trous'.

7) MS पादितः.

8) Ex conject., MS दूरं नगरं.

9) MS दृष्टं स तदु°.

अभित्वपा दर्शनीयाः प्रासादिकास्ताः कथयन्ति । एहि मैत्रकन्यक स्वागतं ते इदमस्मा-
 कमन्नगृहं पानगृहं वस्त्रगृहं शय्यागृहं मणिमुक्ताविडूर्यशङ्खशिलाप्रवाडविविधजातवृष-
 रजतसंपूर्णमागच्छ रंस्यामहेति⁽²⁾ ॥ स ताभिः सहनेकानि वर्षाणि रतिमनुभूतवान्यथा-
 पि तत्कृतपुण्यः सन्नः कृतकुशलः । दक्षिणपद्धतिगमनाच्चैनं वारयन्ति । स यतो दक्षि-
 णायाः पद्धतेर्निवार्यते ततः सुष्ठुरमुत्कपिठतो गन्तुम् ॥ यावत्पुनरपि दक्षिणेन पथा 5
 गच्छन्पश्यति⁽³⁾ सदाभतं नाम नगरम् । स तत्र द्वारीभूतो यावत्तस्मादप्यष्टावप्सरसो निर्गता
 अभित्वपतरा दर्शनीयतराः प्रासादिकतरास्ताः कथयन्ति । एहि मैत्रकन्यक स्वागतं ते
 इदमस्माकमन्नगृहं पानगृहं वस्त्रगृहं शय्यागृहं मणिमुक्ताविडूर्यशङ्खशिलाप्रवाडविविध-
 जातवृषरजतसंपूर्णमागच्छ रंस्यामहेति । स ताभिः सहनेकानि वर्षाणि रतिमनुभूतवा-
 न्यथापि तत्कृतपुण्यः सन्नः [34a]कृतकुशलः । ता अप्यस्य दक्षिणां पद्धतिं वारयन्ति । 10
 स यतो दक्षिणायाः पद्धतेर्निवार्यते ततः सुष्ठुरमुत्कपिठतो गन्तुम् ॥ यावत्पुनरपि
 दक्षिणेन पथा⁽⁴⁾ गच्छन्पश्यति नन्दनं नाम नगरम् । स तत्र द्वारीभूतो यावत्तस्मादपि
 षोडशावप्सरसो निर्गता अभित्वपतरा दर्शनीयतराः प्रासादिकतरास्ताः कथयन्ति । एहि
 मैत्रकन्यक स्वागतं ते इदमस्माकमन्नगृहं पानगृहं वस्त्रगृहं शय्यागृहं मणिमुक्ताविडूर्य-
 शङ्खशिलाप्रवाडविविधजातवृषरजतसंपूर्णमागच्छ रंस्यामहेति । स ताभिस्सहनेकानि 15
 वर्षाणि रतिमनुभूतवान्यथापि तत्कृतपुण्यः सन्नः कृतकुशलः । ता अप्यस्य दक्षिणां

1) B वस्त्रं गृहं, DP corr.

2) Here and 1. 9 °मह इति is contracted in the MS by irregular sandhi, but not so in the repetitions concerning the third and fourth staying-place.

3) MS सदाभतं. The right form of this name is plain from its Tibetan translation, see Feer, p. 134 n. and the parallels in the Pāli Jātaka (III, 207, 2 and I, 363, vs. 81).

4) B °न्नगृहं (out of ३३) पानगृहं, D °न्नपानगृहं.

5) B सुत्कपिठतो, DP corr.

6) B गच्छन्पश्यति, D corr.

पद्धतिं वारयन्ति । स यतो दक्षिणायाः पद्धतेर्निवार्यते ततः सुष्ठुतरमुत्कपिठतो गन्तुम् ॥
 यावत्पुनरपि दक्षिणेन पथा गच्छन्पश्यति ब्रह्मोत्तरं नाम प्रासादम् । स तत्र द्वारीभूतो
 यावत्तस्मादपि द्वात्रिंशदप्सरसो निर्गता अभिव्रज्यतः दर्शनीयतराः प्रासादिकतरास्ताः
 कथयन्ति । एहि मैत्रकन्यक स्वागतं ते इदमस्माकमन्नगृहं पानगृहं वस्त्रगृहं शय्यागृहं
 5 मणिमुक्ताविडूर्यशङ्खशिलाप्रवाडविविधजातव्रजतसंपूर्णमागच्छ रंस्यामहे इति । स ता-
 भिस्सहानेकानि वर्षाणि रतिमनुभूतवान्यथापि तत्कृतपुण्यः सन्नः कृतकुशलः । ता
 अप्यस्य दक्षिणां पद्धतिं वारयन्ति । स यतो दक्षिणायाः पद्धतेर्निवार्यते ततः सुष्ठुतरमु-
 त्कपिठतो गन्तुम् ॥

यथा दक्षिणां पद्धतिं गच्छति तथास्येच्छा वर्धते । यावत्पुनरपि दक्षिणेन पथा
 10 गच्छन्पश्यत्ययोमयं नगरम् । स तत्र प्रविष्टः प्रविष्टमात्रस्य चास्य द्वारं पिहितम् ।
 ततो ऽभ्यन्तरं प्रविष्टः । तत्रास्य द्वारं पिहितम् । ततो ऽभ्यन्तरं प्रविष्टो यावत्पुरुषं
 पश्यति महाप्रमाणं मूर्ध्नि चास्यायोमयं चक्रं भ्रमत्यादीप्तं प्रदीप्तं संप्रव्रलितमेकज्वा-
 लीभूतं । तस्य शिरसो यत्पूषोणितं प्रधरति सो ऽस्याहारः । ततो मैत्रकन्यकस्तं पुरुषं
 पृष्ठवान्भो पुरुष कस्त्वमिति । स कथयत्यहं मातुरपकारोति । उदाहृतमात्रे च तेन पुरु-
 15 षेण मैत्रकन्यकस्य तत्कर्माभिमुखीभूतम् । अहमपि मातुरपकारोति मन्ये तेनैवाहं
 कर्मणा इहाकृष्ट इति ॥ अथ तस्मिन्नन्तरे आकाशाच्छब्दो निर्गतः ये बद्धास्ते मुक्ता ये
 मुक्तास्ते बद्धाः । इत्युक्तमात्रे तस्य पुरुषस्य मूर्ध्नि चक्रमत्तर्कितं मैत्रकन्यकस्य मूर्ध्नि
 प्राड्भूतम् ॥ ततो दुःखार्तं⁽⁴⁾ मैत्रकन्यकमेवेत्य स पुरुषो गाथया प्रत्यभाषत ।

1) MS has a superfluous प्रवाड between मुक्ता and विडूर्य; in D प्रवाड occurs once, but in the wrong place.

2) B द्वार, P corr.

3) B पुरुषः, D corr.

4) Ex conject; MS दुःखार्तं. The paraphrase of this passage in the Maitrakanyakāvadāna of the Divy. confirms the correction. Divy. 606, s *tataḥ sa pu-ruṣo hā hetī mūrdhnā* [I conjecture *mūrdhnā*] *pravidāhajena tīreṇa duh-khena samākrāmyamāṇaḥ* *gaṇarākaṇ Maitrakanyakaṇ bodhisattvaṃ āha*. The spaced words are the embellishment of the simple *duḥkhārtam* of our text.

अतिक्रम्य रमणकं सदागतं च नन्दनम्⁽¹⁾ ।
 ब्रह्मोत्तरं च प्रासादं केन त्वमिहागतः⁽²⁾ ॥

मैत्रकन्यकः प्राह ।

अतिक्रम्य रमणकं सदागतं च नन्दनम्⁽¹⁾ ।
 ब्रह्मोत्तरं च प्रासादमिच्छ्याहमिहागतः⁽⁴⁾ ॥
 द्वारं हि कर्षते कर्म द्वारात्कर्म प्रवर्तते ।
 तत्र प्रकर्षते कर्म यत्र कर्म विपद्यते⁽⁵⁾ ॥
 तेन कर्मविपाकेन चक्रं वहति मस्तके ।
 आदीप्तं संप्रज्वलितं मम प्राणोपरोधकमिति ॥

5

पुरुषः प्राह ।

10

त्वया प्रदुष्टचित्तेन माता दुष्करकारिका ।
 पादेनाभ्याहता मूर्ध्नि तस्य ते कर्मणाः फलमिति ॥

मैत्रकन्यकः प्राह ।

कति वर्षसहस्राणि चक्रं वत्स्यति मस्तके ।
 आदीप्तं संप्रज्वलितं मम प्राणोपरोधकम् ॥

15

पुरुषः प्राह ।

1) B सदागतं^{यत्} in the śloka spoken by the puruṣa; in that uttered by Maitr. it had at first सदागतं, but दा has been changed into दा and य has been added as an interlinear correction of M. Cp. Jāt. I, 363, vs. 81; III, 207, vs. 96.

2) MS चन्दनब्रह्मो.

3) Pronounce, without sandhi, *iha āgataḥ*.

4) MS चचन्दनं (P चचन्दनी).

5) The same śloka, with one variation, see Divy. 566, a.

6) Ex conject.; MS वत्स्यति, D अस्यति, a conjectural alteration, it seems, on account of the following śloka.

(1) षष्टि वर्षसकृन्नाणि षष्टि वर्षशतानि च ।

आदीप्तमायसं चक्रं तव मूर्ध्नि भ्रमिष्यतीति ॥

मैत्रकन्यक आह । भोः पुरुष अस्ति कश्चिदन्यो[34b] ऽपीदृगमिष्यतीति ॥ पुरुषः प्राह ।
य एवंविधकर्मकारी भविष्यतीति ॥

5 ततो मैत्रकन्यको दुःखवेदनाभिभूतः सत्त्वानामस्तिके कारूपयं जनयित्वा तं पुरु-
षमाह । इच्छाम्यहं भोः (2) पुरुष सर्वसत्त्वानामर्थे इदं चक्रमुपरि शिरसा धारयितुं मा कश्चि-
दन्यो ऽप्येवंविधकर्मकारी इदृगच्छत्विति । इत्युक्तमात्रे मैत्रकन्यकस्य बोधिसत्त्वस्य
तच्चक्रं सप्ततालमात्रं मूर्ध्नि उद्रम्याकाशे स्थितम् । स च कालं कृत्वा तुषिते देवनिकाये
उपपन्नः ॥

10 भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन मैत्रकन्यक
आसीदहं सः । यन्मया संव्यवहृता माता कार्षापणैः प्रतिपादिता तस्य मे कर्मणो वि-
पाकेन चतुर्षु महानगरेषु मरुत्सुखमनुभूतं यतश्च मे मातुः (4) परीतो ऽपकारः कृतस्तस्य मे
कर्मणः फलविपाकेनैवंविधं दुःखमनुभूतम् । तस्मात्तर्हि भिन्नव एवं शिञ्चितव्यं यन्मा-
तापितृषु काराङ्गरिष्यामो नापकारांस्तदेते (5) दोषा न भविष्यन्ति ये मैत्रकन्यकस्य पृथ-
15 ग्जनस्य एष एव गुणगणो भविष्यति यस्तस्यैव देवपुत्रभूतस्येत्येवं वो भिन्नवः शिञ्चि-
तव्यम् । तत्कस्य हेतोः । (6) ऽकार्कारकौ हि भिन्नवः पुत्रस्य मातापितरौवाप्यायकौ (7)

1) One would expect षष्टि, but cp. *supra* p. 135, 5. In the Lalitavistara, too, I have met with many instances of the indeclinability of cardinals, e. g. ed. Lefm. p. 18, 5 (*sapta ratnāḥ* for *saptabhī r.*), 76, 13 (*vinṣati ca* for **tiṣ ca*), 146, 13 (*vinṣaty api* for **tir api*), 278, 13 (where the nom. *aṣṭiḥ* is used as indeclinable). Cp. *Çikṣūsāsamuccaya* p. 56, 11 with Bendall's note.

2) Visarga wanting in MS.

3) Anusvāra wanting in MS.

4) Ex conject.; MS परीत्ये(C ऽभ्ये)पकारः. Cp. स्वल्पमपकारं कृत्वा *supra* p. 195, 1.

5) Ex conject.; B कारस्तु एते. The copyists of C and P have changed this into कारस्त एते, D into कारस्तं एते. For the rest cp. W.Z., XVI, 351.

6) This sermon is also found Divy. 51, 20 foll., with some slight variations. Cp. W.Z., XVI, 109.

7) MS मातापितरौवा(D चो)पायकौ.

पौषकौ संवर्धकौ स्तन्यस्य दातारौ चित्रस्य जम्बूद्वीपस्य दर्शयितारौ⁽³⁾ । य एकेनासेन
 पुत्रो मातरं द्वितीयेन पितरं⁽⁴⁾ पूर्णं वर्षशतं मरिक्क्रेयद्वा ऽस्यां मरुपृथिव्यां मणयो मुक्ता
 वैडूर्यशङ्खशिलाप्रवाउरगतवातद्रपमग्मर्भो⁽⁵⁾ मुसारगल्लो लोहितिका दन्तिणावर्त इत्ये-
 वंक्ष्ये वा ऐश्वर्याधिपत्ये⁽⁶⁾ प्रतिष्ठापयेन्न इयता पुत्रेण मातापित्रोः कृतं वा स्यादुपकृतं
 वा । यस्त्वसावश्चाद्धं⁽⁷⁾ मातापितरं श्रद्धासंपदि समादापयति विनयति निवेशयति प्रति- 5
 ष्ठापयति दुःशीलं शीलसंपदि मत्सरिणं त्यागसंपदि दुष्प्रज्ञं प्रज्ञासंपदि समादापयति
 विनयति निवेशयति प्रतिष्ठापयति इयता पुत्रेण मातापित्रोः कृतं वा स्यादुपकृतं वा ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिल्लवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) B पौषकौ, CP corr.

2) B चित्रस्य, but the copyists read it चित्तस्य (so CP; D चित्तस्य).

3) Ex conject.; B दर्शयितारौकैकनास्येत, proceeding, I think, from दर्शयि-
 तारौकैकनासेन, in which case यै would be the product of a false sandhi of ya e°.

4) Ex conject.; MS पूर्णा.

5) MS °स्मगर्भो.

6) B प्रतिष्ठापयेयन्नइयता, the interlinear त (which has been copied in D and P, not in C) must proceed from a clumsy endeavour to amend the corrupt words, but there is no use of the word यन्नतः here. In त्न is hidden न्न = the final consonant of *pratisthāpayen* + *na*.

7) This singular is also found in Divy. 51, 27.

8) Restored from Divy. In B दुष्प्रज्ञं is immediately followed by संपदि, but in the lower margin a correction सुःप्रज्ञ, referring to this passage of the text, is subjoined; the copyists of D and P put सुप्रज्ञः into the text, that of C left it out.

शश इति ३७ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाहैर्देविर्नागैर्यक्षैर्मुरैर्गर्गैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगर्गुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासन-
 5 ग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः श्रावस्त्यां विक्रति जेतवने ऽनाथपिण्ड-
 स्यारामे । श्रावस्त्यामन्यतमः श्रेष्ठो आद्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरि-
 षक्तो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् ।
 स तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः का-
 लात्तरेण यत्नो श्रायन्नसह्य संवृत्ता⁽¹⁾ । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता ।
 10 दारुको ज्ञातः । स उन्नीतो वर्धितो महान्संवृत्तः⁽²⁾ । पिता चास्य धनक्षयमनुप्राप्तो भोगक्ष-
 यमनुप्राप्तः । स च विस्तीर्णमुत्सृज्य बन्धिवान्धवस्तं पुत्रं कालानुकालं ज्ञातिसंकाशं⁽³⁾
 प्रेषयति । स तैर्ज्ञातिभिस्तथा लाडितो यथा तेषु प्रवृद्धस्नेहः संवृत्तः ॥

यावदपरेण समयेन जेतवनं निर्गतः । अथासौ ददर्श बुद्धं भगवतं द्वात्रिंशता महा-
 पुरुषलक्षणीः समलङ्कृतमणीत्यानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्राति-
 15 रेकप्रभं [35a] ब्रह्ममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकम् । स प्रसादज्ञातश्च भगवतः पादा-
 भिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । तस्मै भगवता संसारवैराग्यको धर्मदेशना

1) MS संवृता.

2) MS महान्संवृत्.

3) MS संकाशं.

4) B व्यञ्जनैवि, D corr.

5) MS व्योम.

कृता यां श्रुत्वा संसारे दोषदर्शी निर्वाणे गुणदर्शी भूत्वा मातापितरावनुज्ञाप्य भगव-
च्छासने प्रव्रजितः ॥ स एवं प्रव्रजितः सन् ज्ञातिभिः सह संसृष्टो विक्रति । ततो भग-
वांस्तं गृहिसंसर्गान्निवार्यारण्ये नियोजयते⁽¹⁾ । स तत्र नाभिरमते । यावद्भगवांस्तं त्रिरपि
गृहिसंसर्गान्निवारयति । वत्सानेकदोषदुष्टो ज्यं गृहिसंसर्गः सन्ति चतुर्विज्ञेयानि रूपाणि
इष्टानि कान्तानि प्रियाणि मनापानि कामोपसंस्कृतानि रञ्जनीयानि श्रोत्रविज्ञेयाः शब्दाः 5
घ्राणविज्ञेया गन्धा शिक्छाविज्ञेया रसाः कायविज्ञेयानि स्पर्शव्यानि मनोविज्ञेया धर्मा
इष्टाः काताः प्रिया मनापाः⁽²⁾ कामोपसंस्कृता रञ्जनीयाः कण्ठकभूताः । अनेकपर्यायेण चा-
स्यारण्यगुणाः संवर्णिता यत्र स्थितस्य कुशलानां धर्माणां वृद्धिर्भवति ॥ यावत्तेन कुल-
पुत्रेण भगवत्तं कल्याणमित्रमागन्यारण्यवासेन वसता युज्यमानेन घटमानेन व्यापच्छमा-
नेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकि- 10
रणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वज्ञेशप्रह्लाणादर्कहं सातात्कृतम् । धर्मेऽसंवृतस्त्रिधा-
तुक्वीतरागः समलोष्टकाक्षेन आकाशपाणितलसमचितो वासीचन्दनकल्पो विद्यावि-
दारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपाकुलः सेन्द्रोपेन्द्रा-
णां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिव्राह्म्यश्च संवृतः ॥

स पूर्वनिवासमनुस्मृत्य भगवतो ऽस्यातिदुष्कराणि दृष्ट्वा⁽⁴⁾ भगवत्समुपसंक्रम्य सगौ- 15
रवः⁽⁵⁾ स्तौति मानयति च ॥ भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः ।
पश्य भदत्त यावदयं कुलपुत्रो भगवता यावन्निरपि ग्रामात्तान्निवार्यारण्ये नियोजितो

1) I cannot account for the use of the ātmanepada.

2) MS मनापकामो°.

3) Ex conject.; MS वसना. Perhaps °वासेन is to be corrected into °वासं.

4) This means, I think, «considering how the Lord had done things difficult to be done, for his sake», viz. to make him leave his former mode of living in the world.

5) Ex conject.; MS सोति (C साति). The Tibetan has མྱོང་ཅིང་རྩོམ་གྱིས་སྤྲོད་
'laus et honos factus est' (from a private letter of Feer). Cp. his translation p. 139, 18.

6) MS ग्रामात्तं नि°.

7) Ex conject.; MS भियोजितो.

यावदर्हन्ते प्रतिष्ठापित इति ॥ भगवानाह । किमत्र भिन्नव्य आश्चर्यं यदिदानीं मया विगत-
 तरागेण विगतद्वेषेण विगतमोहेन परिमुक्तेन ज्ञातिब्रह्मव्याधिमरणशोकपरिदेवदुःख-
 दौर्मनस्योपायतैः सर्वज्ञेन सर्वाकारज्ञेन सर्वज्ञानज्ञेयवशिप्राप्तेनायं कुलपुत्रो यावत्त्रिरपि
 ग्रामात्तान्निवार्यारण्ये नियोजितो यावदर्हन्ते प्रतिष्ठापितो यत्⁽¹⁾ मयातीति ध्वनि सरागेण
 5 सदेवेण समोक्तेनापरिमुक्तेन ज्ञातिब्रह्मव्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायतैरयं
 कुलपुत्रः स्वज्ञीवितपरित्यागेन ग्रामात्तान्निवार्यारण्यवासे नियुक्तस्तच्छृणुत साधु च
 मुष्टु च मनसि कुरुत भाषिष्ये ॥

भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीति ध्वनि अन्यतरस्मिन्निरिकन्दरे⁽³⁾ प्रसवणापुष्पफलकन्द-
 संपन्ने ऋषिः प्रतिवसति कष्टतपाः फलमूलाम्बुभक्तो ऽग्निवत्कालवामी अमिहोत्रिकः ।
 10 तस्य च ऋषेः शशो⁽⁴⁾ वयस्यो मानुषप्रलापी । स दिवसानुदिवसं त्रिः⁽⁵⁾ ऋषिसमीपमुपसंक्रा-
 मति उपसंक्रम्याभिवादनं कृत्वा विविधाभिः कथाभिः समोदते । तावेवं प्रवृद्धस्नेहौ
 पितापुत्रवदवस्थितौ ॥ यावत्कालात्तरेण मर्त्यनावृष्टिः प्राडुर्भूता यया न्युदयानान्य-
 त्पसिल्लानि संवृत्तानि पुष्पफलविपुक्ताश्च पादयाः ॥ ततः स ऋषिस्तत्राश्रमपदे⁽⁸⁾ उप-
 भोगविरहान्नाभिरमते । सो ऽग्निचोर्वत्कलान्यभिसंलेप्सुमारब्धः⁽⁹⁾ ॥

1) MS यत्तु.

2) MS ग्रामात्ता°.

3) B कन्दर, D corr.

4) B वायस्यो, DP °स्या, C °स्य.

5) Sic MS.

6) Ex conject.; MS क्रम्याविवादनं.

7) MS °ल्पशलि°.

8) The false reading, which caused trouble to M. Feer (p. 140 n. 2) is only found in P तत्राश्रमपदेन्द्रपभोग°, where ण्ड represents a wrongly read Nepalese उ. In B the writing is here somewhat indistinct, indeed, but the copyists of D and C read it rightly.

9) MS °मालब्धः. Putting ल for र or inversely is very common in Nepalese mss., as is well known. — I do not believe, however, *ālabdha* is from the author's hand, since *ārabdha* is the constant orthography in our text. Cp. e. g. Divy. 182, 28 *Cūṣumālagiriḥ* and *supra* p. 79 n. 5; p. 58 n. 8.

अथ शशस्तं तथा प्रवृत्तं दृष्ट्वा पृष्ठवान्मर्कषे क्व गमिष्यसीति ॥ ऋषिराह । ग्रामा-
 त्तमवगमिष्यामि⁽¹⁾ तत्र पक्षभैक्षेण यापयिष्यामीति ॥ ततः स ऋषिवचनमुपश्रुत्य ज्ञातसे-
 तापो मातापितृवियोगमिव मन्यमानः पादयो[35b]र्निपत्य तमृषिमुवाच । मा मां परि-
 त्यज्ज अपि चानेकदोषसंकुलो गृह्णवातो ऽनेकगुणसंपन्नश्चारण्यवास इति ॥ स बह्वप्युच्य-
 मानो न निवर्तते । ततः स शशेनोच्यते । यद्यवश्यं गतव्यं किं⁽²⁾ नृयेह तावत्प्रतीक्षस्व 5
 श्चो यथाभिप्रेतं यास्यसीति ॥ ततस्तस्य ऋषेरेतद्भवत् । नियतमयं मामाहारज्ञातेनोपनि-
 मल्लयितुकामो यस्मादिमे तिर्यग्योनिगताः प्राणिनः संवयपरा इति । तेन तस्य प्रति-
 ज्ञातम् ॥

अथ कृताङ्गिकमाहारकाले शश उपसंक्रम्य तमृषिं प्रदक्षिणीकृत्य तमयितुमा-
 रब्धः । तमस्व मम मर्कषे यन्मया ऊह्यापोक्त्विरहितेन तिर्यग्योनावुपपन्नेन तव कि- 10
 च्चिदपकृतं स्यादित्युक्त्वा मरुतोत्सृज्यामौ प्रपतितः ॥ ततः स⁽⁶⁾ रिषिर्ज्ञातसंवेगो ब्राह्म-
 ङ्गिर्दिनमुखः प्रियैकपुत्रकमिवोपगृह्णोवाच । वत्स किमिदमारब्धमिति ॥ शश उवाच ।
 मर्कषे ऽरण्यप्रियतया मदीयेन मांसिनाहोरात्रं यापयिष्यसि । किं च

1) If the reading is genuine, *ava* + *gam* has here an old Vedic accep-
 tation, which seems antiquated in classical Sanskrit. D, probably by conjecture,
 ग्रामात्तमेव गमिष्यामि. In the parallel passage *infra* p. 210, 4 the ṛṣi says *avata-*
risyāmi.

2) We have here another instance of *kim nu* with imperative. Cp. *supra*
 p. 191 n. 2.

3) Ex conject.; MS ममाहारज्ञाते°.

4) MS अथा.

5) Sic MS. Cp. Divy. 321, 5. 238, 11. 350, 4. 638, 6. For a similar orthography
riddhī vide *ibid.* 134, 17. 160, 25 and *passim* in *avad.* XII.

6) The extreme conciseness of our text here makes me uncertain about the
 exactness of the reading of MS; perhaps *upaguhya* is meant, not *upagrhya*. In
 Jtkm. VI and Jāt. nr. 316 the hare jumps into the fire, but this does not do
 him any harm at all. The author of our text overlooks this essential trait of
 the tale.

(1) न सत्ति मुद्रा न तिला न तण्डुला वने विवृद्धस्य शशस्य केचन⁽²⁾ ।

शरीरमेतन्ननलाभिसंस्कृतं ममोपयोद्याय्य तपोवने वसेति ॥

ततः स ऋषिः शशवचनमुपश्रुत्य ज्ञातसंवेगे उवाच । यद्येवं तव प्रियतया काममिद्वैव
जीवितं परित्यज्यामि न च यामात्मभवतरिष्यामीति । श्रुत्वैतद्वचनं शशः प्रीतमना⁽³⁾ संवृत

5 ऊर्ध्वमुखश्च गगनतलमभिवीक्ष्य पाचितुं प्रवृत्त आह च ।

अरण्ये मे समागम्य विवेके रमते मनः ।

अनेन सत्यवाक्येन माहेन्द्रो⁽⁴⁾ देव वर्ष नु ॥

इत्युक्तमात्रे बोधिसत्त्वानुभावेन माहेन्द्रभवनमाकम्पितम्⁽⁵⁾ । देवतानां चाधस्ताद्ज्ञानदर्शनं
प्रवर्तते । किं कृतमिति । पश्यति बोधिसत्त्वानुभावादिति । यावच्छक्रेण देवेन्द्रेण मा-

10 हेन्द्रवर्षं वृष्ट्येन तदाश्रमपदं पुनरपि तृणगुल्मीषधिपुष्पफलसमृद्धं संवृतम् ॥

ततस्तेन ऋषिणा शशं⁽⁶⁾ कल्याणमित्रमागम्य तत्र वसता पञ्चाभिज्ञाः सात्ता-
तकृताः ॥ ततः स ऋषिः शशमुवाच । भोः शश तेन दुष्क्रेण व्यवसायेन कारूपयभावाच्च
किं प्रार्थयसे इति । तेनोक्तम् । अन्धे (लोके घनायके) अपरिणायके बुद्धो भूयासमतोर्णानां
सत्त्वानां तारयिता अमुक्तानां मोचयिता अनाद्यस्तानामाद्यासयिता अपरिनिर्वृतानां परि-

1) The same strophe in the vaṃṇastha metre is Jtkm. VI, 29, with but one variant उपयुज्य. Cp. its Pali prototype Jāt. III, 55, 4.

2) MS केचनः, the visarga proceeds, I suppose, from a misread danḍa in A.

3) MS रीरमेतन्नन°.

4) Ex conject.; MS यद्येव (D अद्येव°).

5) B प्रीतमना, P corr.

6) B ऊर्ध्व°, P corr.

7) Ex conject.; MS माहेन्द्रो देव वर्षतु. The nom. देवः would disturb the metre. As to māhendra varṣah cp. supra p. 176, 7.

8) MS °कम्पितदेवता°.

9) Anusvāra wanting in MS.

10) B निवृत्तानां, D corr.

निर्वापयितेति ॥ ततः स ऋषिरिदं वचनमुपश्रुत्य शशमब्रवीत् । यदा त्वं बुद्धो भवेथा-
स्माकमपि समन्वाहुरेथा इति ॥ शश उवाचैवमस्त्विति ॥

भगवानाह । किं⁽²⁾ मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन शश आसीदहं
सः ।⁽³⁾ ऋषिरेव एव कुलपुत्रः । तस्मात्तर्हि भित्तव एवं शिञ्जितव्यं यत्कल्याणमित्रा विह-
रिष्यामः कल्याणसहायाः कल्याणसंपर्का न पापमित्रा न पापसहाया न पापसंपर्का⁽⁴⁾ इत्येवं 5
वो भित्तवः शिञ्जितव्यम् ॥

अथायुष्मानानन्दो भगवत्तमिदमवोचत् । इह मम भदत्त एकाकिनो रूहोगतस्य
प्रतिसंलीनस्यैवं चेतसि चेतःपरिवितर्क उद्पादि । उपार्धमिदं ब्रह्मचर्यस्य यदुत
कल्याणमित्रता कल्याणसहायता कल्याणसंपर्का⁽⁵⁾ न पापमित्रता न पापसहायता न
पापसंपर्का इति ॥ भगवानाह । मा त्वमानन्दैवं वोच उपार्धमिदं ब्रह्मचर्यस्य यदुत 10
कल्याणमित्रता कल्याणसहायता कल्याणसंपर्का न पापमित्रता न पापसहायता न
पापसंपर्का इति । सकलमिदमानन्द केवलं परिपूर्णं परिशुद्धं पर्यवदातं ब्रह्मचर्यं यदुत
कल्याणमित्रता कल्याणसहायता कल्याणसंपर्का न पापमित्रता न पापसहायता न
पापसंपर्काः । [36a] तत्कस्य हेतोः । मां ह्यानन्द कल्याणमित्रमागम्य ज्ञातिधर्माणः
सन्ना ज्ञातिधर्मतायाः⁽⁶⁾ परिमुच्यते जराव्याधिशोकमरणपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासध- 15

1) Ex conject.; MS भवेतास्माकं. The correction implies irregular sandhi instead of hiatus — *bhavethā + asmākam* —, but this is not anything uncommon in our text, any more than in *Divyāvadāna* (cp. e. g. 30, 23. 164, 1). As to the genit. with *samanvāharatī*, cp. *Divy.* 578, 10. — *Supra* p. 172, 4 is a parallel passage यदा.... अभिसंबुध्येथाः तदा.... स्यामः.

2) Anusvāra wanting in MS.

3) MS ऋषि एव.

4) B संपर्का, D corr.

5) So B, it seems. D has °पर्का, likewise *infra* l. 13. In almost all instances of the same formula the plural number is found in MS.

6) MS परिपच्यते.

माणाः सत्त्वा उपायासधर्मतायाः परिमुच्यन्ते । तदनेनैव ते आनन्द पर्यायेण वेदितव्यं
 यत्सकलमिदं केवलं परिपूर्णं परिशुद्धं पर्यवदातं ब्रह्मचर्यं यदुत कल्याणमित्रता कल्या-
 णसहायता कल्याणसंपर्का न पापमित्रता न पापसहायता न पापसंपर्का इत्येवं वो
 भित्तवः शिखितव्यम् ॥

- 5 इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते आयुष्मानानन्दो ऽन्ये च भित्तवो भगवतो भाषितमभ्य-
 नन्दन् ॥
-

धर्मगवेषीति ३८ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 अष्टिभिस्सार्थवर्कैर्देवैर्नागैर्पितृसुरैर्गर्हैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगर्हडकि
 न्नर्महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना- 5
 सनलानप्रत्ययभैषध्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः आवस्त्यां विक्रति जेतवने ऽनाथपि-
 ण्डदस्यारामे ॥ आचरितमेतदनाथपिण्डदस्य⁽¹⁾ गृहपतेः कल्यमेवोत्थाय भगवतो दर्शना-
 योपसंक्रम्य जेतवनं स्वयं⁽²⁾ संमार्ष्टुम् ॥ अथान्यतमेन कालेनानाथपिण्डदस्य गृहपतेः कश्चि-
 द्यात्तेपः⁽³⁾ समुत्पन्नः । ततो भगवान्पुण्यकामानां सञ्चानां पुण्यतीर्थोपदर्शनार्थं स्वयमेव
 संमार्जनीं गृहीत्वा जेतवनं संमार्ष्टुं प्रवृत्तः । भगवत्तं दृष्ट्वा महाआवका अपि शारदतीपुत्र-
 मौद्गल्यायनकाश्यपनन्दरेवतप्रभृतयः संमार्ष्टुं प्रवृत्ताः ॥ ततो जेतवनं सक्त आवकैः संमूढ्य 10
 उपस्थानशालां प्रविश्य पुरस्ताद्विनुसङ्घस्य प्रज्ञप्त एवासने निषण्णः । निषण्ण भगवा-
 न्भित्तूनमन्त्रयते स्म । पश्चमे भित्तव आनुशंसाः⁽⁴⁾ संमार्जने । कतमे पञ्च । आत्मनश्चित्तं

1) D adds the missing akṣara.

2) MS समा°.

3) Ex conject.; MS व्यापेक्षः. Cp. Divy. 357, 4 and Feer p. 142, n. 1.

4) B शार्दती°, D corr.

5) MS आनुसंशा सन्मार्जने. The inverted orthography *ānusam̐ca* for *ānu-
cam̐sa* is found here throughout. For the technical term *ānuṣaṃsa* see de la
Vallée p. 117, n. 2 of his edition of the *Bodhicaryāvatāra*. Cp. *anuṣaṃsa*
in the Index to the Divy.

प्रसीदति । परस्य चित्तं प्रसीदति । देवतानां मनसो भवति प्रासादिकम् । संवर्तनीये⁽²⁾
कुशलमूलमुपचिनोति । कायस्य च भेदात्सुगतौ स्वर्गलोके देवेषूपपद्यते । इति पञ्चानु-⁽³⁾
शंसाः संमार्जने ॥

ततश्चतस्रः पर्यदेशे भगवतः सकाशात्संमार्जनस्येति पञ्चानुशंसानुपश्रुत्य प्रसाद-
5 जाताः प्रीतिसौमनस्यप्रसन्नचित्ताः स्वस्वासनादुत्थाय येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रगृह्य भग-
वत्तमेतद्ब्रुवुः । वयं भगवन्भगवत उपस्थायकाः सर्वे जेतवन् सदा⁽⁴⁾ संमार्ष्टुमिच्छामो ऽस्मा-
कमनुग्रहे⁽⁷⁾ कुरु । ततो भगवांस्तासां तूष्णीभावेनाधिवासयति ॥ ततस्ताश्चतस्रः पर्यदेशे
भगवतो ऽधिवासनां विदित्वा⁽⁸⁾ संमार्जनीर्गृहीत्वा सर्वे जेतवन्⁽⁹⁾ संमार्ष्टुं प्रवृत्ताः । सर्वे
जेटवन्⁽¹⁰⁾ चाराममार्गपर्यन्तं संमार्ज्यं भगवतो धर्मदेशनां श्रोतुमेकांते निषणा आद्रु-

10 ताः ॥

1) Ex conject.; MS देवताघ्रात्मनसा भगवति प्रसादिकं (the scribe of D corrected भवति, but corrupted the preceding group of aks. still worse). The Tibetan version proved here a valuable help for finding out the right reading. Cp. Feer, p. 143, a.

2) The phrases containing the 4th and 5th advantage of sweeping are preceded in MS by the rubric इति पञ्चानुशंसाः संमार्जने, which I have transposed. Their wrong collocation was occasioned by their having been left out in B at first and their being inserted afterwards by a marginal addition which, by mistake, refers to a wrong place in the text. Or this whole rubric may be an interpolation.

3) B पंचानुशासनीं संमार्जने, the aks. नी has been deleted, it seems. C made out of this पंचानुशासन्मा°, D पंचसुशासनेमा°, P पंचानुशासनीसन्मा°. This whole sentence is placed in MSS before the word संवर्तनीये. After देवेषूपपद्यते there follows इति । ततश्चतस्रः etc.

4) B °तड्ब्रुः, D corr.

5) Visarga wanting in MS.

6) B संमार्ष्टु°, which became संमार्ष्टु° in D and समीष्ट° in C.

7) MS कुरुस्ततो. Cp. my observation in W.Z., XVI, 123 n. 1.

8) Ex conject.; MS संमार्जनीं गृ°.

9) MS संमार्ष्टु or °ष्ट (D समार्ष्टु!).

10) In B मार्ग being written with small characters above राम, the copyists wholly overlooked that interlinear insertion.

अनाथपिण्डो गृह्यतिरपि ⁽¹⁾ तं प्रदेशमनुप्राप्तः । तेन श्रुतं यथा भगवता मन्त्र-
 आचकसकृपेन स्वयमेव ज्ञेतवनं संमृष्टमिति ⁽²⁾ । भगवता देशितान्संमार्जने ⁽³⁾ पञ्चानुशंसा-
 नुपश्रुत्य विप्रतिसारोभूत इति चिन्तितवान् । किमर्थं ⁽⁴⁾ मया भगवतो चिह्नो तस्मिन्पु-
 ण्यक्षेत्रे ! यत्राद्यैवारोपितं बीजमद्यैव ⁽⁵⁾ फलं संपद्यते स्वल्पस्यानन्तं फलं निष्पद्यते ।
 तथागतसंमुखोभूते सर्वआचकसंवासिते ऽतीवमनोरमभूमौ सर्वदेवासुरमनुष्यगन्धर्वगरुड- 5
 किन्नरमहोरगाणां मनोहृष्यस्पर्शभूते ⁽⁶⁾ सर्वभूतप्रेतपिशाचयक्षराक्षसानारकद्रोहिणामनव-
 काशे सर्वमारमारकायिकानां देवानां मनुष्याणां चानवकाशभुवने भग्नाभिभवज्ञाते रागद्वे-
 षमोहमात्सर्येर्ष्यामानिदुष्टमद्वानामविदितप्रभावे ⁽⁸⁾ पापाचारा[36 b]णामलब्धगमने ⁽¹⁰⁾ पा-
 पमित्रकृस्तगतानाममनापज्ञाते अद्वाविगतानां त्यागधर्मरक्षितानामदृष्टाचिन्तितभवे
 दुःशीलानां कुवृत्तिनाममनोगमने दयाभावविरक्षितानां क्रोधिनां परुषभाषिणामलब्ध- 10

1) The portion from तं प्रदेशम° to भगवता (on l. 2) has been subjoined in B at the bottom of the page. Between मन्त्राश्चाव and कसकृपेन sixteen akṣaras in a large handwriting have been erased. The first of them may be वा or ता, I read the rest thus: भूतिगृह्यत्वाल्लक्ष्मीः प्रसन्ना भवति, which seems to be a marginal gloss. Below लक्ष्मीः two smaller akṣaras are found, which I guess to mean तपस्तीः, perhaps they have to represent पुष्टिः, intended as an interpretation of लक्ष्मीः, if not rather षष्ठी, that dreaded form of Durgā.

2) B संमृष्ट इति, D corr.

3) B समर्जने, D corr.

4) So BC. The corrupt reading, mentioned by Feer (p. 143 n. 3) is only found in P, D has ममभगवतो.

5) Anusvāra wanting in MS.

6) D °स्पदभूते, perhaps the better reading.

7) MS राक्षसाना°.

8) MS मानिदुष्ट.

9) D adds the akṣara that is wanting in B.

10) Ex conject., cp. *infra* p. 216, 4; MS °लब्धगमने.

शरणे वीर्यहोनकुसोद्वृत्तिनां त्यक्तारम्भाशमिनां⁽¹⁾ सुहृरीभूते ध्यानध्युतमुषितस्मृतोनां
 कुदृष्टिचारिणां कुमारप्रस्थितानामन्धकारीभूते दुःप्रज्ञानां कुबुद्धिलब्धज्ञानात्तराणाम-
 प्राप्तागमनभावे दातृणामतोवमनोरथकृते सुशीलयुक्तानां मनोरमवासे तमाचारिणामाद-
 रागमनलब्धे वीर्यलब्धानां⁽³⁾ नित्यानुगमनप्राप्ते ध्यानरतानामालीनभुवने प्रज्ञाधारिणां⁽⁴⁾
 5 प्रबोधप्रकाशापरित्यक्ततेत्रे एतादृशे बुद्धाविक्रीडिते विहारे संमार्ष्टुं चित्तात्तेपः कृतः । न
 पुनः कदापि मया तथा तमं⁽⁵⁾ कर्तुम् । इति निश्चित्य पुनस्तस्यैतदभवत् । पत्र भगवता
 महाश्रावकसकृपेन स्वयं संमार्जनं कृतं कथमकमस्योपरि यास्यामि ॥

ततो ज्ञानापिपडोऽपत्रपमाणद्वयो लज्जापरिगतहृदयस्तत्रावस्थाने स्थितः ॥

⁽⁷⁾ ज्ञानकाः पृच्छन्तु बुद्धा भगवतः । तेन भित्तवः पृष्टाः क एष इति ॥ भित्तव ऊचुः ।

10 अनाथपिपडो भदत् भगवतो लज्जायमानद्वयोऽपत्राप्यपरिगतहृदयो नेच्छति भगवतः

1) MS त्यक्तारम्भ (D रम्भ) गमने. In the place of this manifestly corrupted word we have to expect a genitive coordinate with the preceding word, not a locative. My correction supplies this meaning: 'of those deficient in energy and not possessing placidity of mind'.

2) B द्यूत or व्यून, D and P corr.

3) Ex connect.; MS वीर्यलब्धानां. Cp. *supra* p. 208, n. 9.

4) MS धारीणां (D °नां).

5) Ex connect.; in B तेषं added between the lines. The copyists of B neglected that addition; hence तेषं is not found in DCP. I first regarded this as a reader's gloss, but afterwards I have seen, it cannot be but a corruption of तमं. For the sentence is abrupt, and a word like युक्तम् is wanting. As to तमं cp. J tkm. p. 166, 12, Buddhac. IV, 95.

6) Page 36b of B is in a very disturbed condition. It is full of various kinds of errors and of omissions, made good by references to the margins which contain the parts left out at first. The intricate form of the manuscript here has misled the copyists of B, so that C, D and P present a text depraved by false collocations and omissions.

The passage which begins with पुनस्तस्यै° and ends with °गोतेन गायन् is written in B on the margin, and, by mistake, the sign referring to the insertion is put twice, once correctly after निश्चित्य, and once after श्रवणाय (*infra* p. 217, s).

7) Ex connect., cp. Divy. 184, ss. 299, 13. B is here utterly corrupted. It has ज्ञातवान् (or रश्म्यपृच्छकार्?) बुद्धभगवतः, where I have put dots, the characters are expunged.

सकाशमत्रोपरिष्ठात्पादन्यासेनोपसंक्रमितुं यत्र नाम भगवता महाश्रावकसङ्घेन स्वयं
 जेतवनं संमृष्टमिति⁽¹⁾ ॥ ततस्तं भगवानाह । गृहपते बुद्धवचनं * * * * * प्रवेष्टव्यं⁽²⁾ ।
⁽³⁾ कस्मात् । सद्धमगौरवा हि बुद्धा भगवतो धर्मो ह्यर्कतां गुरुरिति ॥ ततो ज्ञाद्यपिउदो
 गाथाभिगीतेन गायत्येन भगवांस्तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्य भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा
 पुरस्तादिकात्ते निषण्णो⁽⁴⁾ धर्मकथाश्रवणाय ॥ ततो भगवता धर्म्या⁽⁵⁾ कथया संदर्शितः समा- 5
 दापितः समुत्तेजितः संप्रकर्षितः ।⁽⁷⁾ सो ज्ञेकपर्यायेण भगवता धर्म्या कथया संदर्शितः
 समादापितः समुत्तेजितः संप्रकर्षितः संप्रक्रातः ॥

तदा भिनवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं⁽⁸⁾ <बुद्धं> भगवत्तं पप्रच्छुः । आश्चर्यं भदत्त
 यद्भगवान्धर्मं⁽⁹⁾ सादृज्ञातः सगौरवज्ञातो धर्मस्यैव वर्णं भाषत इति । पश्य भदत्त यावद्धर्म-
 त्वस्यामी भाजनभूताः सन्ना⁽¹¹⁾ आदरेण सर्वं जेतवनं संमार्ष्टुं प्रवृत्ता धर्मं च श्रोतव्यं मन्यन्ते⁽¹²⁾ 10

1) MS संमृष्ट (C संपृष्ट) इति.

2) B बुद्धवचने स्वागतप्रवेष्टव्यं. The akṣaras I read स्वागत are so indistinct that each of the copyists understood them differently: D श्रूयतां, C स्वायता, P स्वा-पतो. I regard them as corrupt and surmise a gap of two akṣaras. I think we are not far from truth if we read <यत्र> or <यदा> श्रूयते. Feer (p. 145, n. 1) quotes the Tibetan parallel of this passage, which gives, however, no help for finding out the right word.

3) Ex conject.; MS यस्मा°.

4) MS धर्मकथाश्र°.

5) The passage ततो....संप्रक्रातः, being added in B on the lower margin, has been omitted in C and P. Of course, Feer did not find it in his manuscript, cp. his p. 145, n. 2. In D it appears partly, for the phrase सो ज्ञेक etc. is wanting.

6) MS धर्मया.

7) B सेनेक°.

8) D and P fill the gap.

9) Ex conject., cp. *infra* p. 218, 2; MS आद°.

10) MS भाषित.

11) B आदरेण, DP corr.

12) MS मन्यत इति (D मन्यइति).

इति ॥ भगवानाह । किमत्र भित्तव आश्चर्यं यदिदानीं तथागतो विगतरागद्वेषमोहो ऽथ
परिमुक्तो ज्ञातिवराध्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासैर्धर्मैः⁽¹⁾ सादरज्ञातः सगौ-
रवज्ञातो धर्मस्यैव वर्षं भाषते । यत्तु मयातीति ऽध्वनि साराणेषु सहेषेषु समोक्तेनापरि-
मुक्तेन ज्ञातिवराध्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासैर्धर्मैर्धर्मैः⁽²⁾ स्वज्ञीवितस्यापि
5 परित्यागः कृतः तच्छृणुत साधु च सुष्ठु च⁽⁵⁾ मनसि कुरुत भाषिष्ये ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीति ऽध्वनि वाराणस्यां नगरीं ब्रह्मदत्तो नाम राजा राज्यं
कारयति ऋद्धे च स्फीतं च क्षेमं च सुभितं चाकीर्णबहुजनमनुष्यं च प्रशासकालिकलकु-
डिम्बडमरं तस्कररोगापगतं शालीनुगोमक्षिषीसंपन्नमखिलमकण्ठकमेकपुत्रमिव राज्यं
पालयति । स च राजा आहो भद्रः कल्याणापाशय आत्मकृतपरकृतप्रतिपन्नः कारुणिको
10 महात्मा धर्मकामः प्रज्ञावत्सलः सर्वप्रदः सर्वपरित्यागी निःसङ्गपरित्यागी च महति
त्यगे वर्तते ॥ सो ऽपरेण समयेन देव्या सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो
रममाणस्य परिचारयतः कालान्तरेण सा देवी सन्नवती संवृता दोहदृश्यास्याः⁽⁶⁾ समुत्पन्नः

1) MS वादरज्ञा°.

2) MS °स्योपायैः । धर्म°.

3) MS °वित्तमपि.

4) Before these words MS has this: तथागतैनहिभित्तवः आदरज्ञातेनधर्मशु-
ताश्चोद्भूताश्च, an obvious interpolation which is, in fact, not found in the Tibetan
version (see Feer, p. 145, n. 3). For the rest, the whole portion from किमत्र भि-
त्तवः (l. 1) to परित्यागः कृतः (l. 5) is added in B on the lower margin. Probably
it was wanting in the manuscript from which B was copied, and the interpolated
phrase, taken up from avad. nr. 35 (cp. *supra* p. 187, n. 7), has been added to fill
up the obvious gap in the context. Afterwards the scribe who wrote B supplied
from some better copy the portions wanting, but did not realize that he had to
cancel the interpolation.

5) D fills the gap.

6) MS स्यासमु°.

सुभाषितं शृणुयामिति । तया राज्ञे निवेदितम् । राज्ञा नैमित्तिकानाङ्ग्ये⁽¹⁾ पृष्टास्त ऊचु-
 र्देवास्य सन्नस्यानुभाव इति ॥ ततस्तेन राज्ञा सौभाषणिकस्यार्थे मुवर्णपिटको ग्रामनग-
 र्निगमराष्ट्रराजधानीषु पर्यटितो न च तत्सुभाषितमुपलभ्यते ॥ यावत्परिपूर्णेनैवभिर्मतिः
 सा देवी प्रमृता । दारको ज्ञातो ऽभिव्यक्तो दर्शनीयः प्राप्तादिको गौरः कनकवर्णः शृङ्गा-
 कारशिखाः प्रलम्बबाहुर्विस्तीर्णललाट उच्चघोषः⁽²⁾ संगतभूस्तुङ्गनासः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेतः । 5
 तस्य ज्ञातो ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवत्वस्य दारकस्य नामेति ।
 घमात्या ऊचुः । यस्मादये⁽³⁾ दारको ऽज्ञात एव सुभाषितं गवेषते तस्माद्वस्तु⁽⁴⁾ दारकस्य
 सुभाषितगवेषी नामेति । तस्य सुभाषितगवेषोति⁽⁵⁾ नाम कृतम्⁽⁶⁾ ॥ सुभाषितगवेषी
 दारको ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामसंधात्रोभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रोभ्यां द्वाभ्यां
 क्रीडनिकाभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रोभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्रोभिर्होषते⁽⁸⁾ वर्धते⁽⁹⁾ क्षीरेण दध्ना 10
 नवनृतेन सर्पिषा सर्पिमण्डनान्यैश्चोत्तिष्ठोत्तमैरूपकरणविशेषैराशु⁽¹¹⁾ वर्धते⁽¹²⁾ क्रुदस्थमिव
 पङ्कजम् । यदा क्रमेण महान्संवृतस्तदापि सुभाषितं गवेषते न च लभते ॥

1) MS नैमित्तिकां आङ्ग्य (or कृप). A similar transition from accus. to nomin. occurs *infra*, p. 222, 6.

2) B घोषः, P corr. C copied घोषाः, D made घ्राणाः out of it (cp. *supra* p. 121, n. 2).

3) MS दारकं अज्ञात.

4) D तस्माद्वस्तु दा°.

5) MS गवेषेति.

6) MS कृतः.

7) B द्वाभ्यामत्स, P °मत्स.

8) B °रुन्वोपते, D corr.

9) MS वर्द्धते, cp. *supra* p. 15, 19, 28, 15.

10) B °नान्यैर्वर्त्ति°, D corr.

11) MS वर्धते (D वर्द्धते).

12) Ex conject.; MS लभ्यते.

स पितुरत्ययाद्वाद्ये प्रतिष्ठितः अमात्यानाज्ञापयति । सुभाषितेन मे ग्रामपयः
प्रयोजनं गवेषत मे सुभाषितमिति ॥ ततस्तैरमात्यैः सकले जम्बू[37a]द्विपि क्षिप्र-
पिटकाः सुभाषितहेतोः संदर्शिता न च सुभाषितमासादितम् । ततस्ते राज्ञे निवेदितवन्तः ॥
ततः स राजा सुभाषितश्रवणहेतोर्लुक्कण्ठति परितप्यति ॥

- 5 शक्रस्य देवानामिन्द्रस्याधस्ताद्विज्ञानं⁽³⁾ प्रवर्तते । स पश्यति राजानं सुभाषित-
श्रवणहेतोर्विह्वलमानम् । तस्यैतदभवत् । यन्नृकं राजानं मीमांसयेति⁽⁴⁾ ॥ अथ शक्रो
देवानामिन्द्रो गुह्यकत्रपधारी भूत्वा विकृतकरचरणपयो राज्ञः पुरस्ताद्वा⁽⁵⁾ भाषते ।

धर्मं चरेत्सुचरितं नैनं दुश्चरितं चरेत् ।

धर्मचारी सुखं शेते अस्मिँल्लोके⁽⁶⁾ परत्र चेति ॥

- 10 ततो राजा विस्मयोत्फुल्लदृष्टिस्तं गुह्यकमुवाच । ब्रूहि ब्रूहि गुह्यक तावन्मे एतां गाथां
श्रोष्यामीति ॥ ततो गुह्यको राजानमुवाच । यदि यद्वचीमि तन्मे करिष्यसि एवमकमपि
यदाज्ञापयिष्यसि तत्करिष्यामीति ॥ राज्ञोवाच । किमाज्ञापयिष्यसीति ॥ गुह्यक उवाच ।
सप्ताहोरात्राणि खदिरकाष्ठैरग्निखदां तापयित्वा तत्र यथात्मानमुत्तन्नद्वयसि ततस्ते ऽहं
पुनर्गाथां वक्ष्यामीति ॥ तच्छ्रुवणाच्च राजा⁽⁷⁾ प्रीतिमनास्तं गुह्यकमुवाच । एवमस्त्विति ॥
15 ततो राजा गुह्यकं प्रतिज्ञायां प्रतिष्ठाप्य सर्वविज्ञिते घण्टावधोषणं कारितम् । सप्तमे

1) Between ते and रा MS inserts ना, a dittography, I suppose.

2) Ex conject.; MS परितप्यति (D तस्येति).

3) MS °धस्ताज्ञान°, as usual.

4) Ex conject.; MS मीमांसये°. Cp. *supra* p. 94, n. 4; 175, n. 5; 189, n. 4.
Also Lalitav. (ed. Lefmann) 100, 30 and 321, 10 may be compared.

5) Anusvāra wanting in MS.

6) MS अस्मिँ लोके.

7) B प्रीतिमनाः, D corr. The same error appears elsewhere, cp. W. Z.,
XVI, 344.

दिवसे राजा सुभाषितश्रवणहेतोरगि⁽¹⁾ख⁽²⁾दा⁽³⁾या⁽⁴⁾मात्मानमुत्तमह्यति ये ऽदुतानि द्रष्टुकामा
घ्रागच्छन्ति ॥

ततो ऽनेकेषु प्राणिशतसङ्ख्येषु संनिपतितेषु गगनतले चानेकेषु देवताशतसङ्ख्येषु
संनिपतितेषु बोधिसत्त्वस्याध्याशयशुद्धितामवगम्या⁽⁵⁾द्भुतभावं च द्रष्टुमिच्छाव्रतस्थः⁽⁶⁾ ॥ अथ स
गुह्यक आकाशमुत्पत्य⁽⁷⁾ बोधिसत्त्वमुवाच । क्रियतां महाराज यथाप्रतिज्ञातमिति ॥ ततो 5
राजा ज्येष्ठं कुमारं राज्ये ऽभिषिच्यमात्यान्निगमज्ञानपदांश्च तमयित्वा जनकायं चाश्वास्या-
मिखदा⁽⁸⁾समीपमुपगम्य स्मां गाथां भाषते ।

एषाङ्गारखदा महामयकरी स्वात्कार्क्तोपमा⁽⁹⁾

धर्मार्थे प्रपतामि निश्चितमना निस्साधसो जीविते ।

एषा चाग्निखदा भविष्यति शुभा पुण्यानुभावान्मम⁽¹⁰⁾

शीता चन्दनपङ्कवासितजला पद्माकुला पद्मिनी ॥⁽¹¹⁾

10

1) D fills the gap partly: it has °मिष(sic)दामात्मा°.

2) Query °शुद्धताम्? But cp. *supra* p. 172, n. 6.

3) MS °गम्याभूतभावं (D °गम्याद्भूत°).

4) The perplexed structure of this period betrays its corrupt state. It is quite inconsistent that the subject of *avatasthuh* should be the same as that of the locative absolute which precedes, but the meaning is clearly this that the *samnipatitūḥ prāṇino devatāḥ ca* stood in expectation of the miracle to come. In the Tibetan version, as the late M. Feer informed me, the clause *Bodhisattva-sya . . . . adbhutabhāvaṃ ca* heads the sentence, then follows what answers to our locative absolute, but to the effect that *samnipatiteṣu* must have been considered the main verb. Accordingly, the words *ihāvatasthuh* cannot be correct. The Tibetan expression which corresponds to them is འཕོལ་པའི་ནང་ཏུ་ = 'planitiem intra' (Feer). For the rest cp. *supra* p. 48, 4.

5) B °काशमुत्पत्य, DP corr.

6) MS °त्यानिगम.

7) B खदसमी°, D corr.

8) MS °पमा.

9) MS °वात्मम.

10) B पद्मकुला, D corr.

11) Metre çārdulavikrīḍita.

इत्युक्त्वा बोधिसत्त्वस्तस्यामिग्निहृदायां पतितः पतितमात्रस्य चास्याग्निहृदा पद्मिनी प्रा-
 उभूता ॥ ततः शक्रो देवानामिन्द्रस्तदत्यद्भुतं देवमनुष्यावर्जनकरं प्रातिहार्यं दृष्ट्वा पत्न-
 व्रपमत्तार्थाप्य स्वव्रूषेण स्थित्वा गाथां भाषते ।

धर्मं ⁽²⁾ चरेत्सुचरितं नैनं दुश्चरितं चरेत् ।

5 धर्मचारी सुखं शते लोके ऽस्मिंश्च परत्र चेति ॥

अथ बोधिसत्त्वेन तां गाथामुद्धृत्वा ⁽³⁾ सुवर्णपल्लेघभिलिख्य कृत्स्ने जम्बुद्वीपे ग्रामनगरनि-
 गमराष्ट्राजधानीषु पर्यटिता ⁽⁴⁾ ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन राज्ञा बभूवाहं
 सः । तदापि मे सुभाषितश्च ⁽⁵⁾ णहेतोः स्वजीवितं परित्यक्तं प्रागेवेदानीम् । तस्मात्तर्हि
 10 भित्तव एवं शिन्तितव्यं ⁽⁶⁾ पदमर्म् सत्करिष्यामो गुरुकरिष्यामो मानयिष्यामः पूजयिष्यामो
 धर्मं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वापनिश्रित्य विहरिष्याम इत्येवं वो भित्तवः
 शिन्तितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Ex conject.; MS °स्तामग्निहृदायां.

2) B चरेत्सुच°, D corr.

3) Ex conject.; MS °कीता.

4) As *supra* p. 219, 1, the subject of the main sentence is not expressed, but it is implied in the object of an absolutive preceding. This is somewhat strange, but it may be accounted for by the passive turn of the phrase, the acting person (*bodhisattvena*) standing in the same relation to *udgṛhītvā* as to *pariyāṭitā*.

5) B अमणहेतोः, D corr.

6) Ex conject., cp. *supra* p. 192, 1. MS शिन्तितव्यं ॥ समधर्मं.

अनाथपिण्ड इति ३९ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 अष्टिभिसार्थवाहैर्देवैर्नगरिणैर्मुरैर्गृहैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगण्डकिन्न-
 रमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासन-
 ग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः आवस्त्यां विक्रति जेतवने अनाथपिण्ड- 5
 स्यारामे । अथ भगवान्पूर्वोक्ते निवास्य पात्रचीवरमादाय आवस्त्यां पिण्डाय प्राविशत् ।
 यावदनुपूर्वेण चक्षूर्यमाणो राजमार्गमवतीर्णः । तत्र च राजमार्गे अन्यतमो ब्राह्मणो
 अभ्यागतः । अथासौ ददर्श बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या-
 नुव्यञ्जनैर्वि(37b)राजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं
 समन्ततो भद्रकम् । दृष्ट्वा च पुनः सुचिरं निरोक्ष्य पृथिव्यां लेखां निकृष्य भगवत्तमुवाच । 10
 भो गौतम न तावदुत्ते लेखा लङ्घयितव्या यावन्मे पञ्च पुराणशतानि नानुप्रपच्छसीति ॥
 ततो भगवान्कर्मणामविप्रणाशसंदर्शनार्थमदत्तादानवैर्मण्यार्थं च इन्द्रकील इव तस्मि-
 न्प्रदेशे स्थितः ॥

एष च शब्दः आवस्त्यां समन्ततो विभृतः यथा किल भगवान्नाजमार्गे अन्यतमेन
 ब्राह्मणेन पञ्चानां पुराणशतानामर्थे विधारित इति । ततो राजा प्रसेनजित्कौशलः सक्त- 15

1) MS व्योम.

2) MS निकृष्य.

3) We have here an interesting instance of a prefix severed from its verb in post-Vedic literature. Cp. my *Sanskrit Syntax* § 313.4) MS कोशलः. In P the whole portion between भग]वान्क् (l. 14) to जित[को
 श° (l. 15) has been left out. Cp. my Introduction p. VII.

अवपादेवामात्यगणपरिवृतो⁽¹⁾ येन भगवांस्तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्य भगवत्तमिदमवो-
चत् । गच्छतु भगवानहं प्रदास्यामीति ॥ भगवानाह । न मकारात्र त्वपैतानि दातव्या-
न्यपि त्वन्येनैतानि दातव्यानीति ॥ तथा विशाखा मृगार्माता⁽²⁾ रिषिदत्तपुराणौ स्थपती
शक्रब्रह्मादयो देवा वैश्रवणप्रभृतयश्चत्वारो लोकपाला हिरण्यसुवर्णमुपादाय भगवत्त-
5 मुपसृताः⁽³⁾ । तानपि भगवानुवाच न भवद्भिरेतानि दातव्यानीति ॥ यावदनाथपिण्डेन
गृह्यतिना श्रुतम् । स हिरण्यसुवर्णस्य क्लृप्तां पूरयित्वा उपरि पञ्च पुराणशतानि दत्त्वा
भगवत्तमुपगतो भगवन्निदं प्रतिगृह्यतामिति⁽⁴⁾ ॥ भगवानाह । गृह्यते त्वया एतानि
दातव्यानि दीयतां ब्राह्मणायेति ॥ ततो ऽनाथपिण्डेन गृह्यतिना सा सुवर्णक्लेला
ब्राह्मणाय दत्ता⁽⁵⁾ ॥

- 10 भित्तवः संशयज्ञाताः सराज्ञिका च पर्वत्तसर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः ।
पश्य⁽⁶⁾ भगवन्यावदनेन ब्राह्मणेन भगवान्विधारितो ऽनाथपिण्डेन च कार्षापणा दत्ताः
कुतश्च प्रभृति भगवानस्मै⁽⁷⁾ धारयत इति ॥ भगवानाह । इच्छथ यूयं भित्तवः श्रोतुम् ॥
एवं भदत् ॥ तेन हि भित्तवः शृणुत साधु च सुष्ठु च मनसि कुरुत भाषिष्ये⁽⁸⁾ । तिथागते-

1) B परिवृतो, D corr.

2) Sic B, cp. *supra* p. 209, n. 5 and Divy. 77, 27, where we find the same persons: Rīṣidatta and Purāṇa, the *sthapati*. Theragāthā nr. 120 is attributed to the therā Isidatto.

3) Ex conject.; MS °सृष्टाः. I thought also of उपसृताः, but what I have put into the text makes the corruption easier to account for, and is in itself preferable.

4) From here we have again the help of F. It begins (f. 18, a, 1): मिति । भगवानाह । and runs to the close of the avadāna (f. 18, b 4).

5) FB दत्ताःभित्तवः

6) Ex conject.; F कस्य, in B the word before भगवन् is wanting.

7) So F; B °वनस्मै.

8) The commonplace on the bearer of the fruit of Karma, which begins with तथागतेनै, is wanting in F, which immediately connects भूतपूर्व (p. 225, a) with भाषिष्ये.

नैतानि भिन्नवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु अथवाभावोनि⁽¹⁾ कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिन्नवः बाह्ये पृथिवीधातौ नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातौ अपि तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वापत्तेषु कर्माणि कृतानि विपच्यते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामर्थ्यं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥⁽³⁾

5

भूतपूर्वं भिन्नवो ऽस्तीति ऽध्वनि वाराणस्यां नगरीं ब्रह्मदत्तो नाम राजा राज्यं कारयति । सद्धं च स्फोटं च तेमं च सुभितं चाकीर्णबहुजनमनुष्यं च प्रशासकालिकलकुडिम्बउमरं तत्स्करोगापगतं शालीनुगोमक्षीसंपन्नमखिलमकण्ठकमेकपुत्रकमिव राज्यं पालयति ॥ तस्य द्येष्ठः कुमारो युवराजः । सो ऽपरेण समयेन वसन्तकालसमये संपुष्पितेषु पादपेषु हंसक्रीडमयूशूकशारिकाकोकिलजीवञ्जीविकनिर्घोषिते वनषण्डे⁽⁵⁾ ऽनात्यपुत्र- 10 परिवृतः क्रीडति रमते । *वयस्यो ऽनात्यपुत्रः वयस्यः*⁽⁶⁾ । सो ऽपरेण पुरुषेण सार्धमतैः क्रीडितवान् । ततो ऽनात्यपुत्रस्तेन पुरुषेण पञ्च पुराणशतानि निर्जितं⁽⁷⁾ । राजपुत्रस्यास्य प्रतिभूर्वस्थितः । *****⁽⁸⁾

1) B अथवाभावोनि, P adds the anusv. on इय, C has °गिनि, D °स्यभाविनी.

2) MS तूपात्ते, cp. *supra* p. 74, n. 9.

3) This commonplace is here much shorter than it is ordinarily. It is also put in the wrong place. For this reason, and because F omits it, I have bracketed it. The perverted form of the second pāda of the śloka (cp. *supra* p. 74 n. 13 and 80 n. 12) is found here in all MSS, even in D.

4) B क्रीड, cp. *supra* p. 179, n. 3; F हंसक्रीड.

5) FB षण्डे, D खण्डे.

6) So in both F and B. The text is here obviously corrupt. The right reading must have been something like तस्यैको ऽनात्यपुत्रो वयस्यः.

7) So F. In B the last two akṣaras are hidden under a blot and cannot be read. The copyist of D found out the right word by conjecture.

8) The tale ends here abruptly. In fact, there is here a considerable gap, by which the conclusion of the tale, the identification and a part of the application have been lost. The Tibetan version adds a phrase to this effect: 'he was

*** तेन मे संसारे जनत्तं भोगव्यसनमनुभूतमिदानीमप्यभिसंबुद्धबोधिरनेन
बाधितः⁽¹⁾ । इति किं भित्तव एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो⁽²⁾ विपाक एकात्तशु-
क्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भित्तव एकात्तकृष्णानि
कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः कर्णीयो ऽदत्तदानस्य च
5 प्रकाणाय⁽³⁾ व्यापत्तव्यं यथा एवंविधा दोषास्तस्य⁽⁴⁾ । एवं वो भित्तवः शित्तितव्यम् ॥

इदमत्रोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

solvent, but feeling himself a king's son, he did not pay a farthing', see Feer, p. 150, n. 2. Prof. de Groot tells me that a phrase of the same meaning is also found here in the Chinese redaction.

In both F and B the words प्रतिभूवस्थितः are immediately followed by तेन मे संसारे जनत्तं (l. 14). In B the word अदत्तादानेन is inserted in a marginal note, referring to तेन; but the sign of reference being written just above it, the copyists of CDF inserted it partly before तेन, partly, thinking it a correction not an insertion, took it up instead of तेन. In F अदत्तादानेन is wanting. In fact, it seems to be a later addition to the defective text, in order to explain तेन etc., whose protasis (some sentence like *yan mayā tadānīm ṛṇam na dattam*) lies in the gap.

1) F वायित. — Between बाधित and इति, B — not F — has this:

इति । किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन श्रेष्ठकुमारोपुचराज्ञो
वभूवाहं^(a) ॥ योसौ अमात्यपुत्र स अनाद्यपिण्डदो गृहपति यो सौ पुरुषः स ब्रा-
ह्मण इति ।

^(a) D adds सः.

This identification must be an interpolation, the genuine identification being lost.

2) So F. B कृष्ण एकात्त°, leaving out विपाक.

3) Ex conject.; FB व्यापत्तव्यं.

4) F दोषातन्य, B दोषातस्य.

सुभद्र इति ४०⁽¹⁾

बुद्धो भगवान्मत्कृतो गुरुकृतो⁽²⁾ मानितः पूजितो राजभी [38 a] राजमात्रैर्धनिभिः
 पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्धवह्निर्देवैर्नगैर्धत्तैरसुरैर्गरुडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरग-
 रुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशय-
 नासनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां मन्त्रावकसङ्घः कुशिनगर्वा विहरति स्म मञ्जाना- 5
 मुपवर्तने⁽³⁾ यमकशालवने ॥ अथ भगवांस्तदेव⁽⁴⁾ परिनिर्वाणकालसमये आयुष्मत्तमानन्दमा-
 मन्त्रयते स्म । प्रज्ञापयानन्द तथागतस्यात्तरेण यमकशालयोहूतराशिरसं मञ्चमथ तथा-
 गतस्य राज्ञ्या मध्यमे यामे निरूपधिशेषे निर्वाणघातो परिनिर्वाणं भविष्यतीति । एवं
 भदत्तेत्यायुष्मानानन्दो भगवतः प्रतिश्रुत्यात्तरेण यमकशालयोहूतराशिरसं मञ्चं प्रज्ञाप्य
 येन भगवांस्तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्य भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वाकाले ऽस्थात् । 10
 एकाक्षस्थित आयुष्मानानन्दो भगवत्तमिदमवोचत् । प्रज्ञतो भदत्त तथागतस्यात्तरेण यम-
 कशालयोहूतराशिरा⁽⁵⁾ मञ्चः ॥ अथ भगवान्येन मञ्चस्तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्य दक्षिणेन

1) The whole long preamble of this avadāna, which contains the story of the present, consists of patches borrowed from a Sanskrit redaction of the 5th bhāṇavāra of Mahāparinibbānasutta. From this we may conclude that the Prakrit or Pali prototype of the Sanskrit redaction sometimes closely agreed with that of the Pali Canon, sometimes exhibited sundry essential discrepancies. Upon the whole I believe, our redaction is the younger of the two.

2) D fills the gap.

3) Ex conject., cp. Mahāparinibbānasutta (V) p. 238 of Childers's ed. in JRAS, VIII N. S. = Dighanikāya sutta XVI (ed. P. T. S. vol. II, 137); MS °पवर्तते.

4) I have not put into the text the reading of D तदेव, because तदेव with temporal meaning has the appearance of an archaism, used purposely.

5) Ex conject.; B °हूतराशिरसं (made out of a former मञ्चोद्य°). D and P have सञ्चा instead of संचो, C मञ्चा.

पार्श्वेन शय्यां कल्पयति पादे पादमाधाय⁽¹⁾लोकसंज्ञी स्मृतः संप्रज्ञानत्रिर्वाणसंज्ञामिव मनसि कुर्वन्⁽²⁾ ॥

तेन खलु समयेन कुशिनगर्ग्या मुभद्रः परिव्राजकः प्रतिवसति त्रीर्णवृद्धो मङ्गलकः । स विंशतिशतवयस्कः⁽³⁾ कौशिनगराणां मल्लानां सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो⁽⁵⁾ ऽर्हन्समतः⁽⁶⁾ । यश्चैषीत्सुभद्रः परिव्राजको⁽⁷⁾ ऽत्र श्रमणास्य गौतमस्य राज्ञ्या मध्यमे यामे अनुपदिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वाणं भविष्यत्यस्ति च धर्मेषु⁽⁸⁾ काङ्क्षायितत्वमाशा च मे संतिष्ठते प्रतिबलश मे स भगवान्गौतमः तत्काङ्क्षायितत्वं प्रतिविनीदयितुम् । श्रुत्वा च पुनः कुशिनगर्ग्या⁽⁹⁾ निष्क्रम्य येन यमकशालवर्नं तेनोपसंक्रातः ॥

तेन खलु समयेनापुष्मानानन्दो बह्विर्विहारस्या⁽¹⁰⁾ अभ्यवकाशे चङ्क्रमे⁽¹¹⁾ चङ्क्रम्यते ।

1) I doubt the integrity of the tradition, and surmise the right reading may be पादे पादमाधाय लोकसंज्ञी = 'having consciousness of the world (around him)'. *Alokanjanā* will scarcely admit of plausible interpretation.

2) In MSS there is no interpunction. They have कुर्वन्स्तेन etc.

3) Ex conject.; B विंशतिशेकोभात्या; the interlinear correction वयस्य has been wholly neglected in DCP. That Subhadra reached the age of 120 years, is stated elsewhere, cp. Klaproth quoted by Burnouf *Introduction* p. 79. Moreover it is explicitly said in the Tibetan version of this very passage (Feer p. 152 n. 1). On this account I have corrected the text. As to *rimṣṭicātā*° cp. Whitney *Sanskrit Grammar* § 478.

4) MS कोशी°.

5) MS समतः.

6) MS यश्चैषो°, cp. *supra* p. 69, n. 3.

7) The Mahāparin. (p. 246 l. 1.) has here *ajjeva*, which is a better reading. Further on our text repeating the phrase (vide *infra* p. 230, e) has, indeed, अद्य.

8) MS °तत्त्वं. The terms धर्मेषु काङ्क्षायितत्वम् correspond with *kanikhādhammo* in the Mahāparinibbānasutta, which Rhys Davids (SBE XI, 104) translates 'a certain feeling of uncertainty'.

9) B नगर्या, CP corr.

10) So B.

11) B चक्रमे, D corr.

अद्राक्षीत्सुभद्रः परिब्राजक आयुष्मत्तमानन्दं दूरदेव दृष्ट्वा च पुनर्येनायुष्मानानन्दस्तेनो-
पसंक्रान्तः । उपसंक्रान्त्यायुष्मतानन्देन सार्धं संमुखं संमोदनीं⁽¹⁾ संरञ्जनीं विविधां कथां
व्यतिसार्पैकास्ते ऽस्थात् । एकात्तस्थितः सुभद्रः परिब्राजक आयुष्मत्तमानन्दमिदमवोचत् ।
श्रुतं मे भो आनन्दाद्य अमणस्य गीतमस्य राज्ञ्या मध्यमे यामे निरूपधिशेषे निर्वाणधातौ
परिनिर्वाणं भविष्यत्यस्ति च मे धर्मेषु काङ्क्षायितत्वमाशा च मे संतिष्ठते प्रतिबलश्च मे 5
स भगवान्गीतमस्तत्काङ्क्षायितत्वं प्रतिविनोदयितुम् । सचेद्द्वरा⁽²⁾वत आनन्दास्त्यगुरु⁽³⁾ प्रवि-
शेम पृच्छेम कश्चिदेव प्रदेशे सचेद्वकाशं⁽⁴⁾ कुर्यात्प्रश्नव्याकरणात् ॥ आनन्दाह । अलं सुभद्र
मा भगवतं विद्वेष्ट्य आतकायो भगवान्क्लान्तकायः⁽⁵⁾ सुगतः ॥ द्विरपि त्रिरपि सुभद्रः
परिब्राजक आयुष्मत्तमानन्दमिदमवोचत् । श्रुतं भो आनन्दाद्य⁽⁶⁾ अमणस्य गीतमस्य राज्ञ्या
मध्यमे यामे अनुपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वाणं भविष्यत्यस्ति च मे धर्मेषु काङ्क्षा- 10
यितत्वमाशा च मे संतिष्ठते प्रतिबलश्च मे <स> भगवान्गीतमस्तत्काङ्क्षायितत्वं प्रतिवि-

1) Anusvāra, wanting in MS.

2) Ex conject.; MS here and *infra* (p. 230, 1 and 9) सचेद्भवत आनन्दस्यागुरु.
Of course Subhadra asks whether he may be welcome to Bhagavān; the reading
of MS, which ought to express this meaning, is obviously corrupt. Nor can
Ānanda's name here stand in the genitive; it must be a vocative. As to अगुरु
cp. *supra* p. 94, s.

3) In B the original and good reading प्रविशेम has been changed by mar-
ginal addition of ति into प्रतिविशेम, which has been copied in DCP. Cp. *infra*
p. 230, 1; 9; 14.

4) B कुर्याः प्रश्न°, D कुर्यात्प्रश्न°. I adopt the correction of D, because it is
congruent with the form of this phrase in the repetitions, and it suits better to
have Gautama, not Ānanda, for the subject of *avakāṣam kṛ*. Cp. Mahāpa-
rinibb. i. l. p. 248, 7 *gacch' āvuso Subhadda karoti te Bhagavā okāsaṃ ti*.

5) Cp. *supra* p. 20, n. 6.

6) B क्लान्तकायः, D corr.

7) Ex conject.; MS आनन्दस्तथमनस्य (D °वणस्य).

- नोदयितुम् । सचेद्दग्धवत आनन्दास्त्यगुरु प्रविशेम पृच्छेम कश्चिदेव प्रदेशं⁽²⁾ सचेद्वकाशं
 कुर्यात्प्रश्नस्य व्याकरणाय ॥ द्विःपि त्रिःपि आयुष्मानानन्दः सुभद्रं परिब्राजकमिदम-
 वोचत् । अलं सुभद्र मा तथागतं विक्रिष्य आत्तकायो भगवान्ज्ञातकायः सुगतः ॥ पुनरपि
 सुभद्रः परिब्राजक आयुष्मत्तमानन्दमिदमवोचत् । श्रुतं भो आनन्द पुराणानां परिब्राज-
 6 कानामस्तिकाङ्क्षीर्णानां वृद्धानां मर्कतां चरणाचार्याणां कदाचित्कार्कचित्तयागता अर्कतः
 सम्यक्संबुद्धा लोके उत्पद्यन्ते तद्यथा उडुम्बरं पुष्पं तस्य चाद्य भगवतो गौतमस्य
 राज्या मध्यमे यामे घनु^(38b)पधिशेषे निर्वाणधातीं परिनिर्वाणं भविष्यति अस्ति च
 मे धर्मेषु काङ्क्षितत्वमाशा च मे संतिष्ठते प्रतिबलश्च मे स भगवान्गौतमस्तत्काङ्क्षितत्वं
 प्रतिविनोदयितुम् । सचेद्दग्धवत आनन्दास्त्यगुरु प्रविशेम पृच्छेम कश्चिदेव प्रदेशं सचेद-
 10 वकाशं कुर्यात्प्रश्नव्याकरणाय ॥ पुनरप्यायुष्मानानन्दः सुभद्रं परिब्राजकमिदमवोचत् ।
 अलं सुभद्र मा तथागतं विक्रिष्य आत्तकायो भगवान्ज्ञातकायः सुगतः ॥

- इमां च पुनरायुष्मत आनन्दस्य सुभद्रेण परिब्राजकेन सार्धमत्तराकथां⁽⁴⁾ विप्रकृता-
 मशौषोदगवान्दिव्येन श्रोत्रेण विशुद्धेनातिक्रातमानुषेण श्रुत्वा च पुनरायुष्मत्तमानन्द-
 मिदमवोचत् । अलमानन्द मा सुभद्रं परिब्राजकं वारय प्रविशतु पृच्छतु यद्येवाकाङ्क्षति ।
 15 अयं मे पश्चिमो भविष्यति अन्यतीर्थिकपरिब्राजकैः सार्धमत्तराकथासमुदाहारः अयञ्च मे
 चरमो भविष्यति सात्ताच्छ्रावकाणामेहिभित्तकया प्रव्रजितानां यदुत सुभद्रः परिब्रा-
 जकः ॥ अथ सुभद्रः परिब्राजको भगवता कृतायकाशो वृष्टतुष्टप्रमुदित उदमप्रोतिसौ-

1) Instead of सचेद्दवतः, which is indispensable here, MS has शुवा च पुनः; owing to an excusable aberratio mentis of him who copied these repetitions in A or B.

2) MS कश्चिदेवासचेद्व°.

3) MS प्रतिविशेम.

4) Ex conject.; MS कथा विप्रकृता अशौ (sic)°. Cp. Mahāparinibb. p. 247 l. 1. *assosi kho bhagavā āyasmato Ānandassa Subhaddena paribbājakena sādhamimam kathāsallāpan.* The canonical Pali redaction is here; as often, simpler and shorter than that which underlies our text.

मनस्यज्ञातो येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य भगवता सार्धं⁽¹⁾ समुखं समोदनीं
संरञ्जनीं विविधां कथां व्यसितार्थकां निषण्णः । एकात्तनिषण्णः⁽²⁾ सुभद्रः परित्राजको
भगवत्तमिदमवोचत् । यानिमानि भो गौतम पृथग्लोके तीर्थयायनानि तद्यथा पूरुषाः⁽³⁾
काश्यपो⁽⁴⁾ मास्करी गोणालीपुत्रः सञ्जयी वैद्वीपुत्रो ऽज्ञितः केशकम्बलः ककुदः का-
त्यायनो⁽⁶⁾ निर्घन्थो ज्ञातपुत्रः⁽⁷⁾ प्रत्यज्ञासिषुर्मे स्वां स्वां प्रतिज्ञां * * * * *⁽⁸⁾

5

अथ भगवांस्तस्यां विलायां गाथां भाषते ।

⁽⁹⁾ एकान्वत्रिंशत्को वयसा सुभद्र यत्प्रात्रज्ञं किं कुशलं गवेधी ।

पञ्चाशद्वर्षाणि समाधिकानि यस्मादहं प्रव्रजितः सुभद्र ॥⁽¹⁰⁾

1) Ex conject.; MS समुखं (C समु°). Cp. *supra* p. 229, 2.

2) Cp. Mahāparin. II. p. 248, 11.

3) MS पूरुषाः.

4) B काश्यको, D corr. The form मास्करी is probably a clerical error.

5) MS केस°. In the preceding name P has altered वैद्वीपुत्रो of B into वैर-
टो°, cp. Feer p. 154, 17.

6) B निय°, D corr.

7) Ex conject.; MS प्रत्यज्ञासिषमे.

8) From the very contents it is plain that after प्रतिज्ञा some lines of the archetype must have been lost. Feer's translation of this passage is fanciful. In the corresponding portion of Mahāparin. (II. p. 248, 17-24) the question put by Subhadra is formulated differently, and it is answered by Bhagavān; but in our text a good part of the question and the whole answer disappear in a gap.

9) In these gāthās the faults against the metre and the grammar do not leave any doubt about their having been translated from good Prākṛit (or Pāli) into bad Sanskrit. Instead of एकान्वत्रिंशत्को we might expect एकान्वत्रिंशो, which would suit the metre a little better. In B कोन is written above कान्, which correction, if correction it is, has been adopted by the copyists (DCP).

10) Ex conject.; MS समाधिकानितस्या (or स्मा)हं प्रव्रजितः सुभद्र.

शोले⁽¹⁾ समाधिश्चरणं च विद्या चैकाग्रता चेतसो भाविता मे ।

आर्यस्य धर्मस्य प्रदेशवक्ता इति बहिर्व⁽²⁾ अमणो ऽस्ति नान्यः ॥⁽⁴⁾⁽⁵⁾

यस्य सुभद्र⁽⁶⁾ धर्मविनये आर्याष्टाङ्को मार्गो नोपलभ्यते प्रथमः अमणस्तत्र नोपलभ्यते द्वि-
तीयस्तृतीयश्चतुर्थः⁽⁷⁾ अमणस्तत्र नोपलभ्यते । यस्मिंस्तु⁽⁸⁾ सुभद्र धर्मविनये आर्याष्टाङ्को मार्ग-
ऽ उपलभ्यते प्रथमः अमणस्तत्रोपलभ्यते द्वितीयस्तृतीयश्चतुर्थः अमणस्तत्रोपलभ्यते ।

1) Ex conject.; MS समाधिचरणं (C °धौच°).

2) In B चै is hidden under a blot, and therefore rather indistinct, D एकाग्र°.

3) After प्रदेशवक्ता B has a blackened spot, where formerly stood two akṣaras which I suppose to have been अतो. A marginal correction on the top of the page इति, though not referred to by any sign, cannot but belong to this passage. I have put it into the text. The copyists of DCP wholly neglected it, in these copies, therefore, बहिर्व is immediately connected with °वक्ता.

4) B अवपोस्तिर्^{स्कर्} (made out of कृनान्यः). The interlinear स्, of course, represents a म to correct the usual blunder अवपण; ऽक may be a corrupted स्ति, intended as a correction of स्त. If I interpret them right, both interlinear additions have not been supplied by the monk who wrote B, but must have been added from another manuscript. I have corrected the last pāda according to the Pali redaction.

5) For the sake of clearness I subjoin here the entire text of the gūthā in the Pali redaction from Mahāparin. II. p. 249:

*Ekūnatimso vayasā Subhadda
Yam pabbajinī kinikusalānuesī.
Vassāni paṇṇāsa samādhikāni*)
Yato aham pabbajito Subhadda,
Nāyassa dhammassa padasavattā.
Ito bahiddhā samaṇo pi n'atthi.*

*) Cp. Rhys Davids, S. B. E., XI, 108, n. 1.

6) Ex conject.; MS धर्मविनये. A sign put in B on the akṣ. ष्टा of आर्याष्टाङ्को refers to this marginal gloss: सम्यक्दृष्टिः सम्यक्संस्कल्पः । सम्यक्वाक । सम्यक्कर्मात्तः । सम्यगाजीवः । सम्यग्व्यायामः । सम्यक्स्मृतिः । सम्यक्समाधिश्चेति आर्याष्टाङ्कमार्गः ॥. This gloss C has taken up into the text; it is wanting in D and P.

7) MS द्वितीयत्°.

8) MS यस्मिंस्तु (D यस्मिंस्तु).

(1) अस्मिन्स्तु सुभद्र धर्मविनये आर्याष्टाङ्गो मार्ग उपलभ्यते । इह प्रथमः अरण उपलभ्यते
इह द्वितीय इह तृतीय इह चतुर्थो⁽³⁾ न सतीतो बह्विः⁽³⁾ अमणा वा ब्राह्मणा (वा) ।⁽⁴⁾ शून्याः
परप्रवादाः⁽⁵⁾ अमणैर्वा⁽⁵⁾ ब्राह्मणैर्वा । एवमत्र पर्वदि सम्यक्संस्कृतादं नदामि ॥

अस्मिन्खलु धर्मपर्याये भाष्यमाणे सुभद्रस्य परित्राज्ञकस्य विरजो विगतमलं धर्मेषु
धर्मचतुस्तुत्पन्नम् ॥ अथ सुभद्रः परित्राज्ञको दृष्टधर्मा प्राप्तधर्मा पर्यवगाढधर्मा तीर्णका- 5
ङ्गस्तीर्णविचिकित्सो उपप्रत्ययो जन्यनेयः शास्तुः शासन्धर्मेषु वैशारद्यप्राप्त उत्था-
पासनदेकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा येनापुष्मानानन्दस्तेनाञ्जलिं प्रणम्यापुष्पस्तमानन्दमिदम-
वोचत् । लभा भद्रतानन्देन सुलब्धा यद्भगवतानन्दो महाचार्येण महाचार्यास्तिवासिका-
भिषेकेणाभिषिक्तः । अपि तस्माकमपि स्युर्लाभिः⁽⁶⁾ सुलब्धा यदयं लभेमहि स्वाध्याते
धर्मविनये प्रज्ञायामुपसंपदं भिन्नुभावम् ॥ अथापुष्मानानन्दो भगवत्तमिदमवोचत् । अयं 10
भद्रस्तु सुभद्रः परित्राज्ञक आकाङ्क्षते स्वाध्याते धर्मविनये प्रज्ञायामुपसंपदं भिन्नुभावम् ॥
तत्र भगवान्सुभद्रं परित्राज्ञकमामन्त्रयते । एहि भित्तो चर ब्रह्मचर्यम् ॥ सैव तस्यापुष्पतः
प्रज्ञायामूत्सोपसम्पत्स भिन्नुभावः ॥

एवं प्रवृजितः स आपुष्मानेको व्यपकृष्टो प्रमत्त⁽⁷⁾ आतापी प्रकृतात्मा व्यक्ता-
धीत् ।⁽⁸⁾ एको व्यपकृष्टो प्रमत्त [39 a] आतापी प्रकृतात्मा विहरन्त्यदर्थं कुलपुत्राः 15

1) Ex conject.; MS यस्मिन्तु.

2) MS चतुर्थ्या न (D चतुर्थध्यानः).

3) MS अवणा.

4) MS शून्याः. Cp. Mahāparin. II. p. 248 in fine *suṇṇā parappavādā sama-*
nebbhi annehī.

5) MS अम(D वा)णे ब्राह्म°.

6) MS लाभामुल° (C लभिसुल°).

7) MS अतापी.

8) Cp. the parallel passage Divy. 618, s foll. with a few slight discrepancies,
anagarikāṃ (not *anā°*) and *vedayate sma* for *pravedayate* of our text.

केशप्रमथु⁽¹⁾ अवतार्य काषायाणि वस्त्राण्याच्छाद्य सम्यगेव श्रद्धया श्रगारादनागारिकां
 प्रव्रजति तदनुत्तरं ब्रह्मचर्यपर्यवसानं दष्ट एव धर्मे स्वयमभिज्ञया साक्षात्कृत्योपसंयध
 प्रवेदयते⁽²⁾ । तोणा मे ज्ञातिरूपितं ब्रह्मचर्यं कृते करणीयं⁽⁴⁾ नाग्यमस्माद्वेवं प्रज्ञानामि ।
 आज्ञातवानायुष्मानर्हन्बभूव सुविमुक्तः ॥ अथायुष्मतः सुभद्रस्यार्हन्प्राप्तस्य विमुक्तिमुखं⁽⁵⁾
 5 प्रतिवेदयत् एतदभवत् । न मम प्रतिह्वयं स्याद्वदं शास्तारं परिनिर्वापयत्तं पश्येयं
 यन्मूकं तत्प्रथमतः परिनिर्वापयेयमिति ॥ तत्रायुष्मांसुभद्रः प्रथमतः परिनिर्वृतः ततः
 पश्चाद्भगवान्⁽⁶⁾ ॥

यदा भगवता पश्चिमशयनोपगतेन धर्मोपरोधिकायां वेदनायां वर्तमानायां क्षिप्त-
 मानेषु⁽⁷⁾ धर्मेषु मुच्यमानेषु संधिषु सुभद्रो ऽर्हन्ने प्रतिष्ठापितो बह्वश्व कौशीनागरा मञ्जा
 10 धर्मे निपुक्ता तदा भिन्नवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । आश्चर्यं
 भदत्त यदयं सुभद्रः परिब्राह्मणो भगवता क्षिप्तमानेषु धर्मेषु मुच्यमानासु⁽⁸⁾ संधिषु संसारवा-
 गुराया मोक्षयित्वा यावदत्यन्तनिष्ठे निर्वाणे प्रतिष्ठापित इति ॥ भगवानाह । किमत्र
 भिन्नव आश्चर्यं यदिदानीं मया विगतर्मेण विगतद्वेषेण विगतमोहेन परिमत्तेन ज्ञाति-

1) In B perhaps °प्रमथू.

2) Ex conject.; MS स्वयमभिज्ञया साक्षात्कृतोप°. Cp. Mahāparin. II. p. 250, s
sayam abhijñā sacchikatvā and Divy. 618, 7.

3) Ex conject.; MS प्रवेदयते (C°पते). Cp. Divy. 618, s; Mahāparin. p. 250, s
 has here *vihāsi*.

4) Ex conject.; MS नायम°, Mahāparin. II. *nāparam*.

5) Anusvāra wanting in MS.

6) B भवान्, DP corr.

7) I have kept here and l. 11, the reading of MS धर्मेषु, though the Tibetan
 has in both places ལཱ་ཤཱ་ = मर्म(सु) (Feer p. 156, n. 2). By the term *dharmās*
 are meant the qualities and properties of mind, senses etc., inherent to life and
 existence of a sentient being. The Tibetan translator must have had before him
 an altered reading (cp. *infra*, p. 236, 7), not the original one.

8) Note the change of gender.

नराव्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासैः सुभद्रः परित्रासकः संसारवागुराया
मोचयित्वा यावदत्यन्तनिष्ठे निर्वाणे प्रतिष्ठापितो यन्तु मयातीति ध्वनि सरागेण सद्बेषेण
समोहेनापरिमुक्तेन ज्ञातिनराव्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासैर्वृक्षापोकृवि-
रुक्तिरेतत् तिर्यग्योनावुपपन्नेन स्वज्ञीवितपरित्यागेन सुभद्रः परित्रातः कैशीनागराश्च
मल्लास्तच्छृणुत साधु च मुष्टु च मनसि कुरुत भाषिष्ये ॥

5

भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीति ध्वनि अन्यतरस्यां पर्वतर्दया मृगयूथः प्रतिवसति
अनेकमृगसकृन्परिवारः पण्डितो व्यक्तो मेधावी तच्च मृगयूथं लुब्धकेन विचार्य राज्ञे
निवेदितम् ॥ ततो राज्ञा चतुरङ्गेण बलकायेन निर्गत्य तन्मृगयूथं सर्वे (४) कटोक्तम् ॥
ततो यूथपतेरितदभवत् । पञ्चकमिदानीमिमान्न रतिष्यामि अथैव ते सर्वे न भविष्य-
त्तीति ॥ ततो यूथपतिः समस्ततो व्यवलोकयितुमारब्धः कतमेन प्रदेशेनास्य मृगकुलस्य 10
निस्मरणं स्यादिति । स पश्यति तस्यां पर्वतर्दया नदी (५) वृक्षमानां (६) सा च नदी अर्क्षार्क्ष-
का-

1) Ex conject.; MS यन्न.

2) MS 'पायासरुक्ता' (D 'पायासैः उताको'!). For *ūhāpohavirahita* cp. *supra* p. 209, 10.

3) Ex conject.; MS तंच.

4) Ex conject.; *samkaṭīkr* is as legitimate a form as *prakaṭīkr*, it signifies 'to press on, to surround', *samkaṭa* is a familiar word with Buddhists. The Tibetan renders this word by *ཁོངས་སུ་འདུག་གོ* = 'in medio posuit' (Feer). The manuscripts are here very corrupt. PC सर्वकलदमीदोक्तं (cp. Feer p. 157 n. 1), D सर्वलदमीतीकृतं. In B we find the origin of the meaningless complex. There stood at first सर्वकटोक्तं, afterwards टी was cancelled, and above क the sign ° was written referring to the margin, where लती was added. The corrector of B was on the wrong track. The original error consisted simply in the omission of से.

5) MS निस्मरणं.

6) Anusvāra wanting in MS.

7) B सो, it seems, P corr.

रिणी शीघ्रलोतास्ते च मृगा दुर्बलाः ॥ ततो यूथपतिः सकृत्ता तां नदीमवतीर्य मध्ये
 स्थित्वा शब्दमुदीरयति । घागच्छतु भवत् एतस्मात्कूल⁽¹⁾डित्तुय मम पृष्ठे⁽²⁾ पादा⁽³⁾न्स्था-
 पयित्वा परत्र कूले प्रतितिष्ठत । अनेनोपायेन जीवितं वः पश्याम्यतो ज्ञयथा मरण-
 मिति ॥ ततस्तेर्गिस्तथैव कृतम् ॥ अथ तस्य पृष्ठे⁽³⁾ तुरनिपाताच्चक्⁽⁴⁾ क्तिना मांसरुधिरा-
 5 स्थिराशि⁽⁵⁾र्व्यवस्थितो न चास्य व्यवसायो निवृत्तः⁽⁶⁾ तद्वतकारूपयो मृगाणामन्तिके ॥ ततः
 सर्वेषु लङ्घितेषु पृष्ठतो ज्वलोकयितुं प्रवृत्तः मा कश्चिदत्रालङ्घितो⁽⁸⁾ भविष्यतीति । स
 पश्यति मृगशावकमेकमलङ्घितम्⁽⁹⁾ । ततो यूथपतिश्चिह्नमानेषु मर्मसु मुच्यमानासु⁽¹⁰⁾ संधिषु
 इष्टजीवितमगणयित्वा कूलमुत्तीर्य मृगशावकं पृष्ठमधिरोह्य नदीमुत्तार्य कूले स्थापयित्वा
 तं मृगगणमुत्तीर्णं दृष्ट्वा मरणकाले प्रणिधिं कर्तुमारब्धः । यथा मे इमे मृगा अथ च मृग-
 10 शावक इष्टेन जीवितेनाच्छादिता व्यसनात्परि[39b]त्राता एवमप्यहमनागते ज्ञानि
 अनुत्तरो सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्यैतान्संसारवागुराया मोचयेयमिति ॥

1) MS कुलाडु°. Likewise in the sequel (l. 8) everywhere कुल° instead of कूल°.

2) B पादा^० (with a visarga afterwards added) स्या°, P पादा°, DC पादास्या°.

3) MS निपातात्°.

4) Ex conject.; MS त्वक्किक्त्वा.

5) Ex conject. In the Tibetan version the missing word is represented by ལྷ་པ་མ་ 'remainder'. In B a marginal note referring to व्यवस्थितः is added, viz. the word शिरा. Should we correct मांसशिरारुधिरास्थिशेषः? Cp. Kathāsarits. 68, 50 *asthiṣeṣa*, 72, 186 *asthiṣeṣatām nītaḥ*.

6) MS निवृत्तः (D° तः).

7) One would rather expect the gen. *tadgatakārunyasya*.

8) Ex conject.; MS कश्चिदत्रलवितो.

9) B °कमलं धिततो यूथ°, and on the lower margin म, referring manifestly to this place, so that the correction made in B aimed at reading °धितम् । अतो. But I rather think तं was omitted by the *prima manus*.

10) Cp. *supra* p. 234, 11. Here मर्मसु affords a fit sense.

भगवानाह । किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन मृगपतिरा-
सीदहं सः । मृगा इमे कौशीनागरा मल्ला मृगशावको ऽयमेव सुभद्रः ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छः । कानि भद्रं सुभद्रेणा
कर्माणि कृतानि येन पश्चिमः साक्षाच्छ्रावकाणामिति ॥ भगवानाह । सुभद्रेणैव भित्तवः
पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि न बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ 5
न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव⁽²⁾ स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते
शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि⁽³⁾ ।

सामग्र्यौ प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽस्तीति ऽध्वनि अस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिसहस्रायुषि प्रज्ञायां 10
काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोके उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः
पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च⁽⁴⁾ मनुष्याणां च⁽⁵⁾ बुद्धो भगवान् । स वाराणसी⁽⁶⁾ नग-
रोमुपनिश्चित्य विहृत्य ऋषिपतने मृगद्वये ॥ अथ भगवतः काश्यपस्य सम्यक्संबुद्धस्य
भागिनेयो ऽशोको नाम्ना । स भगवत्सकाशे मोक्षार्थं प्रव्रजितः । स स्वाधीनं मोक्षं मन्य-

1) It is plain that this stereotyped formula has been mutilated here, ap-
parently in consequence of a copyist's fault, who after the first उपचितानि instead
of लब्धसंभाराणि put बाह्ये etc., which had to be written after the third उपचि-
तानि, omitting thereby a great portion. The negation was added afterwards in
order to keep intact the meaning of the whole.

2) Cp. *supra* p. 74, n. 9.

3) All MSS, even D, have here अपि कल्पशतैरपि. Cp. *supra* p. 80, n. 12.

4) B व, CDP corr. — Elsewhere this variant often occurs in D, while BCP
have usually देवमनुष्याणां.

5) च only in D.

6) Anusvāra either wanting in MS, or not discernible.

मानो न व्यापच्छते ॥ यावद्दोर्ध्वा⁽¹⁾लप्रकर्षेणाशोको वनपदे वर्षोषितः । भगवाञ्च काश्यपः
 सम्यक्संबुद्धः सकलं बुद्धकार्यं कृत्वा इन्धनक्षपादिवाग्निः पश्चिमशयनोपगतः अशोकश्च
 भित्तुरशोकस्याधस्तात्प्रतिसंलीनो बभूव⁽²⁾ ॥ अथ या देवता तस्मिन्नशोकवृत्ते व्युषिता सा
 भगवतः काश्यपस्य सम्यक्संबुद्धस्य परिनिर्वाणं श्रुत्वा रोदितुं प्रवृत्ता ।⁽³⁾ तस्या रुदन्त्या
 5 ऽश्रुबिन्दवो ऽशोकस्य काये निपतितुं प्रवृत्ताः ॥ अथाशोक ऊर्ध्वमुखस्तां देवतां रुदन्ती-
 नाह । किमर्थं देवते रुध्यत इति ॥ देवतोवाच । अथ राज्ञ्या मध्यमे यामे भगवतः काश्य-
 पस्य सम्यक्संबुद्धस्य परिनिर्वाणं भविष्यतीति ॥ अथाशोको देवतावचनमुपश्रुत्य मर्म-
 विद्ध इव प्रचलितवान् । सो ऽपि करुणकरुणं रोदितुं प्रवृत्तः ॥ ततो देवतया पृष्ठः किमर्थं
 रोदिषीति ॥ अशोक उवाच ।⁽⁴⁾ शुरुवियोगाऽऽज्ञातिवियोगाच्च । काश्यपो मे सम्यक्संबुद्धो
 10 मातुलः । सो ऽहं विन्नब्धविहारी न व्यापतवान् द्वरे चासावहं च पृथग्जनः । अणकृ-
 ष्टत्वादध्वनो⁽⁷⁾ न शक्यामि विशेषमधिगन्तुमिति ॥ देवतोवाच । यदि पुनरहं भवत्तं भग-
 वत्सकाशमुपनयेयं⁽⁸⁾ किं शक्यमिति⁽⁹⁾ ॥ अशोक उवाच । तथा हि मे बुद्धिः परिपक्वा

1) B यावद्दी°, D corr.

2) MS बभूवः.

3) B तस्मा, P corr.

4) Irregular sandhi = *rudantyaṁ aśru°*, cp. *supra* p. 20, n. 6.

5) The suppletion of the gap is almost certain. Feer p. 158 n. 3 '«séparé d'un précepteur» ajoute le Kandjour'.

6) B व्याप^हतवान्, the interlinear would-be correction is a corruption of the sound tradition.

7) Ex conject.; B अणकृष्टत्वादधना, the akṣaras अण being very indistinct. The copyist of C read them as I do, DP have पृथग्जनः प्रकृष्ट°. Cp. Feer p. 159, n. 1.

8) In B uncertain whether °नयेयं or °नयेये, as is in DCP.

9) MS किं शक्यमिति विशेषमधिगन्तुमिति. Feer observes that the words *vigēṣam* etc. are not rendered in the Tibetan (p. 159, n. 3). This and the impossibility to account for *iṭṭi* after *akāyam*, if they are genuine, prove their being a gloss. For this reason I have left them out.

यथा सकृदर्शनादेव भगवतः श्रद्धयामि⁽¹⁾ विशेषमधिगन्तुमिति ॥ ततो देवतया अशोको भगवत्सकाशमृद्वनुभावाव्रीतः । तस्य भगवद्दर्शनात्प्रसाद उत्पन्नः प्रसादज्ञातस्य च भगवता काश्यपेन तथाविधो धर्मी देशितः यच्छ्रवणादर्कत्वं सान्नातकृतं प्रथमतः चायुष्मानशोकः परिनिर्वृतः ततो भगवान्काश्यपः सम्यक्संबुद्धः ॥

ततः सा देवता आयुष्मतो अशोकस्य परिनिर्वाणं दृष्ट्वा प्रीतिमुत्पा[40a]दयामास 5
चित्तयति च । यः कश्चिदनेनायुष्मता विशेषो अधिगतः सर्वः स मात्मागम्य । एवमप्य-
कृमनागते ऽध्वनि यो ऽसौ भगवता काश्यपेन उत्तरो नाम माणवो व्याकृतो⁽³⁾ भविष्यति
त्वं⁽⁴⁾ मानववर्षशतायुषि प्रजायां शाक्यमुनिर्नाम तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्ध इति तस्याकृमेव
पश्चिमशयनोपगतस्य चरमः सान्नाच्छ्रावकाणामेहिभिन्नुक्त्या⁽⁶⁾ प्रव्रजितानां भवेयं पूर्वतरं
च भगवतः परिनिर्वाण्येयं⁽⁷⁾ ततो भगवान्शाक्यमुनिरिति ॥ 10

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यासौ देवतायं स सुभद्रः । तस्मात्तर्हि भिन्नव
एवं शिन्नितव्यं यत्कल्याणमित्रा विकृष्ट्यामः कल्याणसहायाः कल्याणसंपर्का न पा-
पमित्रा न पापसहाया न पापसंपर्का इत्येवं वो भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥

1) I have filled up the obvious gap with the word which most probably has dropt; MS भगवतो विशेषे.

2) As to my suppletion of the gap vide Feer p. 150, 14: «l'excellence, quelle qu'elle soit, obtenue par cet āyusmat, c'est en venant à moi (qu'il l'a acquise)». Just in the same way Divy. 350, 16 *yat kimcid asmābhūḥ gṛeyo 'vāptam tat sarvaṃ imaṃ markṣam āgamyā*, for this reading of the manuscripts is right, cp. W. Z., XVI, 107. Moreover, cp. *supra* p. 85, n. 11.

3) B व्याकृता, DP corr.

4) Ex conject; MS माणव^० owing to the suggestion of the preceding माणवो.

5) Ex conject; MS पश्चिमे.

6) Ex conject; MS कानामेहिभिन्नुक्तीभवेयं. Cp. *supra* p. 230, 16.

7) Ex conject; MS परिनिर्वाणं ततो. As to *parinirvāpayeyam*, instead of which some synonymous word may have been written by the author of our text, cp. *supra* p. 234, 6.

8) MS यो.

अथायुष्मानानन्दो भगवत्तमिदमवोचत् । इह मम भदत्तैकाकिनो रूहोगतस्य प्रति-
 संलीनस्यैव चेतसि चेतःपरिवितर्क उद्पादि । उपार्धमिदं ब्रह्मचर्यस्य⁽²⁾ यदुत कल्याण-
 मित्रता⁽³⁾ कल्याणसंस्था⁽³⁾ कल्याणसंपर्को न पापमित्रता न पापसंस्था⁽³⁾ न पापसंपर्क
 इति ॥ मा⁽⁴⁾ त्वमानन्दैव वोच उपार्धमिदं ब्रह्मचर्यस्य यदुत कल्याणमित्रता कल्याणस-
 5 स्थायता कल्याणसंपर्को न पापमित्रता न पापसंस्था⁽³⁾ न पापसंपर्क इति । सकलमिद-
 मानन्द केवलं परिपूर्णं परिशुद्धं पर्यवदातं ब्रह्मचर्यं यदुत कल्याणमित्रता कल्याणस-
 स्थायता कल्याणसंपर्को न पापमित्रता न पापसंस्था⁽³⁾ न पापसंपर्कः । तत्कस्य हेतोः ।
 मा⁽⁵⁾ ह्यानन्द कल्याणमित्रमागम्य ज्ञातिधर्माणाः सन्ना ज्ञातिधर्मतायाः परिमुच्यन्ते जरा-
 व्याधि⁽⁶⁾मरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासधर्माणाः सन्ना⁽⁷⁾ उपायासधर्मतायाः परिमु-
 10 च्यन्ते । तदनेनैव ते ह्यानन्द पर्यायेण वेदितव्यं यत्सकलमिदं केवलं परिपूर्णं परिशुद्धं
 पर्यवदातं⁽⁸⁾ ब्रह्मचर्यं यदुत कल्याणमित्रता कल्याणसंस्था⁽³⁾ कल्याणसंपर्को न पापस-
 स्थायता न पापमित्रता न पापसंपर्क इत्येवं ते ह्यानन्द शिञ्जितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥⁽¹²⁾

1) B भदत्तैका°, D भदत्त एका°.

2) B चर्यस्या, the *ā* has been cancelled; DOP चर्यस्य.

3) MS ंताः.

4) The words भगवानात्, which precede in the former occurrence of this sermon (*supra*, p. 211, 10) are wanting here. There are some other slight differences of redaction which I have kept, save in cases of obvious corruption.

5) MS मा.

6) B व्याधि, CDP corr. The placing of शोक after मरण is probably the better redaction, cp. *supra*, p. 211, 15.

7) MS उ (or ड)पायाःधर्म°.

8) MS भद°.

9) MS ब्रह्मचर्यस्य.

10) MS ह्यानन्द. *Ānanda* suits of course better than *bhikṣavaḥ* (*supra*, p. 212, 4).

11) B भगवो, DP corr.

12) In MS there follows अवदानशतके चतुर्थी उदानगाथा (sic) बोधिसत्त्वज्ञातकानां समाप्तः. This colophon is not found in D.

पञ्चमो वर्गः ।

गुडशालेति ⁽¹⁾ ४१ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नागैर्यत्तैरसुरैर्गर्हैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगर्हडकि-
 न्नर्महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासन- 5
 ग्लानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सभ्रावकसङ्घो राजगृहे विक्रति वेणुवने कलन्दरकनि-
 वापे ॥ यदा भगवता ज्ञुत्तरा सम्यक्संबोधिरभिसंबुद्धा तदापुष्पमृदां शालिपुत्रमौद्गल्या-
 यनाभ्यामिषं प्रतिज्ञा कृता न तावत्पिण्डकं ⁽²⁾ परिभोदयावहे पावन्नरकतिर्यक्प्रेतेभ्य एक-
 सन्नमपि न मोचयाव इति । ततस्तावापुष्पमृदा कालेन कालं कदाचिन्नरकचारिकां चरतः
 कदाचित्तिर्यक्प्रेतचारिकां चरतः । तौ तत्र सन्नानां विविधयातनाभ्याकृतानामसत्प्रलापं 10
 दृष्ट्वा तानागत्य ⁽³⁾ चतसृणां पर्षदमारोचयतः ते ऽपि श्रुत्वा संवेगमापद्यन्ते । ततस्तौ

1) In MS there precedes this *uddāna* of the fifth *varga*: उद्दानं गुडशाला
 च भक्तं च तोयं च [read व]र्चघटेन च कोलिको क्षुत्तराद्यापि ज्ञात्यन्धः श्रेष्ठिरेव च पुत्रो
 ज्ञाम्बालकश्चैव वर्गो भवति समुद्दिष्टः ॥

2) MS परिभोदयावहे. The preceding word पिण्डकं has been depraved in P
 into पिण्डके, cp. Feer p. 162 n. 2.

3) The text is here disturbed. Firstly, *dr̥ṣṭvā* is not the fit word, but
gr̥tvā, the Tibetan version has «ils entendirent» (see Feer I. l., n. 3); then, *tān*
āgatya is here meaningless. Perhaps *dr̥ṣṭvā* has ousted its synonym निशम्य, and
 as to *tān āgatya*, one would rather expect something like चारिकाया आगत्य,
 'étant revenus de la promenade', as M. Feer states to be the meaning of the
 Tibetan text in this place (see Feer I. l., n. 4), and as is found *infra* p. 243, 4.

तदधिष्ठानं तथाविधां धर्मदेशनां कुरुतो ययानेके सन्ना विशेषमधिगच्छन्ति [40 b] धर्म-
श्रवणकथायाश्च भाजनोभवन्ति ॥

यावदपरेण समयेनायुष्मान्महामौढल्यायनः प्रेतचारिकां चरन्नज्ञातीतप्रेतं पर्वत-
कूटप्रख्यं⁽³⁾ समुद्रसदृशकुतिं सूचीकिन्नोपममुखं स्वकेशसंक्षममादीप्तं सम्यक्प्रवृत्तितमे-
5 कञ्वालीभूतं⁽⁴⁾ ध्यायत्तमार्तस्वरं क्रन्दत्तं दुःखां तीत्रां खरां कटुकाममनायां वेदनामनुभवत्
पेन पेनोच्चारप्रम्लोवभूमिस्तेन तेनान्वाह्णिउमानं तदपि कृच्छ्रेणासादयत्तम् ॥ ततः स्थ-
बिरः प्रेतं पप्रच्छ । किं ते भोः कर्म कृतं येनैवंविधां दुःखां तीत्रां खरां कटुकाममनायां⁽⁶⁾
वेदनां वेदयस इति ॥ प्रेत आह । आदित्ये हि समुद्रते⁽⁷⁾ न दीपेन प्रयोजनम् । भगवत्तमेतमर्थं
परिपृच्छ स ते अस्माकीनां⁽⁸⁾ कर्मज्ञीतिं व्याकरिष्यतीति ॥ अथायुष्मान्महामौढल्यायनो
10 पेन भगवांस्तेनोपसंक्रातः ॥

तेन खलु समयेन भगवान्प्रतिसंलयनाद्भुत्याय चतसृणां पर्वदां मधुरमधुरं धर्मं देश-

1) With अ commences F f. 3 a. The folio 3 of this ms. contains this avadāna to *infra* p. 244, 8; f. 3 b begins with गवानायुष्मतं (*infra* p. 243, 3).

2) F महामौ°. Further on (vide p. 243, 3) it has महामौ°.

3) B कूटप्रख्यं. The interlinear aks. has been added, I think, a secunda manu; the copyists took it = मु, hence CP कूटप्रमुख्यं, D कूटमुखं. The prima manus, however, wrote the word rightly. — F पर्वतकूटप्रख्यं. In the sequel F has °दीप्त-सम्य°.

4) Ex conject.; B and F ध्याय°.

5) F प्रश्नाव.....ह्णिउमानं.

6) F °काममनायां.

7) Both B and F न हि दीपेन, which cannot be right because of the preceding हि. In K. f. 19 b 8 this answer is expressed by the half-śloka आदित्ये हि समुद्रते दीपेन किं प्रयोजनं.

8) F भवत्तमे°.

9) Both B and F °कीनं.

यति तौद्रं⁽¹⁾ मध्विवनेडकमनेकशता च पर्यद्भगवतः सकाशान्मधुरमधुरं धर्मं शृणोत्यनि-
 द्यमानैरिन्द्रियैः । ततो बुद्धा भगवतः पूर्वालापिनः प्रियालापिनः⁽²⁾ एकीतिस्वागतवादिनः
 स्मितपूर्वङ्गमाश्र । तत्र भगवानायुष्मन्तं⁽³⁾ मकामौद्गत्यायनमिदमवोचत् । एहि मौद्गत्यायन
 स्वागतं ते कुतस्त्वमेतर्ह्यागच्छसीति ॥ मौद्गत्यायन आह । आगच्छाम्यहं भदत्त प्रेतचा-
 रिकायास्तत्राहं प्रेतमन्नात्तं सूचीक्लिन्नोपममुखं पर्वतोपमकुलिं स्वकेशसंक्लृप्तं दुर्गन्धं परम- 5
 दुर्गन्धम्⁽⁴⁾ । आह च ।

विशुष्ककण्ठोष्ठपुटः सुदुःखितः⁽⁵⁾ प्रवृद्धशैलोपमचक्षिताश्रयः ।

स्वकेशसंक्लृप्तमुखो दिग्म्बरः सुसूक्ष्मसूचीसदृशाननः कृशः ॥

नमः स्वकेशसंक्लृप्तोऽथ स्थिपत्नवदुच्छ्रितः ।

कपालपाणिर्धोरश्च क्रन्दन्समभिधावति ॥

10

बुभुत्सया पिपासया⁽⁶⁾ क्लान्तो व्यसनपीडितः ।

आर्तस्वरं क्रन्दमानो दुःखां वेदति वेदनाम्⁽⁷⁾ ॥

किं तेन प्रकृतं पापं मर्त्यलोके सुदारुणमिति ॥

1) Both B and F मध्विवनेडकमनेड°, but cp. *infra* p. 246, 14. F has सकाशात्मधुरं धर्मं शृणोत्यनिद्व्य[or ज्ञानैरिन्द्रियैः, cp. *infra* p. 246, n. 6.

2) The gap in MS is filled up in F.

3) B and its copies मकामो°, F मकामौ°.

4) F दुर्गन्धं [= न्धं] परमदुर्गन्धं [= न्धं].

5) Ex conject., according to the better tradition in the repetitions of this stanza in avad. nr. 42 and 47; B प्रतिवृद्धशैलोपमचक्षिताश्रयः, F प्रपिन्ध[or वृ?]शैलो°.

6) F °श्रया.

7) This śloka must be the sanskritized form of some prākṛit (or pālī) proto-type. In pāda a *pipāsāyā* disturbing the metre presupposes a prākṛit *pipāsāya*, and in d *vedatī* is the poor Sanskrit varnish of prākṛit *vedeti* = skr. *vedayate*. In nr. 42 and 47 *vindatī* occurs instead of it.

भगवानाह । पापकारो मौद्गल्यायन स प्रेत इच्छसि तस्य कर्मज्ञोतिं श्रोतुम् ॥ एवं भदत् ॥ तेन हि मौद्गल्यायन शृणु साधु च सुष्ठु च मनसि कुरु भाषिष्ये ।

भूतपूर्वं मौद्गल्यायन राजगृहे नगरे अन्यतरः श्रेष्ठी आद्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिच्छिन्नो वैश्रवणाधनसमुद्भूतो वैश्रवणाधनप्रतिस्पर्धी । तस्य पञ्चमात्रा-
 5 णीनुशालशतानि यत्र चेत्⁽²⁾ पीड्यते । असति च बुद्धानामुत्पादे प्रत्येकबुद्धो लोक उत्पद्यते
 ह्रीन्दीनानुकम्पकाः प्रातश्शयनासनभक्ता एकदन्तिणीया लोकस्य ॥ यावदन्यतमः प्रत्ये-
 कबुद्धो ह्रीन्दीनानुकम्पो प्रातश्शयनासनसेवी स पूर्वक्षे निवास्य पात्रचीवरमादाय
 राजगृहे पिण्डाय प्राविशत् । स च भदत्तः क्षयव्याधिना स्पृष्टः । तस्य वैद्येनेतुरस उप-
 दिष्टः । स श्रेष्ठिसकाशं यत्नशालामुपसंक्रातः श्रेष्ठिना च स प्रत्येकबुद्धो दष्टः कायप्रा-
 10 सादिकश्चित्तप्रासादिकश्च⁽⁴⁾ । दष्टा श्रेष्ठिना उक्तः । केनार्यस्य प्रयोजनमिति ॥ प्रत्येकबुद्धः
 कथयति । गृहपते इतुरसेनेति ॥ ततस्तेन गृहपतिना भूतकपुरुषस्याज्ञा दत्ता आर्यस्ये-
 नुरसं प्रपद्येति । स च गृहपतिः केनचिदेव करणीयेन बहिर्यानाय संस्थितः ॥ अथ
 तस्य पुरुषस्य परकीये द्रव्ये⁽⁵⁾ मांसस्यमुत्पन्नं यद्यहमस्य रसं दास्ये पुनरप्येष आगमिष्य-
 तीति । तेनानिष्टगतित्रयप्रपातनमेण सर्वाभिमतगतिद्वयनिराकारिष्णुना अत्यन्तद्वरापग-
 15 तेनार्यधर्मैः पापं चित्तमुत्पाद्य स प्रत्येक[41a]बुद्ध उक्तः । आह रे भिक्षो पात्रं देहि
 रसं ते दास्यामीति ॥ असमन्वाहृत्यार्कच्छावकप्रत्येकबुद्धानां ज्ञानदर्शनं न प्रवर्तत

1) In F the portion, which commences with मौद्गल्यायन स to the next मौद्गल्यायन has been left out.

2) Ex conject.; B and F पीड्यते.

3) The gap is filled up by F, which ceases here (f. 3b 6). Cp. Divy. 88, 13.

4) MS °प्रसादिकश्च.

5) MS मार्मय° (C मार्मय°, D मार्मय°).

6) Ex conject.; MS आह. The particle *āha* has here the meaning 2) of PW. I, 745, and may be styled rather a particle of exhortation. Jtkm. 222, 12 is an instance of meaning 3) l. 1.

इति । कीनदीनानुकम्पितया भृत्यपुरुषो ऽयमस्यानुग्रहः कर्तव्य इति तत्पात्रमुपना-
मितम् ॥ ततो ऽसौ डराचारो निर्घृणहृदयस्तद्वृत्तीत्वा प्रतिगुप्तं प्रदेशं गत्वा प्रस्रविण
पूरयित्वा उपरीनुरसेनाच्छाद्य तस्मै प्रत्येकबुद्धायानुप्रदौ । तेन संलक्षितम् । स चित्तयति
बद्धनेन तपस्विना पापं कृतमिति । स तदेकात्ते कोरयित्वा प्रक्रातः ॥

भगवानाह । किं मन्यसे मौद्गल्यायन यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन भृतकपुरुष 5
आसीदयं स प्रेतः । तस्य कर्मणो विपाकेन संसारे ऽनन्तं दुःखमनुभूतवानिदानीमपि प्रेतभूतः
प्रकृष्टतरं दुःखमनुभवति । तस्मात्तर्हि ते मौद्गल्यायन मात्सर्यप्रकृपाय व्यायत्तव्यं⁽⁷⁾ यथा
एवंविधा दोषा न स्युर्ये प्रेतस्य⁽⁸⁾ । इति हि मौद्गल्यायन एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेकाक्ष-
कृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि ते
मौद्गल्यायन एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकाक्षशुक्लैरेव कर्मस्वाभोगः 10
कर्णीय इत्येवं ते मौद्गल्यायन शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्मना ध्यायुष्मान्मकामौद्गल्यायनो ऽन्ये च देवासुरगृडादयो⁽⁹⁾ भग-
वतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS कीनादी°.

2) B तत्प्रातमु°, D corr.

3) MS तं गृहीत्वा. I think the fault was occasioned by A having had this orthography तद्गृहीत्वा, for the ligatures ड़ and ङ़ are often confused in Nepalese mss., cp. Feer's remark, p. 162 n. 1. Yet in F they are kept distinct.

4) Ex conject.; MS सतमेकाक्षप्रक्रम्यकोर°. Cp. the parallel conclusion of the tale in avad. nr. 44 (B 42b).

5) Ex conject.; B प्रकृष्टतरं out of प्रतिकृष्टतरं, which is the reading of DCP.

6) B मात्स°, D corr.

7) Ex conject., cp. *supra* p. 226, n. 3; MS व्यायत्तव्यं.

8) Ex conject.; MS स्युर्येनप्रेतस्य.

9) MS °दया.

भक्तमिति ४२ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिस्सार्धवर्द्धैर्देवैर्नागैर्यत्तैरसुरैर्गुरुः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगुरुडकि-
 न्नर्महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगा-
 5 नप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः आवस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्ड-
 स्यागामे । तेन खलु समयेनायुष्मान्महामौद्गल्यायनो ऽन्यतरस्मिन्वृत्तमूले निषण्णो दिवा-
 विहाराय । ⁽¹⁾अश्रीषीदायुष्मान्महामौद्गल्यायनः प्रेत्याः शब्दमार्तस्वरं क्रन्दत्या डुःखां
 तीव्रां खरां कटुकामननापां वेदनां वेदयमानाया भक्तं ⁽²⁾मार्गत्या बुभुक्षितास्मि मार्षाः
 पिपासितास्मि मार्षा इति । ततः स्थविरमहामौद्गल्यायनेन प्रेतो दृष्टा पृष्टा च किं ते
 10 पापं कृतं येनैवंविधानि डुःखान्यनुभविष्यसीति ⁽³⁾॥ प्रेतो आह । आदित्ये हि समुद्रते न
 दोषेन प्रयोजनम् । भगवत्तमेतमर्थं पृच्छ स ते अस्माकीनां कर्मलोति ⁽⁵⁾ व्याकारिष्यतीति ॥
 अथायुष्मान्महामौद्गल्यायनो येन भगवांस्तेनोपसंक्रातः ॥

तेन खलु पुनः समयेन भगवान्प्रतिसंलयनाद्युत्थाय चतसृणां पर्षदां मधुरमधुरं धर्मं
 देशयति क्षौद्रं मध्ववनेडकमनेकशता च पर्षद्भगवतः सकाशान्मधुरमधुरं धर्मं शृणोत्यनि-
 15 ⁽⁶⁾श्चमानैरिन्द्रियैः । ततो बुद्धा भगवतः पूर्वालापिनः प्रियालापिन एकीतिस्वागतवादिनः

1) MS °विहारायाश्चो°.

2) MS मार्गत्या.

3) The employment of the future is somewhat strange. I think it is due to a mistake of some copyist. The right reading will be डुःखान्यनुभवसीति.

4) MS न हि दीपे°, cp. *supra*, p. 242, n. 7.

5) MS °लोति (D °प्रोति), P corr.

6) B °त्यनिश्चमानै°, D corr.

स्मितपूर्वङ्गमाश्च । तत्र भगवानायुष्मत्तं मङ्गमौद्गल्यायनमिदमवोचत् । एहि मौद्गल्यायन
स्वागतं ते कुतस्त्वमेतर्ह्यागच्छसीति ॥ मौद्गल्यायन आह । आगच्छाम्यहं भद्रे प्रेतचा-
रिकायास्तत्राहं प्रेतीमन्नातं सूचीक्षिपेयमुष्णीं पर्वतोपमकुतिं स्वकेशसंक्लां नद्यामा-
र्तस्वरं क्रन्दतो दुःखां तोत्रां खरां कटुकाममनापां वेदनां वेदयमानाम् । आह च ।

विशुष्ककण्ठोष्ठपुटा मुहुःखिता प्रवृद्धशैलोपमचञ्चिताश्रयां ।

5

स्वकेशसंक्लमुष्णी दिग्मन्वरा सुसूक्ष्मसूचीसदृशानना कृशा ॥

नद्या स्वकेशसंक्ला अस्थिपल्लवदुच्छ्रितां ।

कपालपाणिनी घोरा क्रन्दतो परिधावति ॥

बुभुक्षया पिपासयाक्रान्ता व्यसनपीडिता । [41 b]

धार्तस्वरं क्रन्दमानां दुःखां विन्दति वेदनाम् ॥

10

किं तया प्रकृतं पापं मर्त्यलोके सुदारुणम् ।

येन एवविधं दुःखमनुभवति भयानकमिति ॥

भगवानाह । पापकारिणी मौद्गल्यायन सा प्रेती । इहसि तस्याः कर्मज्ञोतिं श्रोतुम् ॥

एवं भद्रे ॥ तेन हि मौद्गल्यायन शृणु साधु च सुष्ठु च मनसि कुरु भाषिष्ये ।

भूतपूर्वं मौद्गल्यायनातिष्ठे ऽध्वनि विंशतिवर्षसहस्रायुषि प्रजायां काश्यपे नाम 15
सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः

1) B भत्र, DP corr.

2) B चारिकायातत्रा°, P corr.

3) Ex conject., cp. the same stanza *supra* p. 243, 7 and *infra* avad. nr. 47;
MS रचिताश्रया against the metre.

4) MS °याः. Metre: vaṃṇastha.

5) MS °च्छ्रिताः.

6) The parallel passage *supra*, p. 243, 11, has पिपासया क्लान्ता.

7) MS क्रन्दमानां.

8) I have, metro jubente, dissolved येनैवे°, the reading of MS.

9) MS कुरुत.

शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुपनिश्चित्य विक्रति ऋषि-
पत्ने मृगदवे ॥ तस्यां च वाराणस्यामन्यतमा गृहपतिपत्नी मत्सरिणी कुटुकुच्चिका
घागृहीतपरिष्कारा काकायापि बलिं न प्रदातुं व्यवस्यति प्रमेवान्येषां पाचकानाम् ।
सा श्रमणब्राह्मणकृपणवनीपकान्दृष्ट्वा चित्तं प्रदूषयति ॥ यावदन्यतरः पिण्डपाति-
5 कस्तस्या गृहं प्रविष्टः । तस्यास्तं दृष्ट्वा मात्सर्यमुत्पन्नं चित्तञ्च प्रदूष्य इमां चित्तामपेदे ।
यद्यक्ष्मस्य सत्कारं करिष्यामि पुनरप्येषा⁽¹⁾ आगमिष्यतीति । ततस्तया पापकारिण्या
अनिष्टं परलोकभयमविगणय्य स भित्तिरूपनिमज्ज्य द्वारं बद्ध्वा⁽²⁾ भक्तच्छेदं कारितः बद्ध च
परिभाष्योक्त इयं ते भित्तो सत्किया मा पुनरिदं गृहं प्रवेक्ष्यसीति ॥

सा तेन मात्सर्येणासेवितेन भावितेन बद्धलीकृतेन प्रतेषूपपन्ना एवंविधानि
10 दुःखानि प्रत्यनुभवति । तस्मात्तर्हि मौढ्यत्वाय न मात्सर्यप्रकाषाय⁽³⁾ व्यापत्तव्यमेते दोषा
न भविष्यन्ति ये तस्याः प्रेत्या इति ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनस धायुष्मान्महामौढ्यत्वायनो ऽन्ये च देवासुरगृहउक्ति-
रमहोरगा भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) B आगमी°, P corr.

2) MS बद्धा.

3) Feer translating 'Voilà, Bixu, le mauvais traitement qu'on te fait' (p. 167) divides *bhikṣo 'satkriyā'* according to the acceptation of the Tibetan translator, who rendered it thus: *དགེ་སྤྲོད་མིའི་འགྲུལ་ལྟུང་མ་ཡིན་པ་ལུས་པ་* (from a private communication of the late M. Feer), but it is preferable to take the answer ironically 'I give you this hospitality, that you never again may enter this house'.

4) Ex conject., cp. Feer p. 167, n. 4 and *infra*, p. 251, 2; MS भाषितेन.

5) MS व्यापत्तव्य°.

(1)
पानोपनिर्मात ४३ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिस्सार्धवाक्किर्देवैर्नगैर्पत्तैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्होर्गैरिति देवनागपत्तासुरगरुडकि-
 न्नरहोर्गाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मत्पापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
 सनग्लानप्रत्ययभषैष्यपरिष्काराणां सश्चावकसङ्को राजगृहमुपनिश्चित्य विक्रति वेणुवने ६
 कलन्दकानिवापे ॥ अथापुष्मान्महामौद्गल्यायनः प्रेतचारिकां चरन्प्रेतोमन्नात्तोद्ग⁽²⁾धस्थूणा-
 सदृशीं स्वकेशसंक्लृप्तां सूचीक्ष्णोपममुखो⁽³⁾ पर्वतोपमकुत्तिमादीप्तां प्रदीप्तां प्रज्वलितमे-
 कज्वालीभूतां⁽⁴⁾ ध्यापत्तो तृषार्तां दुःखां तोत्रां खरां कटुकाममनायां वेदनां वेदयमानां ।
 दर्शनमात्रेणा चास्या नय्युदयानानि शुष्यन्ति । यदा देवो वर्षति तदा तस्या उपरि सविस्फु-
 लिङ्गाङ्गारवर्षं पतति ॥ दृष्ट्वा तामापुष्मान्महामौद्गल्यायन आह । किं त्वया कृतं पापं १०
 येनैवविधं दुःखमनुभवतीति ॥ प्रेती आह । पापकारिण्यहं भद्रे मत्कामौद्गल्यायन
 एतमर्थं भगवन्तं पृच्छ स ते अस्माकीनां कर्मल्लोतिं कथयिष्यति यां श्रुत्वान्ये ऽपीह सत्त्वाः
 पापकात्कर्मणाः प्रतिविरस्यन्तीति । अथापुष्मान्महामौद्गल्यायनो येन भगवांस्तेनोपसं-
 क्रातः ॥

तेन खलु पुनः समयेन भगवान्प्रतिसंलयनाद्युत्थाय चतसृणां वर्षदां मधुरमधुरं १५
 धर्मं⁽⁵⁾ देशयति सौदं मध्विवानेडकमनेकशता च वर्षद्वगवतः सकाशान्मधुरमधुरं⁽⁶⁾ धर्मं शृणो-

1) B पाणी°, P corr.

2) B °द्रात्तोद्गध°, D corr.

3) MS °मुखां.

4) MS ध्यापत्तं. Cp. *supra* p. 242, n. 4.

5) B देक्षयति, D corr.

6) B मधुरंमधुरं, D corr.

त्यनिज्जमनैरिन्द्रियैः । ततो⁽¹⁾ बुद्धा भगवन्तः पूर्वालापनः प्रियालापिन एकोतिस्वागत-
वादिनः स्मितपूर्वङ्गमाश्च । तत्र भगवानायुष्मत्तं महामौद्गल्यायनमिदमवोचत् । एहि
मौद्गल्यायन स्वागतं ते कुतस्त्वमेतर्ह्यागच्छसीति ॥ महामौद्गल्यायन आह । आगच्छा-
म्य[42a]हं भदत्त प्रेतचारिकायाः तत्राहं प्रेतीमद्रातं दग्धस्थूणांसिदृशीं स्वकेशसंक्तां
6 सूचीक्लिष्टोपममुखीं पर्वतोपमकुत्तिमादीप्तां प्रदीप्तां प्रव्वलितामेकञ्जालीभूतां⁽²⁾ ध्मायत्ती-
मार्तस्वरे क्रन्दन्तीं तृषार्तीं दुःखां तीव्रां खरां कटकुममनापां वेदनां वेदयमानां । दर्शन-
मात्रेण चास्या नक्षुदयानानि शुष्यन्ति । यदा देवो वर्षति तदास्या उपरि सविस्फुलिङ्गम-
ङ्गारवर्षं पतति ॥ भगवानाह । पापकारिणी मौद्गल्यायन सा प्रेती । इच्छसि तस्याः
कर्मक्षीतिं श्रोतुम् ॥ एवं भदत्त ॥ तेन हि मौद्गल्यायन शृणु साधु च सुष्ठु च मनसि कुरु⁽⁴⁾

10 भाषिष्ये ।

भूतपूर्वं मौद्गल्यायनातीति ऽध्वनि घस्मिन्नेव भद्रकल्पे विंशतिसहस्रायुषि प्रज्ञायां
काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोको उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः
पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां <च> बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरी-
मुपनिश्चित्य विहरति ऋषिपत्ने⁽⁵⁾ मृगद्वये ॥ तत्रान्यतमो भिनुरध्वानं प्रतिपन्नः । स
15 तृषार्तः कूपमुपसृतः । तत्रान्यतरा दारिका पानीयघटं पूरयित्वा स्थिताभूत् ॥ सा भिनु-
षोक्ता तृषार्तो ऽहं भगिनि पानीयमनुप्रयच्छेति ॥ तस्या मात्सर्यमुत्पन्नम् । सागृहीतप-
रिष्कारा भिनुमुवाच । भित्तो यदि क्षियसे न ते ददामि पानीयं घटो मे ऊनो भविष्य-

1) MS बुद्धो.

2) MS °स्थूनास° (D स्थूनास°).

3) MS प्याय°.

4) B कुरुत, D corr.

5) B देवनां, CP corr., D has देवमनुष्याणां.

6) B, it seems, ऋषिवदने, cp. Divy. 398, 21. 464, 16; C °वेदने; P °पदने;
D corr.

7) MS यदि मृषसे. In R this saying of the young woman is thus paraphrased:
अरे भित्तो ऽत्र मा पाहि क्षियसे यदि वा खलु । न ते ददामि पानीयं घटो न्यूनं भवेन्मम
(f. 40b 6).

तीति ॥ ततो ऽसौ भितुस्तृषार्ति निराशः प्रक्रान्तः ॥ ततो ऽसौ दारिका तेन मात्सर्येणा-
 सेवितेन भावितेन ⁽¹⁾बहुलीकृतेन कालं कृत्वा प्रेतेषूपपन्ना एवविधा दुःखां तीव्रां खरां
 कटुकाममनायां वेदनां वेदयते ॥ तस्मात्तर्हि मौढल्यायन एवं शिन्नितव्यं ⁽³⁾यस्मात्सर्यप्र-
 क्हापाय व्यायंस्यामह इत्येवं ते मौढल्यायन शिन्नितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमना आयुष्मान्मौढल्यायनो ऽन्ये च देवासुरगहडकिन्नरमहो- ६
 रगादयो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ⁽⁴⁾॥

1) MS बहुलक°. Cp. *supra* p. 248, v.

2) B प्रेतेषुप°, D corr.

3) B यस्मात्सर्यप्र°, DP यस्मात्सर्यप्र°.

4) B °नन्दम्, D corr.

(1) वर्चघट इति ४४ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिस्सार्धवर्चैर्देवैर्वाग्येनैरसुरैर्गुरुडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयतासुरगुरुडिक-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महुपुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 ४ नप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सञ्चालकसङ्घो राजगृहमुपनिश्चित्य चिह्नरति वेणुवने कल-
 न्दकनिवाये ॥ अथापुष्मान्महामौद्गल्यायनः पूर्वाङ्गे निवास्य पात्रचीवरमादाय राजगृहं
 पिण्डाय प्राचिन्तत् । राजगृहं पिण्डाय चरित्वा कृतभक्तकृत्यः^(२) पश्चाद्भक्तपिण्डपातप्र-
 तिक्रातः पात्रचीवरं^(३) प्रति समर्प्य येन^(४) गृधकूटः पर्वतस्तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्य गृधकूटं
 पर्वतमवगाह्यान्त्यतरद्दत्तमूलं निश्चित्य निषण्णो दिवाविहाराय ॥ अथापुष्मान्महामौ-
 १० द्गल्यायनः प्रेतीमद्रास्तीद्गधस्थूणासदृशीं नद्यां स्वकेशसंक्रान्तं सूचीङ्कितोपममुखीं पर्वतो-
 पमकुन्तिमादोतां प्रदीप्तां प्रस्वलितामेकस्वालोभूतां^(६) ध्यापत्तीमार्तस्वरं क्रन्दत्तीं तृषार्तां

1) MS पर्ववतघट. The right reading is found in the uddāna (see *supra* p. 241, n. 1), and the Tibetan translation (cp. Feer p. 171, n.); it appears of course also from the very contents of the tale.

2) Ex conject., vide Index to Divy. s. v.; MS य(or ये)अपिण्डपातप्र°. For the rest cp. *infra* the beginning of avad. nr. 47.

3) I have left unchanged the form *pratisamarpya*, though it is obviously an alteration of *pratiṣamayya*, the sanskritized form of *pīḷi paṭisamayya*, which, Mhv. I, 56, 2 underlies the would-be sanskr. *pratiṣamayitrā* and Divy. 516, 5 appears as *pratiṣāmya* and p. 156, 1 as *pratiṣrāmya*. Cp. Divy. Index s. v. and Windisch *Māra und Buddha* p. 40 and 44. For it may be that *pratisamarpya* in our text is not a mere clerical error, but a wrong sanskritization by the author of the Avadānaśataka.

4) B गृधकूटः, DP corr.

5) It seems that B had at the outset ०र्दत्तमूलं, the *manus secunda* cancelled दृ and put वृ above it, perhaps the anusv. above र is also a *secunda manu*.

6) MS ध्याप°, as usual.

डुःखां तीत्रां खरां कटुकाममनायां वेदनां वेदयमानां दुर्गन्धां परमदुर्गन्धां वर्चःसदृशां⁽¹⁾
वर्चोहारां⁽²⁾ तदपि कृच्छ्रेणासादयन्तीम् । दष्ट्वा च पुनरायुष्मान्महामौद्गल्यायनः संविद्यः
प्रेतीं⁽³⁾ च पप्रच्छ ।

किं त्वया प्रकृतं पापं यस्य ते ईदृशं फलमिति ॥

प्रेती आह ।⁽⁴⁾ प्रागपकारिण्यहं भद्रं महामौद्गल्यायन एतमर्थं बुद्धं भगवन्तं पृच्छ स ते 5
ऽस्माकीनां कर्मज्ञोतिं व्याकारिष्यतीति यां श्रुत्वाऽपि सत्त्वाः पापकर्मणाः प्रतिवि-
रस्यन्तीति ।⁽⁵⁾ अथायुष्मान्महामौद्गल्यायनो येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः ॥

तेन खलु समयेन [42 b] भगवान्प्रतिसंलपनाद्युत्थाय चतसृणां पर्षदां मधुरमधुरं
धर्मं देशयति सौद्रं मध्विवानेडकमनेकशता च पर्षद्भगवतः सकाशान्मधुरं⁽⁶⁾ धर्मं शृणोत्यनि-
ष्टमानैरिन्द्रियैः । ततो बुद्धा भगवन्तः पूर्वालापिनः प्रियालापिन एकीतिस्वागतवादिनः 10
स्मितपूर्वङ्गमाश्च । तत्र भगवानायुष्मन्तं महामौद्गल्यायनमिदमवोचत् । एहि मौद्गल्या-
यन स्वागतं ते कुतस्त्वमेतर्ह्यागच्छसीति ॥ महामौद्गल्यायन आह । आगच्छाम्यहं भद्रं
प्रेतचारिकायाः तत्राहं प्रेतीमद्रातं⁽⁷⁾ दग्धस्थूणासदृशीं नद्यां स्वकेशसंक्रान्तां सूचीक्षिप्तो-
ममुखीं पर्वतोपमकुलिमादीप्तां प्रदीप्तां प्रज्वलितामेकज्वालीभूतामार्तस्वरं क्रन्दन्तीं डुःखां
तीत्रां खरां कटुकाममनायां वेदनां वेदयमानां दर्शनमात्रेण चास्या न्युदयानानि शुष्यन्ति । 15

1) MS °सदृशां.

2) Sic B with irregular sandhi; DP वर्चोहारा°, C चर्चोहारा°. Further on (p. 254, 2. 255, 11) the word is written वर्चोहार in B, too.

3) च is superfluous, it seems. Yet, it may be that the preceding संविद्यः does duty of a finite verb.

4) Is this a variant or a corruption of पापकारिण्यहं, that would be the standing formula (vid. *supra* p. 244, l. 247, 13)?

5) Anusvāra wanting in MS.

6) Sic MS, also in several subsequent occurrences of this commonplace.

7) MS दग्धस्थूणांस°.

यदा देवो वर्षति तदा तस्या <उपरि> सविस्फुलिङ्गमङ्गारवर्षं पतति । दुर्गन्धां परमदुर्गन्धां
वर्चःसदृशां च वर्चाकारां तदपि कृच्छ्रेणासादयन्तीम् । आह च ।

* * * * *

आर्तस्वरा क्रन्दमाना दुःखां विन्दति वेदनाम् ॥ १

5

येन⁽²⁾ हि वर्चधानानि तेन धावति दुःखिता ।

वर्चः⁽³⁾ पास्यामि भोदये च तच्च दुःखेन लभ्यते ॥ २

किं तथा प्रकृतं पापं मर्त्यलोके मुदरुणम् ।

येन⁽⁴⁾ एवंविधं दुःखमनुभवति भयानकम् ॥ ३

भगवानाह । पापकारिणी मौद्गल्यायन सा प्रेती । इच्छसि तस्याः कर्मक्षोतिं श्रोतुम् ॥

10 एवं भदत्त ॥ तेन हि मौद्गल्यायन शृणु साधु च सुष्ठु च मनसि⁽⁵⁾ कुरु भाषिष्ये ॥

भूतपूर्वं मौद्गल्यायन वाराणस्यां⁽⁷⁾ निर्गर्गामन्यतमः प्रत्येकबुद्धो क्षीनदीनानुकम्पी
प्रातश्चयनासनसेवी च । स व्याधितो वाराणसीं पिण्डाय प्रविशति । यावदस्य वैद्येन

1) MS आह चाशु आर्तस्वरां. I suppose a half-çloka, at least, has perished, on account of (1) the abruptness of the metrical portion introduced by *āha ca*, (2) one half-çloka being wanted to complete the triad of çlokas to be expected here. Moreover MSS have also a superfluous syllable between आह चा (which I hold for a corrupted आह च ।) and आर्त°. Some line like *nagnā svakeçasam-channā* (cp. *supra* p. 247, 7) seems to have dropped out. Instead of the accus. आर्तस्वरां and क्रन्दमानां of MS, I have put nominatives.

2) Ex conject.; MS येनैह.

3) MS पस्यामि भोदये च. I have restored पास्यामि in accordance with Feer (p. 173, n. 3) who rests his opinion on the Tibetan translation, and, consequently, I have emended likewise भोदये. The absence of इति in a metrical text cannot be considered a serious obstacle.

4) MS येनैव°. Cf. *supra* p. 247, n. 7. Pronounce: *anubhoti*.

5) B सी°, D corr.

6) B कुरुत, D corr.

7) B नगस्यां, D corr.

(1) संप्रियं भोजनमुपदिष्टम् । स येनान्यतमस्य श्रेष्ठिनो निवेशनं तेनोपसंक्रातः । तेन च श्रेष्ठिना दृष्टः पृष्ठश्च केन ते आर्यं प्रयोजनमिति । तेनोक्तं कुलसंप्रियेण भोजनेनेति ॥ ततः श्रेष्ठिना वध्वा आज्ञा दत्ता आर्याय संप्रियं भोजनं दातव्यमिति ॥ अथ तस्या वध्वा मातस्य मुत्पन्नं पश्यन्मस्मै अथ भोजनं प्रदास्यामि श्रो भूय आगमिष्यतीति । तया एकात्मपसृत्य वर्चसः पात्रं पूरयित्वा उपरि भक्तेन प्रच्छाद्य तस्मै प्रत्येकबुद्धाय दत्तम् ॥ असम- ५ न्वाकृत्य आद्यकप्रत्येकबुद्धानां ज्ञानदर्शनं न प्रवर्तते । तेन प्रतिगृहीतं प्रतिगृह्य संलक्षितं यथैतदुर्गन्धं नूनमनया ज्ञेयस्य पूरितमिति । ततो ऽसौ महात्मा तदेकांते क्षीयित्वा प्रक्रातः ॥

भगवानाह । किं मन्यसे मौद्गल्यायन यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन श्रेष्ठिवधुका इयं सा प्रेती । यदुपादाया ऽनया तादृक्पापं कृतं ततः प्रभृति नित्यं नरकतिर्य- 10 कप्रेतेषूपपद्यते नित्यं च वर्षाकारा ॥ तस्मात्तर्हि ते मौद्गल्यायन मातस्यप्रकाषाय व्यापन्नव्यं यथा एते दोषा न स्युर्ये तस्याः प्रेत्या एवं मौद्गल्यायन शित्तितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमना आपुष्मान्मौद्गल्यायनो ऽन्ये च देवासुरगृहउक्तिन्नरमहो-
रगादपो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) This is the constant orthography of this new word. Cp. Feer p. 173, n. 4. In R it is mostly written *sāmpreya*, but also *sāmpreya*.

2) The word *kulasāmpreya* is as little known as *sāmpreya*. Perhaps it does not exist at all, and some vocative is hidden under कुल. — As to the ill-treatment of the pratyekabuddha cp. Kathāsaritsāgara 72, 84 foll.

मौद्गल्यायन इति ४५ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
ष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नगरैर्नैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागवत्तासुरगरुडकि-
न्नरमहोरगाभ्यर्चिता बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
८ नप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्को राजगृहमुपनिश्चित्य विहृति स्म वेणुवने
कलन्दकनिवासे । तेन खलु पुनः समयेनात्तरा च राजगृहमत्तरा च वेणुवनमत्तरा^(१) च पञ्च
प्रेतशतानि दग्धस्थूणाकृतानि नग्नानि स्वकेशसंक्लृप्तानि पर्वतोपमकुलीणि सूचीक्षि^(२)[43a]-
द्रोपममुखानि आदीप्तानि प्रदीप्तानि संप्रञ्जलितान्येकाञ्जालीभूतान्यातस्वरे^(३) प्रलयमा-
नानि दुःखां तीव्रां खरां कटुकाममनायां वेदनां वेद्यमानानि वायुमण्डलवदाकाशे परि-
१० धमन्ति न ह्यचित्प्रतिष्ठां लभन्ते ॥ अथापुष्मान्मौद्गल्यायनः पूर्वाह्ने निवास्य पात्रचीव-

1) This prolix idiom is not rare in Buddhistic Sanskrit; *atrāntare* is also to be read Divy. 94, 2 and 151, 5 and 8 (instead of *atrāntarāt*) and *ibid.* 514, 11 (instead of *atrāntarā*).

2) MS °क्षीनि.

3) The Chinese translator seems to have had in his original this reading of B, which I have put for this reason into the text. He renders *vāyumaṇḍalavad ākāṣe paribhramanti* by 四向馳走 'moving rapidly to the four points of the compass'. In this acceptation *vāyumaṇḍala* is taken as the circuit of the compass. But there must have existed also a various reading वायुमण्डलवदाकाशे etc., which in my opinion represents the original redaction better. It underlies the Tibetan version of this passage, for which I am indebted to the kindness of Mr. F. W. Thomas, འཇུག་གི་ཕོང་པ་ལྟར་འཇུག་པ་ལྟར་ 'like the flight of a flock of crows'. Feer p. 175 n. 2, mentioning this Tibetan rendering with འཇུག་ 'falcon' instead of འཇུག་ 'crow', must have misread his blockprint.

रमादाय राजगृहे पिण्डाय प्राचिनत् । तेन ते प्रेता दृष्टाः तैरपि⁽¹⁾ प्रतैरायुष्मान्महामौ-
 द्गल्यायनः ॥ ततस्ते एकसमूहेनायुष्मन्तं महामौद्गल्यायनमुपसंक्रान्ताः । उपसंक्रम्य कर्-
 णादीनविलम्बितैरतैरेकरवेणोचुः । वयं स्मो भद्रे महामौद्गल्यायन राजगृहे पञ्च श्रेष्ठि-
 शतान्यभूवन्⁽²⁾ । ते वयं मत्सरिणः कुटुकञ्चका घ्राणकृतपरिष्काराः⁽³⁾ । स्वयं तावदस्मा-
 भिर्दानप्रदानानि न दत्तानि परेषामपि दानप्रदानेषु दीयमानेषु विघ्नाः⁽⁴⁾ कृता दक्षिणीयाश्च 5
 बह्वः प्रेतवादेन परिभाषिताः प्रेतोपपन्ना इव यूयं नित्यं परगृहेभ्यो भैक्षमठथ । एते वयं
 कालं कृत्वा एवंविधेषु प्रेतपूषपन्ना इति भद्रे महामौद्गल्यायन ये ऽस्माकं ज्ञातयो
 राजगृहे प्रतिवसन्ति तेषामस्माकीनां कर्मलोतिं निवेद्य कृन्दकभित्तणं कृत्वा बुद्धप्रमुखं
 भित्तुसङ्घं भोजयित्वास्माकं नाम्ना दक्षिणादेशनां कारयित्वा चास्माकं प्रेतयेर्निर्मातः⁽⁵⁾ स्या-
 दिति ॥ अधिवासपत्यायुष्मान्महामौद्गल्यायनः प्रेतानां तूष्णीभावेन ॥ तत आयुष्मता 10
 महामौद्गल्यायनेन तेषां ज्ञातिगृहेभ्यश्च कृन्दकभित्तणं कृत्वा बुद्धप्रमुखो भित्तुसङ्घः शो भ-
 क्तेनोपनिमल्लितः प्रेतानां च निवेदितः⁽⁶⁾ शो भगवान्सभित्तुसङ्घो भक्तेनोपनिमल्लितः⁽⁷⁾ तत्र
 युष्माभिरागतव्यमिति । ज्ञातीनामप्यारोचितं भवद्भिरागतव्यं तत्र ज्ञातिभोजने तान्प्रे-
 तान्दध्यामिः⁽⁸⁾ ॥ अथायुष्मान्महामौद्गल्यायनः स्वयमेवोद्युक्तो भोजनं प्रतिब्रागरितुम् ॥

1) Ex conject.; MS तैरति. Feer's translation (p. 175, 14) confirms the cor-
 rection.

2) Note the solecism *abhūvan*, which seems strange with regard to the
 relatively pure Sanskrit of our text and disturbs the construction of the phrase
 because *smah* precedes. In D *abhūvan* has been left out.

3) Visarga wanting in MS.

4) The akṣara घ्नाः is wanting in P, but found in the other MSS. This to
 explain Feer's n. 3 on p. 175.

5) MS योर्निर्मातः (in C and P still more depraved).

6) MS निवेदिते.

7) Ex conject.; MS तत्रायुष्मद्भिरा°.

8) MS दध्यामो (D दृष्ट्या, a would-be correction, it seems).

अथ प्रभातायां रत्नचामाहारे सञ्जीकृते गण्डीदेशकाले संप्राप्ते तान्प्रेतान्न पश्य-
ति । तत आयुष्मान्महामौद्गल्यायनो दिव्येन चतुषा तान्प्रेतान्समन्वाकर्तुं प्रवृत्तः । ⁽¹⁾ सर्व-
स्मिन्नेव मगधमण्डले नाद्राक्षीत् । यावत्क्रमेण चातुर्द्वीपिकं व्यवलोकयितुं प्रवृत्तः ।
तत्रापि नाद्राक्षीत् । ततो यावदस्य ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते ततो व्यवलोकयितुं प्रवृत्तः ।
5 तत्रापि नाद्राक्षीत् ॥ तत आयुष्मान्महामौद्गल्यायनः ⁽²⁾ संविग्रो भगवते निवेद्यामास भगवन्न ⁽³⁾
मे दानपतयो दृश्यन्त इति ॥ भगवानाह । अयं मौद्गल्यायन मा खेदमापद्यस्व । सर्वश्राव-
कप्रत्येकबुद्धविषयमतिक्रम्यापरिमाणा लोकधातवः सन्ति । <तत्र> ते कर्मवायुना क्षि-
प्ताः ⁽⁴⁾ । अपि मौद्गल्यायनाय तद्यागतबलं पश्य सर्वज्ञज्ञानदर्शनं व्यक्तीकरिष्यामि तथ्याग-
तविकुर्वितं दर्शयिष्यामि । आकोट्यतां गण्डीति ॥ ततो गण्ड्यामाकोटितायां सर्वो भि-
10 न्तुसङ्घः संनिपतितः प्रेतज्ञातयो ज्ञ्ये च कौतूहल्याभ्यागताः सन्नाः ⁽⁵⁾ प्रेतदर्शनोत्सुकाः
संनिपतिताः ॥ ततो भगवता शृद्धा तथा दर्शितं यथा प्रेता बुद्धं भगवन्तं श्रावकसङ्घं
भुञ्जानं पश्यन्ति स्मृतिं च प्रतिलभन्ते ज्ञातयो ज्मर्द्धे ⁽⁶⁾ बुद्धप्रमुखं भिन्तुसङ्घं भोजय-
तीति ॥ ततो भगवान्पञ्चाङ्गोपेक्षेन स्वरेण दक्षिणामादिशति ।

1) BCD सर्वमस्मिन्नेव, P सर्वमस्मि°.

2) MS °ल्यायना संवि° (C °यनसंवि°).

3) Ex conject.; MS भगवत्तमेदानपतयो न दृश्यन्ते. I think the negation has been inserted after भगवन्न मे had become altered.

4) Ex conject.; MS सन्नितिकर्मवायुनाक्षिप्तः. The translation of this whole passage by Feer (p. 176, 24-27) is wrong. On my request, after consulting again the Tibetan text, he wrote to me that the Tibetan equivalent of this passage is རྟེན་གྱི་ཐུང་ལོས་འཕྲངས་མེད་ཀྱི་. Here རྟེན་གྱི་ཐུ is the translation of a Sanskrit तत्र = तेषु. For *karmavāyu* cp. a similar passage *Çikṣāsamuccaya*, p. 70, 15.

5) Visarga wanting in MS.

6) Ex conject., cp. the Tibetan translation apud Feer p. 177 n. In B there stood at first ज्ञातयास्तर्द्धे, but the ा of the aks. या has been cancelled and above स्त there has been put a sign referring to the margin at the bottom, where we find युष्मत्. Of course, B's copies have put युष्मत् into the text (D ज्ञातयोस्तर्द्धे-

इतो दानाद्धि यत्पुपयं तत्प्रेतान्नुगच्छतु ।

उत्तिष्ठतां त्तिप्रमेते प्रेतलोकात्सुदुरूणादिति ॥

यावद्भगवता तदधिष्ठाना तथाविधा धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वानेकैः प्राणिशतसहस्रैर्मा-
त्सर्यमलं प्रहृष्य सत्यदर्शनं कृतं ते च प्रेता भगवति चित्तमभिप्रसाद्य कालगताः प्रणीतेषु
त्रयस्त्रिंशेषूपपन्नाः ॥

5

धर्मता खलु देवपुत्रस्य वा देवकन्यकायां⁽¹⁾ वाचिरोपपन्नस्य त्रीणि⁽²⁾ चित्तान्युत्पद्यन्ते
कुतश्च्युतः⁽³⁾ कुत्रोपपन्नः केन कर्मणेति । पश्यन्ति प्रेतेभ्यश्च्युताः प्रणीते[43 b]षु देवेषु त्रय-
स्त्रिंशेषूपपन्ना भगवतो गतिके चित्तमभिप्रसाद्येति । अथ प्रेतपूर्विकां देवपुत्राणामेतद्-
भवत् । नास्माकं प्रतिद्वयं स्याद्यद्वयं पर्युषितपरिवासा⁽⁴⁾ भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रामे⁽⁵⁾ यन्
वयमपर्युषितपरिवासा एव भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रामे⁽⁶⁾त् । अथ प्रेतपूर्विकां देवपुत्रा- 10
श्चलविमलकुण्डलधरा हारार्धहारविराजितगात्रा⁽⁷⁾ मणिरत्नविचित्रमौलयः कुङ्कुमतमा-
लपत्रस्पृष्टादिसंस्पृष्टगात्रास्तस्यामेव रात्रौ दिव्यानामुत्पलपद्मपुण्डरीकमन्दारकादीनां⁽⁸⁾
पुष्पाणामुत्सङ्गं पूरयित्वा समस्ततो वेणुवनं कलन्दकनिवापमुदरेणावभासेनावभास्य

युष्मद्बुद्धं, C and P ज्ञातयोस्त्युष्मदर्थे). It is plain that the would-be correction of B
is erroneous, and that its first reading °यास्त° is simply to be changed into
°योस्म°. — In the following word बुद्धप्रमुखं anusvāra wanting in MS.

1) B °न्यकया, D corr.

2) MS त्रयोपि.

3) MS कुतोप°.

4) MS कर्मणेनेति.

5) Ex conject.; MS स्याद्यावद्वयं.

6) MS °वासो.

7) Ex conject., cp. *infra* p. 282. MS °संक्रामितुं येन.

8) Ex conject., cp. *infra* p. 282. MS °क्रमामःप्रेतपू°.

9) MS मणिलम्रविचि°, I have corrected this according to the other in-
stances of this commonplace.

10) B मन्दारकादी°, CP corr. (D मन्दारवानां).

भगवत्तं पुष्पैराकीर्य भगवतः पुरस्तान्निषया धर्मश्रवणाय ॥ अथ भगवान्प्रेतपूर्विणां
देवपुत्राणामाशयानुशयं⁽¹⁾ धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशीं धर्मदेशनां कृतवान्यां श्रुत्वा
प्रेतपूर्वकीर्देवपुत्रैर्महान्विशेषो ऽधिगतः । ते लब्धलाभा इव वणिजो भगवत्तं त्रिः प्रद-
त्तिणीकृत्य तत्रैवात्तर्हिताः ॥

5 तत्र भगवानायुष्मत्तं महामौद्गल्यायनमामन्त्रयते । साधु साधु महामौद्गल्यायन
सफलं ते वैयावृत्यं संवृत्तं यत्ते⁽²⁾ * * * * * प्रेता देवेषु प्रतिष्ठापिताः । ते ऽस्यां रात्रौ मत्स-
काशमुपक्रान्तास्तेषां मया धर्मो देशितः ते लब्धोदया लब्धलाभाः प्रक्रान्ता इति ॥

तत आयुष्मता महामौद्गल्यायनेन तेषां ज्ञातोनामारोचितम् । ते श्रुत्वा परं विस्म-
यमुपगता भगवतो ऽक्षिके चित्तं प्रसादयामासुर्भूषंश्च सत्कारं प्रचक्रुरिति ॥ तस्मात्तर्हि ते⁽⁴⁾
10 मौद्गल्यायन मातस्यप्रक्राणाय व्यापत्तव्यम्⁽⁵⁾ । एते दोषा न भवन्ति ये तेषां प्रेतानामिति ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमना आयुष्मान्मौद्गल्यायनो ऽन्ये च देवासुरगृहजकिन्नरमहो-
रगादयो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) B नुशयत् (seems to be an erased त) धातुं, C °नुशयतेधातुं, P °नुशयत्धातुं,
D °नुसंशयद्धातुं!

2) Ex conject.; B वैयावृत्ते, I think the interlinear न् has been put there
by some corrector. The copyist of C wholly neglected it, but P has वैनयावृत्ते,
D वैनेयावृत्ते. For the rest cp. Index s. v. *vaiyāvṛtya*.

3) B यत्तेवमादः प्रेता, but the akṣaras वमादः are cancelled with a reference
to the upper margin, where we find the correction प्रसाद. C copied the *prima manus*,
P has यत्तेवप्रसादः, D यत्तवप्रसादः. I consider प्रसाद a bad correction and would
rather suppose some word expressive of their number to be hidden under the cor-
rupt वमादः. The Tibetan version has here མང་པོ་དུག་ = *bahavaḥ*, as Mr. Thomas
has told me.

4) This sentence is wholly out of place here and looks like a clumsy repe-
tition of the ordinary conclusion of the *avadānas* in this *varga* applied improp-
erly.

5) MS व्यापत्तव्यं.

उत्तर इति ४६ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः श्रेष्ठभिः
 पौरैस्सार्धवर्कैर्देवैर्नगैर्गैरैरुत्तैर्महैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयतासुरगुरुकिन्न-
 रमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मक्षापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासन-
 ग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घो राजगृहमुपनिश्चित्य⁽¹⁾ विहरति वेणुवने 5
 कलन्दकानिवापे । राजगृहे अन्यतरः श्रेष्ठो आद्यो मक्षाधनो मक्षाभोगो⁽²⁾ विस्तोर्णविशा-
 लपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धा । तेन⁽³⁾ सदृशात्कुलात्कलत्रमा-
 नीतम् । स तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचा-
 रयतः कालात्तरेण पत्न्यो आयन्नसद्वा संवृता । साष्टानां वा नवानां <वा> मासानामत्य-
 यात्प्रसूता । दारको ज्ञातः । तस्य ज्ञातो ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु 10
 दारकस्य नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादुत्तरे नवत्रे ज्ञातस्तस्माद्भवतूत्तर इति नाम ॥
 उत्तरो दारक उन्नतो वर्धितो मक्षान्संवृतः । पिता चास्य कालगत उत्तरश्च गृहे स्वामी
 संवृतः ॥ तेनापणं स्थापितः क्रीणाति विक्रीणाति क्रयविक्रयेण जीविकां कल्पयति ॥
 स दिवसानुदिवसं भगवत्सकाशमुपसंक्रामति । तस्य⁽⁴⁾ भगवत्सदृशदर्शनात्सद्धर्मश्रवणाच्च
 भगवच्छासने प्रसदो ज्ञातः । तस्य प्रव्रज्याचितमुत्पन्नम् । स मातरं विज्ञापयामास अम्बा- 15
 नुजानोहि मां भगवच्छासनेषु प्रव्रजिष्यामीति । ततो माता कथयति । पुत्र त्वमेकपुत्रको

1) MS °निस्त्य.

2) B °भोगविस्ती°, D corr.

3) B सदृशात्कुलत्रकलत्रमा°, P corr.

4) Ex conject., *samdāṛṇa*, not *darṇa* being here the proper word; MS भगवन्दर्शना°.

यावद्दं जीवामि तावन्न प्रव्रजितव्यं मृतायां मयि यथाकर्णीयं करिष्यसीति ॥ स चो-
त्तरो यत्किञ्चिदुपार्जयति तत्सर्वं मात्रे ऽनुप्रयच्छत्यनेनाम्ब श्रमणब्राह्मणकृपणचनीप-
कान्प्रतिपादयस्वेति । सा चास्य माता लुब्धा कुटुकुञ्चिका मत्सरिणी घागृहीतपरि-
ष्कारा तान्कार्षापणान्गोपायित्वा ये श्रमण[44a]ब्राह्मणाः पिण्डार्थिनस्तद्दं प्रविशन्ति
5 तान्परिभाषते प्रेतोपपन्ना इव धूर्णं नित्यं परगृहेभ्यो भैक्ष्मयथेति । सा च पुत्रं विसृज्य-
दयत्यहमव्य इयतां भित्तूणां भोजनं प्रयच्छामोति ॥

यावदसौ कालं कृत्वा प्रेतेषूपपन्ना उत्तरश्च मातृवियोगादानानि दत्त्वा पुण्यानि
कृत्वा भगवच्छासने प्रव्रजितः ॥ तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यापच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं
संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनयननविकिरणाविध्वंसनधर्मतया
10 पराकृत्य सर्वज्ञेशप्रह्लाणादर्हन् सान्नातकृतम् । अर्हन्संवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः समलो-
ष्टकाक्षन आकाशपाणितलसमचित्तो वासोचन्दनकल्पो विश्वाविदारिताण्डकोशो विश्वा-
भिज्ञाप्रतिसंवित्प्रप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो
ऽभिवाच्यश्च संवृत्तः ॥

स गङ्गातीरे पर्णकुटि⁽¹⁾ कृत्वा ध्यायति । सा चास्य माता प्रेतलोकोपपन्ना नम्रा
15 दग्धस्थूणासदृशो स्वक्वेषरोगसंक्लृप्ता सूचीक्षिद्रोपममुखी पर्वतोपमकुतिरादीप्ता संप्रव्य-
लिता एकश्वालीभूतार्तस्वर⁽²⁾ क्रान्दती आयुष्मत्तनुतरमुपसंक्रान्ता । यावदायुष्मता उत्तरेण
सा प्रेतो दृष्टा पृष्ट⁽³⁾ च का त्वमेवंविधेति ॥ प्रेतो आह ।

अहं ते जननी स्निग्धा यया ज्ञातो ऽसि पुत्रक ।

अन्नपानवियुक्तेषु प्रेतेषु समुपागता ॥

१

1) So MS.

2) MS °तार्तास्वरं.

3) Ex conject., cp. *supra* p. 36 n. 2; MS दृष्टा दृष्टा च.

(1) पञ्चविंशति वर्षाणि यतः कालगता कृकम् ।

नाभिज्ञानामि पानीयं कुतो भक्तस्य दर्शनम् ॥ २

(4) सफलान्वृत्तान्गच्छामि निष्फला भवन्ति ते पूर्णानि सरोसि गच्छामि तानि शुष्काणि सन्ति ॥ सुखे भदत्तस्य हि वृक्षमूलं *भवते शीतलभाजन* । कृपां जनयित्वा कृपणायै मयं ददस्व तोयं तृषार्तितायै (7) ॥ तत उत्तरो मातरमुवाच । अम्ब ननु पुरा त्वं मया ४ मनुष्यभूता दानानि दापिता पुण्यानि कारितेति ॥ प्रेती आह । न मया पुत्रक मातसर्प-

1) Cp. *supra* p. 135 n. 5 and 138 n. 2.

2) Ex conject.; MS पातः. Cp. a similar śloka in a quite different version of the tale of Uttara's mother, *Petavatthu* II, 10, 3.

3) B पाणीयं, D corr.

4) I have edited this part of the *preti's* words as prose, though it is beyond doubt that her whole utterance must be a metrical one. Feer, who in his translation (p. 179) does not indicate that she answered in verse, replied thus to my enquiry on the point: «Tout le discours de la *preti* est en vers dans le Tibétain: 4 stances de 4 padas de 7 syllabes chacune.» Yet the Sanskrit tradition is here too much altered to make it advisable to restore the metre in the printed text. The śloka 3 may have had this form: *saphalān vṛkṣān gacchāmi niṣphalā me bhavanti te | pūrṇasarāṇi gacchāmi tāni śukāṇi santi* [if not rather *bhānti*] me. The fourth stanza may have had triṣṭubh metre.

5) MS शुष्कानि.

6) Here one or more words are lost. In Tibetan the fourth stanza runs thus, according to the late M. Feer:

सुखं भवति मे तत्र दत्तं मे वृक्षमूलम् ।

तत्र मे शुष्कं दत्तं कुप्यते मे शीतम् ।

मया मे दत्तं मे वृक्षमूलम् ।

मे मे वृक्षमूलम् दत्तं मे वृक्षमूलम् ।

= «It is a quiet place near the Reverend's tree, there is also (fresh) cold water in thy waterpot. Well, show pity towards wretched me and give me water, for I am tormented by thirst.»

7) In pāda c pronounce *janetvā*, in pāda d one short syllable is missing.

8) Ex conject.; MS नचपरं [if not rather to read त्वेयमनुष्यभूतयादानानि. The correction त्वं मया मनुष्यभूता is necessitated by an obvious syntactical reason.

भिभूतया दानानि <दानानि> पुण्यानि वा कृतानि सर्वे तदर्थज्ञातं पापचित्तया अग्निब्रह्मदायां
निष्ठातम् । तदिदानीं पुत्रकं ज्ञातिगृहे गत्वा कन्दनभित्तं⁽¹⁾ कृत्वा मम नाम्ना बुद्धप्रमुखं
भिन्नुसङ्घं भोजय दत्तिणामादेशय देशनां च कारय । एवं प्रेतयेनिर्मम मोक्षः स्यादिति ॥
उत्तरं ग्राह । एवमस्वम्ब किं तु त्वया बुद्धान्ते स्यातव्यमिति ॥ प्रेती ग्राह । पुत्रका
5 उपत्रये⁽²⁾ नम्रा ह्रियान्वितेति ॥ उत्तरं ग्राह । अम्ब यदा पार्यं करोषि तदा नापत्रपिता
इदानीं किमर्थं फलकाले व्यपत्रपस इति⁽³⁾ ॥ प्रेती ग्राह । एवं भवत्वागमिष्यामीति ॥

तत उत्तरेण ज्ञातिगृहे-यश्चकन्दनभित्तं⁽⁴⁾ कृत्वा बुद्धप्रमुखो भिन्नुसङ्घः शो भक्तनो-
पनिमन्त्रितो गण्डीकाले च बुद्धप्रमुखो भिन्नुसङ्घः संनिपतितः सा च प्रेती बुद्धान्ते स्थि-
ता । प्रेतीदिदनुकाण्यनेकानि प्राणिशतसङ्ख्याणि संनिपतितानि । ते तां प्रेतीं विकृता-
10 अयां दृष्ट्वा परं संवेगमुपगता भगवतो ऽन्तिके चित्तं प्रसादयामासुः ॥ तत आयुष्मानुत्तरो
बुद्धप्रमुखं भिन्नुसङ्घं प्रणीतेनाक्षरेण संतप्यं प्रेत्या नाम्ना दत्तिणादेशनां कारयामास ।
भगवांश्च पञ्चाङ्गोपेतेन स्वरेण स्वयमेव दत्तिणादेशनामादिशति ।

इतो दानाद्धि यत्पुण्यं तत्प्रेतीमनुगच्छतु ।

उत्तिष्ठतां त्तिप्रमियं प्रेतलोकात्सुदारुणादिति ॥

15 यावद्भगवता तदधिष्ठानं तस्याः प्रेत्या मक्तश्च जनकायस्य तथाविधा धर्मदेशना कृता
यां श्रुत्वानेकप्राणिशतसङ्ख्यैः सत्यदर्शनं कृतं सा च प्रसन्नचित्ता कालगता प्रेतमहर्द्धिके-

Changing न च परं in ननु पुरा is not so certain, but as this emendation substitutes the proper sense in proper words for the nonsense of the tradition, I have put it into the text.

1) Or should we read °भिन्नुसङ्घं? This gathering of alms for some special reason at the houses and from many people is always styled *chandanaabhiṣṣaṇa*.

2) Ex conject.; MS उपत्रय.

3) The portion from स्यातव्यमिति up to व्यपत्रपस इति is wanting in Feer's translation.

4) MS भिन्नुसङ्घं.

5) B प्रेतमेक°, CDP corr.

षूपपन्ना ॥ आयुष्मतोत्तरेण समन्वाहृता प्रेतमहर्द्धिकेषूपपन्ना⁽¹⁾ । तत आयुष्मता उत्तरे-
पोक्तम् । अन्वास्ति ते शक्तिः कियतां दानोत्सर्ग इति ॥ प्रेतमहर्द्धिकोवाच । पुत्र न
शक्यमि⁽³⁾ नास्ति मे दाने ऽभिलाष इति ॥ तत आयु^(44b)ष्मानुत्तरः प्रेतमहर्द्धिकामुवाच ।

अथ्यापि ते तिष्ठति तच्छरीरं विवृद्धनिर्मासत्त्वगस्थिचर्म⁽⁴⁾

लोभान्धकारावृतलोचनाया निवर्तितं पद्मया प्रेतलोक इति ॥

5

यावदायुष्मता उत्तरेण सुबद्ध परिभाष्यैका यमली⁽⁶⁾ लब्धा । ततः सा सङ्घाय
दत्ता । येन च भिनुणा सङ्गमध्यात्सा यमली⁽⁶⁾ क्रोता तेन मानवके⁽⁷⁾ स्थापिता ॥ तत-
स्तया प्रेत्या रात्रावुपगत्यापहृता ॥ ततस्तेन भिनुणा ऽयुष्मत उत्तराय निवे-

1) Ex conject.; MS समन्वाहृता. Cp. Feer, p. 180, 25.

2) MS °पन्नाः.

3) B seems to have शक्यमि, its copies शक्यामि.

4) Feer (p. 180 in fine) translating: «ton corps...décharné, n'a que la peau et les os», combines *tvak* and *carma*. Yet both *carma* (the rough skin) and *tvak* (the fine skin) are severally represented in the Tibetan version by ལྷགས་པ་ལྷུ་, as Mr. Thomas informs me. — I have retained MS °चर्म.

5) B लोचनाया with cancelled ā in the penultima. The correction, though necessary, since the instrumental is here indispensable, is checked by the metre. I think *locanāyā* may be a mechanical sanskritization of *locanāya* that stood in the original Pāli (Prākṛit) stanza. In the second and fourth pāda, too, of this upajāti strophe the metre is disturbed in the transmitted Sanskrit text.

6) B यमली, both times नी is written above मली, C has both times यमली, but D यमनी, P has at first यमनी, afterwards यमनली. Perhaps both forms were in use, *yamali* and *yamani*. I have kept यमली, which is found also in Divy. 276, 11.

7) If the reading is good, मानवके must signify something like a cloakroom. The Tibetan translator understood it so: གེས་ཁྱི་ཡང་དཔ་ = 'into the clothesstand of garments', Feer, p. 181 n. 2 'la mit dans le vestiaire'. Feer himself, accepting *mānavake* = *mānavake*, translates 'la remit à son novice' (p. 181, l. 3); but how is this novice no otherwise mentioned as the possessor? Sarat Chandra Das, in his Tibetan-English-Dictionary, gives *आरम्भाक* as the Sanskrit equivalent of གེས་ཁྱི་. Hence one might be inclined to hold तेनमानवके for a corruption of तेनारम्भाके.

दितम्⁽¹⁾ । उत्तरेण गत्वा प्रेतीं परिभाष्य पुनरप्यानीय दत्ता ॥ एवं यावच्चिरपि तस्य भित्तोः
सकाशादपक्वता आयुष्मता चोत्तरेणानीय दत्ता । भिक्षुणा च सा पाटयित्वा चातुर्दिशाय
भिक्षुसङ्घाय⁽²⁾ विलेपनिकायां सीविता । ततस्तथा न पुनरपक्वता ॥

अत एवं मात्सर्यं सञ्चानां विडम्बनकरं दृष्ट्वा मात्सर्यप्रकाणाय ध्यायितव्यम् । तथा
5 एवंविधा दोषा न स्युर्यथा तस्याः प्रेत्या इति ॥

इमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो ऽन्ये च देवासुरगरुडकिन्नरमहोरगादयो भग-
वतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS निवेदितउत्त°.

2) The Tibetan translator accepted this dative with the meaning 'in behalf of the congregation of monks' ཡུལ་ས་པལའི་དགོ་སྒོར་གི་དགོ་འདུང་གི་ཕྱིར་ and rendered *pāṭayitvā* by གསལ་གསལ་པོ་ (private communication of the late M. Feer).

ज्ञात्यन्ध इति ४७ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञी राजमात्रैर्धनिभिः
 पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्धवह्निर्देवैर्नगैर्पत्नैर्सुरैर्गरुडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरग-
 रुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मरुतापुण्यो लागी चीवरपिण्डपातशय-
 नासनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः आवस्त्यां विकृति जेतवने ज्ञात- 5
 पिण्डदस्यारामे ॥ अथायुष्मान्नन्दकः⁽¹⁾ पूर्वाङ्गे निवास्य पात्रचीवरमादाय आवस्ती⁽²⁾ पि-
 ण्डाय चरित्वा कृतभक्तकृत्यः पश्चाद्भक्तपिण्डपातप्रतिक्रातः पात्रचीवरं प्रति समर्प्य प्रेत-
 चारिकां चरति स्म ॥ अत्राज्ञीदायुष्मान्नन्दकः प्रेती दग्धस्थूणासदृशी ज्ञात्यन्धां स्वकेश-
 रोमसङ्घ्नां सूचीक्षिप्तोपममुखीं पर्वतोपमकुक्षिं दुर्गन्धां श्मशानसदृशीं काकिर्गृध्रैः श्वभिः
 सृगलैश्चाभिद्रुतां ये ज्ञात्याः समस्त⁽⁴⁾ उत्पाद्योत्पाद्य मांसं भक्षयन्ति । सा⁽⁵⁾ मर्मवेदनाभ्याकृता 10
 धातुस्वरं क्रन्दति दुःखां तीव्रां खरां कटुकाममनायां वेदनां वेदयति ॥ अथायुष्मान्नन्दकः
 संविद्यः पृच्छति । किं त्वया भगिनि प्रकृतं पापं येनैवंविधं दुःखमनुभवसीति ॥ प्रेती
 ग्राह । यादित्ये हि समुद्रते न दीपेन प्रयोजनम् । भगवत्समेतमर्थं पृच्छ स ते श्रमाकीनां
 कर्मलोतिं व्याकरिष्यति यां श्रुत्वान्ये उपोक्त सत्त्वाः पापात्प्रतिविरस्यन्तीति ॥ अथा-
 युष्मान्नन्दको येन भगवांस्तेनोपसंक्रातः ॥

15

1) MS °मानानन्दकः, but in the sequel the sthavira is constantly named Nandaka.

2) Anusvāra wanting in MS. I suppose here is a small gap, to be filled up thus: आवस्तीपिण्डाय प्राविशत् । आवस्तीपिण्डाय चरित्वा.

3) MS °पातः प्रति°. Cp. *supra* p. 252, 7 and n. 3, where also vide about *pratisamarpya*.

4) C and P by mistake copied उत्पाद्योत्पाद्य, which Feor (p. 182) renders by 's'élancant contre elle'. B has distinctly उत्पाद्योत्पाद्य 'tearing her flesh'.

5) B मर्मावे°, D corr.

तेन खलु पुनः समयेन भगवान्प्रतिसंलपनाद्युत्थाय चतसृणां पर्यदा मधुरमधुरं
धर्मं देशयति क्षौद्रं मध्विवानेडकमनेकशता च पर्यद्भगवतः सकाशान्मधुरमधुरं धर्मं शृणो-
त्यनिष्टमानैरिन्द्रियैः । ततो बुद्धा भगवतः पूर्वालापिन एहीतिस्वागतवादिनः स्मित-
पूर्वङ्गमाश्च⁽¹⁾ । तत्र भगवानायुष्मत्तं नन्दकमिदमवोचत् । एहि नन्दक स्वागतं ते कुतस्त्वं
5 नन्दक एतर्ह्यागच्छसीति ॥ नन्दक आह । आगच्छाम्यहं भद्रे प्रेतचारिकायास्तत्राहं
प्रेतीमन्नालं दग्धस्थूणासदृशीं स्वकेशरोमसंक्त्रां सूचीक्षिद्रोपममुखीं पर्वतोपमकुन्तिं दुर्गन्धां
प्रमशानसदृशीं कौकैर्गृध्रैः श्वभिः सृगलैश्चाभिद्रुतां ये ऽस्याः समस्तत उत्पाद्योत्पाद्य मांसं
भक्षयन्ति । सा मर्मवेदनाभ्याहृता आर्तस्वरं क्रन्दति दुःखां तीव्रां खरां कटुकामननायां
वेदनां वेदयते । आह च ।

10 विशृण्वकण्ठोष्ठपुटा सुदुःखिता प्रवृद्धशैलोपमचञ्चिताश्रया⁽²⁾ ।

स्वकेशसंक्त्रमुखी दिग्म्बरा सुसूक्ष्मसूचोसदृशानना कृशा ॥

नया स्वकेशसंक्त्रा अस्थियस्त्रवडुच्छ्रिता ।

कपालपाणिनी घोरा क्रन्दती परिधावते ॥

बभुक्षया पिपासया ज्ञाता व्यसनपीडिता ।

15 आर्तस्वरं क्रन्दमाना दुःखां [45a] विन्दति वेदनाम् ॥

किं तया प्रकृतं पापं मर्त्यलोके सुदारुणम्⁽⁴⁾ ।

येन⁽⁵⁾ एवंविधं दुःखमनुभवति भयानकमिति ॥

भगवानाह । पापकारिणी नन्दक सा प्रेती इच्छति तस्याः कर्मक्षोतिं श्रोतुम् ॥ एवं
भद्रे ॥ तेन हि नन्दक शृणु साधु च सुष्ठु च मनसि कुरु भाषिष्ये ।

1) B पूर्वङ्गमा°, D corr.

2) B आर्त°, D corr.

3) MS °अयाः.

4) B सुदारुणां, D corr.

5) MS येनैववि°, cp. *supra* p. 247, n. 7.

भूतपूर्वं नन्दकास्मिन्नेव भद्रकल्पे विंशतिसंस्त्रायुषि प्रजायां काश्यपो नाम
सम्यक्संबुद्धो (लोको) उद्पादि विव्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसा-
रथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरमुपनिश्चित्य
विक्रति ऋषिपतने मृगदावे ॥ वाराणस्यामन्यतमा श्रेष्ठिदुहिता । सा धर्माभिला-
षिणी । पावदसौ धर्मं श्रुत्वा संसारदोषदर्शिनी⁽¹⁾ निर्वाणे गुणदर्शिनी संवृता । सा माता-
पितरवनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजिता ॥ तस्या धर्मं ज्ञातिभिर्भिक्षुणीवर्षकः कारितः ।
सा तत्र शैताशैलीभिर्भिक्षुणीभिः सार्धं प्रतिवसति ॥ पावतया प्रमादाच्छैलशैथिल्यं
कृतम् । ततो भिक्षुणीभिर्दुःशीलेति निष्कासिता ॥ ततस्तया दानपतिगृहेभ्यः प्रवृत्तकानि
हृन्दकानि * * *⁽²⁾ शैताशैलीणां चावर्णो भाषितः भित्तवश्च ये शीलवत्तस्तान्दृष्ट्वा नयने
निमीलितवती ॥

किं मन्यते नन्दक या सा⁽³⁾ श्रेष्ठिदुहिता इयं सा प्रेती । यत्तया वर्षके मात्सर्यं
कृतं तेन प्रेतैषूपपन्ना । यत्तया नैत्यकसमुच्छेदः कृतस्तेन काकिर्मधैः⁽⁴⁾ कुर्कुरैश्चाभिद्रुता ।
यत्तया शैताशैलीणां भिक्षुणानामवर्णो भाषितः तेन दौर्गन्ध्यमासादितम् । यत्तया शीलवतो
भिक्षून्दृष्ट्वा नयने निमीलिते तेन ज्ञात्यन्धा संवृता ॥ इति हि नन्दक एकात्तकृष्णानां
कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुल्लानामेकात्तशुल्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्त-
स्मात्तर्हि ते नन्दक एकात्तकृष्णानि कर्माण्ययास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुल्लेष्वेव
कर्मस्वाभोगः करणोप इत्येवं ते नन्दक शितितव्यम् ॥

1) MS °दर्शनी.

2) B सात्रशैताशैली°, D corr.

3) Ex conject.; MS दानप्रति°.

4) The predicate has dropped out, most probably it is क्लिप्तानि, समुच्छिन्नानि, or some synonymous participle, cp. *infra* l. 12. See Feer p. 183 n. 2.

5) B साश्रेष्ठि, D साश्रेष्ठि, P साश्रेष्ठि.

6) As the Tibetan translation adds that she was attacked by foxes, too (Feer p. 184 n. 3), it is likely, the Sanskrit text is here mutilated, so that we should correct कुर्कुरैः सुगलिभ्या°.

अस्मिन्खलु धर्मपर्यायि भाष्यमाणे दशभिः प्राणिशतसङ्ख्यैः सत्यदर्शने कृतम् ॥ तत्र
 भगवान्भित्तूनामन्यते स्म । इमे चान्ये च आदीनवा मातस्यै वाग्दुश्चरिते चेति ज्ञात्वा
 मातस्यै वाग्दुश्चरितस्य च प्रकृष्याय⁽¹⁾ व्यापत्तव्यमित्येवं वो भित्तवः शिञ्जितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो ऽन्ये च देवासुरगरुडकिन्नरमहोरगादयो भग-
 5 वतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) MS व्यापत्त°, as usual.

श्रेष्ठोति ४८ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवौहैर्देवेर्नागैर्यत्तैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुड-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मक्षापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
 सनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विक्रति जेतवने ज्ञाथ- 5
 पिण्डदस्यारामे । श्रावस्त्यामन्यतमः श्रेष्ठो श्राव्यो मक्षाधनो मक्षाभोगो विस्तीर्णविशा-
 लपरिग्रहो वैश्रवणाधनसमुद्भूतो वैश्रवणाधनप्रतिस्पर्धी ॥ सो ऽपरेण समयेन जेतवनं
 निर्गतः । अथासौ ददर्श बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता मक्षापुरुषलक्षणीः समलङ्कृतमशीत्या-
 नुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसङ्घातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं सम-
 ततो भद्रकं दृष्ट्वा च पुनर्भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । तस्मै 10
 भगवता संसारवैराग्यकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा संसारदोषदर्शी निर्वाणे गुणादर्शी
 भूत्वा भगवच्छासने प्रव्रजितः⁽¹⁾ । प्रव्रजितश्च ज्ञातो मक्षापुण्यः⁽²⁾ संवृत्तो लाभो चीवरपि-
 ण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणाम् । स गृहीतपरिष्कारो लब्धं लब्धं⁽³⁾
 संवर्ध करोति न तु सन्नस्यचारिभिः [45b] सक्तं संविभागं करोति ॥ स तेन मात्सर्येण
 सेवितेन भावितेन बहुलीकृतेन परिष्काराध्यवसितः कालगतः स्वके लयने प्रेतेषु- 15
 पपन्नः ॥

1) MS °जिता.

2) B °पुण्या, GDP °पुण्यो.

3) MS संवृत्ता.

4) Ex conject; MS लम्बलब्धं.

ततो ऽस्य सब्रह्मचारिभिर्मुण्डिकां गण्डो⁽¹⁾ पराकृत्य शरीराभिनिर्कारः कृतः ।
 ततो ऽस्य शरीरे शरीरपूजां कृत्वा विकारमागताः । ततो लयनद्वारं विमुच्य पात्रचीवरं
⁽²⁾ प्रत्यवेक्षितुमाबद्धाः । यावत्पश्यन्ति तं प्रेतं विकृतकरचरणानयनं परमबीभत्साश्रयं
 पात्रचीवरमवष्टभ्यावस्थितम् । तथाविकृतं दृष्ट्वा भित्तवः संविद्या भगवते निवेदितवन्तः ॥
 5 ततो भगवांस्तस्य कुलपुत्रस्यानुग्रहार्थं शिष्यगणास्योद्वेजनार्थं⁽³⁾ मार्त्तस्यस्य चानिष्टविपा-
 कसंदर्शनार्थं भिक्षुगणपरिवृतो⁽⁴⁾ भिक्षुसङ्घपुरस्कृतस्तं⁽⁵⁾ प्रदेशमनुप्राप्तः । ततो ऽसौ ददर्श
 बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता मकारूपफलतण्डुः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं
 व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसकृन्नातिरेकप्रभं ब्रह्ममिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकं सकृदर्शना-
 च्चास्य भगवतो ऽक्षिके प्रसादो ज्ञातः । स व्यपत्रपितवान् । ततो भगवान्सन्नलज्जलदग्म्भो-
 10 रडुडुभिस्वरं⁽⁶⁾ प्रेतं परिभाषितवान् । भद्रमुख त्वयैवैतदात्मवधाप पात्रचीवरं समुदानीतं
 येनास्यपायेषूपपन्नः साधु ममाक्षिके⁽⁷⁾ चित्तं प्रसादयास्माच्च परिष्काराच्चित्तं⁽⁸⁾ विरागय
 मा कैवेतः कालं कृत्वा नरकेषूपपत्स्यसि इति ॥ ततः प्रेतः सङ्गे पात्रचीवरं निर्यात्य
 भगवतः पादयोर्निपत्यात्ययं देशितवान् । ततो भगवता प्रेतस्य नाम्ना दक्षिणा आदिष्टा ।
 इतो दानाद्धि यत्पुण्यं तत्प्रेतमनुगच्छतु ।⁽¹¹⁾

15

उत्तिष्ठतु क्षिप्रमयं⁽¹²⁾ प्रेतलोकात्सुदारुणादिति ॥

1) Anusvāra wanting in MS.

2) Ex conject.; MS प्रत्यवेक्षितुमा°.

3) B मार्त्तस्यस्य, CDP corr.

4) B परिवृतो, P corr.

5) Ex conject.; MS °पुरस्कृतोसंप्रदेश°.

6) MS स्वराः.

7) B °क्षिके, CDP corr.

8) Anusvāra wanting in MS.

9) Ex conject.; MS °पत्स्यत.

10) Visarga wanting in MS.

11) Ex conject., cp. *supra* p. 259, 1. 264, 13; MS ततो.

12) MS क्षिप्रमियं.

ततः स प्रेतो भगवति चित्तं प्रसाद्य कालगतः प्रेतमर्हद्विकेषूपपन्नः ॥ ततः प्रेत-
मर्हद्विकशलविमलकुण्डलधरो हारार्धहारविराजितगात्रो मणिरत्नविचित्रमौलिः कु-
ङ्कुमतमालपत्रस्पृक्कादिसंसृष्टगात्रस्तस्यामेव रात्रौ दिव्यानामुत्पलपद्मकुमुदपुण्डरीक-
मन्दारकाष्ठा⁽¹⁾मुत्सङ्गे पूरयित्वा सर्वं जेतवनमुदरेणावभासेनावभास्य भगवत्तं पुष्पैर्वकीर्य
भगवतः पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय भगवता चास्य तथाविधा धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा ५
प्रसादज्ञातः प्रकातः ॥

भित्तवः ⁽³⁾पूर्वरात्रापररात्रं जागरिकायोगमनुयुक्ता विहरन्ति । तैर्दष्टो भगवतो
ऽस्तिके उदारो ज्वभासः यं दष्ट्वा संदिग्धा भगवत्तं ⁽⁴⁾पप्रच्छुः । किं ⁽⁵⁾भगवत्तस्यां रात्रौ ब्रह्मा
सहान्पतिः शक्तो देवेन्द्रश्चत्वारो लोकपाला भगवत्तं दर्शनोपापसंक्राताः ॥ भगवानाह ।
न भित्तवो ब्रह्मा सहान्पतिर्न शक्तो देवेन्द्रो नापि चत्वारो लोकपाला मां दर्शनायोपसं- 10
क्राता अपि तु स प्रेतः कालं कृत्वा प्रेतमर्हद्विकेषूपपन्नः । स इमां रात्रौ मत्सकाशमुप-
संक्रातस्तस्य मया धर्मो देशितः स प्रसादज्ञातः प्रकातः । तस्मात्तर्हि भित्तवो मात्सर्यप्र-
हाणाय व्यापन्नव्यम् । एते दोषा न भविष्यन्ति ये तस्य श्रेष्ठिनः प्रेतभूतस्येत्येवं वो
भित्तवः शिन्नितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो ऽन्ये च देवासुरगण्डकिन्नरमहोरगादयो भग- 15
वतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) B °रकानामु°, P has °रवाना°, cp. Feer p. 186, 13.

2) B सर्वज्ञे°, DP corr.

3) MS पूर्वरात्रोप°.

4) B पप्रच्छुः, P corr.

5) MS भगवानस्यां.

(1) पुत्रा इति ४६ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवार्हेर्देवैर्नगरिपतैर्मुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगरुड-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मन्त्रापुण्यो लाभो चोवरपिण्डपातश्रयना-
 5 सनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चायकसङ्घो राजगृहमुपनिश्रित्य विहरति स्म
 वेणुवने कलन्दकनिवापे । अथापुष्मान्नालदः पूर्वाङ्गे निवास्य पात्रचीवरमादाय राजगृहं
 पिण्डाय प्राविशत् । राज[46a]गृहं पिण्डाय चरित्वा कृतभक्तकृत्यः पश्चाद्भक्तपिण्डपात-
 प्रतिक्रान्तः पात्रचीवरं प्रतिसमर्प्य प्रेतचारिकां प्रक्रान्तः ॥

स गृध्रकूटपर्वतसामन्तके प्रेतो ददर्श यमराजसदृशो रुधिरबिम्बुचितामस्थिश-
 10 कलापरिवृतां श्मशानमध्य इवावस्थितां रात्रिदिवेन पञ्च पुत्रान्प्रसूय तादृशं दुःखम-
 नुभूय पुत्रस्त्रेके सत्यपि नृत्तामतया पुत्रांस्तान्भक्षयत्तीम् ॥ ततः स्थविरो नालदस्तां
 पृष्ठवान् । किं त्वया प्रकृतं पापं येनैवंविधं दुःखमनुभवतीति ॥ प्रेतो आह । आदित्ये
 हि समुद्भूते न दीपेन प्रयोजनम् । भगवन्तमेतमर्थं परिपृच्छ स ते ऽस्माकीनां कर्मज्ञोतिं⁽⁵⁾
 व्याकरिष्यतीति यां श्रुवान्ये ऽपीह सत्त्वाः पापकात्कर्मणाः प्रतिविरस्यतीति ॥ अथा-
 15 पुष्मान्नालदो येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः ॥

1) Ex conject.; MS पुत्र, an obvious corruption. Cp. the titles of the corres-
 ponding tales in Petavatthu (I, 6 and 7).

2) MS पातः प्र°. Cp. *supra* p. 252, n. 2 and 3.

3) MS पुत्राप्र°.

4) MS न हि दीपेन. Cp. *supra*, p. 242, n. 7.

5) Anusvāra wanting in MS.

तेन खलु समयेन भगवान्प्रतिसंलयनाद्युत्थाय चतसृणां पर्वदां मधुरमधुरं धर्मं
 देशयति तौर्द्धे⁽¹⁾ मध्ववानेडकमेनेकशता च पर्वद्भगवतः सकाशान्मधुरमधुरं धर्मं शृणोत्य-
 निश्चयमानैरिन्द्रियैः । ततो बुद्धा भगवन्तः पूर्वाज्ञापिन एकोतिस्वागतवादिनः स्मितपूर्व-
 ज्जमाश्च । तत्र भगवानायुष्मन्तं नालदमामन्त्रयते । एहि नालद स्वागतं ते कुतस्त्वं नालद
 एतर्ह्यागच्छसीति ॥ नालद घाह । घ्रागच्छाम्यहं भदत्त प्रेतचारिकायास्तत्राहं प्रेतीमद्वा- 5
 तं यमराक्षससदृशं रुधिरबिन्दुचितमस्थिशकलापरिवृतां ग्रन्थानमध्य इवावस्थिताम् ।
 घाह⁽⁴⁾ च ।

पञ्च पुत्रानहं रात्रौ दिवा पञ्च तथापरान् ।

भक्त्यामि जनिता तान्नास्ति तृप्तिस्तथापि मे इति ॥

किं तया प्रकृतं पापं मर्त्यलोके सुदारुणम् ।

10

येन⁽⁶⁾ एवंविधं दुःखमनुभवति भयानकमिति ॥

भगवानाह । पापकारिणी नालद सा प्रेती इच्छसि तस्याः कर्मज्ञोतिं श्रोतुम् ॥ एवं
 भदत्त ॥ तेन हि नालद शृणु साधु च सुष्ठु च मनसि कुरु भाषिष्ये ।

भूतपूर्वं नालदातीति ऽध्वनि वाराणस्यां नगर्यामन्यतमः श्रेष्ठो ग्राह्यो महाधनो
 महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिमितो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन 15
 सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तया सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो
 रममाणस्य परिचारयतो नैव पुत्रो न डहिता । स करे कपोलं कृत्वा चित्तापरो व्यव-

1) MS तो°.

2) B °नेडकमेनेक°, PC corr.

3) I have followed DP, cp. *supra*, p. 253, 10; B °निश्चयमा°.

4) The change of the subject is abrupt. Instead of *āha* a participle signifying 'who spoke thus' ought to be expected. Yet, the Tibetan translation agrees with this redaction. As to the first *śloka*, cp. *Petavatthu* I, 6, 8.

5) MS तया.

6) MS येनैवंविधं. Cp. *supra*, p. 247, n. 7.

7) B कुरुत, D corr.

स्थितः । अनेकाधनसमुद्दिष्टं मे गृहं न मे पुत्रो नः^(१) डुक्किता । ममात्थयात्सर्वस्वापतेयम्-
 पुत्रकमिति कृत्वा राजविधेयं भविष्यतीति ॥ सोऽपुत्रः पुत्राभिनन्दी शिववरूपाकुबेरश-
 क्रब्रह्मादीनन्यांश्च देवताविशेषानायाचते स्म । तद्यथा रामदेवता वनदेवताश्चत्वरदेवताः^(१)
 शृङ्गाटकदेवता बलिप्रतिप्राक्कि^(२) देवताः सकृद्वाः सकृद्धार्मिका नित्यानुबद्धा अपि
 ५ देवता आयाचते स्म ॥ अस्ति चैष लोके प्रवादो यदायाचनकृतोः पुत्रा जायते डुक्कि-
 रथेति । तच्च नैवम् । यद्येवमभविष्यदेकैकास्य पुत्रसकृत्समभविष्यत्तद्यथा राज्ञश्चक्रव-
 र्तिनः^(४) । अपि तु त्रयाणां स्थानानां संमुखोभावात्पुत्रा जायते डुक्किरथ । कतमेपां
 त्रयाणाम् । मातापितरौ रक्तौ भवतः संनिपत्तितौ माता कल्या भवति स्तुमती गन्धर्वश्च
 प्रत्युपस्थितो भवति । एषां त्रयाणां स्थानानां संमुखोभावात्पुत्रा जायते डुक्किरथ ॥
 10 तस्य देवताराधनेऽपि सति न पुत्रो न डुक्किता ॥

तस्यैवं बुद्धिरूपत्वा । द्वितीयां भार्यामानयामि कदाचित्सा सन्नवती स्यादिति ।
 तेन सदृशात्कुलाद्वितीया भार्या आनीता । स तया सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति ।
 तस्य क्रीडितो रममाणस्य परिचारयतः कालाक्षरेण सा आपन्नसन्ना संवृत्ता । तया कृष्ट-
 १५ तुष्ट^(५)प्रमुदितया स्वामिने निवेदितम् । दिष्टार्यपुत्र वर्धते आपन्नसन्नास्मि संवृत्ता यथा
 1५ च मे दन्तिषां कुर्ति निश्चित्य तिष्ठति नियतं दारको भविष्यतीति । सोऽप्यात्मनात्मनः
 पूर्वकायमत्यु[46 b]न्नमय्य दन्तिषां बाहुमभिप्रसाय^(६) उदानमु^(७)दानपत्यप्येवाहं चिरकाला-
 भिलषितं पुत्रमुखं पश्येयं ज्ञातो मे स्यान्नावज्ञातः कृत्यानि मे कुर्वन्ति भूतः प्रतिभिरूपा-

1) MS वनदेवताचत्वरदेवताश्च°.

2) D °प्राक्किदे°.

3) MS °समभविष्यत्तद्यथा.

4) MS °न अपि.

5) I inserted तुष्ट, according to the regular presence of that participle in this formula. D कृष्टतुष्टाप्रमुदितया.

6) MS °प्रसाय.

7) DP fill up the gap.

दायाद्यं प्रतिपद्येत कुलवंशो मे चिरस्थितिकः स्यादस्माकं चाप्यतोतकालगतानामल्पं
 वा प्रभूतं वा दानानि दत्त्वा पुण्यानि कृत्वा ऽस्माकं नाम्ना दत्तिष्णामादित्यते । इदं तपोर्य-
 त्रतत्रोपपन्नयोग्यं चकृतोरनुगच्छति । आपन्नसत्त्वां चैनां विदित्वोपरिप्रासादतलगतामय-
 त्त्वित्तां धारयति शोते शोतोपकर्णोरूपो उष्णोपकर्णैर्वैद्य⁽²⁾प्रक्षेपैराकारिर्नातितिकिर्नात्य-
 स्मेर्नातिलवणैर्नातिमधुरैर्नाति⁽³⁾कषयैस्तिक्ताम्ललवणमधुरकटुककषायविवर्जि- 5
 तैराकारिर्हार्हार्हकारिविराजितगात्रोमप्सरसमिव नन्दनवनविचारि⁽⁴⁾णो मञ्जान्मन्त्रं पोठा-
 त्पीठमनवतरत्नोमधुरि⁽⁵⁾ना भूमिम् । न चास्याः किञ्चिदमनोऽज्ञशब्दश्रवणं यावदेव गर्भस्य
 परिपाकाय ॥

ततस्तस्याः पूर्विकायाः प्रज्ञापत्याः प्रथमपत्न्यास्तां⁽⁶⁾ वृद्धमानांछाडितां दृष्ट्वा ईर्ष्या
 समुत्पन्ना चिन्तयति च । यद्येषा पुत्रं जनयिष्यति नियतं मां बाधयिष्यति सर्वश्रोपायसं- 10
 विधानं कर्तव्यमिति । कामान्धस्तु प्रतिसेवमानस्य नास्ति किञ्चित्पापं कर्माचर⁽⁷⁾णोप-
 मिति । तथा ऽनिष्टगतिप्रपातनमुग्धया विस्मम्भमुत्पाद्य तथाविधं गर्भशतनं द्रव्यं दत्तं
 येन पोतमात्रेणैव तस्यास्तपस्विन्याः स्रस्तो गर्भः ॥ ततस्तया द्वितीयपत्न्या सर्वज्ञातो-
 न्सेनिपात्य सा प्रथमा पत्नी समनुपुष्यते त्वया मे विस्मम्भमुत्पाद्य शतनं द्रव्यं दत्तं येन मे
 स्रस्तो गर्भ इति । ततो ऽगौ प्रथमपत्नौ ज्ञातिमध्ये शपथं कर्तुं प्रवृत्ता । यदि मया गर्भ- 15
 शतनं द्रव्यमनुप्रदत्तं स्यादकं प्रेती भूत्वा ज्ञाताज्ञातान्पुत्रान्भक्षयेयमिति ॥

1) MS कालेग°.

2) B, वैद्यैप्र°, CP corr.

3) MS °गात्रोप्सरस इव.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) B पोडात्पीठम°, DPC corr.

6) Ex conject.; MS वृद्धमानांछाडितां.

7) B कर्माचर°, PC corr. Cp. *supra* p. 179, s.

8) B ततोऽगौ, D corr.

किं मन्यसे नालद यासौ श्रेष्ठिभार्या इयं सा प्रेती । यत्तया ईर्ष्याप्रकृतया गर्भशातनं
दत्तं तेन प्रेतेषूपपन्ना । यत्तया मृषावादेन शपथः कृतः तस्य कर्मणो विपकिन रात्रिर्दिवेन
पञ्च पुत्रान्प्रसूय⁽¹⁾ तन्निव भक्षयति । तस्मात्तर्हि ते नालद बाण्डुश्चरितप्रकाणाय व्यापत्तव्यं⁽²⁾
यथा दृवंविधा दोषा न स्युर्ये तस्याः प्रेत्या इत्येवं ते नालद शिञ्जितव्यम् ॥

5 इदमवोचदग्रवानात्मना घ्रायुष्मान्नालदो ऽन्ये च देवासुरगरुडकिन्नरमहोरगादयो
भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Ex conject.; MS तान्येव (P तान्यैव).

2) MS व्यापत्तव्यं.

(1)
ज्ञान्वाल् इति ५० ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्ववर्द्धिर्देवैर्नागैर्पक्षैर्मरुतैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागपक्षानुरागद-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोवरपिण्डपातशयना-
 सनमानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घो वैशालीमुपनिश्रित्य विक्रति मर्कटक- 5
 दत्तैरे कूटागारशालायाम् । तेन खलु समयेन वैशाल्यामन्यतरस्यां नगरपरिखायां पञ्च
 प्रेतशतानि प्रतिवसन्ति वाताशान्युष्किताशानि खेटमूत्रोपजीवीनि पूयशोषितविष्टाका-
 राणि घोरानि प्रकृतिदुःखितानि च । आह च ।

वाताशा उष्किताशाश्च खेटमूत्रोपजीविनः ।

पूयशोषितविष्टाशा घोरानि प्रकृतिदुःखिता इति ॥

10

तस्यां च वैशाल्यामन्यतरौ ब्राह्मणः । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तथा
 सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी घ्राय-

1) Ex conject.; MS ज्ञान्वाल्.

2) The portion, left out by inadvertence in B or its archetype, is supplied in D, with the exception of गुरुतैः.

3) MS निष्ठा° (D निष्ठा).

4) B प्रकृत°, P corr.

5) The composition is here troubled. Perhaps *āha ca* is only employed as the usual introduction of a metrical portion of the same contents as the preceding prose.

6) B विश्वासा (in marg. corrected to विष्टासा).

7) MS घोरप्रकृति°.

नसत्त्वा संवृता दीर्गन्धे⁽¹⁾ चास्याः काये संवृतम् । ततस्तेन ब्राह्मणेन नैमित्तिका आहूय
 पृष्ठाः । ते कथयन्ति यो ज्यमुद्गरस्थो दारुस्तस्यायं प्रभाव इति ॥ यावद्दसी नवानां मामा-
 नामत्ययात्प्रसूता । दारुको ज्ञातो दुर्वर्णी⁽²⁾ दुर्दर्शनो⁽³⁾ भव[47 a]कोटिमको जमेध्य⁽⁴⁾न्नतितगात्रो
 दुर्गन्धश्च । तथाप्यसौ स्नेहपाशानुबद्धाभ्यां⁽⁵⁾ परमवीभित्सो⁽⁶⁾ अपि मातापितृभ्यां संवर्धितः ॥
 5 सो जमेध्यस्थानेष्वेवाभिरमते संकारकूटे⁽⁷⁾ जम्बाले केशाँल्लुचति अमेध्यं मुखे प्रतिपति ।
 तस्य बालो जाम्बाल इति संज्ञा संवृता ॥

1) Though PWK, VII 349 objects to *daurgandha* (Divy. 57, 21. 193, 21) and replaces it by the commoner form *daurgandhya*, I cannot persuade myself that the inculcated abstract noun should be imputed rather to clerical error than to the composers of the avadānas. As well here as f. 5 b (cp. my preliminary Introduction p. VIII) MS has *daurgandha*, not °*dhya*. For this reason I have retained MS दीर्गन्धे.

2) MS दुर्वर्णी (D corr.) दुर्दर्शन भव°.

3) Ex conject.; MS अवकोटिमको, so at least I read the word in B, perhaps C has also भव°, but DP have distinctly भव°. I have corrected it after the corresponding form in Pāli *okoṭimaka*, for which I am indebted to Prof. Kern, who pointed out to me the occurrence of *okoṭimaka* in Saṃyutta Nikāya I, 94 and 237, Aṅgutt. Nik. I, 106, with the meaning 'deformed, misshapen'. He thinks it may be etymologically related to अवकुटार = वैदृप्य (Pāṇ. 5, 2, 30). The late M. Feer wrote me that the commentary of Saṃy. Nik. explains it by *lakunḍako* (dwarf), and elsewhere with the addition *mahodaro*. According to this explication some figure like that of the typical Viḍṣaka may be meant. The corresponding Tibetan term འུ་རྩ་མོ་ (cp. Feer p. 190, n. 2) may fairly be explained = «misshapen».

In Aṣokāvadānamālā, nr. 17, which contains the metrical paraphrase of our tale, there is in the parallel passage (MS Cambr. Add. 1482 f. 237 a) no corresponding word to *avakoṭimaka*. The astrologers, in this redaction, predict also the future spiritual greatness of the child to be born.

4) MS प्रक्षित.

5) The aks. भ्यां being added in B between the lines, has been neglected in all the copies.

6) B भीभित्सो, D corr.

7) Ex conject.; MS जाम्बाले (DP °ज्वाल), likewise Aṣokāvad., f. 237 b 5.

8) B जाम्बाल, P corr. According to Aṣokāvad. he was named Durgandhi at the nūmakaraṇa ceremony.

यावदसावितश्यामुतश्च परिधमन्पूरणेन काश्यपेन दृष्टः । तस्यैतद्भवत् । यादशेषु
 स्थानेष्वयमभिर्मते नूनमयं सिद्धपुरुषो यन्मृगेन प्रव्राजयेयमिति ॥ स तेन प्रव्राजितो
 नमः पर्यटति सत्क्रियामु च वर्तते । ततस्तेन पर्यटता वैशालीपरिखायां पञ्च प्रेतशतानि
 दृष्टानि । स पूर्वकर्मविपाकसंबन्धात्तां नगरपरिखामवतीर्य तैः सार्धं संगम्य समागम्य
 संमोदते सखिबं चाभ्युपगतः ॥ यावदपरेण समयेन जाम्बालो दारकः क्वचित्प्रयोजनेन
 व्याप्तिनो वैशालीं प्रविष्टः भगवांश्च तां नगरपरिखामनुप्राप्तः । ददृशुस्ते प्रेता ब्रुवं
 भगवन्तं द्वात्रिंशता मरुपुरुषलक्षणीः समलङ्कृतमशोत्यानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्याम-
 प्रभालङ्कृतं सूर्यसकृत्तातिरेकप्रभं ब्रह्ममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रं सत्कर्शनाच्च भगवतः
 पादयोर्निपतिता भगवता उक्ताः किं भवतां बाधत इति ॥ ते ऊचुः पिपासिताः स्मो
 भगवन्निति ॥ ततो भगवता पञ्चभ्यो ऽङ्गुलिभ्यो⁽⁷⁾ ऽष्टाङ्गोपेतस्य पानीयस्य पञ्च धारा 10
 उत्सृष्टा येन तानि पञ्च प्रेतशतानि संतर्पितानि । ततस्ते भगवतो ऽन्तिके चित्तं प्रसाद्य
 कालगताः प्रणीतिषु देवेषु त्रयस्त्रिंशेषूपपन्नाः ॥

धर्मता खलु देवपुत्रस्य वा देवकन्यकाया वाचिरोपपन्नस्य त्रीणि चित्तान्युत्पद्यते⁽⁸⁾

1) MS परिधमत्पू°.

2) Ex conject.; MS पर्यटभ्यसत्क्रि°. My correction rests on both the Chinese and Tibetan translations which agree in the statement that Jamb., after his initiation by Pūraṇa, devoted himself to virtuous deeds. And Aṣokāv., after having related that Pūraṇa made a Maskarin monk of Jambāla (व्यधान्मस्करिणां यतिम् f. 288a 1) adds that J. पात्रमादाय भित्तार्थं पर्यटत (sic) समन्ततः । तथासौ सत्क्रियावती etc.

3) Ex conject.; B सम्बन्धात्तां, which has been variously depraved in the other MSS.

4) Note the blunder of kvacit for kenacit, or can it be a clerical error? As to व्याप्ति, cp. *supra* p. 213, s.

5) In B it is not clear, whether it has व्योम or व्याम; the copies have व्योम.

6) Visarga wanting in MS.

7) MS भ्य(D भ्यः)षष्टा°.

8) MS °द्यते.

कुतश्च्युतः कुत्रोपपन्नः केन कर्मणेति । ते पश्यन्ति प्रेतोभ्यश्च्युताः प्रणीतेषु देवेषु त्रय-
स्त्रिंशेषूपपन्ना भगवतो ऽहिके चित्तमभिप्रसाद्येति ॥ अथ प्रेतपूर्विणां देवपुत्राणामेतद-
भवत् । नास्माकं प्रतिद्वयं स्याद्वद्वयं⁽²⁾ पर्युषितपरिवासा भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रामे⁽³⁾ यन्नु
वयमपर्युषितपरिवासा एव भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रामे⁽³⁾ति ॥ अथ प्रेतपूर्विणो देवपुत्रा-
5 शलविमलकुण्डलधरा हारार्धहारविराजितगात्रा मणिरत्नविचित्रमौलयः कुङ्कुमतमा-
लपत्रस्पृक्तादिसेसृष्टगात्रास्तस्यामेव रात्रौ दिव्यानामुत्पलपद्मकुमुदपुण्डरीकमन्दारका-
णां⁽⁵⁾ पुष्पाणामुत्सङ्गं पूरयित्वा⁽⁶⁾ सर्वा कूटागारशालामुदरेणावभासेनावभास्य भगवत्तं पुष्पै-
रवकीर्य भगवतः पुरस्तान्निषण्णा धर्मश्रवणाय ॥ अथ भगवान्प्रेतपूर्विणां देवपुत्राणामा-
शयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशीं⁽⁷⁾ चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकां⁽⁸⁾ धर्मदेशनां कृतवा-
10 न्यां श्रुत्वा पञ्चभिर्देवपुत्रशतैर्विंशतिशिखरसमुद्गतं⁽⁹⁾ सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवश्रेण भित्त्वा स्तो-
तघ्रापत्तिफलमनुप्राप्तम् ॥ ते दृष्टस्तया लब्धलाभा इव वणिजः संपन्नसस्या इव कर्षकाः
शूरा इव विजितसंग्रामाः सर्वरोगपरिमुक्ता इवातुरा यया विभूत्या भगवत्सकाशमागता-
स्तयैव विभूत्या भगवत्तं त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य स्वभवनं गताः ॥

अथ ज्ञाम्बालो नगरपरिखामागतस्तान्प्रेतान्नाद्राक्षीत् । ततः समन्वेषितुमारब्धः⁽¹⁰⁾ ।

15 स च तान्परिमार्गमाणः खेदमापन्नो न च तानासादयति ॥

1) MS कुतो°.

2) B प्रतिद्वयस्यावशेवयं. The aks. व before ये is perhaps expunged; CDP °स्याश्वेवयं.

3) MS °क्रामेत्.

4) MS मणिलामवि°. Cp. *supra* p. 259, 9.

5) BC मन्दारकानां, DP मन्दारवानां. Perhaps the right reading is: मन्दारका-
द्रीनां.

6) Anusvāra wanting in MS.

7) MS °षण्णो.

8) MS दृष्टास्तया (D दृष्टास्तया, P दृष्टास्तभ्या).

9) Ex conject.; MS °तानाद्रा°.

10) MS °मालब्धः (D °ब्धाः).

अत्राक्षरे नास्ति किञ्चिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम् । धर्मता
 खलु बुद्धानां भगवतां महाकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकारत्नाणां शमयविषय-
 नाविकारिणां त्रिदमयवस्तुकुशलानां चतुरोद्योतीर्णानां ⁽²⁾चतुर्ध्विपादचरणतलमुप्रतिष्ठि-
 तानां चतुर्षु संग्रहवस्तुषु ⁽³⁾दीर्घरात्रकृतपरिचयानां पञ्चाङ्गविप्रकीर्णानां पञ्चगतिसमति-
 क्रात्तानां षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमितापरिपूर्णाणां सप्तबोध्यङ्गकुसुमाद्यानामष्टाङ्गमा- 5
 [47b]र्गदेशिकानां नवानुपूर्वविकारसमापत्तिकुशलानां दशबलबलिनानां दशदिकसमापूर्ण-
 पशानां दशशतवशवर्तिप्रतिविशिष्टानां त्री रात्रेस्त्रिर्दिवसस्य बुद्धचतुषा लोकं व्यव-
 लोक्य ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । को क्रीयते को वर्धते कः कृच्छ्रप्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संबा-
 धप्राप्तः कः कृच्छ्रसंकटसंबाधप्राप्तः को ज्यायनिम्नः ⁽⁵⁾को ज्यायप्रवणः को ज्यायप्राम्भारः
 कमलमपायाडुदृत्य ⁽⁶⁾स्वर्गे मोते च प्रतिष्ठापयेयं कस्य कामपङ्कनिमग्नस्य कस्तोद्धारमु- 10
 प्रद्यां कनार्यधनविरक्तिमार्थधनैश्चर्याधिपत्ये प्रतिष्ठापयेयं कस्यानवरोपितानि कुशल-
 मूलान्यवरोपयेयं कस्यावरोपितानि परिपाचयेयं कस्य परिपक्वानि विमोक्षयेयम् ।
 आरु च ।

अप्येवातिक्रमेद्देली सागरो मकरालयः ।

न तु वैनैयवत्सानां बुद्धो बेलामतिक्रमेत् ⁽⁸⁾ ॥

15

ततो भगवाञ्जाम्बालस्य कुलपुत्रस्यानुग्रहार्थं पूर्वोक्ते निवास्य पात्रचोवरमादाय
 भिन्नुगणपरिवृतो ⁽⁹⁾ भिन्नुमङ्गपुरस्कृतो वैशालीं पिण्डाय प्राविशत् । यावदनुपूर्वेण पिण्ड-

1) MS °स्यनावि°.

2) MS चतुष्ट°.

3) MS दीर्घरात्रततपरिचयानां (D °परिवस्य°).

4) MS त्रिरात्रेस्त्रिदिव° (D त्रिरात्रेस्त्रिदिव°).

5) B कोपायनिमग्नः, P corr. Cp. *supra* p. 31, n. 1; 72 n. 6.

6) B °याडुदृत्य, P corr., it seems.

7) D restores the dropped akṣara.

8) In Aṣṭakāvad. Jāmbāla becomes a Bauddha spontaneously, and not, as here, in consequence of the intervention of Bhagavān.

9) B परिवृतो, DP corr.

पातमटन्वीथोमवतीर्णः ग्राम्बालश्च इतस्ततो ऽन्वाह्निपडमानो भगवतो ऽग्रतः स्थितः ।
 अथ दर्शं द्रुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता मक्षापुरुषलक्षणेः समलङ्कृतमशोत्यानुव्यञ्जनैर्विराजि-
 तगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं ब्रह्ममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकं सहृद्-
 र्शनाञ्चानेन भगवतो ऽन्तिके चित्तं प्रसादितम् । स प्रसादज्ञातो भगवतः पादयोर्निपत्य
 5 कृतकरपुट उवाच । यदि भगवन्मादृशानां सत्त्वानामस्मिन्धर्मविनये प्रव्रज्यास्ति लभेयं
 स्वाख्यते धर्मविनये प्रव्रज्यामिति । ततो भगवान् मूढकरूपापरिगतहृदयः सत्त्वानामा-
 शयानुशयज्ञस्तं भव्यदूषं विदित्वा गन्धुन्नसदृशं सुवर्णध्वर्णबाहुमभिप्रसार्यैदमवोचत् । एहि
 भित्तो चर ब्रह्मचर्यम् । इत्युक्तमात्रे भगवता सप्ताकावरोपितैरिव केशैर्द्वादशवर्षोपसंप-
 न्नस्येव भित्तोरीर्यापथेन पात्रकरकव्यग्रहस्तो ऽवस्थितः । आह च ।

10 एकीति चोक्तः स तथागतेन मुपउञ्च ⁽⁵⁾ साङ्गाटिपरितेदकः ।

सद्यः प्रशान्तेन्द्रिय एव तस्थविवं स्थितो ⁽⁶⁾ बुद्धमनोरथेन ⁽⁷⁾ ॥

ततो ऽस्य भगवता मनसिकारो दत्तः ॥ तेन पुण्यमानेन घटमानेन व्यापकमानेनेदमेव
 पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकिरणाविध्वंस-

1) Ex conject., cp. *supra* p. 242, e; MS ऽन्वाह्निपडमानो.

2) Ex conject.; MS स.

3) Ex conject.; MS भगवान्मादृ (D भगवानीदृ°).

4) As it is uncertain whether *labheyam* may be a clerical blunder for *labheya* or stands for *labheyāham*, as is commonly found in this formula, I have retained the reading of MS. Other instances of *parasmaipada* used for *ātmanepada* in *avadāna* texts and in prose, vide *supra* p. 243, n. 7 and Divy. 487, 11. 584, 1. 620, 11.

5) Sic MS. The usual orthography is *samghāṭi*. As here, *sā°* is the reading of mss. in Divy. 494, 2.

6) Ex conject.; MS तस्थौ नेवस्थितो. The tradition of the fourth pāda of this *indravajrā* is very depraved. Whosoever this commonplace stanza occurs (e. g. Divy. 48, 23. 159, 11. 558, 21) mss. afford either *नेवस्थिता* or *तो* or *नेवस्थितो* as here, or *नेपथ्यस्थितो*, or an even still worse corrupted form (e. g. Divy. 463, 26). I believe its original and genuine form cannot have been much different from what I have edited here.

7) MS बुद्धोमनोरथेन (D बुद्धा°).

नधर्मतया पराकृत्य सर्वज्ञेशप्रकाणादर्कत्वं साक्षात्कृतम् । धर्कन्संवृतत्रैधातुकवोतरागः
 समलोष्टकाच्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो
 विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो
 मान्यो ऽभिवाच्यश्च संवृतः । सो ऽर्कत्वप्राप्तो ऽपि लूकेनभिरमते ॥ तत्र भगवान्भित्तूना- 5
 मन्त्रयते स्म । एषो ऽग्नौ मे भित्तवो भित्तूणां मम आवकाणां लूकाधिमुक्तानां यदुत ज्ञा-
 म्बालो भित्तिरिति⁽³⁾ ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । किं भद्रे ज्ञाम्बालेन
 स्थविरेण कर्म कृतं येनैवंविधं दुःखमनुभवतीति ॥ भगवानाह । ग्राम्बालेनैव भित्तवः
 पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योषध-
 त्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि⁽⁴⁾ । ग्राम्बालेनैव कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्य- 10
 नुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपद्यते⁽⁵⁾ ना-
 ब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि
 विपद्यते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि अपि कल्पश[48a]तिरपि⁽⁷⁾ ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

15

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि अस्मिन्नेव भद्रकल्पे चत्वारिंशद्वर्षसकृन्नायुषि
 प्रज्ञायां क्रकुब्कन्दो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसेपत्रः सुगतो लोक-

1) B °र्कत्संवृ°, D corr., and l. 3 *infra* B संविन्प्राप्तो, P corr.

2) MS एषोऽग्नौ.

3) As to this stereotyped formula which will be met with elsewhere in the sequel cp. Divy. 186, 19. 495, 20.

4) MS °भागीनि.

5) B नाब्धाधौ, DP corr.

6) Cp. *supra* p. 74, n. 9.

7) All MSS agree here in the depraved reading, cp. *supra* p. 80, n. 12.

विदन्तः⁽¹⁾ पुरुषद्वयसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स शोभावतो रात्रधा-
नीमुपनिश्चित्य विक्रति । तस्यां च रात्रधान्यामन्यतमेन गृहपतिना विकारः कारितो
यत्र नानादिदेशवासिनो भित्तव घ्रागन्तव्यं गन्तव्यं वस्तव्यं च मन्यते । तस्मिंश्च विकारो⁽²⁾
पृथग्जनो भित्तुर्नवासिकः स चातीवावाप्तमत्सरी⁽³⁾ घ्रागन्तुकान्भिन्नदृष्ट्वा अभिषद्यते कुप्यति
5 व्यापद्यते⁽⁴⁾ मङ्गुः प्रतितिष्ठति कोपं सञ्जनयति । ये तु तस्माद्विकाराद्भित्तवः प्रकामन्ति
तान्दृष्ट्वा प्रीतिप्रामोद्यबह्वलः प्रत्युद्गम्याभाषते च ॥ यावदपरेण समयेन जनपदादर्कद्भिनु-
रागतः । स च विकारस्वाम्यनागामी । तेनासावीर्यापथेन संलक्षितो ऽर्हन्निति । ततः
प्रसादज्ञातेन श्वो भक्तेन ज्ञेत्ताकस्त्रात्रेण चोपनिमलितः सार्धं भित्तुसङ्केन । स चावासिको
भित्तुस्तत्र नासीत् ॥ यावद्वितीये दिवसे ज्ञेत्ताकस्त्रात्रे प्रतिपादिते भक्ते सञ्जीकृते आवा-
10 सिको भित्तुरागतः । सो ऽपि ज्ञेत्ताकस्त्रात्रं प्रविष्टः पश्यति विकारस्वामिनमेकशायकनि-
वसितमागन्तुकस्य भित्तोः परिकर्म कुर्वाणम् । ततो ऽस्य मातसर्पमुत्पन्नम् । तेन प्रदुष्ट-
चित्तेन खरं वाक्कर्म निश्चारितम् । वरं खलु ते भित्तो⁽⁷⁾ मेध्येन शरीरमुपलितं न त्वेवं-
विधस्य दानपतेः सकाशादुपस्थानं स्वीकृतमिति । ततस्तेनार्कृता तूष्णीभाविनाधिवासितं
मा कैवायं तपस्वी⁽⁸⁾ गाढतरस्य कर्मणो भागी भविष्यतीति ॥ यावत्सामग्र्योदेशकाले

1) B° दस्यसारथिः, CDP corr.

2) Ex conject.; MS मन्यते (D °से). For the turn of the phrase cp. Div y. 556, 18.

3) B विकार, D corr.

4) Ex conject.; MS घ्रागन्तुकभित्तुदृष्ट्वा (D °लुन्दृष्ट्वा).

5) Cp. *supra* p. 48, 10.

6) Ex conject. This word is written here ज्ञेत्ताकस्त्रात्रेण (D ज्ञेत्ताकस्त्रा°), further on ज्ञेत्ताकस्त्रात्रे and °त्रं. That its second part must be °स्त्रात्र is certain, cp. Feer, p. 193, n. 1. It does not occur in the redaction of our tale which is found in Aṣokāvad.

7) Ex conject.; MS भित्तोरमेध्ये°.

8) It is not clear, whether B has गाढतरस्य or °तपस्य. The copyist of D read it °तरस्य, P has °तपस्य and C even गाढतम्यकर्मणो, omitting the difficult akṣara.

संप्राप्ते नैवासिकेन भिनुणा श्रुतमर्हतो ऽस्तिके त्वया चित्तं प्रदूषितमिति श्रुत्वा चास्य
 विप्रतिसारो जातः । ततो ऽर्हतो भित्तोः पादयोर्निपत्याह । तमस्वार्थं यन्मया त्वयि
 परूषा वाग्निश्रारितेति । ततो ऽर्हस्तस्य⁽¹⁾ प्रसादाभिवृद्ध्यर्थं गगनतलमभ्युद्गम्य⁽²⁾ विचित्राणि
 प्रातिहार्याणि विदर्शयितुमारब्धः । ततो ऽस्य भूपसा विप्रतिसारः समुत्पन्नः । तेन तस्य
 पुरस्तात्तत्कर्मात्येषनादेशितं⁽³⁾ प्रकाशितमुत्तानीकृतं च न चानेन⁽⁵⁾ शक्तितं नैष्ठिकं ज्ञान- 5
 मुत्पादयितुम् ॥ यावन्मरणकालसमये प्रणिधिं कर्तुमारब्धः । यन्मया ऽर्हतो ऽस्तिके चित्तं
 प्रदूषितं खरं च वाक्कर्म निश्चारितं मा अस्य कर्मणो विपाकं प्रतिसेवेदयेयं यत्तु मया
 पठितं स्वाध्यापितं दानप्रदानानि दत्तानि सङ्गस्य चोपस्थानं कृतं तस्य कर्मणो विपा-
 केनानागतान्सम्यक्संबुद्धानारागयेयं मा विरागयेयमिति ॥

किं मन्यध्वे भित्तो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेनावासिको भित्तुरयमेवासौ 10
 शाम्बालः । यदनेनार्हतो ऽस्तिके खरं वाक्कर्म निश्चारितमस्य⁽⁹⁾ कर्मणो विपाकेनानतं
 संसारे दुःखमनुभूतं तेनैव च कर्मावशेषेण एतर्हि पश्चिमे भवे एवं दुर्गन्धः परमदुर्गन्धो
 ऽमेध्यावस्करस्थाननिवासाभिप्रायः संवृतः । यत्पुनरनेन तत्र पठितं स्वाध्यापितं स्कन्ध-
 कौशलं⁽¹⁰⁾ धातुकौशलमायतनकौशलं प्रतीत्यसमुत्पादकौशलं स्थानास्थानकौशलं च कृतं

1) MS °र्हस्तस्य (D °र्हस्तस्य).

2) B °भ्युद्गम्य, D corr.

3) MS °तत्कर्मात्येषनो°.

4) B °देदितं, D corr.

5) Ex conject.; MS चानेन तेकितं (D °तेकृते).

6) The reading of P यावत्परेण कालसमये, that Feer (p. 193, s) rendered by the words 'plus tard' is, of course, only a mistake of the copyist of that MS.

7) Ex conject.; MS यन्मयार्हतो. I surmise the superfluous र is due to the avagraha, which may have stood in A.

8) MS विरामयेय°.

9) MS °रितंमा अस्य.

10) Anusvāra wanting in MS.

तेन मम शासने प्रब्रज्य सर्वज्ञेशप्रकृणादर्कञ्चै साक्षात्कृतम् । तस्मात्तर्हि भित्तव एवं
शिक्षितव्यं यन्मात्सर्यप्रकृणाप व्यापन्नव्यम् । तत्कस्य केतोः । एते दोषा न भविष्यन्ति
ये ब्राम्हणस्य पृथग्जनभूतस्य एष एव गुणगणो भविष्यति यो ऽसौ ⁽¹⁾स्वैर्वार्ह्वप्राप्त-
स्येत्येवं वो भित्तवः शिक्षितव्यम् ॥

5 इदमवोचद्ब्रह्मवानात्तमनसस्ते भित्तवो ऽन्ये च देवासुरगरुडकिन्नरमहोरगादयो भग-
वतो भाषितमभ्यनन्दन् ⁽²⁾ ॥

1) The supplement agrees with the usual conclusion of such spiritual exhortation, cp. *supra* p. 204, 15.

2) After this and the number ४९, which in B has been erased with big strokes, MSS — except D — have this paragraph: अवदानशतके पञ्चमी उदानगाथा समाप्ता ॥ Then follows the uddāna of the 6th varga.

यस्य धर्मिणो भगवत्कर्मयोगोऽस्मात्प्रसिद्धमिति (६७) वाने
 तन्नाशिकम्योदितो यः कालिदासः युष्मन्मामासाः उक्तं किञ्चित् ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

कलापति चैव उवाच ब्रह्मविद्यायां साधकं ब्रह्मकर्मणोऽनुष्ठानमात्मनः ॥ १ ॥

महद्योतया प्रभुमहोदयाभिर्वहः । सकाशात्वाहययक्रुवत्
वाडवनामनिष्ठाभकाकि । भठालाधुपु मयोरसंसादेत्

[illegible]

100

कलशार्थं मुद्रिष्यादादन्तिशतमाननयदमायाज्ञानहोमं

ममोदोवहवाहसःशुभनीमथिमयुगमविभमोनिशुभ
सुखवैवादिभवेभिमिच्छित्त्यामासदमवाहकगवाहममम

[illegible]

विष्णुसहस्रनामस्तोत्रम्

ॐ ह्रीं नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ २ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ३ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ४ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ५ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ६ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ७ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ८ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ९ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १० ॥

卷之五

34 from p. 182,3 - 188,8). — *B* (avad. 34 from p. 18

दशराम राम तनय मम भवन प्रावृत्तां किमुनां विधाति कुरुकलः । या सीतया

मन्त्रिभिरुपनिषत्तु नैषाद्वैतकथाऽथ। कोनामोदयुः कामठदिकुर्वीतानादिप्रमद

अथ विष्णुसहस्रनामस्तोत्रम् ॥ १ ॥

मन्त्रादिशतयुक्तद्विचंद्रसूत्रमादिशत्तान्त्रिकामवलम्बनित्तुमुक्तिर्द्वैतगोक्षिताह

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।

अस्यैव यथा तन्मित्रादिभिरुक्तं ननु किञ्चित्तद्विषयः

महाराष्ट्र शासन (१९५६-५७) महाराष्ट्र शासन (१९५६-५७)

[illegible]

न ७४ माहात्म्यादृष्ट्या कर्मादिभिर्निष्ठं आदिष्टं आशुतामसकामिहं हृदि निमित्तकम् ।

पुद्गलानामयदाग्वाश्रितसंयनाक्षिवत्कृष्णायस्वस्त्यस्तु

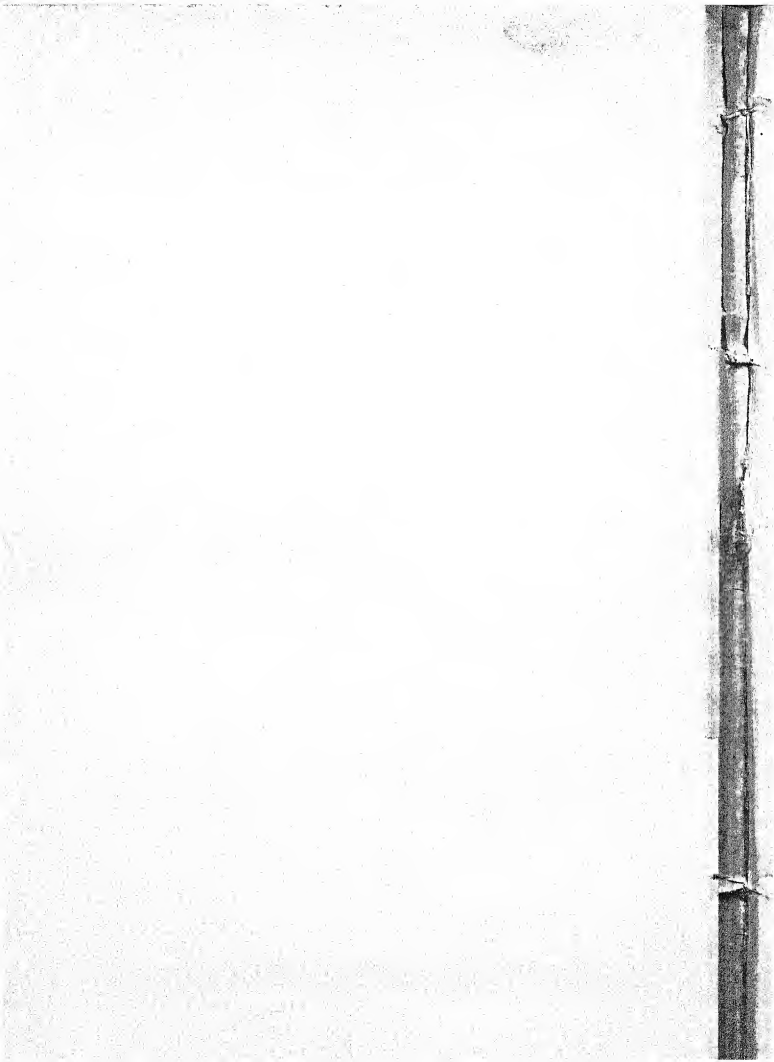
[illegible]

कर्मोत्पत्तिः कर्मोत्पत्तिः कर्मोत्पत्तिः कर्मोत्पत्तिः कर्मोत्पत्तिः

अभिनिर्माय विहसु कदव न विहा नानय विहा तथ ग्रन्थान्मातृकात् ननु

1. The first part of the document is a title page. It contains the title of the document, the author's name, and the date of the document. The title is "The first part of the document is a title page. It contains the title of the document, the author's name, and the date of the document." The author's name is "The author's name is the name of the person who wrote the document." The date of the document is "The date of the document is the date when the document was written." The title page is the first page of the document and it contains the title, author's name, and date of the document.

1). — *C* (avad. 84,35 from p. 186,2 — 187,6). — *D* (avad. 35 from p. 188,7 — 189,1).

पष्ठो वर्गः ।

⁽¹⁾कृष्णसर्प इति ५१ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाकैर्देवैः[48b]नगैर्यत्नैरसुरैर्गर्हैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगुरु-
 उकिन्नैर्महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना- 5
 सनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्को राजगृह्णुपनिश्चित्य विहरति वेणुवने
 कलन्दकनिवापे । राजगृहे नगरद्वारे अन्यतरो गृहपतिराब्धो महाधनो महाभोगो वि-
 स्तोर्णविशालपरिष्को वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । स च मत्सरी
 कुटुकुञ्चक आगृहीतपरिष्कारः काकायापि बलिं न प्रदातुं व्यवस्यति । स ⁽²⁾श्रमणब्रा-
 ह्मणावनीपकान्दृष्ट्वा चित्तं प्रदूषयति स्वके चोद्यने ⁽³⁾महान्किरणयसुवर्गस्य राशिः स्था- 10
 पितः ॥ स तत्र ⁽⁴⁾गृहोऽध्यवसितः कालगतः ॥

1) In MS this uddāna of the sixth varga precedes: उद्दानं कृष्णसर्पश्च चन्द्रश्च
 साला श्रीमतिरेव च <1> वस्त्रं शुक्रश्च दूतश्च महिषः पोषधश्चैव [query पोषधश्च वै?]
 मान्तो भवति पश्चिमः ॥

2) MS अवाणा°.

3) MS महाहि°.

4) Ex conject.; MS वृद्धोऽध्यावसितः. This corruption must have existed al-
 ready in the manuscript used by the author of the Kalpadrumāṅg. For K., f.
 24 a 6, the parallel passage runs thus: ततः काले स वृद्धोऽभूद्भोगो कालं गतोऽपि हि,
 where रोगी has been added by the paraphrast himself. My correction is con-
 firmed by the Tibetan, cp. Feer p. 198, n. 2.

स कालं कृत्वा तथैवोपरि आशीविष उत्पन्नो मृहान्कृष्णसर्पा⁽¹⁾ दृष्टिविषः । अथ
 ये तदुद्यानं जनकायाः प्रविशन्ति तान्प्रेक्षितमात्रेण जीविताद्यपरोपयति । एष च शब्दो
 राजगृहे नगरे समस्ततो विसृतः⁽²⁾ ये अमुकमुद्यानं प्रविशन्ति सर्वे ते निधनमुपयाप्स्यति ।
 जनकायेन च राज्ञे बिम्बिसाराय निवेदितम् ॥ अथ राज्ञो बिम्बिसारस्यैतदभवत् । कस्तं
 5 शक्यति विनेतुमन्यत्र बुद्धाद्भवत् इति ॥

अथ राज्ञा बिम्बिसारो मृहान्जनकायपरिवृतो येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसं-
 क्रम्य भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वा कृते निषण्णः । एकाक्षनिषण्णं राजानं बिम्बिसारं
 भगवान्धर्म्या⁽⁴⁾ कथया संदर्शयति समादापयति समुत्तेजयति संप्रकर्षयति । अनेकपर्यायेण
 धर्म्या कथया संदर्शयति समादापयति समुत्तेजयति संप्रकर्षयति तूष्णीम् । अथ राज्ञा बिम्बिसार
 10 उत्थायासनदेकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा दक्षिणं ज्ञानुमण्डलं पृथिव्यां प्रतिष्ठाप्य येन भगवां-
 स्तेनाञ्जलिं प्रणम्य भगवत्तमिदमवोचत् । इह भगवन्नाजगृहे नगरे अमुष्मिन्नुद्याने मृहा-
 नाशीविषः कृष्णसर्पा दृष्टिविषः प्रतिवसति मृहान्जनविप्रघातं करोति साधु भगवांस्तं
 विनयेदनुकम्पामुपादायेति । अधिवासयति भगवान्नाज्ञो बिम्बिसारस्य तूष्णीभावेन । अथ
 राज्ञा बिम्बिसारो भगवतस्तूष्णीभावेनाधिवासनां विदित्वा भगवतः पादौ शिरसा वन्दि-
 15 लोत्थायासनान्प्रक्रान्तः ॥

अथ भगवांस्तस्या⁽⁵⁾ एव राज्ञेरत्ययात्पूर्वाङ्गे निवास्य पात्रचीवरमादाय येन तदु-

1) B °सपा (the stroke of the ā looks as if effaced), D °सर्पा, C °सर्पा, P °सर्प.
 2) Ex conject., cp. K. (f. 24 a 7) विसस्रैरिष वृत्तात्तो राजगृहे समस्ततः; MS
 निस्तः.

3) In Buddhistic Sanskrit शक्यति = शक्नोति is not unfrequent. See f. i.
 Divy. 111, 10 na cakyaṃsi sthito gantum. 358, 10 yadi moktum na cakyaṃsi kaṇṭhāt
 cvaṇunapam svayam. 303, 30. 398, 13. 486, 11.

4) MS धर्माया कथया (D धर्मकथया).

5) Ex conject.; MS तस्यमेव राज्ञो अत्यया°. The original reading is easily
 elicited from K. (f. 24 b 7 foll.), where it is hidden under a slight corruption, the Ms.
 having अथ श्रीभगवान्बुद्धः वदन्नात्ररभ्ययान्मुनिः, which is to be corrected into °दः
 तद्वान्नैरत्ययान्मुनिः.

द्याने तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य भगवता सूर्यसकृन्नातिरेकप्रभाः कनकावर्णा महीचय
 उत्सृष्टा यैस्तदुद्याने सर्वमवभासितं कल्पसकृन्नातिरेकप्रभाः कनकावर्णा महीचय
 उत्सृष्टा यैरस्य
 स्पृष्टमात्रं शरीरे प्रह्लादितम् ॥ १ ॥ अथ स आशीविष इत्यामुतश्च प्रेतितुमारब्धः कस्य
 प्रभावान्मम शरीरे प्रह्लादितमिति । अथासौ दर्शं बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता महापुरुष-
 लक्षणेः समलङ्कृतमशोत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसकृन्नातिरे- 5
 कप्रभं ब्रह्ममिव रत्नपर्वतं समततो भद्रकं सकृदर्शनाच्चाग्नेन भगवतो ऽस्तिके चित्तं प्रसा-
 दितं प्रसन्नचित्तस्य च भगवता तन्मय्या^(३) गत्यास्तन्मय्या योन्या धर्मो देशितः । भद्रमुख
 त्वयैवैतद्भव्यमुपाजितं येन त्वमाशीविषगतिमुपपादितः साधु ममास्तिके चित्तं प्रसाद्या-
 स्माच्च निधानाच्चित्तं विरागय मा क्लेशतः कालं कृत्वा नरकेषूपपत्स्यस इति । यदास्य
 भगवता ज्ञातिः स्मारिता तदा रोदितुं प्रवृत्तः ॥ अथ भगवांस्तस्यां वेलायां गाथे भाषते । 10

इदानीं किं करिष्यामि तिर्यग्योनिगतस्य ते ।

अन्तर्गतप्रतिपन्नस्य किं रोदिषि निरर्थकम् ॥

साधु प्रसाद्यतां चित्तं महाकारुणिके जिने ।

तिर्यग्योनिं विराग्येह ततः स्वर्गं गमिष्यसीति ॥

यावद्भगवता पात्रे प्रतिपद्य वेणुवने नीतः ॥ अत्राक्षरे राज्ञा मागधेन जनकायेन च श्रुतं 15
 यथासावाशीविषो भगवता विनीत इति^(५) ॥

अथासावाशीविषः स्वाश्रये जुगुप्समानो^(६) ऽनाकारतां प्रतिपन्नः । भगवतो ऽस्तिके

1) Ex conject.; MS सर्वमभिभा°. Cp. *supra* p. 17, 10 and 31, 9.

2) MS °दितः ।

3) Ex conject.; MS गत्यास्तन्मय्या. Cp. a similar passage in *avad.* nr. 58.

4) Ex conject.; MS °गतिउप°.

5) In *Kalpadrūmāvadānamālā* Bimbisāra, after hearing the taming of the serpent, abounds in praise of the Buddha. Perhaps some phrase of that report had originally its place also in our text, which is here somewhat abrupt, indeed.

6) I have added the *avagrāhā*, as often. K. f. 27 b 1 निराकारो मृतः.

चित्तं प्रसाद्य कालगतः प्रणीतिषु देवेषु त्रयस्त्रिंशेषूपपन्नः ॥ धर्मतां खलु देवपुत्रस्य
 वा [49a] देवकन्याया वाचिरोपसंपन्नस्य त्रीणि चित्तान्युत्पद्यते⁽¹⁾ कुतश्च्युतः⁽²⁾ कुत्रोपपन्नः
 केन कर्मणेति । पश्यत्याशीविषेभ्यश्च्युतः प्रणीतिषु देवेषु त्रयस्त्रिंशेषूपपन्नो भगवतो
 ऽतिके चित्तं प्रसाद्येति । अथाशीविषपूर्वकस्य देवपुत्रस्यैतद्भवत् । न मम प्रतिव्रपं
 5 स्याद्यदहं पर्युषितपरिवासो भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रामेयं यन्नृकमपर्युषितपरिवास एव
 भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रामेयमिति । अथाशीविषपूर्वको देवपुत्रश्चलविमलकुण्डलधरो क्वा-
 रार्धहारविराजितमात्रो मणिरत्नचित्रचूडः कुङ्कुमतमालपत्रस्पृक्कादिसंमृष्टगात्रस्तस्या-
 मेव रात्रौ दिव्यानामुत्पलपद्मकुमुदपुण्डरीकमन्दारकाणां पुष्पाणामुत्सङ्गं पूरयित्वा
 सर्वेषुवनं कलन्दकनिवापमुदारेणावभासेनावभास्य भगवत्तं पुष्पैर्वकीर्य भगवतः पुर-
 10 स्तान्निष्षो धर्मश्रवणाय । अथ भगवानाशीविषपूर्वकस्य देवपुत्रस्याशयानुशयं धातुं
 प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशीं चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकीं⁽³⁾ धर्मदेशनां कृतवान्यां श्रुत्वाशी-
 विषपूर्वकेण देवपुत्रेण विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोतश्चा-
 पत्तिफलं प्राप्तम् । स दृष्टसत्यस्त्रिरुदानमुदानयति । इदमस्माकं भदत् न मात्रा कृतं न
 पित्रा न राज्ञा न देवताभिर्नेष्टेन स्वजनबन्धुवर्गेण न पर्वप्रेतैर्न⁽⁷⁾ श्रमणब्राह्मणैर्वद्भवता-
 15 स्माकं कृतम् । उच्छोषिता रुधिराश्रुसमुद्गा लङ्किता अस्थिपर्वताः⁽⁸⁾ पिहितान्यपापद्वा-
 राणि विवृतानि स्वर्गमोक्षद्वाराणि प्रतिष्ठापिताः स्मो देवमनुष्येषु । आह च ।

1) MS °त्पद्यते.

2) MS कुतोपप°.

3) Sic B, D मन्दारवानां, I suppose the original reading to have been मन्दार-
 कादीनां, cp. *supra*, p. 259, 12.

4) MS तीदृशी(D तादृशी).

5) Anusvāra wanting in MS.

6) B सत्वाय°, D corr.

7) MS श्रवण°.

8) Visarga wanting in MS.

तवानुभावात्पिहितः सुघोरो ह्यपायमार्गो बद्धदोषयुक्तः ।
 अपावृत्ता⁽¹⁾ स्वर्गगतिः सुपुण्या⁽²⁾ निर्वाणमार्गश्च मयोपलब्धः ॥
 तदाश्चयाच्चाप्तमपेतदोषं मयास्य शुद्धं सुविशुद्धं चतुः ।
 प्राप्तं च शान्तं⁽⁴⁾ पदमार्थकात्तं तीर्णंश्च दुःखार्णवपारमस्मि⁽⁵⁾ ॥
 नरवरेन्द्र नरामरपूजित विगतजन्मनरामरणमय ।

5

भवसकृन्नमुडुलभदर्शनं सफलमस्य मुने तव दर्शनमिति ॥
 अवनम्य ततः प्रलम्बहारः चरणौ द्वावभिवन्ध्य ज्ञातकृषः ।
 परिगम्य च दक्षिणं जिताग्निं सुरलोकाभिमुखो दिवं जगाम ॥

अथाशीविषपूर्वको देवपुत्रो वणिगिव लब्धलाभः संपन्नसस्य इव कर्षकः शूर इव
 विजितसम्राट् सर्वरोगपरिमुक्त इवातुरो यया विभूत्या भगवत्सकाशमुपगतस्तपैव वि- 10
 भूत्या तस्यामेव रात्रौ राज्ञो बिम्बिसारस्य सकाशमुपसंक्रम्य सर्वं राजकुलमुदारेणावभा-
 सेनावभास्य राजानं प्रबोध्य एतडुवाच । मकारान्न उत्तिष्ठ⁽⁶⁾ किं स्वपिबोति ॥ अथ
 राजा प्रबुद्धः पश्यति तमुदारमवभासं तं च देवपुत्रम् । दृष्ट्वा प्रीतिमनास्तं पप्रच्छ कस्त्व-
 मिति ॥ स कथयत्यहं स दृष्ट्वाशीविषो भगवता तत्रोद्याने विनीतः कालं कृत्वा प्रणीतिषु
 देवेषु त्रयस्त्रिंशेषूपपन्नः भगवत्तच्च मे पर्युपास्य सत्यदर्शनं⁽¹⁰⁾ कृतम् । स इदानीं प्रबोध- 15

1) MS °वृताःस्व°.

2) MS °पुण्यो.

3) MS मयस्य.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) MS °पारमस्मिनरवरेन्द्र.

6) So MS, 1) उत्तिष्ठ उत्तिष्ठ किं.

7) Ex conject.; MS प्रीतिमना°. Cp. *supra*, p. 210, 4 and *Wiener Ztschr.*, XVI, 344.8) MS दृष्ट्वा° (D दृष्ट्वा!). It seems that *dṛṣṭyācīviṣaḥ* is equivalent to *dṛṣṭi-
viṣa acīviṣaḥ*, and means 'whose eyes have the effect of poisonous teeth'.

9) Ex conject.; MS ततोद्याने.

10) B °दर्शन, D corr.

यामि । गत्वा तद्व्यानममुकस्मात्प्रदेशान्महानिधानमुत्पाद्य⁽²⁾ मम नाम्ना भगवन्तं सम्प्रा-
वकसङ्घं भोजय दक्षिणादेशानां च कारयेति । अथिवासयति राज्ञा बिम्बिसारो देवपुत्रस्य
तूष्णीभावेन । अथाशीविषपूर्वको देवपुत्रो राज्ञस्तूष्णीभावेनाधिवासनां विदित्वा तत्रैवा-
त्तर्हितः ॥

- 5 अथ स राज्ञा बिम्बिसारस्तस्यामेव⁽³⁾ राज्ञौ मागधानां पौरवानपदानां निवेश्य
तद्व्यानं गत्वा निधानमुत्पाद्य⁽²⁾ भगवन्तं सम्प्रावकसङ्घं त्रैमास्यं भोजयित्वा भगवन्तं पप्रच्छ ।
कानि भगवन्नाशीविषपूर्वकेण देवपुत्रेण कर्माणि कृतानि येनाशीविषेषूपपन्नः कानि
कर्माणि कृतानि येन देवेषूपपन्नः सत्यदर्शनञ्च कृतमिति ॥ भगवानाह । यत्तेनातिमोत्रो⁽⁴⁾
लोभ उत्पादितः अमणव्राक्षणावनीपकानां चास्तिके चित्तं प्रदूषितं तेनाशीविषेषूपपन्नः ।
10 यन्ममास्तिके [49b] चित्तं प्रसादितं तेन देवेषूपपन्नः । काश्यपे च सम्यक्संबुद्धे उपासकभूतेन
शरणागमनशिक्षापदग्रहणं कृतं तेन सत्यदर्शनं कृतमिति । तस्मात्तर्हि मकाराज मात्सर्य-
प्रकाणाय व्यायत्तव्यमेते दोषा न भविष्यन्ति ये आशीविषस्य एष एव गुणगणो भवि-
ष्यति यस्तस्यैव देवपुत्रस्येत्येवं ते मकाराज शिञ्जितव्यम् ॥ अथ राज्ञा बिम्बिसारो
भगवतो भाषितमानन्द्यानुमोद्य भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वायासनात्प्रकाशः ॥
15 इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो अन्ये च देवासुरगर्हूडकिन्नरमहोरगादयो भग-
वतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS °कस्मात्प्रदे°.

2) In B °पाद्य is somewhat indistinct, the copyist of P doubtless read it as
°पाद्य. Cp. *supra* p. 267, n. 4.

3) B °मेव, D corr.

4) MS यत्तेनाधिमात्रो.

5) MS व्यायत्तव्यं एते.

चन्द्र इति ५२ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
ष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गर्भुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगर्भुडकि-
न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगा-
नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विक्रति जेतवने जनाथपिण्डद- 5
स्यारमे । श्रावस्त्यामन्यतमः कर्षको ब्राह्मणः । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स
तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी
श्रापन्नसत्त्वा संवृता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको ज्ञातो⁽¹⁾ ऽभि-
वृषो दर्शनीयः प्रासादिकः सर्वजनमनोनयनप्रह्लादनकरः । तस्य ज्ञातो ज्ञातिमहं कृत्वा
नामधेयं व्यवस्थायते किं भवतु दारकस्य नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादस्य ज्ञातो 10
सर्वलोकानां⁽²⁾ नयनप्रह्लादनं⁽³⁾ तस्माद्भवतु अस्य दारकस्य चन्द्र इति⁽⁴⁾ नामेति । स च तेन
ब्राह्मणेन वृच्छेण लब्धो न चास्यान्यः पुत्रो न उक्ता ॥

स उन्नीतो वर्धितो महान्संवृतः । स सर्वलोकप्रह्लादनवारवाह्याक्षणागृहपतिभिः

1) MS ज्ञातः अभि°.

2) In B the two akṣaras after सर्वलो are hidden under a blur. I have adopted the reading of D, which represents probably B's original one.

3) Ex conject.; MS नयनप्रह्लादितस्तस्मा°, which is quite meaningless. One might also suppose नयनप्रह्लादनं ज्ञातो. The parallel passage in Kalpadrumāv. (f. 114 b 7) is: यस्माद्दारको ऽयं तवात्मजः । लोकचतुर्भनोह्लादकरणाद्धि मनोकरः ॥

4) Ex conject.; MS नाम्नाः ।

कृत्स्नं नगरमन्वाह्निपथं⁽¹⁾ इति स ब्राह्मणस्तस्मिन्भूपस्या मात्रया⁽²⁾ ऽध्यवसितो नित्यमेव
क्रमस्थानशय्यासु संरक्षणपरो ऽवतिष्ठते ॥ तस्य च ब्राह्मणस्यानाद्यपिउदसमीपे गृहम् ।
अथ स ब्राह्मणदारको ऽनाद्यपिउदसंसंज्ञितवनं गत्वा बुद्धवचनं शृणोति । तेन भग-
वच्छासने⁽³⁾ प्रसादः प्रतिलब्धः ॥ स चात्पायुष्कः कालं कृत्वा प्रणीतेषु देवेषु त्रयस्त्रिंशेषू-

5 पन्नः ॥

धर्मता खलु देवपुत्रस्य वा देवकन्याया वाचिरोपपन्नस्य त्रीणि चित्तान्युत्पन्नस्य
कुतश्च्युतः कुत्रोपपन्नश्च केन कर्मणोति । पश्यति मनुष्येभ्यश्च्युतः प्रणोतेषु देवेषु त्रयस्त्रिं-
शेषूपपन्नो भगवतो ऽन्तिके चित्तमभिप्रसाद्येति ।⁽⁴⁾ अथ ब्राह्मणपूर्विको देवपुत्रस्यैतदभवत् ।

न मम प्रतिव्रपं स्याद्यदहं पर्युषितपरिवासो भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रामेयं पद्मकमपर्युषितप-
10 रिवास एव भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रामेयमिति । अथ⁽⁵⁾ ब्राह्मणपूर्वको देवपुत्रश्चलविमलकु-
ण्डलधरो ह्यारार्धहारविराजितमात्रो मणिरत्नविचित्रचूडः कुङ्कुमतमालपत्रस्पृक्तादि-
सृष्टगात्रस्तस्यामेव रात्रौ दिव्यानामुत्पलकुमुदपुण्डरीकमन्दारकाणां⁽⁶⁾ पुष्पाणामुत्सङ्गं
पूरयित्वा सर्वज्ञेयवनमुदरेणावभासेनावभास्य भगवत्तं पुष्पैरवकीर्य भगवतः पुरस्तान्नि-
षण्यो धर्मश्रवणाय । अथ भगवान्ब्राह्मणपूर्वकस्य देवपुत्रस्याशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च
15 ज्ञात्वा तादृशीं⁽⁷⁾ चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकीं धर्मदेशनां कृतवान्यां श्रुत्वा ब्राह्मणपूर्वकेण
देवपुत्रेण त्रिंशतिशिखरसमुद्धतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्त्रोतघ्रापत्तिफलं

1) Ex conject.; MS °ह्निपथे इति.

2) The avagraha is in MS.

3) Ex conject.; MS °संसर्गज्ञित°.

4) MS प्रसादप्रति°.

5) MS has between अथ and ब्राह्मण° the aksara स, which is here superfluous and unmeaning.

6) MS क्रमेयं.

7) Ex conject.; MSS have thrice °पूर्वि(or पूर्व)क°, once (p. 297, 13) °पूर्वक°.

Cp. *supra*, p. 292, 4 and 6 द्याशीविषपूर्वक°.

8) Cp. *supra*, p. 282 n. 5 and p. 259, 12.

9) Anusvāra wanting in MS.

प्राप्तम् । स दृष्टस्तत्त्रिरुदानमुदानयति^(१) । इदमस्माकं भदत्त न मात्रा कृतं न पित्रा न राज्ञा
न देवताभिर्नेष्टेन^(२) स्वन्ननबन्धुवर्गेण न पूर्वप्रैतेर्न श्रमणब्राह्मणैर्यद्भगवतास्माकं कृतम् ।
उच्छोषिता रुधिराश्रुसमुद्रा लङ्किता अ[50a]स्थिपर्वताः पिकितान्यपायद्वाराणि विवृ-
तानि स्वर्गमोक्षद्वाराणि प्रतिष्ठापिताः^(३) स्मो देवमनुष्येषु । आह च ।

तवानुभावात्पिकितः सुघोरो क्लृपायमार्गो बह्वदोषयुक्तः ।

5

अपावृता स्वर्गगतिः सुपुण्या निर्वाणमार्गश्च मयोपलब्धः ॥

लदाश्रयाच्छासमपेतदोषं मयाद्य शुद्धं सुविशुद्धं चतुः ।

प्राप्तं च शातं पदमार्थकात्तं तीर्णंश्च दुःखार्णवपारमस्मि ॥

नरवरेन्द्र नरामरपूजित विगतबन्मन्त्रारामरूपामय ।

भवसकृन्मुदुर्लभदर्शनं सफलमद्य मुने तव दर्शनमिति ॥

10

अवनम्य ततः प्रलम्बकारश्चरणौ द्वावभिवन्धु ज्ञातर्क्षः ।

परिगम्य च दक्षिणं जितारिं सुरलोकाभिमुखो दिवं जगाम ॥

अथ ब्राह्मणपूर्वको देवपुत्रो वणिगिव लब्धलाभः सस्यसंपन्न इव^(५) कर्षकः शूर इव
जितसंधानः सर्वरोगपरिमुक्त इवातुरो यया हि विभूत्या भगवत्सकाशमागतस्तपैव
विभूत्या स्वभवनं गतः ॥

15

भित्तवः पूर्वरात्रापररात्रं जागरिकायोगमनुयुक्ता विक्रान्ति । तैर्दृष्टो^(६) भगवतो

1) MS दृष्टसत्त्व°.

2) MS °नपत्ति.

3) In B at the bottom of the page न has wrongly been added to be inserted before स्वन्नन°, in P it has been put into the text; in C it has become र; D has °नेष्टेन वन्धुस्वन्ननवन्धु°.

4) Visarga wanting in MS. — B °पितास्मो.

5) B इवा, D corr.

6) MS तैर्दृष्टो (D तैः पश्योः). Cp. *supra*, p. 273, 7.

ऽस्तिके उदारो ऽवभासः । यं दृष्ट्वा संदिग्धा भगवन्तं पप्रच्छुः । किं भगवन्नस्यां रात्र्या
भगवन्तं दर्शनाय ब्रह्मा सकाम्पतिः शक्तो देवेन्द्रश्चत्वारो लोकपाला उपसंक्राताः ॥ भग-
वानाह । न भिन्नो ब्रह्मा सकाम्पतिर्न शक्तो देवेन्द्रो नापि चत्वारो लोकपाला मां
दर्शनायोपसंक्राता अपि यो ऽसवेकपुत्रको ऽस्य ब्राह्मणस्य पुत्रो ऽत्पापुष्कः कालगतः
6 <स> ममास्तिके चित्तमभिप्रसाद्य प्रणीतेषु देवेषु त्रयस्त्रिंशेषूपपन्नः । सो ऽस्यां रात्रौ मत्स-
काशमुपसंक्रान्तस्तस्य मया धर्मा देशितो दृष्टस्त्यश्च स्वभवनं गतः ॥

अत्र चातरे स ब्राह्मणस्तमेकपुत्रकमिष्टं कातं प्रियं मनार्पं तातमप्रतिकूलं प्रम-
शाने निर्हृत्योत्सङ्गे कृत्वा करुणाकरुणं विलपन्कथयति ह्य पुत्रक ह्य एकपुत्रकेति ।
ज्ञातयः सुबह्वपि शोकविनोदने⁽²⁾ कुर्वाणा न शक्नुवन्त्युत्थापयितुम् । स काकुररश्चमृ-
10 गालगृध्रपरिवृतः प्रकीर्णकेशीभिः स्त्रीभिरनुगतो मक्षानकायेन चोद्दीह्यमाणास्तिष्ठति ॥
ततो ऽस्य पुत्रो देवभूतः पितरं परिदेवमानं दृष्ट्वा कारुण्यादाकाम्पितकृदपः पितुः शोक-
विनोदनार्थमृषिवेषधारिणामात्मानमभिनिर्माय श्मशानसमीपे पञ्चतपोवस्थितः ॥ अथ स
ब्राह्मणस्तमृषिं पप्रच्छ । भो मर्क्षे अनेन तपसा किं प्रार्थयस इति ॥ ऋषिराह । रात्र्यं
प्रार्थये⁽⁴⁾ सौवर्णश्च मे रथः स्यान्नानारत्नविचित्रः सूर्यचन्द्रमसौ रथचक्रे स्यातां चत्वारश्च
15 लोकपालाः पुरस्तान्नयेयुः सो ऽहं तं रथमभिरूक्षेमां महापृथिवीमन्वाह्निण्डयेति⁽⁵⁾ ॥
ब्राह्मणाः कथयति ।

1) MS प्रयमनार्पं (D प्रेमनार्पं).

2) B °विनोदनकु°, likewise G; D शोकदनोन्कु°, P °विनोदेनकु°.

3) Irregular sandhi, cp. *supra*, p. 20 n. 6.

4) MS प्रार्थय.

5) The Kalpadrumāvadāna paraphrases this vrātābhiprāya in this manner:

ब्राह्मण प्रार्थये रात्र्यं सौवर्णश्च (ms. °र्णस्य) रथो मम ।

नानारत्नविचित्रः स्यात्सपताकाघञान्वितः ॥

यदि वर्षशतं पूर्णं तदिष्यसि निरुत्तरम् ।

न लप्स्यसे ऽपि तत्स्थानं⁽³⁾ परमतपसापि क्लीति ॥

श्रुषिः कथयति । त्वं च पुत्ररत्नेन मृतकुण्डलेनाशुचिना परमदुर्गन्धेन⁽⁴⁾ श्वेन काष्ठभूतेन किं प्रार्थयस इति ॥ ब्राह्मणः प्राह । प्रियो मे एकपुत्रकः कालगतस्तं प्रार्थय इति ॥ श्रुषिराह ।

यदि वर्षशतं पूर्णं रौदिष्यसि निरुत्तरम् ।

न लप्स्यसे ऽपि तं पुत्रं रुदितेन हि किं तवेति⁽⁵⁾ ॥

ततस्तस्य ब्राह्मणस्य भूतमृषिवचनमवगत्य प्रसादो जातः प्रसादज्ञातश्चाह । कास्त्व-

रथचक्रेपि तौ स्यातां सूर्यचन्द्रमसौ मम ।

चत्वारो लोकपालास्ते भवेयूः^(ms. ७पु) रथवाहकाः ॥

सो ऽहं तं रथमारुह्य सर्वराजसमन्वितः ।

सर्वामिमां मन्त्राष्ट्वीमन्वाह्निपेदेय सर्वदा ॥ (K., f. 120 b 7—9).

1) Ex conject.; MS तपस्तप्स्यसि निरुत्तरं disturbs the metre. My correction is based on the symmetrical agreement with रौदिष्यसि, the corresponding word in the second pāda of the counterpart of this śloka.

2) In B पि is somewhat difficult to be read, being put instead of a wrong akṣara (म or स) which it is intended to correct. The copyists taking it for हि transcribed it so. In the corresponding passage a few lines lower (l. 7), there can be no doubt about B having पि.

3) Ex conject.; MS तंस्थानं.

4) B (somewhat indistinct) श्वेन or श्वेन, C श्वेन, D श्वेन, P श्वेन.

5) Ex conject.; MS किं तवेति, cp. Feer, p. 204, 29. My correction is supported by the Tibetan translation: མཐོང་ཅི་དུས་ཀྱང་ཅིས་པོ། ॥

6) Ex conject.; MS भूतं ॥ श्रुषिवचनमवगता, which is plain nonsense. Perhaps *avagatrū* is here the true form. Yet, since in the *Avadānaśataka* absolutes in *-tvā* of compound verbs are excessively rare, (e. g. *supra* p. 222, 6), I have preferred *avagatya*. Here, too, the Tibetan translation རྒྱལ་མཐོང་གི་ཆོས་པ་ལྟེན་པ་ལྟོས་པ་ལྟོས་པ་ seems to favour the correction. As to *bhūtam*, which is rendered by Tibetan བདེན་ 'true', it is here a synonym of *satya*.

मिति ॥ तत ऋषिस्तं वेषमन्तर्धाप्य स्ववेषेण स्थित्वा पितरमाह । अहं ते स एकपुत्रको
भगवतो ऽस्तिके चित्तं प्रसाद्य कालगतः प्रणोतिषु देवेषु त्रयस्त्रिंशेषूपपन्नस्तव शोकविनो-
दनार्थमिहागत एकि त्वं तात बुद्धं भगवत्तं शरणं गच्छ धृप्येव त्वमपि संसारसमतिक्रामं
कुर्या इति ॥

5 अथ स ब्राह्मणो मृतशरीरमपक्वाय येन भगवांस्तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्य भगवतः
पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । तस्मै भगवता चतुरार्यसत्यसंप्रतिवे-
धिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा तेन ब्राह्मणेन विंशतिशिखरसमुद्गतं⁽²⁾ सत्कायदृष्टिशैलं
ज्ञानवज्रेण⁽³⁾ भित्त्वा स्रोतः[50b]घ्रापत्तिफलं प्राप्तम् । स लब्धोदयो लब्धलाभो भगवतः पादौ
शिरसा वन्दित्वा भगवत्तं त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य प्रक्रातः ॥

10 ततो भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । पश्य भगवन्त्या-
वदनेन देवपुत्रेणाप्ये पिता शोकं विनोद्य सत्यदर्शने प्रतिष्ठापित इति ॥ भगवानाह ।
किमत्र भित्तव आश्चर्यं यदनेनैतर्हि दृष्टसत्येन पिता परित्रातः । यत्त्वनेनातीते ऽध्वनि
पृथग्जनेन सता यावच्चिरपि पिता जीविताद्यवरोप्यमाणः परित्रातः तच्छृणुत साधु⁽⁵⁾ च
सुष्ठु च मनसि कुरुत भाषिष्ये ।

15 भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि वाराणस्यां नगर्यामन्यतमः पारदारिकः । तस्य
पुत्रो भद्रः कल्याणापाशयो⁽⁶⁾ ऽतीव लोकस्याभिमतः ॥ यावदस्य पित्रा चौर्यं कृतम् । ततो
राज्ञा वध्यतामित्याज्ञप्तम् । ततः पुत्रेण यावच्चिरपि राजानं विज्ञाप्य इष्टेन जीवितेना-
च्छादितः ॥

1) B संसारसमतिक्रामं, D corr. I suppose *samatikrāmam* must be corrected into *samatikramam* according to grammar, and cp. Divy. 164, 13.

2) Anuvāra wanting in MS.

3) B ज्ञानवज्रेण, DP corr.

4) MS यत्त्वम्.

5) D adds साधु च.

6) MS °शयः ॥ अ° (D °शयश्च°).

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन पारदारिक
घासीदयं स ब्राह्मणः पारदारिकपुत्रो ऽयमेव ब्राह्मणदारकः ॥

भिन्नव ऊचुः । किं कर्म कृतं येन पितापुत्राभ्यां सत्यदर्शनं कृतमिति ॥ भगवा-
नाह । काश्यपे सम्यक्संबुद्धे उपासकभूताभ्यां शरणगमनशिक्षापदयकृतां कृतं तेनेदानीं
सत्यदर्शनं कृतम् । तस्मात्तर्हि भिन्नवस्सर्वसंस्कारा अनित्याः सर्वधर्मा अनात्मानः शास्त्रं 5
निर्वाणमिति निर्वाणो यत्नः करणीय इत्येवं वो भिन्नवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो ऽन्ये च देवासुरकिन्नरगृहमहोरगादयो भग-
वतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) Ex conject.; B कृतेनपितापुत्राभ्यां सत्य°, the 3^d akṣara न is signed by
two small vertical strokes, referring to an akṣara ते, it seems, on the upper
margin, but it ought to be ये; for येन is the proper word here. DP कृतेनपिता°,
G कृतेनपिता°.

2) B °वस्सर्वसंस्कारा°, D corr.

साल इति ५३ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 अष्टिभिस्सार्धवाहैर्देवैर्नगिर्पत्तैरसुरैर्गरुडैः किञ्चैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मरुपुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 ५ नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सआवकसङ्घः आवस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाश्रपिण्ड-
 स्यामि । तेन खलु पुनः समयेन आवस्त्यां सालभञ्जिका नाम पर्व प्रत्युपस्थितम् ।
 तत्रानेकानि प्राणिशतसकृन्नाणि सनिपत्य सालपुष्पाण्यादाय क्रीडति रमते परिचा-
 ८ रयति ॥ यावदन्यतरा अष्टिदारिका ^(३) सालपुष्पाण्यादाय आवस्तीं प्रविशति भगवांश्च
 भिक्षुगणपरिवृतः आवस्तीं पिण्डाय चरित्वा निर्गच्छति । ददर्श सा दारिका बुद्धं भगवत्तं
 १० द्वात्रिंशता मरुपुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चान्व्यञ्जनैर्विराजितगात्रं ^(४) व्यामप्रभा-
 लङ्कृतं सूर्यसकृन्नातिरेकप्रभं ब्रह्ममिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकं दृष्ट्वा च पुनः प्रसादजा-

1) Ex conject.; B has, as it seems to me, पर्वने प्रत्यु°, but in PC it is written पर्वतं, in D पर्वत. The paraphrast of Ratnāvadānamālā must have read like-wise पर्वतं, for such is his description:

आवस्तेयास्त(ms. त)दानेके दारिका दारकाश्च ते ।

कुसुमान्याचितुं (sic) सालभञ्जिकाख्यं गिरिं ययुः ॥ (R., f. 49 a 1).

But it is plain that *sālabhāñjikā* must be the name of a festival, not of a mountain, and पर्व means 'festival', cp. *supra* p. 121, 10 and Divy. 307, 30 (*ibid.* 87, 28 the synonymous *parvanī*); Mhv. I, 232, 10 *parvam* is a synonym of *utsava*. The *Dvāvimṣāvādāna*, indeed, has पर्व in its corresponding passage.

2) D and P add the akṣara left out in B.

3) P wrongly supplies सार°; D साल.

4) MS व्योम°.

तया भगवान्सालपुष्पैरुपकीर्णः । ततः प्रदक्षिणीकृत्य प्रतिनिवृत्ता भूयो ऽन्यानि गृह-
स्वार्थं ध्यानेष्यामीति ॥ यावद्दसौ सालवृक्षमधिब्रूया पतिता भगवतः कृतोपस्थाना काल-
गता प्रणतिषु देवेषु त्रयस्त्रिंशेषूपपन्ना ॥

यावत्सालपुष्पविमानालङ्कृता देवसमितिमुपसंक्राता तस्मिंश्च काले शक्रो देवेन्द्र-
स्सुधर्माणां⁽¹⁾ देवसभायां देवगणस्य मध्ये बुद्धस्य वर्षी भाषते धर्मस्य सङ्गस्य च वर्षी⁽²⁾ ६
भाषते । दर्श शक्रो देवेन्द्रस्तां देवकन्यां सालपुष्पविमानालङ्कृतामुत्तमकुशलमूलां दृष्ट्वा
च गाथया प्रत्यभाषत ।

गात्रं केन विमृष्टकाञ्चननिभं पद्मोत्पलाभं तव ।

गात्रश्चोत्तुला कृतेयमिह ते देहात्प्रभा निःसृता ।

वक्त्रं केन विबुद्धपद्मसदृशं चामीकराभं तव ।

10

ब्रूहि त्वं मम देवते फलमिदं यत्कर्मजं भुज्यते ॥

देवता प्राह ।

सम्भावको नरादित्य आकीर्णो वरलक्ष्णैः ।

तत्कर्म कुशलं कृत्वा राजते ऽयधिकं मम ।

ब्रल्लेन्दुवि[51a]शुद्धाभं⁽⁵⁾ वदनं कात्तदर्शनम् ॥

15

शक्रः प्राह ।

यको गुणमयं क्षेत्रं सर्वदोषविवर्जितम् ।

यत्र न्यस्तं त्वया बीजमिष्टं स्वर्गोपपत्तये ॥

1) Ex conject., cp. Divy. 220, 12, Jtkm. 33, 2; MS °धर्माणां (C °धर्माणां).

2) B वर्षी, D corr.

3) Ex conject.; MS गात्रशी°.

4) MS राज्यते.

5) Anusvāra wanting in MS.

6) Ex conject.; MS वदनैका°.

को नार्चयेत्प्रवर्काच्चनराशिगौरम् ।

बुद्धे विशुद्धकमलायतपद्मेनेत्रम् ।

यत्राधिकारजनितानि वराङ्गनानाम् ।

रेत्रुर्मुखानि कमलायतलोचनानि ॥

- 5 धर्मता खलु देवपुत्रस्य ⁽¹⁾ वा देवकन्याया वा ⁽²⁾ ऽचिरोपसंपन्नस्य त्रीणि चित्तान्युत्प-
द्यन्ते कुतश्च्युतः कुत्रोपपन्नः केन कर्मणेति । सा पश्यति मनुष्येभ्यश्च्युता प्रणीतेषु देवेषु
त्रयस्त्रिंशेषूपपन्ना भगवतो ऽन्तिके चित्तं प्रसाद्येति । अथ तस्या देवकन्याया एतदभवत् । न
मम प्रतिद्वयं स्याद्यदहं पर्युषितपरिवासा भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रामेयं यन्नृकमपर्युषितप-
रिवासा एव भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रामेयमिति ॥ अथ सा देवकन्या चलविमलकुण्डलधरा
10 कारार्धकारविराजितगात्री मणिरत्नविचित्रचूडा कुङ्कुमतमालपत्रस्पृक्षादिसंस्पृष्टगात्री
अनेकदेवताशतसङ्घपरिवृता तेनैव सालपुष्पविमानेन सह भगवत्सकाशमुपसंक्राता ।
भगवत्तं पुष्पैरुत्कीर्णं भगवतः पुरस्तान्निषणा धर्मश्रवणाय ॥ अथ भगवांस्तस्या देवताया
घ्राणयानुशयं ⁽³⁾ धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी ⁽⁴⁾ चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकी ⁽⁵⁾ धर्मदेशनां
कृतवान्यां श्रुत्वा तया देवकन्यया विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण
15 भित्त्वा स्रोतघ्रापत्तिफलं साक्षात्कृतम् ॥ सा दृष्टसत्या त्रिरुदानमुदानयति । इदमस्माकं
भदस न मात्रा कृतं न पित्रा न देवताभिर्न राज्ञा नेष्टेन स्वजनबन्धुवर्गण न पूर्वप्रेतैर्न
अमणब्राह्मणैर्यद्भगवतास्माकं कृतम् । उच्छ्रोषिता रुधिराश्रुसमुद्रा लङ्किता अस्थिपर्वताः
पिहितान्यपायद्वाराणि विवृतानि स्वर्गमोक्षद्वाराणि प्रतिष्ठापिताः ⁽⁶⁾ स्मो देवमनुष्येषु ।
आह च ।

1) MS वो.

2) Avagraha in MS.

3) Anuvāra wanting in MS.

4) B °वज्रेण, P corr.

5) MS °पितास्मो (D °स्मः).

तवानुभावात्पित्तः मुघोरो ह्यपायमार्गे बहुदोषयुक्तः ।

अपात्रता स्वर्गगतिः सुपुण्या निर्वाणमार्गश्च मयोपलब्धः ॥

तदाश्रयाच्चातमपेतदोषं मयाद्य शुद्धं सुविशुद्धं चतुः ।

प्राप्तं च शान्तं पदमर्यकात्ते तीर्णा⁽¹⁾ च दुःखार्णवपारमस्मि ॥

नरवरेन्द्र नरामरपूजित विगतबन्धनरामरामय ।

5

भवसकृन्नमुडुर्लभदर्शन सफलमद्य मुने तव दर्शनमिति ॥

धवनम्य ततः प्रलम्बहारा चरणौ द्वावभिवन्ध्या ज्ञातकर्षा ।

परिगम्य च दक्षिणे त्रितारिं सुरलोकाभिमुखी दिवं जगाम ॥

अथासौ देवकन्या वणिगिव लब्धलाभः सस्यसंपन्न इव कर्षकः शूर इव विजितसंग्रामः

सर्वरोगपरिमुक्त इवातुरो यया विभूत्या भगवत्सकाशमागता तथैव विभूत्या स्वभवनं 10
गता ॥

भित्तवः पूर्वर्रात्रापररात्रे जागरिकायोगमनुयुक्ता विकृति । तैर्दृष्टो⁽²⁾ भगवतो
ऽस्तिके उदारो ज्वाभसो यं दृष्ट्वा संदिग्धा भगवत्तं पप्रच्छुः । किं भदत्त इमां रात्रिं ब्रह्मा
(3) संहाम्पतिः शक्रो देवेन्द्रश्चत्वारो लोकपाला भगवत्तं दर्शनायोपसंक्राताः ॥ भगवानाह । न
भित्तवो ब्रह्मा⁽³⁾ संहाम्पतिर्न शक्रो देवेन्द्रो नापि चत्वारो लोकपाला मां दर्शनायोपसंक्राता 15
अपि तु दृष्ट्वा युष्माभिः सा दारिका यया अहं⁽⁴⁾ सप्तमर्गि सालपुष्पैरवकीर्णः ॥ एवं भदत्त ॥
सैषा ममास्तिके चित्तमभिप्रसाद्य कालगता प्रणतिषु देवेषु त्रयस्त्रिंशेषूपपन्ना ।⁽⁵⁾ सा इमां
रात्रिं मत्सकाशमुपसंक्राता तस्या मया धर्मा देशितो⁽⁶⁾ दृष्टस्तया च स्वभवनं गता ।

1) MS तीर्णाश्च.

2) MS तैर्दृष्टो (D तैर्दृष्टो).

3) MS सहाप° (D सहाप°).

4) Ex conject.; B यया अहंत्ते मर्गि, the ' seems to have been expunged. Of B's copies, C has यया अहंत्ते, P यया अहंत्ते, D यया अहंत्ते.

5) MS स.

6) B दक्षितः, D corr.

तस्मात्तर्हि भिन्नव एवं शिक्षितव्यं यच्चास्तारं सत्कारिष्यामो गुरुकारिष्यामो मान-
यिष्यामः पूजयिष्यामः शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वापनिश्चित्य विकृ-
रिष्याम इत्येवं यो भिन्नवः शिक्षितव्यम् ॥

इदमवोचद्रगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

[51b] श्रीमतीति ५४ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गणैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगण्डकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
 सनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घो राजगृहमुपनिश्चित्य विकृति वेणुवने 5
 कलन्दकानिवापे । राजगृहे नगरे राज्ञा बिम्बिसारो राज्यं कारयति ऋद्धं च स्फोटं च क्षेमं
 च सुभितं चाकीर्णवज्जवनमनुष्यं च प्रशासकलिकलकुडम्बउमरं तस्करोमापगतं शा-
 लीनुगोमक्षिषोत्तपन्नमखिलमकाण्डकमेकपुत्रकमिव राज्यं पालयति ॥ यदा राज्ञा बिम्बि-
 सारेण भगवतः सकाशात्सत्यानि दृष्टानि तदा रात्रिं भगवत्तमुपसंक्रामति सार्धमत्तः-
 पुरेण ॥ अथ राज्ञा बिम्बिसारो अपरे⁽¹⁾ण समयेन संप्राप्ते वसन्तकालसमये संपुष्पितेषु पादपेषु 10
 क्लृप्तकौक्षिमयूरशुकशारिका⁽²⁾कोकिलजीवञ्जीवकनिर्घोषिते वनपण्डे देव्या महात्तःपुरप-
 रिवृत उद्यान्भूमिं निर्गतः । तत्र चात्तःपुरिकाभी राज्ञा विज्ञतो देव⁽³⁾ वयं न शक्नुमो
 ऽहन्यहनि भगवत्तमुपसंक्रमितुं तत्साधु देवो ऽस्मिन्नत्तःपुरे तथागतस्य केशनखस्तूपं
 प्रतिष्ठापयेद्यत्र वयमसकृत्पुष्पैर्गन्धैर्माल्यैर्विलेपनैश्चक्षैर्ध्वजैः पताकाभिः पूजां कुर्यामि-

1) Ex conject.; MS राज्ञा विविंसारेण समयेन. Cp. the parallel passage *supra*, p. 179, 3.

2) MS कौक्ष, cp. *supra*, p. 179, 3.

3) B शारिकोक्ताकिल, D corr.

4) MS राज्ञो.

5) B देवे, D corr.

6) B मालैर्वि, D corr.

ति ॥ यावद्भासा बिम्बिसारेण भगवान्विज्ञतो दीयतामस्मभ्यं केशनखं येन⁽¹⁾ वयं तथाग-
तस्तूपमत्तःपुरमध्ये प्रतिष्ठापयाम इति । यावद्भगवता केशनखं दत्तम् ॥ राज्ञा बिम्बि-
सारेण मकृता सत्कारेणात्तःपुरसकृत्पेन तथागतस्य केशनखस्तूपो ऽत्तःपुरमध्ये प्रतिष्ठा-
पितः तत्र चात्तःपुरे ऽत्तःपुरिका दीपधूपपुष्पगन्धमास्त्यविलेपनैरभ्यर्चनं कुर्वन्ति ॥

- 5 यदा पुनः⁽²⁾ राज्ञा ऽज्ञातशत्रुणा देवदत्तविप्राकृतिने⁽³⁾ पिता धार्मिको धर्मराज्ञो जी-
विताद्यवरोपितः स्वयं च राध्यं प्रतिपन्नः तदा भगवच्छासने सर्वदेयधर्माः समुच्छिन्नाः
क्रियाकारश्च कारितो न केनचित्तथागतस्तूपे काराः कर्तव्या इति⁽⁴⁾ ॥ यदा पञ्चदश्या प्रवा-
रणा संवृता तदा तत्र केशनखस्तूपे न कश्चित्संमार्जनं दीपधूपपुष्पदानं वा कुरुते । ततो
ऽत्तःपुरिकाः⁽⁵⁾ केशनखस्तूपं तथाविधं राजानं च बिम्बिसारमनुस्मृत्यं करुणाकरुणं रोदि-
10 तुमार्ब्धाः क्वा कष्टं धर्मराज्ञविपोगाद्वयं पुण्यात्प्रकीर्णा इति ॥ तत्र च श्रीमती नामात्तः-
पुरिका । सा स्वकं जीवितमगणयित्वा बुद्धगुणांश्चानुस्मृत्यं केशनखस्तूपं संमूढ्य दीपमा-
लामकार्षीत् ॥ यावद्ज्ञातशत्रुरुपरिप्रासादतलगतस्तनुदारमवभासं दृष्ट्वा पप्रच्छ किमिद-
मिति । यावदन्यथा कथितं श्रीमत्या केशनखस्तूपे दीपमाला कृतेति ॥ ततः श्रीमती-
माहूय कथयति । किमर्थं राजशासनमतिक्रमसीति ॥ सा कथयति । यद्यपि मया तव
15 शासनमतिक्रातं किं तु धर्मराज्ञस्य मया बिम्बिसारस्य शासनं नातिक्रातमिति ॥

1) Ex conject.; MS यन्वक्तृत्वा°, but there is no room here for the idiom *yan me* which always expresses self-exhortation, nor is the sing. *aham* admissible.

2) MS पुनराज्ञा ऽज्ञात°.

3) Ex conject., cp. Divy. 272, 20. 419, 19. 557, 28. Jtkm. 146, 19; MS विप्रा-
कृतिण.

4) Here follow in MS some words, which I have left out, तत्र च श्रीमती ना-
मात्तःपुरिका सा, an evident dittography. They stand in their place at l. 10, where
they are repeated in our manuscripts. Cp. Feer, p. 210 n. 2.

5) Ex conject.; MS पञ्चदशां (1) °दशा).

6) Visarga wanting in MS.

ततस्तेन कुपितेन चक्रं क्षिप्त्वा जीविताद्यवरोपिता । सा भगवति प्रसन्नचित्ता कालगता
प्रणीतिषु देवेषु त्रयस्त्रिंशद्विषूयपन्ना ॥

तत्र काले देवसमितिरूपस्थिता । अथ श्रीमती देवकन्या समस्तयोजनं दिव्यप्रभा-
मण्डलावभासिता देवसमितितुमुपसंक्राता । ततः शक्रो देवेन्द्रस्तमुदारमवभासं ⁽⁸⁾ [52a] दि-
व्याच्च प्रभां समस्तयोजनां दृष्ट्वा पप्रच्छ ।

5

गात्रं केन विमृष्टकाञ्चननिभं पद्मोत्पलाम् तव ।

गात्रश्रीरतुला कृतेयमिह ते देहात्प्रभा निःसृता ।

वक्त्रं केन विबुद्धपद्मसदृशं चामीकराम् तव ।

ब्रूहि त्वं मम देवते फलमिदं यत्कर्मजं भुज्यते ॥

देवता प्राह ।

10

त्रैलोक्यनाथं जगतः प्रदीपं निरीक्ष्य बुद्धं वरलक्षणाढ्यम् ।

चकार दीपं वदतां वरस्य तमोनुदं क्षेपशतमोनुदस्य ॥

दृष्ट्वा प्रभां चन्द्रमरीचिवर्णां चकार भावेन मुनी प्रसादम् ।

प्रभाच्च कृष्णात्समुदीक्ष्य शास्तुः चक्रे प्रणामं वदतां वरस्य ॥

⁽⁵⁾ तत्कर्मणाः श्रिया देहे राजते ऽन्यधिकं मम ।

15

अलजेन्दुविशुद्धाम् वदनं कात्तदर्शनम् ॥

1) Ex conject.; MS क्षिप्ता. The correction is confirmed by K., f. 189 a 4
तेन नृपेना(sic)ज्ञातशत्रुणा । चक्रं क्षिप्त्वा रूपा सा स्त्री जीविताद्यव(ms. प)रोपिता.

2) Ex conject.; MS समितिमुपस्थिता.

3) B °भास, D corr.

4) Ex conject.; B वरदक्षणादे, the last aksara is uncertain and has been read
differently by the copyists. The right reading is found also in K., f. 189 b.

5) Ex conject.; MS तत्कर्मणाक्रियतेहे, K., f. 189b 5 तत्कर्मणाक्रियतेदेहे
with a superfluous syllable. My correction rests on the assumption that देहे is
the right reading, which became depraved into तेहे, and cp. *supra*, n. 9 on p. 29.

6) MS कात्ति°.

शक्रः प्राह ।

अहो गुणमयं क्षेत्रं सर्वदोषविवर्जितम् ।

यत्र न्यस्तं त्वया वोन्नमिष्टं स्वर्गोपपत्तये ॥

को नार्चयेत्प्रवरकाञ्चनराशिगौरम् ।

5

बुद्धं विशुद्धकमलापतरफ⁽¹⁾ञ्चनेत्रम् ।

यत्राधिकारजनितानि वराङ्गनानाम् ।

रेजुर्मुखानि कमलापतलोचनानि ॥

- धर्मता खलु देवपुत्रस्य वा देवकन्याया वाचिरोपपन्नस्य त्रीणि चित्तान्युत्पद्यन्ते
 कुतश्च्युतः कुत्रोपपन्नः केन कर्मणेति । सा पश्यति मनुष्येभ्यश्च्युता प्रणीतिषु देवेषु त्रय-
 10 स्त्रिंशेषूपपन्ना भगवतो ऽन्तिके चित्तमभिप्रसाद्येति ॥ अथ श्रीमत्या देवकन्याया एतद-
 भवत् । न मम प्रतिवृत्त्यस्याद्यदहं पर्युषितपरिवासा भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रमेयं यत्तृक्-
 मपर्युषितपरिवासा एव भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रमेयमिति ॥ अथ श्रीमती देवकन्या दिव्य-
 प्रभावभासपरिवेष्टिता दिव्यानामुत्पलपद्मकुमुदपुण्डरीकमन्दारकाणामुत्सङ्गं पूरयित्वा
⁽³⁾सर्वं वेणुवनं कालन्दकनिवापमुदरेणावभासेनावभास्य भगवत्तं पुष्पैरवकीर्य भगवतः पुर-
 15 स्तान्निषणा⁽⁴⁾ धर्मअवणाय ॥ अथ भगवाञ्छ्रीमत्या देवकन्याया आशयानुशयं धातुं प्रकृतिं
 च ज्ञात्वा तादृशीं चतुरार्यसत्यसंप्रतिविधिकीं धर्मदेशनां कृतवान्यां श्रुत्वा श्रीमत्या देवक-
 न्यया⁽⁶⁾ विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोतश्चापत्तिफलं प्राप्तम् ॥

सा दृष्टसत्या त्रिरुदनमुदानयति । इदमस्माकं भदत्त न मात्रा कृतं न पित्रा न

1) P inserts the missing akṣara.

2) MS स.

3) MS सर्ववे° (D सर्वेषुवे°).

4) MS °षणा (D °षणा).

5) Anusvāra wanting in MS.

6) MS °कन्याया.

राज्ञा न देवताभिर्नेष्टेन स्वजनबन्धुवर्गेण न पूर्वप्रेतेर्न श्रमणब्राह्मणैर्यद्गवतास्माकं
कृतम् । उच्छोषिता रुधिराश्रुसमुद्रा लङ्घिता अस्थिपर्वताः पिक्तान्यपायद्वाराणि वि-
वृतानि स्वर्गमोक्षद्वाराणि प्रतिष्ठापिताः स्मो देवमनुष्येषु । आह च ।

तवानुभावात्पिक्तः सुघोरो क्षपायमार्गो बद्धदोषयुक्तः ।

अपावृता स्वर्गगतिः सुपुण्या निर्वाणमार्गश्च मयोपलब्धः ॥

5

तदाश्रयाच्चात्मपेतदोषं मयाद्य शुद्धं सुविशुद्धं चतुः ।

प्राप्तं च शातं पदमार्पकात्तं तोषां च दुःखार्णवपारमस्मि ॥

नरवरेन्द्र नरामरपूजित विगतज्ञन्मजरामरपामय ।

भवसकृत्समुडुर्लभदर्शनं सफलमय मुने तव दर्शनम् ॥

अवनम्य ततः प्रलम्बकारां⁽⁹⁾ चरणौ द्वावभिवन्ध्या ज्ञातकृषा ।

10

परिगम्य⁽⁸⁾ च दक्षिणे जितारिं सुरलोकाभिमुखी दिवं जगाम ॥

अथ श्रीमती देवकन्या वणिगिव लब्धलाभिः⁽⁴⁾ सस्यसंपन्न इव कर्षकः शूर इव जितसंयामः
सर्वरोगविमुक्त इवातुरो यया विभूत्या भगवत्सकाशमागता तयैव विभूत्या स्वभवनं
गता ॥

भित्तवः पूर्वरात्रापररात्रं⁽⁵⁾ जागरिकायोभगमनुयुक्ता विहरन्ति । तैर्दृष्टो भगवतो 15
शक्तिके उदारो ऽवभासः । यं दृष्ट्वा संदिग्धा भगवत्तं पप्रच्छुः । किं भगवन्निमां रात्रिं ब्रह्मा
संस्थापतिः शक्तो देवेन्द्रश्चत्वारो लोकपाला⁽⁶⁾ श्रेयवत्तं दर्शनं⁽⁷⁾ योपसंक्रान्ताः⁽¹⁾ ॥ भगवानाह ।
न भित्तवो ब्रह्मा संस्थापतिर्न शक्तो देवेन्द्रो नापि चत्वारो लोकपाला मां दर्शनायोपसं-

1) Visarga wanting in MS.

2) MS °लम्बवाकारा (D °लम्बवाक्रीया).

3) MS परिगम्य प्रदक्षिणां.

4) MS °लाभा.

5) MS °रात्रा.

6) MS संस्थापति°.

7) B लोकपाला उपसंक्रान्ता ॥. D and P fill up the gap.

क्राता अपि तु राज्ञो बिम्बिसारस्य श्रीमती नामात्तः[52b]पुरिका स्वजीवितमगणयित्वा
 बुद्धगुणांश्चानुस्मृत्य तथगतस्य केशनखस्तूपे दीपमालां कृतवती ततो राज्ञा ज्ञातशत्रुणा
 कुपितेन जीविताद्यवरोपिता । सा ममास्तिके चित्तं प्रसाद्य कालगता प्रणीतिषु देवेषु
 त्रयस्त्रिंशेषूपपन्ना । सास्यां राज्ञौ मत्सकाशमुपसंक्रान्ता तस्या मया धर्मा देशितः दृष्ट-
 5 सत्या च स्वभवनं गता । तस्मात्तर्हि भित्तव एवं शिञ्जितव्यं यच्छास्तारं सत्करिष्यामो
 गुरुकरिष्यामो मानयिष्यामः पूजयिष्यामः शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूज-
 यित्वापनिश्चित्य विहरिष्याम इत्येवं वो भित्तवः शिञ्जितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

वस्त्रमिति ५५ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवर्कैर्देवैर्नगरैर्महामहैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगह-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
 सनगानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथ- 5
 पिण्डदस्यारामे ॥ यदानाथपिण्डदेन गृहपतिना बुद्धप्रमुखाय भिक्षुसङ्घाय जेतवनं निर्या-
 तितं क्रमेण <च> कोटिशतं भगवच्छासने⁽¹⁾ दत्तं तदा तस्य बुद्धिर्भवत् । किमत्रार्थं यदहं
 दानानि ददामि पुण्यानि वा करोमि यच्च हं दरिद्रजनानुग्रहार्थं श्रावस्तीनिवासिनो जनका-
 याच्छन्दकभिक्षा⁽²⁾ कृत्वा भगवत्तं सश्रावकसङ्घमुपतिष्ठेयम् । एवं मे महाजनानुग्रहः कृतो
 भविष्यति बद्ध चानेन⁽³⁾ पुण्यं प्रसूतं भविष्यतीति ॥ ततो ऽनाथपिण्डदेन गृहपतिना एष 10
 वृत्तात्तो राज्ञे निवेदितः⁽⁴⁾ । राज्ञा सर्वस्यां श्रावस्त्यां घण्टावधोषणं⁽⁵⁾ कारितम् । शृण्वन्तु

1) MS °सन.

2) MS here and *infra*, p. 314, 2 and 4. 317, 16 °भिक्षुणां, cp. Feer, p. 214 n. 1. The right form °*bhikṣaṇa* is also found in the corresponding passage of the Paris MS of *Ratnāvalāṇa*, see f. 164a 3 and cp. f. 129a 2.3) Ex conject.; MS वज्रचरणपुण्यं. That the unmeaning रणा does not conceal anything essential for the understanding of this passage, appears from the Tibetan translation བསྐྱེད་ལྟུང་མཆོད་པའི་ཡང་བསྐྱེད་པར་འགྲུར་རྩི (communication of the late M. Feer). For this reason I have put चानेन (viz. *mahājanena*) instead of चरणा into the text.

4) B निवेशितः, D corr.

5) MS °षणां.

भवतः आवास्तीनिवासिनः पौरा ग्रन्थ सप्तमे दिवसे आवापिण्डदो गृहपतिकृत्स्तिस्कन्धा-
 भिन्नहस्तधारागतस्य सआवाकसङ्ख्यायाय च्छन्दकभित्तां कर्तुंकामः । यस्य वो यन्मात्रं
 परित्यक्तं तदनुप्रदातव्यमिति ॥ यावत्सप्तमे दिवसे आवापिण्डदो गृहपतिकृत्स्तिस्कन्धा-
 धिन्नहस्तधारागतस्य सआवाकसङ्ख्यायाय च्छन्दकभित्तां कर्तुं प्रवृत्तः । तत्र येषां यन्मात्रो
 5 विभवस्ते तन्मात्रं दातुं प्रवृत्ताः⁽³⁾ । केचिद्द्वारं प्रपच्छन्ति केचित्कटके⁽⁴⁾ केचित्केयूरं केचिद्वा-
 तत्रपमालां केचिद्भुलिमुद्रां केचिन्मुक्ताकारं केचिद्द्विरपयं केचित्सुवर्णं केचिदंशः⁽⁵⁾ का-
 र्यापणम् । गृहपतिरपि परानुयकार्यं प्रतिगृह्णाति ॥

यावदन्यतमा स्त्री परमदरिद्रा । तया त्रिभिर्मार्गैः कृच्छ्रेण पटक उपार्जितः । सा
 तं पटकं प्रावृत्य वीथीमवतीर्णा आवापिण्डदश्च तया हस्त एवागच्छन्कृच्छ्रपटैर्वायमानै-
 10 रवलोकितः । तयान्यतम उपसक्तः पृष्ठः । यदि तावदयं गृहपतिराद्यो मन्त्राधनो मन्त्रा-

1) B °स्तिकन्धा°, D corr. Perhaps the right reading is °धिन्नह°, ep. *infra*, l. 4.

2) Anāthapiṇḍada employs the solemn formula of begging. Cp. *supra* p. 3, 2.

3) B प्रवृत्ताके°, D corr.

4) B केचिद्वर्णं प्रयासि केचित्कटके, an interpolated redaction, which seems to convey this purport that some were rejoiced and others got angry. But the absence of any verb of 'giving, sacrificing' in the sequel, the stylistic necessity of a symmetrical arrangement of the different clauses the subject of which is केचित्, and last not least, the evidence of the Tibetan translation (see Feer, p. 214, 15) prove that the genuine form of this phrase must have been somewhat different. The reading that I have put into the text, I have arrived at by a conjecture, resting on both the Tibetan and the Chinese versions. The former is given by Feer as follows: 'des uns offrent un collier, d'autres un bracelet'; 'collier' is here the translation of རྒྱུ་མལ་, the Tibetan word for 'necklace'. The Chinese version is to this effect, that the first of the ornaments forwarded is a 璎珞 (ying loh); according to Wells Williams' dictionary, ying is «a fine pebble suitable to put in a lady's necklace» and loh «ornaments for the neck». As to कटके = 'bracelet' apud Feer, the copyist of P has already corrected so the कटके of B.

5) Ex conject.; MS °दंशः.

भोगो ज्ञत्तूमी⁽¹⁾ निगूढान्यपि निधानानि पश्यति कस्मादयं परकुलेभ्यो भेद्यमठतीति ॥
 सा उपासकेनोक्ता । परानुग्रहार्थं ये ज्ञमर्था भगवत्तं सन्नावकसङ्घं भोजयितुं तेषामर्थे
 अनुग्रहं करोति कथं ब्रूयाः समेता भगवत्तं प्रतिपादयेयुरिति ॥ ततस्तस्या दारिकाया
 बुद्धिरूपत्वा ऽहं तावदकृतपुण्या न मे शक्तिरस्ति यदहमेवाकिनी भगवत्तं सन्नावकसङ्घं
 भोजनेन⁽²⁾ प्रतिपादयेयं यन्नहमत्र किञ्चिदनुप्रदद्यामिति ॥ सा स्वकं विभवमवलोकयन्ती न 5
 किञ्चित्पश्यति क्ते पटकात् । सा चित्तयितुं प्रवृत्ता यद्यहमिहैव पटकं प्रदास्यामि
 नद्या भविष्यामि यन्नहं शरणपृष्ठमभिरूपा पटकं क्षिपेममिति ॥ ततः सा शरणपृष्ठम-
 भिरूपा स्वा[53a]शरीरपटकमवनीयानाथपिण्डदस्योपरि क्षिप्तवती । सा⁽⁴⁾ गृहपतिना
 संलक्षिता नूनमस्या एष एव विभवो यदनया शरणसंस्थया क्षिप्तमिति ॥ तेन स्वयोरुधेया-
 णामाज्ञानुप्रदत्ता गच्छन् भवतो ज्वलोकयन्तु केनायं पटकाः क्षिप्त इति । तैरवलोकिता 10
 यावदुत्कृष्टा⁽⁵⁾ निषणा । ततस्तैः पृष्टा तथा चोक्तं यो मे विभव आसीत्स मे भगवद्गुणा-
 नुकीर्तनं प्रतिश्रुत्य⁽⁶⁾ दारिद्र्यभयभीतया तथगतप्रमुखे भिन्नुसङ्गे⁽⁷⁾ दत्त इति ॥ ततस्तैरनाथ-

1) Ex conject., cp. Feer, p. 214, 26: «s'il voit des trésors cachés sous terre», where 'sous terre' is the translation of *स'दिया* 5. Cp. *antarbhūmiga* in PWK, I.

2) I think it would not be advisable to change here *bhaktisyam*, though Bochtling in PW and PWK does not acknowledge this form, into *bhaktṣam*.

3) Ex conject.; MS प्रतिपादयितुं. A similar aberration from syntax is met with *supra*, p. 259, 9. Should it be probable that the infinitive in both places really originates from the author of our *Avadāna*., who expressing himself very carelessly used some popular blending of two constructions?

4) It is, of course, possible that the gap is larger, and includes *अनाथ-पिण्डदेन* before *गृहपतिना*; MS क्षिप्तगृहप.

5) R. (f. 168 a 2) has, in the same point of the story, *उत्कृष्टा निषणा*.

6) *Pratiśrutya* = 'having heard', cp. *supra* p. 2, 10, *Lalitavistara*, ed Lefm., p. 58, 4, *Mhbh.* 3, 277, 16. The *Ratnāv.* (f. 168 b 2) renders this phrase by *त्रिरत्नगुणमाकृत्यं श्रुत्वा*.

7) B दत्तति, the sign * refers to the upper margin, where we find मि. But दत्तमिति is a wrong correction, it must of course be दत्त इति. P दत्तेति.

पिण्डदाय निवेदितम् । ततो ऽनाद्यपिण्डदेन गृह्यतिना परमविस्मयज्ञातेन सा दारिका
विचित्रैर्वस्त्रैर्भार्यैश्चाच्छादिता ॥ सा चाल्पामुष्का कालगता प्रणीतेषु देवेषु त्रयस्त्रि-
शेषूपपन्ना । उपपन्नमात्रायास्तास्यास्तथाविधानि वस्त्राणि प्राङ्भूतानि न कस्यचिदन्यस्य
देवपुत्रस्य वा देवकन्याया वा ॥

- 5 धर्मता खलु देवपुत्रस्य वा देवकन्याया वाचिरोपसंपन्नस्य त्रीणि चित्तान्युत्पद्यन्ते
कुतश्च्युतः⁽²⁾ कुत्रोपपन्नः⁽³⁾ केन कर्मणेति । सा पश्यति मनुष्येभ्यश्च्युता प्रणीतेषु देवेषु त्रय-
स्त्रिंशेषूपपन्ना भगवतः पट्कप्रदानादिति ॥ ततो वस्त्रदायिका देवकन्या चलविमलकुण्ड-
लधरा हारार्धहारविभूषितगात्री मणिरत्नविचित्रचूडा कुङ्कुमतमालपत्रस्पृकादिसंस्पृ-
गात्री तमेव रात्रिं दिव्यानामुत्पलपद्मकुमुदपुण्डरीकमन्दारका⁽⁴⁾णां पुष्पाणामुत्सङ्गं पूर-
10 यित्वा सर्वं जेतवनमुदरेणावभासेनावभास्य भगवत्तं पुष्पैर्यकीर्य भगवतः पुरस्तान्निषणा
धर्मश्रवणाय । अथ भगवान्पट्कप्रदायिकाया देवकन्याया आशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च
ज्ञात्वा तादृशो⁽⁵⁾ चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिको⁽⁶⁾ धर्मदेशनां कृतवान्यां श्रुत्वा पट्कप्रदायिकाया
देवकन्याया विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा⁽⁸⁾ स्रोतघ्रापत्तिफलं
सालात्कृतम् ॥ सा दृष्टसत्या त्रिरुदानमुदानयति । इदमस्माकं भदत्त न मात्रा कृतं न पित्रा
15 न राज्ञा न देवताभिर्निष्ठेन स्वजनबन्धुवर्गेण न पूर्वप्रेतेर्न श्रमणाब्राह्मणैर्यद्वगवतास्माकं
कृतम् । उच्छोषिता रुधिराश्रुसमुद्रा लङ्किता अस्थिपर्वताः पिहितान्यपायद्वाराणि
विवृतानि स्वर्गमोक्षद्वाराणि प्रतिष्ठापिताः स्मो देवमनुष्येषु । ग्राह्य च ।

1) MS विचित्रैव°.

2) MS °ताः.

3) MS °पन्नाः.

4) BCP °रुक्मानां, D °रुक्मानां.

5) Anusvāra wanting in MS.

6) B श्रोतघ्रा°.

7) B °हुग°, DP corr.

8) B °वृत्तानि, D corr.

9) Visarga wanting in MS.

तवानुभावात्पिहितः सुधोरो क्षपायमार्गो बह्वदोषयुक्तः ।

अपावृता स्वर्गमितिः सुपुण्या निर्वाणमार्गश्च मयोपलब्धः ॥

⁽¹⁾ त्वदश्रयाज्ञातमपेतदोषं मयाश्च शुद्धं सुविशुद्धं चतुः ।

प्राप्तं च शान्तं पदमार्थकान्तं तीर्णा च दुःखार्णवपारमस्मि ॥

नरवरेन्द्र नरामरपूजित विगतजन्मन्नरामरणामय ।

5

भवसकृन्नसुदुर्लभदर्शनं सफलमश्च मुने तव दर्शनमिति ॥

अवनम्य ततः प्रलम्बहारा चरणौ द्वावभिवन्ध्या ज्ञातकृषा ।

परिगम्य च दक्षिणं जिह्वादिं सुरलोकाभिमुखी दिवं जगाम ॥

अथ पटप्रदायिका देवकन्या वणिगिव लब्धलाभिः ⁽³⁾ सस्यसंपन्न इव कर्षकः शूर इव विजि-

तसंग्रामः सर्वरोगपरिमुक्त इवातुरो यया विभूत्या भगवत्सकाशमागता तपैव विभूत्या 10
स्वभवनं गता ॥

भित्तवः पूर्वरात्रापररात्रं जागरिकायोगमनुयुक्ता ⁽⁵⁾ विक्रन्ति । तैर्दृष्टो ⁽⁶⁾ भगवतो
ऽन्तिके <उदरो ऽवभासः ।> यं दृष्ट्वा संदिग्धा भगवन्तं पप्रच्छुः । किं भगवन्नस्यां रात्रौ
भगवन्तं दर्शनाय ब्रह्मा सकृदम्पतिः शक्रो देवेन्द्रश्चत्वारो लोकपाला उपसंक्राताः ॥ भग-
वानाह । न भित्तवो ब्रह्मा ⁽⁷⁾ सकृदम्पतिर्न शक्रो देवेन्द्रो नापि चत्वारो लोकपाला मां 15
दर्शनायोपसंक्राताः । या दरिद्रदारिका ऽनाथपिण्डस्य गृहपतेः प्रहृदकमिन्नं कुर्वाणस्य
पटे दत्त्वा कालगता प्रणीतेषु देवेषु त्रयस्त्रिंशेषूपपन्ना सा [53b] मां रात्रिं मत्सकाशमुप-

1) B त्वयाश्च°, D corr.

2) MS °र्शनं.

3) B °लाभिः, D corr.

4) B °गवत्सका°, DCP corr.

5) MS °युक्तः । विकृ°.

6) MS तैर्दृष्ट्वा (D तैर्द°).

7) MS सकृाप°.

संक्रान्ता तस्या मया धर्मे देशितः सा प्रसादज्ञाता प्रक्रान्ता दृष्टस्तया च स्वभवनं गता ।
 तस्मात्तर्हि भिन्नव एवं शिन्नितव्यं बहुधर्मसङ्घेषु कारान्कारिष्यामो नापकारानित्येधं
 वो भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥

इमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

---

1) MS °रामि°. Cp. *supra* p. 204, 14 and *Āikṣāsamuccaya*, ed. Bendall, p. 87, 3.

शुक इति ५६ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
ष्ठिभिः सार्धवह्निर्देवैर्नगरैर्नैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपक्षासुरगरुडकि-
न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनभा-
नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्ड- 5
स्यारामे । राजगृहे नगरे राजा बिम्बिसारो राज्यं कारयति ऋद्धं च स्फीतं च तेमं च सुभितं
चाकीर्णबहुजनमनुष्यं च प्रशस्तकलिकलकटिम्बडमरं⁽¹⁾ तत्स्करोगापगतं⁽¹⁾ शालीतुगोम-
क्षिषीसंपन्नमखिलमकण्टकमेकपुत्रकमिव राज्यं पालयति । स च राजा श्राद्धो भद्रः कल्या-
णाशय आत्मकृतपरकृतप्रतिपन्नः कारुणिको महात्मा धर्मकामः प्रजावत्सलः ॥ पा-
वदसौ भगवद्दर्शनोत्कण्ठितः करे कपोलं दत्त्वा चित्तापरो व्यवस्थितः । ततो भ्रातृवैरुक्तः 10
किमर्थं देव शोकः क्रियत इति ॥ राज्ञोवाच । चिरदृष्टो मे सुगतः सो ऽहमाकाङ्क्षामि भग-
वतो दर्शनमिति ॥⁽²⁾ अश्रौषीद्भगवान् दिवाविकारोपगतो दिव्येन श्रोत्रेण विशुद्धेनातिक्रा-
न्तमानुषेण⁽⁴⁾ राजा बिम्बिसार उत्कण्ठित इति । अत्रात्तरे नास्ति किञ्चिद्बुद्धानां भगवता-
मज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम् । धर्मता खलु बुद्धानां भगवतां महाकारुणिकानां लो-
कानुयत्कप्रवृत्तानामेकारत्ताणां शमयविषयनाविकारिणां त्रिदमयवस्तुकुशलानां चतुरो- 15
घोत्तोर्णानां चतुर्हृदिपादचरणतलमुप्रतिष्ठितानां चतुर्षु संप्रकृत्वस्तुषु दीर्घरात्रकृतपरि-

1) Anusvāra wanting in MS.

2) MS अश्रौ°.

3) Ex conject.; MS °गतां. With *divāviñhāropagata* compare *varṣā upagatah* e. g. in the beginning of avad. nr. 57.4) Ex conject., cp. *supra* p. 280, 18; MS °मानुषेण.

5) MS °वृत्तानामेकारुणिकाशम° (D वृत्तानामहाकारुणिकाशम°).

चयानां पञ्चाङ्गविप्रक्रीणानां पञ्चगतिसमतिक्रान्तानां षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमिताप-
रिपूर्णानां सप्तबोध्यङ्गकुसुमाब्धानामष्टाङ्गमार्गदेशिकानां नवानुपूर्वसमापत्तिकुशलानां
दशबलबलिनानां दशदिक्समापूर्णयशसां दशशतवशवर्तिप्रतिविशिष्टानां त्रीं⁽³⁾ रात्रेस्त्रिर्दि-
वसस्य बुद्धचक्षुषा लोकं व्यवलोक्य ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । को ह्रीयते को वर्धते कः कृच्छ्र-
5 प्राप्तः कः संकटप्राप्तः <कः संबाधप्राप्तः> कः कृच्छ्रसंकटसंबाधप्राप्तः को ज्वापनिम्नः को
ज्वापप्रवणः को ज्वापप्राग्भारः कमरुमपायाडुद्धृत्य स्वर्गं मोते च प्रतिष्ठापयेयं कस्य
कामपङ्कनिमग्नस्य रुस्तोद्धारमनुप्रदद्यां कमार्यधनविरहितमार्यधनैश्चर्याधिपत्ये प्रतिष्ठा-
पयेयं कस्यानवरोपितानि कुशलमूलान्यवरोपयेयं कस्यावरोपितानि परिपाचयेयं⁽⁸⁾ कस्य
परिपक्वानि विमोचयेयम् । श्राद्धं च ।

10 अष्टमेवातिक्रमेद्वेलां सागरो मकरालयः ।

न तु वैनैयवत्सानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत्⁽⁴⁾ ॥

ततो भगवान्नाज्ञो बिम्बिसारस्यानुग्रहार्थं त्रयाणां वार्षिकाणां मासानामत्ययात्कृतची-
वरो निष्ठितचीवरः समादाय पात्रचीवरं⁽⁵⁾ ज्ञानपद्धारिकां प्रक्रातोऽनुपूर्वेण चारिकां
चरन्नन्यतमं वनषण्डमनुप्राप्तः । तत्र च वनषण्डे⁽⁶⁾ मनुष्यप्रलीपीं शुक्रः प्रतिवसति । तेन
15 भगवान्द्वरत एव दृष्टः । ततस्त्वरितवरितं भगवत्तमुवाच । ऐतुं⁽⁷⁾ भगवान्स्वागतं भगवते
क्रियतामस्माकमनुग्रह इहैव वनषण्डे एकां रात्रिं प्रतिवसेति ॥ ततो भगवान्कुक्कुटस्या-
नुग्रहार्थं पत्रं वृत्ते शुक्रस्यालपस्तत्र तृणसेस्तरं सेस्तीर्य पर्यङ्केण निषण्णः अन्यवृत्तेषु

1) B षटङ्ग°, D corr.

2) MS त्रिरात्रेस्त्रि(D त्रि)दिव°.

3) MS तस्य.

4) This whole stereotyped *locus communis*, beginning with *atrāntare nāsti* is out of place here. It is evident that the sentence *tato bhagavān rājño* etc. ought to follow immediately after *agrasūda bhagavān*. . . . . *utkaṇṭhila iti*.

5) MS ज्ञानपद्°, cp. *supra* p. 153, n. 8.

6) B प्रलीपी, DP corr.

7) Ex conject.; MS एतु भगवंस्वागतं.

महाम्रावकाः ॥ ततः शुकः कृत्स्नां रात्रि[54a]मितस्ततस्तं वनषण्डं पर्यटति मा कैव
 कश्चिद्भगवत्तं सम्रावकसङ्घं विच्छेदयिष्यतीति मनुष्यो वा ऽमनुष्यो वा यत्नो वा रातसो
 वा ⁽¹⁾श्चापदृष्टाण्डशङ्को वेति ॥ ततः प्रभातायां राज्ञ्यां भगवत्तं ⁽²⁾त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य क्षम-
 यितुमारब्धः । क्षमस्व भगवन्स्तिर्यग्योनिगतो ऽहं नास्ति मे विभवो येन भगवत्क्षमभ्यर्चये-
 यमपि त्वत्क्षमप्रतो गच्छामि राज्ञो बिम्बिसारस्य भगवत आगमनं निवेदयामीति ॥ एवम- 5
 स्त्विति ॥ यावत्सौ राज्ञः सकाशं संप्रस्थितो ऽनुपूर्वेण राज्ञः सकाशमनुप्राप्तः । तस्मिंश्च
 समये राज्ञा उपरिप्रासादतलगतो निष्पुरुषेण तूर्पेण क्रीडति रमते परिचारयति । ततः
 शुको मानुषप्रलापो राजानमुवाच । भो राजन्विदितं ते भवतु भगवान्सम्रावकसङ्घस्तव
 विजितमनुप्राप्तः तदर्हति देवो भक्तं सञ्जीकर्तुमिति ॥ ततो राजा वरितवरितं प्रासाद-
 दवतीर्यामात्यगणपरिवृतो भगवतो ऽथेन ⁽³⁾आसनयानि प्रक्षप्य च्छत्रध्वजपताकाभिर्वि- 10
 चित्रैश्च गन्धपुष्पधूपैर्भगवत्तं प्रत्युद्धतः । ततो राज्ञा भगवान्सम्रावकसङ्घो मक्ता सत्कारेण
 प्रवेशितः प्रणीतेन चाकुरेण संतर्पितः ॥

अथ शुकास्यैतद्भवत् । पद्मगवान्सम्रावकसङ्घं ⁽⁴⁾एवंविभूतिस्तत्सर्वं ⁽⁵⁾मामागम्य ।
 इति विदित्वा ⁽⁶⁾हेष्टुष्टप्रमुदित उदग्रप्रतिशौमनस्यज्ञातो राज्ञः पुरस्तादितथामुत्तथ

1) Ex conject.; B श्यतिश्च^o (the aks. त being rather indistinct), in D this has been copied श्यव्यश्च^o, in CP श्यपतश्च^o, cp. Feer, p. 219 n. 1.

2) MS त्रिप्रद^o.

3) Cp. PW, vol. V s. v. अर्थ 1).

4) Ex conject.; MS संवस्यैवंविभूतिः सा सर्वा. The transmitted shape of the phrase cannot be the genuine one. It ought to have been either *yaḍ bhagavataḥ saṅgrāvakasamghasyaiṣā vibhūtīḥ sū* etc., or *yaḍ bhagavān saṅgrāvakasamgha eva-ṇvibhūtis tat sarvaṃ* etc. I have preferred the latter reading, which being the lectio difficilior, has more chance of being the original one.

5) Ex conject.; MS मामागम्येति. *Mām āgamyā* signifies 'thanks to me', cp. my observation in W. Z. XVI, 107; this idiom has been corrupted also *supra*, p. 239, s. Cp. also Feer, p. 220, n. 1.

6) B दृष्ट, D corr.

पर्यटन् श्येनकेनापकृत्य पञ्चत्वमापादितः । भगवतो ऽक्षिके चित्तं प्रसाद्य कालगतः
प्रणीतिषु देवेषु त्रयस्त्रिंशेषूपपन्नः ॥

- धर्मता खलु देवपुत्रस्य वा देवकन्याया वाचिरोपसंपन्नस्य त्रीणि चित्तान्युत्पद्यते
कुतश्च्युतः कुत्रोपपन्नः⁽¹⁾ केन कर्मणेति । स पश्यति तिर्यग्भ्यश्च्युतः प्रणीतिषु देवेषु त्रयस्त्रिं-
5 शेषूपपन्नो भगवतो ऽक्षिके चित्तमभिप्रसाद्येति ॥ अथ शुक्रपूर्विणो देवपुत्रस्यैतदभवत् ।
न मम प्रतिद्वयं स्याद्यदहं पर्युषितपरिवासो भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रमेयं पन्नकमपर्युषितप-
रिवास एव भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रमेयमिति ॥ अथ शुक्रपूर्वी देवपुत्रश्चलविमलकु-
ण्डलधरो हारार्थहृद्विराजितगात्रो मणिरत्नविचित्रचूडः⁽²⁾ कुङ्कुमतमालपत्रस्पृक्तादित्तं-
सृष्टगात्रस्तस्यामेव रात्रौ दिव्यानामुत्पलपद्मकुमुदपुण्डरीकमन्दारकाणां पुष्पाणामुत्सङ्गं⁽³⁾
10 पूरयित्वा सर्वं जेतवनमुदारेणावभासेनावभास्य भगवत्तं पुष्पैरवकीर्य भगवतः पुरस्ता-
न्निषण्णो धर्मश्रवणाय । अथ भगवांश्शुक्रपूर्विणो देवपुत्रस्याशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च
ज्ञात्वा तादृशीं चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकां धर्मदेशनां कृतवान्यां श्रुत्वा शूकरार्चिणा
देवपुत्रेण त्रिंशतिशिखरसमुद्रतं सत्कापदष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोतश्चापत्तिफलं
सात्नात्कृतम् ॥ स दष्टसत्यस्त्रिरुदानमुदानयति । इदमस्माकं भद्रे न मात्रा कृतं न पित्रा
15 न राज्ञा न देवताभिर्निष्ठेन स्वजनबन्धुवर्गेण न पूर्वप्रैर्तेन श्रमणाब्राह्मणैर्ब्रह्मवतास्माकं
कृतम् । उच्छ्रोषिता रुधिराश्रुसमुद्रा लङ्किता अस्थिपर्वताः पिकित्तान्यपागद्वाराणि
विवृतानि स्वर्गमोलङ्घाराणि प्रतिष्ठापिताः स्मो देवमनुष्येषु । आह च ।

तवानुभावात्पिकित्तः सुधोरो ह्यापायमार्गो बह्वदोषयुक्तः ।

अपावृता स्वर्गगतिः सुपुण्या निर्वाणमार्गश्च मयोपलब्धः ॥

1) B °पसंपन्नः, D corr.

2) Visarga wanting in MS.

3) MS संस्पृष्ट°.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) MS पितास्मो.

त्वदाश्रयाच्चातमपेतदोषं मयाद्य शुद्धं सुविशुद्धं चतुः ।

प्राप्तं च शास्त्रं पदमार्थकत्वं⁽¹⁾ तीर्णंश्च दुःखार्णवपारमस्मि ॥

नरवरेन्द्र नरामरपूजित विगतबन्धनरामरणामय ।

भवसकलसु⁽²⁾दुर्लभदर्शनं सफलमद्य मुने तव दर्शनम् ॥

अवनम्य ततः प्रलम्बहारश्चरणौ द्वावभिवन्ध्य ज्ञातकृषः ।

5

परिगम्य च दक्षिणं वितारिं सुरलोकाभिमुखो दिवं अगाम ॥

अथ शुक्रपूर्वो देवपुत्रो वणिगिव लब्धलाभः सत्यसंपन्न इव क[54 b]र्षकः शूर इव विजि-
तसंग्रामः सर्वरोगपरिमुक्त इवातुरो यया विभूत्या भगवत्सकाशमागतस्तथैव विभूत्या
स्वभवने गतः ॥

भित्तवः पूर्वरात्रापररात्रं जागरिकायोगमनुयुक्ता विक्रान्ति । तैर्दष्टो भगवतो 10
अस्तिके उदारो ज्वभासः । यं दष्टा संदिग्धा भगवत्तं पप्रच्छुः । किं भगवन्नस्यां रात्रौ
भगवत्तं दर्शनाय ब्रह्मा सकाम्पतिः शक्रो देवेन्द्रश्चत्वारो लोकपाला उपसंक्रान्ताः ॥ भगवा-
नान्ह । न भित्तवो ब्रह्मा सकाम्पतिर्न शक्रो देवेन्द्रो नापि चत्वारो लोकपाला मां दर्शना-
योपसंक्रान्ता अपि तु दष्टः स युष्माभिः शुक्रो येन वयं तस्मिन्वनषण्डे रात्रिं⁽³⁾ वस्तुमुपनिम-
क्षिता इति ॥ भित्तव ऊचुरेवं भद्रेति ॥ भगवानान्ह । स एष भित्तवः कालं कृत्वा प्रणीतेषु 15
देवेषु त्रयस्त्रिंशेषूपपन्न इति ॥ भित्तव ऊचुः । कानि भद्रे शुक्रपूर्वकेण देवपुत्रेण कर्माणि
कृतानि येन शुक्रेषूपपन्नः कानि कर्माणि कृतानि येन देवेषूपपन्नः सत्यदर्शनं च कृतमिति ॥
भगवानान्ह । शुक्रपूर्वकेणैव भित्तवो देवपुत्रेण पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि
लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योद्यवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । शुक्रपूर्वकेण देव-
पुत्रेण कर्माणि कृतान्युपचितानि को अन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृता- 20

1) MS तीर्णाश्च.

2) MS °दुर्लभदर्शनं.

3) Anusvāra wanting in MS.

4) MS °ष्ट्यभागीनि (D, as always in this formula, °भाविनी).

न्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपद्यन्ते नाब्धातौ⁽¹⁾ न तेजोधातौ न वायुधातावपि
तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपद्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि अपि कल्पशतैरपि⁽²⁾ ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

- 5 भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीते ऽध्वनि अस्मिन्नेव भद्रकल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि प्रजायां
काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विद्वाचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः
पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरोमुपनिश्चित्य
विक्रति स्म । तस्यान्यतम उपासकः । तेन शिज्ञाशैथिल्यं कृतम् । तस्य कर्मणो विपा-
काच्छुकेषूपपन्नः । यन्ममास्तिके चित्तं प्रसादितं तेन देवेषूपपन्नः । यत्तेन परिशिष्टानि
10 शिज्ञापदानि रत्नितानि तेन सत्यदर्शनं कृतम् । इति हि भिन्नव एकाक्षकृष्णानां कर्मणा-
मेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्रणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि
भिन्नव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकाक्षशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः
करणीय इत्येवं वो भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) B नाब्धाधी, DP corr.

2) Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

3) So even D, except that it has at the end of the 2^d pāda कल्पशतानि च.
Cp. *supra*, p. 74 n. 13.

4) B शिद्ध्या°, D corr.

5) B शिद्ध्या°, P corr.

हृत इति ५७ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवर्किर्देवेनागैर्यत्तैरसुरैर्गृहैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयन्तासुरगर्हडकि-
 न्नर्महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मक्षापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 नप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सप्रावकसङ्को राजगृहे वर्षा उपगतो वेणुवने कलन्दकनि- 5
 वापे ॥ अथानाद्यपिण्डदो गृहपतिर्येन राज्ञा प्रसेनजित्कौशलस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य
 राज्ञान् प्रसेनजितं जयेनायुषा च वर्धयित्वा विज्ञापयति । यत्खलु देव ज्ञानीयाश्चिरदृष्टो
 ज्स्माभिर्भगवान्परितृषिताः⁽¹⁾ स्मो भगवतो दर्शनायेच्छामो वयं भगवन्तं द्रष्टुमिति ॥ ततो
 राज्ञा ज्ञाद्यपिण्डं गृहपतिमुवाच । कश्चित्ते⁽²⁾ गृहपते श्रुतं कुत्र भगवानेतर्हि वर्षा
 उपगत इति ॥ अथानाद्यपिण्ड उवाच । श्रुतं मे देव भगवान्राजगृहे वर्षा उपगत इति ॥ 10

ततो राज्ञा प्रसेनजिता कौशलेनानाद्यपिण्डद्वयैश्च पौरज्ञानपदमात्तयैरन्यतमः
 पुरुषो [55a] ⁽³⁾ हृत्येनाह्वयोक्तः⁽⁴⁾ । एहि त्वं भो पुरुष येन भगवांस्तेनोपसंक्राम उपसंक्रम्या
⁽⁵⁾ ज्स्माकं वचनेन भगवतः पादौ शिरसा वन्दस्वाल्पाबाधतां च पृच्छात्पातङ्कं च लघूत्था-

1) Visarga wanting in MS.

2) Ex conject.; B किंचिते, but the stroke of the *i* in चि has been cancelled; of its copies CP have किंचिते, D किंचिते. Yet the original reading of B seems to come nearer to the genuine form of the interrogative. Since *kaccit* may have the force of lat. *-nō* (e. g. Jtkm. XXII, 66. Mhbh. 2, 5, 17 foll.), I have put it into the text.

3) Ex conject.; MS हृतेना°. As to the construction, cp. my *Sanskrit Syntax* § 287. Feer, who used also the Tibetan version, has here (p. 221, 22) «donnèrent à un individu le nom de Messenger, et lui dirent.»

4) B °नोक्ता, D corr.

5) Avagraha in MS.

6) MS वन्दस्वल्पाबाधताश्च.

- नतां च यात्राञ्च बलञ्च सुखं चानवद्यतां च स्पर्शविकारतां च एवं च वद राजा भदत्त
 कौशलः⁽¹⁾ श्रावस्तीनिवासिनश्च पौरा आकाङ्क्षति भगवतो दर्शनमेवं चाङ्कशिखरदृष्टो ऽस्मा-
 भिरभगवान्परितृषिताः⁽²⁾ स्मो भगवतो दर्शनपिच्छामो वयं भगवत्तं द्रष्टुं साधु भगवाञ्छ्वा-
 वस्तीमागच्छेदनुकम्पामुपादयेति ॥ एवं देवेति स पुरुषो राज्ञः प्रसेनवित्तः कौशलस्य
 5 सामात्यपौरज्ञानपदस्य प्रतिश्रुत्य श्रावस्तीतो⁽³⁾ अनुपूर्वेण चक्षूर्यमाणो राजगृहे नगरमनु-
 प्रातः । ततः पूर्वं राजगृहे नगरमवलोक्य येन भगवांस्तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्य भगवतः
 पादौ शिरसा वन्दित्वैकास्ते निषण्णः । «एकास्तनिषण्णः» स पुरुषो भगवत्तमिदमवोचत् ।
 राजा भदत्त प्रसेनवित्तकौशलः श्रावस्तीनिवासिनश्च पौरा भगवतः पादौ शिरसा वन्दि-
 त्वात्पाबाधतां पृच्छत्युत्पातङ्कतां च लघूत्थानतां च यात्रां च बलञ्च सुखञ्चानवद्यतां च
 10 स्पर्शविकारतां चैवं चाङ्कशिखरदृष्टो ऽस्माभिरभगवान्परितृषिताः⁽⁴⁾ स्मो भगवतो दर्शनपि-
 च्छामो वयं भगवत्तं द्रष्टुं साधु भगवाञ्छ्वावस्तीमागच्छेदनुकम्पामुपादयेति ॥ भगवानाह ।
 सचेन्मे भोः पुरुष राजा बिम्बिसारो ऽनुज्ञास्यति गमिष्यामीति ॥ ततः स हृतो राजानं
 बिम्बिसारमनुज्ञाय भगवत्तमिदमवोचत् । अनुज्ञातो ऽसि भगवन्नासा बिम्बिसारेण गम-
 नाय⁽⁵⁾ यस्येदानीं भगवान्कालं मन्यत इति । अथिवाप्तयति भगवांस्तस्य पुरुषस्य तूष्णी-
 15 भावेन ॥

1) B कौशलः, D corr., but in the sequel B has the good orthography.

2) Visarga wanting in MS.

3) B °स्तीतानुपू°, CP corr.

4) B वन्दित्वैत्पा°, with an erasure between त्वै and त्पा. Hence D त्वैत्पा°, C °त्वैत्पा°, P °वैत्पा°.

5) Ex conject.; cp. *supra*, p. 325, 13; MS °वाधतचिच्छत्पात्पा° (in D corrected into °धतपृच्छत्पात्पा°).

6) MS चार्क्षि°.

7) B °नुपादयेति, D corr.

8) That here is a small gap must be inferred not only from the Tibetan (cp. Feer, p. 222, n. 4) but also from the relative sentence *yasyedāni* etc. whose antecedent must be some word like *gamanāya*. Cp. *supra*, p. 9, 5.

अथ भगवांस्त्रयाणां वार्षिकाणां मासानामत्ययात्कृतचीवरो निष्ठितचीवरः समा-
 दाय पात्रचीवरं मकृता परिवारेण आवस्त्यभिमुखो ऽभिज्ञगाम । हृतो ऽपि रथानिष्ठः
 संप्रस्थितः ॥ अथासौ दर्शं बुद्धं भगवत्तं पद्मां संप्रस्थितम् । ततो रथादवतीर्य येन भग-
 वांस्तेनाञ्जलिं प्रणम्य भगवत्तमिदमवोचत् । प्रतिगृह्यतां भगवन्नस्माकीनो रथो ऽनुकम्पा-
 (३) मुपादयेति ॥ भगवानाह ।

5

सृद्धिपादरथेनाहं सम्यग्व्यायामवर्तिना ।

विचरामि महीं कृत्स्नामन्तः (४) क्लेशकण्टकैरिति (५) ॥

हृतः प्राह । यद्यपि भगवानृद्धिपादानयायी तथापि तु क्रियतां ममानुग्रहार्थमनुकम्पे-
 ति ॥ अथ भगवानृद्धिपादानुग्रहार्थमृद्ध्या रथस्योपरि स्थितः । ततो भगवान्त्रयाभिज्ञः
 आवस्तीमनुप्राप्तो हृतेन च रात्रि निवेदितम् ॥ अथ रात्रा सामात्यः सयौरत्नानपदो भगवत्तं 10
 प्रत्युद्धतः तत्रैव च जेतवने रात्रिवासमुपगतो धर्मश्रवणाय ॥ स च हृतो ऽल्पायुष्को
 धर्मं श्रुत्वा तस्यामेव रात्रौ कालगतः । स कालं कृत्वा प्रणीतिषु देवेषु त्रयस्त्रिंशेषूपपन्नः ॥

धर्मता खलु देवपुत्रस्य वा देवकन्याया वाचिरोपसंपन्नस्य त्रीणि चिन्तान्युत्पद्यन्ते
 कुतश्च्युतः कुत्रोपपन्नः केन कर्मणेति । स पश्यति मनुष्येभ्युच्यतः प्रणीतिषु देवेषु त्रय-
 स्त्रिंशेषूपपन्नो भगवतो ऽन्तिके चित्तमभिप्रसाद्येति ॥ अथ हृतपूर्विणो देवपुत्रस्यैतद् 15
 भवत् । न मम प्रतिद्वयं स्याद्यदहं पर्युषितपरिवासे भगवत्तं दर्शनापोषसंक्रामेयं (७) यन्म-
 र्कमपर्युषितपरिवास एव भगवत्तं दर्शनापोषसंक्रामेयमिति ॥ अथ हृतपूर्वी (८) देवपुत्रश्चल-

1) B भगवन्नास्मा°, D corr.

2) B °कम्पानुपा°, D corr.

3) Ex conj.; MS °ततस्ते°.

4) MS कण्टकैरिति. I have adopted Feer's correction (p. 228 n. 1) suggested by the Tibetan translation.

5) B रथोमि°, D corr.

6) Ex conj., cp. *supra*, p. 316, 2; MS त्यापुषो (D °ष).

7) MS °कामितुं, the same blending of constructions as *supra*, p. 259 n. 7.

8) MS र्वि (D र्वि).

विमलकुण्डलधरो ह्यार्यहारविराजितगात्रो मणिरत्नविचित्रचूडः कुङ्कुमतमालयत्रस्पृ-
 क्कादिस्मृष्टगात्रस्तस्यमेव रात्रौ दिव्यात्माभुत्पलपद्मकुमुदपुण्डरीकमन्दारकाणां⁽¹⁾ पुष्पा-
 णामुत्सङ्गे⁽²⁾ पूरयित्वा सर्वे जेतवनमुदारेणावभासेनावभास्य भगवत्तं पथैरुवकीर्य भग[55b]-
 वतः पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय ॥ अथ भगवान्द्रुतपूर्विणी देवपुत्रस्याशयानुशयं धातुं
 5 प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशीं⁽³⁾ चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकीं⁽²⁾ धर्मदेशनां कृतवान्यां श्रुत्वा द्रुतपू-
 र्विणा देवपुत्रेण विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोतश्चापत्ति-
 फलं साक्षात्कृतम्⁽³⁾ । स दृष्टसत्यस्त्रिरुदानमुदानयति । इदमस्माकं भदत्त न मात्रा कृते न
 पित्रा न राज्ञा न देवताभिर्निष्ठेन स्वजनबन्धुवर्गेण न पूर्वप्रेतैर्न श्रमणब्राह्मणैर्यद्भगवता-
 स्माकं कृतम् । उच्छोषिता रुधिराश्रुसमुद्रा लङ्घिता अस्थिपर्वताः पिहितान्यपायद्वाराणि
 10 विवृतानि स्वर्गमोक्षद्वाराणि प्रतिष्ठापिताः स्मो देवमनुष्येषु । आह च ।

तवानुभावात्पिहितः सुधोरो क्षपायमार्गो बह्नुदोषयुक्तः ।

अपावृता स्वर्गगतिः सुपुण्या निर्वाणमार्गश्च मयोपलब्धः ॥

तदाश्रयाच्चाप्तमपेतदोषं मयाह्य शुद्धं सुविशुद्धं चतुः ।

प्राप्तं च शातं पदमार्यकातं तीर्णं⁽⁵⁾ शुःखार्णवपारमस्मि ॥

15

नरवरेन्द्र नरामरपूजित विगतजन्मजरामरणाय ।

भवसकृन्मसुदुर्लभदर्शनं सफलमय्य मुने तव दर्शनम् ॥

अवनम्य ततः प्रलम्बहारश्चरणौ द्वावभिवन्द्य ज्ञातर्क्षः ।

परिगम्य च दक्षिणं जिताग्निं सुरलोकाभिमुखो दिवं जगाम ॥

1) MS. °कानां, cp. *supra*, p. 316, n. 4.

2) Anusvāra wanting in MS.

3) MS °कृतः, yet it seems that the visarga has been wiped out.

4) MS °पितास्मो; this constant orthography in this *cliché* will hereafter no more be noted.

5) MS तीर्णाश्च.

अथ हृतपूर्वी देवपुत्रो वणिगिव लब्धलाभः सस्यसंपन्न इव कर्षकः शूर इव वि-
जितसंयामः सर्वरोगपरिमुक्त इवातुरो यया हि विभूत्या भगवत्काशमागतस्तयैव
विभूत्या स्वभवनं गतः ॥

ततो राजा प्रसेनजिहुपरिप्रासादतलगतस्तमुदारमवभासे दृष्ट्वा प्रभातायां रजन्यां
भगवत्तं पप्रच्छ । किं भगवन्निमां रात्रिं भगवत्तं दर्शनाय ब्रह्मा सकाम्पतिः शक्रो देवेन्द्र- 5
श्चत्वारो लोकपाला उपसंक्राताः ॥ भगवानाह । न महाराज ब्रह्मा सकाम्पतिर्न शक्रो
देवेन्द्रो नापि चत्वारो लोकपाला मां दर्शनायोपसंक्राता अपि तु तावको हृतः स ममा-
सिके चित्तमभिप्रासाद्य कालगतः प्रणीतेषु देवेषु त्रयस्त्रिंशेषूपपन्नः । स इमां रात्रिं मत्स-
काशमागतस्तस्य मया धर्मो देशितः स दृष्टसत्यः स्वभवनं गत इति ॥ ततो राजा विस्मय-
ज्ञातः कथयति । अहो बुद्धो अहो धर्मा अहो सङ्को यत्र नाम परीतं कर्म कृत्वा महान्विपाक 10
इति ॥ अथ राजा प्रसेनजित्कौशलो भगवतो भाषितमभिनन्द्यानुमोद्य भगवतः पादौ शि-
रसा वन्दित्वा त्रयासनात्प्रक्रातः ॥

तत्र भगवान्भित्तूनामख्यते स्म । तिस्र इमा भित्तवो अग्रप्रज्ञतयः । कतमास्तिस्रः ।
बुद्धे अग्रप्रज्ञतिर्धर्मं सङ्के अग्रप्रज्ञतिः । बुद्धे अग्रप्रज्ञतिः ॥ कतमा । ये केचित्सत्त्वा अपदा
वा द्विपदा वा ब्रह्मपदा वा इन्द्रपिणो वा अन्द्रपिणो वा संज्ञिनो वा असंज्ञिनो वा नैवसंज्ञि- 15
नो नासंज्ञिनस्तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धस्तेषामग्र आख्यातः । ये केचिद्बुद्धे अभिप्रसन्ना
अग्रे ते अभिप्रसन्नाः । तेषामग्रे अभिप्रसन्नानामग्र एव विपाकः प्रतिकाङ्क्षितव्यो देवेषु वा
देवभूतानां मनुष्येषु वा मनुष्यभूतानाम् । इयमुच्यते बुद्धे अग्रप्रज्ञतिः । धर्मे अग्रप्रज्ञतिः

1) MS सकाम्पति°.

2) MS भाषितमत्यनन्द्या°.

3) MS भित्तूणाम°.

4) Cp. *supra*, p. 49, 10.

5) MS आख्यातायेकेचि° (D आख्यायतेकेचि°).

6) Ex conject.; MS मनुष्यभूतेषु.

7) MS धर्माग्र°.

कतमा । ये केचिद्धर्माः संस्कृता वा ऽसंस्कृता वा विरामो धर्मस्तेषामग्न आख्यातः⁽²⁾ । ये केचिद्धर्मं ऽभिप्रसन्ना अग्रे ते ऽभिप्रसन्नाः । तेषामग्रे ऽभिप्रसन्नानामग्न एव विपाकः प्रतिक्राङ्कितव्यो देवेषु वा देवभूतानां मनुष्येषु वा मनुष्यभूतानाम् । इयमुच्यते धर्मं ऽग्रप्रज्ञप्तिः । सङ्गे ऽग्रप्रज्ञप्तिः⁽³⁾ कतमा । ये केचित्सङ्गा वा गणा खा पूजा वा पर्षदो वा तथागतश्चाव-
 5 कसङ्गस्तेषामग्न आख्यातः ये [56a] केचित्सङ्गे ऽभिप्रसन्ना अग्रे ते ऽभिप्रसन्नाः । तेषामग्रे ऽभिप्रसन्नानामग्न एव विपाकः प्रतिक्राङ्कितव्यो देवेषु वा देवभूतानां मनुष्येषु वा मनुष्य-
 भूतानाम् । इयमुच्यते सङ्गे ऽग्रप्रज्ञप्तिः ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS चिरामये धर्मस्तेषां. Cp. *supra*, p. 50, 4.

2) MS आख्यातौयेकेचि°.

3) In B follows सङ्गेप्रज्ञप्तिः, an evident dittography. The copyist of D, therefore, has left it out.

महिष इति ५८ ।

बुद्धो भगवान्मत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः
 पौरैः श्रेष्ठभिस्तार्थवर्कैर्देवैर्नागैर्गन्धर्वैरसुरैर्गर्गैः किन्नैर्गर्गैरगैरिति देवनागपत्तासुरग-
 रुडकिन्नर्मकोरगाम्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मन्त्रापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशय-
 नासनगानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः कोशलेषु जनपदेषु चारिकां चरन्त्य- 5
 तमवनषण्डमनुप्राप्तः । तत्र च वनषण्डे मन्त्रान्महिषीयूथः प्रतिवसति पञ्चमात्राणि⁽³⁾ च
 महिषीपालशतानि ॥ यावत्तत्रान्यतमो महिषो बलवान्परमेण⁽⁴⁾ बलेन समन्वागतः । स
 परमनुष्याणां गन्धमाघ्राय पृष्ठतो ऽनुधावति ॥ भगवांश्च तं प्रदेशमनुप्राप्तः । ततो महि-
 षीपालैर्भगवान्सञ्चावकसङ्घो⁽⁵⁾ दूरत एव दृष्टः । ततस्तैरुच्चैःशब्दैरुक्तः भगवन्निमं मार्गं
 वर्षय डुष्टमहिषो ऽत्र प्रतिवसतीति ॥ भगवानाह । अल्पोत्सुका भवन्तु भवन्तो वयमत्र 10
 कालज्ञा भविष्याम इति ॥ अथसि डुष्टमहिषो भगवन्तं दूरत एव दृष्ट्वा लाङ्गूलमुन्नाम्य
 येन भगवांस्तेन प्रधावितः । ततो भगवता पुरस्तात्पञ्च केशरिणाः सट्धारिणाः⁽⁷⁾ सिंहा नि-
 र्मिता वामे दक्षिणे च पार्श्वे द्वावग्रिस्कन्धावुपरिष्ठात्मकृत्ययोमयी शिला ॥ ततः स

1) MS कोषलेषु (D कोश^०).

2) Query: न्यतमं वन^०?

3) B पञ्चात्राणि, the sign ° serving both to cancel the ā and to refer to the top of the page, where मा is written to be inserted here. Through failure to understand this the copies have पञ्चा(or पंचा)मात्राणि.

4) B यावत्तत्रा°, D corr.

5) Ex conject.; MS प्रमेन बलेन.

6) B °संघा, P corr.

7) Ex conject.; MS पट्धारिणाः, which it would be hard to explain in this connection. My correction is confirmed by the Tibetan translation apud Feer, p. 224 n. 2.

महिषः समक्षतो महाभयं दृष्ट्वा भगवतः पादौ निश्चित्य दीनवदनश्च भगवत्तं प्रेक्षते⁽³⁾ ॥ ततो
 ऽस्य भगवता तन्मय्या गत्यास्तन्मय्या योन्यास्त्रिभिः पदैर्धर्मा देशित इति किं भद्रमुख
 सर्वसंस्कारा अनित्याः सर्वधर्मा अनात्मानः शान्ते⁽⁴⁾ निर्वाणमिति ज्ञातिश्च स्मरिता । स
 श्रुत्वा रोदितुं प्रवृत्तः ॥ अथ भगवांस्तस्यां वेलायां गाथे भाषते ।

5

इदानीं किं करिष्यामि तिर्यग्योनिगतस्य ते ।

अक्षयप्रतिपन्नस्य किं रोदिषि निरर्थकम् ॥

साधु प्रसाद्यतां चित्तं मयि कारुणिके जिने ।

तिर्यग्योनिं विरग्येह ततः स्वर्गं गमिष्यसीति ॥

अथासौ दुष्टमहिषः स्वाश्रये ब्रुमुप्समानो ऽनाकारतां प्रतिपन्नः । दोषाद्यप्यस्तिर्यग्योनि-

10 गताः प्राणिनः । स आणु कालं कृत्वा प्रणतिषु देवेषु त्रयस्त्रिंशेषूपपन्नः ॥

धर्मता खलु देवपुत्रस्य वा देवकन्याया वाचिरोपसंपन्नस्य त्रीणि चित्तान्युत्पद्यते⁽⁷⁾
 कुतश्च्युतः कुत्रोपपन्नः केन कर्मणेति । स पश्यति तिर्यग्भ्यश्च्युतः प्रणतिषु देवेषु त्रयस्त्रिं-
 शेषूपपन्नो भगवतो ऽस्मिन्ने चित्तमभिप्रसाद्येति ॥ अथ महिषपूर्वेषो देवपुत्रस्यैतद्भवत् । न
 मम प्रतिद्वयं स्याद्यदहं पर्युषितपरिवासो भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रमेयं यन्नहमपर्युषितप-

15 रिवास एव भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रमेयमिति ॥ अथ महिषपूर्वो देवपुत्रश्चलविमलकुण्ड-
 लधरो हारार्थहारविराजितगात्रो मणिरत्नविचित्रचूडः कुङ्कुममालपत्रस्पृक्षादिसं-
 छगात्रस्तस्यामेव रात्रौ दिव्यानामुत्पलपद्मकुमुदपुण्डरीकमन्दारकाणामुत्सङ्गे पर्यु-

1) Ex conject.; MS निसृत्य. Cp. *supra*, p. 1 n. 4 and Divy. 598, 27 *saṃs-
 tāh* = *saṃsritāh*.

2) B प्रेक्षते, D corr.

3) Ex conject.; MS तन्मय्यागत्यातन्मय्यायोन्यास्त्रिभिः. Cp. *supra*, p. 291, 7.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) Ex conject., according to the corresponding metrical portion in *avad.*
 nr. 51, cp. *supra*, p. 291, 14; MS स्वर्गगतिं गमि°.

6) Ex conject.; cp. *supra*, p. 291, 17; MS °मानोमकारतां.

7) B °भ्यते, D corr.

त्वा सर्वं तं वनषण्डमुदरेणावभासेनावभास्य भगवत्तं पुष्यैरवकीर्य भगवतः पुरस्ता-
 त्रिषणो धर्मश्रवणाय । अथ भगवान्महिषपूर्विणो देवपुत्रस्याशयानुशयं धातुं प्रकृ-
 त्तिं च ज्ञात्वा तादृशो⁽²⁾ चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकीं धर्मदेशनां कृतवान्यां श्रुत्वा म-
 हिषपूर्विणा देवपुत्रेण विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिषौ[56b]लं ज्ञानवज्रेण भि-
 त्त्वा श्रोतव्यापत्तिफलं सात्तात्कृतम् । स दृष्टसत्यस्त्रिरुदानमुदानयति । इदमस्माकं ८
 भदत्त न मात्रा कृतं न पित्रा न राज्ञा न देवताभिर्नष्टेन स्वजनबन्धुवर्गेण न पूर्वप्रेतेर्न
 श्रमणाब्राह्मणैर्यद्भगवतास्माकं कृतम् । उच्छेषिता रुधिराश्रुसमुद्रा लङ्किता अस्थिपर्वताः
 पिकितान्यपायद्वाराणि विवृतानि स्वर्गमोक्षद्वाराणि प्रतिष्ठापिताः स्मो देवमनुष्येषु ।
 आरु च ।

तवानुभावात्पिहितः सुधोरो ह्यापायमार्गो बद्धदोषयुक्तः ।

10

अपावृता स्वर्गगतिः सुपुण्या निर्वाणमार्गश्च मयोपलब्धः ॥

तदाश्रयाच्चात्मनपेतदोषं मयाश्च शुद्धं सुविशुद्धं चतुः ।

प्राप्तं च शान्तं पदमार्यकालं तीर्णंश्च दुःखार्णवपारमस्मि ॥

नरवरेन्द्र नरामरपूजित विगतजन्मजरामरणमय ।

भवसकृन्नसुडुर्लभदर्शनं सफलमय मुने तव दर्शनम् ॥

15

अवनम्य ततः प्रलम्बहारः चरणीं द्वावभिवन्ध्य ज्ञातकर्षः ।

परिगम्य च दक्षिणं जितारिं सुरलोकाभिमुखो दिवं जगाम ॥

अथ तैर्महिषापालैः स उदारो ऽवभासो दृष्टो ये दृष्ट्वा कुतूहलज्ञाता भगवत्तं
 पप्रच्छुः⁽⁴⁾ । क एष भगवन्नात्रौ दिव्यमवभासं कृत्वा भगवत्सकाशमनुप्राप्त इति ॥ भगवा-
 नात् । स एष भवतो महिषो ममास्तिके चित्तमभिप्रसाद्य कालगतः प्रणीतेषु देवेषु त्रय- 20

1) B °वत्तपुष्यै°, D corr.

2) Anusvāra wanting in MS.

3) MS कुतूहल°.

4) B °प्रच्छुक्, D corr.

स्त्रिंशेषूपपन्नः । सो ऽस्यां रात्रौ मत्सकाशमुपसंक्रातस्तस्य मया धर्मो देशितः स दृष्टस्त्यः
स्वभवनं गतः ॥ ततस्ते मक्षिषोपालाः परं विस्मयमापन्नाः । घ्राक्ष्यं यन्नामायं तिर्यग्यो-
निगतो भूत्वा भगवत्तं कल्याणमित्रमासाद्य देवेषूपपन्नः सत्यदर्शनं च कृतम् । कथं नाम
वयं मनुष्यभूता विशेषं नाधिगच्छेमेति ॥ ततस्ते बुद्धं भगवत्तं सञ्चावकसङ्घं प्रणतिना-
5 हारेण संतर्प्य भगवतो ऽस्तिके प्रव्रजिताः ॥ तैर्युज्यमानैर्घट्मानैर्व्यापच्छमानैः सर्वज्ञाशप्र-
काणादर्हत्वं साक्षात्कृतम् ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भूतं मक्षिष-
पूर्वकेण देवपुत्रेण कर्माणि कृतानि येन मक्षिषेषूपपन्न एभिश्च मक्षिषोपालैः किं कर्म
कृतं येनार्हत्वं⁽²⁾ साक्षात्कृतम् ॥ भगवानाह । एभिरेव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि
10 कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योद्यवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि⁽³⁾ ।
एभिः कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्यु-
पचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपद्यन्ते⁽⁴⁾ नाब्धातौ न तेजोधातौ न वापुधातावपि⁽⁵⁾ तूपा-
त्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपद्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

15 सामर्थ्यो प्राप्य कालं च फलन्ति ह्यनु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि अस्मिन्नेव भद्रकल्पे विंशतिसहस्रायुषि प्रज्ञायां
काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः
पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणासीं नगरीमुपनिश्चित्य
विक्रति श्रुषिपतने मृगदावे । तत्र च काले भित्तूणां विनिश्चये वर्तमाने त्रिपिटो भिन्नुः

1) MS °षुप°.

2) MS °र्हत्वां.

3) MS °भागीनि (D °भाविनी, cp. *supra*, p. 323, n. 4).

4) B नाब्धाधौ, DP corr.

5) Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

पञ्चशतपरिवारो विनिश्चये ऽवस्थितः । तत्र च भिन्नवः शैलशैलाः । ते त्रिपिटं पृष्ठं पृच्छन्ति । स न शक्नोति व्याकर्तुम् । तेन कुपितेन खरं वाक्कर्म निश्चारितम्⁽¹⁾ । इमे च महिषाः किं प्रज्ञानन्तीति । शिष्यैरप्यस्योक्तमिमे महिषीपालाः किं प्रज्ञानन्तीति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यो [57a] ऽसौ महिषः अयमसौ त्रिपिटः⁽²⁾ ये ते शिष्या इमे ते महिषीपालाः । तेन कर्मणा पञ्च जन्मशतानि महिषेषूपपन्नं⁽³⁾ इमानि च पञ्च महिषीपालशतानि संवृत्तानि । यन्ममात्मिके चित्तं प्रसादितं तेन देवेषूपपन्नः सत्यदर्शनं च कृतम् । तस्मात्तर्हि भिन्नवो वाग्दुश्चरितप्रकृषाया⁽⁴⁾ व्यापन्नव्यं यथा एते दोषा न भविष्यन्ति ये महिषस्य महिषीपालानां च दृषं⁽⁵⁾ एव गुणगणो भविष्यति यस्तस्यैव देव-पुत्रभूतस्येत्येवं वो भिन्नवः शिन्तितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्मनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Ex conject.; B निश्चारितवान्, its copies °तवान्.

2) MS शिन्तैरप्य°.

3) B here त्रिपठः out of त्रिपिटः, C त्रिपठः, D त्रिपटः, P त्रिपिटः.

4) Ex conject.; MS °पन्ना.

5) MS व्यापन्न°.

6) MS एवमेव, cp. *supra*, p. 204, 15.

उपोषध इति ५६ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 अष्टिभिस्तार्थवाहैर्देवैर्नगैर्यत्तैरसुरैर्गुरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाम्बी चीवरपिण्डपातशयनासनगुहा-
 5 नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्ड-
 स्यारामे । तेन खलु पुनः समयेन देवानां त्रयस्त्रिंशानामुपोषधो नाम देवपुत्रो ऽसकृदसकृ-
 द्भगवत्सकाशमुपसंक्रामति धर्मश्रवणाय ॥ यावदपरेण समयेन उपोषधो नाम देवपुत्रः
 पञ्चशतपरिवारो येन भगवांस्तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्य भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वै-
 कात्ते निषण्णो धर्मश्रवणाय ॥ अथ भगवानुपोषधस्य देवपुत्रस्याशयानुशयं धातुं प्रकृतिं
 10 च ज्ञात्वा तादृशीं चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकीं धर्मदेशनां कृतवान्यां श्रुत्वोपोषधेन देवपुत्रेण
 विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भिन्ना स्तोतापत्तिफलं साक्षात्कृतम् ॥ स
 दृष्टसत्यस्त्रिरुदानमुदानयति । इदमस्माकं भद्रे न मात्रा कृतं न पित्रा न राज्ञा न देवता-
 भिर्येन स्वजनबन्धुवर्गेण न पूर्वप्रतेनैरश्रमणब्राह्मणैर्यद्भगवतास्माकं कृतम् । उच्छ्रोषिता
 रुधिराश्रुसमुद्गा लङ्किता अस्थिपर्वताः पिहितान्यपापद्वाराणि विवृतानि स्वर्गमोक्षदा-
 15 राणि प्रतिष्ठापिताः स्मो देवमनुष्येषु । आह च ।

तवानुभावात्पिहितः सुधोरो क्षपायमार्गो बहुदोषयुक्तः ।

अपावृता स्वर्गगतिः सुपुण्या निर्वाणमार्गश्च मयोपलब्धः ॥

तदाश्रयाच्चात्मपेतदोषं मयाद्य शुद्धं सुविशुद्धं चतुः ।

प्राप्तं च शास्तं पदमार्यकात्तं तीर्णं च दुःखार्णवपारमस्मि ॥

नरवरेन्द्र नरामरपूजित विगतजन्मन्नरामरणामय ।

भवसकृत्सुडुर्लभदर्शन⁽¹⁾ सफलमय मृने तव दर्शनम् ॥

यवनमय ततः प्रलम्बकारश्चरणी द्वावभिवन्ध्य ज्ञातर्क्षः ।

परिगम्य च दत्तिणं जितारिं सुरलोकाभिमुखो दिवं जगाम ॥

(2) भित्तवः पूर्वरात्रापररात्रे जागरिकायोगमनुयुक्ता विक्रान्ति । तैर्दृष्टो भगवतो 5
 ऽत्तिके उदारो ज्वभासः । पं दृष्ट्वा संविष्टा भगवत्तं पप्रच्छुः । किं भदत्त इमां रात्रिं भगवत्तं
 दर्शनाय ब्रह्मा सकाम्पतिः शक्रो देवेन्द्रश्चत्वारो लोकपाला उपसंक्रान्ताः⁽⁴⁾ ॥ भगवानाह । न
 भित्तवो ब्रह्मा सकाम्पतिर्न शक्रो देवेन्द्रो नापि चत्वारो लोकपाला मां दर्शनायोपसंक्रान्ता
 अपि तु देवेषु त्रयस्त्रिंशेषूपोषधो नाम देवपुत्रः पञ्चशतपरिवारो मां दर्शनायोपसंक्रान्त-
 स्तस्य मया धर्मो देशितो दृष्टस्तस्यश्च स स्वभवनं गत इति ॥ भित्तवस्तंशयज्ञाताः सर्वसंश- 10
 यच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कुतो भदत्त उपोषधस्य देवपुत्रस्योत्पत्तिर्नामाभिनिर्वृ-
 त्तियेति ॥ भगवानाह । इच्छ्य यूयं भित्तवः श्रोतुम् ॥ एवं भदत्त ॥ तेन हि भित्तवः शृणुत
 साधु च सुष्ठु च मनसि कुरुत भाषिष्ये ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि अस्मिन्नेव भद्रकल्पे विंशतिवर्षसकृन्नापुषि प्रज्ञायां
 काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसेपन्नः सुगतो [57b] लोकविद्- 15
 नुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुप-

1) The copies have 'दर्शनं', because in B an accidental dot on the top line of न looks like anusvāra.

2) B तता, DP corr.

3) MS सकाम्प°.

4) MS लोकपाला भगवत्तं दर्शनायोपसे°, the copyist had forgotten that he had written already भगवत्तं दर्शनाय a little before.

5) MS तेनाह.

न्विष्टित्य⁽¹⁾ विहरति ऋषिपतेन⁽²⁾ मृगद्वि ॥ यावदपरेण समयेन कृत्वा राज्ञा भगवत्तं दर्शना-
 पोपसंक्रामति पर्युपासनाय । यावद्वै ब्राह्मणौ ऋषिपतेन⁽³⁾ गतौ केनचित्करणीयेन । ताभ्यां
 राज्ञा दृष्टो मरुत्या राजशब्दा⁽⁴⁾ मरुता राजानुभावेन । तयो राज्याभिलाषो⁽⁵⁾ जातः । ताभ्या-
 मन्यतम उपासकः पृष्ठः । भो बुद्धोपासक किं कर्म कृत्वा यच्चित्तपति⁽⁶⁾ यत्प्रार्थयते तदस्य
 ५ सर्वं समृध्यतीति ॥ उपासकेनोक्तम् । यः परिशुद्धमष्टाङ्गसमन्वागतमुपवासमुपवसति
 यच्चित्तपति यत्प्रार्थयते तदस्य सर्वं समृध्यतीति ॥ ततस्तौ ब्राह्मणौ आषाढस्य गृह-
 पतेस्सकाशादष्टाङ्गसमन्वागतमुपवासमुपलभ्यो⁽⁷⁾पोषितौ⁽⁸⁾ । तदैकेन⁽⁹⁾ परिशुद्धो रत्तितः⁽¹⁰⁾ ।
 स कालं कृत्वा राज्ञः कृकेः पुत्रत्वमभ्युपगतः । तस्य सुजात इति नामधेयं व्यवस्था-
 पितम् । स पितुरत्ययाद्वाग्ये प्रतिष्ठापितः ॥

10 द्वितीयोपवासः खण्डितः । स कालं कृत्वा नागेषूपपन्नः । तस्योपरि दिवसे⁽¹¹⁾ रदिवसे

1) MS °मुपसृत्य (D corr. °मुपनिमृत्य).

2) B ऋषिपद्ने, the copyist of C kept °वद्ने, those of D and P changed it into °पतने. Cp. *supra*, p. 250, n. 6.

3) B °पतन or °नं out of °वद्ने.

4) So MS, the sandhi is observed *supra*, p. 69, 10.

5) Ex conject.; B राज्याभिलाषो (afterwards changed into °लाष, it seems) वाजातस्ता°. I have passed over वा, since it is unlikely that any prefix of *jāta* should be hidden under that akṣara.

6) Ex conject., cp. *infra*, l. 6; MS यच्चित्तपते.

7) The supposition of a gap, which I have filled up by inserting *upalabhya*, being the verbal form required because of *sakāṣāt*, is confirmed by the Tibetan version, see Feer, p. 228 n. 1.

8) B °षितो, D corr.

9) Ex conject.; MS तदैकेन.

10) MS रत्तितस्स, and l. 10 खण्डितस्स.

11) Cp. Feer p. 228, 16 and his note 2 on that page. The Tibetan corresponding text is: *देवेऽष्टेन पुत्रैर्देवेण सदैव पुत्रवत्पुत्रपुत्रैर्देवसमश्नते* ॥

Skt. *divase divase saptaṣṭakṛtvaḥ* would closely answer to the Tib. *देवेऽष्टेन सदैव पुत्रवत्पुत्रपुत्रैर्देवसमश्नते*.

सप्तकृत्वः सप्तवालुका निपतति⁽¹⁾ यया सो⁽²⁾ ऽस्थिशेषः क्रियते ॥ तस्यैतद्भवत् । कस्येदं कर्म-
 णाः फलं कास्यायं कर्मणः फलविपाको येनाहमीदृशं दुःखमुन्भवामीति । स पश्यत्यष्टाङ्ग-
 मन्वागतं मे उपवासं समादाय शित्तशैथिल्यं कृतं येनाहमीदृशं मद्दुःखं प्रत्यनुभवामि ।
 येन पुनः समादाय रक्षितं तेन राज्यं प्रतिलब्धमिति । तस्यैतद्भवत् । यन्नृह्मिदानीमपि
 तावदष्टाङ्गमन्वागतमुपवासमुपवसेयमप्येव नाम नागयोनिर्मा⁽³⁾ः स्यादिति ॥ ततो नाग- 5
 वर्णमन्तर्धाय ब्राह्मणवर्णमात्मानमभिनिर्माय राज्ञः सकाशमुपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य ज्ञये-
 नायुषा च वर्धयित्वा च । अष्टाङ्गमन्वागतेन मे महाराज उपवासेऽनं प्रयोजनम् । तदहं-
 ति देवो ऽष्टाङ्गमन्वागतमुपवासं पर्येषितुम् । अथ न पर्येषते निपतं देवस्य सप्तधा मूर्धानं
⁽⁴⁾स्फालयामि । इत्युक्त्वा तत्रैवात्तर्कितः ॥ ततो राजा भीतस्त्वस्तसंविग्र⁽⁵⁾ आकृष्टरोमकूपो
 हिरण्यपिटकं धनत्रये बद्धा सर्वविजिते⁽⁶⁾ घण्टावधोषणं कारयामास । यो मे ऽष्टाङ्गमन्वा- 10
 गतमुपवासं देशपिष्यति तस्यैतं⁽⁷⁾ हिरण्यपिटकं दास्यामि मरुता सत्कारेण सत्कारिष्या-
 मीति ॥ यावदन्यतमा वृद्धा स्त्री पलगण्डडुहिता । तथा राज्ञः स्तम्भो दर्शितः । अत्र मे
 स्तम्भे पिता असकृद्बन्धूपुष्पार्चनं कृतवान् । तमुत्पाद्य प्रत्यवेक्षत्वेति ॥ ततो राजा
 पौरुषेयाणामाज्ञा दत्ता अयं स्तम्भ उत्पाद्यतामिति । ततो राजपुरुषे स्तम्भ उत्पादितः ।

1) Ex conject.; MS निपतति.

2) Ex conject.; MS सास्थि°.

3) MS योनिर्मोक्षः, C योनिर्मोक्षः, P योनिर्मोक्षः, D योनिर्मोक्षः.

4) Ex conject.; B स्फालयी (or या) तीत्युक्त्वा, instead of यी or या D has ये, P य. It may be observed that *sphālayati* is here used with the meaning of *spho-ṭayati* or *sphāṭayati*. Should we not read स्फारयामि? The akṣaras *ra* and *la* are often confounded.

5) Ex conject., cp. Divy. 41, 15 where this very expression is found; MS आकृष्टरोम°.

6) MS विदिते.

7) Ex conject.; MS तस्यैव (C तस्यैव).

तस्याधस्तात्सुवर्णपत्राभिलिखितो⁽¹⁾ ष्टाङ्गसमन्वागत उपवासो लब्धः स⁽²⁾ पञ्च चोपा-
सकशितापदानि सप्तत्रिंशच्च बोधिपद्या धर्माः ॥ ततो राज्ञा तस्य नागस्याष्टाङ्गसमन्वागत
उपवासो लिखित्वा दत्त ऋषिपतननिवासिभिश्च द्वादशभिर्ऋषिसकुलैः सप्तत्रिंशद्बोधिपद्या
धर्माः प्रत्यङ्गीकृताः । स च नागो ष्टाङ्गसमन्वागतमुपवासमुपोष्य स्थलमुद्रम्योत्सृष्ट्वा यो
5 ऽवस्थितः⁽³⁾ । सो ऽनाहृतां प्रतिपन्नः कालं कृत्वा पञ्चशतपरिवारः प्रणीतिषु देवेषु त्रय-
स्त्रिंशेषूपपन्नः । अतो भित्तव उपोषधस्योत्पत्तिर्नामाभिनिर्वृत्तिश्चेति⁽⁴⁾ ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Ex conject.; MS °लिख्यत अष्टाङ्ग°.

2) Ex conject.; MS सपञ्च°. Feer p. 229, 11 « . . . le jeûne à huit membres avec les cinq bases de l'enseignement etc. »

3) Ex conject.; MS °वस्थितस्त्वेनाहृतां.

4) MS °निर्वृत्तिश्चेति(D °निवृत्तिश्चेति). Cp. *supra*, p. 119, 10 and 184, 8.

हंसा इति ६० ।

बुद्धो भगवान्मत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजाभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिस्सार्वभौहैर्देवैर्नागैर्यतैरसुरैर्गर्हैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपक्षासुरगर्हक-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मरुपुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
 सनगानप्रत्ययभैषज्यपरि[58a]ष्काराणां सञ्चावकसङ्कः आवस्त्यां विक्रति जेतवने ज्ञा- 5
 थपिण्डद्वारामे । आवस्त्यां राजा प्रसेनजित्कौशलो राज्यं कारयति मृदं च स्फीतं च
 जेतं च सुभितं चाकोर्णबद्धजनमनुष्यं च प्रशासकालिकलहृडिम्बडमरं तत्स्कररोगोपगतं
 शालीक्षुगोमक्षिषीसंपन्नमखिलमकाण्डकमेकपत्रमिव राज्यं पालयति ॥ यावदपरेण सम-
 येन राजा प्रसेनजित्कौशलो जेतवने⁽²⁾ निर्गतो भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रमितुं पर्युपासनाय ।
 राज्ञा च पञ्चालेन राज्ञः⁽³⁾ प्रसेनजित्कौशलस्य प्राभृतं पञ्च हंसशतानि प्रेषितानि । यदा 10
 राजा जेतवने⁽²⁾ निर्गतस्तदा तानि पञ्च हंसशतान्युपनामितानि । ततो राज्ञा प्रसेनजिता
 तेषामभयप्रदानं दत्त्वा तत्रैव जेतवने समुत्सृष्टानि ॥ यदा भगवान्मरुआवकपरिवृता⁽⁴⁾
 ऽशन उपनिषीदति तदा ते हंसा भगवत्सकाशमुपसंक्रामन्ति भगवानपि तेभ्य आलोपमनु-
 प्रपच्छति मरुआवकाश्च । ते भुक्त्वा तृप्ताः प्रणीतेन्द्रियास्तिष्ठन्ति । यदा भगवान्प्रतिसे-

1) MS हंस (D हंसा).

2) MS जेतवनानि^० against the obvious meaning. From Feer (p. 230, n. 1) I infer that the Tibetan translator had the good reading in his manuscript.

3) As to the compound cp. *supra*, p. 56, 3 and 104, 3.

4) Ex conject.; MS परिवृतोऽग्नि उपनिषीदति. The Tibetan has here བཤོམ་གསེབ་ཞེས་པ་ལྟར་སྤྲུགས་པ་, translated by Feer p. 230, 3 'était assis pour le repas'.

5) MS तृप्ताप्रणीतेन्द्रियास्तिष्ठन्ति.

लयनाद्बुद्ध्याय चतसृणां पर्वदा⁽¹⁾ धर्मं देशयति तदा ते हंसा भगवत्सकाशं गत्वा धर्मं शृण्व-
न्ति ॥ ते चाल्पायुष्काः कालं कृत्वा प्रणीतेषु देवेषु त्रयस्त्रिंशेषूपपन्नाः ॥

धर्मता खलु देवपुत्रस्य वा देवकन्याया वाचिरोपपन्नस्य त्रीणि चित्तान्युत्पन्नस्य
कुतश्च्युतः कुत्रोपपन्नः केन कर्मणोति । पश्यन्ति हंसेभ्यश्च्युताः प्रणीतेषु देवेषु त्रयस्त्रिंशेषू-
5 पपन्ना भगवतो ऽस्तिके चित्तमभिप्रसाद्येति । (अथ) हंसपूर्विणो देवपुत्राश्चलविमलकुण्ड-
लधरा हारार्धहारविराजितगात्रा मणिरत्नविचित्रितचूडाः कुङ्कुमतमालपत्रस्पृक्तादि-
संसृष्टगात्रास्तस्यामेव रात्रौ दिव्यानामुत्पलपद्मकुमुदपुण्डरीकमन्दारवाणां पुष्पाणामु-
त्सङ्गं पूरयित्वा⁽³⁾ सर्वं जेतवनमुदरेणावभासेनावभास्य भगवत्तं पुष्पैरवकीर्य भगवतः पुरस्ता-
न्निषणा⁽⁴⁾ धर्मश्रवणाप । अथ भगवान्हंसपूर्विणां देवपुत्राणामाशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च
10 ज्ञात्वा तादृशीं चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकीं धर्मदेशनां कृतवान्यां श्रुत्वा हंसपूर्विभिर्देव-
पुत्रैर्विंशतिशिखरसमुद्भूतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्तोता⁽⁵⁾पत्तिफलं प्राप्तम् । ते
दृष्टस्तया वर्णिज⁽⁶⁾ इव लब्धलाभाः सस्यसंपन्ना⁽⁷⁾ इव कर्षकाः शूरा इव विजितसंयामाः
सर्वरोगपरिमुक्ता इवातुरा यया विभूत्या भगवत्सकाशमागतास्तपैव विभूत्या स्वभवनं
गताः ॥

15 भित्तवः पूर्वरात्रापररात्रं जागरित्वायोगमनुयुक्ता विहरन्ति । तैर्दृष्टो भगवतो
ऽस्तिके उदारो ऽवभासः । यं दृष्ट्वा संदिग्धा भगवत्तं पप्रच्छुः । किं भगवन्निमां रात्रिं

1) MS पर्वदान्धर्म.

2) Probably a whole sentence is missing here. It may be easily supplied, conveying the meaning that the angels, formerly swans, thought it became them to call upon the Buddha: अथ हंसपूर्विणां देवपुत्राणामेतद्भवत् । नास्माकं प्रतिवृत्तं स्यात् etc. Cp. a similar abridged form of this commonplace, *supra*, p. 316, 7.

3) Anusvāra wanting in MS.

4) MS °षणो.

5) Sandhi in MS (स्तोता°).

6) MS वर्णिगिव.

7) B °पन्न, D corr.

भगवत्तं दर्शनाय ब्रह्मा सकृत्सम्पत्तिः शक्नो देवेन्द्रश्चत्वारो लोकापाला उपसंक्राताः ॥
 भगवानाह । न भिन्नवो ब्रह्मा सकृत्सम्पत्तिर्न शक्नो देवेन्द्रो नापि चत्वारो लोकापाला मां
 दर्शनायोपसंक्राता अपि तु दृष्टास्ते युष्माभिर्भिन्नवस्तानि पञ्च हंसशतानि राज्ञा प्रसेन-
 जिता कौशलेन इहोत्सृष्टानि ॥ एवं भदत्त ॥ तानि ममास्तिके चित्तमभिप्रसाद्य कालग-
 तानि प्रणीतेषु देवेषूपपन्नानि । तान्यस्यां रात्रौ मत्सकाशमुपसंक्रातानि तेषां मया धर्मो 5
 देहिताः दृष्टसत्यानि च स्वभवनं गतानि ॥

भिन्नवः संशयज्ञातास्सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भदत्तं हंसपूर्व-
 केर्द्विपुत्रैः कर्माणि कृतानि येन हंसेषूपपन्नाः कानि कर्मणि कृतानि येन देवेषूपपन्नास्त्यद-
 र्शनं ⁽⁵⁾ कृतमिति ॥ भगवानाह । एभिरेव भिन्नवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्यु-
 पचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । एभिः 10
 कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिन्नवः कर्माणि कृतान्युपचि-
 तानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ ⁽⁷⁾ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव
 स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामर्थ्यं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहि[58b]नाम् ॥

15

भूतपूर्वं भिन्नवो ऽस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसकृन्नायुषि प्रज्ञायां काश्यपो
 नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्य-

1) MS सकृत्सम्पत्तिः.

2) Sie MS.

3) Ex conject., cp. *supra*, p. 298, 6. 305, 18. 312, 4 etc.; MS शमुपसंक्रातानि.

4) MS °पूर्विकै°. Cp. *supra*, n. 7 on p. 296 and p. 323, 18. 334, 8.

5) Cp. *supra*, p. 323, 17.

6) B °पचितानि, DP corr.

7) B नाब्धातौ, DP corr.

8) Cp. *supra*, p. 74 n. 9; MS °धातौ अपि तूपात्ते°.

सारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुपनिश्रित्य⁽¹⁾ विहरति
 ऋषिपतेन⁽²⁾ मृगदावे । तत्रैभिः प्रव्रजितैः शिक्षाशैथिल्यं कृतम् । तेन हंसेषूपपन्नाः । यन्ममा-
 त्तिके चित्ते प्रसादितं तेन देवेषूपपन्नाः । यत्परिशिष्टानि शिक्षापदानि तेन सत्यदर्शनं
 कृतमिति । इति हि भित्तव एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्ला-
 5 नामेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भित्तव एकाक्षकृष्णानि कर्माणि
 अपास्य व्यतिमिश्राणि चैकाक्षशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः कारणीय इत्येवं⁽³⁾ भित्तवः शि-
 न्तितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन्⁽⁴⁾ ॥

1) MS °निश्रित्य. Cp. *supra*, p. 332 n. 1.

2) B °वदने (cp. *supra*, p. 250 n. 6), DP corr.

3) D fills up the gap.

4) In BCP there follows this colophon अवदानशतके (०कै BC) षष्ठी उद्दान-
 गाथा समाप्ता ॥

सतमो वर्गः ।

(1) सुवर्णाभि इति ६१ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिस्तार्थवर्हिदैर्वैर्नगिर्यत्नैरसुरैर्गर्हैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयत्तासुरगर्हडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मरुपुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनानग्ना- 5
 नप्रत्ययैष्यत्यपरिष्काराणां सभ्रावकसङ्घः कपिलवस्तुनि विहरति न्यप्रोधारामे । कपि-
 लवस्तुन्यन्यतमः शाक्य आद्यो मरुधनो मरुभोगो विस्तीर्णविशालपरिमहो वैश्रवणधन-
 समुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशत्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तथा सार्धं
 क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नो आपन्नसत्त्वा
 संवृत्ता । सा अष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको ज्ञातो (8) अभिद्वयो दर्श- 10
 नीयः प्रासादिको (4) अतिक्रातो मानुषवर्णः (5) संप्राप्तश्च दिव्यं वर्णं ज्ञाम्बूनदनिष्कसदृशस्तु-
 वर्णवर्णया चानेन प्रभया सर्वं कपिलवस्तु नगरमवभासितम् । तद्दर्शनान्मातापितरावन्ये च

1) In MS there precedes the *uddāna* of this *varga*: उद्दानं सुवर्णाभिः सुगन्धिश्च
 (MS अ) व्युष्मान्बलवान्प्रियः पद्मातो डुडुभिः पुत्र सूर्यो मल्लपताकयोः; read पुत्राः
 and मल्लपताकया.

2) MS वन°.

3) MS ज्ञात अभि° (D ज्ञातः). Likewise *infra*, p. 346, 4 MS दारक अष्टा°.

4) MS प्रासादिकश्च° (D कोश्र°).

5) Ex conject., cp. *infra* p. 350, 9; MS मानुषवर्णसंप्रा°.

6) MS दिव्यसुवर्णा.

7) MS °निष्कसद°.

- कुतूहलाभ्यागतास्सत्त्वाः परं विस्मयमागताश्चित्तपत्तिं⁽¹⁾ च कुतो ज्यमोदशः सत्त्वविशेष इति ॥
 तस्य ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामिति । ज्ञातय
 ज्ञचुः । यस्मादनेन ज्ञातेन सुवर्णवर्णया प्रभया सर्वं कपिलवस्तु नगरमवभासितं तस्मा-
 द्रवतु दारकस्य सुवर्णाभि⁽²⁾ इति नामिति ॥ सुवर्णाभि⁽³⁾ दारको ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो ऽनुप्रदत्तो
 5 द्वाभ्यामंसधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रोडनिकाभ्यां
 धात्रीभ्याम्⁽⁴⁾ । सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिरुन्नीयते⁽⁵⁾ वर्धते क्षीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पि-
 मण्डेनान्यैश्चोत्तमोत्तमैरूपकरणाविशेषैराशु वर्धते क्रुदस्वमिव पङ्कजम् । स च पण्डितो
 व्यक्तो मेधावी आदो भद्रः कल्याणाशय आत्मकृतपरकृतप्रतिपन्नः कारुणिको महा-
 त्मा धर्मकामः ॥
- 10 यावदपरेण समयेन रूपमदमतो⁽⁶⁾ बहिरधिष्ठानस्य क्रोडति संबहुलाश्च शाक्या
 न्यग्रोधारामं गच्छति । ततस्तेन सुवर्णाभेन दष्टाः पृष्टाश्च क्व भवतो गच्छतीति । तैरुक्तं
 न्यग्रोधारामं गच्छामो बुद्धं भगवत्तं द्रष्टुमिति ॥ सुवर्णाभस्य बुद्ध इत्यश्रुतपूर्वं नाम श्रुत्वा
 सर्वगोमकूपाण्यादृष्टानि परमं च कुतूहलमुत्पन्नम् । तस्यैतदभवत् । यन्ममपि बुद्धं
 भगवत्तं दर्शनाद्योपसंक्रामेयमिति । सो ऽपि न्यग्रोधारामं गच्छति । ततस्तत्र⁽⁸⁾ दर्शं सुव-
 15 र्णाभि⁽⁹⁾कुमारो बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशोक्त्या चानुव्यञ्जनै-
 र्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसदृशातिरेकप्रभं ब्रह्ममिव रत्नपर्वतं समस्ततो

1) MS °त्तपत्ति च.

2) MS सुवर्णाभा इति.

3) MS सुवर्णाभि.

4) D has क्रोडाधात्रीभ्यां.

5) MS वर्द्धते.

6) Ex conject.; MS बहिर (P न)विष्ठानस्य.

7) MS संक्रमे°.

8) Ex conject.; MS ततस्तेन.

9) I have retained the reading of MS. Cp. *infra*, p. 347, n. 6 and 351, n. 5.

भद्रकम् । सकृदर्शनाच्चास्य⁽¹⁾ खो ऽसौ ब्रह्मपदः स प्रतिविगतः । स भगवतः पादाभिवन्दने
 कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाप । तस्य भगवता धर्मो देशितः ॥ स तं [59a] धर्मं श्रुत्वा
 प्रब्रज्याभिलाषो संवृत्तः⁽²⁾ । पावन्मातापितरावनुज्ञाप्य भगवत्सकाशमुपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य
 भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वा येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणम्य⁽³⁾ भगवत्समिदमवोचत् ।
 लगेपाकं भद्रं⁽⁴⁾ स्वाढ्याते धर्मविनये⁽⁵⁾ प्रब्रज्यामुपसंपदं भित्तुभावं चरेयमहं भगवतो ऽस्तिके 5
 ब्रह्मचर्यमिति । ततो भगवान्गङ्गाभुजसदृशं सुवर्णवर्णबाहुमभिप्रसार्य सुवर्णाभिद्वारकमिद-
 मवोचत् । एहि कुमारं चर ब्रह्मचर्यमिति ।

एकीति चोक्तस्स तथागतेन मुण्डश्च सङ्गाटिपरीतदेहः ।

सद्यः प्रशान्तिन्द्रिय एव तस्थवैर्व⁽⁷⁾ स्थितो बुद्धमनोरथेन ॥

पावत्सप्ताहवारोपितकेशम्मुद्गादशवर्षोपसंपन्नेर्यापथः पात्रकरव्ययकृस्तो भगवतः पुर- 10

1) It is plain that the text is here mutilated. My restoration is suggested by some closely similar places (*supra* p. 163, 18 and *infra*, avad. nr. 88 B f. 83a).

2) B संवृत्तो पा०, D corr. MS has here अनुज्ञाप्य, but in all other instances of this stock-formula °ज्ञाप्य.

3) Sic MS. As to *pranamayya* cp. a similar instance of ordaining with the *chibhikṣukā* formula Divy. 463, 22.

4) MS चाढ्याते.

5) MS प्रब्रज्यमु (D °द्यामु)पसम्पदां. Though *upusampadā* by itself may be defended here on account of its Pāli prototype, yet in the parallel passages it is said throughout *upasampadā*.

6) Sic MS, cp. *supra*, p. 346, n. 9.

7) Ex conject., cp. *supra*, p. 284, n. 6; MS एव तस्थौ नेपथ्यस्थितो. That the depravation of the last pāda must be old, I infer also from the manner in which the paraphrast of our avadāna treats this passage. The author of *Kalpadrūmāv.* (f. 88b 2) modified the 4th pāda of the traditional *indravajrā* stanza in this manner, that he put aside the four syllables following after एव तस्थौ, as if he avoided those embarrassing words. For he did so not only here, but wherever he had to meddle with this stanza. Cp. K. f. 79b 2, f. 132a 6, f. 196a 7 (in the paraphrases of Avadānaç. nr. 91, 62 and 84 respectively). The same applies to the composer of *Ratnāv.*, see R. f. 63b 3, f. 177b 7 (in the paraphrases of Avadānaç. nr. 63 and 64).

8) The epithet *pātrakaravyagrahastah* is also met with Divy. 48, 21. 159, 9. 281, 24. 558, 21, but *supra* p. 3, 5 and Divy. 87, 2 *pātrakaravyagrahastah*.

स्तातिस्थतः ॥ तस्य भगवता मनसिवाहो दत्तः । तेन युज्यमानेन व्यापच्छमानेन घट-
मानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतन(पतन)वि-
काराविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वलेशप्रकाणादर्हत्वं साक्षात्कृतम् । अहंसेवृत्तत्रै-
धातु(क)धीतरागस्मलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचितो वासीचन्दनवाल्पो विद्या-
5 विदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखस्तेन्द्रोपे-
न्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाच्यश्च संवृतः ॥

भित्तवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं (6) भगवतं पप्रच्छुः । कानि भद्रं सुव-
र्णभिन कर्माणि कृतानि येनैवमभिद्वपो दर्शनीयः प्राप्तादिकः प्रब्रज्य (7) चाचिरमर्हत्वं सा-
क्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । सुवर्णभिनैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातियु कर्माणि कृतान्यु-
10 पचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योद्यवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावोनि । सुव-
र्णभिन कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृता-
न्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधाताविपि तूपा-
तेष्वेव स्कन्धधात्वापतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

1) MS ०रगतिं.

2) Here and often in the sequel MS has विकर्षा in this stereotype descrip-
tion of the attainment of Arhatship, not *vikirāṇa* (cp. *supra*, p. 96, n. 7). Hereafter
this variant will not be mentioned in the notes, the form found in each case in B
will be put into the text.

3) B ०र्हत्संवृत्, D corr.

4) D adds the missing akṣara.

5) B वैद्या०, D corr.

6) DP fill up the gap.

7) Ex conjunct.; MS प्रब्रज्यचारिरर्हत्वं च साक्षात्कृतमिति. The reading *aciram*
is confirmed by the paraphrase of K., where the monks ask how he became an
Arhant so soon (सकृसा). The Tibetan, however, has here no word for 'soon' (com-
munication of Mr. Thomas).

8) B नाब्धाधी, DP corr.

9) MS ०धातौ अपतनूयान्तेष्वेव. Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

न प्रणश्यति कर्माणि अपि कल्पशतैरपि⁽¹⁾

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीति ऽध्वनि एकनवते कल्पे विपश्यी⁽²⁾ नाम सम्यक्संबुद्धो लोक
उद्पादि विद्याचरणसंपन्नस्सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां
बुद्धो भगवान् । स बन्धुमतीं राजधानीमुपनिश्चित्य⁽³⁾ विक्रति ॥ यावद्विपश्यी सम्यक्सं- 5
बुद्धो बुद्धकार्यं कृत्वा इन्धनक्षयादिवाग्निर्निरूपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वृतस्ततो राज्ञा
बन्धुमता भगवतः शरीरे शरीरपूजां कृत्वा समस्तयोजनस्तूपश्च⁽⁴⁾ रत्नमयः प्रतिष्ठापितः
क्रोशुमुच्चलेन स्तूपमकथ्य प्रक्षतः ॥ यावदन्यतमो गृह्यतिस्तस्मिन्स्तूपमहे वर्तमाने
निर्गतः । तेन तस्मात्स्तूपात्सौवर्णवर्णं आदर्शः पतितो दृष्टः । स तेनावर्तसकं कारयित्वा
तत्र स्तूपे आरोपितः । गन्धधूपपुष्पार्चनं कृत्वा पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कृतम् । अरुम- 10
प्येवंविधानां गुणानां लाभो भविष्याम्येवंविधमेव शास्तारमारागयेमिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन गृह्यतिरा-
सीदयं स सुवर्णाभिः । यत्तेन विपश्यिनः⁽⁵⁾ सम्यक्संबुद्धस्य स्तूपे काराः कृतास्तेनास्यैवंविधो
द्वपविशेषः संवृतः । यत्प्रणिधानं कृतं तदिकैव जन्मन्यर्हन्नं सत्तात्कृतम् । इति <हि>
भित्तव एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्यति- 15
मिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भित्तव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि
चैकाक्षशुक्लैरेव कर्मस्वाभोगः कर्णीय इत्येवं वो भित्तवः शिक्षितव्यम् ॥

[59b] इहमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) So all MSS. B कर्मान्यपि. Cp. *infra*, p. 352, n. 4.

2) Cp. *supra*, p. 134 n. 7.

3) In this common-place about the nirvāṇa of Vipasyin and the stūpa erected for him MSS have always उपनिस्त्य.

4) D °श्चतुरत्नमयः.

5) Even B seems to have here विपश्यिनः.

सुगन्धिरिति ६२ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिस्सार्धवार्द्धैर्देवैर्नगिर्पत्नैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुड-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
 5 सनमानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चायकसङ्घः कपिलवस्तुनि विहरति न्यग्रोधारामे ।
 कपिलवस्तुन्यन्यतमः कुलपुत्रः प्रतिव्रसति आद्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशा-
 लपरिग्रहो वैश्रवणाधनसमुदितो वैश्रवणाधनप्रतिस्पर्धो । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमा-
 नीतम् । स तया सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचा-
 रयतः पुत्रो ज्ञातो^(१) अभिद्वयो दर्शनीयः प्रासादिको अतिक्रान्तो मानुषवर्णमसंप्राप्तश्च दिव्यं
 10 वर्षम् । तस्य मुखान्नीलोत्पलगन्धो वाति सर्वशरीराञ्चन्दनगन्धः ॥ तस्य ज्ञातौ ज्ञातिमहं
 कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामिति । ज्ञातय ऊचुर्यस्मादस्य मुख-
 न्नीलोत्पलगन्धो वाति शरीराञ्चन्दनगन्धस्तस्माद्भवतु दारकस्य सुगन्धिरिति नामिति ॥
 सुगन्धिर्दारको^(४) षष्ठाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामसंधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां
 मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रोडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो षष्ठाभिर्धात्रीभिर्हृत्पते^(६) वध्यते
 15 क्षीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तप्तोत्तरूपकरणाविशेषैराशु वर्धते

1) B भगवात्स°, DP corr.

2) MS ज्ञातः धमि° प्रसादिक अति°. Cp. *supra*, p. 345, n. 3.

3) B ऊचुर्यस्माद°, D corr.

4) MS दारकः षष्ठा°.

5) MS °भ्यामत्सधा°.

6) MS वर्द्धते.

ऋदस्थमिव पङ्कजम्⁽¹⁾ ॥ स पूर्वकृतुबलाधानाच्छादो भद्रः कल्याणाशयं⁽²⁾ घातकृतपरकि-
तप्रतिपन्नः कारुणिको महात्मा धर्मकामः । यदा सुगन्धिर्दारकः केयूरैरकारकालङ्कृतो⁽³⁾
वीथीमवतरति तदा चन्दनगन्धेन सर्वं नगरमापूरयति जनकायश्च दिव्यं गन्धमात्राय परं
विस्मयमापद्यते एवं चाह । अहो पुण्यानां सामर्थ्यमिति ॥

यावदपरेण समयेन सुगन्धिर्दारको न्यग्रोधारामं गतः । अथासौ ददर्श बुद्धं भगवत्तं 5
द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितमात्रे व्यामप्रभा-
लङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं ब्रह्ममिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकं सहदर्शनाच्चानेन भगवतो
ऽन्तिके चित्तं प्रसादितं प्रसादज्ञातश्च भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्र-
वणाप । तस्मै भगवता आशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवे-
धिका⁽⁴⁾ धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा सुगन्धिदारकेण विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं 10
ज्ञानवज्रेण भिन्ना स्रोतापत्तिफलं सात्तात्कृतम् । स दृष्टसत्यो मातापितरावनुज्ञाप्य भग-
वच्छासने प्रव्रजितः ॥ तेन युध्यमानेन घटमानेन व्यायच्छमानेन इदमेव पञ्चगण्डकं सेसा-
रचक्रे चलाचलं विदिवा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकारणाविध्वंसनधर्मतया परा-
कृत्य सर्वज्ञेशप्रकाषादर्हत्वं सात्तात्कृतम् । अर्हत्संवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्ठकाञ्चन
द्याकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्र- 15

1) B पैकज I, P corr.

2) MS कल्याणाश्रयः.

3) Ex conject.; MS केयूरैरुप^०. Feer, who used also the Tibetan version, p. 239, 3 «le jeune Sugandhi orné de ses anneaux, de ses colliers, de ses bracelets». Cp. *supra*, n. 4 on p. 314.

4) B वेधकिधर्म^०, D corr. — B, but not its copies, has here this marginal gloss: दुःख / समुद्रय / निरोध / मार्ग /.

5) Compound like *Prasenajitkaucūlena supra*, p. 56, n. 8.

6) B ०ट्वंसननधर्मतया, D corr.

7) MS ०त्कृतमर्हत्संवृत्त^०.

तिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपरानुष्ठानः सेन्द्रोपिन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवा-
द्यश्च संवृत्तः ।

भित्तवः संशयज्ञातास्सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रे सुगन्धिना
कर्माणि कृतानि येनास्य मुखात्रीलोत्पलगन्धो वाति सर्वशरीराञ्चन्द्र[60a]नगन्धश्च ॥
5 भगवानाह । सुगन्धिनैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसं-
भाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । <सुगन्धिना> कर्माणि
कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि वाह्ये
पृथिवीधातौ विपच्यते नाब्ध्यातौ⁽²⁾ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वा-
यतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यते शुभान्यशुभानि च ।

10 न प्रणश्यति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि⁽⁴⁾ ।

सामर्थ्यं प्राप्य कालं च फलति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि एकनवते कल्पे विपश्यी नाम सम्यक्संबुद्धो लोक-
उद्पादि विद्याचरणासंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां
बुद्धो भगवान् । स बन्धुमतीं राजधानीमुपनिश्चित्य⁽⁵⁾ विक्रति । यावद्विपश्यी सम्यक्संबुद्धः
15 सकलं बुद्धकार्यं कृत्वा इन्धनतयादिवाग्निर्निरूपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्धृतस्ततो
राज्ञा बन्धुमता भगवतः शरीरे शरीरपूजां कृत्वा समत्तयेज्ञनस्तूपश्चतूरत्नमयः प्रतिष्ठा-
पितः क्रोशमुच्चत्वेन स्तूपमकृत्⁽⁶⁾ प्रज्ञप्तः । तत्रान्यतमेन गृह्यतिना प्रसादज्ञातेन विचित्रै-

1) MS 'भागिनी' (D, as always, 'भाविनी').

2) B नाब्ध्यातौ, DP corr.

3) Cp. *supra*, p. 74, n. 9.

4) I follow here D, as elsewhere in this passage; BCP कर्मान्यपि कल्प-
शतैरपि.

5) Cp. *supra*, p. 349, n. 3.

6) Ex conject., cp. *supra* p. 349, s; MS 'मकृः प्रज्ञप्तः'.

गन्धैः⁽¹⁾ प्रलेपे दत्त्वा धूपपुष्पार्चनं कृत्वा प्रणिधानं कृतम् । अनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन
देयधर्मपरित्यागेन एवंविधानां गुणानां लाभो भविष्याम्येवंविधमेव शास्तारमारागयेयं
मा विरागयेयमिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन गृह्यतिरा-
सीदयं स⁽²⁾ सुगन्धिः । यदनेन विपश्चिनः सम्यक्संबुद्धस्य स्तूपे काराः कृतास्तेन सुगन्ध- 5
स्संवृत्तः । यत्प्रणिधानं कृतं तेनेह जन्मन्यर्हत्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिन्नव एकाक्ष-
कृष्णानां कर्मणामेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्य-
तिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिन्नव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकाक्षशु-
क्लोष्वेव कर्मस्वाभोगः⁽⁴⁾ कारणीय इत्येवं⁽⁵⁾ वो भिन्नवः श्रितितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

10

1) Ex conject.; MS विचित्रैर्गन्धैः पुलेपञ्चद्र(or द)दोधूप°. My conjectural
reading has been suggested by the Tibetan translation, for which I am indebted
to the kindness of F. W. Thomas, མཐོག་ནང་ལུ་ཡུལ་ལ་སྤྱོད་པ་ལྟ་བུ་ལྟ་བུ་ལྟ་བུ་ལྟ་བུ་
མཐོག་གིས་མཆོད་ནས་.

2) MS सः.

3) B यन्त्र°, P corr.

4) MS कारणाप.

5) B इत्येव, D corr.

वपुष्मानिति ६३ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवर्हिर्देवैर्नगिपत्तैरसुरैर्गर्हैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगर्ह-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो⁽¹⁾ भगवान् ज्ञातो मक्षापुण्यो लाभो चोवरपिण्डपातशयना-
 ५ सनगुणप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सम्रावकसङ्घः कपिलवस्तुनि विहरति न्यग्रोधारामे ।
 कपिलवस्तुन्यन्यतमः शाक्य आद्यो मक्षाधनो मक्षाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्र-
 वणाधनसमुदितो वैश्रवणाधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तया
 सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पुत्रो ज्ञातो
 अभिद्वयो⁽²⁾ दर्शनीयः प्रासादिको गौरो ऽतिक्राप्तो मानुषवर्णमसंप्राप्तश्च दिव्यं वर्णं⁽³⁾ रम्यवपुः
 10 सूक्ष्मवस्त्रकेशाढ्यः प्राप्नोच्छ्रूयकायश्च⁽⁴⁾ । तस्य ज्ञातो ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थापितं
 किं भवतु दारकस्य नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादस्य दिव्यं वपुस्तस्माद्वयतु दारकस्य

1) added in D.

2) MS ज्ञात (D ज्ञातः) अभि° गौरः अति°. Cp. *supra*, p. 345, n. 3.

3) Ex conject.; MS चास्यवपुः, but the Tibetan has ལུས་ཀྱི་རྩེ་མོ་ལྷོ་ 'of incomparable bodily beauty'.

4) Ex conject.; MS प्राप्नोच्छ्रूयकायश्च (D °च्छ्रूय°, P °च्छ्रूय°), which is, evidently corrupt. The Tibetan translator rendered this epithet ལུས་ཀྱི་མཚུན་མོ་ 'la partie antérieure de son corps était élevée'. My conjectural correction depends on the supposition that the conception of tallness must needs be expressed in the first element of the compound, but that the translator put མཚུན་ 'fore-part, van, पूर्व, अग्र' (Sarat's Diet. s. v.) by mistake, reading प्राप्नो° instead of प्राप्नो°.

वपुष्मानिति नामेति ॥ वपुष्मान्दरको⁽¹⁾ ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो⁽²⁾ द्वाभ्यामंतधात्रीभ्यां
 द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिक्ताभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टा-
 भिर्धात्रीभिरुन्नीयते⁽³⁾ वर्धयति क्षीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमपेनान्यैश्चोत्तमोत्तै-
 रूपकारणविशेषैराशु वर्धते क्रुदस्थमिव पङ्कजम् । स च आद्यो भद्रः कल्याणाशय आत्म-
 कृतपरकृतप्रतिपन्नः कारुणिको मत्कृत्मा धर्मकामः सर्वलोकेषु पूज्यो मान्यो ऽभिवाच्यश्च । 8
⁽⁵⁾ ततो वपुष्मान्यान्यानपि [60b] स भूप्रदेशान्गत्वाक्रामति त्रे ते ऽस्य मेध्या⁽⁶⁾ भवत्येवंविधः
 पुण्यमकेशाख्यः ॥

यावदपरेण समयेन न्यग्रोधारामं गतः । अथासौ दर्शं बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता मत्का-
 पुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रा-
 तिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकं सकृदर्शनाच्चाग्नेन भगवतो ऽन्तिके चित्तं 10
 प्रसादितं⁽⁷⁾ प्रसादज्ञातश्च भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । तस्मै
 भगवता आशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिको धर्मदे-
 शना कृता यां श्रुत्वा वपुष्मता विंशतिशिखरसमुद्रतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा
 स्रोतघ्रापत्तिफलं साक्षात्कृतम् । स दृष्टसत्यो मातापितरावनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्र-

1) MS °रुक् अष्टा°.

2) B द्वाभ्यांवत्सधा°, D द्वाभ्यामत्सधा°, P द्वाभ्यावत्सधा°.

3) MS वर्द्धते.

4) B °पन्नकारु°, D corr.

5) Ex conject.; MS ततो मनुष्याणामपि पांसुभूतप्रदेशां. In correcting the manifestly corrupted tradition I have availed myself of this parallel place in Ratnāvadānamālā:

यत्र यत्र वपुष्मान्स चक्राम भुवि संचरन् ।

तत्र तत्राभवन्मेध्या भूप्रदेशाः समस्ततः ॥ (R. f. 60a 6).

Cp. Feer's note 1 on p. 242 of his translation.

6) MS भवत्ये°.

7) MS प्रसादितः.

8) B °नुशयधा°, DP corr. — MS धातुप्र°.

जितः । तेन पुष्ट्यानेन घटमानेन व्याप्य⁽¹⁾मानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं
विदिता सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकिरणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वज्ञाप्र-
काशादर्कत्वं साक्षात्कृतम् । ⁽²⁾अर्कसंवृतस्त्रैधातुवावीतरागः समलोष्टकाञ्चन अक्ताशपाणि-
तलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदार्तिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसेवितप्राप्तो
5 भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सन्तोषेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवान्यश्च संवृतः ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भदत्त वपुष्मता
कर्माणि कृतानि येनास्त्यैवेविध आश्रयो ऽर्कत्वं च प्राप्तमिति ॥ भगवानाह । वपुष्मतैव
भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्य-
पान्योद्यत्⁽³⁾प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । वपुष्मता कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः⁽⁴⁾
10 प्रत्यनुभविष्यति । ⁽⁵⁾भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते
नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वापत्तेषु कर्माणि कृतानि
विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि⁽⁶⁾ ।

सामग्रीं प्राप्य बालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

15 भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि एकनयते कल्पे विपश्यी नाम सम्यक्संबुद्धो लोक-
उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां

1) D fills up the gap.

2) MS अर्कसंवृ° (D अर्कसंवृ°).

3) B °वन्प्रत्यु°, P corr.

4) Visarga wanting in MS.

5) P adds the missing negative particle.

6) B नाब्धातौ, DP corr.

7) MS °धातौ अपि तूपात्तेष्वेव. Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

8) Cp. *supra*, p. 352, n. 4.

बुद्धो भगवान् । स बन्धुमतीं राजधानीमुपनिश्चित्य⁽¹⁾ विहरति । यावद्विपश्यी सम्यक्संबुद्धः
 सकलं बुद्धकार्यं कृत्वा इन्धनक्षपादिवाग्निर्निरूपधिषे निर्वानाधायी परिनिर्वृतस्ततो ऽप्य
 राज्ञा बन्धुमता शरीरे शरीरपूजां कृत्वा समतयोजनश्चतुरत्रयः स्तूपः प्रतिष्ठापितः
 क्रोशमुच्छलेन तत्र च राज्ञा बन्धुमता सपुत्रवर्गेण सामात्यगणपरिवृतेन स्तूपमकृः कृतः ॥
 यावदन्त्यतमस्मिन्दिवसे ऽन्यतमो दरिद्रपुरुषः स्तूपाङ्गणं प्रविष्टः । तत्र तेन पुष्पाणि 5
⁽³⁾ स्नानानि दृष्टानि ⁽⁴⁾ रजसा च * * * मलिनीकृतः । ततस्तेन बुद्धगुणाननुस्मृत्य प्रसादज्ञातेन
 समार्जनो गृहीत्वा स्तूपः समृष्टो निर्मात्यं चापनीतम् ॥ ततो ऽपगतर्जं⁽⁵⁾ स्तूपं निर्मलं⁽⁶⁾ दृष्ट्वा
 प्रसादज्ञातः पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कृतवान् । अनेनाहं कुशलेन चित्तोत्पादेन चैव वि-
 धानां गुणानां लानी भविष्यामीत्येवंविधमेव शास्त्रारमारगयेयं मा विरामयेयमिति ॥

1) Cp. *supra*, p. 349, n. 3. This correction will no more be mentioned hereafter.

2) MS °श्चतुरत्रयस्तूपः.

3) Ex conject.; MS स्नानानि. I have changed *glāna*, because *glāyati* is the proper word to denote sickness of men, but *māyati* to signify withering flowers. The Tibetan translation has here རྩེས་པ།, which Sarat in his Dict. renders by स्नान, शीर्षा. In R. f. 64b 2 the flowers are called स्नानीभूतानि, but on the following line स्नानीभूतानि, yet soon again (f. 64b 4) पुष्पैः . . . . स्नानितैः (sic).

4) B रजे(or ज्ञ)नसाचर्षमलिनी°, the vowel-sign of ज्ञे appears to be effaced and न is expunged, but feebly, so that the copies retain this aksara (CD रज्ञनसा-वर्षा°, P रज्ञेनसावर्षा°). The subject of *malinīkṛtaḥ* has evidently been lost, the aksara णा being its only remnant. Perhaps the original wording was रजसा च <स्तूपाङ्गणो मलिनीकृतः. That *stūpāṅgaṇaḥ* (sic) or at least *stūpaḥ* must be inserted for the subject of *malinīkṛtaḥ* is to be inferred from the Tibetan མཆོད་རྟེན་རྒྱལ་ཞེས་པོས་ བ་དག་མཐོང་ངོ་; cp. also the parallel passage *infra*, p. 361, 18. But for that parallel and the Tibetan, I should have thought of correcting रजसा च <वर्षा मलिनीकृतः.

5) MS °रजस्तूप. Cp. R. (f. 64b 6) ततः स्तूप(cod. सूपाङ्गणं सर्वं विरजं परि-
 शोधितं दृष्ट्वा etc.

6) MS दृष्ट्वा.

भगवानाह । किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽतौ तेन कालेन तेन समयेन दरिद्रः पुरुष
 द्यासीदयं स⁽¹⁾ वपुष्मान् । यतस्तेन स्तूपः समृष्टः तेनाभिद्रुपः संवृत्तो यत्प्रणिधानं कृतं तेनेह
 ब्रह्मन्यर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भित्तव एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेकाक्षकृष्णो विपाक
 एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भित्तव एकाक्षकृ-
 6 ष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकाक्षशुक्लोऽप्येव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो
 भित्तवः शान्तिव्यम् ॥

इदमवोच⁽²⁾द्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS सः वपुः.

2) B इदमवाच°, DCP corr.

बलवानिति ६४ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नगि[61a]र्यत्तैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरु-
 डकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाम्भी चीवरपिण्डपातशयना-
 सनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः कपिलवस्तुनि विक्रुरति न्यग्रोधारामे । 5
 कपिलवस्तुन्यन्यतमः शाक्य आष्यो महाधनो महाभोगो ^(१)विस्तीर्णविशालपरिमहो
 वैश्रवणाधनसमुदितो वैश्रवणाधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तया
 सार्थं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पुत्रो ^(२)ज्ञातो
 अभिन्नपो दर्शनीयः प्रासादिको ^(३)अतिक्रात्तपौरुषबलः ॥ तस्य ज्ञातो ज्ञातिमहं कृत्वा
 नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामिति । ज्ञातय ऊचुर्धस्मादयं दारको बल- 10
 वान्प्राप्तं ^(४)स्यादस्य बलवानिति नाम ॥ बलवान्दारको ^(५)ज्ज्ञातो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्या-

1) B सार्थवार्थकैर्दे°, DP corr.

2) P fills up the gap.

3) MS ज्ञातः । अभि°, and प्रासादिकः घति°.

4) Ex conject.; MS अतिक्रात्तपौरुषस्य. As to my correction cp. Feer's translation (p. 244, 19) «dont la force dépassait celle de l'homme».

5) Ex conject., *prāptam* signifies 'fit, proper' (PW. s. v. आप् -i- प्र, sign. 9 of the participle); MS प्राप्तः स्यादस्यबलवानिति नाम भवतु । I have left out भवतु, taking this word for a gloss of प्राप्तं स्यात्.

6) MS °रकअष्टा°, cp. *supra* p. 345, n. 3.

मंसधात्रीभ्यां <दाभ्यां> क्षीरधात्रीभ्यां दाभ्यां मलधात्रीभ्यां <दाभ्यां> क्रीडनिकाभ्यां <धा-
त्रीभ्याम्> । सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिर्हनीयते ⁽³⁾ वर्धते क्षीरेण दद्यां नवनीतेन सर्पिषा सर्पिम-
ण्डेनान्यैश्चोत्तमोत्तमैरूपकराविशेषैराशु वर्धते ऋदस्थमिव पङ्कजम् । स च आदो भद्रः
कल्याणाशय आत्महितपरहितप्रतिपन्नः कारुणिको महात्मा धर्मकामः ॥

- 5 यावदपरेण समयेन न्ययोधारामं गतः । अद्यासौ दर्शं बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता महा-
पुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्यानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरे-
कप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकं सहदर्शनाच्चाग्नेन भगवतो ऽन्तिके चित्तं प्रसा-
दितं प्रसादज्ञातश्च भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । तस्मै भग-
वता आशयानुशेषं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशो चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिको धर्मदेशना
10 कृता यां श्रुत्वा बलवता विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भिन्ना ⁽⁶⁾ स्त्री-
तापत्तिकलं सान्नात्कृतम् । स दृष्टसत्यो मातापितरान्वनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजितः ।
तेन पुण्यमानेन घटमानेन व्यापङ्कमानेनेदमेव पद्मगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा
सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकारणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वलेशप्रकाणादहर्हं
सान्नात्कृतम् । ⁽⁷⁾ अहंस्वतन्त्रैर्धातुकवीतरागः समलोष्टयाचन आकाशपाणितलसमचित्तो
15 वासीचन्दनकल्पो विद्याविद्वारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभ-
सत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृतः ॥

1) MS दाभ्यामंतसधा°. The first time that दाभ्यां is wanting it has been in-
serted in D.

2) In MS utterly corrupted, owing doubtless to the disturbed condition
of A in this place: दाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां मलधात्रीभ्यां सोष्टा°.

3) MS वर्द्धते.

4) MSS — except D, which leaves out here some akṣaras — °तप्तात्तै°.

5) B °शयधार्तं, D corr.

6) Sandhi in MS.

7) MS °कृतमहर्त्सं° (D °कृतमहर्त्सं°).

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । कानि भदस बलवता
कर्माणि कृतान्युपचितानि येनास्याश्रयो बलवानर्हन्तं च प्राप्तमिति ॥ भगवानाह । बल-
वतैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणत-
प्रत्ययान्योद्यवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावोनि । बलवता कर्माणि कृतान्युपचितानि को
ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ वि- 5
पच्यन्ते ⁽¹⁾ नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव स्वान्धधात्वायतनेषु कर्माणि
कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यसि कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलसि खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि एकनवते ⁽³⁾ कल्पे विपश्यी नाम सम्यक्संबुद्धो लोक 10
उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां
बुद्धो भगवान् । स बन्धुमतीं राजधानीमुपनि⁽⁴⁾श्चित्य विहरति । यावद्विपश्यी सम्य-
क्संबुद्धः सकलं बुद्धकार्यं कृत्वा इन्धनक्षपादिवाग्निर्निरूपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वृ-
त[61b]स्तस्य राज्ञा बन्धुमता शरीरे शरीरपूजां कृत्वा समस्तयोगिनस्तूपश्चतुर⁽⁵⁾त्त्रयः
प्रतिष्ठापितः क्रोशमुच्चलेन । तत्र स्तूपमर्हं वर्तमाने महाजनकायेन नृत्यता गायता च 15
स्तूपं पांसुना मलिनीकृतम् ॥ यावदन्यतमो गृहपतिः स्तूपाङ्गणं प्रविष्टः । स पश्यति
स्तूपाङ्गणं रजसा मलिनीकृतम् । ततस्तेन गृहपतिना बुद्धगुणाननुस्मृत्य प्रसादजातेन

1) B नाब्धातौ, DP corr.

2) BC न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव, D °धूधातौ ऽपितू°, P °युधातावपितू°.
Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

3) MS एकनवतिकल्पे; cp. *supra*, p. 349, 3. 352, 12 etc.

4) D adds the missing aksara.

5) MS °पञ्चतुर° (D °पञ्चतुर°).

तैलव्यामिश्रो⁽¹⁾ गन्धकापो दत्तः प्रणिधानं च कृतम् । अग्रेवविधानां⁽²⁾ गुणानां लाभो स्या-
मेवविधमेव शास्तरमारगयेयं मा विरगयेयमिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽतौ तेन कालेन तेन समयेन गृहपतिरयं स
बलवान् । यदनेन विपश्चिनः स्तूपे काराः कृतास्तेन बलवान्संवृतो यत्प्रणिधानं कृतं
5 तेनेदानीमर्कचं साक्षात्कृतम् । इति हि भिक्षव एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो वि-
पाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एका-
त्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं
वो भिक्षवः शितितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्मनसस्ते भिक्षवा भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) In B कायो is indistinctly written and may be read कार्यो. The copies have कायो.

2) Ex conject.; MS कर्मणां. It is obvious that this word is corrupted. My correction has been suggested by the Tibetan translation ཡོན་ཏན་, mentioned by Feer p. 245 n., and by the parallel passages *supra*, p. 349, 11. 353, 2. 357, 9 etc., where गुणानां appears throughout.

3) B सवृत्तो, D corr.

प्रिय इति ६५ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 अष्टिभिः सार्धवाक्तेर्देवैर्नागैर्पत्तैरसुरैर्गर्हैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगर्ह-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
 सनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सम्भावकसङ्घः कपिलवस्तुनि विक्रति न्यग्रोधारमे । 5
 कपिलवस्तुन्यन्यतमः शाक्य आद्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्व-
 वणाधनसमुदितो वैश्ववणाधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तथा सार्धं
 क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पुत्रो ज्ञातो ⁽⁸⁾ अभिषेपो
 दर्शनीयः प्रासादिको महेशाख्यो प्रियदर्शनश्च । तस्य जन्मनि सर्वं कपिलवस्तु नगरं यशसा
 आपूरितम् ॥ तस्य ज्ञातो ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयमवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य ना- 10
 मेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादयं ज्ञातमात्र एव सर्वजनप्रियः तस्मादस्य प्रिय इति नाम
 भवतु । प्रियो दारको ⁽⁴⁾ ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामसधात्रीभ्यां ⁽⁵⁾ द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां
 द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिरुन्नीयते
 वर्धयते ⁽⁶⁾ क्षीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमाण्डेनान्यैश्चोत्तप्तोत्तप्तैरुपकरणविशेषैराण्यु
 वर्धते क्रुदस्थमिव पङ्कजम् । स च आदो भद्रः कल्याणाशय आत्मकृतपरकृतप्रतिपन्नः 15

1) B साधवा°, CDP corr.

2) B °धना, D corr.

3) MS ज्ञातः अभि°.

4) MS दारक अष्टा°.

5) MS °भ्यामत्स°. D adds the missing द्वाभ्यां.

6) MS वर्द्धते.

कारुणिको महात्मा धर्मकामः प्रजावत्सलस्त्यागरुचिः प्रदानरुचिः प्रदाने ऽभिरतो
महति त्यागे वर्तते । स ⁽¹⁾ भ्रमणाब्राह्मणकृपणवनीपवानां विविधैर्दानविसर्गः संघर्कं
करोति ॥

- यावत्प्रियो दारको ऽपरेण समयेन न्यग्रोधारामं गतः । अद्यासौ दर्शं बुद्धं भगवत्तं
5 द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनेर्विराजितगात्रं ⁽²⁾ व्यामप्रभा-
लङ्कृतं सूर्यसकृन्नातिरेकप्रभं ब्रह्ममिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकं सकृदर्शनाच्चा नेन भगवतो
ऽस्तिके चित्तं प्रसादितम् । स ⁽³⁾ प्रसादज्ञातश्च भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्र-
वणाय । तस्मै भगवता आशयानुशयं ⁽⁴⁾ धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशो चतुरार्यसत्यसंप्रतिवे-
धिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा प्रियेण दारकेण विंशतिशिखरसमुद्रतं सत्कायदृष्टिशैलं
10 ज्ञानवज्रेण [62a] भित्त्वा ⁽⁵⁾ श्रोतापत्तिफलं साक्षात्कृतम् । स दृष्टसत्यो मातापितरावनुज्ञाप्य
भगवच्छ्रमणे पन्नजितः ॥ तेन युज्यमानेन धरमानेन व्याप्यच्छ्रमणेनेदमेव ⁽⁶⁾ पञ्चगाण्डकं संसा-
रचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकिरणविध्वंसनधर्मतया परा-
कृत्य सर्वलेशप्रकाणार्दकं ⁽⁷⁾ साक्षात्कृतम् । अर्कसंवृतस्त्रिधातुकावोतरागः समलोष्टकाञ्चन
आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्द्रनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्र-
15 तिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभि-
वाद्यश्च संवृतः ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रं प्रियेण

1) MS अश्रवण°.

2) B व्योम°, P corr.

3) So MS. Commonly the pronoun स is wanting in this often recurring formula (cp. e. g. *supra*, p. 360, 7), in P it has been omitted here, too.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) Sandhi in MS.

6) MS °मानेने(P न्दमेवैवपंचग°.

7) B °तमर्कसंवृत°, D corr.

कर्माणि कृतानि येन मर्त्यावशां प्रियो मनापश्च प्रव्रज्य चार्हत्वं प्राप्तमिति ॥ भगवानाह । प्रियेणैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । प्रियेण कृतानि कर्माण्युपचितानि को अन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपद्यते ⁽¹⁾ नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपातेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि 5 कृतानि विपद्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि एकनवते कल्पे विपश्यी नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषर्ष्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां 10 बुद्धो भगवान् । स बन्धुमतीं राजधानीमुपनिश्चित्य विहरति । यावद्विपश्यी सम्यक्संबुद्धः सकलं बुद्धकार्यं कृत्वा इन्धनक्षयादिवाग्निर्निरूपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वृतस्तस्य राज्ञा ⁽³⁾ बन्धुमता शरीरे शरीरपूजां कृत्वा समस्तयोगनश्चतूरत्नमयः स्तूपः प्रतिष्ठापितः क्रोशमुच्छ्वेन ॥ यावदपरेण समयेन वसत्तकालसमये संपुष्पितेषु ⁽⁴⁾ पादपेषु ⁽⁵⁾ नाना चित्रितेषु पुष्पेषु प्राडुर्भूतेष्वन्यतमो गृह्यती राजानं विज्ञापयामास । इच्छाम्यहं देवसंक्रायो ⁽⁶⁾ विप- 15

1) B नाब्धातौ, DP corr.

2) Cp. *supra*, p. 74, n. 9.

3) MS बन्धुमत्यां.

4) MS °श्चतूर°.

5) B नानाचित्रितेषु, P corr.; D has नानाविचित्रितेषु. Cp. नाना चित्र in PW, IV s. v. नाना. — The insertion of पादपेषु is necessary on account of the evident mutilation of the text and the comparison of parallel places, vid. *supra*, p. 179, s. 225, 10. 307, 10.

6) In B it is not plain whether संक्रायो is written or संक्रायो, probably the latter, cp. *infra*, p. 366, n. 2 and 6; C and P संक्रायो, D संक्रायो. For the rest, संक्राय instead of संक्राय is sometimes met with in the manuscripts of Sanskrit Buddhist texts: Divy. 312, 5 *antarjanasahīya udyānadhūmim nirgataḥ*, Buddhac. 10, 26 *saddhīh sahīya*.

पद्मान्न इति ६६⁽¹⁾

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
ष्ठिभिः सार्थवकैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गर्हटैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगर्हडकि-
न्नर्महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगा-
नप्रत्ययमैषध्वपरिष्काराणां सम्भावकसङ्घः कपिलवस्तुनि विहरति न्यग्रोधारामे । 5
कपिलवस्तुन्यन्यतमः शाक्य आद्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्र-
वणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तया
सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पुत्रो ज्ञातो
ऽभिन्नपो दर्शनीयः प्रासादिको ऽभिनीलपद्मनेत्रो दिव्येनेन्द्रनील[62b]मणिरत्नेन शि-
रस्याबद्धेन येन कपिलवस्तु⁽²⁾ नगरमिन्द्रनीलवर्णं व्यवस्थापितम् ॥ तस्य ज्ञातो ज्ञातिमहं 10
कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति । ज्ञातय उचुः । यस्माद्स्य
पद्मसदृशे अक्षिणी तस्माद्भवतु दारकस्य पद्मान्न इति नामेति । पद्मान्नो दारको ऽष्टाभ्यो
धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामंसधात्रीभ्यां द्वाभ्यां तीर्थात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां
क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिर्हृत्वीयते⁽³⁾ वर्धते तीरेण दध्ना नवनीतेन
सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तमोत्तैरुपकरणविशेषैराशु वर्धते ऋदस्त्रमिव पङ्कजम् । स च 15

1) MS पद्म इति. But, as Feer (p. 247, n. 4) observes, the name of this avadāna must be पद्मान्न, as appears both from the Tibetan translation and the content of the story. The *uddāna*, too, calls it पद्मान्न, see *supra*, p. 345, n. 1.

2) B °वास्तु, D corr.

3) Ex conject.; MS °नीलवर्णाव(D च)वस्थापितं.

4) MS दारक अष्टा° and *supra*, l. 8, ज्ञातधमि°.

5) MS द्वाभ्यामत्स°.

6) MS वर्धते.

आहो भद्रः कल्याणाशय आत्मकृतपरकृतप्रतिपन्नः कारुणिको महात्मा धर्मका-
मस्त्यागर्ह्यः प्रदानाभिरतो मरुति त्यागे वर्तते । स येन येन गच्छति तेन देवमनुष्यैः
पूज्यते⁽²⁾ भ्यर्च्यते च ॥

अथ पद्माक्षो दारको उपरेण समयेन न्ययोधारामं गतः । अथासौ दर्शं ब्रुहं भगवत्तं
5 द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रे व्यामप्रभा-
लङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं झङ्गममिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकं सहदर्शनाच्चानेन भगवतो
ऽतिके चित्तमभिप्रसादितं प्रसादशतश्च भगवत्पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रव-
णाय । तस्मै भगवता आशयानुशयं धातुं⁽⁴⁾ प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवे-
धिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा पद्माक्षेण त्रिंशतिशिखरसमुद्रतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञा-
10 नवम्रेण भिक्षा स्तोतापत्तिफलं साक्षात्कृतम् । स दृष्टसत्यो दानप्रदानानि दत्त्वा श्रमणा-
ब्राह्मणकृपावनीपकडुःखितान्संतर्पयित्वा⁽⁵⁾ मातापितरावुनशाप्य भगवच्छासने प्रव्र-
जितः । तेन युध्यमानेन घटमानेन व्यापच्छ्रमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं
विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकिरणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वस्तिशप्र-
काणादर्हत्वं साक्षात्कृतम् ।⁽⁹⁾ अर्कसंवृतस्त्रिधातुवतीतरागः समलोष्टकाक्षन आकाशपा-
15 णितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिमं वित्प्राप्तो
भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सन्दोषेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाच्यश्च संवृतः ॥

1) Ex conject.; MS समयेन येन. Cp. Feer, p. 248, a.

2) B भ्यर्च्यते, D corr.

3) B व्यामप्रभा, D व्योम°, P व्याप्रभा.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) MS धातुं च प्रकृ°.

6) Ex conject.; MS दानप्रदानादि. The same fault recurs in the subsequent instances of this phrase, except avad. nr. 70.

7) MS अश्रवण.

8) The *°teḍ-*gerund of a compound verb is very rarely met with in this text.

9) B अर्कसं°, D corr.

यावत्सौ पिण्डपातप्रविष्टो मृदाजनकायिनोद्दीक्ष्यमाणो जिह्रेति । अथ स पद्मानो भगवतः
सत्ताशमुपसंक्रम्य भगवत्तं विज्ञापयामास । साधु मे भगवांस्तथा करोतु यथा मणिरत्नम-
तर्धो⁽¹⁾पति ॥ भगवानाह । कर्मज्ञं ह्येतन्न शक्यमन्तर्धोपयितुमपि तु⁽²⁾ तथा करिष्यामि यच्छूदा
द्रव्यसि नाश्याद्वा इति ॥ ततो भगवता तथा कृतम् ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं प्रपच्छुः । कानि भर्त्त पद्मानेण 5
कर्माणि कृतानि येनैवं मक्षेशब्दो ऽर्हत्वं च प्राप्तमिति ॥ भगवानाह । पद्मानेणैव भित्तवः
पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि⁽⁴⁾ लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योषवत्प्र-
त्युपस्थितान्यवश्यंभावानि । पद्मानेण कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभ-
विष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यते नाब्धातौ
न तेजोधातौ न वायुधातावपि⁽⁵⁾ नूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यते 10
शुभान्यशुभानि च ।

न प्रपश्यसि कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलसि खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि एकनवते कल्पे विपश्यी नाम सम्यक्संबुद्धो लोक
उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां 15
बुद्धो भगवान् । स बन्धुमतो राजधानीमुपनिश्चित्य विहरति । यावद्विपश्यी सम्यक्संबुद्धः
सकालं बुद्धकार्यं कृत्वेन्धनक्षयादिवाग्निर्निरूपधिशेषे निर्वाणधातौ⁽⁶⁾ परिनिर्वृतस्तस्य राज्ञा
बन्धुमता शरीरे शरीरपूर्वा कृत्वा समस्तयोजनश्चतुर⁽⁷⁾त्नमयः स्तूपः प्रतिष्ठापितः । तत्राने-

1) Ex conject.; MS मणिरत्नमंतर्धोपित्.

2) Ex conject.; MS कथा.

3) MSS पद्मानेणच, in B the last aks. uncertain whether च or य.

4) B ग्रारब्धसंभाराणि, D corr.

5) MS °नूपात्ते (D °भूपात्ते)ष्वेव. Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

6) B परिनिर्वृत°, D corr.

7) MS °श्चतुर°.

कानि ⁽¹⁾प्राणिशतसङ्ख्याणि कारान्कृत्वा स्वर्गमोक्षपरायणानि भवन्ति ॥ यावदन्यतमः
 सार्धवाहो मत्समुद्रात्सिद्धयानपात्रो ऽभ्यागतः । तेन तत्र मरुदिन्द्रनीलकं ⁽²⁾रत्नमानी-
 तम् । तेन विपश्चिनः स्तूपं दृष्ट्वा तथागतगुणाननुस्मृत्य तन्मणिरत्नं [63a] विपश्चिनः
 स्तूपवर्षस्थात्यामुपरि निबद्धम् । तस्यानुभावेन दिग्विदिशः सर्वो नीलाकारा अवस्थिताः ।
 5 पद्मैश्च पूजां कृत्वा प्रणिधानं कृतमकुमप्येवं गुणानां लाभो स्यामेवंविधमेव शास्तरामारा-
 गयेयं मा विरागयेपमिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन सार्धवाह
 घातोदयं ⁽⁴⁾सं पद्मातः । यत्तेन विपश्चिनः स्तूपे मणिरत्नमारोपितं तस्य कर्मणो विपश्चि-
 नास्य मणिरत्नं शिरसि प्रादुर्भूतम् । यन्नीलपद्मैः पूजा कृता तेनाभिनीलपद्मनेत्रः संवृत्तः ।
 10 यत्प्रणिधानं कृतं तेनेह ब्रह्मन्यर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भित्तव एकाक्षकृष्णानां
 कर्मणामेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्त-
 स्मात्तर्हि भित्तव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकाक्षशुक्लेष्वेव कर्म-
 स्वाभोगः कर्णीय इत्येवं वो भित्तवः शिञ्जितव्यम् ॥

इमवोचद्धगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) This insertion is found in D, not in the other copies. I have put it into the text, because I hold it for an emendation, the substantive construed with *gatasahasrāṇi* being indispensable here, and cp. *supra*, p. 48, l. 85, ll. 221, 2.

2) Ex conject.; MS °नीलकानि.

3) MS सर्वनी°.

4) MS सः पद्मा°.

डुन्दुभिस्वर इति ६७ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञभी राजमात्रैर्धनिभिः
 पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्ववाकैर्देवैर्नगर्यैर्सुरैर्गणैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयत्तासुरग-
 रुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो⁽¹⁾ बुद्धो भगवान् ज्ञातो मरुपुण्यो लाम्पी चीवरपिण्डपातशय-
 नासनगानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सम्भावकसङ्घः कपिलवस्तुनि चिह्नरिति न्यग्रोधा- 5
 रामे । कपिलवस्तुन्यन्यतमः शाक्य घ्राब्धो मरुधनो मरुभोगो विस्तोर्णविशालपरिमको
 वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तथा
 सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पुत्रो⁽²⁾ ज्ञातो
 ऽभिद्वयो दर्शनीयः प्रासादिको मरुशाब्धयः कलविङ्कमनो⁽³⁾ज्ञापी डुन्दुभिस्वरनिर्घोषः ॥
 तस्य ज्ञातो ज्ञातिमरुं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति । ज्ञातय 10
 ऊचुः । यस्मादयं दारको डुन्दुभिस्वरस्तस्मादस्य भवतु डुन्दुभिस्वर इति नामेति ॥
 डुन्दुभिस्वरो दारको ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामसंधात्रीभ्यां द्वाभ्यां तीरधात्रीभ्यां
 द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिर्हन्त्रोयते
⁽⁵⁾वर्धयति तीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्येष्टोत्तप्तोत्तप्तैरुपकरणाविशेषैराशु

1) B भ्यर्चितो, D corr.

2) MS ज्ञातमभि° (D ज्ञातःमभि°).

3) Ex connect.; B मनोज्ञभा° (or कृष्ण or शा)णी, C ज्ञशाणी, D ज्ञवाणी,
 P ज्ञसाणी. I surmise णी is a deprivation of शी which stood in the prototype of
 B and was intended to signify षी. As to the correction °भाणी, cp. Raghuvamça
 12, 39.

4) MS °भ्यांमत्स°, but in B त्स has been made out of मत्स.

5) MS वर्द्धते.

वर्धते द्रुदस्थमिव पङ्कजम् । स च आद्यो भद्रः कल्याणाशय आत्मकृतप्रकृतप्रतिपन्नः
कारुणिको महात्मा धर्मकामः प्रज्ञावत्सलस्त्यागरुचिः प्रदानरुचिर्महति त्यागे वर्तते ॥

यावदपरेण समयेन दुन्दुभिस्वरो दारको न्यग्रोधारामं गतः । अथासौ ददर्श बुद्धं
भगवत्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्या-
5 मप्रभालङ्कृतं सूर्यसकुन्नातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकं सकृदर्शनाच्चानेन
भगवतो ऽस्तिके चित्तं प्रसादितं प्रसादज्ञातश्च भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो
धर्मश्रवणाय । तस्मै भगवताशयानुशयं धातुं⁽¹⁾ प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशो चतुरार्यसत्यसंप्र-
तिवेधिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा दुन्दुभिस्वरेण दारकेण विंशतिशिखरसमुद्गतं
सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा लोतापत्तिफलं साक्षात्कृतम् ॥ स दृष्टसत्यो दानप्रदा-
10 नां⁽²⁾ दत्त्वा श्रमणब्राह्मणवनीपकान्दुःखितान्संतर्पयित्वा मातापितरावनुज्ञाप्य भगवच्छा-
सने प्रव्रजितः । तेन युध्यमानेन घटमानेन व्यापच्छ्रमानेनेदमेव पञ्चगण्डको संसारचक्रं
चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शत[63b]नपतनविकिराविध्वंसनधर्मतया पराक्त्य
सर्वलेशप्रकाणार्दकत्वं साक्षात्कृतम् ।⁽³⁾ अर्कसंवत्तस्त्रिधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आ-
काशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोषो विद्याभिज्ञाप्रतिसं-
15 वित्प्राप्तो भवलाभलोभस्तत्कारपरान्दुःखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाग्यश्च
संवत्तः ॥

भित्तवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रं दुन्दु-
भिस्वरेण कर्माणि कृतानि येनाभिन्नपो दर्शनीयः प्रासादिको ऽर्कत्वं प्राप्तमिति ॥ भगवा-
नाह । दुन्दुभिस्वरेणैव भित्तवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचित्तानि लब्ध-
20 संभाराणि परिणतप्रत्ययान्योद्यवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । दुन्दुभिस्वरेण कर्माणि

1) B धातुप्र, D corr.

2) Ex conject.; MS दानप्रदानादि. Cp. *supra*, p. 368, n. 6 and 8.

3) B °तमर्कत्सेव°, D corr.

कृतान्युपचितानि को अन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिन्नवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यसे नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातौ⁽¹⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधा-
त्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यसे शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

5

भूतपूर्व⁽³⁾ भिन्नवो ऽतीते ऽध्वनि⁽⁴⁾ एकान्त्व⁽⁵⁾ते कल्पे विपश्यी नाम सम्यक्संबुद्धो
लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवम-
नुष्याणां बुद्धो भगवान् । स बन्धुमतीं राजधानोमुपनिश्चित्य विक्रति । यावद्विपश्यी
सम्यक्संबुद्धः सकलं बुद्धकार्यं कृत्वेन्धनक्षयादिवाग्निर्निरूपधिषे⁽⁶⁾ निर्वाणधातौ परि-
निर्वृतस्तस्य राज्ञा बन्धुमता शरीरे शरीरपूजां कृत्वा समक्षयोगनश्चतुरत्वमयः स्तूपः 10
प्रतिष्ठापितः क्रोशमुञ्जत्वेन । तत्रानेकानि प्राणिशतसङ्ख्याणि कारान्कृत्वा स्वर्गमोक्षप-
रायणानि भवन्ति ॥ यावदन्त्यरेण गृहपतिना विचित्राणि वाद्यभाण्डानि पुरुषाश्च शि-
क्षयित्वा तत्र स्तूपे निर्यातिता ये तत्र स्तूपे⁽⁷⁾ अकृत्यन्ति वाद्यविशेषैः सत्कारं कुर्वन्ति ॥

1) B नाब्धातौ, DP corr.

2) MS °धातौ अपि तूपात्तेष्वेव. Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

3) B भूतपूर्व, P corr.

4) P corrects the mutilated word.

5) MS °वाग्निनिरूप°.

6) MS °श्चतुर°.

7) B स्तूपे सौ. It is, however, not clear, whether the interlinear aksara really means सौ. The copyists took it up into the text: DP स्तूपेसौ अकृत°, C स्तूपेसौ अकृत°; yet it seems that this sign, whatever it may be intended to signify, cannot have been put there to insert anything into a wholly perspicuous and rather prolix sentence.

किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन गृहपतिरासोदयं स दुन्दु-
 भिस्वरः । यत्तेन विपश्चिनः स्तूपे विचित्राणि वाद्यभाण्डानि निर्यातितानि तेनेदानीं
 दुन्दुभिस्वरः संवृतः । तेनैव हेतुनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । इति किं भिन्नव एकाक्षगुण-
 नामेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानां कर्मणामेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमि-
 5 अस्तस्मात्तर्हि भिन्नव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि त्रैकाक्षशुक्लैश्च
 कर्मस्वाभोगः कर्णीय इत्येवं वो भिन्नवः शिञ्जितव्यम् ॥

इमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

पुत्री⁽¹⁾ इति ६८ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवर्हैर्देवैर्नागैर्यत्तैर्मरुैर्गर्हैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयत्तासुरगरुडकि-
 न्नरमहोरगैर्भ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महांपुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 नप्रत्ययभौषड्यपरिष्काराणां सन्भावकसङ्गः कपिलवस्तुनि विहरति न्यग्रोधारमे । कपि- 5
 लवस्तुन्यत्यन्तम⁽³⁾ शाक्य घ्राणो महांधनो महांभोगो विस्तीर्णविशालपरिमहो वैश्रव-
 णधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तथा सार्धं
 क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी आपन्नसत्त्वा
 संवृता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । मकृतीमकृती⁽⁴⁾ मांसपेशी⁽⁵⁾ ज्ञाता यां
 दृष्ट्वा मातापितरौ विषयावन्ये च गृहवासिनः प[64a]रिचारका ज्ञातयश्च को नामायमेवं 10
 विधो ज्ञात इति ॥ यावद्दसौ गृहपतिः शोकागारं प्रविश्य कोरे कपोलं दत्त्वा चित्तापरो व्यव-
 स्थितः कस्य निवेदयेयं को ज्ञास्यति किमेतदिति । तस्य बुद्धिरुत्पन्ना अथं बुद्धो भग-
 वान्सर्वज्ञः सर्वदर्शी बुद्धस्य भगवतो निवेदयामि स ज्ञास्यतीति ॥ स येन भगवांस्तेनोप-
 संक्रान्तः । उपसंक्रम्य भगवत्तं पप्रच्छ ॥ भगवानाह । मा भैषीस्त्वं गृहपते मा भैषीः सुवि-
 क्लिप्ते कर्पसे मांसपेशीं स्थापयित्वा त्रिर्दिवसस्य पाणिनापमृष्य त्रीणि पुनः परिप्रोक्षस्व 15

1) MS पुत्र.

2) B भ्यर्थितो (cp. *supra*, p. 371, n. 1), D corr.

3) D adds the akṣara left out in B.

4) Ex conject.; B मकृति मकृती मांसपेशी. The copies leave out the first three akṣaras, but our author will here have used the *āmreḍḍita*.

5) MS पेसी, in the sequel it has the correct orthography (CP here °पसी).

यावत्सप्ताहं ततः स्फुटिष्यति कुमारशतमुत्पत्स्यते ते च सर्वे महानम्रबलिनो भविष्य-
 5 त्ति । इति श्रुत्वा गृहपतिः परं विस्मयमापन्नश्चित्तयति च । लाभा मे सुलब्धा यस्य मे
 ईदृशः⁽¹⁾ पुत्रा उत्पत्स्यन्तीति ॥ तेन तथैव कृतम् । यावत्सप्तमे दिवसे सा मांसपेणी स्फु-
 टिता । कुमारशतमुत्पन्ने सर्वे⁽²⁾ अभिष्टया दर्शनीयाः प्रासादिकाः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेता महान-
 5 म्रबलिनः ॥

यावत्क्रमेण उन्नीता वर्धिता महत्तः संवृत्ताश्च⁽³⁾ सर्वे यौवनमदमत्ता इत्यामुतश्च
 परिधमत्तो न्यग्रोधारामं गताः । अथ ते ददशुर्बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता महत्पुरुषलक्षणैः
 समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं ब्रह्म-
 ममिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकं सहदर्शनाच्च भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तात्त्रिषणा
 10 धर्मश्रवणाय । तेषां भगवता आशयानुषंग्यं⁽⁴⁾ धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी चतुरार्यसत्य-
 संप्रतिवेधिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा सर्वैरेव विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदर्पाष्टशैलं
 ज्ञानवज्रेण भित्वा स्रोतापत्तिफलं साक्षात्कृतम् । ते दृष्टसत्या मातापितरावनुज्ञाप्य भग-
 वच्छासने प्रव्रजिताः ॥ तैस्सर्वैर्युध्यमानैर्धर्मनिर्व्यापच्छ्रमैः सर्वज्ञेशप्रकाणार्दक्षं सा-
 क्षात्कृतम् । अर्हन्तो बभूवुस्त्रिधातुकवीतरागाः समलोष्टकाक्षना आकाशपाणितलसम-
 15 चित्ता वासीचन्दनकल्पा विद्याविदारिताण्डकोशा⁽⁵⁾ विद्याभिज्ञाप्रतिसेवितप्राप्ता भवला-
 भलोभसत्कारपराङ्मुखाः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्या मान्या अमित्राद्याश्च संवृत्ताः ॥

भित्तवः संशयज्ञातास्तसर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रं कुना-
 रशतेन कर्माणि कृतानि येन महानम्रबलिनः संवृत्ताः सन्तिताश्च धातर इति ॥ भगवा-

1) Visarga wanting in MS (D ईदृशपुत्रं).

2) B °मुत्पन्नः, D corr.

3) It seems, B has °त्ताशु, as is found in D; the copyist of P carefully imi-
 tated the strokes of the indistinct last akṣara so that we may read it शु, as
 well as अ.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) MS here कोषा.

नाह । ⁽¹⁾ एभिरेव भिन्नवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योधवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । एभिः कृतानि कर्माण्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिन्नवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यते ⁽²⁾ नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यते शुभान्यशुभानि च ।

5

न प्रणश्यन्ति कर्माणि ⁽⁴⁾ कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलसि खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीते ऽध्वनि एवानवते कल्पे विपश्यी नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विद्याचरणासंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स बन्धुमतीं राजधानीमुपनिश्चित्य विहरति । पावद्विपश्यी सम्यक्संबुद्धः 10 सत्कालं बुद्धकार्यं कृत्वेन्धनतयादिवाग्निर्निरूपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वृतस्तस्य राज्ञा बन्धुमता शरीरे शरीरपूर्वा कृत्वा समस्तयोगिनश्चतूरत्नमयः स्तूपः प्रतिष्ठापितः क्रोशमुच्चलेन यत्रानेकानि प्राणिशतसङ्ख्याणि कारान्कृत्वा स्वर्गमोक्षपरायणानि भवन्ति ॥ यावद्वोष्ठिकानां शतं निर्गतम् ⁽⁶⁾ । तं स्तूपं दृष्ट्वा तथागतगुणाननुस्मृत्य तैस्तत्र स्तूपे एकपुरुषेषोवैतदेहिनेवैकात्मनेवैकचित्तेनेवैकात्मभावेनेव सर्वैरेकसमूहभूतैः प्रसन्नचित्तैः प्री- 15

1) These words being written very indistinctly in B, have been variously read and transcribed by those who made the copies DCP.

2) B नाब्धातौ, DP corr.

3) Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

4) Cp. *supra*, p. 74 n. 13.

5) MS °श्चतूर°.

6) Ex conject.; BC शतंनिर्गतस्तस्तस्तूपं, P शतंनिर्गस्तैस्तस्तूपं, D शतंनिर्गत-स्तैस्तूपं.

7) Ex conject.; MS °भावेनतैस्सवैरेक°.

तिज्ञा[64b]तैरेकात्मनोभूतैस्तत्र स्तूपे पुष्पधूपगन्धमात्यचिलेपनानि नैवेद्यरसरस-
 भोग्यानि सर्वोपहाराणि⁽³⁾ चोपढौकितानि⁽⁴⁾ ध्वजवितानच्छाणि चारोपितानि⁽⁵⁾ । आरोप्य
 एकसमूहभूत्वा एकस्वरेण⁽⁶⁾ स्तुतिं कृत्वा प्रदक्षिणशतसकृन्⁽⁷⁾ कृतम् । ततस्तैः सर्वैरेकात्म-
 भावेनैकचित्तकेन प्रणिधानं कृतम् । अनेन कुशलमूलेनास्माकं तथैवैकात्मज्ञाता एकचि-
 ६ तकाः समानदेहाः समानाचाराः समानधर्माः समानपुण्याः समनिर्वाणा भवन्तु । इति तत्रैव
 स्तूपे एवं भक्तिपरायणा निर्वृताः⁽⁸⁾ ॥

⁽⁹⁾ * * * * * तेनैव हेतुनेदानीमेकपेशोज्ञाताः समद्वयाः समदेहभावाः समात्म-
 चित्ताः समवल्लवीर्यपराक्रमाः समाचाराः समधर्मेषु⁽¹¹⁾ परायणाः समं श्रोताः⁽¹²⁾ तत्फलं प्राप्ताः

1) MS °ज्ञाति एका°.

2) Perhaps रस is put twice in consequence of a dittography.

3) Neuter gender instead of the masculine; cp. *supra*, p. 29 n. 9.

4) B वोपडौकि°, D चोपडौकि°, G वोपडौकि°, P चोपडौ(?)कि°.

5) Ex conject.; MS ध्वजावितानच्छाणि चारोपितं.

6) B स्तुतो°, D corr.

7) MS प्रदक्षिणं.

8) Ex conject.; MS निर्वृताः. I accept *nirvṛtāḥ* = *pāli nibbutā* and as a gentle way of saying that they all met with a peaceful death, whilst offering their devotion. Cp. the story of Cleobis and Biton.

9) The conclusion of this tale, which must have begun with the identification किं मन्यन्ते भिक्षवः etc. has come down to us in a very mutilated condition. A great part of it has been lost. The Tibetan text, as translated by Feer, p. 258 I, represents the complete redaction, though slightly different from ours.

10) Visarga wanting in MS.

11) In B समधर्मेषु has been changed by a *man. sec.*, it seems, into समाधि° (P समाधि°, D समाध°).

12) DP add the akṣara left out in B.

(1) समं चार्कहं प्राप्ताः । इति हि भिन्नव एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्त⁽⁹⁾कृष्णो विपाक
 एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिन्नव एकात्तकृ-
 ष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः कर्णीय इत्येवं वो
 भिन्नवः शित्तितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

5

---

1) Ex conject.; MS समेनार्क°.

2) MS कर्मणामेकात्तो (P °कातो) विपाक.

सूर्य इति ६६ ।

- बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
ष्ठिभिः सार्धवर्कैर्देवैर्नगिर्यत्नैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्मनुष्यैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुड-
किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासन-
5 ग्लानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः कपिलवस्तुनि विक्रति न्यग्रोधारामे ।
कपिलवस्तुन्यन्यतमः शाक्य आद्यो महाधनो महामोगो विस्तीर्णविशालपरिमहो वैश्र-
वणाधनसमुदितो वैश्रवणाधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तथा सार्धं
क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पुत्रो⁽²⁾ ज्ञातो ऽभि-
ज्ञो दर्शनीयः प्रासादिको महेशाक्यः शिरसि मणिरत्नपुक्तः । * * * *⁽³⁾ ॥ तस्य ज्ञातो
10 ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति । ज्ञातय ऊचुः ।
यस्मादस्य⁽⁴⁾ दारकस्य शिरसि⁽⁵⁾ मणिरत्ने प्राडुर्भूतं तस्य मणिरत्नस्य प्रभया सर्वं गृहमवभा-

1) मनुष्यैः, the abnormal addition here to the constant introductory phrase, has been left out in D.

2) MS ज्ञात अभि° (P ज्ञातः अभि°).

3) Here one or more phrases are wanting, which give account of the effect of the radiance of the jewel that the miraculous child bore on his head. Feer who translates them must have taken them from the Tibetan: «De ce joyau jaillissaient dans toutes les directions de rayons semblables à ceux du soleil; et sa clarté pénétrant tout Kapilavastu, le faisait briller pendant la nuit comme un soleil. Le père et la mère, tous les habitants de la maison, serviteurs et parents, les Çākya qui demeuraient à Kapilavastu furent étonnés à la vue de ce prodige et vivement réjouis.»

4) B had at the outset यस्मादय्यं, which appears to have been corrected into °स्य. D has the corrected reading, O-यस्मादय्य, P यस्मादय्यं.

5) Ex conject.; MS °रत्नप्राडुर्भूतः. It is also possible, the author wrote °रत्नः प्राडुर्भूतः, treating *ratna* as a masculine.

सिते सूर्यस्तेष्वेव तस्मादस्य सूर्या नाम भवतु इति ॥ सूर्या दारको ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो
 द्वाभ्यामसंधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां तीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां
 धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिरुन्नोपते⁽⁴⁾ वर्धयते तीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पि-
 मण्डेनान्यैश्चोत्ततोत्तसैरुपकर्षविशेषैराशु वर्धते क्रुदस्थमिव पङ्कजम् । स च आद्धो भद्रः
 कल्याणाशय आत्मकृतपरकृतप्रतिपन्नः कारुणिको महात्मा धर्मकामः प्रजावत्सल- 5
 स्त्यागरूचिः प्रदानकौशलो महति त्यागे वर्तते ॥

यावदपरेण समयेन सूर्यो दारको न्यग्रोधारामं गतः । अथासौ ददर्श बुद्धं भगवन्तं
 द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभा-
 लङ्कृतं सूर्यसकृन्नातिरेकप्रभं बद्धं⁽⁶⁾ मिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकं सकृदर्शनाच्चा नेन भग-
 वतो ऽस्तिके चित्ते प्रसाद्य स्वशिरसि मणिरत्नमुद्धृत्य भगवत उपनामितम् । ततः प्रसा- 10
 दज्ञातो भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । ततो भगवता सूर्यस्या-
 नुक्ताम्पामुपादाय तन्मणिरत्नमुपगृह्णाशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी चतुरा[65a]-
 र्यसत्यसंप्रतिवेधिकी धर्मदेशनां⁽⁸⁾ कृता यां श्रुत्वा तेन सूर्येण दारकेण विंशतिशिखरसमुद्गतं
 सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोतापत्तिफलं साक्षात्कृतम् । स दृष्टसत्यो दानप्रदा-
 नानि⁽⁹⁾ दत्त्वा श्रमणब्राह्मणवनीपकान्दुःखितान्सत्त्वान्सेतर्पयित्वा मातापितरौ⁽¹⁰⁾ वनुज्ञाप्य भग- 15

1) BCP °स्येवस्त°, D °स्यैवत°.

2) MS नाम्ना. One would expect सूर्य इति नाम.

3) MS °मत्सधा°.

4) MS वर्द्धते.

5) B °पकार्यौवि°, D corr.

6) D has the akṣara left out in B.

7) Anusvāra wanting in MS.

8) B देशनां, D corr.

9) MS °प्रदानादि (D °दि). Cp. *supra*, p. 368 n. 6.

10) B मातापितारौघ, D मातापितरौ घ°.

वतः शासने प्रवृत्तः । तेन पुत्र्यमानेन धर्मानेन व्यापकमानेनेदमेव पञ्चगण्डको संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकिरणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वज्ञोऽप्रकाशादर्कत्वं साक्षात्कृतम् । अर्कसंवृतस्त्रैधातुकव्रीतारगः समलोष्टकाचन घ्राकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्र-
 5 तिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभस्तत्कारपरानुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभि-
 वाद्यश्च संवृतः ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं ⁽¹⁾प्रेच्छुः । कानि भदत्त सूर्येण दारकेण कर्माणि ⁽²⁾कृतानि येन शिरसि मणिरत्नं ⁽³⁾ज्ञातं येन च मकेशाख्यो ऽर्कत्वं च प्राप्तमिति ॥ भगवानाह । सूर्येणैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्ध-
 10 संभारणि परिणतप्रत्ययान्योऽधवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यभावोनि । सूर्येण कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः ⁽⁴⁾कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यते ⁽⁵⁾नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातायपि तूपात्तेष्वेव स्कन्धधा-
 त्वापत्तेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ⁽⁷⁾

15

सामर्थ्यं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽर्ताते ऽध्वनि ⁽⁸⁾एकस्तवते कल्पे विपश्यो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । ⁽⁸⁾स्तं बन्धुमतो राजधानीमुपनिश्चित्य विक्रति । यावद्विपश्यी

1) B पपच्छुः, DP corr.

2) B कृतानि, D corr.

3) Anusvāra wanting in MS.

4) Visarga wanting in MS.

5) B नाब्धातौ, D corr.

6) Cp. *supra*, p. 74, n. 9.

7) Cp. *supra*, p. 74, n. 13.

8) D has the akṣara missing in B.

सम्यक्संबुद्धः सकलं बुद्धकार्यं कृत्वा इन्धनक्षयादिवाग्मिर्निरूपयिष्ये निर्वाणधातौ परि-
 निर्वृतस्तस्य राक्षः बन्धुगता शरीरे शरीरपूजां कृत्वा समस्तपोजनश्च⁽¹⁾ तन्मयः स्तूपः
 प्रतिष्ठापितः क्रोशमुच्चलेन यत्रानेकानि प्राणिशतसङ्ख्याणि कारान्कृत्वा स्वर्गमोक्षपरा-
 यणानि भवन्ति । तत्र स्तूपमहो वर्तते । आद्या ब्राह्मणगुरुपतयो विचित्रैर्गन्धमाल्यवि-
 लेपनैश्चक्षुर्धृतिः पताकाभिः पूजां कुर्वन्ति ॥ यावदपरेण पुरुषेण राक्षः सकाशाद्भूतं क्री- 5
 डतः सूर्यावभासं मणिरत्नं निर्जितम् । ततस्तेन प्रसादज्ञातेन विपश्चिनश्चैत्ये वर्षास्थाल्यां
 समारोपितम् । ततः पादयोर्निपत्य प्राणिधानं कृतम् । अनेनाहं कुशलेन चित्तोत्पादेन
 देयधर्मपरित्यागेन चैवंविधानां गुणानां लाभो स्यामेवंविधं शास्त्रारमारगपेयं ना विरा-
 गयेपमेवंविधेन चूडया⁽⁴⁾ बद्धेन मातुः⁽⁵⁾ कुत्तेर्निर्गच्छेयमिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन अक्षधूर्त आ- 10
 सीदयं स सूर्यः⁽⁶⁾ । यत्तेन विपश्चिनः स्तूपे रत्नं समारोपितं तेनास्य शिरसि मणिरत्नं प्रा-
 डभूतं तेनैव हेतुना अभिद्वयो दर्शनीयः प्रासादिको ऽर्हत्वं च साक्षात्कृतम् । इति हि भिन्नव
 एकाक्षकृष्णानां⁽⁸⁾ कर्मणा मेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्यतिमि-
 त्वाणां व्यतिमिदस्तस्मात्तर्हि भिन्नव एकाक्षकृष्णानि कर्माप्यपास्य व्यतिमिद्व्याणि
 चेकाक्षशुक्लैर्वेव कर्मस्वभोगः कर्णीय इत्येवं वो भिन्नवः शिञ्जितव्यम् ॥ 15

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS अथतुर°.

2) Anusvāra wanting in MS.

3) So MS. Cp. वर्षस्थले (sic) Divy. 244, 13.

4) MS बुद्धेन.

5) Ex conject.; MS मातुः(P मातुः)कुत्तेर्नि(C तैर्नि)र्ग°.

6) MS सः.

7) MS यत्तेन (P यत्तेन).

8) B एकाक्षकृष्णानामे(D °नामे)काक्षकृष्णो, P fills up the gap.

मल्लपताकेति⁽¹⁾ ७० ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्थ[65b]वाहैर्देवैर्नगरिणैर्मुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयज्ञासुरग-
 रुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो⁽²⁾ बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाम्भी चीवरपिण्डपातशय-
 5 नासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः कपिलवस्तुनि विहरति न्यग्रोधा-
 रामे । कपिलवस्तुन्यन्यतमः शाक्य घाब्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो
 वैश्रवण⁽⁴⁾समुद्रितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तथा
 सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पुत्रो ज्ञातो
 अभिद्वपो दर्शनोयः प्रासादिको⁽⁵⁾ ऽतिक्रातो मानुषं वर्णमसंप्राप्तश्च दिव्यं वर्णम् । यदासौ
 10 कुमारो ज्ञातस्तदा देवताभिर्दिव्याः पताकाः समस्त उच्छ्रापिता दिव्यानि वाद्यभाण्डानि
 पराकृतानि दिव्यानि चोत्पलकुमुदपद्मपुण्डरीकमान्दारकाणां⁽⁷⁾ पुष्पाणि त्रिप्तानि सर्वं च
 कपिलवस्तु⁽⁸⁾ नगरं यशसा आपूरितं सर्वगृहेषु चास्य नाम्ना पताका उच्छ्रापिताः ॥ तस्य
 ज्ञातो ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति । ज्ञातय ऊचुः ।

1) Ex conject.; MS मल्लपताक इति. Cp. also the *uddāna* *supra*, p. 345 n. 1.

2) B अभ्यर्चितो, D corr. Cp. *supra*, p. 371 n. 1.

3) B कपिलवास्तु°, D corr.

4) D fills up the gap.

5) MS प्रासादिक अति° (D °काश्रति°).

6) B चोत्पल, D corr.

7) Sic B. D °रवाणां. Cp. *supra*, p. 292 n. 3.

8) B कपिलवास्तु, D corr.

यस्मादस्य ज्ञातस्य ⁽¹⁾यशसा सर्वलोक आपूरितस्तस्माद्वतु दारकस्य विदितयशा ⁽³⁾इति
नामेति ॥ विदितयशा ⁽³⁾दारको ⁽⁴⁾ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामसंधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीर-
धात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्री-
भिरुन्नीयते ⁽⁶⁾वर्धते क्षीरेण दद्या नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्ततोत्ततैरुपकरण-
विशेषैराशु वर्धते ⁽⁶⁾ऋदस्थमिव पङ्कजम् । स च आहो भद्रः कल्याणाशय आत्मकृतपर- 5
कृतप्रतिपन्नः कारुणिको महात्मा धर्मकामः प्रज्ञावत्सलः ॥

यावदपरेण समयेन न्यग्रोधारामं गतः । अथासौ दर्शय बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता महा-
पुरुषलक्षणैस्समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसदृश-
तिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकं सदृदर्शनाच्चाग्नेन भगवतो ऽस्तिके चित्तं
प्रसादितं प्रसादज्ञातश्च भगवत्पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । तस्मै 10
भगवता आशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकी ⁽⁸⁾धर्मदे-
शना ⁽⁹⁾कृता यां श्रुत्वा विदितयशसा दारकेण विंशतिशिखरसमुद्रतं सत्कायदष्टिशैलं ज्ञा-
नवज्जेषा भिन्ना स्रोतापत्तिफलं सालात्कृतम् ॥ स दृष्टसत्यः श्रमणब्राह्मणकृपावनीप-
केभ्यो दानप्रदानानि दत्त्वा मातापितरावनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजितः ॥ तेन पुण्यमानेन

1) B यशसा, CD corr.

2) Ex conject.; MS आपूरिते. It would be possible to correct also आपूरि,
there is, however, no other instance in this work of an aorist in i.

3) Ex conject.; MS यशसा. Cp. *infra*, l. 12, the instrum. विदितयशसा. The
paraphrase of this avad. in A ८okāv. (f. 247 b 8—255 a 2) calls the child sometimes
Viditayaśasa (e. g. f. 249 b 3, 4 and 7), sometimes *Viditayaśas* (f. 253 a 7).

4) MS ०रकः । अष्टा०.

5) MS ०भ्यामत्स०.

6) MS वर्द्धते.

7) B ०शयधातुं, P corr.

8) B ०धिकी, D corr.

9) MS ०शनां.

घटमानेन व्यापच्छकमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः
 शतनपतनविकिरणाविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वज्ञेशप्रकाशादर्कह्वं सात्तात्कृतम् ।
 (1) अर्हत्संवृत्तस्त्रिधातुक्रयौत्तरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितालसमचित्तो वासीचन्दन-
 कल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारप-
 5 राङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाग्यश्च संवृत्तः । स याचितचीवरं परिभुङ्क्ते
 अल्पमयाचितं⁽²⁾ याचितपिण्डपातशयनासनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कार⁽³⁾परिभुङ्क्ते अल्पमया-
 चितम्⁽³⁾ ॥

भित्तवः संशयज्ञातास्त्वसर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रं विदित-
 यशसा कर्माणि कृतानि येन ज्ञातमात्रस्य देवताभिः पताका उच्छ्रापिता यशसा च सर्व-
 10 लोक आपूर्णः प्रव्रज्य⁽⁵⁾ चार्कह्वं सात्तात्कृतमिति ॥ भगवानाह । विदितयशसैव भित्तवः
 <पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु> कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योद्यवत्प्र-
 त्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । विदितयशसा कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभ-
 विष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि वाक्ये [66a] पृथिवीधातौ विपच्यते
 नाब्धातौ⁽⁶⁾ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि
 15 विपच्यते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामयो प्राप्य कालं च पालन्ति खलु देहिनाम् ॥

1) BCP °र्हत्संवृ°, D °र्हत्संवृ°.

2) Ex conject.; MS °याचितः. Cp. Feer, p. 257, a foll.

3) Ex conject.; MS °परिष्काराणां परि°.

4) MS अल्पमयाचितः.

5) MS प्रव्रज्या.

6) B नाब्धातौ, DP corr.

7) Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतोति ऽध्वन्येकानवते कल्पे विपश्यी नाम सम्यक्संबुद्धो लोक
उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां
बुद्धो भगवान् । स बन्धुमतीं राजधानीमुपनिश्चित्य विक्रति । यावद्विपश्यी सम्यक्संबुद्धः
सकलं बुद्धकार्यं कृत्वेन्धनक्षयादिवाग्निर्निरूपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वृतस्तस्य राज्ञा
बन्धुमता शरीरे शरीरपूजां कृत्वा समस्तयोगनश्चतुर्लभयः स्तूपः प्रतिष्ठापितः क्रोशमु- 5
ञ्चयेन यत्रानेकानि प्राणिशतसहस्राणि कारान्कृत्वा स्वर्गमोक्षप्रायणानि भवन्ति ॥ या-
वद्वाज्ञा बन्धुमता स्तूपमकृः कारितस्तत्र च स्तूपमकृ वर्तमाने मन्त्रानां मध्ये पताका
उच्छ्रापिता । यावद्वाज्ञमन्त्रेण राजमन्त्रो निरुतः । ततस्तेन मह्यपताका आसादिता ।
स तामादायानेकप्राणिशतसहस्रपरिवृतो नाना विचित्रैर्वैश्वैर्वाश्वमानैर्येन विपश्यिनः
स्तूपस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य ⁽⁴⁾ तद्यागतगुणानामनुस्मरणं ⁽⁵⁾ कृत्वा तां पताकां स्तूप- 10
यष्ट्यां बद्ध्वा प्राणिधानं कृतवान् । अकृमप्येवैविधानां गुणानां लाभो स्यामेवैविधमेव शा-
स्तारमारागयेयं मा विरागयेयमिति ॥

भगवानाक । किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन मह्य आसीदयं
स विदितयथा ⁽⁶⁾ । यदनेन विपश्यिनः स्तूपे काराः कृतास्तेन संसारे ऽनन्तं सुखमनुभूतवा-
स्तेनैव हेतुना इदानीमर्हन्त्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भित्तव एकात्तकृष्णानां कर्मणामेका- 15
त्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि

1) MS °श्चतुर°.

2) Ex conject.; MS मह्यमामध्ये (D °मये). In Aṣokāv. this is thus related:
सपताको धत्तो मन्त्रैरुच्छ्रापितो जथा (read: या) र्थिभिः (f. 254 a 5).

3) Cp. *supra*, p. 122, 2. 163, 7, and, concerning नाना, p. 365 n. 5.

4) D fills up the gap.

5) Ex conject.; MS गुणाननुस्मरणं.

6) MS विदितयथासा.

7) Ex conject.; MS काराकृतानेन संसारे.

भित्तव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकाक्षशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः
करणीय इत्येवं वो भित्तवः शिञ्जितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनः⁽¹⁾स्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन्⁽²⁾ ॥

1) D has the missing aksara.

2) After this, B and its copies, except D, have this colophon: चित्रावदानो
नाम सप्तमो उदानगाथा (sic) समाप्ता ॥.

